ALMANACH DE KABOUL

کابل کالنی

١٣٢

1942
43

NO . 0718

دکابل کالنۍ

١٣٢١

دپښتو ټولنې دنشرياتو څخه

مهتمم

ګل پاچا «الفت» دپښتو ټولنې عمومي مبصر

اودصحافت دڅانګې

مدير

کابل : عمومي مطبعه

دکابل یو و لسمه کالنی

دلوی څښتن په فضل او مرحمت او د هغی مینی په اثر کښي چه زمونږ عرفان پالونکی اعلیحضرت المتوکل علی‌الله محمدظاهرشاه ئی دوطن له مادی او معنوی ترقیاتو سره لری او دپښتون دنجیب ملت دښه استقبال په رڼا کښي دپښتو تولنی (انجمن ادبی) کارکونکی موفق شوه چه دکابل یوولسمه کالنۍ نشر کړی .

لوی خدای لره شکرونه دی چه زمونږ عزیز مملکت داغم اړلی کال د امن او اسایش په سیوری کښي تیرکړ او دخپل متبوع حکومت دښو نیتو او د محترمي کابینی دښو اجراآتو په مرسته ئی په دی کال کښي هم لکه تیر کلونه خپل ادبی او عرفانی پیشرفت ته ادامه ورکړه او په دغه لاره کښي ئی متین او مفید قدمونه واخستل لکه چه د مختلفو اثارو له نشر څخه هم زمونږ هر راز ملی نهضتونه ښکاره کیږی او دوطن نیکمرغی پکښي له وراځلیږی .

ددی موسسی مامورین ددغوتولو موفقیتو په نسبت خپله شکریه ښکاره کوی او ددغی مقدسی وظیفی په لاره کښي چه ددی موسسی په غاړه پرته ده خپل موفقیت غواړی او دخپل ځلمی پادشاه له‌سیوری لاندی دهواد د نورو ترقیاتو او لازیاتی کامیابۍ آرزو لری .

«پښتو تولنه»

د افغانستان پادشاه

دافغانستان معظم شهریار اوزلمي ټولواك اعلیحضرت محمد ظاهرشاه خلدالله ملکه واطال الله عمره ودولته چه همایونی ذات ئې سږکال دځپل شریف ژوند په اته ویشتمه مرحله پښه ږدی .

همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال د میزان پر۲۲ په کابل کښې زیږیدلی دی .

وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی اومنځنیو مکتبو اوبالاخرئی خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول کله چه دده فقید اوماجد پلار اعلیحضرت محمدنادرشاه کبیر دافغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ ، همایونی ذات هم دهغه فقید شهریار سره د مهمو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرما شو ـ دفرانسوی ژبې اؤ عالی علومو تحصیل ئې دهغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو اوپوهو کورنیو کښې پای ته ورساوه ـ او دوطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښې ئې خصوصی روزنه ، اوملی اخلاق او دوطن په نسبت د لازمه مطالبو ادراك اوخصائص ئې ، له خپل بزرگوار پلار څخه حاصل کړه .

دافغانستان دلوی شورش تر پېښې وروسته (چه دهغه نجات دهمایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څرگند شو) ممدوح اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښې دده تعلیمات اکمال ته رسیدلی و اودوطن دخدمت دپاره مستعدو ، د۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرماشو .

محض دهغه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ئې درلود ، او دبزرگوار پلار د قدمونو په تعقیب د کابل دنظامی د عالی تعلیمگاه په عسکری څانگه کښې شامل شو ـ په ۱۳۱۰ شمسی کال ئې دوالاحضرت سردار احمدشاه خان د دربار وزیر دشهید اعلیحضرت د اکاکازوی دمعظمې لور سره ازدواج وفرمایه ـ اودهمدغه کال په اخر کښې څوموده دحرب دجلیله وزارت په وکالت اوبیا دمعارف دوزارت په وکالت مؤظف و .

په دې دواړو وزارتو کښې د همایونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت دوظیفې داجرا کولو اوښې اداري له رویه ښه څرگند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهیدشهریار ترشهادت وروسته دعقرب په۱۶ دملت دلویو وکیلانو اوټولو عسکری او کشوری افرادو په غوښتنه اواتفاق دافغانستان پاچا شو .

سږکال ددې زلمي شهریار دجلوس لسم کال دی .

دهمایونی اعلیحضرت اولاد :

۱ :ـ شهزاده بیگم بلقیس	:ـ دزیږیدو نیټه	دحمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
۲ :ـ والاحضرت شهزاده احمدشاه خان	:ـ » »	دسنبلې ۲۱ » ۱۳۱۳ »
۳ :ـ شهزاده بیگم مریم	:ـ » »	دعقرب ۱۰ » ۱۳۱۵ »
٤ :ـ والاحضرت شهزاده محمدنادرخان	:ـ » »	دجوزا ۳ » ۱۳۲۰ »

اعلیحضرت معظم همایونی محمد ظاهر شاه پادشاه معارف پرور و وطن خواه افغانستان

که برای پیشرفت امور مملکت و ترقیات مادی و معنوی افغانستان

عشق و علاقهٔ سرشاری دارند

S. M. Mohammed Zaher Chah roi d'Afghanistan

تشکیلات

صدارت عظمی

صدر اعظم : ج، ع، ج، ا، ا، نبان والا حضرت اشرف محمدهاشم خان

معاون : ع، ج والاحضرت افخم سردار محمدنعیم خان

دوهم معاون : ع، ج عبدالرحیم خان

مشاور : ع، ص سیداحمد خان

« : «، « یارمحمد خان

دضبط احولاتو رئیس : «، « محمد شاه خان

دتحریراتو لمړی مدیر : ع، خلیل الله خان

« « دوهم « : «، محمدفاروق خان

داوراقو مدیر : «، محمدابراهیم خان

دعرایضو « : «، میرعبدالله خان

داجرائیي « : «، عبدالکریم خان

داملاکو « : «، عبدالستار خان

دضبطاحوالاتو دریاست دخارجه څانګی مدیر : «، محمد رفیق خان

« « « دمرکز « « « : «، میر جان خان

« « « دسجل « « : «، محمدعثمان خان

داملاکو د مدیریت د اجرائیي مدیر : ص، عبدالله خان

« « « دکنترول « : «، سیدفقیر محمد خان

د محاسباتو دعمومی تفتیش ریاست:

رئیس : ع، ص، غلام مجتبی خان

عضو د عمومی مدیر په حیث : «، شاه محمود خان

« دانتهائی « « : ص، نصرالله خان

« « « « : «، قطب الدینخان

« دابتدائی « « : «، عبدالرحمن خان

« « « مامور « : «، عبدالعلیخان

« « « « « : «، خواجه داد خان

ج • ع • ج • آ • ا • ع • نښان افخم والاحضرت سردار محمد هاشم خان دافغانستان صدراعظم
چه د مملکت وروستنی ترقیات په ټولو رشتو کښې دده دښو اولوړو خدمتو پوروړی دی

S. A .R. ‹A.A.›Sardar Mohammad Hachem Khan
Premier ministre

دحرب د وزارت تشکیلات

وزیر		ع ، ج ، ا ، ا نښان والا حضرت غازی سپه سالار
	:	سردار شاه محمود خان
معاون	:	ع ، ع ش ، محمدانور خان نائب سالار
داردو عمومی مفتش	:	ع ، ش ، سردار عالی اسدالله خان فرقه مشر
« مفتشیت رئیس ارکان	:	ح ، محمدصفر خان غنډ مشر
« « یاور	:	ش ، محمدسرور خان کنډ کمشر
معاون	:	« ، عبید الله خان «
دپلی متخصص	:	ح ، محمدابراهیم خان غنډمشر
«سورلی «	:	« ، سیداحمد خان

ریاستونه

دعمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، محمدعمر خان فرقه مشر
دحرکاتو عمومی مدیر	:	ح ، سراج الدینخان غنډمشر
« تشکیلاتو «	:	ش ، عبدالکریم خان کنډ کمشر
«۳ خانگی «	:	« ، محمداسحق خان «
دښوونی اوروزنی د عمومی مدیریت کفیل	:	ح ، غلام سرور خان غنډمشر
د مسلکی خانگو آمر	:	« ، نثاراحمد خان «
« نشریاتو مدیر	:	« ، سیدمحمد ا کبرخان «
« « مامور	:	ش ، امین‌الله خان کنډ مشر
« خریطی مدیر	:	« ، میرعبدالسلام خان «

داردو ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، سردار عالی احمد علیخان فرقه مشر
دماموریتو مدیر	:	ح ، عبدالخالق خان غنډ مشر
دروغتیا اوبیطاریه مدیر	:	« ، میرمحمد سعید خان «
« « دکورس‌اوښوونځی‌مدیر	:	ش ، عبدالواحد خان کنډ کمشر

ترجمان	:	ش ، عبدالکریم خان کنډکمشر
د نقلیې د عمومي مدیریت کفیل	:	« ، محمد سرور خان «
« سا کېنود کنډک، کنډکمشر	:	« ، محمد صدیق خان «
« موټروالود « «	:	« ، داد خدا خان «

د عمومي لوا زماتو ریاست :

رئیس	:	ع ، ع ،ش، شیراحمد خان نایب سالار
معاون	:	ح ، مصطفی خان غنډمشر
دکنترول مدیر	:	ش ، خواجه عبدالقیوم خان کنډکمشر

حربي ریاست :

درئیس کفیل	:	ع ، ش ، عبدالقیوم خان فرقه مشر
« کتنې اوتدقیق مدیر	:	ح ، سردار محمد علیخان غنډمشر
معاون	:	« ، محمدحسین خان «
اعضاء	:	ش ، عبدالواحد خان کنډکمشر
«	:	« ، عبداللطیف خان «
دوسلې مدیر	:	ح ، محمدغوث خان غنډمشر
« جبه خانې «	:	« ، محمداسماعیل خان «
فنیه «	:	ش ، توکل شاه خان کنډکمشر
دمېګزین غنډمشر	:	ح ، عبدالرشید خان غنډمشر
« جبه خانې «	:	« ، محمدتوکل خان «
« « « معاون	:	ش ، محبوب شاه خان کنډکمشر
« « « تحویلدار	:	« ، سید اعظم خان «

د محاکماتو ریاست :

رئیس	:	ح ، شاه عبدالحمید خان غنډمشر
معاون	:	ش ، محمد مهدیخان کنډکمشر

د اصلاح او ترقۍ ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، محمد عمر خان فرقه مشر
اعضاء	:	« ، « ، خان زمانخان «

ع ، ج ، ا ، ا ، نښان والاحضرت غازی سردار شاه‌محمود خان سپه سالار او د حرب وزیر
S. A.R. « A.A. › Sardar Chah Mahmoud Khan ministre de la guerre

اعضاء	:	ح ، محمد عمر خان　غند مشر
»	:	« ، سید محمد حسین خان　»
»	:	« ، محمد یعقوبخان　»
»	:	« ، محمد اکبر خان　»
»	:	« ، محمد ایاز خان　»
»	:	« ، حسین علیخان　»
»	:	ش ، امیر محمد خان　کندک مشر
»	:	« ، داد محمد خان　»

د دائمی دیوان حرب ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، عبدالقیوم خان فرقه مشر
معاون	:	ح ، گلمیر خان　غند مشر
اعضاء	:	« ، حبیب الله خان　»
»	:	« ، احمدشاه خان　»
»	:	« ، محمد اصغر شاه خان　»
»	:	« ، غلام بهاؤالدینخان　»
»	:	« ، سید احمد خان　« ثانی
»	:	ش ، محمد سلیمانخان　کندک مشر
»	:	« ، عبدالله خان　»
»	:	« ، غلام علیخان　»

دحربی فابریکو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ح ، غلام دستگیر خان　غند مشر
معاون	:	« ، احمدسیر خان　»
دمیخانیکی مکتب مدیر	:	ش ، عبدالمجید خان کندک مشر

د قبایلو ریاست :

رئیس	:	ع ، ش ، محمدشاه خان فرقه مشر
معاون	:	ح ، شیرباز خان غند مشر

دالمپیك ریاست :

اداری رئیس	:	ع ، ص ، محمد یوسف خان
معاون	:	. . . . .

د سپورټ مدیر : ش ، ظهیر الدینخان کنډکمشر
« کورسو « : ح ، ذکریا خان غندمشر

د استخباراتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ح ، محمد انور خان غندمشر
معاون : ش ، رستم علیخان کنډکمشر

دتعمیراتو عمومی مدیریت :

کفیل : ح ، غلام سعید خان غندمشر
لمړی معاون : « ، نورمحمد خان «
دوهم « : ش ، محمد ایاز خان کنډکمشر
نقشه کښ : « ، محمدعوض خان «

دتعمیراتو دسنجش مستقل مدیریت :

مدیر : . . . .
معاون اودمدیریت کفیل : ش ، میرغلام احمدخان کنډکمشر

د تحریراتو اومخصوص قلم مدیریت :

مدیر : ش ، محمدقاسم خان کنډکمشر

دپلو دتعلیمگاه اودعالی کورس مدیریت :

مدیر : ش ، محمد آصف خان کنډکمشر
لمړی معاون : « ، دوست محمد خان «
دوهم « : « ، قدرت الله خان «

د اوراقو عمومی مدیریت :

مدیر : ش ، عبدالشکور خان کنډکمشر

دحربیه وزارت دمنتظمیت دائره :

منتظم : ش ، عبدالعظیم کنډکمشر

هوائی قوا :

قوماندان : ع ، ش ، محمد احسان خان فرقه مشر
دارکان حرب رئیس : ح ، محمدهاشم خان غندمشر

دترمیم دفابریکی اودمکتب مدیر　:　ح ، غلام دستگیر خان

دښوونی اوروزنی مدیر　:　ش ، محمد عارف خان کشاف

دلوازمو مدیر　:　« ، عبدالفتاح خان

دلمړی تولی قوماندان او دپیلو تیانو

دعملیاتو دتولی ښوونکی　:　ش ، شاه محمد خان کشاف

دولایاتو عسکری قوماندانان :

د مرکزی قوا ، قوماندان　:　ع ، ش ، سردارعالی محمد داؤد خان فرقه مشر

« قندهار عسکری «　:　« ، ش ، محمد علم خان　»

« هرات «　«　:　« ، « ، محمد قاسم خان　»

«مزارشریف «　«　:　« ، « ، الله داد خان　»

« قطغن و بدخشان دعسکری

قوماندان وکیل　:　ح ، محمدعثمانخان غندمشر

« سمت مشرقی د عسکری

قوماندان وکیل　:　ح ، محمد گل خان غندمشر

د سمت جنوبی د عسکری

قوماندان　:　ع ، ع ، ش سردار عالی علیشا خان نایب سالار

قوماندان قوای عمومی جنوبی

د سمت جنوبی دلمړی فرقی

قوماندان　:　ع ، ش ، غلام رسول خان فرقه مشر

دسمت جنوبی دوهم فرقی قوماندان　:　« ، « ، فیض محمد خان　»

« غزنی دعسکری قوماندان　:　« ، « ، نور محمد خان　»

دخارجي دوزارت تشکیلات

د خارجي وزير : ع، ج علي‌محمد خان
لمړی معین : ع، ج حبیب‌الله خان
معین : ع، ص عبدالحمید خان

د سیاسي عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع، نجیب الله خان
دلمړی ښانګی مدیر : ص، عبدالرؤف خان
ددوهمی « « : ص، فضل احمد خان
دد ریمی « « : ص، عبدالرحمن خان
دڅلورمی « « : ص، محمد یونس خان

دتشریفاتو ریاست :

رئیس : ع، ص غلام‌محمد خان

دبین‌المللي چارو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : . . . . .

ع ، ج علی محمد خان دخارجی چارو وزیر
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre des affaires étrangeres.

دشفر او دمخصوص قلم مدیریت :

مدیر : ص ، محمد سلیمانخان

دمامورینو او اجرائیې او تنظیماتو مدیریت :

مدیر : ص عبدالرزاق خان

دویزې او قونسلګری عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالرؤف خان
دلمړی ښانګی مدیر : ص، محمد قسیم خان

داوراقو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالغفار خان

د کنترولو او محاسبې مدیریت :

مدیر : ص، عبدالاحد خان

ع ، ج ، ا ، ا ، شان والاحضرت سردارشاه ولی خان « د کابل فاتح »
داعلیحضرت وزیر مختار اوفوق العاده نماینده په فرانسه کښې

S.A.R.، A.A.، Sardar Chah Vali Khan envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire de Se Majesté en France

دوچیز ازکذب ودروغ جدا نمی‌شود : کثرت وعده وشدت معذرت . (عمرفاروق «رض»)

پښتنی سفیران او نمایندگان په خارج کښې

داعلیحضرت لوی سفیر په انقره کښې : ع ، ج فیض محمد خان
» » » » په طهران » : ....
» » » » په ماسکو » : غ ، ج سلطان احمد خان
» » مختار وزیر په ویشی فرانسه » : ع ، ج ، ا ، ا نښان والاحضرت سردار شاه ولیخان
» » » » په لندن » : ع ، ج احمد علیخان
» » » » په برلین » : ع ، ج الله نواز خان
» » » » په توکیو » : ع ، ج ذوالفقار خان
» » » » په قاهره » : ع ، ج محمد صادق خان مجددی چه د حجاز مختار وزیر هم دی
» » » » په بغداد » : ع ، ج عبدالرحمن خان
» » » » په امریکا » : ع ، ج عبدالحسین خان عزیز
» » جنرال قونسل په دهلی » : ع ، ص محمد شفیع خان
» » » » په مشهد » : ع ، ص میر محمد صدیقخان
» » قونسل په بمبئی » : ......!
» » » په کراچی » : ....
د پښتون دوېزې مامور په پیښاور » : ص ، محمد قیوم
» » » » په چمن » : ص ، میر غلام فاروق خان

داخله وزارت

ع ، ج محمد نوروز خان د داخلی وزیر
S, Ex. Mohammad Naoroz Khan
Ministre de l'indérieur.

د داخله وزیر : ع ، ج محمد نوروزخان

« امنیه رئیس : « ، ش طره بازخان
فرقه‌مشر

معین : « ، ص عبدالرشیدخان

د احصائیی رئیس : « ، « عبدالعلیخان

« تفتیش « : « ، « عبدالله خان

« مامورینو مدیر : ص ، محمدحسنخان

« اوراقو « : « . عطامحمد خان

« کنترول « : « ، محمد سعید خان

« احصائیی دریاست
معاون : « ، محمد معصوم خان

داخذعسکر دریاست
مدیر : « ، شاهجهان خان

د امنیه ریاست
دتشکیلاتو مدیر : ح ، محمد اکبر خان

« امنیه ریاست د امنیت مدیر : ص ، اختر محمد خان

« « داخذ اطلاعات « : « ، عبدالباقیخان

« پاسپورت « : « ، محمد ابراهیم خان

« سر حد « : « ، عبدالسمع خان

« روغتیا « : « ، نصرالله خان

« ریاست تفتیش عضو او « : « ، عبدالوکیل خان

« « « « : « ، شاه محمد خان

« ولایت کابل دتفتیش « : « ، صالح محمد خان

« « قندهار « « : « ، میراحمدخان

« « هرات « « : « ، محمد دین خان

« « مزار « « : « ، عبدالهادیخان

« « قطغن « « : « ، غریب الله خان

« ناقلینو عمومی « : ع ، پاینده محمد خان

« « مدیر : ص ، عتیق الله خان

د کرهنی « : ص ، محمد طاهر خان

د عدلیه وزارت

ع ، ج فضل احمد خان مجددی دعدلیه وزیر
S.EX. Fazl Ahmad Khan ministre de la Justice.

وزیر : ع ، ج فضل احمد خان مجددی

معین : ع ، ص امین الله خان

دتمیز رئیس : ج، ف مولوی عبدالربخان

دتمیز اود جمعیت العلماء

معاون : ف، مولوی صالح محمد خان

د جمعیت العلماء

منشی : فاضل عبدالکریم خان « گدا »

داجرائیې او

مامورینو مدیر : ص ، محمد میر خان

دتحریرات او

داوراقو مدیر : « ، عبدالسلام خان

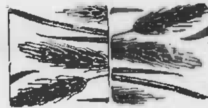
د تمیز دریاست

مدیر : « ، محمد شریف خان

د کنترول مدیر : « ، محمد ناصر خان

د جمعیت العلماء

رئیس : . . . .

بزرگترین عیب ها اینست که عیبی که درد یگران بیابی درنفس تو همان عیب موجود بود ودرك آن نکنی . « عمرفاروق رض »

دماليې وزارت

وزير : ع،ج،ميرزا محمد خان

معين : ع،ص محمداسلم خان

دکنترول عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، عبدالغفور خان

دبودجې مدير : ص ، محمدسرورخان

دخزانو « : « ، عبدالربخان

دکنترول « : « ، عبدالکريم خان

داجرائيې عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، محمدانور خان

دمالياتو او

محصولات مدير : . . . .

دماموريتو « : ص ، عبدالمجيد خان

داحصايې « : « ، عبدالرحيم خان

داوراقو « : « ، حافظ عبدالرحيم خان

ع ، ج ميرزا محمد خان د ماليې وزير

S. Ex. Mirza Mohmmad Khan
ministre de finances.

دتفتيش عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، محمد حسن خان

اعضاء دابتدائي مدير په حيث : ۷ تنه

ابتدائي اوانتهائي مامور : ۳ «

دتصفيو اومدرك تجارتي عمومي مديريت :

عمومي مدير : ع ، غلام حسن خان

دنوي مدرك مدير : ص ، محمدايوبخان

دمحاسبې تجارتي مدير : « ، جلال الدينخان

دتصفيې بقايا « : « ، فضل حق خان

دوزارت خصوصي سرکاتب « : « ، سيد محمد خان

ع ، ج ، والاحضرت سردار محمد نعیم خان دمعارف وزیر او دصدارت عظمی لمړی معاون

S. Ex. Sardar Mohammad Naïm Khan ministre de
l'instruction publique

از مؤدت ابله احتراز کنید ، زیرا که بسا او قات ارادهٔ نفع شما میکنند و شما را ضرر می رساند .

« عمر فاروق رض »

دمعارف وزارت

وزیر معارف	: ع ، ج سردار محمدنعیم خان
مشاور	: ع ، ص عبدالاحمد خان
معین	: ع ، ص سید عبدالله خان
مشاور	: عزتمند اسمعیل حکمت بی
»	: ع ؛ ص هاشم شایق خان
»	: ع ؛ ص عبدالحی خان حبیبی
مدیر قلم مخصوص	: ص امیرالدینخان

ریاست تعلیم و تربیه :

کفیل ریاست	: ع، ص داکتر محمدانس خان
عضو	: ع ، محمدنبی خان
»	: ص ، محمداسمعیل خان غزنوی
معاون عضو	: ص ، محمد کریم خان
کفیل عضو	: ص ، عبدالغفور خان

پښتو ستر توب :

رئیس	: ع ، ص برهان الدین خان
عضو	: ص ، حبیب الله خان

ریاست تدریسات :

رئیس	: ع ، ص عزیزالرحمن خان
معاون	: ع ، عبدالجبار خان
»	: ص ، محمدیونس خان

ریاست تفتیش :

رئیس	: ع ، ص ، سید محمد فاروق خان
مفتش	: ص ، محمدطاهر خان
»	: ص ، عبدالاحمد خان
»	: ص ، میر محمداسمعیل خان

مفتش : ص ، عزیز محمد خان

» : ص ، سید حبیب خان

» : » ، عبد الله خان

دسپورت او حفظ الصحې ریاست :

رئیس : ع ، ص ، میا فاروق شاه خان

دسپورت دمدیریت کفیل : ص ، محمد محسن خان

دشفاخانې داکتر : » ، عبدالرحیم خان

داجرائیې اومامورینو مدیر : » ، محمدمرید خان

دکنترول مدیر : » ، غلام سخی خان

دتنظیماتو دمدیریت وکیل : » ، محمد مرید خان

دموزیم مدیر : ع ، احمد علیخان

داوراقو » : ص عبد الله خان

دطبي فاکولتې ریاست :

رئیس : عزتمند ، رفقی کامل بی

اداری مدیر : ص ، محمد آصف خان

دحقوقو اوعلوم سیاسي دفاکولتې ریاست :

درئیس کفیل : ع ص ، عبدالحی خان « عزیز »

معاون : ص ، عبد الکریم خان

دفاکولتې سیانس درئیس کفیل : ع ، ص محمد انس خان

دعربي دارالعلوم رئیس : » » قاری عبدالرسول خان

داستقلال اودنجات ښوونځیو رئیس : ع ، ص ، عبدالرحیم خان

دصنائع ښوونځي اودتدقیقاتو علمیه موسسه عمومي مدیر : ع نورالله خان

دحبیبیې دلیسې مدیر : ص ، غلام حیدر خان

داستقلال دلیسې دمدیر کفیل : عزتمند بی‌بی زش

دنجات دلیسې دمدیر » : ص ، داکتر علی احمد خان

دغازی دلیسې مدیر : » ، غلام محمد خان

ددارالمعلمین د نوي کابل مدیر : » ، داکتر محمدانور خان

دحکام دبنوونځی مدیر : ص ، عبدالغفار خان
دپست اودتلگراف دبنوونځیو مدیر : « ، محمدامین خان
دتجارتی دبنوونځی مدیریت وکیل : « ، عبدالقدس خان
دمساحت دبنوونځی مدیر : « ، عبدالسلام خان
دتحریر واصول اودمحاسبی دبنوونځیو مدیر : « ، عبدالقیوم خان
دپرستاری دبنوونځی مدیر : « ، فدای احمد خان
دبلدیی دمنطقی دبنوونځیو مدیر : « ، محمداکرم خان
دولایت کابل دمعارف مدیریت وکیل : « ، غلام حیدر خان

دملی اقتصاد وزارت

وزیر : ع، ج، ا، ع، عبدالمجید خان
لمړی معین : « ، ص، محمداکرم خان
دوهم « : « ، « ، غلام غوث خان

دگمرکاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : . . . .
دگریزی « : ص ، حبیب الله خان

دتجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، سیداحمدعلی شاه خان
دشرکتو او
کریدت مدیر : ص ، محمد صدیق خان
دخارجه تجارتی
مدیر : « ، محمد حسن خان
دتجارتی
احصائیې مدیر : . . . .

ع، ج لمرعالی نښان عبدالمجید خان دملی اقتصادوزیر
S. Ex. Abdul-Majid Khan ministre
de l'économic Nationale

دتجارت داطاق عمومی مدیر : ع ، میرضیاءالدینخان

دصنائعو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمدنعیم خان
دقوانینو « : ص ، عبدالغفور خان

دفابریکاتو دتصفیی مدیر : ص ، احمدجان خان
«لاسی ځانګی » : . . .

دانطباعاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع محمدزمان خان تره کی
داقتصاد دمجلی « : ص ، غلام دستګیر خان

اداری عمومی مدیریت :

دعمومی مدیر کفیل : ع ، عبدالشکور خان «صدیقی»
دماموریتو مدیر : ص ، محمدهاشم خان
« کنترول « : « عنایت الله خان
« ترجمانی « : « محمدعلیخان
« اوراقو « : « عبدالودود خان
« مخصوصو « : . . .

دفوائدعامي وزارت

وزیر : ع ، ج ، رحیم الله خان
معین : ع، ص ، عبدالحمید خان
« : « ، « ، عبدالرحیم خان
« : « ، « ، نصر الله خان

عمومی مدیریتونه:

دتفتیش عمومی مدیر : ع ، غلام احمد خان
دولو او بندو
عمومی مدیر : « ، محمد کبیر خان
دمعابرو مدیر : « ، محمد اکرم خان
دسړکو دساتنی او :
کتنی عمومی مدیر « ، سعدالدینخان
دتعمیراتو عمومی مدیر: « ، عبد الرحیم خان
دمصالح دتهیو
عمومی مدیر : . . .
د کنترول عمومی
مدیر : ع ، غلام رسولخان

ع ، ج رحیم الله خان دفوائد عامي وزیر
او دمعدن دوزارت کفیل

S. Ex. Rahimullah Khan ministre
travaux publics et Ministre
par interim des mines

اداری مدیریتونه:

د داشو مدیر	:	ص ، محمد افضل خان
دمصالح دتهیې مدیر	:	« ، امیر محمد خان
دمیخانیکی «	:	« ، غلام محمد خان
دماموریتو «	:	« ، بدرالدین خان
دمترلوژی «	:	« ، نورالحق خان
دتصفیهٔ ماضیه «	:	« ، محمد موسی خان
دپیمایشی «	:	. . . . .
داوراقو «	:	ص ، محمد ایوبخان

❀ ❀ ❀

دصحیې وزارت

وزیر	:	ع ، ج ، غلام یحیی خان
معین	:	. . . . .
دروغتیاد ساتنې عمومی مدیر	:	ع ، جلال الدینخان
د نشریاتو او احصائیې مدیر	:	ص ، عبدالغفور خان
دروغتیا د ساتنې اوتشکیلاتو مدیر	:	« ، محمد آصف خان
د درمل واکې دمدیریت مامور	:	« ، محمد اکبر خان
د ماموریتو او اجرائیې مدیر	:	« ، محمد ابراهیم خان
دکنترول مدیر	:	« ، عبدالرشید خان
داوراقو مامور	:	« ، صالح محمد خان
دتفتیش دخانګی فنی معاون	:	« ، عبدالجلیل خان
دمجادلې اوبین المللی خانګی معاون	:	ص ، میر آقا خان

ع ، ج غلام یحیی خان د صحیې وزیر
S. Ex. Gholam Yahya Khan
ministre del, Hgéne publique

بدی هائیرا که دربارهٔ دیگران روامید ارید درواقع بنفس خود تان میکنید و بخو د تان بر میگردد .
(پیه رساله)

دمرکز مربوطه موسسات :

دمرکزی معاینه‌خانی موظف دکتور	:	ص ، محمد ایوبخان
داکسریز دموسسې آمر	:	عزتمند احمد تلاشی بیك
دبرقی تداوی او داکسریز		
دموسسی‌فنی معاون	:	ص ، عزیزالله خان
دعمومی دیپوی رئیس	:	عزتمند صلاح الدین بیك
دعلی آبا د دصحیه موسسا تو		
دشفاخانی سرطبیب	:	عزتمند فواد بیك
د ده‌مزنگ دمحبس دشفاخانی سرطبیب	:	ص ، غلام فاروقخان
دمستوراتو دشفاخانی سرطبیب	:	« ، عبدالقیوم خان
دمستوراتو دشفاخانی مدیره	:	« ، زینب بیگم
دمستوراتو دسناتوریم ماموره	:	« ، امیر بیگم
دروغتیا دساتنی اودانستیتو باقتریولوژی متخصص	:	عزتمند داکتر زهدی بیك
دروغتیا دساتنی اودانستیتو باقتریولوژی دکتور	:	ص ، عبدالمجید خان
دنرودغاښو جوړولو دموسسی دکتور	:	« ، محمد آغوربای
دښځو « « « «	:	محترمه ، تریمان

دپست اوتلگراف اوتیلفون وزارت

وزیر	:	. . . . . .
معین	:	ع ، ص ، محمد حسین خان
دتفتیش رئیس	:	« ، « ، غلام صفدر خان
دتفتیش معاون	:	ص ، میرضیاءالدین خان
دتلگراف عمومی مدیر	:	ع ، علی گل خان
دتلگراف اداری «	:	ص ، عبدالاحد خان
دپست اوتیلفون عمومی مدیر	:	ع ، محمد سعید خان
« « اداری «	:	ص ، غلام فاروق خان

دراډیو فنی عمومی مدیر	:	ع، عطاؤالله خان
دراډیو تخنیکی اواداری »	:	ص ، محمد اسلم خان
دخارجه ارتباط »	:	» ، عبدالقیوم خان
دچك آفس »	:	» ، محمد عثمانخان
دیکه توت دتیلگراف خانی منتظم	:	» ، محمد حسین خان
دمهتاب قلعه دتیلگراف » »	:	» ، غلام سرور خان
دمامورینو اواجرائیې کفیل	:	» ، محمد ایوبخان
دکنترول مدیر	:	» ، لعل محمد خان
داوراقو »	:	» ، محمد اکرم خان

دمعادن وزارت

د معادن دوزارت کفیل	:	ع ، ج ، رحیم الله خان
» » » معین	:	» ، ص ، غلام محمد خان
» مخصوص قلم سرکاتب	:	ص ، میرزا عبدالستار خان
» فنی عمومی مدیر	:	ع ، سید عبدالاحد خان
» پیرلو او پلورلو »	:	ص ، محمد صدیق خان
» تفتیش »	:	» ، محمد احسان خان
» کنترول »	:	» ، محمدحسن خان
» داجرائیې اومامورینو مامور	:	» ، عبدالفتاح خان
» اوراقو سرکاتب	:	» ، عنایت الله خان

د کرهنی دمستقل ریاست

ج ، میر محمد یوسف خان د کرهنی دمستقل ریاست رئیس
S.Ex. Mimr M. Yossuf Khan chef de département de l'agriculture

رئیس : ج ، میر محمد یوسف خان

معین

د کرهنی عمومی

مدیر : ع ، محمد زمانخان

دتفتیش عمومی

مدیر : « ، نادرعلیخان

د کرهنی د آفتو

پـ دفع مدیر : ص ، محمد کریم خان

دقوانینو او تدوین

مدیر : « ، فقیر محمد خان

داجرائیې او ماموریتو

دمدیر کفیل : ص ، نادر علیخان

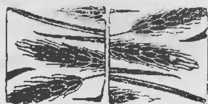
د کنترول مدیر « ، عبدالرؤف خان

داورا قومدیر ص، میر محمدهاشم خان

داحصائیې دمدیریت (امورات شعبهٔ احصائیهٔ زراعتی را نیز

کفیل : ص فقیر محمد خان مدیر تدوین قوانین زراعتی

بحیث کفیل ایفامی نماید)

د مطبوعاتو د مستقل ریاست

رئیس	:	ج ، صلاح الدین خان
مشاور	:	ع ، قاری عبدالله خان
«	:	« ، سرور خان گویا
«	:	« ، محمد امین خان خوگیانی
عضو (آرت)	:	« ، عبدالغفور خان برشنا

ج ، صلاح الدین خان دمطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex.Salahoddin Khan Chef du département de la presse

د نشریاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، سید قاسم خان رشتیا
دلمړی څانگی مدیر	:	ص، عبدالرؤف خان بینوا
ددوهمی « «	:	« ، عبدالباقی خان لطیفی
د آژانس «	:	« ، عبدالنبی خان
« « لمړی معاون	:	« ، محمد محسن خان
« « دوهم «	:	« ، عبدالحلیم خان (عاطفی)
« رادیو مدیر	:	« ، محمد عثمان خان صدقی
« « معاون	:	« ، نجف علی خان
« « «	:	« ، سید بهاء الحق خان

د پښتو ټولنی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع ، عبدالرحمن خان « پژواک »
معاون	:	« ، امین الله خان « زمریالی »
« کفیل اودقواعدو مدیر	:	« ، صدیق الله خان « رښتین »
دپښتو ټولنی عمومی مبصر		
او دصحافت دڅانگی مدیر	:	« ، گل پاچاخان « الفت »
ددائرة المعارف مدیر	:	ص ، میا حسین خان
د لغاتو دمدیر کفیل	:	ص ، سید مسعود خان
دتالیف او ترجمې مدیر	:	« ، محمد گل خان « نوری »

وقت خودرا برای اصلاح نفس خود ذریعهٔ مطالعهٔ آثار دیگران صرف کن و علمرا بر مال ترجیح بده . (سقراط)

دتاریخ عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، احمدعلی خان کهزاد
اعضاء : « ، سرورخان گویا (دریاست ادبی مشاور)
» : « ، میر غلام محمد خان غبار
» : ص ، علی احمد خان نعیمی
» : « ، محمد نبی خان کهزاد
» : « ، میر غلام حامد خان
» : « ، محمد ابراهیم خان خلیل

د مطابع عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، احمدالله خان کریمی
اداری معاون : « ، غلام جیلانی خان اعظمی
فنی معاون : ص ، محمد نوری افندی
دتصحیح دشعبی کفیل : « ، شیر احمد خان
داجرائیي مامور : « ، عبدالوکیل خان
د کنترول « : « ، غلام حیدر خان
دطباعتی « : « ، محمد شریف خان
د تخنیکی « : « ، فضل احمد خان
دپانړوځای « : « ، نورالحق خان

اداری ځانگي :

داجرائیي اوماموریتو مدیر : ص ، میر امین الدین خان «انصاری»
د کنترول مامور : « ، محمد نعیم خان
د اوراقو « : . . . . .
د کتابخانې « : « ، غلام جان خان

دولایاتو او اعلی حکومتو تشکیلات

د کابل ولایت

د والی وکیل	:	و ، ج محمد اسماعیل خان
مستوفی	:	ع ، ص سید حبیب خان
د مرافعی دمحکمی قاضی	:	ف ، ملاعبدالجلیل خان
« کوتوالی قوماندان	:	ح ، خواجه محمد نعیم خان
« گمرك رئیس	:	ع ، ص ، غلام حیدر خان
« تحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالباقیخان
« احصائیې «	:	ص ، فضل محمد خان
« معارف دمدیر وکیل	:	« ، غلام حیدر خان
« تعمیراتو عمومی مدیر	:	ع ، عبدالغیاث خان
« معابر او بندواوولو عمومی مدیر	:	« ، احمد شاه خان
دتنگ غارو دانشاآتو مدیر	:	ص ، شیر احمد خان
« بند خروار «	:	« ، سید قاسم خان
« بند سراج غزنی «	:	« ، فقیر محمد خان
« قرغی دبند «	:	« ، محمد جانخان
« مصالح دتهیې «	:	« ، فضل حق خان
« تفتیش «	:	« ، علی محمد خان

د قندهار ولایت

نایب الحکومه	:	و ، ج محمد قاسم خان
مستوفی	:	ع ، ص عبدالاحد خان
دمرافعې قاضی	:	ف ، ملا صاحبجانخان
د کوتوالی دقوماندان کفیل	:	ش ، عبدالقادر خان کنډه کمشر
د معارفو عمومی مدیر	:	ع ، غلام جیلانی خان « جلالی »
د گمرك رئیس	:	ع ، ص محمد عزیز خان
د تجارتی منازعاتو دفیصلی رئیس	:	« ، « غلام فاروق خان

د تجارت د اطاق رئیس : ع ، ص حبیب‌الله خان
خارجه مدیر : ص ، محمد رفیق خان
د بلدیې رئیس : ع ، ص محمد اکبر خان
د تحریراتو مدیر : ص ، محمد اسماعیل خان
د کرهنې « : « ، عبدالغفور خان
د مخابراتو « : « ، گـل احمد خان
د صحیې « : « ، عطا محمد خان
د مطبوعاتو « : « ، محمد یوسف خان
د معدن « : « ، عبدالواحد خان
د احصائیې « : « ، امین‌الله خان
د فوائدعامې « : « ، محمد عمر خان
د حمل ونقل « : « ، محمد حسین خان
د استخباراتو « : « ، محمد سرور خان
د خزانې « : « ، عبدالحمید خان
د ودیو اوبدلو مامور : « ، عبداللطیف خان
د بر پښنا مامور : ص ، سید جعفر خان
د تفتیش « : « ، میر فقیر محمد خان
د اجرائیې « : « ، محمد علیخان
د تلگراف منتظم : « ، غلام نبی خان
د پښتو د کورسو مامور : « ، سید حسین خان
د آژانس « : « ، محمد نسیم خان

د هرات ولایت

د نائب‌الحکومه وکیل : و ، ج عبدالله خان
مستوفی : ع ، ص سید محمد خان
د مرافعې دمحکمې قاضی : ف ، ملا احمد علیخان
د کوتوالی قوماندان : ح ، خدابخش خان
د گمرك رئیس : ع ، ص حاجی محمد عظیم خان
د خارجه چارو مدیر : ص ، محمد اشرف خان

کتب مقدسه برای شخص لایعقل چه کرده میتواند ؟ آئینه برای کو ر فائدهٔ رسا نده نمیتواند .
(کالی داسا)

د تحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالقدیرخان
د فوائدعامي دمدیریت کفیل	:	« ، محمدسرورخان
د معارف مدیر	:	« ، خواجه گلبدین خان
د احصائیي «	:	« ، عبدالظاهرخان
د صحیي «	:	« ، نظام الدین خان
د مخابراتو «	:	« ، غلام غوث خان
د خزانې «	:	« ، حاجی گل محمدخان
د کرهنی «	:	« ، محمدزمانخان
د مطبوعاتو «	:	« ، محمدهاشم خان « پردیس »
د منازعاتو دفیصلې رئیس	:	ع ، ص عبدالقادرخان
د اطاق تجارت رئیس	:	ع ، ص سیدمحمدخان
د ادبی انجمن مدیر	:	ص ، عبدالعلی خان « شایق »
د تلگراف منتظم	:	« ، عبدالرحیم خان

د مزارشریف ولایت

نائب الحکومه	:	و ، ج گل احمدخان
مستوفی	:	ع ، ص عبدالکریم خان
د کوتوالی قوماندان	:	ح ، سیدکمال خان
د ژاندارمه دلواء کفیل	:	« ، عبدالجلیل خان
د مرافعی دمحکمی قاضی	:	ف ، ملاعبدالرحمن خان
د تحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالسمیع خان
د گمرك «	:	« ، حبیب الله خان
د معارفو «	:	« ، محراب الدینخان
د صحیي «	:	« ، صفرعلیخان
د احصائیي «	:	« ، محمد اسلم خان
د مخابراتو «	:	« ، نقیب الله خان
د مطبوعاتو «	:	« ، عبدالصمد خان « جامد »
د فوائد عامی «	:	. ، . . . .
د حمل ونقل «	:	« ، دوست محمدخان

ماهمیشه کسیرا که بما قیمت میدهد دوست میداشته باشیم ، ولی کسیرا که مابه آن قیمت میدهیم دوست نمیداشته باشیم .
(روشفو کولد)

د زراعت دمدیریت کفیل	:	ص ، محمدعلیخان
د بلدیې رئیس	:	ع ، ص عبدالکریم خان
د روضې شریف دچارورئیس	:	« ، « نور محمدخان
د مناز عاتو د فیصلې «	:	« ، « عبدالاحدخان
د تجارتی داطاق «	:	. . ، . . . .
د خزانی مدیر	:	ص ، سیداحمدشاه خان
د اجرائیې دمامورکفیل	:	« ، غلام داؤدخان
د استخباراتو مامور	:	« ، عبدالرشیدخان
د موزیم مامور	:	« ، حاجی محمدسلیم خان
د آژانس مامور	:	« ، عبداللطیف خان
د پښتو د کورسو مامور	:	« ، عبدالرؤف خان
د ځنګلو مامور	:	« ، عین الدینخان

دقطغن او بدخشان ولایت

تنظیمیه رئیس	:	ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان
مستوفی	:	« ، ص ، نور محمد خان
دمرافعې قاضی	:	ف ، سیدعبدالرحمن خان
دپولیسو دقوماندانۍ کفیل	:	ش ، دین محمد خان .
« تنظیمیه ریاست دتحریراتو مدیر	:	ص ، شاه محمد خان
« ولایت دتحریراتو «	:	« ، غلام محمد خان
« فوائد عامې «	:	« ، کمال الدینخان
« احصائیې «	:	« ، محمدحفیظ خان
« ناقلینو «	:	« ، نصرالله خان
« کرهنې «	:	« ، غلام بهاؤالدینخان
« صحیې «	:	« ، رجب علیخان
« مخابراتو «	:	« ، غلام نبی خان
« معارفو «	:	« ، قربان علیخان
« مطبوعاتو «	:	« ، محمدارسلان خان « سلیمی »
« ګمرک «	:	« ، نظر محمد خان

. گاهی ممکن است محبت مردها دربرابر زنهای شان غیر ثابت باشد ، ولی درمقابل دوستان شان تغیر نمیکند .
(کالی داسا)

دتجارتی منازعاتو دفیصلې رئیس	:	ع ، ص ، سید محمد خان
« قند و ز د کرهنی عمومی مدیر	:	« ، غلام صدیق خان
« حمل و نقل «	:	ص ، عبدالواحد خان
« تالقانو د ما لګې دمعدن مدیر	:	ص ، عبدالخالق خان
« رستاق دزر شوئی «	:	« ، محمد صدیق خان
« مساحت دلمړی شق «	:	« ، عبدالظاهر خان
« « « دوهم « «	:	« ، محبوب خان
« استخباراتو «	:	« ، عبدالعلیم خان
« ځنګلو «	:	« ، غلام حضرت خان
« انطباعاتو «	:	« ، محمد یوسف خان

د مشرقی ولایت

دنایب الحکومه وکیل	:	و ، ج عبدالحکیم خان
« مستوفی «	:	ع ، ص ، محمد حسین خان
« کوتوالی قوماندان	:	ح ، حاجی ضیاءالدینخان
« تحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالرزاق خان
« خارجی «	:	« ، اختر محمد خان
« استخباراتو «	:	« ، محمد صدیق خان
« ګمرك «	:	« : محمود خان
« مطبوعاتو «	:	« ، قیام الدینخان
« فوائدې عامې «	:	« ، غلام حیدر خان
« معارف «	:	« ، عبدالحمید خان
« احصائیې «	:	« ، ضیاءالدینخان
« مخابراتو «	:	« ، غلام دستګیر خان
« صحیې «	:	« ، دکتور محمد شریف خان

د جنوبی ولایت

رئیس تنظیمیه اودفول اردو قوماندان	:	ع ، ع ، ش ، س ، ع ، علیشا خان نایب سالار
مستوفی	:	ع ، ص سید کمال خان

دردنیا دنی تروپست تراز دوستهائی یافت نمی شوند که عقل های شریف را بمقاصد پست سوق میدهند . (شکسپیر)

دکوتوالی قوماندان : ح ، مدد خان

« مرافعې قاضی : ف ، محمدیوسف خان

« خارجی مدیر : ص ، سلطان علیخان

« تحریراتو « : « ، میرزا احمد خان

« معارف « : « ، محمداعظم خان ایازی

« مطبوعاتو دمدیریت کفیل : « ، عبدالقدوس خان پرهیز

« گمرک مدیر : « ، عبدالمجید خان

« روغتیا « : « ، محمدسرورخان

« قبائل « : « ، غلام رسول خان

« فوائد عامې « : « ، مدد خان

« استخباراتو « : « ، روشن دلخان

« مخابراتو « : « ، سیداحمد شاه خان

« بلدیې رئیس : ع ، ص دوست محمد خان

دمیمنې اعلی حکومت

اعلی حاکم : ع ، ع ، ص عبد الوهاب خان

اعلی سرشته دار : ع ، ص عزیز احمد خان

داندخوی کمیسار اودژاندارمې غندمشر : ح ، غلام سرورخان

دمرافعې قاضی : ف ، ملا محمدیوسف خان

داندخوی دمعدنې عمومی مدیر : ع ، سید محمد سرور خان

دکوتوالی قوماندان : ش ، عبدالقیوم خان

دفوائد عامې مدیر : ص ، فضل حق خان

دمعارف مامور : « ، قاری غلام محمدخان

دتحریراتو « : « ، محمد رحیم خان

دکرهنې « : « ، آقا رحیم خان

دمخابراتو « : « رجب علیخان

دگمرک « : « ، میراکبر خان

دملکی شفاخانې سرطبیب : « ، میراحمد خان

داحصائیې مامور : « ، غلام جانخان

بعضی ازضعفا بحدی ضعف خویشرا مستشعر میشوند که آنرا حسن استعمال کرده وازان نتیجه وثمر میگیرند .
(روشفوکولد)

د استخباراتو مامور	:	« ، محمد عثمانخان
د کنترول «	:	« ، عبدالعزیز خان
د حمل و نقل «	:	« ، محمد ابراهیم خان
دبلدیې رئیس	:	« ، عزت الله خان
دتجارتی منازعاتو دفیصلې رئیس	:	« ، احمد جانخان
دتلگراف منتظم	:	« ، عبدالحق خان
د رادیو «	:	« ، حفیظ الله خان

دفراه اعلی حکومت

اعلی حاکم	:	ع ، ع ، ص عبدالصمد خان
سرشته دار	:	« ، ص ، محمد عثمانخان
دمرافعی قاضی	:	. . . .
دکوتوالی قوماندان	:	ش ، عبدالشکور خان کنډه کمشر
دصحیې مدیر	:	ص ، محمود خان
دکرهنې مدیر	:	. . . .
دگمرك مدیر	:	ص ، رحمت الله خان
دتحریراتو مدیر	:	« ، محمد عمر خان
دفوائد عامې «	:	« ، شیر محمد خان
دمخابراتو مامور	:	« ، محمد نوروز خان
دمعارفو مامور	:	« ، عبدالعزیز خان
دخزانی مامور	:	« ، محمد ابراهیم خان
داحصائیی «	:	« ، عبدالعزیز خان
دپښتو دکورسو اود آژانس مامور	:	« ، شمس الحق خان

امانت رادر چشم ، ضعف را دراطراف دهن ، وقوت را درزنخ ، و نظافت رادر ناخن های مرد جستجو کن . (جورج هورس اورور)

د ملي دوائرو تشکیلات

دملی شورا عالی ریاست

رئیس : ع ، ج عبد الاحد خان
لمړی معین : ع ، ص محمد الیاس خان
دوهم معین : « « سلطان محمد خان
منشی : « « عبد اللطیف خان
معاون : ص ، محمد انور خان

د مجلس دخانگی
سر کاتب : « ، محمد داؤد خان
د کنترول مامور : « ، محمد حسین خان

ع، ج عبدالاحد خان دملی شورا رئیس
S.Ex Abdul Ahad Khan président du Conseil National,

وکیلان :

د کابل د مرکز
وکیل : ع، سید جلال الدین خان

د شش کروهی
وکیل : ع ، عبد الاحد خان
د پغمان وکیل : « ، محمد علیخان

د لوگر	وکیل	ع ، حاجی محمد ابراهیم خان
د وردګ	« :	« « محمد سرور خان
دمیدان	« :	« « خانشرین خان
دسروبی	« :	« ، میر احمد خان
د چهاریکار	« :	« ، محمد کبیر خان
د جبل السراج	« :	« « میرزا ملك شاه خان
د کوهدامن	« :	« ، میر حیدر خان
د ریزه کوهستان	« :	« ، عبدالاحد خان
د تگاب	« :	« ، محمد فیروز خان
د نجراب	« :	« ، غلام نقشبند خان
د سیغان و کهمرد	« :	« ، محمد یوسف خان

بهترین قوت مرد در عمل عقلی او ظاهر میشود ، طوریکه بهترین قوت زن در کار های روزانه واخلاق او دیده میشود .

(راسکن)

د پنجشیر	وکیل	:	ع ، محمد ابراهیم خان
د بامیان	«	:	« ، محمد حسین خان
د سرخ وپارسا	«	:	« ، حبیب الله خان
د غوربند	«	:	« ، خوشدل خان
د مقر	«	:	« ، حاجی عبدالقیوم خان
د غزنی	«	:	« ، میرزا عبدالوهاب خان
د ده شین کتواز	«	:	« ، حاجی حیدر خان
د کوچی کتواز	«	:	« ، احمد جانخان
د دایزنگی	«	:	« ، علی احمد خان
د بهسود	«	:	« ، محمد نبی خان
د یکاولنگ	«	:	« ، سید اکبر شاه خان
د جاغوری	«	:	« ، غلام علیخان

د قندهار ولایت :

د قندهار دمرکز	وکیل	:	ع ، عبدالرحمن خان
د پنجوائی	«	:	« ، نور احمد خان
د کدنی	«	:	« ، امیر محمد خان
د تیری	«	:	« ، عبدالعزیز خان
د کشك نخود	«	:	« ، محمد اسحق خان
د ارغستان	«	:	« ، عبدالرحمن خان
د دهلې	«	:	« ، محمد یعقوبخان
د گرمسیر	«	:	« ، محمد اکبر خان
د پشترودوگرشك	«	:	« ، محمد موسی خان
د زمین داور	«	:	« ، عبدالحمید خان
د گیزاب	«	:	« ، حاجی فیض الحق خان
د ارزگان	«	:	« ، محمد کبیر خان
د ترنك وجلدك	«	:	« ، محمد حسن خان
د پشترود د کوچی	«	:	« ، حبیب الله خان
د قندهار دکوچی	«	:	« ، اسمعیل حبیب الله خان

د هرات ولایت :

د هرات دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی غلام‌نبی‌خان
د بلوکات «	:	« ، محمدعثمانخان
دغور وکیل	:	« ، احمدجان خان
دشین ډنډ «	:	« ، محمدحلیم خان
دغوریان «	:	« ، عبدالشکور خان
دقلعه نو «	:	« ، حاجی معین‌الدین خان
داوبه «	:	« ، نظرمحمد خان
دتولك «	:	« ، عبدالرحمن خان
دشهرك «	:	« ، آقاجان خان
دچخچران «	:	« ، بهادر بیگ خان
دبالامرغاب «	:	« ، عبدالقادر خان

دمزار شریف ولایت :

دمزار شریف دمرکز وکیل	:	ع ، حاجی عبیدالله خان
دکشنده «	:	« ، نازك میر خان
دسنګ چارك «	:	« ، محمدلطیف خان
دتاشقرغان «	:	« ، محمداسمعیل خان
دایبك «	:	« میرزا کلان خان
دسرپل «	:	« ، قاری محمد عظیم خان
دآقچه «	:	« ، رحمن بردی خان
ددولت آباد «	:	« ، نورالله خان
ددرهٔ صوف «	:	« ، سنګی محمد خان
دبلخ «	:	« ، برهان‌الدینخان

دقطغن اوبدخشان ولایت :

دخان آباد دښار وکیل	:	ع ، عبدالله خان
دقندوز «	:	« ، عبدالستار خان
دنهرین «	:	« ، ګل‌علم خان
داندراب «	:	« ، محمدسنجر خان

د تالقان	وکیل	:	ع ، سید مراد خان
دغوری	»	:	» ، محمد عمر خان
دبدخشان	»	:	» ، محمدصفدر خان
درستاق	»	:	» ، مولوی نجم‌الدینخان
دینګی قلعه	»	:	» ، محمدنبی خان
دجرم	»	:	» ، مولوی میرزا شاه‌خان
ددرواز	»	:	» ، سیدایشان خان
دواخان	»	:	» ، سیدشمس‌الدین خان
دکشم	»	:	» ، سعدالله خان

دمشرقي ولایت :

دجلال آباد دمرکز وکیل		:	ع ، عبدالعظیم خان
دسرخ رود	»	:	» ، سیدمحمد صادق خان
دلغمان	»	:	» ، غلام نبی خان
دنورستان لغمان	»	:	» ، مشك عالم خان
دخوګیانی	»	:	» ، شیرینډل خان
دشنوار	»	:	» ، محمد ظفر خان
دمهمندري	»	:	» ، محمد عالم خان
درودات	»	:	» ، میاء جان خان
دکامي	»	:	» ، » عبدالغفور خان
داسمار	»	:	» ، میرعلم خان
ددرهٔ پیچ	»	:	» ، محمد حسین خان
دکنړ خاص وکوز کنړ	»	:	» ، محمد نیاز خان
دبر کنړ درهٔ سین	»	:	» ، محمدافضل خان
دغلجائی حصارك	»	:	» ، ریدیګل خان
دننګهاری دکوچی	»	:	» ، طوطی شاه خان

دجنوبي ولایت :

دزرمت	وکیل	:	ع ، غلام محمد خان
دتنی خوست	»	:	» ، ګل رنګ شاه خان
دجدران	»	:	» ، ګلمك خان

دمنگل	وکیل	:	ع ، لعل محمد خان
دجاجی	«	:	« ، حسین خان
دچمکنی	«	:	« ، علیجان خان

دفراه اعلی حکومت :

دچخانسور	وکیل	:	ع ، غلام رسول خان
دبکواه وخاشرود	«	:	« ، خیر محمد خان

دمیمنې اعلی حکومت :

د میمنې د مرکز	وکیل	:	ع ، میرزا نور محمد خان
دتگاب شیرین	«	:	« ، سید ابوالخیر خان
ددرزاب اوگرزیوان	«	:	« ، میر محمد اسلم خان
دقیصار	«	:	« ، میرزا محمد امین خان

احجار کریمه دراماکن تاریك زمین یافت میشود ، همچنین حقایق جز در اعماق فکر جای دیگری یافت شده نمیتواند .

(هوگو)

داعیان مجلس

رئیس : ع ، ج میر عطامحمد خان

لمړی معاون : « ، ص حاجی محمداکبر خان

دتمیز رئیس : « ، « عبدالغفار خان

عضو : « ، سردار گل محمد خان

« : « ، حاجی خیر محمد خان

« : « ، « عطامحمد خان

« : « ، عبدالحکیم خان

« : « ، معاذالله خان

« : « ، شرف الدین خان

« : « ، جان محمد خان

« : « ، سید یاقوت شاه خان

« : « ، ایشان امان الدین خان

« : « ، ملك رحمدل خان

« : « ، حاجی عبدالرحیم خان

« : « ، اخندزاده محمد رسولخان

« : « ، خان آقا خان

ع ، ج میر عطامحمد خان داعیان رئیس
S.Ex.Mir Ata Mohammad Khan
président du Sénat,

عضو : ع ، عبدالغفور خان

« : « ، حاجی عبدالحکیم خان

« : « ، عبداللطیف خان

« : « ، امین الله خان

« : « ، عبدالستار خان

« : « ، میر محمد علیخان

« : « ، سید احمد شاه خان

« : « ، علی احمد خان

« : « ، محمد حسن خان مهمند

« : « ، میرزا خداداد خان

« : « ، نظر محمد خان

بهتر ومرجح تر حیات شریف است نه حیات دراز . (شکسپیر)

عضو	:	ع ، محمد حسن‌خان وردك
»	:	» ، مولوی محمد پذیر خان
»	:	» ، نورالدین خان
»	:	» ، حاجی محمد شریف خان
»	:	» ، غلام‌رسول خان
»	:	» ، محمد اکبر خان
»	:	» ، سید احمد خان
»	:	» ، بشیر احمد خان
»	:	» ، خواجه محمد خان
»	:	» ، محمد یعقوبخان
»	:	» ، محمد حسین خان افندی
»	:	» ، خواجه جانگل خان
»	:	» ، محمد اسحاق خان
»	:	» ، حاجی شاه‌بیگ خان
»	:	» ، نیك محمد خان
»	:	» ، عبدالحکیم خان
»	:	» ، عبدالجبار خان

ع ، ج والا حضرت سردار احمدشاه خان
ددربار وزیر
S.A. Ahmad Chah Khanministre de laco ur

دشاهانه حضور مصاحبین :

ع ، ص محمد اکبر خان
« « « حاجی محمد نوابخان
« « « محمد سرور خان
« « « سلطان محمد خان

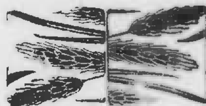
د دربار وزارت

وزیر : ع ، ج والاحضرت سردار احمد شاه خان
معین : ع ، ص محمد حیدر خان

دتشریفاتو
عمومی مدیر : ع ، عبدالرشید خان
دتشریفاتو معاون : ص ، محمد اکرم خان
« « « « عبد الله خان

دکنترول عمومی
مدیر : ع ، عبدالوهابخان

داجرائیې او
تنظیماتو مدیر : « ، عبدالرحیم خان
دنقلیې مدیر : ص ، میر اکبر خان .
دخزانې مدیر : « ، عبدالباقیخان
فراشباشی : « ، حاجی امین الله خان
دکارخانی ناظر : « حاجی نظر محمد خان
داوراقو مامور : « ، حافظ محمد عظیم خان
مخصوص مامور : « ، میر علی احمد خان

دشاهی دارالتحریر

دسرمنشی وکیل : ع، ج میر محمد حیدر خان

مشاور : ع ، سراج الدین خان

داوراقو مدیر : « غلام قادر خان

دمخصوص قلم

دخانگی مدیر : « ، نور محمد خان

دلمړی خانگی

مدیر : « ، نور محمد خان

ددوهمی خانگی

مدیر : « ، عبدالقدوس خان

دملوکانه دپښتو

کورس معلم : « ، مولوی صالح محمد خان

ع ، ج میر محمد حیدر خان دسرمنشی وکیل
S.Ex. Mohammad Haïdar Khan
secrétaire par intérim

دشاهانه حضور حربی سریاوری

سریاور	:	ع ، ش عبدالغفور خان فرقه مشر
معاون	:	« ، « محمد لطیف خان
حربی یاور	:	ح ، محمد حسین خان غنډ مشر
دسریاوریت خدمتی کنډ کمشر	:	ش ، گلبدین خان کنډ کمشر
حربی سریاور	:	غ ، در محمد خان تولیمشر

د افغانستان بانك

رئیس : ع ، ج ، س ، ع عبدالمجید خان
دملی اقتصاد وزیر

د رئیس کفیل : ع ، ص سردار محمد عمر خان
معاون : « « « ، محمد علیخان
« : « ، « « . . . .
خزانه دار : « « « ، نظر محمد خان
دمحاسبی عمومی مدیر : « « . . . .
دخزانو اوارتباط
عمومی مدیر : « « « حبیب الله خان
د اجرائیې او
مامورینو مدیر : ص ، محمد حیدر خان « نیسان »

ع ، ص سردار محمد عمرخان کفیل بانك

دخزانی داجرائیی مدیر : ص ، صلاح الدین خان « طرزی »
دتحریراتو اومخصوص « : « ، سید اسحق خان « بری »
داعتباراتو « : « ، عبدالله خان
دداخلی تفتیش « : « ، . . . . . .
د کنترول دمدیریت معاون : « ، سید احمد علی شاه خان
دمحاسبی « « : « « صالح محمد خان
دافغانستان بانك نماینده په نیویارك کښې : ع ، محمد شعیب خان
« « « په قندهار « : ص ، خواجه ذکرالله خان

د مملکتی دوائرو اجراآت

امور حربیه

امور حربیه سالیان درازیست که در تحت ادارهٔ شخص بر گزیده وفرزند صالح وفدا کار این وطن والاحضرت ع ، ج ، ا ، انشان سردار شاه محمود خان سپه سالار غازی وزیر حربیه تدویر می شود . در اثر مساعی این مرد جلیل امور حربیهٔ افغانستان مزیت حقیقیهٔ خود را حائز و بیکصورت بسیار متین موافق به پلان واساسات مرتبهٔ خود بقطار اردو های جهان نشوونما می کنند .

اساساتیکه راجع به ترقی اردو تعقیب میگردد ثمره بخش وحقیقتاً باعث اطمینان تمام افراد ملت دیده می شود ، لهذا گفته می توانیم که اجراآت وزارت جلیلهٔ حربیهٔ ما اعتماد قوی میدهد که اردوی شاهی موافق بمرام حکومت وملت بمقابل ایجابات حال و زمان یك کتلهٔ منظم وموجب استناد ملت است . حقیقتاً اردوی شاهی برای اظهار موجودیت خود بمقابل همین اطمینان ملت متمادیاً مراحل مساعی حقیقی را می پیماید .

سلسلهٔ اجراآتیکه درشعب حربیه برای تعالی شئون عسکری درین سال تحت اجرا بوده از همه سال بهتر است ، وزارت جلیلهٔ حربیه علاوه براجراآت مهمهٔ که درین سال تحت اجرا آورده اند باجراآت امور آتی نیز موفق گردیده اند .

۱ :- غور درتشکیلات اردو وتعدیلات لازمه درآن .

۲ :- ترقی امور تعلیم وتربیه دراردو ووضع اصول جدید تعلیمی .

۳ :- اجرای تفتیشات ومراقبتهای امور اداری وتعلیم وتربیه وی قطعات .

٤ :- ورود عدهٔ صاحبمنصبان فارغ التحصیل افغانی ونصب وتعیین شان .

٥ :- نشئت نمودن صاحبمنصبان جوان از مکتب حربیه ومقرر شدن شان در قطعات .

٦ :- اکمال تحصیل نمودن دورهٔ (۲) کورس عالی وتقرر شان درقطعات .

۷ :- « « « « (۱) تعلیم گاه ضابطان وتقرر شان درقطعات .

۸ :- اکمال فانفار های قطعات وتاسیس اصول جدید در موزیکه های اردو واکمال وتهیه وخریداری سامان جدیدوتشکیل کورس موزیکه های مشکی .

۹ :- بسررسیدن یك دورهٔ دیگر ضابطان ومامورین حساب .

۱۰ :- تعدیلات در تشکیلات فابریکهٔ حربی وتوحید مکاتب میخانیکی عسکری وملکی وضم شدن به ادارهٔ مدیریت عمومی فابریکه های حربی .

ع ، ش ، والاحضرت سردار محمدداؤدخان دمرکزی قواؤقوماندان

S. A. Jenéral Mohd Daoud khan commandant
des forcces armées de Kaboul

۱۱ :- تقرر يك عده استادان كار اسلحه از تحصیل یافتگان مکتب میخانیکی حربیه به کمبود قطعات .

۱۲ :- اکمال تحصیل وتقرر يك عدهٔ دیگر دوکتوران از کورسهای صحیه وبیطاریه .

۱۳ :- تدابیر مجادله باامراض دراردو .

۱۴ :- جلب واستخدام يك تعداد مستخدمین خارجی برای مکاتب وکورسها وامور صحیه وبیطاریه .

۱۵ :- تاسیس يك تعلیمگاه برای ستاژ عسکری دوکتوران فارغ التحصیل فاکولتهٔ طبی که دراردو آمده اند .

۱۶ :- احضار یافته ها ونقشه های مملکت (ازنقطهٔ نظر عسکری) .

۱۷ :- امور ترفیع وتبدلات دربین صاحبمنصبان اردو .

۱۸ :- تدقیق وغور بودجه های اردو .

۱۹ :- اکمال وتهیهٔ لوازم واحتیاجات ووضع قوانین آن .

۲۰ :- غور در تسلیحات ومسایل اسلحه وجباخانه وآلات وادوات فنیه وهکذا اجرای تدقیقات ومعاینه های فنیهٔ آن .

۲۱ :- ترتیب پروگرام ها وپروژه های مفیده در تمام اردو وتحت اجراء گرفتن وتطبیق شدن آن .

دسمت مشرقی د عسکری قوماندانی

اجراآت

اخیراً دراثر توجه قوماندانی عسکری سمت مشرقی ومامورین مربوطه در امور عمرانی قوماندانی عسکری پیشرفتهای ذیل بعمل آمده است :

۱ :- حسب استیذان مقامات عالیه جهت رهایش آمران وضابطان ودوائر وهیئت قوماندانی عسکری نسبت به احتیاجی که محسوس گردیده بوددرتابستان امسال در صیفیهٔ وزیری (گتو کلی) تعمیر يك سلسله بناهای متعدد که طبق نقشه بصورت پخته کاری زیر تعمیر گرفته شده بود ازانجمله (۵) کوتی سنگی عصری که هر کوتی آن دارای اطاق های متعدد ازقبیل صالون واطاق مطالعه واطاق خواب ومطبخ وتشناب وغیره میباشد ، ساخته شده است وسا ختمان مابقی تعمیر اطاقهای مزبور درتابستان ۱۳۲۲ ختم خواهد شد .

۲ :- درقرارگاه قشله درمرکز جلال آباد بسلسلهٔ بناهای سابقه درباغ جدیدالاحداث قوماندانی طبق نقشه يك عمارت عصری خیلی زیبا که دارای اطاق های متعدد میباشد بصورت پخته تحت تعمیر گرفته شده بود که دریکمدت کم کار تعمیر آن خاتمه یافت .

۳ : ـ کار تعمیر دیوار های باغ الحاقیهٔ قوماندانی قشله که درسال گذشته در مرکز شروع شده بود خاتمه یافته‌است .

٤ ، ـ کار تعمیر دوپلیکه بصورت پخته‌کاری درباغ الحاقیهٔ قوماندانی قشله بالای نهر شاهی که‌ازباغ عبور میکند زیر تعمیر گرفته شده بود ، تمام شده‌است .

۵ :ـ کار تعمیر یکبارك جدید که‌درمرکز قشله شروع شده ، قریب‌الا ختتام است .

٦ : ـ کار تعمیر یك‌شفا خانه که‌ازهر حیث رفع احتیا جات مریضان را کرده میتوانند ودرسال گذشته کارآن درقشلهٔ غنی‌خیل‌شنوارشروع شده‌بود درخزان امسال‌تمام گردیده وقابل استفاده شده است .

۷ : ـ کار تعمیر یك‌سلسله دکانها که‌دربازار غنی‌خیل شروع شده بود ، خاتمه یافته وازهر صنف درآن دکانها جای گرفته اند .

۸ : ـ کار تعمیر یکبارك‌جدید دیگر که‌درقشلهٔ‌غنی خیل‌شروع شده‌بود خاتمه‌یافته‌است .

۹ : ـ گدام جدیدیکه درغنی خیل بصورت پخته کاری وسنگی تحت‌تعمیر گرفته شده بود قریب به‌اختتام رسیده‌است .

۱۰ : ـ یك‌سلسله خلاها که برای یك قشله ضروری بوددرغنی‌خیل‌بصورت‌عصری‌ساختمان آن درامسال خاتمه یافته است وهم هنگاف های دورادور دیوارهای قشله کاملاً خاتمه یافته است .

۱۱ : ـ بارك جدید دیگری که‌به الحاقیهٔ شفا خانه در قشلهٔ غنی خیل تحت تعمیر بود خاتمه یافت وقابل استفاده گردید .

۱۲ : ـ تعمیرات قشلهٔ کمکی خیبر که‌دربهارازباعث گرمی معطل بود ، درایام اعتدال هوا مجدداً کارآن شروع گردیده وحسب نقشه پیشرفتهای ذیل درآن بعمل آمده است .

الف : ـ زینه‌های چهار بارك بصورت پخته کاری تعمیر وکارآن تمام‌شده است .

ب :ـ کار تعمیریك‌بارك‌جدید برای‌تحویلخانهای قطعات بسرعت جریان داشته وعنقریب خاتمه خواهد یافت .

ج : ـ دیوارهای سمت شمال وشرق وغرب قشله بصورت پخته کاری از سنگ وچونه کاملاً تمام شده ، ودرسمت جنوب نیز شروع به‌کار شده‌است .

د : ـ یك‌سلسله تعمیرات که‌درالحاقیهٔ‌قشلهٔ مذکور تحت تعمیر گرفته‌شده بود تمام‌شده .

۱۳ : ـ درکامه کارهای ناتمام تعمیر تابهار ۱۳۲۲ تماماً خاتمه میبابد .

۱٤ : ـ درقشلهٔ خاص کنر به‌دوطرف داخلی قشله وبالای دروازهٔ قشله یك‌سلسله عمارت جدید بطور عصری تعمیر وفعلاً تعمیر آن خاتمه یافته است که‌حالا ضابطان قطعات در آن رهایش دارند وکارهای باقیماندهٔ آن‌نیز قریب ختم‌است .

۱۵ :- دراسمار نظر به‌نقشه برعلاوهٔ تعمیرات‌سابقه ازجملهٔ بارکهای جدیدیکه تحت تعمیر ساختمان است کار دوبارك بصورت پخته‌کاری خاتمه یافته‌است. کار تعمیر بارکهای دیگر آن قریب به‌ختم میباشد .

۱۶ :- کار مصالح و مواد تعمیر مسجدیکه در غنی‌خیل شروع گردیده تهیه شده است وعنقریب بکار آن اقدام خواهدشد .

۱۷ :- کار ترمیم و اصلاح عموم قشله های مربوط عسکری که قبلاً شروع شده بود درخزان امسال تمام شده است .

امور خارجیه

درین‌سال نیز سیاست‌خارجی مملکت عزیزما مثل‌سنوات ماضیه براساس بیطرفی‌تام و حفظ وادامهٔ روابط دوستانه بامالك متحابه جریان داشته ـ وزارت امور خارجه این تصمیم نیك ونوع خواهانهٔ پادشاه معظم خویش راکه درجرگهٔ ملی‌نیز تائید یافته قدم بقدم در روابط خویش باتمام ممالك پیروی کرده وبه‌اعانت ایزد توانا تاکنون به‌حفظ بیطرفی وحقوق ملی بدرجهٔ احسن کامیاب‌می‌باشد وآینده نیز ازخداوند قدیر امیدواراست که‌چنین خواهد بود .

مقرری های مهمهٔ که درسال ۱۳۲۱ در مربوطات وزارت امور خارجیه بعمل آمده حسب ذیل است :

ع،ج عبدالحسین‌خان عزیز وزیرپست وتلگراف وتیلفون به‌حیث وزیرمختار اعلیحضرت همایونی در واشنگتن .

ع،ص میرمحمد صدیق‌خان مدیر عمومی اموربین‌المللی وزارت امور خارجه به جنرال قونسلگری اعلیحضرت همایونی درمشهد .

ع،محمدشعیب‌خان قونسل اعلیحضرت دربمبئی به‌حیث قونسل افغان درنیویارك .

ص،محمد یونس خان سابق معاون ریاست بلدیه کابل به مدیریت‌شعبهٔ (٤ سیاسی) وزارت امور خارجه .

ص ، سید تاج الدین خان معاون ریاست تشریفات بحیث سرکاتب وزارت مختاری اعلیحضرت درواشنگتن.

ص ، محمد اشرف خان سرکاتب جنرال قونسلگری افغانی درمشهد بحیث مدیر امور خارجه ولایت هرات .

ص ، عبدالرزاقخان معاون شعبهٔ حقوق بحیث مدیر مامورین‌وزارت خارجیه .

ص غلام‌محمدخان‌معاون مدیریت‌مامورین به‌سرکاتبی‌سفارت‌کبرای اعلیحضرت درمسکو.

مختصر سوانح جلالتمآب خالد الزهاوی

وزیر مختار و نمایندهٔ فوق‌العاده عراق در دربار شاهی کابل

عالیقدر جلالتمآب آقای ژنرال خالدالزهاوی وزیر مختار و نمایندهٔ فوق العادهٔ دولت پادشاهی عراق در کابل (افغانستان) در سال ۱۸۸۹ در بغداد متولد شده در سال ۱۹۰۶ تحصیلات خود را در مکتب حربیهٔ اسلامبول بپایان رسانیده ودر قشون ترك صاحبمنصب بوده است.

در جنگ ۱۹۱٤ - ۱۹۱۸ شرکت کرده ودراین موقع درخدمت ارکان‌حرب ترکیه بوده است.

آقای ژنرال خالدالزهاوی
وزیر مختار عراق درکابل

بعد از جنگ بعراق مراجعت نموده داخل قشون دولت‌عراق‌شده وسمت ریاست گارد مخصوص اعلیحضرت فیصل اول پادشاه عراق وبعد از آن ریاست مکتب حربیه را در بغداد دارا بوده اند.

درسال ۱۹۳۳ حکومت عراق‌وی رابرای تکمیل تحصیلات به‌انگلستان فرستاده ومشارالیه درسال ۱۹۳٤ مکتب ارکانحرب انگلستان را بپایان رسانیده وپس از آن‌بعراق مراجعت وبسمت مدیریت ارکان حرب وریاست قوای هوائی ومدیریت عمومی هوا پیمائی ملی عراق منصوب گردید.

پس از آن بدرجهٔ ژنرالی نائل‌ودراین‌موقع مدیرعمومی‌ادارهٔ لشکرعراق‌بوده وبعدازآن بترتیب سمت فرماندهی قوای شمال‌شرق و جنوب‌عراق‌رانیز دارابوده‌اند.

درسال ۱۹۳۹ والی کوة الاماره وبعدازان والی بغداد وپس از آن مدیر عمومی آب وانهار در عراق بوده اند .

اخیراً بسمت وزیر مختار ونماینده فوق العادهٔ اعلیحضرت فیصل دوم پادشاه عراق در دربار اعلیحضرت محمدظاهر شاه پادشاه افغانستان انتخاب واعتبارنامه های خود را در ٤ فوریهٔ ۱۹٤۳ بحضور اعلیحضرت پادشاه افغانستان تقدیم داشته اند .

سوانح آقای وزیر مختار امریکا

در کابل

۳۱ دسامبر ۱۸۸٦ ع متولد وین آستریا • والدین هالیندی حصول حق تابعیت تعلیمات شخصی داخل مکتب در کالیفورنیا و سویس .

۱۹۰۸ ع حصول درجهٔ بی ، ایل دارالعلوم کالیفورنیا ،

۱۹۰۹ « « ایم ، ایل « «

۱۹۰۸ الی ۱۹۱۱ داخل شعبهٔ حقوق دارالعلوم کالیفورنیا .

۱۹۱۱ « ۱۹۱۲ عضولا کولتی میمؤریل دارالعلوم هارورد .

۱۹۰۹ « ۱۹۱۱ معلم شعبهٔ تواریخ دارالعلوم کالیفورنیا .

۱۲ مارچ ۱۹۱۲ پس از امتحان بحیث محصل ترجمان در ترکیه .

اول جولائی ۱۹۱٤ ترجمان جنرال قونسلگری امریکا دراستانبول

کارنیو لیورس وان ، اچ انگرت
وزیر مختار امریکا در کابل

نوامبر و دسامبر ۱۹۱٤ مامور ایجانس در دانیال .

۱۲ فروری ۱۹۱٥ نایب قونسل در استامبول .

۱٤ آگست ۱۹۱٥ نایب قونسل وترجمان در بغداد شریف (معطل گردید) .

ستامبر ۱۹۱٥ الی دسامبر ۱۹۱٦ مربوط بهسفارت کبرای امریکا در استامبول .

دسامبر ۱۹۱٦ الی اپریل ۱۹۱۷ در شام وفلسطین .

۱۸ـ اگست ۱۹۱۷ نایب کاتب وزارت مختاری امریکا درها گک .

۳می ۱۹۱۸ پس ازامتحان کاتب درجه ٤ سفاری کبرا یاوزارت مختاری .

اول جون ۱۹۱۸ کاتب درجه ٤ سفارت امریکا درها گک .

١٤ مارچ ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ در سفارت امریکا مقیم ها گک .

۹ ستامبر ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ درسفارت امریکا مقیم طهران .

٤ نوامبر ۱۹۱۹ کاتب درجه ۳ در سفارت امریکا مقیم استامبول بطورموقتی

۱۰ مارچ ۱۹۲۰ « « « « « طهران

۱۰، اکتوبر ۱۹۲۲ باداره مربوطه .

٤ دسامبر ۱۹۲۲ کاتب درجه ۲ .

۲٦ ستامبر ۱۹۲۳ سرکاتب سفارت درهاوانا .

اول جولائی مامور درجه ٤ درشعبهٔ امورسیاسی خارجه .

۱۱ فروری ۱۹۲۵ سرکاتب سفارت درسان سالوید ور .

اول می ۱۹۲٦ « « درسان تیا گو .

از ۱۸ نوامبر ۱۹۲۷ بیکار .

۲۱ دسامبر ۱۹۲۷ سرکاتب سفارت در کاراکاس .

۱۹ دسامبر ۱۹۲۹ مامور درجه ۳ در شعبهٔ امور سیاسی خارجه .

۱۳ جون ۱۹۳۰ سر کاتب سفارت در (چین) .

۲۹ « ۱۹۳۳ « « « قاهره .

۸ جولائی ۱۹۳٥ « « « ادیس ابابا .

۲۲ « ۱۹۳٥ ترفیع برتبهٔ جنرال قونسل .

۲٤ « ۱۹۳٥ علاوه بر وظایف سر کاتب بحیث جنرال قونسل درادیس ابابا .

۷ فروری ۱۹۳٦ وزیر مختار و(ریزیدنت) وجنرال قونسل درادیس ابابا .

اول اپریل ۱۹۳٦ ماموردرجه ۲ درشعبهٔ امور سیاسی خارجه .

۱۹می ۱۹۳٦ مامور درجه اول در شعبهٔ امور سیاسی خارجه .

۲۹ جنوری ۱۹۳۷ مستشار وزارت مختاری امریکا درطهران و کابل (متأهل گردید) .

۲۳ ـ اگست ۱۹٤۰ جنرال قونسل دربیروت .

سوانح آقای موتو هاروشی چیدا وزیر مختار جاپان در کابل

آقای موتو هاروشی چیدا وزیر مختار جاپان در کابل

سال ۱۸۹۳ ـ متولد توکیو .
« ۱۹۱۷ ـ فارغ التحصیل دارالفنون شهنشاهی توکیو شعبهٔ حقوق .
« ۱۹۱۸ ـ داخل خدمت وزارت خارجه ،
« ۱۹۱۸ ـ الی ۱۹۲۱ دوام ماموریت در وزارت خارجه.
« ۱۹۲۱ ـ الی ۱۹۲۷ بحیث اتاشه و کاتب سوم در وزارت مختاری متعینه چیک سلاویک .
« ۱۹۲۷ الی ۱۹۲۹ کاتب وزارت خارجه .
« ۱۹۲۹ بحیث کاتب دوم سفارت کبرای مقیم المان مقرر گردید .
« ۱۹۳۲ بحیث کاتب اول سفارت کبرای مقیم المان مقرر گردید .
« ۱۹۳۳ کاتب اول وزارت مختاری در لتویا مقرر وشارژدافر آنجا بوده .
سال ۱۹۳٤ برتبهٔ جنرال قونسل مقیم همبرگ عز تقرر یافت .
« « به کتابت اول سفارت کبرای در اتحاد شوروی .
« ۱۹۳۷ بحیث جنرال قونسل درولادی واستیوک .
درماه می ۱۹۳۹ بحیث مستشار سفارت کبرای دراتحاد شوروی .
درماه اکتوبر ۱۹٤۰ از خدمت مستعفی گردید .

امور داخلی

تغیرات وتبدلاتیکه درین سال بوزارت داخله ومربوطات آن ازنقطهٔ نظر اداری وایجابات محیط وغیره بعمل آمده به قسمت ذیل مجزی وتحریر میشود :ـ
اول :ـ تعدیلات درتشکیلات اداری وملکی .
دوم :ـ مقرری ها .

(اول) تعدیلات درتشکیلات اداری و ملکی :ـ

(الف) تشکیلات دوایرکه ازنقطهٔ نظر اهمیت امور مربوطه واقتضای وقت به اساس صوابدید دوائر مربوطه و منظوری مقامات رفیعه تعدیل وذیلاً تشکیل شده است :ـ

۱ـ مدیریت عمومی ناقلین از وزارت اقتصاد ملی منفك وبوزارت داخله مربوط شده دوایر مربوطهٔ مدیریت عمومی مذکور قرار ذیل است : ـ

آ ـ مدیریت ناقلین درمرکز وزارت

ب ـ « زراعتی « »

ج ـ « ناقلین ولایت قطغن

د ـ « اول مساحتی « »

هـ ـ « دوم « « »

و ـ ریاست فارم زراعتی بغلان

ز ـ ماموریت بلدیه بغلان

ح ـ « « پل خمری

ط ـ « ناقلین قندهار

ی ـ « « جنوبی

۲ـ دوایر ذیل از نقطهٔ نظر اهمیت امور مربوط بهریاست امنیه تشکیل شده : ـ

آ ـ مدیریت سرحدی

ب ـ « صحیه

ج ـ « صناعتی

(ب) تعدیلات وتبدلات ملکیه که حسب پیشنهاد دوایر مربوطه ومنظوری مقامات عالیه در تقسیمات ملکیه واقع شده قرار آتی است : ـ

۱ـ علاقه داری خوشی ازمرکز حکومت کلان لهوگرد منفك وبحکومت درجه ۲ کلنگار مربوط شده .

۲ـ علاقه داری چرخ بحکومت درجه سوم تشکیل ویك علاقه داری بنام (علاقه داری خروار) جدیداً تشکیل و به آن مربوط شده .

۳ـ حکومت اعلی مشرقی به نائب الحکومه گی ولایت مشرقی تبدیل شده .

٤ـ « « جنوبی « « « « « جنوبی « »

(دوم) مقرری ها

(الف) مرکز وزارت : ـ

۱ـ ع ، ج محمد نوروز خان سفیر کبیر اعلیحضرت همایونی درطهران بحیث وزیرداخله مقرر شده اند .

۲ ـ ص ، محمدمعصوم خان مدیراحصائیهوزارت بمعاونی ریاست احصائیه ترفیعاً مقرر شده اند .

رفتار واخلاق خودرا طوری کن که اگر بمقام عالی برسی درنظر خود ودرانظار دیگر ان لیاقت وشایستگی آنرا داشته باشی . (کولینگ‌وود)

۳ـ ص‌محمد ابراهم خان مدیر وعضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت پاسپورت ریاست امنیه مقرر شده اند .

٤ـ « عبدالسمیع خان مدیر وعضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت سرحدی ریاست امنیه مقرر شده اند .

٥ـ « نصرالله خان دکتور بحیث کفیل مدیریت‌صحیه وزارت.

٦ـ « عبدالوکیل خان مامور تفتیش ولایت هرات ترفیعاً بمدیریت وعضو ریاست تفتیش مقرر شده اند .

۷ـ « میراحمد خان‌سابق مدیرناحیه‌پنجم‌ریاست‌بلدیه بمدیریت‌تفتیش‌قندهارمقرر شده اند .

(ب) ولایات : ـ

۱ـ و، ج عبدالحکیم خان حاکم اعلی مشرقی ترفیعاً بوکالت‌نائب الحکومه گی‌ولایت‌مشرقی مقرر شده اند .

۲ـ ع ، ع ، ش ، س ، ع علیشاه خان برياست تنظیمیهٔ ولایت جنوبی .

۳ـ ع،ع گلاب شاه خان حاکم کلان غورات بحکومت کلان دایزنگی تبدیل شده .

٤ـ « پاینده محمد خان بحکومت کلان ارزگان مقرر شده .

٥ـ « محمد رفیق خان حاکم‌درجه اول‌دندقندهار ترفیعاً بحکومت کلان قلات‌مقرر شده.

٦ـ ص عبدالظاهر خان‌مامور تفتیش‌حکومت‌اعلی‌میمنه ترفیعاً بکفالت‌مدیراحصاحیهٔ‌ولایت‌هرات.

۷ـ « محمداسلم‌خان‌سرکاتب‌اجرائیه‌وزارت‌داخله‌ترفیعاً بکفالت‌مدیراحصائیهٔ ولایت‌مزار.

اجراآت ریاست امنیه :

۱:ـ بمدیریت صنعتی‌محابس ولایات‌ومحبس‌عمومی‌که جدید‌تشکیل یافته ص ، عزیزالدینخان بحیث مدیرمقرر گردیده که امور صنعتی‌محابس‌را‌تحت کنترول گرفته ودرپیشرفت آن‌اقدامات‌نموده امید است که درسال ۱۳۲۲ نتایج خوبی ازان گرفته شود .

۲:ـ در سال جاری مدیریت صحیه بغرض اتخاذ تدابیر حفظ الصحه و انسداد امراض ساریه کافه منسوبین امنیهٔ مملکت جزو ریاست امنیه منظور گردیده و برای بدست داشتن احصائیه مریضان پولیس وژاندارمه و تهیهٔ ادویه لازمه اقدامات بعمل آمده وعلاوه برآن تاسیس شفاخانها به ژاندارمهٔ سرحدیه نیز دایر گردیده است .

۳:ـ ازدورهٔ پنجم تعلیمگاه کورس‌ژاندارمه، مداومین‌فارغ التحصیل‌شده‌وبرتبه های‌مختلف نائل وبوظائف معینه شان مامور گردیدند .

٤:ـ برای دورهٔ ششم نفری مداومین تکمیل وتحت تعلیم گرفته شده اند .

۵ :ـ درقوهٔ ضابطهٔ علاقه داری چرخ نیز ترئید بعمل آمده ، زیراعلاقه داری مذکور بحکومت درجه ۳ تبدیل ومنظور گردیده .

ریاست احصائیه

۱ ـ ریاست احصائیه درسال ۱۳۲۱ اصولنامه جدید مکلفیت عسکری وتعلیماتنامه جزای متخلفین را که درسال گذشته تصویب ونشر شده بود درساحهٔ تطبیق گذاشته راجع به تکمیل تعدادی کارآمد سال جاری قطعات واحضار آن‌ها مطابق اصول‌های مذکور اقدامات کرده.

۲ ـ امور توزیع تذکرهٔ تابعیت را که ازسال گذشته در ولایت کابل و دیگرولایات جریان داشت درهذاه السنه نیز تعقیب کرده وموضوع مذکور تاهنوز تحت اجرا است .

۳ ـ اجرا آت سال ۱۳۲۰ دوایر احصائیه ولایات وحکومات کلان و حکومات ثلاثه وعلاقه داری‌ها ذریعه هیئت‌های تفتیش احصائیه ازآغاز سال جاری تحت تدقیق ووارسی قرار داده شده ونتایج آن تاجائیکه تفتیش آن تمام شده بوزارت رسیده است .

٤ ـ درولایت مشرقی که تاهنوز بصورت قومی نفرمی‌دهد بهاخذ احصائیه اقدامات کرده ودربعضی نقاط ولایت مذکور اصول مکلفیت‌را تطبیق وبصورت پشکی نفر گرفته .

۵ ـ درتشکیلات ریاست احصائیه درسال جاری ع ، محمدمعصوم‌خان مدیر احصائیه وزارت داخله بحیث‌معاون ریاست احصائیه منظور شده که برعلاوه وظایف معاونت ریاست احصائیه وظایف مدیریت احصائیهٔ ریاست را هم کار میکند .

اجرا آت مهمهٔ مدیریت محبس دهمزنگ :

یکی ازاجرا آت‌مهمهٔ سال جاری تشکیل مدیریت صناعتی وانفکاک کارات مدیریت صناعتی محبس ازشق انضباطی آن است که به‌حسب ملحوظ فوق مدیریت‌محبس به دو مدیریت تقسیم شده که‌یکی آنمدیریت انضباطی ودیگر آن مدیریت صناعتی باشد مدیریت صناعتی طوریکه ازعنوان آن‌واضح است به تنظیم وترتیب وتوسعهٔ فابریکه جات محبس موظف بوده ووظیفه‌دار است که‌تمام محبوسین رابه کارانداخته اجرت‌وحق الزحمهٔ کارراطوری تعیین‌نماید که به‌محبوسین نان وغذا رسیده وهم‌یکمقدار پول به‌قسم‌سرمایه برای خلاصی شان ذخیره شده‌باشد. تشکیل مدیریت صناعتی که‌ازاجرا آت سال‌جاری بوده حسب ذیل است :

۱ مدیریت صناعتی
۲ ادارهٔ اجرائیه
۳ « کنترول

٤ در سال جاری حدابتدائی کار فابریکات محبس تعیین وهم‌درمسئلهٔ اجرت تغییراتی بعمل آمده یعنی اجرت فابریکات نسبت به‌سنوات گذشته بلندتر برده شده وهم‌راجع بوسعت

کار اقدامات لازمه ازپیش گرفته شده که باثر اقدامات متذکره کار فابریکات محبس نسبت به سابق خیلی‌ها پیشرفت نموده است چنانچه توضیح پیمانهٔ کار گذشته و کار فابریکات سال جاری محبس را سه قطعه گرافیك که ضمناً تقدیم است بخوبی ارائه داده میتواند .

۵- درسال جاری یك فابریکهٔ جدید خیاطی درمحبس تشکیل شده که درین مؤسسه (۶۱) نفر کار کرده وسالیانه ده هزار دریشی عسکری واکابررا دوخته وتهیه مینماید .

۶- هم چنین درفابریکهٔ جراب بافی وسعت زیادی داده شده که فعلا درفابریکهٔ مذکور (۱۳۱) نفرکارمینماید ومحصول جراب سالیانهٔ آنها به هشتاد هزار میرسد .

۷- هکذادرسال جاری یك شعبه برای مالیدن نمد درمحبس تاسیس یافته که (۳۸) نفردر آن کار میکند اگرچه مؤسسهٔ مذکور یك مؤسسهٔ محدود وابتدائی بوده اما درثانی امید است وسعت گرفته وتشکیل یك فابریکهٔ درست را اختیار نماید .

۸- همچنین یك سلسله دستگاه جدید برای شعبهٔ بافت تهیه شده که بکار انداخته میشود بوسیلهٔ دستگاهای مذکور تسرهای رهدار نازك بصورت زیاد ورنگ‌های مختلف بعمل آمده ومی آید که بقیمت های مناسب دردسترس عامه گذاشته شده .

۹- درسال جاری یکی ازاجراآت مهمه نصب یك پایه آسیاب جدید برقی است که ازطرف مدیریت محبس بکار انداخته شده وگندم خوراکهٔ محبوسین توسط آن آرد میشود وقوهٔ کار روزانهٔ آن در حدود ده خروار می باشد .

۱۰- دیگرازاجراآت مهمه وسعت یافتن خبازی محبس وتعمیرجدید داش های نان پزی بوده که پخت نان جیرهٔ محبوسین ونان کارآمد شفاخانه‌های مرکز مربوطهٔ وزارت جلیلهٔ صحیه را نیز تهیه ومیرساند .

۱۱- هکذا بازشدن یك دکان بحیث نمایندگی فروش مصنوعات محبس درجادهٔ باغبانکوچه میباشد که توسط نمایندگی مذکور هرنوع مصنوعات محبس برای فروش دردسترس عامه گذاشته شده .

۱۲- تاسیس یك فابریکهٔ چرم گری درچهار یکار می باشد که توسط آن پخت چرم باب کار آمد مدیریت محبس بعمل می آید .

۱۳- تعمیر یك فابریکهٔ جدید نساجی بداخل محبس میباشد که به نسبت وسعت یافتن کار ونفر فابریکه های سابقه جدید تعمیر وبکار افتاده .

امور وزارت مالیه

امور مالی که درزمرهٔ امور مملکتی مقام بلندی دارد ، باوجود مشکلات جنگ دنیا که ازهرطرف براوضاع اقتصادی ومالی اثر می اندازد ، ازیمن توجهات حکومت متبوعه اطمینان

بخش بوده وبودجهٔ مملکت موازنه لازمه راحفظ کرده است . وعلاوهً نظر به تدابیر اساسی که اتخاذ شده وجدیت مامورین مربوطه بعضی تزئیدات نیز در عوائد مالی به مشاهده میرسد قرار ذیل :

۱ :ـ مالیهٔ جمعی ازقرار فیصد ۱ اعشاریه ۵۷ پول
۲ :ـ « للمی « « ۳ « ۷۷ / ۲ ـ افغانی
۳ :ـ محصول مواشی « « ۰ ۰ ۱۱ / ۵ ـ «
٤ :ـ محصول اصنافی واسیابی « ۷ ۰ ۷٤ / ۷ ـ «
۵ :ـ فروش عرایض « « ۷ ۰ ٦۲ / ۵ ـ «

امور معارف

جای شکر وسپاس است درین روزها که آتش جنگ تمام دنیارا فرا گرفته وبجریانات عرفانی نیز صدمه واردنموده است افغانستان همیشه بقدم های ثابت در امور عرفانی خود پیشرفت وزمینهٔ سعادت ورفاه آیندهٔ مملکت رامهیا میسا زد . البته باوجوداینکه جنگ خانمانسوزدرتمام ممالك محارب وغیرمحارب بحران های اقتصادی تولید نموده ، مصارف گزافی که در راه معارف درین اوقات بصرف میرسد اهتمام وتوجه حکومت متبوع وترقی خواه مارا در بارهٔ تربیهٔ اولاد وطن نشان میدهد .

معارف افغانستان همه ساله مدارج خودرا دراثر رهنمائی بزرگان خود پیموده مقام ومنزلت بزرگ رادر امور عرفانی مملکت اشغال میکند . چنانچه ازاحصائیه وراپور های هرساله پیشرفت وترقی یکسال نسبت بدیگر سال خوبتر آشکار میگردد . ملت دراثر تربیهٔ حکومت استعداد عرفانی خوبی پیدا کرده تشنهٔ علم ومعرفت بوده تجددات وپلانهای عرفانی وتربیوی حکومت را با کمال گرمجوشی وسرشاری پذیرائی مینماید این است که ملت وحکومت باهم دست بدست درپیشبرد سویهٔ عرفانی خود مصروفند. بلند رفتن علم وعرفان یك مملکت هر سال اشخاص برجسته ومنورتری را بار می آورد واصلاحات وترقیات بیشتری را سبب میشود .

امسال دروزارت معارف زیاده تر جنبش های علمی وحرکات عرفانی وتربیوی دیده شده چنانچه مجالس متعدد علمی درمرکز واطراف ومکاتب وکانفرانس ها شاهد آنست .

سویهٔ علمی وعرفانی بتدریج روبتکامل بوده وترقی میکند وزارت معارف که

تایك درجه تعلیمات ثانوی را اصلاح وازآنها فراغت یافت واسباب ووسائل آن فراهم گردید قدم به‌تأسیس مدارج بلندتری نهادچنانچه افتتاح فاکولته‌ها وپوهنتونها اهمیت این‌موضوع راخوبتر نشان میدهد نظر باینکه حکومت‌معارف خواه‌ما علاقه وعشق مفرطی نسبت بمعارف دارند همه‌وقت تجاویز وپلانهای متعدد و جدیدی برای مسعود ساختن وباتربیه‌وباعلم گردانیدن ابنای وطن برروی کار می آید بنابرین ازمطالعهٔ راپور امساله بخوبی واضح میگردد که وزارت معارف به پیشرفت‌های خوبی‌نائل گردیده.ازین‌رو برای ملت‌افغان اطمینان‌ها وامیدهای قوی حاصل‌میشود که آیندهٔ‌معارف افغانستان برهنمائی اعلیحضرت همایونی محمدظاهر شاه ودیگر اراکین دولت خیلی در خشان‌ومجلل است وزارت معارف اجراآت دوائر خودرا مختصراً قرار ذیل عرضه میدارد البته‌مورد دقت‌است که‌پیشرفت های علمی یك مملکت‌و تربیهٔ ابنای‌آن به‌بلند رفتن مدارج روحی‌و تربیوی سائر افراد ملت است که‌قلم ازتصویر آن‌عاجزمیماند پس‌تحریرات آتی محض‌چوکات‌واستخوان بندی خلص اجراآت رابمعرض مشاهده قرار میدهد .

ریاست تعلیم و تربیه :

ریاست تعلیم وتربیه که روح وزارت معارف‌است امسال نظرباینکه درتشکیل و وظائف آن تجدید نظرشده مظهرفعالیت های بیشتری گردیده ونظر به وظائف خود قدمهای بیشتر ومتینی در راه اصلاحات وترقیات پلانهای خود برداشته ونظر به همین ابراز فعالیت خویش توجه آمرین خود را جلب نموده چنانچه یك‌نفر که دارای لقب داکتری است بریاست این دائره تعیین‌شده ویکنفر عضوآن به رتبهٔ اعزازی مدیریت عمومی نائل گردید واین ریاست توانست که‌یك‌پروغرام‌عصری موافق روحیات وعنعنات‌ملی متوسطه‌ها ولیسه‌ها ودارالمعلمین ها بوجود آورد ـ کتب‌جدید موافق‌اقتضاء احتیاجات‌امروزه حسب‌پروغرام مرتبه برای صنوف شش‌گانهٔ ابتدائی بمیدان عمل‌آورده آنرابمکاتب توزیع‌نموده مکاتب‌را معاینه وهدایت‌نامه ها صادر وتقسیم اوقات های مکاتب را مرتب ساخت باوجود مشکلات امروزه برای پیشبرد امور عرفانی وتربیوی ازهیچگونه مساعی ومجاهدات خود داری ننموده چنانچه اجراآت مهمهٔ خود را به تفصیلات ذیل نشان میدهد .

الف ـ قسمت پروغرام ولوائح .

۱ ـ پروغرام پښتو برای متوسطه ها .

۲ ـ پروغرام تاریخ برای متوسطه ولیسه‌ها

۳ ـ « جغرافیه « « «

۴ ـ پروغرام ریاضی برای متوسطه ولیسه‌ها
۵ ـ « فیزیك « « «
۶ ـ « کیمیا « « «
۷ ـ « بایولوجی « « «
۸ ـ « رسم « « «
۹ ـ « اخلاق ومعلومات مدنیه برای لیسه ها
۱۰ ـ « برای دارالمعلمین متوسطه
۱۱ ـ « « « اساسی
۱۲ ـ ترتیب پروغرام های سپورت ابتدائیه و متوسط ولیسه
۱۳ ـ « تعلیماتنامهٔ دارالمعلمین
۱۴ ـ طبع پروغرامهای متوسط که فوقاً ذکر شده
۱۵ ـ توزیع ونشر « « « « «
۱۶ ـ ترتیب پروغرام انگلیسی برای مکتب اصول تحریر ومحاسبه
۱۷ ـ لائحه درباب تطبیق پروغرام های لیسه‌ها ومتوسطه
۱۸ ـ لائحه راجع به تنظیم امور تعلیم وتربیه .
۱۹ ـ پروغرام وتعلیماتنامهٔ پوهنځی یعنی فاکولته های شبانه
۲۰ ـ « « لوست ځای یعنی درس سه‌ساله برای معلمین ابتدائیه
۲۱ ـ پروژهٔ تشکیل وتعلیماتنامه وپروغرام فاکولتهٔ سیانس
۲۲ ـ لائحهٔ تشکیل دارالمعلمین

ب :ـ قسمت مجالس :

۱ ـ انعقاد کمسیون‌ها مرکب ازارباب تخصص برای ترتیب پروغرامها (۴۱)
۲ ـ « مجالس عالی برای تعدیل وتصویب پروغرامها (۱۲)
۳ ـ « کمسیون ها برای تدقیق کتب مولفه .
۴ ـ « مجلس راجع به تشکیل مکتب صنایع .

ج ـ قسمت تالیف ، تصویب ، تصدیق .

۱ ـ حساب پنجم ابتدائی تاریخ صنف هفتم .
۲ ـ « ششم ابتدائی .
۳ ـ جغرافیای ششم .
۴ ـ « پنجم

۵ ـ معلومات طبیعی پنجم .
۶ ـ « عائله صنف پنجم .
۷ ـ « « « ششم .
۸ ـ « طبعی « « .
۹ ـ « وطنی « « .
۱۰ ـ « « « پنجم .
۱۱ ـ هندسه « چهارم .
۱۲ ـ دشمیرلارښوونکی حصهٔ دوم .
۱۳ ـ تطبیقات رهنمای معلم (معلومات حیاتیه) قسمت دوم .
۱۴ ـ کتب مذکور بعد از تالیف به تصویب وتصدیق ریاست تعلیم وتربیه رسیده بغیر ازدوقلم آن تماماً طبع ونشر شده .

د ـ تعدیل و تجدیدنظر :

۱ ـ تاریخ صنف هفتم .
۲ ـ معلومات‌مدنیهٔ صنف هفتم .
۳ ـ تاریخ « سوم .
۴ ـ « « ششم .
۵ ـ « « چهارم .
۶ ـ قرائت پښتوی چهارم .
۷ ـ « « پنجم .
۸ ـ « « ششم .
۹ ـ حساب اول ابتدائی .
۱۰ ـ « دوم « .
۱۱ ـ قرائت پښتوی اول .
۱۲ ـ « « دوم .
۱۳ ـ « « چهارم .
۱۴ ـ « « پنجم .
۱۵ ـ « « ششم .
۱۶ ـ معلومات مدنیهٔ صنف ششم .

هـ ـ قسمت تصویب :

۱ ـ تصویب تعداد کتب‌مولفهٔ صنوف ابتدائی برای سال آینده .

۲ ـ تصویب راجع بحق الزحمهٔ مصنفین و مؤلفین ومبیضین .

۳ ـ « « بتدریس مضمون فقه فاکولتهٔ حقوق .

٤ ـ « « بهرخصتی‌های مکاتب : حکام ، اصول تحریر ومحاسبه ، تجارتی ، پست تلگراف وپرستاری .

۵ ـ تصویب راجع به تنظیم وترتیب موسسهٔ پوهنځی .

٦ ـ « « به تدوین وتالیف کتب قرائت پښتوی مکاتب ثانوی .

۷ ـ « « به تقسیم اوقات دروس مسلکی وغیرمسلکی دارالمعلمین ها .

۸ ـ « « به توزیع سامان ولایات .

۹ ـ « « به تهیهٔ کتب پښتوی لیسه ها .

۱۰ ـ « « بتقرر کفیل مدیر مکتب استقلال .

۱۱ ـ « « به تعداد صفحات کتب متوسطه .

۱۲ ـ تصویب توزیع ساعات مضمون شپږم کورنی پوهنځی بالای مضامین تاریخ ومعلومات طبیعیهٔ صنف مذکور .

۱۳ ـ تصویب عدم لزوم نشر کتاب کورنی پوهنی شپږم ټولګی .

۱٤ ـ « استعمال کتابهای قرائت چهارم وپنجم وششم سابق برای څلرم وپنجم وشپږم ټولګی موجوده .

۱۵ ـ تصویب تالیف کتاب دریمه پښتو مطابق جدول ارتباط .

۱٦ ـ « تکرار وتوسعهٔ مباحث کتاب هندسهٔ چهارم وپنجم درصنف ششم .

۱۷ ـ « تبدیل سنوات میلادی وهجری درتدریسات دور دوم ابتدائیه بهمدیگر .

۱۸ ـ « راجع بهتهیهٔ سوالات تاریخی برای درج کتابهای ابتدائی .

۱۹ ـ « « به نکاتی‌که درطبع ثانی کتاب شپږم هوادنی پوهنی علاوه شود .

وـ قسمت متفرقه :

تنظیم و تشکیل کتابخانه ازروی صنف بندی علوم .

« « تحویلخانه « « « « « .

ترتیب وتنظیم آثار قلمی .

خریداری کتب مخصوص دارالمعلمین .

انتخاب وخریداری کتب تخمیناً ۱۵۰۰ جلد .

قرارداد ها راجع به تالیف کتب بیالوجی ، جغرافیه ، حساب ، تاریخ ، معلومات مدنی متوسطه‌ها ، عقدقرارداد های متعلق امور لازمه نشر کتب ابتدائی .

تهیهٔ مواد برای کتب درسی ادبیات پښتوی صنوف لیسه ومتوسطه .

ایراد کنفرانس های تربیوی .
درست نمودن نمونهٔ شهادت نامه ها .
تبییض پارچه های ادبی برای کتب پښتوی متوسطه ها ولیسه ها .
نگرانی وممیزی امتحانات سالانه درمکاتب مرکز .
انتخاب سوالات امتحان مکاتب مرکز .
ترجمهٔ ۱۰ جلد کتاب ابتدائی .
ترتیب خریطهٔ مکاتب ولایت کابل .
» » » افغانستان .

۱ ـ تهیهٔ دستورالعمل توزیع واستعمال کتابهای درسی مکاتب .
۲ ـ « بیلوگرافی کتابهای ابتدائی وترتیب نمونهٔ کتابخانهٔ ابتدائی .
۳ ـ مخاطبه ومفاهمه بامعلمین درخصوص اظهار نظریات‌شان راجع به‌تجدید طبع کتابها ی ابتدائی، تهیهٔ نمونهٔ تقسیم اوقات دورهٔ ابتدائیه بامراعات شرائط اصول صنفی .
٤ ـ ملاحظهٔ صورت توزیع کتابهای جدید ابتدائی واستعمال آن دربعضی مکاتب‌مرکز وارسال هدایات متعلقهٔ آن .
٥ ـ ملاحظهٔ‌صورت اجرای دروس دورهٔ‌اول ابتدائی مطابق جدول ارتباط ومذاکره بامعلمین بعضی مکاتب مرکز درحسن اجرای آن .
٦ ـ اخذامتحان معلمین که‌تعلیمات خصوصی داشته درخواست معلمی را داشتند .
۷ ـ عقدقرار دادهای متعلق امور لازمه نشر کتابهای ابتدائی .
۸ ـ توزیع کتب بمؤلفین ومعاونین قلمی ریاست تعلیم وتربیه .
۹ ـ معاونت‌دراجرای همه‌اموراداری وترجمه‌ونشریات‌شعبهٔ‌مشاوریت علمی‌وزارت‌معارف.
۱۰ ـ معاونت درتدریسات کورس دارالمعلمین قندهار وایراد کنفرانسهای متعدد راجع بصورت تطبیق اصول صنفی درآن .
۱۱ ـ معاونت درجملهٔ تدریسات کورس تربیوی معلمین مرکز .
۱۲ ـ هدایت درتدریسات کورس تربیوی معلمین مربوطهٔ ولایت کابل .
۱۳ ـ معاونت درترجمهٔ کنفرانس‌های تربیوی برای معلمین مرکز .
۱٤ ـ « درترجمانی کورس خریطه سازی .

پښتو سټر توب :

همه میدانیم که‌حکومت‌ما توجه مخصوصش‌را بحفظ وارتقای تمام شئون مملکتی بالخاصه زبان ملی معطوف نموده است .

هرچندیکه راجع به ارتقاء واعتلای زبان ملی ازبدو سلطنت نادری نظریه های متینی طرح ـ وقدم های اساسی وضع گردیده است ـ ولی در دورهٔ حکومت اعلیحضرت (محمدظاهر شاه) سلمه الله بزبان ملی بیشتر صرف مساعی شده است ـ واولیای این حکومت درین مورد بیشتر اظهار دلچسپی وعلاقمندی می کنند .

چنانچه بنا برداعیه همین احساسات و جذبات است که درضمن دیگر اعتلا ونشو ونمای که درسائر شعب مملکتداری مرئی است ـ اهمیت ووقعت بارزی بهزبان ملی ارزانی گردیده است ومتمادیاً افکار قیمتدار رجال بیدار حکومت ما درفراهم آوری وسائل مزید موفقیت و کامیابی زبان پښتو داخل مجهودات شایان است .

بنابر آنچه ذکرشد خوشبختانه درتابستان امسال (۱۳۲۱) به تاسی از ارادهٔ سنیهٔ ذات شاهانه ـ و بمقصد تقویهٔ شئون ملی ومزید تعمیم وتوسعهٔ آن وزارت معارف ریاست جدیدی را محض برای خدمت به ملت وبه وجود آوردن وسائل و وسائط مزید پیشرفت ووسعت زبان ملی مملکت بنام ـ «پښتو ستر توب» تشکیل وتاسیس نمود !

برای اینکه خوانندگان محترم ازمرام این ریاست استعلام فرمایند ذیلا بعضی مطالب مرامنامهٔ پښتوستر توب که از طرف شورای عالی وزارت معارف تصویب و از محضر مقامات عالیه تصدیق گردیده است مرقوم می گردد .

نصب العین ومرام پښتو ستر توب
یا عمدهٔ مطالب واجرا آت آن

پښتو ستر توب در راه مزید بسط وتوسعهٔ زبان ملی میکوشد ودر تهیهٔ هرگونه وسائط پیشرفت آن درمؤسسات معارف بذل مجاهده میورزد .

پښتو ستر توب در طبع ونشر تمام آثار مفید وعصری که بدردمؤسسات معارف مملکت بخورد میکوشد ودرین راه باتمام خدام شئون ملی همکاری می نماید .

پښتوستر توب درانتخاب طلبهٔ پښتوخوان وپښتونویس حتی الامکان ازتمام نقاط افغانستان واخذ امتحان آنان وتصدیق امر ادخال شان در دارالمعلمین بذل توجه و مداقه میدارد ، مراقبت و نگرانی میورزد تا از دارالمعلمین چنان فارغ التحصیلانی برایند که فی صد صد پروگرام پښتو را در عموم مکاتب افغانستان تطبیق کرده بتوانند .

بمساعدت ریاست تدریسات درتحصیهٔ لست تمام طلاب عالی الاعلی ـ عالی وخوب پښتودان صنوف ششم ـ نهم ودوازدهم افغانستان بهقید اسم ـ محل ـ ولایت ـ مسکن ـ پیشه وزبان مادری ودیگر صفات ممیزهٔ آنها همه ساله میکوشد . دراخذ امتحان معلمین داوطلب ودرجه بندی آنان وارسی میکند . مراقبت میکند تا درموارد ترفیع و تبدیل و تزئید معاش وغیره امور راجعه

نه شادیها ، نه‌عشق ،نه‌ثروت، نه‌تندرستی اینهاهیچ یك‌عامل وموجد سعادت نیستند ،اماخوشبختی بدون هریك ازینها هم کامل وتام نیست . (کیبولت)

بمعلمین لحاظ لیاقت علمی وفعالیت تدریسی معلمین ازنقطهٔ‌نظر زبان پښتو هم بشود . به ملحوظ پښتو بودن عموم کتب تدریسی مکاتب ابتدائی ومفکورهٔ تعمیم و توسعهٔ مزید پښتو در مکاتب بمساعدت ریاسات وادارات معارف مجاهده ونگرانی میورزد تاعموم معلمین مکاتب پښتو دان پښتوخوان،پښتونگار باشند ویا اقلاً پلان تدریسی ـ تهیهٔ اسباق ـ حل معضلات تعلیمی شان‌را از دیگر همکاران پښتو لسان شان بفرمایند .

باتمام فعالیت میکوشد تا کورسهای پښتوی مربوطهٔ وزارت معارف را حتی الامکان کامیاب گرداند .

برای آن معلمین ومربیانی که درتعلیمات پښتو مظهر فعالیت بیشتر گردند ـ اصولاً ترجیحات‌لازمه میدهد . بمعاینه و تفتیش تعلیمات پښتو وپیشرفت آن دردارالمعلمین‌وعموم‌مکاتب حتی‌الامکان وارسی‌میکند ـ ضمناً به آنانی که‌بازبان ملی خود ابراز علاقه مندی ننموده باشند تنبیهات‌مقتضیه‌را تجویز‌میکند . امتحانات دارالمعلمین وعموم مکاتب‌افغانستان درآنچه که‌مربوط بزبان ملی باشد یاتوسط یکی از نمایندگان یامنتخبین پښتو سترتوب یا طبق هدایت و نظریه و قرارهای متخذهٔ این ریاست گرفته میشود .

از پیشرفت دروس پښتو و علاقمندی عموم متصدیان مؤسسات عرفانی به‌آن ماهواره چنان راپورهای را بازیافت میدارد که‌طبق هدایت نامهٔ جداگانه دائماً تهیه میگردد. هرساله ازعموم معلمین راجع به‌مجهودات ومساعی شان نسبت به‌پیشرفت و کامیابی لسان‌ملی کسب آگاهی میکند ودرنتیجه‌مجاهدین را اصولاً مظهر تلطیف ومساهلین‌را اساساًمورد تکدیر قرارمیدهد .

در طبع و نشر تمام کتب تدریسی باشتراك ریاست تعلیم و تربیه مساعده میدارد .
باعموم ریاسات وادارات مرکزی وزارت معارف ودیگر ادارات عرفانی حتی معلمین درحل وفصل هرنوع امور راجعه به‌لسان ملیه معاضده میورزد .

طبعاً مقصود ازتذکار وانتخاب این‌مواد ازبین‌سائرمواد این‌مرامنامه همانااشاره‌است باین‌مسئله که این‌ریاست فقط درهمین‌موارد فی‌الجمله‌مصدر اجراآت واقدامات گردیده‌است .
ومعترف است که‌نظر به‌هدایت کار وتصادف تشکیل پښتوسترتوب به‌تعطیلات متوالی سنوی ـ وموجودیت بعضی محظورات «طبیعی-موسمی ـ محلی ـ اداری ـ وکولتوری» طوریکه ارادهٔ حکومت وتمنای این ریاست است در این چند ماه مظهر دیگر کدام خدمت و فعالیت قابل تذکری نشده است . درحالیکه از فضل‌الهی امیدواری کلی دارد که درسال آتی بناظرین گرامی (کابل کلنی) نمونهٔ چند از کار روائیهای خودرا ارمغان کنند .

ریاست تدریسات

ریاست تدریسات تطبیق تعلیمات عمومی مسلکی و غیر مسلکی و تربیوی تمام مکاتب افغانستان را نظر به‌تعمیم واساس پیشرفت‌های امور عرفانی تحت قوانین موضوعه عملی مینماید راجع به‌تهیه نمودن وبهم‌رسانیدن کتب ولوازم تحصیل ، تقرر و تبدیل معلمین ، جای مکتب ترسیل پروگرام ها وهدایت نامه‌ها ودساتیر لازمهٔ که مربوط به تدریس یومیهٔ عرفانی است وبریاست تدریسات تماس داشته و تمام مکاتب مرکز و ولایات و حکومات بزیر نظر ریاست تدریسات بوده و مطابق‌فوق اجرا میگردد وضمناً درامور تدریسی وتطبیقی هرکدام باخبری وکنترول داشته ، کسانیکه در وظیفهٔ خود جدیت ورزیده اند از طرف ریاست تدریسات مکتوب‌های رضامندی عنوانی هرکدام صادر وکسانیکه کسالت وسکتگی درپیشرفت امور تعلیمی نموده بودند هدایات‌لازمه برای بهبودکار شان داده‌شده تاتمام امورتعلیمی به‌بهترین صورت به‌محور اصلی‌خود دور خورده بتواند . برعلاوهٔ امور فوق اساس جریانات امور عرفانی این ریاست جهت معلومات مفصل‌تر بصورت ذیل تحریر میگردد : ـ

اول ـ تاسیس مکاتب :

۱ ـ وزارت برای پیشرفت‌سویهٔ تعلیمی معلمین‌فارغ‌التحصیلان دارالمعلمین‌اساسی ودورهٔ بکلوریا یک‌موسسهٔ جدید بنام « پوهنځی » منظور و مؤسسهٔ مذکور بتاریخ ۱۵ جوزا ازطرف ریاست‌تدریسات افتتاح ومتعلمین بتدریس شروع کردند .

۲ ـ برای بلند بردن سویهٔ علمی فارغ‌التحصیلان‌مستعجل یک کورس « لوستځی » نیز افتتاح ومعلمین مذکور بعدازساعت ۲ مصروف تعلیم گردیده اند .

۳ ـ بودجهٔ معاشات و مصارفات فاکولتهٔ سیانس از طرف ریاست تدریسات ترتیب و بمرجع آن اطلاع شده .

٤ ـ برای بلندبردن سویهٔ علمی یک کورس ششماهه درغزنی بتاریخ ۳ـ اسد افتتاح وازطرف ریاست تدریسات هدایات لازمه بمرجعش صادر گردیده .

دوم ـ بعضی مکاتب که امسال پروغرام تعلیمی‌شان تمدید شده :

چون دورهٔ تعلیم‌ابتدائی چهارساله به‌شش‌سال قرارگرفته وپروغرام آن بتمام مکاتب توزیع گردیده ، علاوه برسال گذشته امسال نیز از حضور والاحضرت وزیر صاحب معارف (٥٤) باب مکاتب دیگر منظور گردید که فارغ التحصیلان ابتدائیهٔ چهارم را بصنف پنجم ترقی بدهند تا دورهٔ ابتدائیه بدورهٔ ششم خود برسند چنانچه درین موضوع بمکاتب مربوطه احکام صادر ودرباب تهیه وترسیل معلمین و بودجه وسامان و لوازم تحصیل آن از طرف ریاست تدریسات اقدامات لازمه شده است .

سوم - معاینه‌وتطبیق تدریسی :

قرار معمول که‌راپور تدریسی تمام مکاتب ماهوار بریاست تدریسات میرسد ، ریاست تدریسات نظر به‌معیار پروغرام راپور مذکور را معاینه وهدایات لازمه نسبت بنواقص آن بمرجعش صادر کرده، علاوه ازمعاینهٔ راپور که ازطرف ریاست تدریسات بعمل آمده ازجانب ریاست تفتیش مفتشینی که درمکاتب مرکز وولایات رفته وراپور های خود را بریاست تدریسات فرستاده اند جهت اصلاح ورفع نواقص تعلیمی بمکاتب مربوطه هدایات لازمه صادر گردیده وهمچنین ریاست تدریسات مراقبت تعلیمی مکاتب راوقتاً فوقتاً نموده ، دربهبود وپیشرفت تعلیم هدایات داده است .

چهارم - مراقبت‌ونگرانی امتحانات‌وتوزیع‌شهادتنامهاو مکافات و غیره :

۱-ریاست تدریسات قبل ازایام امتحان سالانه به‌تمام‌مکاتب مرکز وولایات وحکومات اعلی احکام صادر نموده که باید تمام معلمین باساس اصو لنامهٔ امتحان رفتار نمو ده ، نتا یج امتحان‌را بریاست تدریسات ارسال‌دارند ، چنانچه اوراق نتایج امتحان‌تمام مکاتب افغانستان تحت کنترول ودقت گرفته شده نکات قابل اصلاح آن تصحیح و بمراجع آن هدایات لازمه اعطا گردیده .

۲-درمکاتب مرکز ومتوسطه‌ها وثانوی‌نظر به‌تقسیم اوقات امتحان‌ممتحن ومميز انتخاب وجهت مميزی آنهارا بمکاتب‌دعوت کرده که‌بروزهای معینه حضور بهم‌رسانند وبعد ازملاحظهٔ امتحا نات صورت نظر یات خودرا که‌بر یاست تدریسات ارائه داده‌اند ریاست‌تدریسات بعد ازملا حظه بمکاتب قر ار آن هدایات لازمه اعطا کرده .

۳-برای فارغ‌التحصیلان دورهٔ اعدادی، رشدی ،ابتدائی که‌مستحق گرفتن شهادتنامه بوده‌اند ازطرف ریاست تدر یسات برای شان شهاد تنامه‌تحریر وبعد ازا مضاء وثبت ومهر ریاست‌تدریسات برای شان اعطا شده است .

٤-دپلومه‌های فاکولتهٔ طبی ومکتب طبی ودواسازی را ریاست تدریسات حاضر کرده که بتاریخ ۲٦ میزان درقصر صدا رت عظمی بحضور والا حضرت افخم صدر اعظم صا حب وکابینهٔ محترم بایك اندازه پول به‌مستحقین آن اعطا گردید .

۵-برای‌حضرات معلمین‌فخری مکتب‌نجات که‌درپیشرفت امورعرفانیهٔ مملکت‌خود جدیت ورزیده ، قابل تقدیر دیده می‌شدند ازطرف ریاست تدریسات بهر کدام تصدیقنامهٔ که‌بامضای والا حضرت ع ، ج‌وزیر صاحب معارف مزین شده بود بایك اندازه پول اعطا گردید .

٦-محصلین افغانی که‌خارج رفته وبعد از دورهٔ تکمیل تحصیلات خویش بوطن عو دت

نموده‌اند ریاست تدریسات ازروی دیلومه درجه ومعاش آنهارا تعیین نموده ، مطابق تخصص شان بدوائر رسمی معرفی کرده .

پنجم ـ تقرر وتبدل معلمین وغیره :

۱ ـ یك‌عده فارغ‌التحصیلان دارالمعلمین دنوی کابل ودار لمعلمین اساسی که امسال فارغ گردیده‌اند حسب اصول ونسبت به کمبود معلمین به‌تمام مکاتب مرکز وولایات حکم تقرر شان صادر وفرستاده شدند .

۲ ـ بعضی معلمین خارجی که‌قرار دادشان ختم گردیده بود باایشان تجدید قرار داد کرده وبعضی که کمبود دیده‌شد راجع باستخدام شان اقدامات‌لازمه کرده .

۳ ـ تقرر وتبدل معلمین تاکنون بزیر اثر ریاست تدریسات اجرا گردیده وهم‌متحدالمال به‌تمام مکاتب مرکز وولایات صادر گردیده که‌چگونه دروظائف خود پابند ومنهمك باشند .

٤ ـ راجع به‌معلمینیکه نومرهٔ امتحان پښتوی شان ازشش نومره کمتر بوده حسب‌تصویب انجمن معارف بتمام ولایات خبرداده‌شد که‌امسال فیصد پنج افغانی ازمعاش‌شان وضع دارند.

ششم ـ کنفرانس ها :

ریاست تدریسات امسال تمام معلمین مکاتب مرکزرا چندین بار بمکتب صنائع دعوت داده بغرض پیشرفت سویهٔ تعلیمی معلمین نسبت به‌مربی - معلم ، تربیهٔ‌اطفال وپیشرفت‌زبان‌ملی کنفرانس‌های مفید توسط مشاور علمی وزارت وداکتر محمد انورخان مدیر دارالمعلمین وښاغلی عبدالحی خان حبیبی مشاور وزارت‌ایراد کرده .

هفتم ـ نمایشگاه عرفانی :

نظر به‌پیشرفت وتشویق‌درامور معارف دراثر پروژهٔ که‌قبلاً ازطرف‌ریاست‌تدریسات راجع بنمایش عرفانی بتمام مرکز وولایات اطلاع داده‌شده‌بود اکثر ازمکاتب مرکز در جمع ومرتب کردن کارهای علمی طلبه موفق گردیده ،درننداری‌تون جشن امسال ازطرف وزارت اقتصاد بمعرض‌نمایش گذاشته‌شد ومورد تقدیر وزارت اقتصاد واقع ودر قطار درجه اول محسوب گردید .

ریاست تفتیش

۱ ـ اجراآت وکار روائیهای ریاست تفتیش وزارت معارف در سال ۱۳۲۱ که به‌امور تربیوی ـ اخلاقی وغیره رسیدگی‌کرده قرار ذیل است:

الف : درمرکز (۳۳) باب مکتب را یکدفعه معاینه وتفتیش نموده .
ب : در ولایت کابل :
(۲۰) باب مکاتب سمت لوگر یکدفعه
(۲۱) باب مکاتب سمت شمالی یکدفعه
(۱۳) باب مکاتب ششکروهی یکدفعه
فقرات تحقیقیه ـ۳۰فقره ـ
هدایات ونظریات وزارت ـ راجع بهامور اداری ـ ترتیب سوانح طلبهٔ ابتدائی متوسط وغیره ـ مسائل اخلاقی ـ تهیهٔ شاگردان برای بعضی مؤسسات دیگر :   ـ۴۰فقره ـ
ج : غزنی ـ
(۲۰) باب مکتب سهدفعه تفتیش ومعاینه شده
معلمین ومعلمین اول مکافات دیده   ـ۸نفر ـ
د : قندهار ـ
(۵۹) باب مکتب یکدفعه تفتیش شده .
فقرات تحقیقیه ـ۶ـ
هدایات و نظریات وزارت ـ راجع به امور اداری ـ ترتیب سوانح صنوف ابتدائی متوسط وثانوی ـ مسائل اخلاقی معلمین ـ متعلمین ومامورین وتهیهٔ شاگرد برای بعضی مؤسسات دیگر .
ه : هرات ـ
(۳۹) باب مکتب هرات یکدفعه تفتیش شده
معلمین مکافات دیده   ـ۱۷ نفر ـ
فقرات تحقیقیه ـ۵ـ
هدایات ونظریاتوزارت ـ راجع بهامور اداری ـ ترتیب سوانحصنوف ابتدائیمتوسط مسائل اخلاقی معلمین ـ ومتعلمین و مامورین وتهیهٔ شاگرد برای بعضی مؤسسات دیگر .
ـ۱۵فقره ـ
و : ولایت مزارشریف ـ
(۳۴) باب مکاتب مزار یکدفعه معاینه شده
معلمین ومعلمین اول مکافات دیده   ـ۲۰ نفر ـ
فقرات تحقیقیه ـ۴ـ
هدایات ونظریاتوزارت ـ راجع بهامور اداری ـ ترتیب سوانح طلبهٔ صنوف ابتدائی

متوسط ـ مسائل اخلاقی معلمین ومتعلمین ومامورین‌وتهیهٔ شاگردان برای مؤسسات دیگر .
ـ۱۵ فقره ـ

ز : ولایت قطغن وبدخشان ـ
(۳۱) باب مکتب دو دفعه معاینه شده
معلمین ومعلمین اول مکافات دیده ـ۳۲نفر ـ
شاگردان مکافات دیده ـ۳۹۳نفر ـ
هدایات که مانند دیگر ولایات داده شده ـ۲۰فقره ـ

ح : ولایت مشرقی ـ
فقرات تحقیقیه ـ۵فقره ـ
هدایاتی که وقتاً فوقتاً مانند دیگر جاها داده شده ـ۱۳فقره ـ

ط : ولایت جنوبی
فقرات تحقیقیه ـ۲ـ
هدایاتی که وقتاً فوقتاً مانند دیگر جاها داده شده ـ۱۳فقره ـ

ی : فراه ـ
فقرات تحقیقیه ـ۳ـ
هدایاتی که به‌اوقات مختلف مانند دیگر جاها داده شده ـ۷فقره ـ

ك: میمنه ـ
فقرات تحقیقیه ـ۵ـ
هدایاتی که راجع به‌اصلاح امور اداری وغیره داده شده ـ۱۳فقره ـ
در تفتیش‌ها مراتب ذیل درنظر گرفته شده : ـ

۱ ـ فعالیت معلمین راجع به‌تعلیم وتربیهٔ طلبه .
۲ ـ کارروائیهای سرمعلمین ومامورین راجع بتهیهٔ لوازم وتحصیل وتامین نظم مکتب .
۳ ـ اوضاع وحرکات معلمین ومامورین وطرز گذاره ورفتار شان باطلبه وغیره .
٤ ـ رعایت حفظالصحه درمکاتب وانتظام صنف‌ها .
٥ ـ امور انظباط دربارهٔ طلاب درداخل وخارج مکتب .
٦ ـ طرز جریان‌تعلیم وتطبیق آن باتعلیماتنامه وپروگرام وطرز تعلیم معلمین .
۷ ـ طرز ادخال طلبهٔ جدیدالشمول هرساله وتطبیق آن بااوامر صادرهٔ وزارت .
۸ ـ وارسی به‌نگهداری سامان تدریسی وغیره لوازم مکتب .
۹ ـ وجود سامان ولوازم تدریسی مکتب وغیرهٔ آن ـ استفادهٔ صحیح ازآن‌سامان .
۱۰ ـ تطبیق راپورهای تدریسی باسویهٔ علمی شاگردان .

۱۱ ـ ملاحظهٔ وظایف خانگی که‌ازطرف معلم بطلاب داده میشود .
۱۲ ـ معلومات‌راجع به‌امتحان ماهوارطلبه ـ تعدادنا کامها چه وازطرف‌شخص اداره‌چی راجع به‌اصلاح نقیصهٔ نا کامها چه‌ترتیبات گرفته شده .
۱۳ ـ معاینهٔ طرز تیاری در س معلمین وتمیز خوب وبدآن .
۱۴ ـ ملاحظهٔ تقسیم اوقات ومعلوم نمودن نواقص آن .
۱۵ ـ ملاحظهٔ طرز تقسیمات محتویات مضامین معلمین .
۱۶ ـ معاینهٔ پښتو وطرز افادهٔ طلاب ومعلمین بز بان پښتو که بصورت تحریری وشفاهی چطو راست .
۱۷ ـ صورت تطبیق‌وعملی شدن هدایات که‌ازوزارت‌راجع به‌پښتو داده‌شده چطور است .
۱۸ ـ ترتیب جد و ل مختصر ا سما ی معلمین با د رجهٔ تحصیل و تطبیق مضمو ن محوله شان بامقدار خواندگی طلاب .
۱۹ ـ معلومات راجع به‌اینکه ازابتدای تاسیس مکتب چند دوره فارغ التحصیل شده .
۲۰ ـ معلومات راجع‌به‌توجه‌یاعدم‌توجه حکام وعلاقه‌دارها به مکتب .
۲۱ ـ معلومات راجع به‌پابندی طلاب بو قت معینه .
۲۲ ـ سوانح طلاب جدیدالشمول وملاحظهٔ کتاب سوانح تمام طلاب مکتب .
۲۳ ـ ملا حظهٔ‌طرز تعمیر و موقعیت مکتب .
۲۴ ـ معلومات نسبت به‌اوضاع معلمین وسرمعلمین باطلبه در داخل و خارج مکتب .
۲۵ ـ معلومات نسبت به‌مریضهای‌مکتب واجراآت اداره .
۲۶ ـ معلومات‌راجع به‌سررشتهٔ آب‌نوشیدنی طلاب.
۲۷ ـ ملاحظهٔ راپورهای‌حاضری طلبه که‌ماهواره ازطرف‌ادارهٔ مکتب‌ترتیب وفرستاده میشود ـ نقل آن که‌دراداره موجوداست ـ دیده میشود .
۲۸ ـ معلومات راجع به‌ملازمین مکتب وطرز حاضری اوشان .
۲۹ ـ معلومات بصورت مصرف پول قرطاسیه ومتفرقه ومحروقات تاجائیکه ممکن شود.
۳۰ ـ صورت جلب واحضار طلاب غیر حاضر یومیه وغیرحاضر دائمی اجراآت مامورین مؤظف تحت مداقه قرار گرفته میشود .
۳۱ ـ ملاحظهٔ کتاب حاضری وارصنف طلاب .
۳۲ ـ ملاحظه کتاب حاضری مامورین بارقعات مریضی ـ ضروری و غیره سال جاری بااسباب موجبهٔ آن .
۳۳ ـ معاینهٔ کتب اداری ازقبیل داخل وخارج و توزیع سامان وغیره .
۳۴ ـ طرز توزیع سامان ولوازم تعلیمی بطلاب .

۳۵ ـ معلومات راجع بتعداد داخلهٔ مکتب ـ تعداد صنوف وتعداد معلمین شاملهٔ هر صنف تعداد طلبهٔ جدیدالشمول .تعداد فارغ التحصیلان ـ تبدیلی وفوتی .

۲ : ـ طور معمول همه ساله امسال در صنوف اول مکاتب ابتدائی در مکاتب مسلکی ودارالمعلمین‌ها درمکاتب متوسط درمدارس ثانوی‌دردارالفنون شاگردان‌جدید شامل نموده.

۳ ـ یك‌دستهٔ شاگردان‌ازفارغ التحصیلان دورهٔ ابتدائی ازولایات‌وحکومات‌اعلی جهت‌شمول مکاتب حربی ومکتب پست وتیلفون وتلگراف ومکتب صحیه ـ وبیطاریه مربوط مرکز وزارت حربی حاضر مرکز وبمکاتب مذکور شامل ومصروف تحصیل شده وهکذا راجع بیك تعداد فارغ التحصیل دورهٔ‌متوسط اقدامات لازمه گردیده .

٤ ـ برای جلو گیری ازسوء اجرا آت وقیام انتظام در مکاتب ومؤسسات دیگر دوائر عرفانی ومراقبت درامور اداری (۸۳) فقره تفتیش وتحقیق ودرمجلس انضباط وزارت تقدیم وفیصله گردیده .

وهمچنین موضوعات تفتیش طلب که وقتاً فوقتاً پیش شده ـ حسب نظر یهٔ مقامات عالی تحت تحقیق گرفته بعداز تصویب مجلس، منظوری حضور جلالتمآبی درمعرض اجرا گذاشته شده.

۵ ـ درمسائل زیست وحوایج طلبهٔ‌افغانی درخارج اجراآت نموده از تعین شعبات‌تحصیل وستاژ وغیرهٔ شان که با دوائر مرکز فیصله وتجویز شده وقتاً فوقتاً بممالك متذکره مخابره شده وجواباتیکه واصل آمده به دوائر ذی‌علاقهٔ مرکزی اطلاع شده .

٦ ـ درپایان‌هرماه راپورهای حاضری وغیرحاضری‌طلاب موجوده وجدیدالشمول مرکز وکلیهٔ ولایات وحکومت اعلی را دریافت وتحت مشاهده قرار داده ـ احصائیهٔ هرماه را جداگانه ترتیب نموده .

۷ ـ در جلب غیر حاضران ـ تغیر وتبدیل طلبهٔ مکاتب مرکز و اطراف ـ وولایات اقدامات بعمل آورده .

ریاست سپورت وحفظ‌الصحه

الف ـ شق سپورت :

۱ ـ این‌ریاست درسال جاری دنبالهٔ تورنمنت‌های سال گذشته را ادامه داده روز ختم آنرا توام باروز سپورت‌های انفرادی بیك‌جوش وخروشیکه نظیرآن سابق‌برین دیده‌نشده بود بحضوروالاحضرت‌غازی وزیرحربیه، وزیرمعارف درحالیکه جمع‌غفیری ازمامورین‌معارف وحربیه ودیگر وزارت خانها واهالی وجود بهم رسانیده بودند درکلوب عسکری انجام‌یافت .

۱ سپورت های انفرادی اگرچه از چندین سال باین‌طرف در مملکت عزیزما جریان یافته وپیش‌میرود - امادوره اعتلاء آن درین زمان گویا سال ۱۳۲۱ بوده - چون تورنمنت مذکور خاتمه پذیرفت بعد از چندی توزیع انعامات صورت گرفت . ریاست سپورت برای هرفرد وهرشخصیکه درسپورت گوی سبقت‌را ربوده بود وعنوان قهرمانیت را حایز گردیده مطابق به لیاقت آن انعام تعیین نموده دران روز حاضر داشت - از طرف مقام وزارت معارف انعام هریك‌را به‌مستحقش اعطا وبیرق‌معارف و کپ کلان‌را بمکتب‌استقلال که قهرمان سپورت سال ۱۳۲۱ شناخته شد از مکتب نجات که در سال ۱۳۲۰ قهرمان بود گرفته به‌آن تفویض گردید .

۲ ترمیم میدان مکتب حبیبیه ـ دارالمعلمین نوی کابل .

۳ ـ تعیین اندازهٔ میدانهای سپورت واطلاع آن برتمام مکاتب ومراجع مربوطه .

٤ ـ تهیهٔ اسباب سپورت از خارج .

٥ ـ تفریق سامانهای داغمه ، جدید ، مستعمل ذریعهٔ یك‌هیئت .

٦ ـ توزیع سامان واجناس به مرکز وولایات .

۷ ـ ارسال یکعده معلمین سپورت به مشرقی .

۸ ـ تهیهٔ وسائل مقدماتی آلهٔ سکی .

۹ ـ تعیین نمره برای سپورت .

۱۰ ترویج تورنمنت های خزانی .

۱۱ تاسیس کلوب سپورتی بنام کلوب شاه .

۱۲ ـ تعیین یك‌تیم فت‌بال بنام تیم آریانا .

ب ـ شق حفظ‌الصحه :

۱ ـ تعمیر یك‌شفاخانهٔ عصری معارف .

۲ ـ معاینهٔ صحی تمام طلاب مرکز .

۳ ـ استخدام یکنفر دوکتور متخصص دندان .

٤ ـ معاینهٔ دندان تمام طلاب مرکز .

٥ ـ تصویب صورت معالجهٔ دندان اطفال غریب ومتمول بصورت مجانی وتادیهٔ پول .

٦ ـ تاسیس یك‌موسسهٔ معالجهٔ دندان .

۷ ـ تاسیس یك‌لابراتور برای تجربه .

۸ ـ تعمیر یك‌اطاق مخصوص جراحی .

۹ ـ واکسین ضدتیفوئید به ۱٤۰۰۰ طلبه .

۱۰ ـ واکسین ضد چیچك به مکاتب مرکز .
۱۱ ـ دفع مرض حمای لکه‌دار مکاتب وچارهای اساسی جلوگیری آن .
۱۲ ـ معاینهٔ شاگردان قرار ذیل :

معاینه عمومی	۱۴۰۰۰
معالجه ـ	۱۰۸۰۹
امراض داخله	۶۴۷۰
امراض جلد	۹۸۶
امراض چشم	۷۲۲
دندان	۲۴۶
گوش وگلو	۹۸۱
جراحی	۱۲۸۴
عقلی وعصبی	۱۰۰

۱۳ ـ ارسال یك هیئت صحی وسپورت برای معاینهٔ اوضاع صحی وسپورتی قندهار و مشرقی
۱۴ ـ تورید ادویه وسامان از خارج .
۱۵ ـ خریداری ادویه ازشرکت های ملی ورسمی .

مدیریت عمومی موزه

۱ ـ حفریات ۱۳۲۱ :ـ

هیئت حفریات افغانی وهیئت فرانسه بتاریخ ۳ ثور ۱۳۲۱ به مقصد حفریات در بگرام از کابل حرکت نموده عازم بگرام شدند وبدون روز های تعطیل تقریباً سه‌ماه در بگرام حفریات جاری، هیئت جانبین الی اخیر سرطان وارد کابل شدند و سامان منکشفه وارد موزه گردید وهمچنین بتاریخ ۲۸ میزان ۱۳۲۱ هیئت افغانی بههمرای « موسیو گریشمن » دو باره وارد بگرام شده درهمان جای سابقه شروع بهحفریات کردند تقریباً (۱۱) روز در بگرام حفریات شده وخانم موسیو گریشمن مریض شد حفریات معطل گردید وبتاریخ ۸ قوس هیئت طرفین وارد کابل گردیده سامان منکشفهٔ حفریات بهموزه کابل سپرده شد .

۲ ـ خریداری ۱۴ جلد کتاب قلمی ، بوستان ، مشکوة المصابیح ، ذخیرهٔ کامله در علم جراحت، فتوح الاوراد ـ محاورات خیالی ، ترجمهٔ قاموس ، شاهنامهٔ بدیع النظم ، روضة الصفا دیوان سردار احمدخان ، احوال کشمیر ـ کتاب قلمی طب .
۳ ـ پنج لوحه نوشتهٔ قلمی .
۴ ـ ۶۶ دانه سکهٔ مسی ونقره و طلا .
۵ ـ ۴۱ قلم خریداری آثار تاریخی وعتیقه .

مدیریت تنظیمات .

این دائره نیز مانند سائر دوائر وزارت موصوفه در حصهٔ اجرای امورات محولهٔ خود جدیت لازمه بکار برده وتمام کارهای تهیهٔ کتب درسی ولوازم تحصیل وادوات لازمهٔ مکاتب مرکز وولایات وحکومات اعلی راچه ازداخل مملکت وچه از خارج حسب پروگرام معینه پیش ازپیش تدارك وانتظام نموده ومخصوصاً درقسمت بهمرسانیدن وتوزیع کتب درسی ولوازم تحصیل معارف ولایات وحکومات اعلی قرار احصائیه طلاب معارف مزبور قبل از آغاز سال تعلیمی سعی واهتمام لازمه نموده واین امر را باوجود موجود بودن بعضی مشکلات دروسائل حمل ونقل بخو بصورت اجرا وانجام داده کدام بندش وسکتگی ازناحیهٔ عدم کتب درسی ولوازم تحصیل وغیره در دروس محصلین معارف ولایات وحکومات اعلی رخ نداده وازین جهت مراتب خوشنودی مقام وزارت را حاصل داشته است .

مدیریت مامورین واجرائیه :

همانطوریکه کلیه دوائر وزارت معارف بو ظائف محولهٔ خود در سال ۱۳۲۱ رسیدگی کرده اند دائرهٔ مامورین واجرائیه هم امورمتعلقهٔ خود را در دست اجرا گرفته ودراین راه ابراز فعالیت کرده است چه آنکه این دائره حسب وظیفه تمام مامورین ومستخدمین موسسات جدید وسابقه را باید تهیه وتدارك دیده واحتیاج موسسات را ازین ناحیه مرتفع گرداند .

طوریکه ازاجرا آت سال ۱۳۲۱ این دائره معلوم میشود دائرهٔ مذکور نه تنها احتیاج موسسات ودوائر عرفانی را از رهگذر تدارك مامورین ومستخدمین رفع کرده بلکه برای انتظام و حسن تداویر امور متعلقه پیشنهاداتی هم بمقامات صلاحیت دار تقدیم وبعد منظوری بمعرض تطبیق واجرا گذاشته است بصورت عمومی اجرا آت دائرهٔ مامورین درسال ۱۳۲۱ برحسب آتی است :

اول تقرر ع، ص عبدالاحمد خان معین دوم به مشاوری وزارت معارف .

دوم تقرر ع، ص دکتور محمدانس خان بحیث کفیل ریاست تعلیم وتربیه .

سوم تقرر ع، ص برهان الدین خان کشککی بحیث پښتو ستر .

چهارم تقرر ع محمد نبی خان عضو ریاست تعلیم وتربیه و ع عبدالجبار خان معاون ریاست تدریسات بدرجه مدیریت عمومی .

پنجم تقرر ع، غلام جیلانی خان ترفیعاً بحیث مدیر عمومی معارف قندهار .

ششم تقرر (۷) نفر بحیث مدیر بدوائر عرفانی مملکت .

هفتم : شمولیت (۱۵) نفر بحیث عضو بریاست های مربوطهٔ وزارت معارف .

هشتم : مؤظف ساختن (۹۱) نفر ازدرجهٔ ماموراالی کاتب چهارم بدوائر مرکز وولایات .

نهم : استخدام (۲۱۹) نفر بصفت مستخدم درموسسات ودوائر عرفانی .
دهم : رسیدگی به امورسجل وسوانح تمام معلمین وماموریـن معارف .
یازدهم : اجرای معاش ومصارف مرکز وزارت معارف واصدارهدایات بشعبات اجرائیهٔ مکاتب بحیث اجرائیهٔ مرکزی .

مدیریت کنترول :

طبیعی است که امور مالی در رشتهٔ حیات عمومی مداخلهٔ تامه داشته وهیچ امری بدون کمك و مساعدت مالی انجام پذیرنبوده ونیست پس ازینجاست که حکومت متبوع و معارف خواه ما تنویر افکار اولاد اینخاك را بر طرق وو سایل مختلف جزو مهم پروگرام خویش قرار داده ویك بودجهٔ هنگفت وبزرگی را بنام وزارت معارف اعتبار واعطا نموده که مدیریت کنترول وزارت معارف عهده دارانجام این امور بوده وتوانسته است که برحسب وظیفهٔ امور مرجوعهٔ خویش را با کمال خوبی وحسن صورت انجام بدهد . شعبات مرکز ومربوطات مدیریت کنترول وزارت معارف که بامتجاوز از (سی) شعبهٔ حسابی درتماس است با اجرا آتی که درظرف سال مالی ۱۳۲۱ به آن موفق شده . قرار ذیل توضیح میشود :

الف ـ شق بودجهٔ دولت .

۱ـ ماموریت بودجه ـ شعبهٔ ترتیب بودجه واحصائیه. شعبهٔ اجرائیه وتخصیصیه وواردات .

۲ـ ماموریت تادیات نقدی :

۱ ـ شعبهٔ معاشات .

۲ ـ « مصارف .

۳ ـ « دارائی بودجوی .

۳ـ ماموریت جنسی .

ب ـ شق مدرك که به تحت اثریك ماموریت اداره میشود :

۱ـ شعبهٔ نقدی .

۲ـ جنسی .

ج ـ کنترول های مربوطه : ـ

۱ـ فاکولتهٔ طبی
۲ـ دارالمعلمین ابتدائی) مربوطهٔ بودجهٔ دولت

۳ـ مدیریت کنترول مکتب صنایع که نظر به بعضی ایجابات بماموریت تبدیل شد) مربوط بودجهٔ مدرك. باتوضیحاتیکه درفوق دادیم مدیریت کنترول وزارت معارف را درجزوشعبات

اداری وزارت قرار داده واینك می رویم باینکه این مدیریت چه کرده وچه اموری را انجام داده اند .

۱ـ ماموریت بودجه ـ مامور ترتیب وتوزیع بودجهٔ معارف درمملکت بوده وتوانسته است که بودجهٔ وزارت معارف رادرموقع آن بوزارت مالیه تقدیم ودرعین حال احتیاجات غیرمترقبه را در حالیکه از چوکات بودجه خارج نشده و در امور مالی و موازنهٔ عمومی فشار عاید نکند تلافی نماید همچنان درجریان سال به تحویل تابلو های موعدی وارداتی بوزارت مالیه وتحصیل پولهای قابل تحصیل موفق ویك مسئلهٔ مهمی که با خط درشت واجراآت این ماموریت یاد داشت میشود همانا گرفتن (یك ملیون ودوصد هزار افغانی) سهمی است که درشرکت پخته بدست آورده ومی خواهد که ازین پول علاوه بر بودجهٔ معینهٔ دولت خدمت بهتری را در راه معارف انجام دهد .

۲ ـ ماموریت معاش ومصرف :

این ماموریت که عهده دارتمام پرداخت های وزارت معارف است باحسن صورت وصرفه جوئی تادیات وزارت معارف را انجام داده وآنچه را که بطورمساعده وتقاوی پرداخته است بازرسی ودرتصفیهٔ پولهای تقاوی با اشخاص طرف معامله اقدامات سریع نموده وضمناً ازاصدار متحدالمال های حسابی برشعبات مربوطه خود داری نکرده وتوانسته است تابلوهای موعدی موظفهٔ خودرا درموقعش بوزارت مالیه تقدیم نماید .

۳ـ ماموریت جنسی :

این ماموریت که دراجراآت سال ۱۳۲۱ خود نظر بملاحظات وضعیت جنگ عالم سوز درصرفیات ذخایر وزارت معارف صرفه ومیانه روی رامدنظر گرفته وآنچه بذخایر وزارت معارف افزوده شده است باکمال دقت وارسی وآنچه را که بصرف رسانیده با اهتمام زیادی در گرفتن موجودی ها وتصفیهٔ آن وترتیب تابلوی جنسی وتحویل آن بوزارت مالیه ورهنمائی های حسابی به شعب مربوطه اقدامات جدیانه نموده است .

٤ـ ماموریت مدرك :

این اداره باتمام معنی یك مدیریت کنترول کوچك رانمایندگی کرده آنچه اجراآتیکه دربودیجهٔ دولت به تحت (۳) عنوان جدا گانه بودجهٔ معاش و مصرف و جنسی توضیح شده درین شعبه درتحت یك عنوان ماموریت مدرك انجام یافته وبرعلاوه موفق شده است که یك لایحهٔ اجراآت حسابی را محض برای مکاتب صنایع وزارت معارف ترتیب وبعدازصحه وتصویب وزارت مالیه ذریعهٔ مامورین مربوطه درمعرض اجرا قرار دهد .

۵ ـ کنترول های مربوط :
درطرز اجرا آت با کنترول مرکز تفاوتی نداشته ودر ارسال تابلوهای موعدی خود بوزارت مالیه بسلسلهٔ مدیریت کنترول مرکز موفق شده اند .

ریاست فاکولتهٔ طب :

۱ـ چهار ده نفر ازستاژیرهای فارغ التحصیل فاکولتهٔ طبی ستاژ خود را مکمل کرده وبه اخذ دیپلومه نایل شدند همچنان ده نفر ازمکتب طبی و۷ نفرازمکتب دواسازی بعد ازتکمیل ستاژ دیپلومه گرفتند .

۲ـ از فاکولتهٔ طبی ۱۱ نفر درسال جاری فارغ التحصیل شده وبرای ستاژ به شفاخانه ها فرستاده شده اند همچنان از مکتب طبی ۱۵ نفر واز دواسازی دو نفر فارغ التحصیل شده مشغول ستاژ گردیدند .

۳ـ درصنف اول فاکولته جدیداً ۹ نفرازفارغ التحصیلان بکلوریا شامل گردیده مصروف تحصیل شده اند همچنان بیست نفردرصنف اول طبی و(۱۲) نفربه صنف اول دواسازی جدیداً شامل شده اند .

٤ـ درفاکولتهٔ طبی یك موزیم امراض ساری ترتیب شده ملاژها و تصاویر برای پروپاگاند صحی واستفادهٔ علاقه مندان به موقع استفاده گذاشته شده است .

۵ـ پنج نفر ازفارغ التحصیلان دورهٔ اول فاکولتهٔ طبی تخصص کرده و امتحان تخصص شان ازطرف فاکولتهٔ طبی اخذ و سند تخصص برای شان داده شده است .

٦ـ درلابوراتوار کیمیا علاوه ازتجارب وتطبیقات درس مواد مهمه که تجزیه‌وتحقیق آن مطلوب بود به فاکولته رجعت داده شده و درین جا تجزیه شده‌راپور های آن بمقامات مربوطه تقدیم شده است .

۷ـ در راپورتشریح مرضی پارچه های مرضی‌ازشفاخانه بغرض تشخیص‌فرستاده شده‌است در رابوراتوار تحقیق شده راپورهای آنها تنظیم وبمنابع مربوطه تقدیم شده است.

۸ـ درموسسهٔ باکترالوژی که یك موسسه مشترك بین وزارت‌صحیه وفاکولتهٔ‌طبی‌است از شفاخانه ها مواد برای تشخیص امراض مکر و بیه و ساریه ارسال و عدهٔ معتنابها تحقیق ومعاینه شده است وباین اساس تداوی لازمه اجراء شده است علاوتاً واکسن های مختلفه ازامراض کولرا، تیفو ، چیچك ، سگ دیوانه به مقادیر زیاد دراین انستیتو تهیه شده وبرای استفاده در سائر نقاط مملکت مورد استفاده قرار داده شده است همچنان بالای مرض حمای لکه دار تدقیقات فنیه تحت اجرا گرفته شده است .

ریاست فاکولتهٔ سیانس :

فاکولتهٔ سیانس که بنابرعدم وجود طلاب دارای شهادتنامهٔ بکلوریا ومعلمین ، چند سال درسهای خود را معطل مانده بود دراثر کامیابی تعداد طلاب ازلیسه ها واوامر وزارت معارف دوباره دروس خود را ازتاریخ اول قوس ۱۳۲۱ شروع نمود .

امسال صنوف اول دوشعبهٔ ریاضی ، فزیك و کیمیا.بیولوجی تاسیس شده است .

تعداد طلابی که شامل درس شده اند به شانزده نفر بالغ میشود .

معلمین فاکولته قرار ذیل اند :

ریاضیات — داکتر محمدانس خان

فزیك — پروفیسور داکتر شتز

کیمیا — داکتر محمد انورخان

بیولوجی — پروفیسور داکترموت

علاوه بران فاکولتهٔ سیانس ترتیب لابوراتوار و کتابخانه را نموده بمعرض استفادهٔ طلاب ومعلمین قرار داده است با تاسیس این فاکولته هیئت مجموع فاکولتهٔ طبی، حقوق وسائنس قسم اهم یونیورستی کابل را تشکیل میدهد .

فاکولتهٔ حقوق :

امسال فاکولتهٔ حقوق زیادتر به اصلاح وتنظیم مؤسسهٔ خود موفق وبه پیشرفتهای خوب نایل گردیده پروغرام خودرا اصلاح وشاگردهای صنف اول خودرا بدوم ترفیع داد. از متعلمین صنف سوم آن که هشت نفر فارغ التحصیل گردیده ، دو نفر آن ازسال سابق و۶ نفر آن از امسال موجود بوددرقصرصدارت عظما به اخذ دیپلومه نایل گردیدند. چون عمارت سابق برای صنوف ودوائرفاکولته گنجایش نداشت یك عمارت وسیع دیگر برایش تخصیص داده شد .

امور وزارت اقتصاد

دوائر وزارت اقتصادملی باوجود مسدودبودن راههای تجارتی ومشکلات اوضاع امروزی که عالم بشریت را دچاربحران گردانیده ، درمرور سال جاری موفق باجراآت ذیل گردیده اند :

الف ـ امور صنائع :

۱ :ـ مدیریت عمومی صنائع در هذالسنه یك موسسهٔ جدید پیله و سند را بسرمایهٔ ابتدائی (۵۰) لك افغانی وانتهائی یك کرور افغانی درکابل تاسیس نموده .

۲ :ـ درامور دیگر شعبات صنعتی درحدود وظائف وصلاحیت خویش معاونت و مراقبت بعمل آورده است .

۳ :ـ توجه خصوصی وزارت اقتصاد در شعب صنائع درین آوان بسوی صنائع دستی خصوص رخت باب معطوف میباشد که درین راه پیشرفت های محسوسی بمشاهده رسیده و در ننداز تون ۱۳۲۲ نتائج آن مشاهده خواهد شد .

ب ـ امور تجارت وشرکتها :

مدیریت شرکتها برعلاوه رسیده گی باجرای امور مربوطهٔ عموم شرکتها خصوص از پوست قره قل ، قند و شکر ، پطرول وموتر و غیره ، واعطای هدایات لازمه بشرکتهای مذکور وملاحظه و تدقیق در اطراف اساسنامهای آنها ، اجراآتیکه در سال ۱۳۲۱ بتوسط شعبهٔ شرکتها نموده حسب آتی است :

۱ :ـ درهرات شرکتی باسم شرکت اتفاق بادغیسات هرات بسرمایهٔ مبلغ (۳۰۰۰۰۰۰۰) افغانی باداشتن امتیاز موازی (۳۲۳۲۸) جلد پوست قره قلی ومقدار (۵۵۲ گرام و ۶۵۲ کیلو و ۳۸۷) تن پشم ازپیداوار ولایت هرات تاسیس وشروع بکار نموده است .

۲ :ـ درمیمنه شرکتی باسم(شرکت مبارك) باداشتن امتیاز (۱۰۰۰۰۰) جلد پوست قره قلی ازپوستهای پیداوار ولایات شمالی افغانستان برای سه سال (۱۳۲۰،۱۳۲۱،۱۳۲۲) تاسیس نموده است .

۳ :ـ شرکتی باسم(دزابل شرکت) درمرکز کابل بسرمایهٔ مبلغ (۲۰۰۰۰۰۰۰) افغانی بغرض صادرات امتعهٔ پیداوار مملکت از قبیل پسته ، بادام وپوست گوسفندی وروباه وغیره وتوزید امتعهٔ خارجی ازقبیل رخت وغیره احتیاجات برحسب اصول ومقررات دولتی بدون کدام جنبهٔ انحصاری وامتیازی تاسیس وتشکیل گردیده وشروع بکار نموده است .

۴ :ـ انحصار نصوار وتماکوی سبزه گی تمام نقاط افغانستان که قبلاً ازاول سال ۱۳۱۸ الی ختم سال ۱۳۲۰ سالیانه بمبلغ پنج لك وچهل ویکهزار افغانی باجاره داده شده بود دراول سال جاری الی ختم سال ۱۳۲۳ سالانه بمبلغ هفت لك وپنجاه هزار افغانی باجاره داده شده است .

امور فوائد عامه

وزارت فوائد عامه باوجود موانعیکه درتورید سامان و لوازم عمرانی بوجود آمده پلانهای عمرانی خویش را بجدیت تمام تعقیب وبه پارهٔ امورمهمه درقسمت جاده سازی ، بندوانهار وتعمیرات تشبث کرده است که اینك مهمترین آن بقسم خلص دراینجا ذکر میشود :

الف ـ درقسمت معابر :

۱ :ـ سرك تنگ غارو که کار آن ازسال ۱۳۲۰ آغاز یافته ودرتمام طول آن بین کابل وجلال آباد کار باوقفه های که ازاثر مساعدت وعدم مساعدت هوا وغیره ایجابات فنی ناگزیر است

دوریځمین تنگی د سرك یوه برخه

د کابل سیند او دوریځمین تنگی لوی سرك

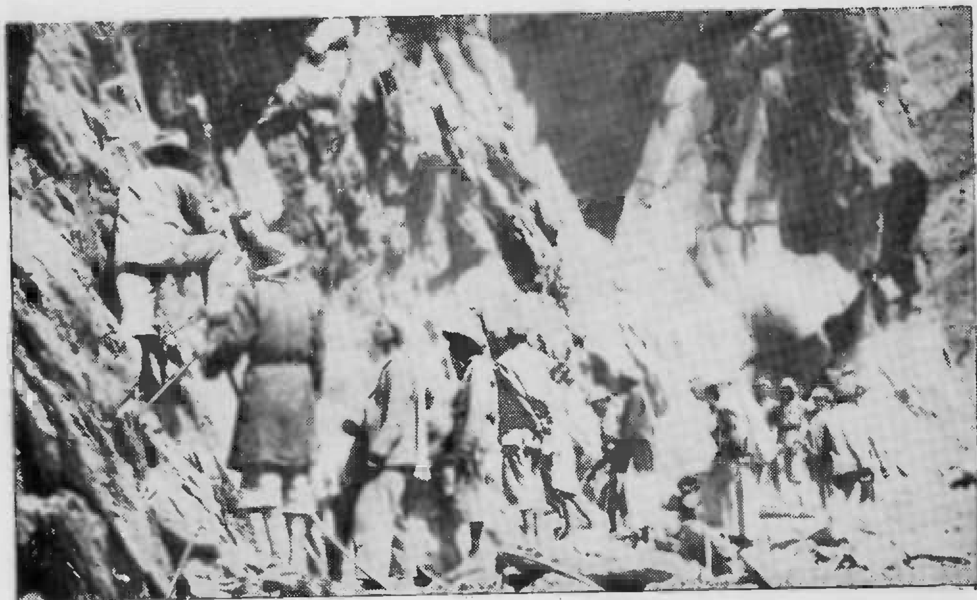
دوربینمین تنگی دنوی سرك یوه برخه

دوربینمین تنگی دنوی سرك یوه برخه

دفشار ماشین چه دهوا دفشار په ذریعه کانی پریکوی (دمشرقی نوی سرک)

دفشار ماشین دکار په وخت کښې چه غررا نړوی

دمشرقی دنوی سرك يوه برخه دكابل دولايت حصه (وریښمین تنگی)

دوریښمین تنگی دسرك جوړوونكی دكار له لوازمو سره

کارکوونکی وروسته دکار ترتمامېدو رخصت غواړي

دکابل دوالي وکیل پخپل لاس کارکوونکو ته اجرت اوپیسې ورکوي

د سمت شمالي د نوو ودانيو څخه د چاريکار و منځنۍ ښوونځی

د غوربند سړك د ډېر اختيا او وسعت په حال کښې

کار می‌شود ، چنانچه تفصیلات آن در مقالهٔ جدا گانهٔ که در آخر سالنامه مندرج است ملاحظه خواهد شد .

این جاده که اغلبا درپهلوی کوهای سخت امتدادیافته ، عملیات سرنگک‌پرانی وتونل‌سازی وپرکاری و کناره سازی وپل‌سازی وغیره را به‌پیمانهٔ بزرگی ایجاب می‌کند درسال ۱۳۲۱ درهر قسمت آن چه درحصهٔ ولایت مشرقی وچه درحصهٔ ولایت کابل وچه در حصهٔ سخت ترین آن که ماهی پر باشد به‌تفاریق کار زیاد بعمل آمده و سرنگک پرانی بصورت یدی وهم باماشین‌ها بمقدار کثیری اجرا شده و در شروع سال جاری ۱۰ کیلومتر ازین سرك در حصهٔ تنگی ابریشمی بکلی خاتمه یافته .

باقی درهرحصه امسال نیز کار جاریست ، طول این‌سرك ۱۵۳ ونسبت به سرك لته بند (۳۹) کیلومتر کمتر است .

۲ :- سرك یغمان این‌سرك که به طول (هفده ونیم) کیلومتر ازطرف مدیریت‌معابر ولایت کابل تحت تعمیراست دارای دوخط بوده که یکی برای‌رفت ودیگری برای آمد میباشد وهر کدام آن (٦) متر عرض دارد ، یك‌سرك آن تحت پخته کاری میباشد وسرك دوم تقریباً درتمام طول خام کاری شده است ، پلهـا و آبروها نیز تحت تعمیر میباشد امسال یك سرك آن تکمیل خواهد شد .

۳ :- سرك اساسی دورادور افغانستان که‌درهرولایت کارآن تحت‌نظر شعبات وزارت فوائدعامه جریان‌دارد ، مخصوصاً درحصهٔ ولایت قندهار ، حکومت اعلای فراه ، ولایت‌هرات ولایت‌قطغن‌وغیره واین جادهٔ اساسی به‌عرض ۱۰متر میباشد وپارچه‌پارچه تحت تعمیر واصلاح گرفته شده است .

ب :- درشق انهار و بند ها :

۱ :- کار بندقرغه بسرعت وشدت بیشتری تحت تعمیر گرفته‌شده وقوهٔ زیادی باینطرف مبذول شده است .

۲ :- کارنهرهای قطغن وخشك کردن جبه‌زارهای آن که مطابق پلان‌علیحده بهمکاری وزارت اقتصاد وریاست تنظیمیهٔ آنولایت‌ادامه دارد .

۳ :- در حکومت اعلای فراه نهرها و کاریز های کوچك وبزرگ بهمکاری حکومت اعلی واهالی تحت کار است .

٤ :- در سمت شمالی کابل‌نهر خواجه‌ونهر(رستم)تحت کار گرفته‌شده است ودر سال ۱۳۲۲نتیجه خواهد داد .

انتقاد کاری آسان ولی دوری ازخبط وخطا واقدام بکار غیر قابل انتقاد خیلی دشوار است .
(یکی ازحکمای عرب)

ج : ـ درقسمت تعمیرات :

عماراتیکه کار آن تمام گردیده :

۱ : ـ تعمیر دیپوی عمومی واقع کارته نمبر ٤ .
۲ : ـ « شفاخانهٔ مستورات واقع قلعهٔ باقر خان .
۳ : ـ « اوراق وزارت خارجه .
٤ : ـ « حصهٔ حریق شدهٔ عمارت وزارت خارجه .
٥ : ـ « نندارتون .

تعمیراتیکه تحت کار است .

۱ : ـ تعمیر معاینه خانه واقع لب دریا .
۲ : ـ گراجهای سیاه سنگ .
۳ : ـ « « شهر آراء .
٤ : ـ ترمیمات ارگ کابل .
٥ : ـ گدامهای ارزاقی .
٦ : ـ ترمیم زیارت حضرت جبیر انصار .
۷ : ـ تعمیر اطاقهای مهتاب قلعه تعلق وزارت پست .

ولایت هرات

الف : ـ حصهٔ تعمیرات :

۱ : ـ عمارت بزرگ شفاخانهٔ جدید که نیم کاره بود تکمیل وسفیده کاری وپلستر کاری ونصب دروازه وکلکین وآئینه شانی وتمدید سرك پیش روی آن بعمل آمده است .

۲ : ـ دیوارهای سمت جنوبی وشرقی مکتب نمبر ۲ واقع پل آب چکان که تنها تهداب آن کنده شده بود تکمیل گردیده است .

۳ : ـ تعمیر استیشن مترولوجی درهذه السنه آغاز وعمارت آن تکمیل گردید و دیوار های احاطهٔ آن از کرسی نیم متر کار شده .

٤ : ـ عمارت هوتل مرکز که نیم کاره بود، عمارت تحتانی آن سفیده کاری ونصب آئینه اش تکمیل گردیده وحصهٔ فوقانی آن هم پوشش وپلستر کاری وسفیده کاری اش تمام شده است .

٥ : عمارت جدید ادارهٔ جریدهٔ اتفاق اسلام تکمیل وسفیده کاری شده است .

٦ : ـ عمارت جدید محبس که نیم کاره بود درهذه السنه عموماً خانهایش پوشش وپلستر کاری

دکابل دمستوراتو دشفاخانې دنوې ودانۍ یوه برخه

د کابل د مستوراتو د شفاخانې د نوې ودانۍ یوه برخه

وسفیده کاری شده است وعلاوهٔ دروازه و کلکین هایش نصب شده ودیوار برج دار آن بارتفاع دومتر ودونیم متر کارشده است و کتارهٔ پشت بام سه سمت آن تکمیل ویك سمت آن باقیمانده است .

۷ : ـ تعمیر قوماندانی کوتوالی که پوشش واستر کاری آن مانده بود استر کاری وپوشش آن تکمیل گردید .

۸ : ـ مکتب زیارتگاه درهذه السنه تکمیل شده است وطرف استفادهٔ طلاب گردیده .

۹ : ـ مکتب ادرسکن بهپوشش رسیده وخاك اندازی تحت خانها واستر کاری وسنگ کاری احاطه وغیرهٔ آن تکمیل گردیده است .

۱۰ : ـ تعمیر مکتب زنده جان که نیم کاره بوده در هذه السنه تکمیل وطرف استفادهٔ طلاب قرار داده شده .

ب ـ شق ترمیمات :

۱ : ـ ترمیمات مکتب نمبر ۱

۲ : ـ ترمیمات مکتب نمبر ۲ ازقبیل تجدید دروازه هاوغیره .

۳ : ـ در کلکین های خزانه سیم های آهنی نصب گردید .

حکومت کلان غزنی

۱ ـ یك سرك جدید ازخط سرك عمومی قندهار بحکومت جدیدالتشکیل اندر ساختمان وامتدادیافته است مسافهٔ ۱۲ کروه ـ هکذا بالمثل آن ازسرك کتواز هم سرك جدید کشوده بحکومت اندر دوطرفه وصل کرده شده .

۲ ـ از حصهٔ مرکز حکومت کلان سرك جدید اصدر شاد بحکومت جدید التشکیل جغتو ملحق وهم سرك علیحده مسافهٔ (۸) کروه ازخط سرك عمومی بعلاقه داری واغظ مربوط حکومت جغتو برده شده .

۳ ـ از خط سرك حکومت واز خواه سرك جدید که مشهور به تروه سر حد نامیده میشود بمسافهٔ ۲۲ کروه امتداد وساخته شده است .

٤ ـ تعمیر دوائر حکومتی شرن که جدید ساختمان کرده شده تماماً تکمیل وازعلاقه داری یوسف خیل مربوط حکومت شرن که آنهم تعمیر جدید کرده شده درشرف اکمال دست .

٥ ـ یك پل جدید بین حصهٔ جانی خیل کتواز وملی زائی که دریاب است جدید ساخته شده .

٦ ـ تعمیرات حکومتی مقر وجاغوری وحکومتی قره باغ باحکومتی جغتو وتعمیرات مکاتب وگدام ملکی مرکز حکومت کلان ومقر تحت ساختمان ودرشرف تکمیل است .

امور صحیه

امور صحیه که مورد توجه مخصوص حکومت متبوعه میباشد ، درین سال پیشرفت های تازهٔ را احراز ووزارت صحیه بتأسی ازنظریات بهی‌خواهانهٔ حکومت متبوعه در مورد مجادله باامراض وتاسیس وتوسعهٔ مؤسسات صحیو پیشبرد حفظ‌الصحهٔ عامه‌داخل اقدامات جدی شده که‌مختصر آن قرار ذیل است :

کالرا

در اوائل سال ۱۳۲۱ باساس اطلاع مدیریت صحیهٔ فراه که‌درچهار برجك چخانسور شبه‌مرض کالرارفته‌بود فوراً ازطرف‌وزارت صحیه هیئتی‌مرکب‌ازدکتوران ومعاونین باسامان لازمه ویك‌مقدار کافی‌واکسین بدانطرف اعزام وبه‌هیئت مزبوره امرداده‌شد تادراطراف این مرض تحقیقات نموده واگر ازنقطهٔ نظرپولی کلینیکی ادنی ترین شبه‌مرض کولرا میرفت فوراً واکسی ناسیون عمومی‌را بالای اهالی تطبیق کرده وبه قرانطین‌های حدودی قیام نمایند دراثر تحقیقات پولی کلینیکی وباکترلوژی بالاخره به‌تحقیق پیوست که‌مرض مزبوره کولرا نبوده ویکنوع اسهال موسمی است ، گویا درسال ۱۳۲۱ ازلطف‌خداوندپاك درسرتاسر خاك افغانستان ازنقطهٔ نظر کولرا خیریت‌تامه حکمفرمائی داشته است .

تیفوئید :

برای اینکه ازواقعات محرقه جلوگیری بعمل آید وزارت‌صحیه مطابق پروگرام هرساله برای حفظ‌ماتقدم یك‌تعداد زیادی واکسین‌تیفورا توسط موسسهٔ باکترلوژی تهیه‌دیده چه‌در مرکز وچه‌درولایات واطراف به‌پیمانهٔ وسیعی‌واکسین مزبوره را طرف استفادهٔ اهالی قرار داده وبه‌تمام مراکز صحی امراکید صادر شده بود تانسبت‌به‌تطبیق واکسی ناسیون جداً بذل مساعی نمایند چنانچه در سال ۱۳۲۱ از روی احصائیه هائیکه در دست وزارت صحیه موجود است از مراحم خداوند نسبت به‌سائر سالها مرض تیفو در بین اهالی کمتر شیوع کرده است .

حمای لکه دار :

در اوائل سال۱۳۲۱ مرض‌حمای‌لکه‌دار دربرخی نقاط افغانستان تایك اندازه نسبت‌به سائرسالها زیاده‌تر توسعه اختیار کرده وتوجه وزارت صحیه‌را بیشترراجع به‌این موضوع معطوف ساخته ومجبور گردید تاطور جدی بااین‌مرض داخل‌مجادله گردد ، هرچندی که‌مجادله نمودن بامرض حمای‌لکه‌دار مشکلات زیادی را دربر داشت معهذا وزارت صحیه موفق شد

تا توسط مامورین صحی دروسط سال مذکور از انتشار این مرض بکاهد ، برعلاوه از طرف موسسهٔ باکترلوژی برای بدست آوردن یکنوع واکسین ضدحمای لکه‌دار ازخون مریض مبتلا بمرض مذکور اقدامی هم بعمل آمد ولی از آنجائیکه صورت استحصال این واکسین مشکلات زیادی باخود همراه داشت وزارت صحیه موفق شده نتوانست تا بصورت مثبت از آن استفاده بکند .

واکسین ضدحمای لکه دار:

چون دامنهٔ مرض حمای لکه‌دار وسعت اختیار نمود وزارت صحیه متشبث شد تا بهر وسیلهٔ ممکنه بایدوسائل وقایه ازین مرض رابدست آورد چنانچه مقارن همین تشبث اطلاعی بدست آمد که درموسسات باکتر یولوژی امریکا به تعداد کافی واکسین ضد حمای لکه‌دار استحصال میگردد به تأسی این منظور وزارت صحیه فوراً نسبت به توریدو اکسین مذکور داخل اقدامات شده وامیداست به توریداین واکسین‌ها موفق آید .

جذام :

هرچندیکه درسال گذشته نسبت بموضوع جذام تفصیلات لازمه داده شده و موضوع ازنظر قارئین گذارش یافته معهذا برای اینکه اجراآت سال گذشته ازهم گسیخته نشود طرز تلخیص ذیلاً دراینباره راپوری قیدمیشود : برای تاسیس دهکدهٔ جذام درحصهٔ سرخ آب لوگر قبلاً یك قطعه اراضی انتخاب وپلانهای اساسی بانقشه‌های تعمیراتی آن ترتیب گردیده بود وبرای اینکه در اطراف موقعیت این دهکده هنوزهم تدقیقات لازمه بعمل آید از طرف وزارت صحیه یکنفر متخصص که عضو موسسهٔ (برتش ایمپائر لیپراسی اسوسی ایشن بر طانوی) بود دعوت داده شد تا بمرکز آمده وازنقطهٔ نظرفن دربارهٔ این موضوع راپوری را بوزارت صحیه تقدیم نماید چنانچه متخصص مذکور بتاریخ ۱۷ سرطان سال ۲۱ وارد کابل گردیده وبعدازیکهفته توقف تحقیقات لازمه را بادستهٔ از دکتوران مربوطهٔ مابعمل آورده وصورت راپور خودرا بمقام وزارت صحیه تقدیم نمود که این را پورهم درپیش انداختن منظور اساسی وزارت صحیه کمکی نمود ، درنتیجهٔ تحقیقات وتدقیقات ثانوی وزارت صحیه باساس منظوری مقامات صلاحیت دار چنین تجویز نمود که باید علاوه ازین دهکدهٔ عمومی ازسائرنقاط افغانستان یعنی درمواضعیکه مرض جذام درآن حصص وسعت اختیار کرده باشد جذام خانهای کوچکی احداث گردد چنانچه به اساس همین منظور بود که درحصهٔ هزارهٔ بغل برای تمرکزیت جذامی هائیکه ازسائر نقاط افغانستان وارد کابل شده ودر اینجا سکونت دارند یك جذام خانهٔ کوچکی نیز اعمار گردد ، درحصهٔ هزارهٔ بغل تحقیقات فنی جاریست وامید میرود که در سال ۲۲ به عملی نمودن این منظور ازطرف وزارت صحیه اقدامی بعمل آید . برعلاوه تازمانیکه

احداث جذام خانهای متفرقه درمواضع معینهٔ آن صورت بگیرداز طرف مقامات صلاحیت دار بتمام ولایات ومربوطات آن احکامی صادر شده است مبنی براینکه تا زمان احداث جذام خانهٔ مطلوب افراد مبتلای آن را درمناطق مسکونهٔ خودشان تحت تجرید قرار داده وازمعاشرت ایشان باافراد دیگر جلوگیری بعمل آرند .

حمایهٔ اطفال :

همانطوریکه موسسات حمایهٔ اطفال درسائر ممالك دائر بوده وهردولتی باندازهٔ اقتدار وتوانائی خوددراینراه قدمی برداشته حکومت بهیخواه ما نیز تااندازهٔ ممکنه درراه حمایت اطفال ازمساعی لازمه خودداری نکرده است چنانچه بتأسی همین نظریات حکومت بود که وزارت صحیه ، وزارت جلیلهٔ معارف وریاست بلدیه پروژهٔ مقدماتی حمایهٔ اطفال راتدوین نموده وبه پیشگاه حکومت متبوع تقدیم نمود ، هرچندیکه وزارت صحیه ازعرصهٔ چندین سال باینطرف است که درراه حفظ صحت اطفال تدابیر لازمه را اتخاذ کرده ولی باوجود آنچون موسسات حمایهٔ اطفال بدون مساعی وزارت جلیلهٔ معارف و ریاست بلدیه حسب مطلوب عملی شده نمیتوانست ازین حیث بامساعی مراجع دوگانه پروژهٔ مقدماتی راتعین نموده وبه حاصل کردن منظوری آن از مقامات صلاحیت دار اقدامی نمود ، گویا اکنون وزارت صحیه ، وزارت جلیلهٔ معارف وریاست بلدیه هریك درحصهٔ وظائف خودمطابق پلان مرتبه به تاسیس این موسسه در اواخر سال ۲۱ اقداماتی بعمل آورده اند .

واکسین چیچك وآبله کوبی

درسال ۲۱ نیز طبق سالهای گذشته نسبت بعملی نمودن آبله کوبی دربین عموم اطفال مملکت اقداماتی بعمل آمده وبه تعداد (۲۰۰۰۰۰) نفر واکسین چیچك طرف استفاده قرار داده شده است .

صندوقچه های حفاظت واکسین چیچك

چون درموسم گرما فرستادن واکسین چیچك درولایات وسائر نقاط افغانستان اشکالاتی داشت وازحیث شدت گرمی بواکسین چیچك آسیب میرسید وزارت صحیه توسط موسسهٔ باکتر لوژی به ایجاد یکنوع صندوقچه موفق گردید که بسهولت وبدون واقع شدن کدام ضرری بواکسین درفرستادن آن به نقاط مختلفه موفق آید یکی ازمزایای مخصوص صندوقچه های مذکور اینست که برای یکمدت متمادی یخ را حفاظت کرده وهمچنان بیك مقدار کافی برای واکسین چیچك گنجایش دارد وبرای اینکه درارسال ومرسول واکسین چیچك تعطیلی رخ ندهد ودرعین زمان درهرمدیریت صحیه واکسین چیچك برای یك مدت متمادی محافظت شده بتواند

وزارت صحیه چنین تجویز نمود که باید بهر یك ازشفاخانها «دو» دو «دانه ازین صندوقچه ها موجود باشد ، یك صندوقچهٔ آن بصورت دائمی درخود شفاخانه موجود بوده و یك صندوقچهٔ دیگر آن بقسم سیار دروزارت صحیه موجودمیباشد تادرمواقع لازمه واکسین در خواستی ولایات واطراف بوسیلهٔ همین صندوقچهٔ سیار فرستاده شده وعندالورود واپس بمرکز مسترد میشود .

تجویز جدید راجع به آبله کوبی در ولایات وسائر نقاط افغانستان :

باوجود آنکه همه ساله امر تطبیق واکسیناسیون ازطرف وزارت صحیه به تمام موسسات صحیهٔ افغانستان وآبله کوبهای مربوطه صادروواکسین چیچك هم تازه ورایگان ارسال شده ومراقبت های جدید درین زمینه بعمل می آید اخیراً تجویز دیگری هم از جانب وزارت صحیه اتخاذ شده وضمیمهٔ متحدالمالی برای نائب الحکومه ها وحکام اعلی وکلان صادر گردیده است تا دراطراف تجویز متذکره غوروخوض عمیقی نموده ونظریات خودرا بوزارت صحیه بفرستند ، اجرای این تجویز کمك فوق العادهٔ رادر دوام واکسیناسیون ضد چیچك بالای عموم اهالی نموده ویك مجادلهٔ عمیقی را بااین مرض وانمود میسازد .

تعدیل اجرت مواد تجزیوی خون وغیره در موسسهٔ باکترلوژی :

قبل ازین نسبت بوضعیت اقتصادی اجرت موادی که جهت تحلیل وتجزیه در موسسهٔ باکترلوژی فرستاده میشد تحت یك پیمانهٔ قرار یافته بود ، اخیراً که در قیمت مواد و ارداتی مورد ضرورت تجزیهٔ متذکره تزئیداتی رخ داده است درقیمت بعضی از این مواد تعدیلات و تزئیداتی بعمل آمده است .

۱ ـ تفتیش ادویه فروشیهای مرکز قرار مقررات موضوعهٔ وزارت صحیه از ابتدای سال گذشته درهر پانزده روز جریان داشته ونواقصی که بملاحظه رسیده است بر اساس مقررات متذکره یاتوضیح داده شده ویامورد اخطار وجزا قرار یافته ، گویا این تفتیش ها در اصلاح ادویه فروشیها چه در زمینهٔ نظم ونظافت ادویه فروشیها وچه در خصوص فروش ادویه و غیرهٔ آنها رول خوبی ایفا کرده است .

۲ ـ بنابر مشکلات تورید ادویه وبلند رفتن قیمت آن تغیرات زیادی درین اواخر در قیمت ادویه رخ داده بود برای جلوگیری ازاحتکار دوافروشیها وقایم نمودن یك معیار معین جهت فروش ادویه مسئله تحت کنترول قرار گرفته وبرای فروش ادویه (ادویه فروشیهای مرکزی واطرافی) معیاراساسی تعیین گردیده .

۳ ـ افتتاح دوافروشیها : دراثر درخواست وارده درسال ۱۳۲۱ دو شرکت دوافروشی دیگرنیز یکی بنام ادویه فروشی رنها ودیگری سینادر دوافروشیهای شهری افزوده شده ونظر

به احتیاجات مناطق شهری ادویه فروشی اولی در چار راهی متصل ریاست مطبوعات ودومی درباغ علیمردان قریب مندوی خربوزه فروشی متمرکز ساخته شده وهمچنان یکدوا فروشی دیگری در مرکز هرات نیز بنام (اصلاح) افتتاح شده وبه مالکین آنها فهمانده شده است تاجزئی اختلافی از مقررات موضوعهٔ ادویه فروشیها ننمایند .

۱ ـ بااینکه درسال ۱۳۲۱ بحران موجوده در توریدِ ادویه مشکلات زیادی را پیش کرده معهذا نسبت به‌تجاویزیکه از طرف وزارت صحیه اتخاذ گردیده بود باهمکاری ریاست دپوادویه احتیاجات شفاخانها حتی‌المقدور تهیه گردیده ومخصوصاً نسبت به کنترول اساسی که در بارهٔ صرفیات ادویهٔ شفاخانها بعمل آمده است بیشتر در صرفه جوئی ادویه کمک کرده است گویا بااینکه طرق تجارتی در اثر مشتعل بودن جنگ موجوده مسدود بود تا کنون درامورات جاریهٔ هیچ شفاخانه بندشی بوقوع نه پیوست .

۲ ـ وزارت صحیه ازمدتی باینطرف‌تفتیش شفاخانهای ولایات رادرنظر داشته‌ومخصوصاً درین وقتیکه توریدِ ادویه ازخارج مشکلات زیادی دارد میخواست معلوم کند که در کدام یک ازشفاخانهای متذکره ادویه وجود دارد کهبدرد خودش نخورده امابرای شفا خانه یک منطقهٔ دیگری اشدضرورت میباشد بهاساس این‌مفکوره منظوری تعیین‌هیئت تفتیش را ازمقامات صلاحیت دار خواهش وپس‌از استحصال منظوری مقامات‌متذکره یک‌هیئت مکمل راکه مرکب ازاشخاص فنی‌واداری باشد بایک پروگرام مفصلی اعزام نمود تابه اساس خط حرکتی که ازجانب وزارت صحیه مقرر شده است بالعموم شفاخانهای افغانستان را تفتیش نموده و نتائج آنرا بوزارت صحیه تقدیم نمایند ـ هیئت مزبوره برطبق پروگرام مرتبه هنوز هم مشغول تفتیش میباشد .

تعلیمانامهٔ موظفین دواخانهای حکومتی ، نیز از طبع خارج وبه جمیع موسسات صحیه توزیع شده است .

رهنمای مجادله باترا خوم نیز از طبع خارج وبه دسترس استفادهٔ طلاب مکتب پرستاری گذاشته شده است .

از تاسیس سرویس درجهٔ دوم دندانسازی درسالنامهٔ ۱۳۲۰ تذکری داده شده بود امسال ازحیث اینکه قیمت مواد محتاج الیه سرویس های درجهٔ اول ودوم دندانسازی‌ها خیلی بلند رفته است‌درتعرفهٔ هردوسرویس مذکورتجدید نظرشده وبالاخره درتعرفهٔ جدول‌تداوی وپروتیز سرویس های درجه اول تزئیدات معقول ومناسبی بعمل آمد ودرتعرفهٔ سرویس های درجه دوم صرف درقسمت پروتز آن‌تزئیداتی‌بعمل آمده وتعرفهٔ اجرت پروتز مذکورمطابق تعرفهٔ اجرت پروتز سرویس های درجه اول قرار داده شده است .

چون نتیجهٔ واقعات مرضیه در محبس ایجاب تزئید بستره های شفا خانهٔ آنرا می نمود درسال ۱۳۲۱ زیادتی درجملهٔ بستره های موجودهٔ محبس منظور گردیده واین بستره ها محض جهته معالجه وتداوی مریضان مبتلا به حماء لکه دار تخصیص یافته است اما دراوانیکه مریضان بستری درمحبس زیادت حاصل نماید بسترهای افزود شده مورد استفادهٔ سائر مریضان غیراز مریضان مبتلا به حماء لکه دارنیز قرار میگیرد .

پروژهٔ ساختمان وتاسیس یك شفا خانه جهته قطعات ژاندارم مرکز درجوار عمارت محبس عمومی ازطرف وزارت صحیه پیش بینی شده وباوزارت فوائد عامه مفاهمه شده تانقشهٔ ساختمان عمارت مذکور را باپیش بینی‌های لازمهٔ مصارف آن جهت سال ۱۳۲۲ تکمیل نماید از آغاز سال آئنده به تعمیر شفاخانهٔ مزبور مبادرت میشود .

قرار پلان اساسی که جهت اعمار یك شفاخانهٔ عصری مستورات دراحاطهٔ شفاخانهٔ موجودهٔ مستورات کابل طرح شده بودامسال یك قسمتی ازین پلان عملی گردیده ویك عمارت جدیدی که گنجایش چهل تاشصت بستره را دارد توسطه وزارت جلیلهٔ فوائد عامه باشکل موزونی اعمار واخیراً عدهٔ ازمریضان درآن منتقل شده وعمارت متذکره طرف استفاده قرارگرفته است .

عمارتی که جهت ساخت ادویه ازمواد پیداوار مملکت وذخیره نمودن ادویه وغیره درسال گذشته در کارته ٤ تحت تعمیر قرار داده شده بود به پایهٔ تکمیل رسیده وفعلاً دیپوی عمومی واقع جادهٔ شاهی درآنجا منتقل گردیده است که ازینقرار ازیك قسمت عمارت مذکور استفاده بعمل آمده است وعلی التدریج از سائر قسمت های آن نیزطوریکه متذکر شده بودیم استفاده خواهدشد .

مریضان قطعات ژاندارم ولایات شمالی وزارت داخله که سابقاً توسطه شفاخانهاو دوکتوران مربوط وزارت صحیه معاینه ومداوا میشدند اخیراً حسب مفاهمه وموافقهٔ وزارت صحیه ووزارت داخله تاسیس یك یك شفاخانه درحصص خان آباد ، مزارشریف ومیمنه جهت قطعات حصص متذکره صورت گرفته ومریضان قطعات ژاندارم این مناطق در شفاخانهای متعلق خودشان معالجه وتداوی میشوند دکتوران این شفاخانهازا وزارت صحیه‌ازفارغ التحصیلان فاکولتهٔ طب تعیین ومقرر کرده‌است .

برای اینکه یك تعلیماتنامه ودستورعمل کافی دردست دکتوران ومامورین صحیه ومنسوبین موسسات صحیه جهت اجراآت ایشان وجود داشته باشد پروژهٔ یك تعلیماتنامه وظائفی ازطرف وزارت صحیه ترتیب وبه موسسات صحی علی آباد فرستاده شده است تادر آنجا عملاً مورد تطبیق قرارگرفته وبعداً درکافهٔ مراجع صحی مورد تعمیل قرار یابد .

قرار ترتیباتی که از طرف وزارت معارف ووزارت صحیه راجع به تهیهٔ متخصصین

در داخل مملکت اتخاذ شده وموضوع آنرا با احراز تخصص شاغلی دکتور محمداسماعیل خان (علم) درسال گذشته متذکر شدیم درین سال پنج نفردیگر ازدوکتوران فارغ التحصیل دورهٔ اول فاکولتهٔ طب موفق به احراز درجهٔ تخصص درشعب ذیل گردیده اند :

۱- بناغلی دکتور عبدالغنی خان افضل متخصص امراض داخله .
۲- « « فقیر محمد خان « « «
۳- « « نوروز علی خان « « گوش ، گلو، بینی
۴- « « غلام حسین خان « « جراحی
۵- « « عبدالرحمن خان « جلدیه

درسال جاری امتحانات (۷) نفرمتعلمات کورس قابله گی که دورهٔ معینهٔ تعلیمات شانرا بپایان رسانیده بودند حسب پروغرام مرتبه اخذ ودیپلوم قابله گی برای شان داده شده تا به خدمات آتیهٔ توده باساس شهادتنامه های خویش بپردازند .

درسال ۱۳۲۱ یازده نفر ازطلاب دورهٔ پنجم فاکولتهٔ طب و۱۵ نفرازطلاب دورهٔ هشتم مکتب طبی و۲ نفرازطلاب دورهٔ پنجم دواسازی فاکولته فارغ التحصیل شده ودرشعبات مختلفه مشغول ستاژ میباشند تابعد ازتکمیل ستاژ به شعبات لازمه مقرر وموظف ساخته شوندا سامی طلاب فارغ التحصیل متذکره برحسب ذیل است :

الف - فاکولتهٔ طب :

۱- بناغلی میرغلام حیدرخان، ۲- بناغلی سید رضاخان، ۳ - بناغلی رحمت الله خان ۴- بناغلی غلام زکریا خان، ۵- بناغلی محمد آصف خان، ۶- بناغلی محمدرسول خان، ۷- بناغلی محمد نعیم خان، ۸- بناغلی محمدانورخان. ۹- بناغلی علی احمد خان، ۱۰- بناغلی عبدالاحد خان ، ۱۱- بناغلی عبدالصمد خان.

ب - مکتب طبی :

۱ - بناغلی محمد انور خان ، ۲ - بناغلی نور محمد خان ، ۳ - بناغلی سید حبیب خان ۴ - بناغلی ناصر علیخان ، ۵ - بناغلی خواجه عبدالله خان ، ۶ - بناغلی محمد امین خان . ۷ - بناغلی عبدالحق خان ، ۸ - بناغلی میر جان خان ، ۹ - بناغلی سید محمد انور خان . ۱۰ - بناغلی محمدسرور خان ، ۱۱ - بناغلی عبدالاحد خان ، ۱۲ - بناغلی محمد انور خان . ۱۳ - بناغلی محمدیونس خان ، ۱۴ - بناغلی حفیظ الله خان ، ۱۵ - بناغلی دوست محمد خان .

ج - دواسازی :

۱- بناغلی صمدعلیخان ، ۲- بناغلی میرافضل خان .

پنجاه نفر ازطلاب شاملهٔ مکتب پرستاری که درسال گذشته شروع به تحصیل کرده بودند

تعلیمات نظری شانرا در دورهٔ شش‌ماه معین تمام‌داشته حسب پروغرام مرتبه امتحانات شان اخذ وموفقیت حاصل کردند سپس بادارهٔ مؤسسات صحیهٔ علی آباد امرداده شد تاترتیبات تقسیم طلاب متذکره را درشعب مختلفه جهت‌فرا گرفتن تدریس عملی پرستاری درشفاخانه‌های مؤسسات صحیه اتخاذ نمایند .

ورود مستخدمین :

۱ ـ عزتمند دکتورمحمد آغوزبیگ متخصص دندان در هذه‌السنه استخدام و در موسسهٔ دندانسازی مردانه مصروف خدمت میباشد .

۲ ـ محترمه دکتور بای‌نریمان دکتورهٔ دندان درهذه‌السنه‌استخدام ودرمؤسسهٔ‌دندانسازی زنانه مصروف خدمت میباشد .

۳ ـ محترمه مادام شودان شو یستر درهذه‌السنه استخدام و به شفاخانـهٔ مستورات اجراء وظیفه میدارد .

درمؤسسات‌صحی علی آباد

درشعبات فنیه :

از آنجائیکه افراد مملکت‌ما روزبروز به‌اهمیت مؤسسات‌صحیه پی‌برده ومنافع‌صحی زیادی ازمراجعت خویش درموسسات متذکره حاصل کرده اند سال بسال درتعداد رجوع کنندگان این موسسات می‌افزاید ، و عدهٔ معالجه شدگان هرساله را درشت تر ارائه میکند ، چنانچه درنه‌ماه امسال (ازحمل الی آخر قوس) فی‌صد پانزده درتعداد مراجعین نسبت به‌سال تمام ۱۳۲۰ افزوده و ازطرفی هم چون یوماً فیوماً درطرز تداوی ومعالجات پیهم از اصولات عصری ونوینی دنبال میشود لله‌الحمد در وفیات مراجعین‌نیز تقلیل شایانی نسبت به‌سنوات‌گذشته بمشاهده می‌رسد .

درقسمت اداری :

۱ ـ یك‌تعداد بسترهای لوکس دربسترهای لوکس سابق افزوده شده است .

۲ ـ یك‌تعداد کافی‌ادویه دردپوی موسسات‌صحیه ذخیره شده تامشکلاتی در آتی ازحیث قلت ادویه رخ نداده و رفاهیت مریضان تأمین شده باشد .

۳ ـ پوشاکهٔ مریضان نیز به‌تعداد خیلی کافی درتحویلخانهٔ موسسات ذخیره شده است .

٤ ـ امسال ازتسخین برقی درشفاخانهٔ ملکی استفاده بعمل آمده وبرای بسترهای لوکس یك‌یك بخاری برقی‌نصب وازآنها استفاده میشود .

۵ ـ در واردات هشت ماههٔ اجرت تداوی مریضان نظر به واردات سال تمام ۱۳۲۰ فی صد ۳۳/۵۰ افغانی افزودی بعمل آمده است و اگر مبلغی که در نظر گرفته شده است درچهار ماه بعد نیز افزود شود فی صد صد افزودی واردات امساله را ارائه میکند.

اجراآت مدیریت صحیهٔ قندهار:

۱ ـ جلب توجه مریضان وازدیاد مضاعف به تعداد (۳۰۹۱) نفر در سال ۱۳۲۱ معاینه شده.

۲ ـ ترمیم وتعمیر شفاخانه بلساس توجه دارالحکومگی ذریعهٔ شعبهٔ تعمیر مدیریت فوائدعامه.

۳ ـ تکمیل نواقص سامان برق وضروریات عاجلهٔ شفاخانه.

٤ ـ تبدیل نمودن زمین وباغچهٔ شفاخانه به باغچه های گل و زمین زراعتی.

۵ ـ معاینهٔ احصائیهٔ عسکری وافراد کار کنان نهر بغرا ومعاینهٔ طلاب مکتب برای تعلیمات عسکری مرکز کابل.

٦ ـ جلب توجه مریضان به بستری شدن درداخل شفاخانه واعتماد عموم به طبابت.

۷ ـ خدمتگاری بیست بستره بطور دوام وقبول کردن وتن دادن درعلاج.

۸ ـ قناعت بخشیدن ووانمود نمودن اینکه بیست بستره کفایت ننموده مریضان داخلی بسیار ودوکتوران آمادهٔ ده بسترهٔ جدید.

۹ ـ اعطای نظریهٔ ده بستره برای سال آیندهٔ شفاخانه یعنی بلند بردن چپرکت های شفاخانه از تعداد (۲۰) به سی بستره.

۱۰ ـ تعین وفیصلهٔ سامان نوکری شب وحاضر شدن دوکتور بخدمت کاری شب در سنه ۱۳۲۲ که اولین اقدام ونظریه است که درولایت تطبیق میشود.

۱۱ ـ تبدیل نمودن طرز سنجش وحساب ادویه خانه ازسال به سال یعنی سنجش هفته وار با درنظر گرفتن وقیمت نسخه وحساب گرام گرام ادویه گویا اولین اقدامی است که مطابق خواهش مرکز کابل در ولایات عملی شده.

۱۲ ـ سنجش حسابات شعبهٔ اجرائیهٔ شفاخانه یعنی حسابات دفتر وسنجش آن باقناعت تمام مستوفیت.

۱۳ ـ برای کنترول اغذیهٔ مریضان تعین سه نفر مدیر وسر پرستار وسر کاتب که برای اجرای اغذیهٔ یومیه امضاء هر سه نفر شدنی است.

۱٤ ـ تعیین اطاق های لکس برای مریضان ومامورین وطلاب مکتب.

۱۵ ـ تعین کلوب دوکتوران برای کنفرانس ها معهٔ سامان وتکمیل اثاث البیت اطاق مدیریت صحیه.

۱٦ ـ فعالیت شفاخانه برای مریضان مدیریت صحیه.

۱۷ ـ تکمیل عمله وفعله شفاخانه.

۱۸ ـ مجادله باحمای لکه دار مجبس .

۱۹ ـ تعین دونفر دوکتور درهفتهٔ دومراتبه برای معالجه وتداوی مریضان ومتعهد شدن ادویهٔ شان ازطرف شفاخانه مرکزی ومقرری سی‌دواساز تعلیم‌یافتهٔ عصری .

۲۰ ـ تکمیل کمبودی های نفر معاون دوکتور به جهت امراض جراحی بامعاون آن

۲۱ ـ آبله کوب دونفر که تاامسال یکنفرفرستاده شده بود حال‌دونفر تعین‌وتکمیل شد .

۲۲ خریداری هوتل قلات وتبدیل نمودن آن بیك‌شفاخانهٔ اساسی .

۲۳ ـ فرستادن آبله‌کوبها باطراف بحکومتی‌ترین‌ودهراود وارغنداب و پنجوائی .

۲٤ ـ رونق صحیح واعتماد مریضان شفاخانهٔ مستورات وز دیادت مرا جعین یومیه به مستورات که از دیاد مضاعف گفته‌میشود .

امور پوست، تیلگراف و تیلفون

۱ ـ تقرر یک نفر انجنیر بدرجه دوم شعبهٔ انجنیری مدیریت تلگراف که عبارت ازص،غلام سرورخان منتظم‌سابقهٔ مهتاب‌قلعه میباشد .

۲ ـ تاسیس تیلگراف خانهٔ جدید قلعهٔ‌نو هرات .

۳ ـ یکعده ازطلاب‌مکتب تیلفون وتیلگراف که‌جدیداً ازتعلیمات مکتب‌فارغ وهرکدام بوظیفهٔ معینه‌اش محول کرده شده وازاول عقرب ۱۳۳۱ وظایف خودرا اشغال نموده اند .

٤ ـ ترتیب یك‌لایحهٔ صورت ترمیمات واخذ اجراآت وغیره‌رادیوها در شعبهٔ تخنیك مدیریت عمومی رادیوی وزارت پست .

۵ ـ ترتیب‌هدایت نامهٔ‌فروش تکت‌های‌پستی افغانی بداخل وخارج‌واجرای آن‌ازمقام‌مربوطه .

٦ ـ بازنمودن غرفهٔ‌دوم اخذمحصول تیلگراف به‌نسبت‌زیادی کار و ازدحام مردم برای جلوگیری ازشکایات وفراهم آوری سهولت تیلگراف دهنده گان .

۷ ـ اخذتمام خبرهای ۲٤ ساعتهٔ آژانس ریوتر وحصهٔ ازآژانس‌های مشهور دیگردنیا ازقبیل تاس ، دومی وترانس اوشن .

۸ ـ تاسیس شعبهٔ محاسبات درمرکز مدیریت تیلگراف .

۹ ـ ارسال منتظم‌سیار تیلگراف برای بازدید جمیع تیلگراف خانه‌های‌مملکت وترتیب وتصحیح اجراآت آنها .

۱۰ ـ چون در مدیریت تیلفون برای طرز رفتار بامشترکین‌تیلفون وقطع ونصب تیلفون وتمدید لین‌ها واخذ محصول وغیره ومقرراتی وجود نداشت لهذا مدیریت موصوف مقررات مزبور را از صحهٔ مجلس گذشتانده درمعرض اجرا قرار داد وسواد آنرا به تمام دوایر

مخابراتی ولایات وحکومات اطلاع نمود .

۱۱ : ـ تعیین یکنفر متخصص جدیددر شعبهٔ تیلفون .

۱۲ ـ تشکیل یك شعبهٔ گستدنر در مرکز وزارت با سامان مربوطه ازقبیل ماشین شبکه و برش وغیره که‌بکار انداخته شده فعلاً تخمین تمامی قرطاسیهٔ کار آمد مرکز و وزارت ویك‌قسمت اطراف را طبع وتحت استعمال آورده است .

۱۳ ـ اتمام امور تعمیر الحاقیهٔ وزارت واستفاده ازان وهم علاوتاً تعمیر یك تحویلخانه برای حفاظت سامان تیلفون ازقبیل سیم های لچ کیبل وغیره ازکثرت برف وباران وغیره نظیر آن ترتیبات تحویلخانه های سابقه که تمامی سامان فنی وسامان نازك وغیره که مطابق اصول فنی لازم حفظ بود حفظ کرده شدند .

۱٤ ـ ترتیب یك لایحهٔ سانسور مرسولات پستی خبرهای تیلفون و تیلگرافی و استحصال منظوری مقامات صلاحیت‌دار دفاتر بمقامات مربوطه‌وامراجرای آن عنداللزوم ازطرف حکومت.

۱٥ ـ ترتیب یك‌لایحه صورت‌تر میمات واخذ اجرت و غیره رادیو ها در شعبه تخنیکی مدیریت رادیوی وزارت پست .

مدیریت عمومی‌تخنیکی رادیو:

۱:ـ ترتیب احصائیهٔ رادیوهای آخذهٔ شخصی مرکز و ولایات واذن جواز نامهٔ استعمال واخذ محصول سالانه .

۲:ـ ترتیب احصائیه ودادن جواز برای رادیوهای تجارتی و تجار.

۳:ـ معاینهٔ رادیو های واردهٔ گمرکی وتهیهٔ راپور فنی آن.

قسمت تخنیکی :

۱:ـ ادامه وبکار انداختن دستگاه رادیو بموج متوسط ۱ر٤٤٥ متر مساوی ٦٧٤ کیلو سایکل در تمام سال‌توسط کارگران داخلی .

۲: ترمیم موتر جنریتر های مولدبرق و رادیو های آخذه ورادیو های وامپلی فایر ها ولودسپیکر های ولایات ،حکومتی هاوترمیم رادیو های شخصی بحساب دولت .

۳:ـ تکمیل بعضی لوازم استودیو وارتباط آواز ساعت به برود کاست و تکمیل اطاق انتظار وغیره .

٤:ـ ریکارد گیری آهنگ های مخصوصهٔ رادیو کابل .

ولایت هرات

۱ :ـ تبدیل پایه های چوبی لین تیلفون وتلگراف سمت اسلام قلعه به پایه های آهنی .

۲ :ـ نقل‌دادن تلگرافخانهٔ سرحد مرغاب به مرکز حکومتی کلان قلعهٔ نو .

۳ :ـ تجدید پایه های لین های مربوطه وترمیم عمومی واصلاحات لین های مذ کور .
٤ :ـ ترمیم بعضی تیلفونها که از کثرت استعمال خراب شده بود ، ذریعهٔ مامور فنی .
۵ :ـ تقرر یکدسته فارغ‌التحصیلان مکتب تیلفون وتلگراف که ازوزارت پست فرستاده شده بودند به شعبات تیلفون خانها وتلگرافخانهای مربوطه .
٦ :ـ ترمیمات لازمهٔ تعمیر تلگرافخانه ومدیریت مخابرات واکمال دیوار احاطهٔ تعمیرات مذ کور .
۷ :ـ ترتیب امور دفتر داری وتصفیهٔ محاسبات گذشته وتحصیل با قیات محصول پسته وتیلفون وتلگراف ورادیو .
۸ :ـ تشکیلات جدید واصلاحات لازمهٔ خطوط سیر وحرکت پوستی حصص مربوطهٔ ولایت .
۹ :ـ ترتیب نقشه‌های لینهای تیلفون وخطوط پوستی مربوط ولایت توسط مامورین فنی .
۱۰ :ـ ترتیب کنفرانسهای شق اداری وفنی هیئت مدیره در مدیریت مخابرات واتخاذ دساتیر لازمه برای انجام و بهبود کار امورمربوطه .
۱۱ :ـ تهیهٔ مبل و مفروشات جدید جهت اطاق ماشین تلگراف بیسیم .
۱۲ :ـ خریداری یك تعداد تیلفونها وسامان لازمهٔ آنها از خارج .
۱۳ :ـ در واردات محصول پوسته و تیلفون وتلگراف مدیریت مخابرات در ۹ ماه سال جاری نسبت بگذشته فیصد (۳) افغانی تزئید بعمل آمده .

ولایت جنوبی

۱ :ـ لین تیلفون ازمرکز جاجی الی علاقه داری‌حصهٔ اول‌چمکنی‌تمدید شده (۷۰۰) پایه
۲ :ـ از حصهٔ اول چمکنی الی سرحد پطان که لین تیلفون تمدید شده (۵۰۵) «
۳ :ـ ازحصهٔ چمکنی الی حکومت منگل « « « « (۵۰۰) «
٤ :ـ از جاجی الی سرحد پیوار « « « « (٦۰۰) «

علاوه برتمدیدلین ونصب پایه‌ها به مواضع مذکور تیلفون ها هم نصب گردیده و بکار انداخته شده .

امور ریاست مستقل زراعت

ریاست مستقل زراعت درجریان سنه۱۳۲۱ به طبق سنوات گذشته دراصلاحات زراعتی ازقبیل اصلاح نباتات وحیوانات وتنظیم جنگلات واحداث باغهاوتشکیل‌قوریه ها وترمیم وحفر کاریزها ومدافعهٔ حشرات مضره وغیره به تعقیب اجراآت گذشته‌ادامه داده متناسب‌به توان ووسایطی که برایش مهیا وممکن بوده است اقدامات نموده است . حاجت به تذکار نیست

که به عصرحاضر ترقیات زراعتی وعملی نمودن پلان های فنی آن مانند دیگر شعب فعالیت های مدنی بالوازم فنی ارتباط کلی داشته ریاست مستقل زراعت از سبب وضعیت مغشوش دنیا مع الاسف به استخدام متخصصین زراعتی وتوریدلوازم‌فنی‌خویش‌موفق‌شده‌نتوانسته‌اجراآتی را که درسنه۱۳۲۱ بعمل آورده است نسبت به مواد پروگرام فنی اش خیلی‌محدود و متناسب به مقدور ووسایط ممکنه بوده است‌ومابعضی‌از آنهارابطریق اختصار ذیلاً قیدتحریرمی‌آوریم وبه‌چهارشق مختلف ذیل تفریق مینمائیم :-

الف:- اجراآت جهت اصلاح نباتات .

ب :- « « « حیوانات .

ج :- تنظیم وتنسیق جنگلات وتشکیل ماموریت های جدید .

د :- اجراآت متفرقه .

الف: اجراآت جهت اصلاح نباتات . (درفارم قندوز)

۱- پنبه :-اصلاحات پنبهٔ قطغن که ازسنه ۱۳۱۷ باینطرف‌ادامه داردمنتج باین شد که حاصلات سالانهٔ پنبهٔ قطغن از (۱۹۱۵۹۲۷) سیرسنه ۱۳۱۶ به (۲۷٤۹۳۸۹) سیرسنه ۱۳۲۰ بالغ گردیده درجنسیت پنبه نیز ترقی محسوسی بعمل آمد . مرام غائی‌ریاست در اصلاحات پنبهٔ قطغن بلند بردن حاصلات واصلاح جنسیت پنبهٔ آنولا بوده است که ذریعهٔ فارم‌قندوز تحت اثراشخاص فنی بحصول انجامیده است وعملیات آن درسنه ۱۳۲۱ جریان وادامه داشته است ، درسنه ۱۳۲۱ درتقلیل زرع پنبه دانهٔ امریکائی عادی که جنسیت‌آن نسبت به پنبه دانهٔ امریکائی جدید الورود پست تر است مساعی زیاده تری بعمل آمده زرع آن را به محال حضرت امام وتالقان وخواجه غار محدود گذاشته تحت نگرانی مدیریت فارم.به تمام قندوز وخان آباد وقلعهٔ زال از پنبه دانهٔ جنس امریکائی جدیدالورود تقسیم شده است که مراد از (۳٦۱۱۱) سیر میباشد . باین قسم برای سنهٔ آینده از پنبه دانه های قندوز وخان آباد وقلعه زال میتوانیم که برای تمامی نقاط قطغن و حتی ولایت مزارشریف نیزازپنبه دانه های امریکائی جدید بدهیم تا زرع نمایند .

این ترویج تدریجی‌تخم جدید بعوض‌تخم عادی دربلند بردن‌خواص مطلوبه وترقی جنسیت تار پنبه خیلی مهم است . درسنه ۱۳۲۱ تجارب فنی آقای محمد محمود متخصص مصری توسط طلبهٔ زیردستش ادامه یافته ۲٤ نوع پنبه های مختلف امریکائی ومصری‌باصول های مختلفی تحت تجربه گرفته شده اند مطلوب ازین تجارب اینست که معلوم گردد که بهترین انواع پنبه های خارجی به‌آب‌وهوای قطغن کدام اند وبه کدام اصول زرع بهترین نتیجه از آنها گرفته میشود تادر تکثیر بهترین نوع پنبه وترویج بهترین اصول زرع صرف مساعی شود .

علاوه بر اصلاح تخم پنبه وانتشار آن دربین زارعین اصلاح اصول زرع پنبه نکته مهم دیگری است که آن نیز باصول فنی مدتیست تحت نگرانی فارم قندوز و نماینده گی هایش درنقاط مختلفه قطغن تحت مراقبت گرفته شده است . چنانچه درسالهای سنه ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ در اثر هدایات متخصصین وپروگرام فارم قندوز برای نماینده گی ها تاکید شده بود که اصول فنی واساسی زرع پنبه را دربین زارعین ترویج وتبلیغ نمایند ونیز انعاماتیکه برای اهالی داده میشد از روی تطبیقات اصول فنی وتعمیل هدایات متخصصین بوده است تا اصول زرع فنی پنبه دربین زارعین قطغن ترویج یابد . لاکن چون برای بلند بردن حاصلات پنبه قطغن تنها تعمیل هدایات فنی کافی نبوده بایست زارع حاصل زمین خود را نیز زیاده نماید لهذا برای این مطلوب در آخر سنه ۱۳۱۹ چنین فیصله شد که درآینده حاصلات فی جریبی پنبه رامقیاس انعامات قرار داده به آن اشخاصی انعام داده شود که حاصل فی جریبی پنبه شان زیاده تر ثابت گردد چنانچه در تقسیم انعامات سنه ۱۳۲۰ که درسنه ۱۳۲۱ بعمل می آید همچنین ترتیبی گرفته شده است . این ترتیب درحینیکه مقدار آب درقطغن حاضر محدود بوده اراضی مزیدی را تحت زرع پنبه آورده نمیتوانیم در ازدیاد حاصلات پنبه رول مهمی را بازی خواهد کرد .

۳- پنج نوع تخم برنج هندی تجر بتاً درفارم قندوز تحت نگرانی متخصص هندی زرع شده و در نتیجه معلوم گردید که دونوع از آنها موسوم به جونا ولسیمانی که اول آن نوع برنج لك ودوم آن نوع برنج باریك است به آب وهوای قندوز خوبتر موافقت نموده حاصل شان دوچند حاصل برنج وطنی بوده است . یکمقدار از تخم این دونوع برنج در بین زارعین نیز بمطلوب تعمیم زرع تقسیم شده است .

٤- سه نوع ماش (ماش سیاه کرم ، ماش کشمیری ، ماش کلان هندی) زرع شده است که نسبت به ماش های وطنی حاصل هم زیاده تر داده اند وهم دانه های شان کلانتر است . علی الخصوص حاصل ماش کلان هندی وماش سیاه کرم زیاده تر بوده نتیجهٔ خیلی خوب داده اند چنانچه از روی وزن حاصل آنها تقریبا سه چند حاصل ماش های وطنی ما است .

٥- رشقه و شبدر در قطغن نتیجهٔ خوبی نمیدهد و حصهٔ مغذی و برگی آنها نسبت به حصه های سخت و سلولوزی کمتر است . لهذا یك نوع شبدر خارجی که بنام برسیم یاد می شود تجر بتاً درتجربه گاه زراعتی قندوز زرع شده ونتیجهٔ خوبی ازان بدست آمده است. برسیم نسبت به شبدر و رشقه حاصل خوبتر وزیاده تری میدهد .

٦ - دونوع یولاف (یولاف که به فرانسوی اون Avoine نام دارد ونوعی است از غله جات برای خوراکهٔ حیوانات خصوصاً اسپ بکار برده می شود) نیز تجر بتاً در فارم قندوز زرع شده است که یك نوع آن فرانسوی ونوع دیگر آن امریکائی است ونتیجهٔ خوبی حاصل شده است .

یولاف دراخیر فصل حینیکه دیگر علوفهٔ سبز موجود نباشد بقسم نبات خصیلی نیز کار میدهد.

۷- زغر که نبات خیلی مفیدی بوده ودرقطغن تنها برای استفاده از تیل آن زرع میشود درساقه های خویش مواد نسجی مهمی دارد که ازان پارچه‌های خیلی قشنگی درخارج می بافند لهذا هفت نوع خارجی آن تجربتاً در فارم قندوز زرع شده است تا از نقطهٔ نظر تار کشی معلومات لازمه حاصل گردد.

۸- به مطلوب اصلاح جنس یك تعداد زیاد نهال اشجار متمر از قبیل شفتالو وسیب وناك وبادام وزردآلو وآلوچه تحت نگرانی وهدایات متخصص زراعت پیوند شده است وپیوندها از مشهورترین وبهترین انواع جمع آوری شده است.

۹- یك نوع کنجد جدید زرع شده است که نسبت به کنجد وطنی حاصل آن زیاده است.

۱۰- درتکثیر انواع سبزیجات خصوصاً لوبیا، مشنگ، نخود، کلم گلدار وکلم شلغم وغیره مساعی لازمه بعمل آمده وتخم آنها برای اینکه در بین زارعین تقسیم گردد بمقدار کافی جمع شده واز ریاست زراعت هدایت داده شده تاحبوب آن نوع نباتاتی را که در تجربه گاه نتیجهٔ خوبی داده‌اند اعلان نموده برای شائقین تقسیم نمایند.

۱۱- غرس نهالهای سفیدار وعرعر درفارم قندوز: به‌غرض سرسبزی واینکه قلمه های آن درقطغن‌مورد استفاده قرارداده‌شود یك تعدادزیاد سفیدار وعرعر به‌دورادور زمین فارم ودر کنار جاده‌های بزرگ آن دوقطاره وسه‌قطاره غرس گردیده ودرشروع سنه ۱۳۲۱ به‌تعداد کافی نهال سفیدار وعرعر درفارم قندوز غرس گردیده است.

۱۲- نهالهای متنوعهٔ دیگری نیز ازقبیل بکین، بید، پنجه‌چنار، توت، ارغوان، بیدروسی انگور کشمشی وحسینی وآبجوش به‌عدهٔ ممکنه غرس شده است.

۱۳- به‌غرض اصلاح جنس یك تعداد نهالهای سیب وناك وسیب پیوندی وبهی وانار وآلوبالو نیز درزمین‌های فارم غرس شده تاتوسط عملیات فنی اصلاح شوند.

۱٤- پستهٔ زمینی که یکی ازنباتات صنعتی است ودرفارم قندوز زرع شده بود حاصل خوبی داده وبرای ترویج زرع یك یك اندازه آن در حصص مختلف قندوز و حضرت امام صاحب وقلعهٔ زال وخواجه‌غار وتالقان باهالی تقسیم شده است، ازپستهٔ زمینی دراثر فشار تیلی کشیده میشود که صاف آن دراطعمه وناصاف آن درصابون‌سازی وغیره بکار برده‌میشود، ازکنجارهٔ آن برای چاق ساختن حیوانات وزیاده‌ساختن شیر آنها استفاده میشود. علاوه برتقسیم پستهٔ زمینی به‌نقاط مختلف قطغن یك مقدار دیگر آن درفارم قندوز نیز زرع شده است.

۱۵- علاوه برانواع پنبه‌های خارجی تخم دیگر نباتات نسجی مثل تخم‌شادانه وتخم سند (کنف) نیز بقسم تجربه دراراضی فارم‌قندوز زرع‌شده است که نتیجهٔ خوبی داده اند.

۱٦- یك مقدار جو فرانسوی وبعضی انواع گندم خارجی ووطنی ازقبیل گندم مصری

گندم‌موری ، گندم زردچه و گندم سرخچه و گندم سفیدچه و مندهٔ وطنی و گندم هندی وگندم‌سیاه به‌قسم تجربه زرع گردیده است .

۱۷ـ یکعده نهالهای هندی که‌ازسرمای زمستان سنه۱۳۲۰ صدمه‌دیده حصه‌های بالای‌شان خشك‌شده بود ازسطح زمین قطع ونوده‌های جدیدی ازآنهاسرزده است برای حفاظت‌آنها ازسرمای آینده ترتیبات گرفته شده است .

۱۸ـ یك‌مقدار تخم‌پیله درباغ‌چهاردرهٔ قندوز ذریعهٔ‌مدیریت فارم تحت تربیه گرفته شده نتیجهٔ که گرفته شده است خوب است .

(۲) اجراآت جهت‌اصلاح نباتات و تکثیر آنها ذریعهٔ مدیریت‌ها و ماموریت های زراعت :

درقندهار : ریاست‌مستقل زراعت درنظردارد که عندالموقع بعدازانکه وسایط لازمهٔفنی فراهم گردد درولایت قندهار وهرات و مزارشریف و غیره مثل ولایت قطغن تجربه گاهی برای اصلاحات زراعتی ولایات مذکور تاسیس نماید وهدایات لازمه بمدیریت زراعت قندهار داده‌شد تاسرازحالا باغ‌دند قندهار واراضی‌همجوارش‌را مخصوص‌تجربه‌گاه زراعتی گذاشته فعلاً دران انواع مختلفهٔ نهالهای‌مثمر و غیر مثمر قندهار را مطابق به نقشه و هدایات ریاست قوریه نماید تا دروقتیکه به‌نموی لازمه برسند از بهترین انواع اشجارپیوند شده تحت عملیات فنی قرار داده شوند .

علاوه‌بران یکنفر ازفارغ‌التحصیلان زراعت که‌درفارمهٔ قندوزعملیات نموده‌بود بایکمقدار تخم سبزیجات وهدایات لازمه بقندهار فرستاده شده تا درباغ دند تخم‌هایمذکور را بذرنموده زراعت‌آنهارا درقندهار وسعت بدهد. همچنین‌درجنگل مرنجان وارغنداب‌قندهار درسنه۱۳۲۱ یکعدهٔ زیاد سفیدار ، عرعر ، چنار غرس‌گردیده قطعات جدید زمین به‌قوریه تبدیل گردیده است . برای مدیریت‌زراعت قندهار از مرکز هدایت داده شد تادرموقع لازمه به‌دوطرفهٔ نهر سراج قندهار ازسربند تاحدیکه آب رسیده است نهال توت‌که‌به آب وهوای‌گرم مساعد ودرخت بس مفید است غرس‌نماید همچنین هدایت‌داده شده است که‌بغرض آبادی وسرسبزی اراضی قوریه های نهال هـای متنوعه را در نقـاط لازمهٔ اراضی تحت نهر سراج قند هـار تشکیل نمـاید .

در فراه : چون منطقهٔ فراه نسبتاً کم‌آب بوده نظر بوسعت اراضی تعداد اشجار نیز دران منطقه قلیل است لهذا درسنه۱۳۲۰ دراثرپیشنهاد حکومت‌اعلی فراه مبلغ یك‌لك افغانی برای حفر کاریزها ومبلغ هشتاد هزار افغانی جهت احداث بیست عدد باغ بدو طرفهٔ سرك

شهر فراه از حضور منظوری حاصل و تخصیصیهٔ آن ا ز بودجهٔ ریاست زراعت به فراه فرستاده شده بود .

قرار اطلاع واصله در سنه ۱۳۲۱ یك تعداد کاریز های قدیمه اصلاح و چند کاریز جدید نیز در اثر توجه و مساعی حکومت اعلی فراه ذریعهٔ ماموریت زراعت آن منطقه حفر گردیده و کارات مذکور ادامه دارد . در خصوص تعین حدود بیست عدد باغ وخریداری زمین وغیرهٔ آن نیز مراتب ابتدائی پیموده شده است .

درسنه ۱۳۲۰ در باغ پل فراه رود ودرکنار جاده های شهر و در قوریه باغ عکاسی وبدور شهر کهنه وقشلهٔ عسکری وغیره نقاط لازمه یکعدهٔ کافی نهالهای مثمر وغیرمثمر غرس گردید. درباغ پل فراه علاوه بران دراثر توجه ع،ع،ص حاکم اعلی فراه یکعده گلها واشجار زینتی ویك مقدار سبزیجات نیز ذریعهٔ ماموریت زراعت زرع شده است . درباغ بکوا ودل آرام وخرمالق ودرباغهای حکومتی چخانسورنیزیك تعدادنهالهای میوه دارجدید غرس گردیده است .

درهرات : درسنه ۱۳۲۱ در اغهای تخت صفروباغ شاهی ودرجنگلات رباط صدر، تلاس پل مالان یکعده نهالهای مثمر وغیر مثمر غرس گردیده است . لا کن نهالشانی مهمی که بعمل آمده است درباغ پشتون پل هرات است که فعلاً دارای هشت لك قلمهٔ سفیدارویکهزاروپنجصد نهال شنگ ویکعده ناجو وهفت هزارو هفتصد عددنهالهای سیب ، آلو، امرت وغیره است که روی هم درسنه ۱۳۲۰ وسنه ۱۳۲۱ غرس گردیده اند .

تعمیر یك حوض به طول وعرض ۳۲ متر وعمق ۳ ونیم‌متر برای آبیاری باغ تخت صفر وتوسعهٔ آن به اتمام رسیده است . ازطرف مدیریت زراعت هرات یکعده قلمهٔ سفیدار وعرعر درکشك وقلعهٔ نو وگلران‌فرستاده شده است درباغهای جدید الاحداث حکومتی‌های گلران، قادس ادرسکن ،مرغاب دراثرتوجه حکام یکعدهٔ زیادنهالهای اشجار مثمر وغیرمثمرغرس گردیده‌است .

در ولایت مزارشریف : درباغهای جدید الاحداث خانقا، منگجك ، مردیان ،فیض آباد حضرت سلطان ، شورتیپه ،شولگره ،دهدادی که درسنه ۱۳۲۰ قرارنقشهٔ مرتبه‌ساخته شده بود درسنه ۱۳۲۱ نهال شانی مطابق به هدایات ریاست مستقل زراعت به عدهٔ کافی بعمل آمده خصوصاً قوریه های بادام ، چهارمغز، زردآلو، سیب، بهی، ناك بطابق به نقشه وپلان مرتبه بعمل آمده است تادر وقت لزوم قرار هدایاتیکه ازمرکز داده شده است نهالهای مذکور ازبهترین انواع میوه ها پیوند شده تحت تربیه گرفته شوند .

همچنین درباغهای تاشقرغان ، آقچه ، سنگ چهارك ، سرپل یکعده نهالهای جدید غرس ویکعده نهالهای سابقه پیوند شده اند ونیز ازمرکز هدایت داده شد تادرباغهای سرکاری قوریه های بادام وچهارمغز که چوب آن خیلی باقیمت‌است تشکیل دهندیك مقدارتخم سبزیجات درباغ حضور زرع شده وتخم بعضی نباتات زینتی وجنگلی ازقبیل مرچ سیاه ، ناجو، وغیره

درباغ دهدادی زرع شده است درخصوص احیا واصلاح جنگل قلند که تخمیناً مساحه ۴۰۰ جریب زمین رافرا گرفته واشجار آن مدعا ازسفیدار وبیداست که اکثرپیر وکرم خورده است هدایات لازمهٔ بمدیریت زراعت داده شده تا ذریعه هیئت اشجار کرم خورده و کهن آن را طوری قطع کنند که ازبیخ آنهانوده های صالح وجدیدی برآمده اشجار کرم خورده وحشرات مضره ازبین رفته جنگل دوباره احیا گردد ونیز از چوب اشجار قطع شده قرارلزوم استفاده لازمهٔ بعمل آید .

ب : اجراآت جهته اصلاح حیوانات :

۱ :- یکی ازاجناس مهم حیوانات اهلی وطن عزیزما اسپ است که ازان برای سواری وبار کشی وقلبه درهرنقطهٔ وطن ما استفاده میشود وتکثیر واصلاح آن دارائی مملکت رابلند میبرد . بناءً علیه لایحهٔ درباره تکثیر تعدادواصلاح وتربیه اسپ های مملکت ازطرف ریاست مستقل زراعت ترتیب وبه مجلس عالی وزراء تقدیم گردیده ولایحهٔ مذکور بعدازتصویب مجلس وزراء وامضای حضور مبارك شاهانه ذریعهٔ فرمان علیحدهٔ صدارت عظمی بریاست توصل ورزیده ونیز فرامین علیحده اسمی نائب الحکومگی های هرات ومزار شریف وریاست تنظیمیهٔ قطغن وحکومتی اعلی میمنه که نقاط مهم تربیهٔ اسپ میباشند بریاست وارد گردیده تابمراجعش فرستاده شوند . فرامین مقام عالی صدارت عظمی باسوادلایحهٔ اصلاح نسل اسپ ها بولایات قطغن وهرات ومزار شریف و حکومتی اعلی میمنه فرستاده شد وتحریرشد که مطابق بمفاد احکام حضور نائب الحکومه گی ها وحکام به تعمیل موادلایحه پرداخته ازاجراآت خویش بریاست اطلاع نمایند .

برای اینکه این مطلب به موفقیت مکمل تری فائز گردد حکومت برای تشویق اهالی بنام انعام و غیره یکمقدار پولی را نیزدربودجهٔ مملکتی منظور فرموده تا مطابق بمواد لایحه باشخاصیکه به تکثیر ویا اصلاح اسپ های خویش می پردازند یك اندازه انعام نیز اعطا گردد ومتعاقب فرامین ولوائح تخصیصیهٔ انعامات بهقطغن وهرات ومیمنه ومزار شریف فرستاده شد .

۲ : علاوه بران برای اصلاح گاوهای شیری نواحی کابل ازریاست زراعت ترتیبات مخصوصی گرفته شده است که بالتدریج وسعت داده خواهد شد . این ترتیبات مراد از خریداری یکعده نرگاو های طرمی است که از دائرهٔ نسلگیری علی آباد بعد از منظوری وصوابدید مقامات صلاحیت دار خریداری شده است تادر وقت مناسب درنقاط مختلفه نواحی کابل تمرکز داده شده اهالی در نسل گیری واصلاح گاو های خویش از آنها استفادهٔ لازمه نمایند ودر مقدار شیر وجنسیت گاوهای شان اصلاحاتی بعمل آید . علاوه برمنظوری محافظ وگاوران یك مشت پول بغرض تشویق و ترغیب اهالی نیز منظوری حاصل شده است

تابه آن اشخاصیکه گاوهای خود را بطور خوبتری نگاهداشته ودرخورا که وحفظ الصحهٔ آنها سعی وتوجه زیاده تری نموده‌اند وحیوانات‌شان به‌نسبت حیوانات‌دیگران چاق‌تر ویامقدار شیر شان زیاده تر باشد قرار ممیزی هیئت فنی انعام نیز داده شود .

۳ : همچنین در خصوص تکثیر واصلاح جنس قاطر که در کشیدن عراده ها وبار ها ی سنگین استفاده های کلی ازان میشود چنین ترتیبی گرفته شده است که یکعده مرکب ها ی طرمی از غزنی خریداری وبه دایــز نگی فرستاده شود تامرکب‌های مذکور به نقاط معینه تقسیم وبرای تکثیر نسل قاطر واصلاح آن بامادیان های آن منطقه تخلیط گرد د .

٤ : در خصوص گوسفند های مرینوس که قبلاً درولایات با گوسفند های وطنی مخلوط واز آنها نسل گرفته شده است چون اکثر آنها ازپیری قابل استفاده نبوده ویاسقط شده بودند ریاست زراعت بابانك‌ملی ووزارت خارجه داخل مذاکره شده‌است تایکعده قوچهای جدید را از روسیه ویاهند خریداری نماید وبرای مدیریت های زراعت در ولایات هدایت داده شد که تاوقت رسیدن قوچهای جدید از قوچهای دورگهٔ مرینوس کار بگیرند .

۵ : همچنین درقندهار وهرات ومزارشریف ومیمنه دراثر هدایات ریاست زراعت وتوجه نائب‌الحکومگی ها از فیل مرغهائیکه درسنهٔ ۱۳۲۰ فرستاده شده‌بود یکعده چوچه گرفته‌شده ویکعده فیل‌مرغهای کلان به غرض تکثیر جنس بفروش رسیده است . دراثر بروز بعضی امراض دربین فیلمرغهای قندهار ومزار شریف هدایات لازمه از ریاست زراعت داده شد.

٦ : اگرچه برای اصلاح حیوانات ذریعهٔ فارم قندوز پروگرام فنی آن دراثر نبودن متخصصین ولوازم فنی امسال عملی شده نتوانست بااین هم برای مدیریت فارم هدایت داده شد که یکعده نریان های طرمی را که دارای صفات مطلوبهٔ نسل گیری باشد از قطغن خریداری نموده درفارم ازآنها نسل بگیرند ونیز بقسم اسپ های طرمی برای اصلاح جنس وطنی آنهارا بدسترس اهالی که از مادیان های خود خواهش چوچه گیری را داشته باشند بگذارند .

علاوه براین درفارم قندوز یکعده فیلمرغ نیزتحت‌تربیه وازآنها چوچه گرفته‌شده‌است.

ج :- اجراآت به غرض توسعه وتنظیم واستفادهٔ اصولی جنگلات .

جنگلات هرات ومیمنه ومزار شریف وقطغن ودرهٔ شکاری ولایت کابل نه‌تنها باعث سرسبزی مملکت‌اند بلکه قابل توسعه بوده درصورتیکه اشجار آنها از تجاوزات مالدار ها وگزند حیوانات شان حفاظه شده بصورت صحیحی مورد استعمال قرار یابند عایدات مهمی از جنگلات مذکور گرفته خواهدشد لهذا ریاست‌مستقل زراعت درخصوص حفاظه واستعمال اصولی اشجار جنگلات ولایت مزارشریف وقطغن وبدخشان وحکومت‌اعلی‌میمنه ودرهٔ شکاری تحقیقاتی بعمل آورده نظریات خود را درموضوع تشکیل ماموریت های جدید جنگلات قطغن

ومیمنه ومزار شریف و درهٔ شکاری بحضور تقدیم نموده به منظوری معاشات و مصارفات جدیدی نائل گردید .

در ولایت هرات چون پیشتر مدیریتی بنام مدیریت جنگلات منظوری داشت تبدیلی در تشکیل آن بعمل نیامد ، منظوری تشکیلات ماموریت های جدید (که مدعا از مامور ومعاون مامور ومحافظین جنگلات ونگرانها وپیاده ها است) به قطغن و میمنه ومزارشریف وولایت کابل فرستاده شد در خصوص اینکه چطور جنگلات مذکور حفاظه وتوسعه داده شده وچطور از اشجار وحاصلات آنها استفاده های اصولی بعمل آید لایحهٔ علیحدهٔ ترتیب وبولایت مذکور فرستاده شده علاوه بر آن چون سابق باستثنای جنگلات هرات جمع آوری پستهٔ جنگلات میمنه و مزارشریف و قطغن تحت قیودی نبوده اهالی بدون داشتن کدام جوازنامه وبدون اینکه چیدن پسته وقت معینی داشته باشد ودرحینیکه هنوز پسته ها به پخته گی کاملهٔ خودها نرسیده بودند بجمع آوری آن میپرداختند و در نتیجه از یکطرف یك حصه پسته های جمع نمودگی شان خام ویا پوچك بوده بخساره تجار وخودشان تمام می شد وازطرف دیگر مراقبت ونگرانی آنها ذریعهٔ مامورین جنگل بطور صحیح بعمل نیامده علاوه برجمع آوری پسته اشجار جنگل را نیز قطع نموده به جنگل خساره میرسانیدند .

لهذا برای جلوگیری این همه نواقص وبرای اینکه چین پسته تحت اصول ونگرانی آید چنین تصویب شد که اهالی بدون داشتن تکت نمیتوانند از پستهٔ جنگلات استفاده نمایند متعاقب آن یکعده تکت جواز پسته بمرکز طبع وبه قطغن ومیمنه و مزارشریف فرستاده شد تا بعد ازاخذ محصول معینی باهالی تقسیم گردد قراراطلاع واصله یکعده کافی تکت درمحال مذکور بفروش رسیده یکمقدار عایداتی ازین بابت حاصل شده است که قابل توجه بوده امید ازدیاد آن درآینده نیز برده میشود .

علاوه براین مامورهای جدید جنگلات برای معاینه وملاحظهٔ جنگلات منطقهٔ خویش برآمده دراطراف مساحهٔ جنگل وتعداد وانواع اشجار آن معلوماتی برای خویش فراهم نموده اند دراثر تاکیدات وهدایات ریاست مستقل زراعت درعایدات جنگلات هرات نیز درسنه ۱۳۲۱ زیادتی بعمل آمده یکعدهٔ زیاد تکت چیدن پسته بالای اهالی بفروش رسیده است و در ضبط وربط امور جنگلات از طرف مدیریت زراعت هرات وحکام محلی مساعی زیاده تری بعمل آمده است .

د : ـ اجرآت متفرقه .

۱ : در شروع سنه ۱۳۲۱ مدیر عمومی زراعت جهت معاینهٔ کارات زراعتی وملاحظهٔ باغها وجنگلهای حکومتی قندهار و فراه وهرات و مزارشریف ومیمنه و قطغن عازم صوبهای

مذکور گردیده بعدازدادن هدایات لازمه بمامورین زراعتی واپس بمرکز عودت وراپورت خود را بریاست زراعت تقدیم نمود .

۲ : برای تکمیل آن راپورتیکه موسیو (مت) متخصص نباتات بعد از معاینهٔ بعضی نقاط کتیراخیزهرات درسنه ۱۳۲۰ بریاست زراعت تقدیم نموده بود ص حبیب الله خان معاون متخصص مذکور که درسنهٔ گذشته نیز همرایش بود درشروع سنه ۱۳۲۱ به هرات فرستاده شد تا نقاط لازمهٔ باقیمانده را معاینه نموده ازرقبهٔ اراضی بتهٔ کتیرا ومقدارحاصل وغیره خصوصیات آن معلوماتی عملی حاصل نموده راپورت خودرا بریاست زراعت تقدیم دارد .

مشارالیه بعدازتحقیقات ومعاینات لازمهٔ نقاط مطلوبه راپورت خود را بانمونه‌های کتیرا بریاست تقدیم نموده ریاست راپورت مذکور را تحت مطالعه قرارداده است .

۳ : درسنه ۱۳۲۰ شرکت پنبه بغرض ترویج پیله‌وری دربین اهالی قطغن یکمقدار تخم پیله را فراهم نموده بریاست زراعت از نظریهٔ خویش اطلاع نموده طالب هدایات شده بود . ریاست زراعت یکنفر از مامورین پیله‌را ازریاست زراعت بقندوز فرستاد تاتخم هایمذکور را پیشتر ازاینکه باهالی تقسیم گردد از ملاحظهٔ خود گذرانیده در صورتیکه سالم و مناسب پیله‌وری باشند به‌توزیع آنها نظریه داده بعد ازان نقاط مختلف پیله‌وری را معاینه کرده برای نماینده‌های شرکت وبرای اهالی هدایات لازمه بدهد .

چون تخم‌های پیله‌را که‌شرکت باهالی تقسیم نموده‌بود ازخود ولایت‌قطغن‌بوده باصول فنی حاصل نشده بود لهذا برای اینکه از توزیع تخم خراب جلوگیری بعمل آمده تخم خوب دربین اهالی توزیع گردد ، از ریاست زراعت برای مامورین شرکت خبر داده‌شد تا برای سال آینده تخم سالم وصحیح تهیه نمایند ویابریاست اطلاع نمایند تادرفراهم آوری تخم پیله صحیح اقدامات لازمه نمایند .

٤ : چون درولایت مزارشریف نیز یك‌مقدار تخم پیله واردهٔ هرات دربین اهالی تقسیم شده‌بود یك نفر مامور پیله‌وری‌را فرستادیم تادرخصوص پیله‌وری اساسی وتربیهٔ صحیح پیله‌ها به‌اهالی هدایات لازمهٔ بدهد قرارهدایات ریاست مامور مذکور نقاط لازمهٔ پیله‌وری را معاینه نموده بعد ازدادن هدایات لازمه باهالی راپورت خود را بریاست تقدیم نمود .

٥ : یك‌مقدار تخم گندم بهاری زودرس ازهند بریاست زراعت فرستاده شده بود تخم مذکور دریك قطعه زمین چهاردهی تجربتاً زرع و نتیجه "با وجودیکه زرع آن قدری ناوقت‌تر بعمل آمد اطمینان بخش بوده است .

٦ : پیشتر ازین نمونه های ترخ های حصص شمالی و جنوبی افغانستان را برای تجزیه ومعلوم نمودن مقدار فیصدی سانتونین شان به کمپنی های هندی فرستاده بودیم و در نتیجه کمپنی جی گلن هندی بعضی ازنمونه‌ها را قابل اطمینان پنداشته برای حصول نتیجه خوبتر

په ۱۳۲۱ کښې ځینې مهمې عسکری مقرری

غ، ش فیض محمدخان فرقه مشر
د دوهمې فرقې قوماندان

ح ، محمدعثمان خان غندمشر دقطغن
اوبدخشان دعسکری قوماندان کفیل

ح ، غلام دستګیر خان غند مشر
د حربی فابریکو عمومی مدیر

ش ، خان محمدخان د ارکان حرب
کندکمشر چه په دی کال کښې
وروسته دتحصیل له فراغه له ترکیې
څخه راغلی دی

غ ،محمدنسیم خان دارکان حرب
ټولیمشر ، چه په دی کال کښې
وروسته دتحصیل له فراغه له ترکیې
څخه راغلی دی

غ ،عبدالخالق خان د ارکان حرب
ټولیمشر ، چه په دی کال کښې
و روسته د تحصیل له فراغه
له ترکیې څخه راغلی دی

په ۱۳۲۱ کښې ځینې مهمې مقررۍ

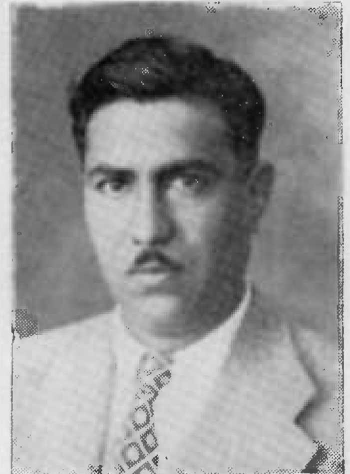
ع ، ص داکتر محمد انس خان
دمعارف دوزارت د تعلیم او
تربیې رئیس

ع ، ص عبدالحی خان «حبیبی»
دمطبوعاتو دمستقل ریاست معاون
او د پښتو ټولنې عمومی مدیر

ع ، ص سید کمال خان دسمت
جنوبی مستوفی

ع احمدالله خان (کریمی) دمطبعو
عمومی مدیر

ص ، عبدالنبی خان د آژانس مدیر

طالب‌مقدار زیاده‌تری از آنها شده‌بود واز ریاست زراعت نمونهای ترخهای مطلوبه کمپنی بمقدار لازمه با نمونه ترخهای دیگر نقاط افغانستان فرستاده شده بود. کمپنی مذکور دراطراف ترخهای بعضی نقاط معلومات چندی‌را ازریاست زراعت طالب شده وهنوز این مسئله تحت مذاکره میباشد .

۷ : بعضی حصص ولایات مزار شریف وقطغن و هرات وحکومت اعلی میمنه ودر بعضی مربوطات ولایت کابل مثل ده‌سبز وبتخاك دراثر کشفیات تیرماه سنه ۱۳۲۰ آثار ملخ وزه گذاری آن بملاحظه‌رسیده بوددراثر فعالیت مامورین مدافعه‌بلخ وهمدستی اهالی تعدادزیاد ازحشرات‌مضره مذکورهلاك‌وازخسارات‌زراعتی‌جلوگیری بعمل آمده‌است‌ونیز برای‌جلوگیری ازبروز آینده ترتیبات لازمه‌ازطرف‌مدیریت‌دفع آفات ریاست‌مستقل‌زراعت گرفته‌شده‌است.

۸ : دراثر اطلاعیکه درخصوص پرواز ملخ ازسمت بلوچستان وایران بطرف ولایت قندهار وحکومت اعلی فراه بریاست زراعت واصل شده بود جهة حفظ ماتقدم وجلوگیری ازخسارات ممکنه یکعده مامورین فنی مدافعه ملخ ازمدیریت دفع آفات ریاست به قندهار وفراه فرستاده شده بود تاسمت حرکت وفرودگاه ملخ‌های‌مذکور را معلوم نموده بریاست اطلاع‌وقرارهدایات واصله‌مرکزداخل اقدامات‌لازمه گردند. یکعده ازمامورین مذکور تاوقتیکه امکان‌ورودملخ‌درنقاط‌مذکورمتصوربود درقندهار وفراه‌بوده‌بعدازانقضای وقت بروز وپرواز ملخ‌چون اثری ازان بملاحظه نرسید واپس بمرکز مراجعه نموده راپورت اطمینانیه خویش رابشعبه‌مربوطه سپردند مراقبت این‌موضوع‌توسط مامورین‌فنی هنوزدرقندهار وفراه‌ادامه‌دارد.

۹ : درمدافعه‌مرض جولاگك وکرم‌پت دار که‌ازسنه ۱۳۲۰ باین‌طرف درباغات غزنی وقلات وسیغان وکهمرد وچهاردهی غوربند بروز نموده است درسنه ۱۳۲۱ نیز ترتیبات لازمه گرفته شده یکعده مامورین فنی باهدایات لازمه جهة امحای‌حشرات مضره مذکور ودادن هدایات به‌دهاقین درنقاط مذکور فرستاده شده است ونظر به راپورت های واصله از تعداد حشرات مذکور وخسارات شان کاسته شده است .

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات :

اجراآت‌قابل تذکر سال۱۳۲۱ مدیریت شعبهٔ اول مدیریت عمومی نشریات علاوه بریك سلسله کارهای معموله وعادی واموریکه بابعضی دوائر بنام معاونت اخلاقی نموده طور اجمال ذیل است .

۱ ـ بغرض تزئید جراید درمملکت وتوسیع وسائل‌تربیه وعرفان‌وهم‌به مقصد تسهیل امور طباعتی (حکومت‌اعلای میمنه) اقدام‌به‌تاسیس یك‌جریدهٔ‌هفته‌وار درمیمنه ، چنانچه فعلاً تشکیلات

جریده ومطبعه‌ولوازم طباعتی آن به‌تعاون مدیریت عمومی مطابع آماده ساخته شده است در سال ۱۳۲۲ مطبعه دائر وجریده به‌نشریات خود آغازخواهد کرد .

۲ ـ کنفرانس های پانزده‌روزه بصورت مرتب‌واتخاذترتیبات جهت‌نشر برخی‌از کنفرانس‌ها در مجلات وطن .

۳ ـ تهیهٔ (۹۳) جلدکتاب برای طبع که اسمای آن علیحده ذکر یافته .

٤ ـ درجه‌بندی کتب که‌درظرف سال ازطرف نویسند گان رسیده‌وبملاحظهٔ هیئت‌قضاوت رسانده شده .

٥ ـ توزیع پنج دسته جوائز (آریانا‌ـخوشحال خان ـ ابن‌سینا ـ جائزهٔ وزیر اقتصاد ـ جائزهٔ جشن (یانندارتون) به (۹۰نفر) مولفین و مترجمین آن).

٦ ـ اجرای یك‌سلسله نام گذاری هابه معاونت‌پښتو ټولنه .

۷ ـ توصیه به‌تزئید در قسمت نشریات پښتوی جراید ومجلات .

۸ ـ احصائیه‌ودرجه‌بندی مقالات منتشره‌درسال ۱۳۲۱ درمطبوعات‌وطن و توزیع‌جوائزآن .

۹ ـ ارسال (۱۰۰) مقاله ومنظومه بغرض نشر به جراید بقسم امداد .

۱۰ ـ اقدام برای‌پیشرفت جراید ، مجلات ورفع احتیاجات ومشکلات آنهادر داخل حدود وظائف شان .

۱۱ ـ ادامه‌دادن به‌تحریك اعانهٔ مطبوعاتی‌درولایات که‌باثرآن‌رویهمرفته‌مبلغ (۲۰۰۰۰۰) افغانی اعانه برای جراید ولایات تهیه شده است .

۱۲ ـ مراقبت جراید ومجلات مطابق مقررات مخصوصه ودادن هدایات لازمه راجع به بهبودی صوری ومعنوی آنها .

۱۳ ـ اظهار نظریه نسبت به‌آثاریکه برای ملاحظه باین اداره ازمقامات مختلف فرستاده شده است .

۱٤ ـ اقدام بتاسیس یك‌مغازه فروش لوازم طباعتی در مطابع ولایات‌وتهیهٔ سامان‌برای سال ۱۳۲۲ .

۱٥ ـ تشویق به تاسیس قرائت خانها درولایات وارسال‌وتهیهٔ آثاربه آنها .

۱٦ ـ ترتیب‌لست‌مستحقین نشان‌معارف طبق‌لائحهٔ جوائز بمقامات عالیه وپس از منظوری ترتیب توزیع آن .

۱۷ ـ ارسال (٤) جلد کتاب که‌بزبان ملی‌نوشته شده برای طبع به ولایات .

۱۸ ـ تقسیم کتب مفیده قابل استفاده از جملهٔ آثار وارده به دوائر ذی علاقه مثل پښتو ټولنه‌وشعبهٔ تاریخ وغیره .

۱۹ ـ تهیه وارسال (۳٦) جلد کتب جهت‌ترجمه به پښتو به پښتو ټولنه ،

۲۰ ـ ترتیب لایحهٔ تالیف وترجمه برای سال۱۳۲۲ .

۲۱ ـ ترتیب پروژهٔ جوائز مطبوعاتی برای سال ۱۳۲۲ .

۲۲ ـ انتخاب آثار وموضوعات برای تالیف وترجمهٔ سال ۱۳۲۲ .

۲۳ ـ سنجش باهمکاری وزارت عدلیه راجع به تورید کتب مطبوع .

۲۴ ـ تصمیم برای تکمیل تمام کلکسیون های نشریات وطن از سالهای گذشته .

۲۵ ـ ابتیاع مطبعهٔ برقی هرات برای مدیریت مطبوعات ولایت مذکور ازپولهای اعانه بهمکاری وکیل نائب‌الحکومهٔ ولایت مزبور وتهیهٔ لوازم آن .

۲۶ ـ تهیهٔ لوازم واعطای هدایات‌برای بکارانداختن مطبعه که‌از طرف بعض اشخاص مطبوعات دوست بتشویق نائب الحکومهٔ قندهار به مدیریت‌مطبوعات قندهار اعطا شده .

۲۷ ـ خریداری یك‌لك وپنج هزار وسه‌صد وسی افغانی اسهام از پولهای اعانه ومفاهمه بامراجع مربوطهٔ آن .

۲۸ـ ترتیب اساسی تقسیمات کاغذوتحریك به صرفه‌جوئی ازقرطاسیه و کنترول‌مجلات و جرائد .

۲۹ ـ پیش نهاد وتثبیت دربارهٔ روی کار آوردن بیمهٔ‌صحی درریاست مطبوعات وغیره تنظیمات آن .

۳۰ ـ اقدام بساختمان یك عمارت جدید برای‌بعضی دوائرمدیریت عمومی نشریات .

۳۱ ـ تشکیل یك‌هیئت سپورت وساختمان موضع وتهیهٔ لوازم آن .

۳۲ ـ اقدام بروی کار آوردن صحنهٔ تمثیل وفراهم آوردن درامه ها و اقدام بعملی کردن آن وترتیب صحنه بکمك وزارت معارف برای سال ۱۳۲۲ .

۳۳ ـ قرارداد بایك عده مترجمین جهت ترجمهٔ آثار .

۳۴ ـ خریداری یك عده کتب قلمی وچاپی برای ذخیرهٔ کتب خانهٔ مرکز و اطراف .

کتبیکه طبع شده :

۱ : ـ آریانا	اثر بناغلی « کهزاد »
۲ : ـ لغوی خیړنه	« « « الفت »

کتبیکه بولایات جهت‌طبع فرستاده شده :

۱ : ـ مینوهنداره	اثر بناغلی « رشتین »
۲ : ـ ځان ویپژنه	« « « خوزمن »
۳ : ـ دځان طبیب‌اوسه	« « سردار محمدخان « زهیر »
٤ : ـ خوش بین‌اوسی	« « محمدیونس « مقیم »

کتبیکه برای ترجمه به پښتو ټولنه فرستاده شده :

کتاب	اثر
۱ : ـ معلومات عمومیه	اثر سباغلی « خوزمن »
۲ : ـ حفظ الصحه	» » احمد « ضیاع »
۳ : ـ حیض وعوارض آن	» » محمدیوسف خان
٤ : : فن‌معانی	» » قاری مرحوم
۵ : ـ سیاست نفوس زراعتی	» » « کریمی »
٦ : ـ دشمنان جوانی	» » دکتورغنی « افضل »
۷: ـ حاوی الدرر	» » غلام رسول خان
۸ : ـ مقیاسات دنیا	» » محمدناصر خان
۹ : ـ معقل القهقری	» » عبدالحمید خان
۱۰ : ـ گلهای بهاری	» » « پروانه »
۱۱ : ـ کاروان اشك	» » « غمین »
۱۲ : ـ دبستان صنعت	» » « آئینه »
۱۳ : ـ معرفت	» » دکتور امیرمحمد « اثیر »
۱٤ : ـ علم‌مساحه	» » محمد امان خان
۱۵ : ـ فلسفهٔ پرواز	» » عبدالحکیم « طبیبی »
۱٦ : ـ آداب معاشرت	» » محمد یوسف خان
۱۷ : ـ دائرهٔ سرخ	» » محمدامین خان
۱۸ : ـ روحیات	» » سردار محمد زهیر
۱۹ : ـ کابوس‌ریل	» » سویدا
۲۰ : ـ گرامر انگلیسی بفارسی	» » « رشیدی »
۲۱ : ـ دندان هری کولپتی گیری	» » « واجد »
۲۲ : ـ فلاش	» » محمدیوسف خان
۲۳ : ـ مونت کریستو	» » محمود خان
۲٤ : ـ کونتین دروورد	» » میرعبدالوهابخان
۲۵ : ـ شهرهای آریانا	» » « صدقی »
۲٦ : ـ عروس ناکام	» » « شفق »

کتبیکه برای طبع موجود است :

کتاب	اثر
۱ : ـ کشاورزی درافغانستان	» » محمد عتیق خان

۲ : ـ وطن وملت	اثر ښاغلی « کریمی »
۳ : ـ جوان افغان	» » « رښتیا »
٤ : ـ ښه‌لمسون	» » « الفت »
٥ : ـ اوسنی ادبا	» » « بینوا »
٦ : ـ صورت گران هرات	» » « نعیمی »
۷ : ـ حمید مومند	» » « رشتین »
۸ : ـ پښتون وپښتو	» » « زمریالی »
۹ : ـ تاریخ هرات	» » « جلالی »
۱۰ : ـ اقتصادیات افغانستان	» » محمدعتیق خان
۱۱ : ـ پښتومصادر	» » « ایازی »
۱۲ : ـ زن دراسلام	» » « طرازی »
۱۳ : حقوق اداره	» » « رښتیا »
۱٤ : ـ روحیات اطفال	» » عبدالرسول خان
۱٥ : ـ منطق	» » « بیتاب »
۱٦ : ـ بابر	» » « کهزاد »
۱۷ : ـ ملی‌هنداره	» » « نوری »
۱۸ : ـ دپښتو مصادر باغیچه	» » محمدشیر گل‌خان
۱۹ : ـ تعرفه واوامرپشتو	» » « کشاف »
۲۰ : ـ د سرشاهی پیشه	» » «روشان»
۲۱ : ـ دپشتو فولکلور	» » اورادالدینخان
۲۲ : دپشتو متلونه	» » « نوری »
۲۳ : ـ پشتودودونه	» » « جرار »
۲٤ : ـ هندسه	» » نجم‌الدینخان
۲٥ : ـ دوطن په لار شهید	» » « ښادمن»
۲٦ : ـ تهذیب المستورات	» » محمد گل‌خان
۲۷ : ـ دپښتو اوجرمنی‌خودآموز	» » « رشیدی»
۲۸ : ـ دپښتو گلغوټی	» » «مخلص»
۲۹ : ـ دلائل‌المکاتیب	» » آغامحمدخان
۳۰ : ـ علم‌النفس	» » «واسعی»

٣١ : ـ ملی ژوند	اثر بناغلی اورادالدینخان
٣٢ : ـ محمودی ادب	« « « پښتون »
٣٣ : ـ گیتان جیلی	« « « بینوا »
٣٤ : ـ دلحان طبیب اوسه	« « محمد ابراهیم خان
٣٥ : ـ طبیب خانهٔ هرشخص	« « « شعاع »
٣٦ : ـ منطق	« « قاری مرحوم
٣٧ : ـ فامیل بك	« « غلام صدیق خان
٣٨ : ـ دبریالی توب دستور	« « نور محمد خان « تره کی »
٣٩ : ـ لحان واکی	« « « اخلاص »
٤٠ : ـ تعلیم وتربیه	« « عبداللطیف خان
٤١ : ـ جوامع الکلام	« « « واسعی »
٤٢ : ـ دژوندون دستور	« « سلطان محمد خان
٤٣ : ـ دارادی قدرت	« « نور محمد خان « تره کی »
٤٤ : ـ دهلکانو لارښوونکی	« « « «
٤٥ : ـ دخوشبختی لار	« « سلطان محمد خان
٤٦ : ـ معلومات راجع بافغانستان	« « محمد صدیق خان
٤٧ : ـ باغچهٔ میوه	« « عبدالکریم خان
٤٨ : ـ ساختمان زبان پښتو	« « محمد صدیق خان « طرزی »
٤٩ : ـ جغرافیای اقتصادی افغانستان	« « محمد نادرخان معلم
٥٠ : ـ رشحات خلیل	« « « خلیل »
٥١ : ـ غزلیات فرحت	« « « فرحت »
٥٢ : ـ حقیقت ایمان	« « « کاموی »
٥٣ : ـ تاریخ آل عثمان	« « حبیب الله خان
٥٤ : ـ دارالمنظوم	« « عبدالقیوم خان
٥٥ : ـ دژوندانه دود	« « « لحلاند »
٥٦ : ـ دبری لار	« « « الفت »
٥٧ : ـ مختصر اولنۍ تاریخ	« « عبدالحمید خان
٥٨ : ـ دجواهرو خول	« « محمد امین خان
٥٩ : ـ خلاصهٔ میراث	« « حبیب الله خان
٦٠ : ـ ردتشبیه ضاد بالظا	« « حبیب الله خان باجوری
٦١ : ـ روح الاجتماع	« « « واسعی »

شعبهٔ دوم :

۱ ـ مضامین ویاددا شتهای لازمه وتراجم مهمهٔ اخبار که‌از منابع مختلفه ازقبیل جرائد ومجلات خارجی ترجمه وبمقامات مربوطه تقدیم شده‌است (۲۰۳۷) نمره .

۲ـ مراوده بادوایرمهمهٔ کتنگ فروشیهای خارجه‌وتجدید اشتراک کتنگ‌های که‌میعاد اشتراک آن‌اختتام پذیرفته بودوترجمه عده‌زیادی ازکتنگ های‌مذکور که بمسائل ومصالح افغانستان ویابه‌مسائل عمومی وآفاقی مربوط‌بود ،ذریعه مترجمین اداره‌وتقدیم تراجم‌مذکور بدوایر مربوطهٔ دیگر (بالغ‌برسه هزار کتنگ جمع شده است .)

۳ ـ مضامین ومقالات که نسبت‌به‌تمام شئون افغانستان بحث رانده‌درجرائدومجلات مختلفه ترجمه وتراجم آن‌بدوایر مربوطه ویاجهة نشر واشاعه بجرائد داخلی تقدیم شده است .

٤ ـ ترتیب مقالات مفیده ازشعبه دوم نشریات به‌جهة‌نشر دراخبار های خارجه وارسال آن‌به‌دوایر اخبارهای خارجی .

۵ ـ اشتراک جرائدومجلات مختلفه‌برای اداره‌وتجدید اشتراک جرائدیکه میعادواشتراک آن بسر رسیده بود .

٦ ـ اقدامات برای خریداری یکعده کتب مفیده ازالسنه مختلفه برای کتابخانه ریاست ذریعه کتابفروشی‌ها ونمایندگیهای افغانی درخارج وتورید آنها ازخارج به کابل .

۷ ـ اقدامات‌برای خریداری کتب وخریطه‌های لازمهٔ کارآمد دوایر مرکزی ریاست وهکذا اقدامات جهة اشتراک جرائد ومجلات مختلفه خارجی‌برای دوایر جرائدولایات .

۸ ـ مطالعه وتتبع مضامین ومقالات راجع بافغانستان ویاراجع بمسائل عمومیه در متجاوز از ۵۰ نوع جرائد ومجلات خارجی (که‌بااثر اشتراک ویابصورت مجانی و تبادله باداره وارد شده‌است) وانتخاب مضامین ومقالات لازمه ازبین آنها برای ترجمه ونشر .

۹ ـ ارسال یکعده معلومات‌نشریاتی وآثار مطبوعه‌ازقبیل‌روزنامه‌ها، مجلهٔ کابل، سالنامه‌ها ومخصوصاً‌سالنامه ۱۳۲۰ کابل ـ وآثارتازه‌مطبوعه‌پښتوتولنه وفوتوهای رجال‌ومناظرومؤسسات وغیره افغانی به‌مؤسسات علمی ومطبوعاتی خارجی واشخاص متتبع خارجی .

۱۰ ـ دوام دادن‌روابط سابقه‌واقدام برای‌تاسیس‌روابط عرفانی‌ومطبوعاتی جدید با کتب خانه‌ها ومقامات علمی وتاریخی خارجه.

۱۱ ارسال یکعده سالنامه‌ها وسایر نشریات افغانی به‌نمایندگی‌های افغانی درخارجه.

۱۲ ـ تهیه فوتوهای‌لازمه خارجی وداخلی جهة جرائد مرکز وولایات وجهة‌سالنامه‌کابل.

۱۳ ـ تدوین وترتیب اجمال‌های سیاسی موقوته وتقدیم و ارجاع آن بمراجع مربوطه .

نشریات رادیو :

دوسال قبل این دستگاه درشب اول سال از طرف والاحضرت وزیرمعارف ومعاون صدارت عظمی کشوده شده بود . رادیو کابل درظرف این دوسال در توان خود خدمتیکه میتوانست انجام داد وکوشید که اسباب خوشنودی شنوند گان رافراهم آرد . درمیان همین کوششها سال دوم نشریاتی پایان یافت واینك ـ بنشریات سال سوم خود آغاز نموده هدفیکه رادیو کابل درظرف سال تعقیب کرد . عبارت ازسه نکتهٔ اساسی ذیل بوده اول ـ خدمت بزبان ملی پښتو که درین راه مانند سائر موسسات خادم زبان ملی پښتو وظیفهٔ خود را بجدیت روز افزون انجام داده است .

دومین هدف اساسی رادیو کابل خدمت بمعلومات وبلندبردن سویهٔ شنوند گان بوده که حتی الوسع با انتشار مقالات متنوع ومفید خواه ازجهت ازدیاد معلومات آفاقی وبین المللی وخواه ازپهلوی کمك بمسائل اجتماعی ـ صحی ـ اقتصادی ـ زراعتی ـ وغیره جنبه های زندگی تا اندازهٔ این وظیفه را درظرف سال انجام داد وازهردر بصورت مقالات مسلسل ویامتفرق ودیالوگ ودرامه وافسانه وغیره برای ازدیاد معلومات شنوندگان خود کار کرد .

هدف سوم رادیو کابل مشغول ساختن شنوندگان بود توسط موسیقی ـ شعبهٔ موسیقی نشریات رادیو که روز وشب آرزو دارد بذوق مردم خدمت کند درظرف سال باشنواندن انواع مختلفهٔ موزیك سرود ها ـ نغمه ها ـ ترانه ها ـ وغیره توانست حتی الامکان اسباب خوشی شنوند گان خود را فراهم آرد .

اینك خلاصه آنچه درظرف سال از اول حمل ۱۳۲۱ تا اول حمل ۱۳۲۲ در رادیوکابل انتشار یافته بعرض رسانده میشود که به سه قسمت ذیل تقسیم شده .

(۱) کنفرانسها ـ (۲) خبرها ـ (۳) موسیقی ـ

اول ـ درقسمت کنفرانسها ادارهٔ نشریات رادیو کابل توانست که بهمکاری فضلا وچیز نویسان پایتخت ـ طبق پروگرام موضوعه درموضوعات مختلفه ۶۹۸ مقاله انتشار بدهد که ازانجمله ۸۹ مقاله تاریخی ۵۳ مقاله جغرافیائی ۹۶ مقاله صحی ۱۲۳ مقاله تربیوی واجتماعی واخلاقی ۴۸ مقاله اقتصادی ۹۹ مقاله زراعتی ۲۴ مقاله ادبی ۲۴ مقاله سیاسی ۶۲ مقاله موعظه دینی و ۴۰ مقاله متفرقه و ۴۰ پارچه نظم که رویهمرفته ۸۳۷۶ صفحه و ۲۲۵ کلمه میگردد علاوه بر ان از طرف صبح مقالات کوچکی بنام امورخانه که هرمقالهٔ آن درحدود سه صفحه ۲۲۵ کلمه میباشد نیز نشر گردیده که رویهمرفته درتمام سال بالغ برسه صد مقاله شده که اگر روی مقالات دیگرافزوده شود شمار مقالات رابه ۹۹۸ وتعداد صفحات نشر شده رابه ۹۲۷۶ صفحه میرساند .

دوم درشق خبرها مخصوصاً برای انتشار آخرین اخباریکه بدست میاید سرویس آخرین

خبرهای شب علاوه گردیده وروبهمرفته درظرف سال در حدود (١٦٠٦٠) صفحه خبرانتشار داده شده .

سوم درقسمت موسیقی بانواع مختلف آن فعالیت بخرج داده شد چه ازیك طرف بانتشار موزیك کلاسیك وازطرفی درنشرموزیك محلی بنام کلیوالی وروستائی وسوم باشاعۀ موزیك مخصوص رادیو کابل سعی بعمل آمدازهرقسمت نظر بگنجایش پروگرام ووقت برودکاست گردید که روی اینها ساختن ونشرنغمه های خوب ونغمه های یکه تهیه وریکارد های مخصوصۀ رادیو کابل وبرودکاست نغمه های غربی توسط ارکسترا ازجملۀ کارهای یکسالۀ رادیوکابل حساب میشود .
درهمینجا علاوه باید کرد که کورس موسیقی که در نیمۀ اخیر سال گذشته تاسیس یافته بود امتحان سالانۀ خود را درین سال بموفقیت به پایان رسانده وفعلا بدروس سال دوم خود دوام میکند وهم برای پیشبرد موسیقی ملی وآشناساختن شاگردان به آهنگ های پښتودرپروگرام کورس موزیك یك حصۀ جداگانۀ درنیمۀ دوم سال تخصیص وبکارخود کامیابانه ادامه داده .
مجموع ساعات نشریات رادیو کابل درظرف سال که در روزهای عادی چهارونیم ودر روزهای جمعه ورخصتی و اعیاد پنج ونیم ساعت باشد بالغ بر ٣٠دقیقه ـ١٦٩٤ ساعت میگردد که بدینقرار تقسیم یافته .

تلاوت قرآن کریم	٢٥ـ٣٥ ساعت
موعظه	٤٠ـ٢٠ »
امورخانه	٠٠ـ٢٥ »
مضامین	٠٠ ـ ١٧٥ ساعت
خبرها	٢٥ ـ ٣٩٥ »
درس پښتو	٣٠ ـ ٥٥ »
سازوآواز	٢٣ ـ ٧٩٤ »
سازغربی	٦ ـ ٤٥ »
ریکاردشرقی	٢٤ـ ١١٣ »
ریکاردغربی	٣٧ ـ ٣٤ »

بهمین صورت ادارۀ نشریات رادیو درانتشار مجلۀ پښتون ږغ قدمی دیگر برداشته وآنرا بشکل مجلۀ ادبی ماهانه درآورد که متضمن پروگرام ماهانۀ رادیو کابل میباشد که باوجود بحران کاغذ ومشکلات طباعتی امروز بموفقیت درسایۀ علاقه مندی خوانندگان خود در صف مجلات وطن نشسته .

اینست خلاصۀ کارهای که ادارۀ نشریات رادیودرظرف سال انجام داده (فعالیت سالانۀ شعبۀ تخنیکی رادیو درذیل اجراآت وزارت پست وتلگراف ملاحظه شود) .

امور متفرقه :

۱ـ تعمیر یك عمارت جدید برای کورس موسیقی که در اواخر سال گذشته شروع و اکنون درجوار مدیریت نشریات رادیو بپایهٔ تکمیل رسیده ودارای تالار های دروس سازو آواز واطاق های اداره وغیره میباشد .

۲ـ تورید یك مقدار ریکارد خام وسامان ریکارد گیری که بواسطهٔ آن اکثر نغمه‌ها وآوازهای خوانندگان ونوازندگان وهمچنین نطق‌های رسمی وغیره ثبت وتهیه شده است .

د باختر آژانس

اول ـ ادارهٔ آژانس باختر مرکب از شعبات ذیل میباشد :

۱ـ شعبهٔ اداری .
۲ـ شعبهٔ تدقیق .
۳ـ شعبهٔ مترجمین .
٤ـ شعبهٔ اطلاعات .
٥ـ شعبهٔ عکاسی وریپورتاژ .
٦ـ نماینده های آژانسی ولایات .

دوم ـ اجراآت سال ۱۳۲۱ این موسسه :

۱ـ خبرهائیکه درجراید مملکت بمنصهٔ اشاعه گذاشته شده است. ۲٤٤٥۸ خبر
۲ـ خبرهائیکه برای نشریات رادیو فرستاده شده است . ۱۲٤۸۰ »
۳ـ خبرهائیکه برای اطلاع دوایر مربوطهٔ مملکتی فرستاده شده . ۳٦۱۲ »
٤ـ مقالاتیکه دردارالترجمهٔ آژانس ترجمه شده و برای نشریات رادیو فرستاده شده درحدود ۲۰۰ مقاله
٥ـ ازآژانس بمدیریت مطبوعات ولایات که اجمال خبرهای خارجه مخابره شده ۲۰۰۰
٦ـ خبرهائیکه ذریعهٔ نمایندگان آژانس و لایات و حکومات اعلی رسیده و نشر شده درحدود ۸۰۰۰ خبر
۷ـ اعلاناتیکه در آژانس ملاحظه وحکم نشر داده شده ۱۷۲۳
۸ـ عکسهائیکه ازمناظر طبیعی وفابریکه‌ها وسایرموسسات اقتصادی گرفته شده ودرجراید داخلی وقتاً فوقتاً نشر گردیده وهم برای بعضی مطبوعات خارجی روانه شده ۱۳۲٦ قطعه

این موسسه دربدایت کارخود میباشد ودرصدد است تاهمه وسایلی را برای تکامل خود تهیه نماید . بنسبت آغاز تا کنون دوره های تکاملی را پیموده است وهم اخیراً بکمك وزارت

پست وتلگراف موفق آمده است تایکدستگاه مستقل تلگرافی برای خود تدارك نماید چنانچه قسمت زیاد سامان ولوازم آن باوجود مشکلات موجوده درشرف وارد شدن بوده و عنقریب درالحاقیهٔ کلوپ رادیو که ازهر حیث مطابق مقتضیات فنی واداری آن میباشد تاسیس ودایر خواهد شد .

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

مدیریت دایرة المعارف

نظر به پروگرام موضوعه تدوین دائرة المعارف پښتوی افغانستان وتأسی نظریات معارف خواهانهٔ حکومت متبوعه مدیریت دائرة المعارف در ظرف سال ۱۳۲۱ برعلاوهٔ غور و تدقیق دراطراف مواد ومعلومات مختلفه وحاصلهٔ سال ۱۳۲۰ موفق به جمع آوری وتهیهٔ قریب (۱۵۰۰۰۰) صفحه مواد متنوعهٔ علمی ازماخذ مختلفهٔ شرقی و غربی وهکذا نائل بفراهم آوری یك اندازه معلومات ومواد محلی ذریعهٔ فضلا وادباء وطن جهت دائرة المعارف گردیده است . چنانچه به تطبیق ، تدقیق وتتبع موادحاصله وگردآمده بااصل ماخذها ومقابله باماخذمختلفهٔ دیگر صرف مساعی دارند . وعلاوه برای ترجمه وترتیب موادحاصله بزبان ملی ادبای لایق وفهیم پښتو را موظف وحصهٔ ازمضامین مرتبه وتدقیق شده را ذریعهٔ ادبای موصوف به پښتو آورده وآماده نموده است . رویهمرفته مدیریت مذکور برای تهیه وجمع آوری تمام شقوق علمی وفنی ومعلومات داخلی وخارجی دائرة المعارف که اهمیت آن بهمه ارباب دانش هویداست دائماً با صاحبان تخصص واهل فن وذوات فاضل ودانشمند درتماس بوده و ساعی است تا پروگرام وسیع خویش را دررشته های مختلفه حسب مرام تعقیب وبخواست خداوندوتوجه ونظریات عرفان خواهانهٔ حکومت متبوعهٔ خویش وهمت وکمك ارباب دانش هر چه زود تر باین امر مهم وعالی بیش از پیش موفق آید .
(ومن الله التوفیق)

شعبهٔ نقد وتبصره :

۱ ـ نشر مقالات ومضامین انتقادی وتبصروی بغرض اصلاحات ادبی وصحت پښتو ازطرف گل پاچا « الفت » مبصر عمومی پښتو ټولنه .
۲ ـ ترتیب یك لایحه وانعقاد یك مجلس بزرگ فضلای مرکز بغرض توحید ادبی وتحریری پښتو
۳ـ نگرانی ومراقبت پښتوی جراید ازطرف معاون شعبه ښاغلی عزیز الرحمن خان (سیفی)
٤ ـ نوشتن جزءدوم جلدپنجم پښتوکلی ـ ازطرف مبصر عمومی .
۵ ـ غور وتدقیق درجزءاول جلد ششم پښتو کلی .
٦ ـ همکاری ومعاونت باجراید .
۷ ـ تصحیح وترجمهٔ اسما واعلام وجداول رسمی دوایر باشتراك وهمکاری مدیریت قواعد .

۸ ـ نظر ثانی ودقت درپښتوی یك حصه ازکتاب برلیتس اثرښاغلی (پژ واك) .
۹ ـ همکاری باوزارت جلیلهٔ معارف در انتخاب وتهیه اشعار ومضامین منثور برای کتب قرائتی .
۱۰ ـ نوشتن یك اثر منظوم بنام (زخمی زړه) بصورت یك رسالهٔ ادبی .
۱۱ ـ نوشتن یك رسالهٔ منثور دراطراف رسم الخط پښتو .

شعبهٔ قواعد

الف تألیفات :

۱ ـ جزء اول سمستر ششم پښتو ، تالیف صدیق الله خان رښتین به اصول گرایمر تطبیقی وتدریسی نوشته شده است .   ۱۲۰ صفحه
۲ ـ یك گرایمر جدید پښتو بطرز واسلوب نو که جامع کلیه قوانین بوده ازمکمل ترین گرایمرهای پښتو بحساب می رود مؤلفین ښاغلی صدیق الله خان رښتین ومولوی محمد شیر گل خان کاموی .   ۳۰۰ »
۳ ـ تالیف یك حصه گرایمر جدید بزبان پښتو ازبحث مصدر الی آخر بحث فعل مؤلف مولوی محمد شیر گل خان کاموی .   ۱۹۶ »
٤ ـ کتاب مصادر پښتو بنام « دپښتو تاج المصادر » درحدود پنجهز ار مصادر مؤلف محمد شیر گل خان کاموی .
٥ ـ یك رساله دراطراف املاو رسم الخط پښتو ، مؤلف ، ښاغلی عبدالقادر خان   ٤۰ »
یك کتاب بنام (پښتو لوستنه) در (٥۰) صفحه   »   »   »
٦ ـ جلد دوم پښتانه شعراء شامل « ۱۱۰ » نفر شاعر بطبع ونشر رسیداست   ۳۰۰ »
درتدوین وترتیب جلد سوم پښتانه شعرا نیز کار شده است وتذکرهٔ شعرای حماسی نیز تاجائیکه ممکن بود ترتیب و فراهم شده .   یك جلد

ب تراجم :

۱ ـ تراجم اصول نامه های شورای ملی .   ۱۲۶ »
۲ ـ وضع لغات جدیده (٤۰۰) لغات .
۳ ـ پښتو نمودن سرلوحه ها واسمای دوایر دولتی وغیره (٥۰۰) جمله .
٤ ـ ترجمهٔ گرایمر ترکی « تورکجه » مترجم ښاغلی میر سید احمد خان غندمشر وزارت جلیلهٔ حربیه که بطور افتخار و رایگان ترجمه نموده است « یك جلد » (ذریعهٔ تشویق شعبهٔ قواعد به پښتو ټولنه اهدا گردیده است .
٥ ـ کتب قلمی که ذریعهٔ تشویق شعبهٔ قواعد بطور رایگان به پښتو ټولنه اهدا گردیده است.
٦ ـ دیوان میرزا خان « یك جلد » :
۷ ـ تفسیر والضحی ، یك جلد .

۸ منهاج العابدین ، یك جلد .
۹ رسالهٔ پښتو در اطاعت اولوالامر ـ یك جلد .

شعبهٔ لغات

در شعبهٔ لغت علاوه برلغاتی که درسال ۱۳۲۰ جمع‌شده یك‌اندازه لغات دیگری نیز درکتب‌علمی وادبی قدیم‌پښتو وازمحاورات قبائل پښتون اتخاذ وبرآن افزوده شده است .

در لغات سال گذشته‌نیز تاحدی تدقیق وتحقیق بعمل آمده وبمحضر فضلای پښتو زبان گذاشته شده تابعدازتدقیقات کامل‌جهت تصحیح وتنقیح آن بصورت یك‌فرهنگ عصری جامع مورد طبع گذاشته شود .

شعبهٔ تالیف وترجمه :

الف :ـ (۱) ترجمهٔ کتاب عربی (کیف تحافظ علی صحتك) بنام روغتیا (۱۸۸) صفحه (۲) تالیف وتدوین کتاب جلددوم خوز بانډار (۳۲۹) صفحه حاوی یکصد وسیزده حکایت (۳) رسالهٔ دمینوستاینه یعنی تعبیرات عاشق‌ومعشوق (۵۲) صفحه (٤) تکمیل واختتام ترجمهٔ کتاب اسرار زندگی بنام (دروغتیا عمومی‌قوانین) درحدود (٤١٠) صفحه (٥) ضروب‌الامثال پښتو پنج صفحه (٦) مقابله و تصحیح اوراق دائرة المعارف (۱۲۰۳) صفحه (۷) مضامین متفرقه وترجمهٔ اصولنامه‌ها وغیره (۷۱) صفحه(۸)همکاری ونوبت‌دادن‌سرهای‌ملی به‌رادیو(٤٥) صفحه ښاغلی محمدگل‌خان « نوری » مدیر شعبهٔ‌تألیف وترجمه .

ب : (۱) ترجمهٔ کتاب سعادةالزوجین در حدود (٤٢٠)صفحه(۲)ترجمهٔ‌اوراق‌دائرةالمعارف (۱۲۰۳) صفحه (۳) مضامین‌متفرقه وترجمهٔ اصولنامه ها وغیره (۹۳) صفحه ښاغلی مولانا عزیزالرحمن خان .

ج : ـ ترجمهٔ کتاب حکومت عوام ترکی در حدود (۱۰۰) صفحه که قریب‌الاختتام است عبدالحمیدخان عضو شعبهٔ تالیف وترجمه.

د :ـ (۱) جمع‌آوری رباعیات وچهار بیتی های قدیمه (۱٦۳) صفحه (۳)نگارش(۱۳٦)صفحه مضامین برای جلد سوم پښتانه شعراء (۳) نیمګړې های ملی (۲٥) صفحه (٤) فراهم کردن اشعارحماسی (۱٥)صفحه (٥) تالیف کتاب وشتی که‌یك‌عده لطائف و فکاهیات میباشد (۱۲٦) (٦) کمك ونوبت دادن سرها به‌ادارهٔ نشریات رادیو ښاغلی غلام‌رحمن‌خان« جرار »

ه : ـ (۱) شرح حال سید جمال الدین افغان (٤٤) صفحه (۲) تذکرهٔ مشاهیر و علماء مشرقی (٦۲) صفحه (۳) ترجمهٔ کتاب روح‌التربیه (۲۰٥) صفحه (٤) معرفی (٦۰) نفر شعراء پښتو برای طبع جلدسوم پښتانه شعراء ښاغلی قاضی اورادالدین خان .

مدیریت کورس ها

الف : درسال ۱۳۲۰ درمرکز کابل (۱۰٤) کورس
» » » » ولایات (۱۳۵) » } جمله ۲۳۹ کورس

❀ ❀ ❀

ب : » » ۱۳۲۱ درمرکز کابل (۱۳۰) کورس
» » » » ولایات (۱۷۷) » } جمله ۳۰۷ »

از دومادهٔ (الف) و (ب) فوق واضح میگردد که نسبت بسال ۱۳۲۰ در سال جاری درمرکز ۲٦ودرولایات ٤۲ کورس‌اضافه‌وعلاوه درهرولایت یکیکنفرمامور نیزاعزام گردیده . ودرکورس‌های مستعجله یك‌تعداد متعلمین تحت تعلیم گرفته‌شد که‌پس‌ازنتیجهٔ‌امتحان وکامیابی آنها عدهٔ ازنفری‌مذکور بوزارت جلیلهٔ معارف فرستاده شده وازباقی‌نفری‌آن درخود شعبهٔ کورس‌ها کار گرفته می‌شود .

کورس‌های اکابر :

کورس‌های اکابر که درهذه‌السنه از طرف ریاست مستقل مطبوعات بتأسی نیات عرفان پرورانهٔ حکومت بهی‌خواه ما برای باسواد ساختن اشخاص کلان‌سال بی‌سواد که در مرکز وولایات تاسیس گردیده قرار ذیل است :

	دوائر ملی وغیره :	قشله های عسکری
کابل	۳٤ کورس	۲٤ کورس
قندهار	۹ »	۱۰ »
هرات	٤ »	۱٦ »
مزارشریف	۵ »	۱۵ »
مشرقی	۱ »	۱۳ »
میمنه	۹ »	۰ »
فراه	۲ »	۲ »
غزنی	۲ »	٤۷ »
گردیز	۰ »	۵ »
قطغن وبدخشان	۰ »	۹ »
	٦٦ کورس	۱٤۱ کورس

از تمام کورس های فوق الذکر پښتو و اکابر همیشه تفتیش ، و از پروگرام تعلیمی شان وقتاً فوقتاً باخبری بعمل آمده و درختم هر سمستر کتاب پښتو کلی امتحان هرکورس اخذ ودراثر راپورهائیکه رسیده نتائج امتحانها مفصل ترتیب گردیده وعلاوه برای عموم کورسهای فوق الذکر کتب تعلیمی ، معلم ، تخته و غیره سامان تدریسی چه در مرکز و چه در ولایات تهیه و فرستاده شده .

مدیریت صحافت :

۱ : ـ تهیهٔ مضامین و کلان کردن قطع وحجم مجلهٔ کابل وترجمهٔ مضامین فارسی که از خارج پښتو ټولنه بغرض نشر رسیده ، وترجمهٔ بعضی مقالات ازعربی وجراید خارجی و مرتباً نشر مجلهٔ مذکور .

۲ : ـ تهیهٔ مضامین د کابل کالنۍ .

۳ : ـ تصحیح ونظر ثانی جلد دوم پښتانه شعراء ونگرانی طبع اوراق بازگشتی آن درمطبعه ازطرف « بینوا » و« نظامی » .

٤ : ـ ترجمهٔ کتاب برلیس به پښتو تقریباً (٦٠) صفحه ازطرف « بینوا »

٥ : ـ انتخاب آثارشعراء گذشتهٔ پښتو ونویسندگان عصرحاضروفرستادن آن بوزارت جلیلهٔ معارف بطور کمك ومعاونت تقریباً (۲۵۰) صفحه ازطرف « بینوا » و« نظامی » .

٦ : ـ کمك به نشریات رادیو .

۷ : ـ تصحیح اصل مضامین ونگرانی طبع کتاب کورسهای اکابر درمطبعه ازطرف نظامی.

مدیریت عمومی تاریخ

علاوه براموراداری که اجراآت آن بتوسط مدیریت عمومی تاریخ وموزه درسال ۱۳۲۱ صورت گرفته ، اجراآت ذیل نیز درمدیریت مذکور بعمل آمده است .

الف : مجالس : ـ این مجالس بر دو نوع است یکی مجالس بزرگ تاریخی که در آن تمام همکاران شعبهٔ تاریخ شرکت ورزیده ودرین سال دومرتبه انعقاد یافت ودوم جلسه های هفتگی که بحضور والا حضرت وزیر معارف (معاون صدارت عظمی) ورئیس مستقل مطبوعات واعضای مهم کمیسیون تاریخ درتمام سال منعقد شده است .

ب تالیفات .

۱ : ـ نگارشات ښاغلی احمدعلیخان کهزاد :

رسالهٔ توکیوها (ترکها) دولت کاپیسا ، کوشانی های خورد یاشاهی های کابل ، ترکی شاهی ، برهمن شاهی ، رتبیل شاهان ومقابله بااعراب ، رسالهٔ اشکائی ها وپارتها و تجدید نظر

ونگارش رسالهٔ سلطنت مستقل یونانی‌های باختر ـ رسالهٔ رتبیل شاهان برای سالنامهٔ ۱۳۲۱ نگارش یك سلسله مقالات برای مجلهٔ کابل وارسال کنفرانسهای تاریخی برای رادیو کابل وتشکیل جلسه های هفته‌وارتاریخی باحضور ع ، ج والاحضرت وزیرمعارف(معاون صدارت عظمی) درتمام دورهٔ سال .

۲ : ـ نگارشات شاغلی علی احمد خان «نعیمی»

فصل طاهریان برای تاریخ مسلسل افغانستان ـ تهیه مواد واسناد ویاد داشت ها ومأخذ برای نگارش فصل صفاریها ـ رسالهٔ کوچك «غور» برای سالنامهٔ ۱۳۲۱ ـ یك سلسله مقالات برای مجلهٔ آریانا ـ اهتمام درتصحیح وطبع وروش طباعتی مجلهٔ آریانا ـ یك سلسله مقالات وتراجم برای مطبوعات مرکز .

ج نشریات :

علاوه بربعضی کتب تاریخی که‌تحت طبع گرفته شده، درین‌سال یك‌مجلهٔ جدید بنام آریانا متضمن تحقیقات ومضامین تاریخی وعلمی‌نیز ازطرف مدیریت عمومی تاریخ تاسیس وچند شمارهٔ آن‌تا کنون باضافهٔ مقالات بزبان فرانسه نشر وموجب دلچسپی مخصوص علاقه مندان تاریخ وثقافت ملی قرار گرفته است .

مدیریت عمومی مطابع

الف : مطبعهٔ عمومی کابل که موظف به خدمات طباعتی دوایر مملکتی وامور نشریاتی کلیهٔ مطبوعات وطن است درین‌سنه برعلاوهٔ ایفای خدمات مذکوره که‌تمام فرمایشات ادارات دولت‌را ازقبیل طبع وتدارك کتب واوراق کار آمد اداری ومحاسباتی ومکتوب ومینوت به یك‌پیمانهٔ وسیع نظربه‌پیشرفت وتوسیع کارهای‌دولت عملی‌نموده‌مجلات وجرایدوطن‌رانیز باقشنگی وتزئینات لازمه دارای فوتوها ونقشه‌ها وبامراعات خوبی وتازه گی حروف هریك را به موقع معینهٔ نشر آن طبع وبه‌مقامات مربوطه سپرده است کذا بطبع تمام کاغذهای صکوك وغیره درسال ۱۳۲۱ با اینکه قلت کاغذ ونرسیدن مواد ومصالح طباعتی ازجملهٔ موانع و مشکلات بزرگ‌مطبعهٔ‌عمومی بشمار بوده ولی‌باوصف آن‌هیئت‌اداری این‌مطبعه بمساعدت وتوجه حکومت به‌تدارك وتورید این ضروریات خویش ازداخل‌وطن وهم یك‌مقداری از ممالك خارجه موفق شده وبمقابل احتیاجات بیشتری که‌دوایرمختلفهٔ کشوری وعسکری وموسسات اشخاص انفرادی فرمایش کرده است هیچ نوع‌سکته وتعطیلی واقع نکرده وفرمایش دهندگان ومشتریان‌خودرا بهمه حال راضی وکامیاب ساخته است .

ب : مطبعهٔ عمومی کابل درین سنه بتناسب ترقیات امور عرفانی وپیشرفت‌های باقی امور

اداره‌های دولت مطبوع بطبع وتدارك مواد آتی‌الذکر موفق گردیده است .

اول : طبع کاغذ های قیمتدار صکوك ازقبیل عرایض‌چهاپی ، نکاح نامه ، تذکره تابعیت پاسپورت ها اقسام‌صکوك‌کارآمدوزارت‌عدلیه‌ومحاکم شرعیه، تکت‌های‌تعرفه گمرکی‌وپسته‌چینی تکت‌های مختلف‌پستی، تکت‌های‌سینما، تکت‌های‌نمایشات مختلفهٔ‌جشن استقلال، تکت های‌پهلوانی وغیره که‌نسبت بسال‌های قبل فی‌صد پنجاه دریك‌قسمتی وفی‌صد سی درباقی‌قسمت‌ها زیادتر طبع وتزئید دران بعمل آمده است .

دوم : فرمایش طباعتی وزارت‌خانهاودوایردولت‌را ازفرار فی‌صدسی نسبت‌بسالهای ماقبل عموما بیشتر طبع وتهیه نموده است .

سوم : برای وزارت جلیلهٔ معارف ووزارت‌حربیه وریاست مطبوعات وقوماندانی مکتب حربیه وغیره باندازهٔ (۲۵۹۱۶۱) جلد کتاب‌طبع نموده است .

ج : مطبعهٔ‌عمومی درین‌سنه باوصف مشکلات موادتنها ازدرك کاغذ که‌جزو اعظم مواد کارآمد طباعتی اوبشمار است بمقدار (۷۳۴۵) گده کاغذ سفید از داخل وخارج تهیه و خریداری و درتحویلخانهٔ مواد خود ذخیره نموده است کذا باندازهٔ پنجاه‌ودو صند و ق بزرگ موادطباعتی ازهرقبیل‌مثل ادویه ومواد زنکوگرافی وادویه کارآمد آفسیت،رنگ های مختلف کارآمد طبع ازخارج تورید نموده است وهم یك‌مقدار لوازم واسباب کارآمد تخنیکی واداری‌خودرا که‌تدارك آن‌درخود کابل ممکن می شد از داخله تهیه‌کرده‌است.

د : دربودجه مداخل مطبعه درین سنه رویهمرفته ازقرار فی صد سی تزئید بعمل آمده ودرشق بودجهٔ مصارفات‌ومعاشات بااینکه مقدارکارقرار مندرجات‌فوق زیادشده ولی باآنهم مطبعه بطور همدردی باحکومت متبوع خویش تقریباً درحدود پنجاه هزار افغانی تنقیص نموده وکارگران‌خویش‌را ازنقطهٔ‌نظر اخلاقی واحساسات همدردی باحکومت ووطن به‌آن اندازه متحسس ساخته است که هرفرد زاید ازمقدار کارکردن سابق انهماك وعلاقه بکار های خود پیدا کرده اند واین تنقیص بیشتر به قسمت تهیهٔ کاغذ که درین فرصت خیلی مهم و قیمت آن روبه صعود است افزود شده .

ه : چون امورحفظ‌الصحهٔ کارگران خیلی طرف توجه‌بوده وازرهگذر مریضی وعلالت نفری مشکلاتی واقع می‌شد لذا درین سنه مطبعه بتجویز رئیس مستقل مطبوعات موفق گردیده تایکنفر داکترصحیه‌را برای‌معالجه ومعاینهٔ امورحفظ‌الصحهٔ کارگران‌خود مستخدم قرارداده ودردواخانهٔ عمومی سالانه یك‌مقدار پول که بطور اعانه وهمدردی ازعموم نفری مستخدمین ریاست مطبوعات ومطابع ذخیره وجمع آوری میشود پرداخته وعندالحاجت بموجب تکت‌های معرفی ونسخه داکتر نفری مذکور دوای کارآمد خودرا اخذنمایند ، لهذا ازآغاز برج

میزان سال ۱۳۲۱ باینطرف امور مذکوره بدرستی تطبیق واجراء میشود .

و : نظر به ایجاب کار درین‌سنه تشکیل جدیدی درامورداخلی مطبعه بعمل آمده ودرین تشکیل برعلاوهٔ مدیریت عمومی ومعاونت اداری مدیریت عمومی وشعبات کنترول و اجرائیه مطبعه ومدیریت‌صکوك یك‌معاونت‌فنی ومأموریت‌های‌طباعتی وتخنیکی، دروازه ، زنکوگرافی آفسیت ، صحافی ، حروف‌چینی نیز تعیین وتشکیل گردیده است .

ز : چون امور تصحیح که‌یك شغل بزرگ وبااهمیتی‌درمطبعه بشمار است تاحال ادارهٔ مسئولی نداشته ومصححین‌مطابع درتحت نظر بعضی‌نمایند های دوائر نشریاتی اجرای این‌وظیفه را می نمودند - لذا ضرورت تاسیس وتشکیل یك‌دارالتصحیح رامقام ریاست ومدیریت عمومی مطابع احساس کرده ودرنتیجه به‌تشکیل یك‌مدیریت دارالتصحیح موفق گردید عجالتاً درتحت نظر یکنفر مدیرو۱۰نفر اعضاء اداره مذکور دائر بوده وبامور تصحیح تمام آثار مطبوعه ازقبیل جراید مجلات کتب معارف وسائر فرمایشات طباعتی می پردازند .

برعلاوهٔمواد متذکرهٔ گذشته اصلاحات و اقداماتِ نوینیکه بمطبعهٔ عمومی کابل از طرف‌مدیریت‌عمومی‌بعمل آمده خلص‌توضیحات آن قرارآتی داده میشود : -

اول : سیاهی کاپی که‌یك‌ماده‌مهم طبع‌شعبه‌لیتوگراف مطبعه بوده‌ودرسنوات قبل‌ازخارج توريد وبمصرف رسانیده می‌شد درین‌سنه نظربعدم ورود غالب‌مواد کار آمد طباعتی آنهم قلت پیدا کرده ومدیریت عمومی مطابع نظربرفع احتیاج فوری خود متشبث گردید تاتدارك آنرا بخود مطبعه بنماید لهذا درجستجوی‌مواد کار آمد آن وتحصیل نسخه ترکیب برآمده بالاخره موفق گردید که‌بعد ازامتحان وترکیب چندنسخه یکرفم‌موزون‌تر آنراکه به‌هیچ وجه باسیاهی خارجه تفاوتی‌نمیکند موردتطبیق وکار گرفتن قرار بدهد .

اینك‌بعد ازاخذ نتیجهٔ‌عملی که‌در آخر این‌سنه کامیاب شده است مقررداشته تادرسال آینده ۱۳۲۲ بواسطهٔ همان کارگر خویش که‌درین‌مطلب‌احراز موفقیت‌نموده یکمقدارکافی ازسیاهی مذکور ساخته‌وبمصرف کاپی‌نویسی شعبه‌لیتوگرافی خودبر ساند .

دوم : چون درسنوات‌سابق ازیکطرف صفحه زنگ مخصوص کار های زینگو گرافی کار گرفته وکار از صفحه‌ما بعدآن اخذنمیگردید نظربـاحتیاجی که شعبه زینگو گرافی بوجود زنگ داشته وتوريد آن درین سنوات ازخارج دچار مشکلات گردیده لهذابه تشویق مدیریت عمومی‌مطابع کارگران‌فنی‌این‌شعبه آخرآموفق گردیدند که‌بعد ازعملیات وتجربیات فنی صفحهٔ دوم‌زنگ‌مذکور را نیزمثل‌صفحه اولی مستعدتثبیت‌بعضی نقشه‌ها واشکال خصوصا اشکال هندسی قراربدهند گویااین موفقیت درتقلیل مصرف زنگ بمطبعه عمومی کمك زیادی مینماید وآخراً بعدازاطمینان مقررشده که‌درسال ۱۳۲۲ در صفحه سابقه کارخارجه صرف برای

فوتوها و آنگونه تصاویریکه نقطه‌های باریك وقابل توجه دارد کار گرفته ونقوش واشکال معمولی را عموما درین صفحهٔ که جدید مستعد ساخته شده تثبیت نماید .

سوم : چون مطبعه عمومی در سنوات قبل نظر به پیدایش مواد ریخت حروف طباعتی از قبیل جست ، انتیمون ومس وغیره عندالحاجت هرزمانی حروف تازه بوسیله ماشین های حروف ریزی خود تهیه می نمود درین اواخر که مواد مذکور قلت پیدا کرده و مخصوصا تورید آن از خارج به سکته دچار گردیده لذا مدیریت عمومی مطابع درمورد ریخت حروف تازه نظریات وتجاویز آتی را عملی نموده است :

اول : محفلی ازمتخصصین فنی وکیمیادانان درمدیریت عمومی تشکیل نموده وبه آرأونظریات شان نسخه‌های گرفته شده که بعوض بعضی ازمواد سابقه که امروز پیدایش ندارد دیگر موادی بکار برده می شود که عین همان کیفیت را درسخت ساختن ومستعد شدن فلز برای حروف طبع تولید می نماید وهم ازمواد مذکور در داخله بقدرحاجت دستیاب می شود .

دوم : یکمقدار حروف در مطبعه ازسابق موجود بوده وازیکمقدار کافی آن بواسطه نداشتن مصرف طبع کار گرفته نمی شد وهمچنین حروف ردی خود مرکز وولایات بعدازردی شدن مدت زیادی بیکار مانده وگداز نمی گردید اکنون چنین تجویز شد که ازعموم این دورقم حروف باایزادمواد تنقیص شده آن مطابق تجاویزفنی جدید گداز کرده وحروف جدید باقسام متعدد بقدررفع احتیاج چندوقتهٔ عموم مطابع مملکت تهیه شود تا درسال ۱۳۲۲ مطابع حروف کافی داشته ازتدارك موادخارجی وریختاندن حروف جدید آسوده باشد .

چهارم : دربرج قوس سال ۱۳۲۰ مجلسی مرکب ازنماینده‌های دوایردولت نظر بدرخواست مدیریت عمومی مطابع درمدیریت مذکوره منعقد وراجع بصرفه جوئی کاغذ مذاکراتی شده وبالاخره دومطلب عمدهٔ ذیل درمجلس فیصله شده بود .

اول : تعیین مقادیر تخصیصیه کاغذ برای هروزارتخانه ودایره ، دوم ازنقطهٔ صرفه جوئی تغیر شکل وقطع بعضی موادطباعتی. بالاخره درین سنه مدیریت عمومی مطابع موفق گردید که تمام نظریات مجلس را عیناً تطبیق وعملی نموده واجرای تمام فرمایشات دوایررا بقدرتخصیصیه کاغذ آنهااجرا وبرای اجرای فرمایشات مزیده وکارهایکه درین سنه طبع آن ازنقطه نظر توسیع وپیشرفت امور رسمی دولت یاموسسات علمی واقتصادی اضافه تر نسبت بسالهای گذشته واقع شده یکمقدار کافی کاغذ ازداخله وخارجه تهیه کنند چنانچه باساس همین نظریه مطبعه عمومی ازآغاز این سنه ۱۳۲۱ الی آخر موفق شده توانست که ازنوع کاغذ های ۱۶ ـ ۸ ـ ٦ پوند یکمقدار کافی تهیه وبرعلاوهٔ مصرف طبع فرمایشات مذکوره بمقدارذخیره سابقه خود نیز بیفزاید.

هکذا آنچه درباب خوردشدن یا کمترمصرف شدن کاغذ نسبت به بعضی ازکارهای طباعتی درمجلس مذکور تصویب شده بود موقع طبع وتطبیق عملی دردوایر دولت آنهم بکامیابی نتیجه

داده ومخصوصا مطبعه نظر باینکه یکقسمت این فرمایشات را که تقطیع آن خورد شده است بکاغذهای تریشه که سابق از ین مصرفی ندا شت طبع واجرا نموده است لهذا درصرفه کاغذ اقتصاداً ومادتاً تحصیل فایدهٔ زیادی نموده است والبته بعضی ازین فرمایشات که اسلوب تقطیع یا کار گرفتن ازهمین طرز نقصی درشکل وزینت طباعت یادر اجرای کار واقع نمیکند درنظر گرفته شده که درسالهای آینده ولو مقدار کاغذ کارآمد زیاد هم شود باز هم بهمین اسلوب طبع ومورد کار قرارداده خواهد شد .

پنجم : اجرای فرمایشات طباعتی درمطبعه عمومی سابق ازین به ملحوظ فن وسلسله شعبات فنی نشده ازدیگرسو بواسطه عدم ارتباط شعب فنی ودوایر حسابی درقبول واجرای یك فرمایش معایب زیادی داشته تعطیلات وسکته گی های زیادی در کار واقع می گردید . بالاخره درین سنه لایحه بعنوان تقسیم وظائف مامورین طباعتی واجرای فرمایشات طباعتی ازطرف مدیریت عمومی مطابع ترتیب گردیدا کنون فرمایشاتیکه ازطرف دوایر ومقامات یااشخاص انفرادی بمطبعه عمومی وارد میشود بدواً بدایره اجرائیه توصل نموده نوع وتاریخ فرمایش قید کتاب آردر وفرمایش شده سپس بدایره فنی سپرده می شود وبدایره فنی بلافاصله ازطرف مجلس واعضائیکه ازشعب مختلف فنی ترکیب می یابد در اطراف همان فرمایش غور وتدقیق لازم بعمل آمده سپس بمامور همان شعبهٔ که ابتداا جرای فرمایش مذکور متعلق آن است سپرده شده تاریخ تسلیم وزمان اتمام طبع آن بکتاب مخصوص این کار بطور تعهد امضا گرفته وبمورد طبع میرسد وهم ترتیباتی درین دایره قرار داده شده که اولاً هیچگونه فرمایشیکه بدواً درمجلس مذکوره اجرای آن قبول میشود مستردنگردد وعیناً بهمان فورم وشکل وکاغذیکه مقرر شده وهر اندازه فوتوها واشکالی که دارد مطابق آن اجرا وباز بموعدیکه مقرر وتعین گردیده عیناً درهمان مدت باید فرمایش مذکور اجرا وعملی شود وهم اشخاص فرمایش دهنده در اطراف اجرای فرمایش خویش بهرزمانیکه خواسته باشند بادایرهٔ فنی مطبعه مخابره ومفاهمه کرده وسوای مسایل پولی وحساب اجرت که باجرائیه مطبعه کدام وقتی مجبور شوند دیگر همیشه بصورت آزاد وباسهولت تمام صرف بادایرهٔ فنی سروکار داشته ازمراجعات بادوایر مختلف مطابع بی نیاز خواهند بود .

ششم: درماشینهای آفسیت مطبعه عمومی قبل برین عموم فرمایشات حتماً باید بواسطهٔ فلم مخصوص آفسیت ولو یك طباعت معمولی هم می بود اجرامیگردید حال اینکه فلم یك شی باقیمت ومخصوصاً درین سنوات بواسطهٔ عدم تورید آن ازخارج در مصرف او اندیشهٔ زیادی بکار میرفت . آخراً مامورین فنی طبق نظریه مدیریت عمومی مطابع یکنوع کاغذ جلاداریکه درمطابع خارجه صرف برای جداول ازان کار گرفته میشد همان کاغذ را بطور کابی مورد امتحان قرار داده وبعداقسام نقوش وخطوطیکه بقلم روی صفحه نگارش شده میتوانند آنرا بکاغذ

مذکور رسم ونوشته کرده وبعد بجای فلم در صفحهٔ جستی تثبیت و بماشین مذکور بکار انداخته است که نتیجهٔ آن کامیاب بر آمده وعجالتاً تمام اموریکه طبع آن به آفسیت لازم شود سوای آن قسمت جزئی که مراد از فوتوها ویا کارهای دقیق رسم بوده باشد باقی مطالب عموماً بکاغذ مذکوره قابل اجرا بوده وازین راه صرفه جوئی زیادی در مصرف فلمهای مخصوص آفست کرده می شود .

هفتم : تحویلخانه های موادخام وپخته ومخصوصاً تحویلخانهٔ تخنیکی مطابع که از روی تفریق مواد وتعین مقادیر دارائی آن ونوع ورقم اشیا انتظامی نداشته و مشکلاتی ازین راه در موقع اجرای مصرف یا موجودی تحویلخانه واقع میگردید . بالاخره درین سنه مدیریت عمومی مطابع مجبور گردید تاباوجود مشاغل مبرم تحویلخانه‌های مذکور درجریان اوقات مختلفه اوقاتی‌راهم برای تنظیم تحویلخانه‌ها تعین وبواسطهٔ یك هیئت بلد و ماهر این کار مواد محتوی تحویلخانه‌ها را تفریق ومواد مذکوره را بصورت درستی تنظیم نماید .

هشتم : برای اینکه ماشین‌ها بصورت صحیح کار کرده بتواند وازباعث کمی مصارف دهنی وغیره نقصی درعمر ماشین نرسد اخیراً مدیریت عمومی مطبعه یك هیئت فنی مرکب از متخصصین خارج مطبعه وداخل مطبعه را دعوت وبرای تدقیق مصرف حقیقی ماشین‌های مذکور تعین ودر نتیجه بر آوردموزون ومحقق ماشین‌های مذکور را بوسیلهٔ هیئت مذکوره تحصیل ودرین سنه مورد تطبیق قرار داده است .

نهم : نرخ های مواد طباعتی واجرت های که ازین راه درمطبعهٔ عمومی سابق ازین اخذ وتحصیل میگردید باساس ثابت ومیعادی نبوده بلکه درمرور روزها وهفته‌ها دچار تغیرات میگردید وبواسطهٔ این تغیرات ناگهانی درسنجش حسابی اشتباهاتی واقع می شد که غالباً سبب شکایت مشتریان گردیده وهم در دوایر حسابی تولید مشکلاتی می نمود آخراً مدیریت عمومی مطابع یك پروژهٔ اساسی باصول مروجهٔ مطابع دیگر ممالك ترتیب داده وبرای تکمیل واجرای عملی شدن آن درنظر گرفته تابمساعدت وزارت مالیه ودوایر مختلف خود مطابع باین زودی با جرای آن موفق گردد وعجالتاً تابوقت تکمیل مواد این پروژه همین اساس را در نظر گرفته وبنرخهای گذشته تجدید نظر وهرمطلبی را که ازاصول مقرره خارج میداند آنرا بطرز موجوده تطبیق ویك اندازهٔ عادلانه اخذ اجرت می نمایند .

دهم : درین سنه ریاست مطبوعات که تاسیس مطبعه وجریدهٔ وږانگه را درولایت جنوبی درنظر گرفته بود لهذا مدیریت عمومی مطابع قبلاً به تدارك مستخدمین فنی مطبعه ازقبیل حروف چین کاپی نویس ماشین کار های حروفی ولیتوگرافی، سرمرتب آمادگی دیده بالاخره ماشین‌های طبع حروفی ولیتوگرافی باحروف ودیگر لوازم کار آمد امورطباعتی ویکنفر مامور متخصص خودرا بسمت مذکور فرستاده ومطبعه را تاسیس وبکار انداخته جریدهٔ مذکور را جاری

کیست که یك علودرجه ومکانی بزرگ درمیان مردم بخواهد وتنها به آرزو باشد هر کس میخواهد بایستی کار کنند . (پول دومر)

وامورات طباعتی دوایر ودفاتر سمت مذکور که سابقاً درمرکز کابل طبع میگردید ازین تاریخ ببعد درخود آنسمت اجرا می پذیرد .

یاز دهم : کذا در حکومتی اعلی میمنه که ریاست عالی مطبوعات تاسیس یك جریده ومطبعه را درنظر گرفته وممکن است درسال ۱۳۲۲ این منظور خود را عملی نماید لهذا مدیریت عمومی مطابع ازحالا مطبعهٔ حروفی وسنگی وتمام لوازم وسامان یك مطبعه مجهز ولوازم کافی را درنظر گرفته ونفر کار را انتخاب نموده است تادرسال ۱۳۲۲ مطبعهٔ مذکور را در انولا دایر نماید .

دوازدهم : بعد از تاسیس مطبعهٔ جنوبی چندی بعد مدیریت عمومی مطابع بمقصد معلوم کردن حسن اجراآت فنی مطبعه مذکوره و هم تفتیش مطبعهٔ سمت مشرقی که از چند سالی باینطرف امور داخلی آن مورد تفتیش قرارداده نشده بود لهذا یکنفر مامور متخصص خودرا بغرض تفتیش درین دو سمت اعزام وامورات هردو مطبعهٔ مذکوره را بازرسی نموده آنچه نقائصیکه بنظر میرسید اصلاح ولوازم کمبود آنهارا ارسال نمود .

سیزدهم : مدیریت عمومی مطابع بغرض استخدام نفر تعلیمیافته لایق درشعب زینگو گرافی وآفسیت وحروف چینی خویش سابقاً بوزارت جلیلهٔ معارف مقرر داشته بود که در مکتب صنایع یکعدهٔ ازطلاب آن امورطباعت را درتحت معلمی متخصصین خود مطبعهٔ عمومی کابل تحصیل نمایند چنانچه نفری مذکور تاکنون دران مکتب مصروف تحصیل این فن هم بودند آخراً نظر باحتیاج فوری که مطبعهٔ عمومی باستخدام نفر لایق داشته ومیل دارد که نفری متعلمین این فن را بزودی کامیاب وشامل کار سازد لذا باجازهٔ وزارت جلیلهٔ معارف نفرابتدائی مذکوررا ازمکتب صنایع معارف جلب وکورس طباعتی را درخود مطبعهٔ عمومی در تحت نظر گرفته است تانفری مذکور بزودی کامیاب شده وشامل کار ساخته شوند .

چهاردهم : کذا آنعده نفری طالب العلم صنف طباعتی مکتب صنایع را که دروس نظری را درمکتب صنایع میخواندند بغرض ستاژ وتمرین درشعب فنی مطبعه جلب وشامل کارهای عملی ساخته است تا بعد از اخذ امتحان شامل کار کرده شوند .

پانزدهم : غالب دوایر محترم مرکز بواسطهٔ داشتن ماشین های گستتنر بعضی امورات طباعتی خودشانرا خود اجرامیکردند برای اینکه مطبعه ازیکطرف بحداعظم ازکار گران فعلی مطبعه کار گرفته شده وازطرف دیگر دوائر ازمصارف گستتنر وتشکیل مامورین طباعتی فراغت حاصل نماید چنین تجویز نمود که تمام فرمایشات جزئی وکلی دوائر بمطبعه انجام شود .

اجرا آت ریاست تفتیش عمومی محاسبات مملکتی

۱ : ـ تفتیش محاسبات سنه ۱۳۱۸ الی اخر سنبلهٔ ۱۳۲۱ سه سال وششماه دافغا نستان بانك
۲ : ـ تحقیقات تانکهای پطرول مرکز .
۳ : ـ تفتیش معاملات سنه ۱۳۱۸ الی سنه ۱۳۲۰ مطابع عمومی.
٤ : ـ تفتیش شعبات اجرائیه وکنترول ۲٦ مکتب مربوط وزارت معارف ازسنه ۱۳۱۹ الی سنه ۱۳۲۰ .
٥ : ـ تفتیش امور اجرائیه ومحاسبهٔ مکتب صنائع ازسنه ۱۳۱۹ الی سنه ۱۳۲۰ .

امور املاك

بدیهی است که توسعهٔ زراعت مهم ترین وسایل حیات بشر بوده ویك قسمت عمدهٔ اقتصادیات یك مملکت منوط به معاملات زراعتی است وحکومت مقدس ترقی خواه ما که همواره عطف نظر مراحم شان در ترقی وتعالی این خاك مقدس است همانا در آبادی املاك موروثه مملکتی بیشتر صرف مساعی وتوجه فرموده جهته پیشرفت امورات مربوطه درصدارت عظمی مستقیماً یك مدیریت عمومی تشکیل وهم برای پیدایش وسائل آبادی املاك که حصهٔ بزرگ آن مربوط به وجود حیوانی است تربیهٔ حیوانات وطیور رانیز دران ضم ساخته است وبرای تهیه شیر وحاصلات مسکه و قیماق وسایل فنی آماده و به سیستم عصری اقدامات وتحت عمل گرفته وبرای ارتقاء و پیشرفت هر یك امور مذکور تدابیر لازمه اتخاذ وبه آبادی دهقان خانه ها وطیورخانه ها وحفر کاریزها واحداث نهرهای جدید ترتیبات اتخاذ و اولتر که حصهٔ مهم آن موجودی وجریبی وقیمت املاك موروثی مملکتی است اقدامات منفعت بخش وسریعی بعمل آورده شده است که صورت اجرا آت آن ذیلاً توضیحات داده میشود:ـ

الف :ـ اقدامات درشق املاك :ـ

چون سابقا دفتر اساسی واصولی احصائیهٔ املاك وواردات متعلقهٔ آن که تابلوی املاکی وورادتی رانشان داده بتواند وجود نداشته برای اکمال احصائیه املاك ازمدیریت عمومی املاك هیئتهای جداگانه تعیین ودرمواضعات معینه ترسیل واحصائیه صحیح املاکات از مواضع فیصله شده بذریعهٔ هیئت های مذکور بمدیریت عمومی املاك واصل وبه ترتیب دفتر اساسی واصولی به شعبهٔ املاك عملی گردیده است همچنان معاملات وارداتی به تشریح فوق به دفتر مذکور عملی وتابلوهای مفصل آن ماهوار به وزارت مالیه تقدیم گردیده است .

ب :ـ جز واملاك تکمیل شده :ـ

۱ـ املاکات سمت جنوبی که سابقاً یك احصائیه املاکی بوضعیتی که طرف اطمینان

واقع شده بتواند نداشته وبذریعهٔ هیئت مذکور مساحت آن تکمیل گردیده است یك اندازهٔ زیاد اززمین‌ها که نا معلوم بوده نظر به موجودی بدست آورده وبسرجمع املاك افزوده شده که تماماً بالغ به (۱۳۷۸۹) جریب بوده وقیمت آن مبلغ (۲۷۹٤۷۷٥) افغانی میشود اوراق مذکور بمدیریت عمومی املاك رسیده وقید سرجمع شده وبوزارت جلیلهٔ مالیه هم نقلاً خبر داده شده است .

۲ـ سمت شمالی تاحصهٔ که رسیده بالغ بر(۷۳۳۸) جریب زمین موجودی وقیمت گردیده مابقیهٔ آن هم درشرف تکمیل است قیمت آن بالغ بر(۹۳٥۳۷٦) افغانی میشود .

۳ـ حکومات شش کروهی نیز بالغ بر(۷۳۲) جریب موجودی ومابقیهٔ آن هم عندالموقع تمام خواهد شد .

٤ـ حکومت کلا ن لهوگرد بالغ بر (۲٤۲۲) جریب و تاحصهٔ تکمیل شده وقیمت آن (۱٦۸۰۹۲) افغانی .

٥ـ سمت مشرقی بالغ بر(۲٦۱۷) جریب زمین موجودی ومابقیهٔ آن هم درشرف تکمیل است وآن هم علاوه میشود که نظر بسرجمع سابقه(۲۳۲۰) جریب زمین که بالغ بر (۳۸۳٦۱٥) افغانی قیمت آن شده افزود گردیده مجموعاً (٤۲۱۰۱٥) افغانی میشود .

ج :ـ املاکیکه جدید خریداری ودرمعرض استفاده گذاشته شده است :ـ

چون برای تربیه ونگهداری حیوانات ازنقطهٔ نظر ایجابات فنی وتربیوی لازم است نقاطیکه تربیه وتکثیر نوع حیوانی وحاصلات منتظرهٔ آن بهتر وصحیح تر شده بتواند زمین های اتخاذ وبرای انتفاع همین مطلب بکار انداخته شود ازهمین نقطهٔ نظر مدیریت عمومی املاك درصددبوده تا اراضی صالحی تهیه وتدارك کند واز راه نزدیکی نائل مقصدتربیوی بشود بالاخره برای تکمیل این مقصود درنقاط ذیل بقیمت‌های مناسب که از هرحیث منفعت بخش بوده خریداری نموده وعبارت ازمشروحهٔ ذیل است :

۱ ـ املاك بینی حصار
۲ ـ املاك تنگی توغچی
۳ ـ املاك کاریز میر

تبصره : ۱ ـ ازجملهٔ املاك مذکور املاك تنگی توغچی که بالغ بر٩٧٨٨٨/٥٦ افغانی خریداری شده بود واملاك مذکور تحت اداره وآبادی گرفته شده بالاخره (۲۱۹۸۲۷) افغانی قیمت شده که نظر بهخرید مذکور (۱۲۱۹۳۹) افغانی طرف مفاد واقع شده است .

۲ ـ یك تعداد جریب زمین بغرض مفاد تجارتی خریداری وواپس بفروش رسانده شده که مفاد آن نظر به خریداری اول بالغ برپنجاه هزارافغانی شده .

د : ـ املاکیکه بفروش رسانیده شده است : ـ

بعضی زمین های مزروعی حکومتی که در برخی از نقاط بصورت مشتت وپرا گنده وجود داشته وطور خاطر خواه از آن کار گرفته شده نمی توانسته یااینکه برای منافع عمومی یا احتیاجات ضروریهٔ وارده از آن کار گرفته شده نمی‌توانسته وبهمان وضعیت سالهای درازی باقی بوده است چون منظور نظر حکومت بهی‌خواه ورعیت نوازوملت دوست مان همیشه طرف آسایش ورفاهیت وآسوده حالی اهالی ورفع احتیاجات کافهٔ ملت بوده بهتر دانسته شده که همچه اراضی مذکور برعایای قریهٔ آن طور فروش داده وتعداد جریبی آن از سر جمع املاک حکومتی وضع گردد تا اهالی برای خود آباد وازآن استفاده ومنفعت ببرند . زمین هائیکه تا اینوقت بفروش رسیده ونسبت بقیمت گذشتهٔ آن مبلغ(۲۱۷۱۲۷)افغانی افزودی بعمل آمده است .

ه : ـ اقدامات راجع به تکثیر وافزودی آب برای اراضی مزروعی وباغی :

۱ ـ جهت تکثیر آب رفراهم آوری اسباب موجبهٔ آن حسب ایجابات اصول زراعتی وتجربوی مدیریت عمومی املاک درتجسس منابع صحیحهٔ آن بوده است اخیراً به حفر کاریز ها وکشیدن جوی های قدیمه که آثارشان بوده ولی از آن ها کار گرفته نشده بود به تجدید حفر آن اقدامات لازمه شده چنانچه به حفر کاریزهای علی آباد که سابقاً برای باغ سناتوریم غیرمکفی بوده ودر سال گذشته به لای کشی کاریز وحفر سر چاه های جدید اقدام وکار آن تکمیل وحالا برای باغات سناتوریم ونباتات وحتی املاک مربوط تربیه خانهٔ علی آباد آبیاری مینماید .

۲ ـ کاریز قلعهٔ جواد نیز در سابق آب قلیل داشته وتنها باغ سناتوریم آبیاری و حالا به امتداد کاریز و لای کشی آن اقدام ودر امسال تا اندازهٔ بهپایهٔ تکمیل رسیده وبه آب کاریز علی آباد وبه املاک مربوطهٔ آن معاونت مینماید .

۳ ـ بکاریز بغل کوه نیز بهمثل کاریزهای متذکره اقدامات نافعهٔ نموده شده وبه تکثیر آب آن کوشش های مزیدهٔ بعمل آمده است .

٤ ـ کاریز حوض ماهی‌های باغ بالا که سابق درحصهٔ باغی رعیتی وحکومتی غیرمکفی بود بهاثر اقدامات مدیریت عمومی املاک بهلای کشی وامتداد آن اقدام شده کهحصهٔ بزرگی آن تکمیل وکار جزوی آن باقی مانده ودرامسال درحصهٔ املاک مزروعی وباغی آن معاونت شایانی نموده است .

۵ ـ کاریز مهتاب قلعه که عنقریب روبه انهدام گذاشته وآب آن خشك گفته می شد تحت ترمیم گرفته شده وسر از نو آباد گردیده ومقدار کافی در آب آن افزودی بعمل آمده است .

٦ ـ درکاریز های سید آباد وحسین کوت ومنشی بختیار بحفر سر چاه های جدید وتمدید ولای کشی‌های آن کوشش‌های جدیانه بعمل آمده وبه تکثیر آب آن منتج گردیده است .

۷ ـ کاریز میرزا خلیل لهوگر و کاریز برك بافی وچهار آسیاب نیز مثل مادهٔ ٦ اقدامات شده است .

۸ ـ قنات چمتله جدیداً تحت نظر وبر آورد گرفته شده که عنقریب درموقع بکار آن شروع خواهد شد .

۹ : يك جوی بزرگ درحصهٔ نو آباد حکومتی کوهستان حفر واحداث وبه مزروعی ساختن مذکور عرصه ایست که اقدامات جدی بعمل آمده وتا حال (۲۳٤۷) جریب زمین که بالغ بر (۲۳٤۷۰۰) افغانی قیمت شده است که یکمقدار آن تا اکنون طور صحیح تحت زراعت آورده شده ونتیجهٔ مفیدی داده ممکن در آتی بزودی ممکنه مجموعاً آباد و برای زراعت آماده ساخته شود .

و : ـ آبادی چمن ها که حصهٔ بزرگ آن در مرکز است تحت اجرا گرفته شده وکارهای آن بسرعت پیش میرود ودرنظر است که برای زراعت مستعد ساخته شود چنانچه يك حصهٔ بزرگ آن مساعد وبرای چرایش وخوراکهٔ ایام سبز حیوانی ازان کار گرفته شده است.

ز :ـ در بعض نقاطیکه زمین‌های حکومتی دراراضی رعیتی متصل هم واقع بوده ودر اثر مرور زمان حق آبهٔ آن مغشوش وطور صحیح معلوم نبوده وعلی الاکثر نظر بوقوع بعضی اشکالات وارده زمین‌های زراعتی اهالی به اندازهٔ حقوق شان آب نمیرسید ویا اراضی مزروعی حکومت فاقد حق آبهٔ خویش گردیده باعث خسارات زراعتی میشده است که این خود علت بزرگ مانع پیشرفت امور زراعتی دیده می‌شود ـ این موضوع اولتر جالب نظر واقع گردیده بمقامات عالی مراتب عرض واستهدا شد ـ از نقطهٔ نظر مراحم وشفقت ورعیت نوازی های حکومت بهی خواه وملت نوازمان عنوانی مستوفیت فرمانی مبنی بررفع تمام همچه مشکلات وتعین وتقسیمات صحیحهٔ حق آبه‌ها شرف صدور یافته وتمام این مشکلات وارده را رفع ویقین است تزئید حاصلات زراعتی را باعث ورفاهیت وآسودگی اهالی را سبب خواهد شد .

ح :ـ زمینهای حکومتی که دراطراف ونواحی پنجشیر بوده وتا اینوقت‌ها بصورت خاره ولامزروع وغیر آباد بوده درین اواخر به آبادی آن اقدام ويك قسمت آن بذر گردیده است و برای زراعت مستعد ساخته شده حاصلاتیکه ازان گرفته شده دو سالهٔ آن بالغ بر (۱۰۵۷۱ ـ افغانی و۵۵ پول / ۲٦ خروار و٦۵ سیر و۲ نیم پاو) می‌شود که باین تقدیر ازواردات جدیدهٔ آن نقاط شمرده میشود .

ط :ـ باغهای مشرقی که سابق ازین واردات آن بالغ بر (۱۱۰۰۰) افغانی بوده در هذه السنه نظر به اقدامات وتوجه مدیریت عمومی املاك واردات آن بالغ بر (۵۵۰۰۰) افغانی گردیده وافزودی معتنابهائی نموده است .

ی : معاملات سمت جنوبی که‌حسب احکامات جداگانه نموده شده است .

۱ـ یك‌حصهٔ املاك تکه‌وپارچهٔ گردیز که‌قابل‌استفاده نبوده ونسبت عایدات آن از حیث تشتت وپراگنده‌گی آن واینکه اگرتحت اداره گرفته‌شود نسبت‌تقرر صاحب‌کار وسرپرست وغیره مصارف آن بلند میرفت جهت‌استفادهٔ عامه قرار داده شده بعد تعیین قیمت فروش آن درنظر گرفته شده است .

۲ـ از آنجا ئیکه توسعهٔ اشجار و احداث باغهای باصفا سبب اعتدال هوا بوده اخصاً درخوست که‌بیشتر هوا حرارت‌داشته وجالب نظر بوده است به‌اثر مصوبهٔ ریاست تنظیمیهٔ جنوبی واقدامات مدیریت عمومی املاك درنظر گرفته شده است تادرموضع مذکوره یك باغ تفریحی که دارای هرنوع اشجار بوده و درانجا غرس شود ترتیباتی اتخاذ و اقدامات اجرای آن عجالتاً گرفته شده است .

۳ـ همچنان درحصهٔ گردیز یك‌باغ تفریحی تحت‌نقشه وپروژه آمده وتحت اجراء است .

۴ـ علاوه براحداث باغهای تفریحی حسب‌منظوری مقامات صالحه ترتیبات فورم‌زراعتی درموضع خوست درنظر وتحت اجراء گرفته شده است .

۵ـ لست‌مفصل املاك مملکتی‌واقع‌خوست ترتیباتی اتخاذولست املاك‌قابل‌اداره ویاصورت اجاره وی آن و اینکه قابل فروش است حسب منظوری مقامات رفیعه بمراجعش هدایات لازمه صادر شده است .

ك: تشکیل ماموریت املاك جنوبی .

چون امور املاك وباخبری‌ها ووارسی بمعاملات اراضی مزروعی و باغی جنوبی ترتیبات صحیحی نداشته از هرکدام محال‌تحت ادارهٔ مامورین آن نقطه اجراآت‌می‌شده ولی طوریکه لازم بوده وارسی در ستی اندران باره دیده نمی‌شد وهم یك‌دفتر مکملیکه تمام امورات آن‌را نشان‌داده بتواند وجودنداشته ازهمین‌نقطهٔ‌نظرمدیریت‌عمومی املاك‌اشکالات عایده را احساس نموده لازم وضرور دانست که مامورین جداگانه برای تدویر این وظیفه در سمت جنوبی داشته وامور املاك مملکتی‌را ذریعهٔ آنها تحت اجراء بگیرد مراتب را بمقام رفیعه تقدیم ودرهذه‌السنه به تشکیل یك‌ماموریت باعملهٔ اداری وفنی موفقیت حاصل ومامورین آن مقرر وبکار گماشته شدند که فعلاً امور آن حسب خاطرخواه تحت اجراء است .

ل : تربیهٔ حیوانات واصلاح نسل آن :ـ

۱ـ تربیهٔ حیوانات بدوحصهٔ بزرگ منقسم شده که شق اول آن تجارتی بوده به تهیهٔ شیرومسکه وقیماق وغیره متعلق‌بوده وحصهٔ دیگرآن برای اصلاح نسل‌حیوانی مملکت است که ازهردوشق آن تااینوقت نتائج صحیح ومعتنائی گرفته‌شده‌است حیوانات‌مذکوره در ابتداء

تشکیل مدیریت عمومی املاک احصائیهٔ آن به‌تعداد (یکصدوهشتادوهفت فرد گاو و گوساله) وحالا چهازخریداری وچهازنسل خودتربیه‌خانه درمرکز تربیه‌خانه به‌تعداد(۶۲۶) فرد گاو شیری وگوساله های نسلی وغیره موجود است .

۲ـ برای حیات حیوانی وتداوی لازمهٔ آن یك شفاخانه اصولی تشکیل و درراس آن یکنفر سربیطار که‌بصورت عصری تربیه وبدارالفنون ترکیه اخذ تعلیم نموده است مستخدم وجهت‌استفادهٔ عامه قرار داده شده است .

۳ـ املاکیکه درحوالی کابل برای‌تهیهٔ خوراکهٔ حیوانی تخصیص داده‌شده ویهمرفته ۷۹۹۵ جریب میباشد .

م ـ تعمیرات عصری رهایش حیوانی علاوه بتربیه خانهٔ علی‌آباد :

۱ـ تربیه خانهٔ چهاراسیاب برای رهایش (۴۰۰) فرد حیوان درسنهٔ گذشته احداث ودرامسال کار بزرگك آن به‌پایهٔ تکمیل رسیده مابقی آن‌هم درشرف تکمیل است .

۲ـ تربیه‌خانهٔ چهل‌ستون برای سبز(۱۰۰فرد) حیوان درنظر وکاربزرگی آن به پایهٔ تکمیل رسیده که‌وجود حیوانات مذکور وایام سبزوموسم سرما بمفاد باغ مملکتی‌چهل‌ستون وغیره زمین های قریب آن تمام می‌شود .

۳ـ تربیه‌خانهٔ‌موقتی دارالفنون بصورت‌طویله‌تحت ترمیم وفعلا درانجاحیوانات‌خشك نقل داده شده به‌تعداد (۲۰۰) حیوان برای امسال به‌مقصد آبادی آیندهٔ زمین‌های دارالفنون درموضع مذکور حمایه شده‌اند .

۴ ـ تربیه خانهٔ عبدالخیل مشرقی جدیداً تحت تعمیر وبرای رهایش (۸۰۰) فردحیوان مدنظر است‌درسال گذشته تایك اندازه که کار شده‌مابقی آن‌برای امسال‌درنظر است .

تشکیلات تربیه خانها :

برای ازدیادحیوانی وساختن‌جاهای رهایش ازمدتهایست که‌طرف‌توجه قرارداده شده وحیوانیکه تااینوقت‌تهیه‌دیده وتربیه شده اند وبرای رهایش آنها واینکه خوراکهٔ آنها ازحاصلات املاکی بصورت درست تحصیل وطرف دیگر که‌پرورش زمین‌های زراعتی متعلق به انبار حیوانی‌بوده طوریکه‌اندیشیده شده که‌به‌املاك سرکاری بحصه هائیکه بکثرت وجود دارد واداره‌ٔ آن‌بصورت‌فنی عملی گرددبقدر گنجایش حیوانات‌تعمیرات لازمه احداث‌وبرای اینکه کارات آنجابصورت خوبی پیشرفت‌نماید یك مدیریت‌جداگانه‌تحت اثر مدیریت عمومی املاك تشکیل‌وشعبات کنترول واجرائیه‌باشعبهٔ فنی‌وعملهٔ آن درآنجا تخصیص وجههٔ اجراآت مربوطهٔ آن‌اقدام ومنظوری گرفته شده است . (بقیه در صفحه ۳۱۱)

دمخابراتو دمدیریت نوی ودانۍ په جلال آباد کښې

د جلال آباد نوی ملکی شفاخانه

دمعارف دادارى نوى ودانى په جلال آباد كښې

په ننګاهار كښې دسلطانپور منځنی ښوونځی

د جلال آباد د باغ کوکب په خوا کښې یوه نوې ودانۍ

د مترولوژۍ د موسسې ودانۍ په جلال آباد کښې

دجلال آباد دنوی ښار منځنی بازار

د حکومت یوه نوی ودانۍ په جلال آباد کښې

هیچ خوشبختی بقدر راحت دل بزرگ نیست . (سنت فرانسوا دوسال)

د پښتو لیك

لیکوونکی ښاغلی گل پاچاخان « الفت »

له څه وخته چه انسان پدې ځمکه میشت شوی او په غرېدلو ستر گوئې خپل شاوخوا کتلی دی د دنیا هر څه ورته د تغیر او تحول قبلوونکی ښکاره شویدی .

دهمدغه تغیر په رڼا کښې انسان د عالم په حدوث اقرار کړی او تغیر و تحول ئې د حدوث منطقی برهان گڼلی دی - نو دا خبره چه د دنیا هر څه د زمان او مکان په امن کښې او ډی راولړی یا په بل عبارت تغیر او تحول قبلوی څه نوې خبره نه ده چه سړی ئې د استدلال په قوت اثبات وکړی او د براهینو په زور ئې په خلقو باندی ومنی - لکه څنگه چه زمونږ نور صفات تغیر موی او مونږ پخپله هم پسلرنگونه قبلوو ، زمونږ ژبې هم له ځانه څه داوسپنی کلا نه ده گر زولې او لکه د صحرا لاله هر پسرلی په یوه رنگ نه وی - دیوې ژبې لغات او تراکیب ، املا او انشاء ، لیك او تحریر هر څه د تغیر لایتغیر قانون ته تابع او غاړه ایښودونکې دی .

ښاغلی گل پاچا خان « الفت »

که څوك دا نه منی ، نو دیوه قرن پخوا کتابونه دې راواخلی او ودې گوری چه څومره لغات هلته شته چه اوس نشته او څومره تصریفات په هغه وخت کښې شویدی چه اوس نه کېږی .

که سړی خپل ځینې پخوانی پښتو آثار او قلمی کتابونه مخی ته ونیسی ښائی چه یا ئې پېښنی و نه لولی او یائې وروسته تر ډېر دقت څخه په مطلب پوه شی ځکه چه د هغه وخت زړی املا او انشا اوس خپله څېره تقریباً بدله کړېده او نور څه ورځنې جوړ شویدی .

زمونږ د ملی ژبې لیکلی آثار چه زمونږ په لاس کښې دی او مونږ ته خپل پخوانی لیك یاد پښتو زړه املا او انشا راښئی له (٦٠٠ هـ) را پدې خوا دی مگر دا ددې دلیل نشی کېدی چه

مونږ په پښتو اخو نه وی لیکلی او زمونږ لیك بهوارد وارد دسلیمان ماکوله تذکرې څخه چه په (۶۱۲هـ) کښې لیکل شوېده شروع شوی وی - داخبره ثابته ده چه په یوه ژبه کښې یو کتاب لیکل له خیل ځانه ځکښې دهغه لیك ډېر عمر ثابتوی ځکه چه دیوه لیك دپاره ډېر مراحل په کاردی ترڅو چه دیوه کتاب دلیکلو استعداد پیدا کړی ، نوداخبره چه «دولت» کړېده او دپښتانه شعرا په لمړی جلد کښې هم دحکایت په ډول راغلې ده چه دپښتو د پاره پیرروښان رسم الخط وضع کړ او دپښتو مخصوص توری ئې وټاکل څومره غلطه او بې اساسه معلومېږی ځکه چه دپیرروښان له خیرالبیان څخه څوسوه کاله دمخه دسلیمان ماکو په تذکره کښې چه څو ځله ئې دپښتانه شعرا په لمړی جلد کښې زنګو ګراف شویدی د پښتو مخصوص توری شته او داخبره ثابتوی چه داتوری په (۶۱۲)هـ کښې هم لیکل کېده نوپیرروښان چه په (۹۳۲) هـ کښې زوکړیدی څنګه ئې دپښتو دمخصوصو تورو مخترع اودلیك موجد ګڼلی شو .

مونږ اوس دپښتو دلیك دمیلاد کال یاقرن نشو تعینولی مګر دومره و یلی شو چه دپښتو لیکلی آثارله (۶۰۰) هـ څخه را پدې خوالزؤ ډېرپیدا کېږی اوباید چه د پښتولیك طبعاً لهدغو آثارو څخه ډېرمخکښې پیداشوی وی .

راغلو اوس دې نورو خبروته چه دپښتولیك پخواڅنګه و، اواوس څنګه دی؟ څه څه تحولات پکښې راغلی دی اوڅه اصلاحات ئې قبول کړیدی ؟ - داټکی زمونږ په بحث کښې ډېره لویه برخه لری اودموضوع زده باله کېږی .

کوم زاړه اوقلمی کتابونه چه زمالاس ته راغلی دی او دپخوانی نظم یانثر لهجه اوقیافه ورځنی معلومېږی یادتېروخت دلیك ډول څرګندوی دوه رازه تغیر مونږته ښیئی: یوهغه تغیر دی چه دتورو اوحروفو دتبدیل یادتزئید اوتنقیص په سبب په پخوانی لیك او اوسنی لیك کښې لیدل کېږی لکه چه - اوسېږم ، اواوسېدل - دسلیمان ماکو په تذکره کښې (هوسېږم) او (هوسېدل) لیکل شویدی یاپکښې(هواد) (ایواد) او(هیواد) لیکلی دی . بلهغه تغیر دی چه دیوه توری دلیکلو په ډول کښې ئې وینو لکه (کوټ) چه پخوا (کوټ) او (رڼا)(رڼا) لیکل کېده ، نولمړی تغیر بهاصل کښې دتلفظ تغیردی چه په لیك کښې ښکاره شویدی او دوهم تغیر درسم الخط اصلی تغیردی چه داوس اوپخوا وخت په لیك کښې لیدل کېږی .

مونږ دا دواړه تغیرونه او ځینی نور تغیرات چه زمونږ په پخوانیو او اوسنیو آثاروکښې لکه : دلغاتو اومحاوراتوتغیر یادتصریف اواشتقاق اختلاف اوداسی نور... لیدل کېږی دپښتولیك ترعنوان لاندی خپلولستونکوته ښکاره کوو اوخپلی ژبی ته لنډ څه په عمومی نظر ګورو .

په دغه کښته کښې مونږ دخپلی ژبی په هره خوا کښې ځینی تغیرات وینو چه له شېږمی

سدی رابدې خواپیداشویدی ـ ځینی لغتونه اواصطلاحات چه په پخوانیو کتابو کښې شته په ننني لیك کښې نشته ، هغه تصریفات او اشتقاقات چه (۷) قرنه پخوا کېدل اوس نه کېږی ، کوم لغات چه پخوا په یوه معنی استعمال واوس ئې هغه معنی یابیخی بدله کړېده یائې عمومیت اوخصوصیت موندلی دی دځینی کلماتو توری او حروف هم یا زیات شویدی یائې لزوالی پیدا کړید ی ، بعضی تورو خپل ځای نورو تورو ته پرې ایښی دی ، په ځینی الفاظو کښې توری د حرکاتو په ځای لیکل شویدی اوپه ځینو کښې توری لکه حرکات له لیکلو لوېدلی دی ـ دغه ټول تغیرات مونږ په درې برخو (لفظی تغیر ، معنوی تغیر ، دلیك تغیر) بېلولی شو .

(۱) لفظی تغیر ـ کوم تغیر چه دتلفظ له کبله زمونږ په لیکلو آثارو کښې لیدل کېږ ی هغه په دوه ډوله دی یوهغه تغیردی چه دلهجې داختلاف په سبب پیداشوی لکه (څښتن) چه پخوا په ځینو کتابو کښې (تښتن) لیکل شویدی او اوس هم ځینی کسان تښتن وائی مگر لیکی ئې نه اویوازی همدغه لمړی شکل په ننني لیك کښې غوره شویدی، یا لکه(کانمی) چه د (کوی) په عوض لیکل کېده اواوس ئې څوك نه لیکی .

بل هغه تغیردی چه دتېروخت اودنن ورځی په تصریفی اختلاف پوری اړه لری لکه (ومړ) چه زمونږ په زړو آثارو کښې لیدلی کېږی اواوس هرڅوك(مړشو) لیکی ـ دغه رازنور تصریفات هم شته چه اوس عملاً متروك دی اوپه ځینو زړونسخو کښې پیدا کېږ ی لکه (وهېر ی) چه دمیرزا خان انصاری په دیوان کښې ئې گورو او اوس هرڅوك (هېر کړی) لیکی .

په دغه جمله کښی ځینی مصادرهم پخواو، چه اشتقاقات ورځنی شویدی اوپه زړو کتابو کښی شته مگر اوس ئی څوك نه پېژنی لکه : (نغوزل) او (پریملل) چه دمیرزا په دېوان کښې ورځنی (نغو زی ـ پر یملی) او داسی نور تصریفات شو یدی ، دآخوند درو یزه په کتاب اوداحمد شاه بابا په دېوان کښې هم (دنغوزی) کلمه څوځو ځایه راغلې ده اومعلومېږی چه دا کلمه په هغه وخت کښې عمومی محاوره وه او زیاته استعمالېده مگر اوس نه په محاوره کښې شته اونه ئې په لیك کښې وینو ـ اودغه راز لغات چه پخوا مستعمل و، او اوس متروك شو یدی نور هم ډېر دی .

ځینی محاورات هم پخواچه اوس نشته لکه (غوزایستل) چه درحمان بابا په دېوان کښې (غوز باسی) (مه غوز باسه) لیدل کېږی اوننني لیکوال ئې په عوض کښې(غوز نیول ، غوز ایښودل) استعمالوی .

دغه لفظی تغیر کله دتو رو دتبدیل په سبب ، کله دتز ئید او تنقیص په اثر کښې او کله دتقدیم وتاخیرله کبله پېښېږی لکه : لمر ، نمر ـ اوښکی ، اوښی ـ ځمکه ، مځکه . . .

(۲) معنوی تغیر ـ مونږ پخپلو پخوانیو اواوسنیو کتابو کښې ځینی لغات گورو چه پخوا

په یوه معنی اواوس په بله معنی استعمالیږی لکه : (هسك) چه دبیت نیکه په منا جات کښې داسمان په معنی استعمال شویدي اواوس ئې لیکونکی په دغه معنی نه پیژني، یا لکه (څړه) چه د میرزا خان انصاری په دیوان کښې دخالص په معنی راغلی دی او دڅړه رحمت باران لیکل شویدی مگر په دې وخت کښې دخالص په معنی لږ او بې واده او مجرد سړی ته زیات استعمالیږی نو لکه څنگه چه زمونږ ځینی لغاتو دزماني په اغېزه خپله ظاهری بڼه بدله کړي یا تغیر کړیدي ځینی لغاتو معنوی تحول کړی او په مفهوم کښې ئې تغیر راغلی مگر ددې لا مله چه دا بر خه زمونږ دمقالې له عنوان سره څه ډېر ربط نه لری نو په دې ځای کښې په همدغه اجمالی التفات اولنډ اشارت اکتفا کوو اودموضوع مهم ټکی ته را ځو .

(۳) دلیك تغیر۔ دلته زمونږ مقصد دانه دی چه دلیك په شاوخوا کښې عمومی بحث و کړو یا دعمومی لیك تاریخچه ولیکو ځکه چه زمونږ عنوان دپښتو لیك دی نو هغه تغیر چه له (۶۰۰ ه) را پدې خوا دپښتو په لیك کښې لیدل کېږی دبحث وړدی ۔ کوم تغیر چه مونږ یې کښې بحث کوو هغه څه ډېر زیات عمر نلری ځکه چه له دغه وخت ځنی پخوا کوم لیکلی اثر زمونږ په لاس کښې نشته او دپښتو دلیك هغه پخوانی دوري زمونږ له نظره تر اوسه پټې دی نو نشو ویلی چه په هغو وختو کښې زمونږ خط څنگه و ؟ او تر شپږم هجری قرن پوری ئې څه تحولات پیدا کړه ؟ ـ وروسته تر دغه قرنه چه د پښتو د کوم لیکل شوی اثر څه نمونه مونږ سره شته هغه دسلیمان ماکو تذکرة الاولیاده چه دپښتانه شعرا په لمړی جلد کښې ئې گورو ، اوزمونږ دادب تاریخ تر څلورم اودریم هجری قرن پوری دځینو پخوانیو اشعارو په استناد لکه : (دبیت بابا دعا ، د ملکیار غرشین د غزا سندره ، د بختیار عاشقانه نغمه) چه په دغو څو صفحو کښې راغلی دی رسوی .

په دغه موده کښې چه مونږ دخپلی ژبی لیك ته گورو دومره راته معلومیږی چه دپښتو مخصوص توری او حروف چه په نورو ژبو کښې نشته او په پښتو پوری اختصاص لری زمونږ په لمړی لیکلی اثر کښې هم شته اوزمونږ دنن ورځی رسم خط څخه (دنوعیت په لحاظ) څه ډېر فرق نلری بلکه ډېر لږ اختلاف موجوددی چه دلته په دوو مادو کښې لیکل کېږی :-

(الف) توری ـ کوم تغیرونه چه زمونږ په پښتو تورو کښې تر اوسه پوری پیښ شویدی هغه دادی :

(۱) ښ ـ دا توری پخوا پدې ډول (ښ) لیکل کېده او دپښتو ددی نوی نهضت تر دوري پوری په همدغه راز لیدل شویدی مگر دابل صورت هم ورسره ملگری و ـ پدې نوی نهضت کښې زمونږ اوسنیو لیکوالو بې له دینه چه ددې دواړو صورتو په شاوخوا کښې څه ولیکی اودیوه صورت په غوره کولو کښې څه دلایل قایم کړی عملاً ددوهم شکل طرفدار شوه اولمړی شکل ئې پرېښوده بنائې چه دترجیح دلیل به ئې همداوی چه دوهم شکل بسیط معلومیږی اولمړی له دوه تورو ځنی مرکب ښکاره کېږی ، بل داچه دځینو کلماتو په لیکلو کښې لکه : (کوښ او کوږ) هم لمړی

شکل لږ څه اشکال پېښوی ، نو عملاً داشکل (ن) غوره او هغه بل ترك شو چه اوس نو هغه ټول کلمات چه دا حرف پکښې راځی لکه :

رون - بون - شپگنه - بن - گن - اوداسی نور . . . . پهدوهم شکل لیکل کېږی .

(۲) ځ - دا توری یخوا ډېر ځله او په ډېرو کتابو کښې داراز (څ) لیکل شو یدی یعنی د(ځان) په عوض (څان) او د(ځنی) په ځای (څنی) لیدل کېږی مگر اوس هیڅوك د(ځ) په ځای (څ) نه لیکی اودغه دوه شکلونه دوه توری پېژندل شویدی چه یو دبل په ځای کښې هیڅکله نه لیکل کېږی یعنی د(ځار) او د(څار) فرق په لیکلو کښې کېږی او التباس نه پېښوی .

داتوری د میرزا خان انصاری اود دولت په دیوانو کښې پدی شکل (د) هم لیکل شو یدی چه صورت ئې د(د) دی مگر یو ټکی ورلاندی ایښودل شو یدی لکه چه د دولت په دیوان کښې دا کلمې : (ځای - ځکه - ځیر - وینځه - ځی - ځنی) پدې راز لیکل شو یدی (دای - داك دیر - وینده - دی - دنی) اود میرزاخان انصاری په دیوان کښې هم یو غزل چه ردیف ئې (ځې) دی په همدغه شکل لیدل کېږی چه یوه مصرع ئې داده : چه داهسی شان په ناز په کرشمه د دغه راز نور اشعار هم شته چه داتوری پکښې همدغه راز لیکلی دی .

د احمدشاه بابا په دیوان کښې دا توری په دری شعرو کښې پدې راز (د) لیکل شو یدی یعنی ددال په شکل چه یو ټکی لاندی اویو دپاسه لری چه یو بیت ئې دادی :

چه داشان په لاله زار د -　　　　در پو هېږم په آزار د -

په ځینی یخوانیو کتابو کښې ځینی کلمات چه داتوری پکښې راځی داراز (ز) هم لیکل شو یدی لکه (ځمکه) چه په ډېرو دیوانو کښې (زمکه) لیدل کېږی .

زمونږ ددې وخت لیکونکی هر یو ددې دواړو شکلو نو یعنی د(ځ - ز) په فرق قایل او ټینگ دی مگر په ځای پېژندلو کښې ئې په یوه ثابت او معین اساس نه دی روان ، ځینی کسان پدې باب کښې له خپل قرائتی او تلفظی تدقیق څخه کار اخلی په ځینو کلماتو کښې (ځ) لیکی او په ځینو کښې (ز) غوره کوی مگر ددې لامله چه دادواړه توری د هرچا په تلفظ کښې څه ډېر بارز او ښکاره فرق نلری نو بر سېره پدې چه نور خونشی قانع کولی یخپله هم په ځینو کلماتو کښې متردد وی نو دا کلمات : (ځوی - ځلمی - گرزی - زری) څوك یو راز او څوك ئې په بل راز لیکی او هغه کسان چه (ځوی) په (ځ) لیکی جمع ئې (زامن) په (ز) لیکی بر سېره په دغو شکلو دی توری یو بل شکل هم پیدا کړی و ، چه هغه دا(خ) دی مگر اوس ئې څوك نه لیکی .

(۳) ږ - داتوری د دولت په دیوان کښې پدی ډول هم (ذ) لیکل شویدی یعنی دا کلمات (غوږونه - لږ - کېږی - شپږ - و نغوږی) داسی لیکل شو یدی (غوذون - لذ - کېذی - شپذ - ونغوذی) .

(٤) ژ ـ داتوری ددولت په دېوان کښې پدې کلماتو کښې (ژوندون ـ و ژلی ـ ژر ژبه ـ بېژنی) پدې رازلیکل شویدی (زوندون ـ وزلی ـ زر ـ زبه ـ بېزنی)

(٥) ی ـ داتوری په زړو آثارو کښې پدوه ډوله لیکل شویدی چه معروفه او مجهوله ئې بولی ، معروفه په همدغه ډول یعنی گرده او مجهوله اوږده لیکل کېده چه اوس ئې مونږ فرق په ټکو باندی پدې ډول (ی ـ ې) کوو چه لمړی شکل دمعروفی دپاره اودوهم دمجهولی دپاره تخصیص موندلی دی ـ پدی اوسنی نهضت کښې دې توری دیوه بل مخصوص آهنگ په لحاظ دوه نور شکلونه هم پیدا کړه چه هغه دادی (ئ ـ ی) چه لمړی شکلته ثقیله او دوهم شکلته تانیثی (ی) ویل کېږی چه دتلفظ په لحاظ دادواړه شکلونه هیڅ فرق نلری مگر په گرامری لحاظ فرق پیدا کوی یعنی لمړی (ی) په افعالو کښې راځی اودوهمه په اسماء کښې نوز مونږ په اوسنی لیك او تحریر کښې داتوری څلور ډوله لیدل کېږی سره له دې چه یوه (ی) چه ملینه ئې بولی بې علامې پاته ده .

(ب) کلمات: دپښتو ځینو کلماتوهم په لیکلو کښې نسبت پخواته لږ اودېر فرق پیدا کړیدی او دافرق یادحروفو اوتورو داتصال او انفصال له کبله یادتزئید اوتنقیص په سبب پیدا شویدی چه حرکاتی توری یعنی هغه حروف چه دحرکاتو په عوض لیکل کېږی ډېر تاثیر پکښې لری چه داته لهدوه مادو لاندی ښودل کېږی :

(الف) د تورو تزئید او تنقیص :

(١) مونږ ـ دا کلمه دسلیمان ماکو په تذکره کښې پدې ډول (منږ) لیکل شوېده چه دوه حرفی کلمه بایده ورته وواېو، وروسته تردې په نورو کتابو کښې یو توری یعنی (و) پکښې زیات شوی او داصورت (موز) ئې پیدا کړیدی مگر دې لامله چه دا صورت هم دځینو پښتنو دتلفظ په لحاظ نیمگړی و ، نویوبل شکل هم په لیك کښې پیدا شو چه هغه دادی (مونږ) پدی نژدی وختو کښې چه په پښتوټولنه کښې دنقد اوتبصرې دځانگی له خوا یولوی مجلس منعقد شو او دتحریری لهجې دیووالی دپاره دځینی اختلافی موادوپه باب کښې پر پکړه اوفیصله کېدله دځینی معقولو دلایلو په اثر کښې داهم ومنل شوه چه همدغه رو ستنی شکل دی واخستل شی اوهغه بل دی ترك شی .

(٢) (دې ـ مې ـ یې) دادرې کلمې چه متصل ضمایر ئې بولی پخوا پدې ډول (د ـ م ی) لیکل کېدی او دغه (ی) چه اوس دځینی کلمو په آخر کښې دکسری د اظهار دپاره لیکل کېږی چانه لیکله .

دغه راز نور ډېر کلمات هم شته چه اوس ئې په آخر کښې یې لیکل کېږی لکه : (هسی ځنی ، شی) او پخوا پدې ډول لیکل کېدلې (هس ـ ځن ـ ش) یعنی علاوه پدې چه هغه

(یې) به ئې نه لیکله چه د کسرې داظهار دپاره ئې مونږ لیکو هغه (ی) چه د کلمې جز ده هم نه لیکل کېده دا راز کلمات زښت ډېر دی چه مونږ دلته دټولو لیکل ضرور نه گڼو او په همدغومره نمونه اکتفا کوو، مگر دا باید ووایو چه په دغه پخوانی رسم‌خط کښې ځینی اشکالات و چه اوسنی لیك هغه رفع کړیدی .

(۳) (به ـ په ـ لکه ـ ته) دا راز کلمات هم پخوا پدې ډول (ب ـ پ ـ لك ـ ت) لیکل شویدی اودغه (ه) چه اوس دفتحې داظهاردپاره دځینو کلماتو په آخر کښې لیکل کېږی اوډېر التباسات رفع کوی په پخوانی رسم‌خط کښې دډېرو کلمو په آخر کښې نشته ، دهمدې لامله (راته ـ زړونه ـ که ـ زمکه) پدې ډول (رات ـ زړ ون ـ ك ـ ز مك) لیکل شویدی اوپه ځینو ځایو کښې (لو یه) هم (لوی) لیدل کېږی یعنی دغه راز غلطی چه گرامری اساس ته ئی زیان رساوه هم په زاړه رسم خط کښې شته چه په نوی رسم خط کښې ئې اصلاح شویده .

(٤) (لری ـ کوی) په پخوانیو کتابو کښې ددغسی کلماتو په آخر کښې (ن) هم په ځینو ځایو کښې زیات شویدی یعنی (لری) (لرین) او کوی (کوین) لیکل شویدی .

(٥) ځینی کلمات چه په اوسنی لیك کښې دمغیره حروفو په اثر کښې په آخر کښې (و) پیدا کوی لکه : (دځوانانو ـ دیارانو ـ د مومنانو) په پخوانیو کتا بو کښې بې واوه لیکل شویدی یعنی دغه واوچه اوس د کلماتو په اخر کښې زیاتېږی اودخپل ماقبل ضمه ښکاره کوی په ځینو پخوانیو آثارو کښې نشته .

(٦) چه ـ دا کلمه دسلیمان ماکو په تذکره ددولت په دیوان اودملامست په کتاب سلوك الغزات اوځینی نورو کښې پدې راز (چی) لیکلې ده .

(۷) کښې ـ دا کلمه په پخوانیو کتابو کښې پدې ډول (کښ) زیاته لیدل کېږی مگر په ځینو کتابو کښې لکه دملا جمعه اودولت اواحمد شاه بابا قلمی دیوانونه په دغه بل‌صورت یعنی پدې ډول (کښې) هم شته اوهمدغه‌شکل دپښتو ټولنی په یوه لوی مجلس کښې چه مخکښې ئې ذکروشو تصویب اوغوره شوځکه چه دا کلمه اوس هم په‌تر کیبی صورت کښې لکه کښېناست ـ کښېوتل سره له (یې) لیکل کېږی که څه‌هم په‌تر کیبی صورت کښې بی (ی) هم‌لیدل کېږی لکه چه دمیرزا خان انصاری اواحمد شاه‌بابا په‌دیوان کښې کښووت لیکل‌شویدی او(کښېښو) پدی راز (کښ‌ښو) هم‌دمیرزا په دیوان کښې لیکلی دی دې کلمې دپښتو ټولنی له تصویب څخه مخکښې داوسنیو لیکوالو په‌تحریر کښې‌یو بل صورت‌هم پیدا کړی و ، چه‌هغه‌دادی : (کی)

(ب) دتورو اتصال او انفصال :

دپښتو ځینی کلماتو دتوروداتصال‌اوانفصال‌له کبله نسبت پخواته‌تغیر موندلی‌چه‌هغه نودادی :

(۱) له ـ دا کلمه چه دمغیره حروفو له جملې څخه ده ښخوا به اکثراً په لیکلو کښې له نورو کلمو سره یو ځای لیکل کېده لکه چه داخوند درویزه په کتاب او دمیرزا خان انصاری په دېوان کښې له ځینو کلماتو سره پدې راز لیکل شوېده (لذات ـ لچا ـ لهغو ـ لدیه ـ لکور ـ لنور چا ـ لیار ـ لخله) او اوس دا کلمات پدې راز (له ذاته ـ له چا ـ له هغو ـ له دې ـ له کوره ـ له نور چا له یاره ـ له خولې) لیکو .

(۲) به ـ په : ـ دا کلمې چه اوس یې له بلې کلمې سره یو ځای نه لیکو ښخو اله ډېرو کلماتو سره یو ځای لیکل شوېدی چه مثالونه یې دادی (بم ـ بواور ـ بی ـ بکله ـ بویل ـ بخله ـ بڅه ـ بمین)ـ اوس که مونږ دا کلمې لیکونو پدې ډول بهوی (بهمی ـ به واوری ـ بهڅې ـ به کله ـ به ویل ـ به خوله ـ به څه ـ به مینه)

(۳) نه ـ دا حرف چه دنفی توری دی او اوس یې له ځینو کلمو څخه جلا لیکو، ښخوا به ور سره یو ځای لیکل کېده لکه پدې کلماتو کښې (نهیڅوك ـ نبی ـ نکه) چه اوس دا راز لیکل کېږی (نه هیڅوك ، نه به یې ـ نه کا) دا حرف اوس هم له ځینو الفاظو سره یو ځای لیکل کېږی او له ځینو جلا وی یعنی په (نکړی) کښې یې متصل او په (نه کوی) کښې منفصل لیکو ـ که وایو چه ددې حرف په اتصال او انفصال کښې رو ستی توری تاثیر لری خو پدې دواړو کلمو کښې روستی توری همدغه یو کاف دی چه هیڅ تغیر یې نه دی کړی داهم څوك نشی ویلی چه د روستی کلمې کلموی کیفیت څه اغیزه پکښې کوی ځکه چه (کړی) او (کوی) دواړه یو راز فعل گڼل کېږی هسې نه چه یوه کلمه فعلی او بله اسمی کیف لری .

همدغه راز (مه) چه د نهی او منع کولو حرف دی په (مه کوه) او (مکړه) لکه (نه) متصل او منفصل لیکل کېږی .

دغه ډول واړه واړه شیان نور هم پیدا کېږی چه زمونږ د لیك یو راز والی خرابوی او د رسم خط بې نظمی ورڅخه څرگندېږی ، مگر دا لازما په نظر کښې دومره مهم نه ښکاره کېږی او هغه شیان چه د تلفظ د اختلاف په لمسون د لیك د اختلاف باعث شویدی لکه چه د نن ورځې په لیك کښې ډېر مثالونه لری ، څوك (ویاله) او څوك (واله) او ځینې (بیاله) لیکی ـ همدارنگه (وموند ـ ومیند ـ ونیت ـ ومیت ـ رڼا ـ روڼا ـ پنگه ـ یانگه) او دا راز نور کلمات هر څوك ښخپله خوښه په بېل بېل راز لیکی او زمونږ د لیك یو راز والی ته ډېر ضرر او زیان رسوی ـ دا راز شیان زمونږ په ښخوانی لیك کښې نسبت دې وخت ته ډېر لږ پیدا کېږی ځکه چه اکثر دغه راز کلمات چه په اوسنی لیك کښې دوه یا دری صورته لری په ښخوانیو او زړو آثارو کښې په یوه صورت لیدل کېږی یعنی څومره چه په هغه وخت کښې ممکنه وه ادبی او معیاری لهجه موجوده وه چه په لیك کښې به یې مراعات کېده لکه چه له رحمان بابا نه نیولې د سلیمان ماکو پورې ټولو لیکونکو له ننگرهاره تر قندهاره یو راز (وشو ـ شی ـ شته . . . .) په شین لیکلی دی ـ دغسی ځینې نوری کلمې هم شته چه د رحمن بابا او اوی احمد شاه بابا په دیوانو کښې ډېر ډېر ځایو نه

په یو راز لیدل کېږي او سړی گمان کوي چه دا دواړه دیوانونه په یوه سړي لیکلي وي یعنی (بخره نمر ، ویاله ، اوښې ، وکړ ، زمکه ، ورځ ، وېره ، اوده ، زېړ ، موندل) په دغو دواړو دیوانو کښې په یو راز لیکل شوېدي او که همدغسې پښتو دسلیمان ماکو په تذکره کښې ئې هم موږ مگر دبې اطلاعی له کبله دپښتو دنهضت په روستي دوره کښې دغه ادبي وحدت او دلیك یو والی ورو ورو په لته وهل شوېدي او دغه یوه لویه لاره په ډېرو کوڅو او کږوو وږو لارو بدله شوېده او په کور کښې کور کی جوړ شوېدي .

په دغه راز کلماتو کښې که سړی وغواړي چه یو صورت غوره کړي او په لیك کښې په عمومي ډول قبول شي دلته دوه اشکاله پېښېږي: یو دا چه هر لیکونکی ته طبعاً هماغه صورت مقبول او ښایسته ښکاري چه دده په ژبه اوزده کښې ځای لري او خپل ورته ښکاري . بل دا چه ددغه راز کلماتو دیوه صورت په انتخاب کښې صحیح فیصله چه په علمي اساس بناوي په ځینی ځایو کښې گرانه معلومېږي ، مونږ کولی شو چه په بعضی الفاظو کښې دگرامر په لار ښودنه یا دپخوانی ادبي لهجې په قبلولو یو صورت غوره کړو ، مگر کله کله له داسې اختلافي صورتونو سره هم مخامخ کېږو چه هلته دترجیح وجه سړی سمدلاسه نه مومي او دې ته احتیاج پیدا کیږي چه دژبې په ریشه کښې ښه تحقیقات وشي او اصلي صورت له نورو صورتو څخه دفیلولوجي او علم الاشتقاق په اساس وپیژندل شي .

نو مونږ باید دخپل لیك اصلاحات له هغه ځایه شروع کړو چه هلته دفیصلې اساس شته یعنی هغه اختلافي صورتونه چه زمونږ په پخوانی ادبي لهجه کښې نشته او اوس پیدا شوېدي او صحیح مقنع دلائل ئې هم ایجاب نه کوي یا هغه لهجوي تغیرات چه قواعد او گرامر ئې نه مني او دلیك یوراز والی خرابوي باید له خپل لیك څخه وباسو او ورو ورو په ژبه کښې یوه لهجه چه هر څوك ئې په لیك او تحریر کښې مراعات وکړي پیدا کړو .

زمونږ دتحریري لهجې په گډوډولو کښې دخپل او مغفن کلمات هم ډېر تاثیر لري او دلیکونکو داختلاف موجب گرځي یعنی ځینی کسان (خلق) او ځینی (خلك) لیکي ، مگر دقلم په لیکلو کښې هیڅوك د(کلم) طرفدار نه دي او باید چه نه وي ځکه چه دخپل لغت باید پخپل اصلي صورت ولیکل شي او له مغفناتو ځنی ئې فرق وشي همسې نه چه (کلم) ، مغفن وبولو او په تحریر کښې حق ور کړو نو هر کله چه قلم په قاف لیکو خلق به څه دلیل خلك لیکو مگر دلته یوه خبره شته چه خلك او کلم سره له دې چه په دواړو کلمو کښې عام پښتانه قاف په کاف بدلوي او دنوعیت په لحاظ هیڅ فرق نلري بیا هم فرق لري که یو سړی (کلم) ولیکي ښائي چه هر څوك ورباندې هاها جوړه کړي مگر هغه لیکونکی چه خلك لیکي هغه ته څوك څه نشي ویلی بلکه دې لا په (خلق) لیکونکو اعتراض کوي ، دا ځکه چه یوه کلمه په تحریر کښې په بل څېر داخلول هرچا ته بدا ښې مگر هغه الفاظ چه پخوا په لیك کښې راغلي دي که څه هم څه منطقي دلیل ونلري څوك ئې دومره ډېر مخالفت نه کوي نو ددې دپاره چه زمونږ په لیك کښې یوراز والی پیدا شي دا راز شیان هم دبحث وړ دي .

رتبیل شاهان

کابلی

بناغلی احمدعلی خان « کهزاد »

پرده های تاریکی که مرور قرون متمادی روی صفحات درخشان تاریخ افغانستان گسترانیده بود درین چند سال در اثر زحمات وتتبع مشتی از جوانان کم کم بر داشته شده وامروز بصورت غیر محسوس روشنی خفیفی بنظر میخورد که باوجود کمی نور قدم های ارزان ما را بطرف حقایق مسلمه رهنمونی میکند .

بناغلی احمد علی خان « کهزاد »

آنهائیکه در تاریکی محض قدم برداشته ورفتند تااین چراغ کوچك وکم نور را بدست آوردند امروز بااطمینان قلب وقدمهای متین وسنجیده بیشتر میروند ویقین است که فردا اولادان متتبع وخردمند افغانستان باافکار تازه ووسایل مکمل تر علمی شروع بکار نموده ، حیثیت مقام ورول تاریخی افغانستان رادرخود کشور در صحنهٔ آسیا ، در تاریخ عمومی دنیا تعین خواهند کرد .

یکی از دوره هائیکه در تاریخ کشور ما تاکنون بر آن روشنی کامل انداخته نشده است همین دورهٔ است متصل بظهور و نشر دین مقدس اسلام که باوجود بودن پارهٔ معلومات متفرق بکلی تاریك مانده وجرقه ئی که درین تاریکی بنظر میخورد همان نام وکلمهٔ کوچك « رتبیل » است که حتی معلومات من دراطراف رسم الخط وتلفظ صحیح همین یك کلمه هم در شبهه وتردید است.

بعداز سقوط هیاطله دراثر ظهور توکیوها (ترکان غربی) و ساسانی ها وچینی ها حفاد کوشانی های خورد واختلاط این همه عناصر متفرق وضعیت طوری پیچیده ودرهم و برهم میشود که روشن نمودن حقایق ازمیان آن کار آسان نیست ـ از نقطهٔ نظر عرق کوشانی ، هیاطله زابلی ، ترکی ، بهم مخلوط شده واز پهلوی دیانت بودائی ، برهمنی وهندو و پیروان آفتاب

مختلط گردیده ومنابعی‌هم که‌در دست است چه‌چینی چه‌ترکی ، چه‌کشمیری وهندی و چه عربی وفارسی هر کدام شاهان وسلاله های سلطنتی رابه اسم ونام ونشان علیحده یاد میکنند . اگر قضایافقط از یکطرف یعنی به‌استناد یکی ازمأخذ سنجیده شود شاید راهی بدست آید ولی اگر قرار باشد که موضوع در روشنائی همه مدارك دیده شود وباید هم‌دیده شود وبهم تطبیق گردد کارخیلی مشکل میشود ولی‌چون یگانه راه تحقیق همین‌است بدان اقدام میکنیم امید است درین دورهٔ خیلی مهم تاریخ کشور ماهم روشنی بیفتد و روزنهٔ کوچکی برای تحقیقات آینده باز شود .

دراطراف نام «رتبیل»

خاطرات ملی بعد ازهزار سال اسمائی ازقبیل رتبیل ، زنتبیل ، زنبورك وبعضی و اقعات بزرگ مربوطهٔ آنها مانند ساختن دیوارهای بالای کوهای کابل وعجله‌ئی که‌درآبادی، واتمام آن درکار بود بیاد دارد . این خاطره های کوچك و پراگنده یادی از همان دورهٔ تاریخ ما است که‌میخواهیم حتی‌الامکان‌دراطراف آن‌روشنی بیندازیم . داستان‌های‌عوام‌رتبیل، زنتبیل زنبورك همه را (شاه) وقلهٔ بلند دنبالهٔ کوه شیردروازه را که فراز (جبه کهنه) یعنی بالای یکی ازموقعیت‌های قدیم شهر کابل واقع‌است‌بنام «تخت زنبورك» یادمیکنند وازخود کلمهٔ «تخت» هم معلوم میشود که «زنبورك» شاه بوده وچون شاهان ما یادگار های زیادی در کهستانات مملکت ازخودباقی گذاشته‌اند بدون چون‌وچرا میتوان‌گفت که‌قلهٔ مذکوریکی از تماشا گاهای زنبورك شاه بود وچون مقصد در ینجا صحبت دراطراف خودنام است بدان عمیق میشویم : در خاطرات عامیانهٔ مردم کابل نسبت به رتبیل وزنتبیل ، اسم زنبورك بیشتر عمومیت دارد . درآثار وکتب‌چاپی مخصوصاً منابع‌عربی ازقبیل فتوح‌البلدان بلاذری ، کامل ابن‌اثیر وطبری وغیره این اسم بصورت (رتبیل) ضبط شده بعضی مأخذ وآثار فارسی که‌ازین عصر وازین شاه ودودمان او صحبت مینمایند این اسم را به صورت های مختلف قید کرده اند ابو سعیدعبدالحی بن‌الضحاك بن‌محمود گردیزی درزین‌الاخبار که‌تاریخ تالیف آن‌را به٤٤٠ هجری نسبت میدهند اورابه‌اسم «رتبیل» خوانده چنانچه بطورمثال گوید (١) : « . . . . پس ازسیستان به‌بست آمد وبست‌را بگرفت وازانجا به‌بنجوای تکین‌آباد آمد وبارتبیل حرب‌کرد وحیله‌ساخت ورتبیل را بکشت وبنجوای برخود بگرفت . . . . »

تاریخ سیستان که‌به‌تصحیح ملك‌الشعراء بهار درطهران به‌سال ١٣١٤ شمسی بطبع رسیده

(١) صفحهٔ ١١ ، کتاب زین‌الاخبار تالیف ابوسعید عبدالحی بن‌الضحاك بن‌محمود گردیزی به‌سعی واهتمام وتصحیح محمد ناظم طبع برلین سنه ١٣٤٧ هجری مطابق ١٩٢٨ .

ودرحدود بین ٤٤٥-٧٢٥ هجری تالیف‌شده این‌نام‌را گاهی بصورت (زنبیل) گاهی(زنبیل) ضبط کرده وحتی در دوسطر پشت‌هم ، هم این کلمه بهاملای متفرق نوشته شده مثلاً را جع به آمدن ربیع‌الحارثی به سیستان ضمناً چنین مینگارد ، (۲) « . . . . واندر سنه سبع واربعین به بست واخدوان ناحیت‌شد وآن‌زنبیل که رفته بود بااوحرب کرد وزنبیل ازپیش او برفت وبزمین هند روان شد . . . . »

دورهٔ که دراین مقاله میخواهیم مطالعه کنیم دوره ایست که درمیان دو دین و دومذهب واقع شده . می‌شد که این دوره را میان د وچیز دیگر هم قرار داد و لی چو ن تاریکی ها وخالیگاهای تاریخ‌چهار گردمارافرا گرفته عجالتاً چوکات را وسیع‌تر گرفتیم تاباسیرمطالعات ونزدیك ساختن وقایع حدود محدودتری برای آن تعین‌کنیم . علاوه برین این دوره‌را ازین جهت‌هم‌درچوکات بزرگ‌میان‌دومذهب قراردادیم که‌قسمت بزرگ‌حوادث آن قسمت حوادثی را که شاید بواسطهٔ ضیقی جای درین مقاله گرفته نتوانیم ، واقعات جنگ های مذهبی تشکیل داده زیرا رتبیل‌ها همان شاهانی هستند که ازسال‌های ۳۲ هجرت تا فتح کابل بدست یعقوب بن‌لیث صفاری در۲۵۸ هجری مدت ۲۲۸ سال بازنرال های عرب مقابله کرده اند در حقیقت این دوره دوصفحه از تاریخ کشور وورقی از زندگانی ملی ما را تشکیل داده است ، یکی بدیگری‌مربوط است ، یکی بهدیگری‌پیوسته است ویکی بدون‌دیگری فهمیده ونوشته نمیشود .

معمولاً چنین تصور میشود که بعد ازکوشانی های بزرگ که بیش ازدوقرن (ازاوائل عهد مسیح‌تاربع اول‌قرن‌سوم) رول مهمی درین‌گوشهٔ آسیا بازی کرده اند روح مملکت‌داری نظام سلطنتی ، تشکیلات اداری ومقاومت نیروی‌ملی بکلی ازبین رفته و جز مشت تیول نشین دردره های صعب‌المرور کسی دیگری باقی نمانده است تا اینکه چند ین قرنی میگذرد وآئین اسلامیت رواج می‌یابد و درمقابل عمال خلفای عباسی مردم جنبشی بخود داده و طاهریان ، سامانیان ، صفاریان روحیات ملی‌را بیدار می‌سازند . این‌مفکوره اگر باحقایق و اقعات ،همان حقایقی که‌درك آن بعلت تاریکی عمومی کمی مشکل است ، سر داده‌شود معلوم میشود که‌هیچ گاهی کشور کهستانی‌ما آریانا ، خراسان ، افغانستان فاقدنیروی‌قومی ، زمامداران وزعمای ملی ، تشکیلات سلطنتی نبود تنها چون « آشیانهٔ عقاب» نسبتاً ازنظر های مورخین کلاسیك یا مورخین قرون وسطی دور افتاده بود حقایق مسلمه پوشیده ماند وگرنه بروز هنگامه های بزرگ خارجی که‌چون موجی آمده وبه جدارهای سنگی این‌مملکت خورده وعقب رفته وسیر آن بالکل معطل ویابطی وکند شده ویارنگ محلی‌اختیار نموده است خود بخود نشان میدهد

(۲) صفحهٔ ۹ تاریخ سیستا ن .

که مرکز اداری سلطنتی وقوای محتشم بزرگ ملی همیشه درعقب دیوارهای سنگی این سرزمین وجود داشت ودرمقابل هرپیش آمدی اثبات وجود میتوانست .

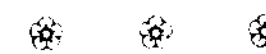
چیزیکه درباب تاریخ سیستان قابل ملاحظه است این است که این اسم را به ضبط معروف آن رتبیل یك دفعه هم ذکر نکرده است .

درنسخهٔ مجمل‌التاریخ پاریس صفحهٔ ۲۴۷ (۱) این اسم بصورت رتبیل قید شده وگوید :
« . . . پادشاهان زمین کابل وسندرا رتبیل گویند . »

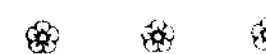
قراریکه آقای ملك‌الشعرا بهار درپاورقی (۲) صفحهٔ ۹۱ تاریخ سیستان مینگارند چنین معلوم می‌شود که دریك‌نسخه ترجمهٔ طبری که دراواخر یااوائل قرن ششم هجری نوشته شده همه‌جا این اسم (زنتبیل) ضبط‌شده ویکجا هم (زنده پیل) آمده . دراین پاورقی آقای بهار باین نتیجه میرسد « که اصل این کلمه زنتبیل بوده وزنتبیل همان زنده‌پیل‌است که درادبیات فارسی هم مکرر درتعریف پهلوانان استعمال شده . . . »

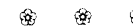
دریك نسخهٔ دیگر ترجمهٔ طبری که آقای‌بهار دیده ومتعلق به کتابخانهٔ معارف مشهد است این‌اسم را زنبیل قید کرده اند .

قراریکه ازروی پاورقی های صفحهٔ ۴۱۷ جلد دوم تاریخ هند تالیف هلیو بر می آید واصل آنها متاسفانه نزد نگارنده نیست این اسم را مولفین غربی هنوز هم بصورت های مختلف تر دیگری قید کرده اند .

اوکلی Ockley درتاریخ سراسن‌ها(۲)صفحهٔ ۴۹۰ شاه مذکور را « زنتیل Zentil » خوانده . ویل Weil درتاریخ خلفا(۳) بزبان جرمنی صفحهٔ ۴۶۱-۴۴۹ او را به نام « زنبیل Zenbil » یاد کرده .

رینیو Reinaud درخاطرات هند(۴) صفحه ۷۱-۷۲-۱۷۸ (رتبیل Ratbil و « زنبیل Zenbyl » خوانده .

---

(۱) صفحه ۴۱۷ جلددوم تاریخ هند تالیف سر ، اچ ، هلیو .
(۲) Hiotory of the Saraceus Bohis Edit.
(۳) Cejeschichte de Chalifen.
(۴) Memoire sur l'inde.

توماس E.Thomas درژورنال انجمن شاهی آسیائی جلد ۱۲ صفحه ۳٤٤ (۱) شاه موصوف را « رتپیل Ratpil » یاد نموده .

پرایس Price درتاریخ قدیم مسلمانان(۲) صفحه ٥ـ٤٠٤ اسم شاه‌را بصورت های(رتیل Reteil) ، (راتیل Ratteil) تذ کار داده .

ابن‌خرداد به (Oxford Ms) صفحه ۲٦ می‌نویسد : « ملك سمر قند طرخان سکستان رنتل) املای اسم شاه باوجود یکه سه دندانه دارد فقط دونقطه ت بالای‌خانهٔ وسطی گذاشته شده وموسیو میتا رد Meytard درژورنال ازیاتیك سال ۱۸٦٥ صفحه ۲٥۱ از فقرهٔ فوق « پادشاه سیستان رتبیل » استخراج وترجمه کرده است .

ازروی صفحه ٤۱٦ جلددوم تاریخ هند تالیف هلیو چنین برمی‌آید که تاریخ (الفی) که ازان درپاورقی اسم برده شده اسم شاه کابل را بنام «رنبل Ranbal » یاد کرده .

مولانا نورالدین محمدعوفی درجامع الحکایات خود قسمت اول باب سیزد هم ، حکایت ۲۱ (۳) تحت عنوان یعقوب‌لیث وروسل‌قصهٔ جالب توجهی ازملاقات موسس سلالهٔ صفاری و پادشاه کابل نقل می‌کنند که شاید از روی متن انگلیسی تر جمهٔ آن را بجای منا سبت بد هیم درین حکایت پادشاه کابل که مصروف مطالعهٔ اسم او هستیم بصورت (روسل) یاد شده .

تاریخ هندوسند یافتحنامهٔ‌سند که بچچنامه معروف شده و درسنه ٦۱۳ هجری از طرف علی بن‌حامد بن‌ابی‌بکر الکوفی از روی نسخهٔ اصل عربی درعصر ناصرالدین قبا چه ترجمه شده است درمواد مختلف ازیکی ازپادشاهان سند بنام (راسل)یاد کرده و این‌کلمه دربعضی نسخه‌های خطی این کتاب بصورت(رائیل) هم تحریر یافته وطبری همین(راسل)را « ملك‌السند » خوانده (٤) ازروی یك مکتوبی که محمد قاسم فاتح سند برای حجاج فرستاد . چنین معلوم می‌شود که همین پادشاه بنام « بسامی راسل » یا « بشامی راسل » هم خوانده شده وملوك

(۱) صفحه ۳٤٤ Journal of the Royal Asiatic Society Vol ×11

(۲) Retrospect of the Mohammedan History Vol I.

(۳) صفحه ۱۷٦ جلد دوم تاریخ هند تالیف سر ، اچ ، هلیو

(٤) صفحه ۲٥۹ چچنامه .

هندوسند تابع او بودند (۱) ودرین وقت هنوز مسلمان نشده بود و کشورش بدست مسلمانان نه افتاده بود .

پرفیسر «ولسن» در «آریانا انتیکوا» صفحه ۱۳۳ درباب این پادشاه می نویسد :« . . . دراخیر قرن ۷ م مسلمانان در کابل حتی درشمال کوها به بت پرستانی مقابل شدند که پادشاه آنها (رتنه پاله Retna-pâla) نام هندی داشت وابن حوقل که نگارشات او تحمیلاً مربوط به قرن ۱۰م است می نویسد که مسلمانان زمانیکه حصار شهر را متصرف شده بودند خود شهر هنوز بدست بت پرستان یعنی اهل هنود بود . . . »

درپاورقی نمره یك همین صفحه نام شاه کابل را شرح داده مینویسد : « که مولفین اسلامی این اسم را بصورت رتیل ، رتپیل، رتبل، رنتل زنتیل وغیره قید کرده اندواین اختلافات املائی خاصیت حروف رسم الخط فارسی است . «پرایس» میگوید که این نام یاتاتاری ویاهندوئی است ودرهندوبودن آن شبهه نیست واصل آن رتون پال Rutun-pâll یا «رتنه پاله Retna-pâla» بوده وقراریکه پرایس بملاحظه میرساند خانوادهٔ این شاه «دربخاریا Bokharia » املا کی داشتند . . . »

از روی پارهٔ ماخذی که فعلاً دردست نگارنده میباشد ازین بیشتر نمیشود دراطراف نام « رتبیل » چیزی نوشت البته این هم بجای خود کافی وتا اندازهٔ زیاد نظر یات مارا راجع به نام « کابل شاهان» این وقت وسعت می بخشد . تاجائیکه عجالتاً قضاوت میتوان کرد این نام اسم خاص کدام شاه کابلی نبوده بلکه عنوان یك دودمان بزرگ است که ماخذ عربی بیش ازدوصد سال ازان ها صحبت میکنند وبدون اینکه اینجا دقیق شویم گفته میتوانیم که ازسال‌های اول هجرت تازمان سلطنت یعقوب بن لیث صفاری درسیستان درتمام این مدت طولانی رتبیل شاهان بین هامون سیستان وسند حکومت نموده اند واین خود دلیلی است واضح که این اسم اسم خاص یك شخص نبوده بلکه اسم یالقب دودمانی بوده که پادشاهان کابل وزابل ورخد وسیستان وزمین داور بدان یادمیشدند . شاید اسم اولین پادشاهی هم باشد که سرداران عرب درسیستان ودلتای هیرمند بار اول باحکمرانان یاشخص خود اومصادف شده وپسان ها اولادهٔ اورا تازمان آخرین فتح کابل بدست یعقوب لیث همان یك نام یاد کرده رفته‌اند . بعد ازینکه جنوب هندوکش به تدریج ازسواحل هامون سیستان دراثر پیشرفت مسلمین ازدست ایشان برامد بطرف شرق پسپا شده رفته درکشمیر وسند واراضی ماورای آن درقلمروهای نسبتاً کوچك

(۱) صفحه ۱۲٦ چچنامه

ومحدودی بنام « ملك سند » سلطنت خود را ادامه دادند. چون ازروی الهندالبیرونی ومسکوکات وازروی اشارات مورخین عرب راجع به دین آنها میدانیم که درین وقت سلسلهٔ برهمنی یا هندو در کابل به سلطنت رسیده بود احتمالات زیاد به این دلالت میکند که این اسم اصلاً هندوئی بوده باشد .

قلمرو سلطنت : اگرچه معمولاً خاطره های ملی ومخصوصاً داستان های عامیانهٔ اهالی کابل رتبیل زنتبیل وزنبورك شاه را که مقصد ازان دودمان رتبیل شاهان کابل باشد، شاهان کابل میدانند ولی در حقیقت دامنهٔ حکم فرمائی آنها از کابل حتی به معنی جامع آن هم خیلی ها وسیع تر بود قراریکه ازمنابع مختلف عربی معلوم میشود شاهانیکه به لقب رتبیل یابیکی از صور مختلف آن یادشده اند درمقابل سرداران عرب وسپاه ایشان ازیك منطقهٔ بسیار وسیعی دفاع میکردند که ازهامون سیستان تا کوهای کابل وحتی تاسواحل سند انبساط داشت . قراریکه درصفحات پیش ذکرشد مجمل التواریخ رتبیل را پادشاه « زمین کابل وسند » خوانده و چچنامهٔ راسل را بصفت « ملك سند » یاد نموده . ملك الشعراء بهارایشان راپادشاهان « کابل وسجستان ورخج (۱) میداند .

همین قسم که کابل غیرازشهر مفهوم جغرافیائی مختلفی داشته و« زمین کابل » یا « کابل زمین » علاقهٔ وسیعی را دربرمیگرفت رخج یارخد یعنی زمین داور وقندهار فعلی وسجستان یعنی حوزهٔ سفلی هیرمند وسیستان هم رقبه های مختلفی را احراز کرده و وقتی هم بوده که تمام اراضی جنوب هندوکش از حدود کرمان گرفته تا کشمیر ولب دریای سند و از زمین داور گرفته تاسرحد مکران حتی تا اوقیانوس بنام سیستان یادمیشد چنانچه تاریخ سیستان عین این حدودرا درصفحهٔ ۲۵ چنین قید کرده : « وحدشرق اقصی کشمیراست تالب دریای محیط وازسوی غرب زان سوی سپه (۲) .. . » احیاء در ورق ۹ می‌نویسد (۳) : « حدسیستان از کشمیر است تالب دریا وحد مغرب سیستان کرمانست وحد شمالی اسفزار و جنوبی سند و ناحیهٔ سیستان شانزده است ... »

عین این قطعه راصاحب کتاب الخراج ،بوالفرج بغدادی بنام (نیم روز) یاد کرده وآن اصطلاح جغرافیائی است درمقابل باختر که حصص شمالی هندوکش به جمع باختروقسمت جنوبی آن به اسم « نیمروز » یاد میشد وجه تسمیهٔ نیمروز شرح مفصل‌تری دارد که اینجابدان کاری نداریم ومربوط بـه مبحثی کـه تعقیب میکنیم این قدر باید گفت که سیستان و نیمروز یك مفهوم

(۱) صفحهٔ ۹۱ تاریخ سیستان پاورقی دوم .
(۲) ازمحال سیستان بوده واسفه وسفه هم خوانده شده .
(۳) تاریخ سیستان پاورقی دوم .

جغرافیائی خاص داشت عبارت از سیستان ودیگر مفهوم عام به معنی جامع ترکه حدود آن شرح یافت وشامل بست ، رخد ، کابل ، زابل ، نوزاد ، زمین داور ، اسفزار و حاشیهٔ باریکی ازجنوب غور وگردیز وغزنی وقسمتی ازبلوچستان تاحدود مکران بود « لو ستر انج » درنقشهٔ سوم کتاب اراضی خلافت شرقیه حدشمالی این قطعه‌را که‌بطول بین هامون و رود سند انبساط دارد باخطی معین کرده که از جنوب اسفزار وحدود جنوبی غور به رود خانهٔ پنجشیر تماس نموده وخود رودخانهٔ کابل بقیهٔ آن‌را تارود خانهٔ سند معین نموده است . به این ترتیب اگراراضی مذکور باتشکیلات ونام‌های جغرافیائی امروز تطبیق‌شود چنین بر می آید که رتبیل به‌سیستان افغانی وسیستان فارس ، ولایت قندهار ، زمین‌داور وپشت‌رودوگرشك وفراه وارزگان ، دیراوت ، قلات غلزائی ، مقر ، غزنی ، کابل ، سمت جنوبی وننگرهار وحصه‌ئی ازبلوچستان تاحدود مکران سلطنت وحکم فرمائی داشت .

پایتخت. دودمان‌رتبیل پورهٔ‌معلوم نیست . درجنگ هاباعراب چه‌دربست چه‌درزرنج چه دررخد وکابل وگردیزدرهمه جاشخصاً خود شاه‌حضور داشته‌وازاو اسم برده‌شده است اکثر احتمالات به‌این‌دلالت میکند که‌کابل‌مرکزو پایتخت آنها بوده‌باشد زیرا‌مخصوصاً بنام پادشاهان (کابل زمین) یادشده اند والبیرونی درین وقت‌ها در جنوب هندوکش محض‌از (کابلشا هان) اسم می برد ویادداشت های‌هیوان ـ تسنگ هم‌درسال های که‌مشرف به‌ظهوراعراب درسر حدات غربی خراسان میباشدد‌ولت کاپیسارا‌چنان‌مقتدرتصویر میکند که « ممالك همسایه ازبیم آن بجان می ارزیدند »

مقام رتبیل شاهان در سلسلهٔ تاریخ افغانستان :

موضوع‌بسیارمهم‌ومشکل که‌تاحال‌مطالعه وحل‌نشده‌وحل آنهم‌باوضعیت موجودهٔ معلومات ما مشکل است این‌است که‌رتبیل شاهان درسلسلهٔ خانواده های سلطنتی ، آریانا ، خراسان ، افغانستان عبارت از کی‌بوده وبکدام‌سلسله تعلق‌میگیرند ؟ منابع‌غیرعربی راجع‌به آنها چه میگوید وتاکدام اندازه میتوان این‌مدارك را بانگارشات مورخین عرب سرداد .

درین شبهه‌ئی نیست که‌اگر مطالعهٔ موضوع بصورت منفردومستقل مدنظر می بود شهادت مورخین عرب آنهم ازچندین زبان کفایت میکرد ولی چون ربط موضوع به‌سلاله های سابق وقدیم کشور درکرونولوژی تاریخ‌عمومی افغانستان‌اهمیت زیاددارد ومورخین‌عرب‌ازسلاله هائی که‌پیش ازنشر دین مقدس اسلام در کابل زمین سلطنت نموده اند اسم نمیگیرند ناگزیریم به‌منابع دیگر هم‌رجوع کنیم تاسررشته بدست آید ومطلب خوب‌تر فهمیده شود .

پیشتر اشاره نمودیم که‌بعد ازسقوط کوشانی های بزرگ درربع اول قرن سوم مسیحی

دودمان دیگری در کابل واراضی متصلهٔ آن به سلطنت رسید که بنام (کو شانی های خورد) یا (کیداری) یادمیشوند این خاندان احفادمستقیم همان کوشانی‌های بزرگ‌اند که در شروع دوره فترت شاخهٔ باختری و کابلی بهم متحد شده وتقریباً یك ونیم صد سال در تاریك ترین دورهٔ تاریخ افغانستان تاربع اخیر قرن چهارم مسیحی سلطنت نمودند .

چون ساسانی‌ها بیش ازبیش جسارت می‌نمودند هیاطله درین وقت از کهستانات بدخشان فرود آمده فارسی‌ها و گوپتاهای هندی‌را درخاك‌های خودشان عقب نشانیده وتااواسط قرن ٦ مسیحی ادارهٔ مملکت بدست ایشان بود .

مقارن به‌این‌وقت درمنگولیا وآسیای‌مرکزی اقوام زردپوست ژوان ژوان ها وتیو کیوها سراشغال اراضی درزدوخورد شده وبدون اینکه اینجا تفصیل داده‌شود تیو کیوها بطرف غرب تغیر محل داده رفتند ودو امپرا طوری بنام ترکان شرقی وغربی در صحنهٔ پنهاور آسیا تشکیل دادند وایستامی خاقان ترکان غربی با خسروانوشیروان ساسانی اتحادی بسته و دولت هیاطله‌را درحوالی ٥٦٦ مسیحی مضمحل نمودند ودیری نگذشته بود که دراثر تمایل ایستامی به دولت رم شرقی (بیزانس) اتحادترك وساسانی برخورده و (تیو کیوها) یعنی ترك‌ها درتخارستان وباختر وازآنجا به‌جنوب هندوکش نفوذیافتند وساسانی‌ها به‌حواشی غربی پسپا گشتند ومقارن به‌این‌وقت چینائی‌ها هم‌در تخارستان ظهور کردند به این ترتیب بعد از هیاطله عناصر ترکی هم‌پیداشد واین‌عناصر کم‌وبیش باقبایل زابلی هیاطله‌ودیگر شاخه‌ها وعشایر آن وبا کوشانی ها که به‌تعداد زیاد در دره‌های جنوب هند و کش سکنی داشتند و مخصوصاً بعد ازسقوط هیاطله از نقاط مرتفعه وقلل جبال شرقی آریانافرود آمده بودند مخلوط‌شده وازاختلاط آنهاعنصری بمیان آمده است که‌عرق کوشانی وزابلی درآنها بیشتراست وبعداز ٥٦٦ یعنی بعدازتاریخ سقوط هیاطله زمام حکم‌فرمائی جنوب‌هندوکش عموماً بدست آنها بوده است ودودمان سلطنتی رتبیل‌شاهان کابل که‌مصروف مطالعهٔ آن‌هستیم ازنقطهٔ‌نظر عرق مربوط به‌همین عنصر محلی‌میباشد که‌درجنوب هندوکش‌مخصوصاً‌درعلاقهٔ کابل‌وکهستانات متصل آن‌تشکیل گردیده‌است. بعضی‌مورخین ازهمین‌جهت دچارتردد‌شده وآنهاراترك خوانده‌اند ولی خود آنها چه‌قرار نظریهٔ البیرونی وچه‌قرار شهادت «وون. کانگ» زایرچین خودرا احفاد کوشانی‌ها دانسته‌ونسب نامهٔ‌خودرا عموماً به کنیشکا شهنشاه بزرگ ومعروف کوشان رسانیده اند .

کسانیکه وضعیت افغانستان این‌وقت رادیده وتشریح کرده‌اند یك‌عده زایرین‌چین‌میباشند که از ٦٣٠ مسیحی به‌بعدوقت‌بوقت وارد دیارماشده ونگارشات آنهاتازمان ظهور مورخین عرب یگانه‌منبعی است که‌ازان بایدپوره استفاده کرد وبانوشته‌های مورخین عرب پیوست بایدنمود . سرحلقهٔ این‌زائرین هیوان ـ تسنگ در ٦٣٠ یعنی سالی ازافغانستان عبورمیکرد که‌پیغمبر اسلام

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم رحلت فرمودند و حضرت ابو بکر صدیق (رض) به خلافت مسلمین انتخاب می شدند بدین قرار سال‌هائی که زایر مذکور ازافغانستان بطرف هند میرود وباز از آنجا مراجعت نموده وبطرف مملکت خود عازم چین میشود آخرین سال‌های زندگانی افغانستان قدیم است دین مقدس اسلام تازه ازشبه جزیرهٔ عرب بطرف شرق منتشر شده وهنوز به مملکت ما نرسیده است یعنی تقریباً ۱۰،۱۵ سال دیگر در کار بود زیرا به بعضی نظریه‌ها قشون عرب در زمان خلافت حضرت عمر رضی الله تعالی عنه (سال ۲۲ یا ۲۳ هجرت) به سرحدات غربی سیستان ظهور نمودند و قرار برخی شواهد دیگر سیستان در زمان خلافت حضرت سیدنا عثمان رضی الله تعالی عنه بدست ربیع بن زیاد الحارثی فتح شد بهر حال برای مطالعه دورهٔ که مصروف آن هستیم، همان دورهٔ که گفتیم میان دو دین واقع شده است واینك حالا از نزدیك تر آن را نگاه میکنیم معلومات زایر چین هیوان-تسنگ و آنهائیکه بعد از او آمده‌اند برای حصه پیش از اسلام وشهادت مورخین عرب برای حصهٔ اسلامی فوق العاده مهم است. این دو منبع یکی متمم دیگر است و برای فهمیدن روح قضایای دورهٔ که در ان عرف ، عادات آئین اخلاق وسیاست وهزار چیز دیگر یکدفعه تغیر میکند و انقلاب فکری در اذهان باشندگان کشور بعمل می آید مطالعه ومقایسهٔ هردو حتمی ولازمی است وعجالتاً این کاررا درمورد رتبیل شاهان کابل بعمل می آریم .

هیوان - تسنگ در ۶۳۲ یعنی ۱۰ یا ۱۵ سال قبل از تماس قشون عرب به سرحدات کشور ما وسال قبل از فتح اول کابل بدست اعراب در کاپیسا که کابل دراینجا جزء آن است از سلطنت مقتدری صحبت میکند که تقریباً از بامیان تا شهر تا کنزیلا کنار اندوس انبساط داشت وچهار هزار (لی) احاطهٔ آن بود که به حساب امروز مساحهٔ قلمرو این سلطنت تقریباً ۲۳۰۴ کیلومتر مربع میشود (۱) هیوان- تسنگ راجع به دین ومذهب وپیروان بودائی وبرهمنی وتعداد روحانیون فریقین وعدهٔ معابد وحاصلات زراعتی وآب وهوا وغیره معلومات مفصل میدهد که اینجا بدان کاری نداریم ومطلوب ما شخص خود شاه است. زایر چین درین باب می نویسد : «شاه ازنژاد تسالی Tsa-li (کشتاتر یا طبقهٔ جنگجو) است. مرد با معلومات واحتیاط کار است دلاوری وتندی مزاج عین فطرت او است از اقتدار ونیروی او ممالك مجاور چون بید میلرزند وبرده ایالات حکمفرمائی دارد . رعیت خود را دوست میدارد واز آنها حمایت میکند . پابند دیانت بودائی است . هر ساله مجسمهٔ طلائی بودا را به ارتفاع ۱۸ فت ساخته ودر حفلهٔ نجات که بنام (موکشامها پاریشاد) تشکیل میشود مردم را دعوت میکند و به محتاجین وغربا وبیوه زنان ومردان زن مرده صدقه وخیرات میدهد» (۲)

ازین بیانات واضح معلوم میشود که درسال های مقارن انتشار اسلام وورود قشون عرب

(۱) صفحهٔ ۱۰۱ افغانستان تالیف (اندره دولو) (۲) صفحهٔ ۱۰۱ افغانستان تالیف (اندره دولو) صفحه ۴۱ جلد اول خاطرات هیوان -تسنگ ترجمه استامنیلاس ژولین .

درحواشی غربی افغانستان ورسیدن آنها به سیستان درجنوب هندوکش در کابل وزابل دولت مقتدری وجود داشت که پایتخت آن شهر کاپیسی (بگرام) بود قلمرو این سلطنت بطرف شرق (لانپو) لغمان، (نا کی هولو) ننگارهارا جلال آباد وننگرهار، (کان تولو) پشاور حالیه وچار صده واندو (تاچاشیلو) تا کزیلا وضلع راولپندی حالیه را دربر میگرفت وباسلطنت کشمیر که بدست «کارکوتا درلاب ها وردهانا Karkota Durlabhavardhana» (بین ۶۳۱-۶۳۳) اداره میشد تماس داشت وحتی درقلمرو این راجاهم تا کوهای نمك «سانگهوپولا Sang-ho-po-la» پیش رفته بود بطرف غرب شاه کاپیسا بر اراضی «تسو- کو- چا Tsu-ku-cha» که آنرا (تسو کو تا) هم خوانده اند وعبارت از ارا کوزی یونانی ویاقلمرو زابلستان میباشد حکم فرمائی داشت . تنها این خطه هفت هزار (لی) احاطه داشت وازان معلوم میشود که بطرف غرب نفوذ دولت کاپیسا خیلی ممتد بود(۱) وروی همرفته از تا کزیلا تا کناره های هیرمند نفوذ وآمریت داشت .

این سلطنت مقتدر که هیوان - تسنگ باجزئیات ازآن صحبت میکند قرار شهادت زائر ینی که بعد ازاو آمده ورفته اند به نیرو واقتدار کامل درجنوب هندوکش دوام داشت چنانچه در حوالی ۷۲۰-۷۳۷ مسیحی که تقریباً ۹۰ سال بعد ازمسافرت زایر اول الذکر شود زایر دیگر چینی موسوم به هوی تچا او Houei-Tcheao از پادشاه خیلی مقتدری در بامیان صحبت میکند که : «تحت اثر وسلطهٔ کدام پاد شاه دیگر نبود . پیاده نظام ورساله خیلی قوی ومتعدد داشت وممالك دیگر جرئت نداشتند که به او حمله کنند . . . » علاوه برین این را هم تصریح میکند که پادشاه یکنفر (هان Han) یعنی آریائی بود . در ۷۵۳ تقریباً ۳۳ سال بعدتر زایر دیگر چینی وون کانگ Won-Kang حین عبور ازگندهارا درمعبدی اقامت داشت موسوم به معبد (جو - لوشه) پادشاه که موسیو سیلون لوی بزرگترین مستشرق فرانسه او را بلاشبه یکی از شاهان دودمان «شاهی» حساب میکند(۲) قرار تذکار زایر مذکور شاهانی که خود را از احفاد کنیشکا میدانستند درینوقت درگندهارا حکمفرمائی داشتند به این ترتیب منابع چینی در سالهای مقارن ظهور سرداران عرب درحواشی سیستان (۳۰ هجرت =۶۵۰ مسیحی) وتقریباً تایکقرن بعدتر (۷۵۳ مسیحی) به وجود حکومت های مقتدر در جنوب هندوکش صحبت مینماید که قرار ادعای خود شان وشهادت البیرونی که پسان ازان ذکرخواهم نمود عموماً خودرا کوشانی واحفاد کنیشکای کبیر میدانستند وعموماً به لقب (شاهی) و(شاهی های کابل) یاد شده اند.

❀ ❀ ❀

حالا برمیگردیم به نگارشات مورخین عرب وفارسی تادیده شود که ایشان درین زمانه ها

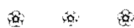
(۱) صفحه ۸ فصل دوم شاهی های افغانستان وپنجاب

(۲) ژورنال ازیاتیك شماره ژانویه - مارس ۱۹۳۶ از صفحه ۸۱ به بعد بقلم موسیو سیلون لوی

از کدام پادشاهان صحبت میکنند وقرار تذکار آنها قشون عرب از سرحدات سیستان گرفته تا کابل با کی وکدام قوه مواجهه شده اند .

قشون عرب باتفاوت نظریاتیکه موجود است باراول یا در سال ۱۸هجری یا۲۲ و یا۲۳ هجری درسرحدات غربی کشورما تماس حاصل نموده‌اند آنچه مسلم است این‌است که بعد از سال ۳۰ هجرت که مصادف به (۶۵۰) مسیحی می‌باشد تماس لاینقطع بین خاك ما وسرداران عرب پیداشده وازین تاریخ به‌بعد تازمان فتح‌کابل بدست یعقوب‌بن‌لیث‌صفاری در(۲۵۸هجری مساوی ۸۷۹م) سرداران عرب از سرحدات غربی سیستان گرفته تا کابل به پاد شاهانی مصادف شده‌اند که آنها را بنام های رتبیل - رانت‌بیل - زنبیل - زنتبیل یاد کرده اند .

اولین سردار عرب ربیع‌بن‌زیاد به امر عبدالله بن‌عامر در سال ۳۰ هجرت داخل‌سیستان شده زرنج مرکزآن را فتح کرد . به‌اساس تاریخ سیستان ژنرال‌عرب با (ایران‌بن‌رستم‌شاه) شاه سیستان مقابل شد بلاذری این‌شخص را(ابرویز مرزبان سیستان)خوانده‌وبعضی‌ماخذ دیگر ازشاه نام‌نمیگیرند‌لیکن قراریکه ازوقایع مابعد یعنی‌ازتصادمات‌سرداران‌عرب باحکمفرمایان‌محلی معلوم می‌شود این شخص یا «ایران شاه» یا«ابرویز» مرزبان یانایب‌الحکومه ئی بیش نبوده که ازطرف پادشاهان نیمروز وزابل وکابل یعنی رتبیل شاهان مقرر می‌شدند .

درسنه سی‌وسوم هجرت عبدالله بن‌عامر ، سردار دیگری را که عبدالرحمن بن‌سمره نام داشت به سیستان فرستاد . مشارالیه زرنج والرخج وبلادالداور را مطیع ساخت ودرجبل الزور زمین داور که درآنجا معبد معروف «زور» وقوع داشت بامدافعین وقشون رتبیل مقابل شد .

تاریخ سیستان (صفحه۹۱) مینگارد ربیع‌الحارثی در سنه ٤٧ هجرت در بست ورخد با(زنبیل) یا(زبیل) مصادف شد وازین‌تاریخ به بعدهمیشه نام رتبیل بحیث‌شاه ومدافع‌ازسیستان گرفته تا کابل برده می شود .

عبدالله بن‌ابی بکره‌درسنه۵۱ هجری به‌سیستان آمده‌ودربست ورخد وکابل با(زنبیل) محاربه نمود واخر بادوهزار درم بااو صلح کرد .

درسال ٦٤ هجری (٦٨٣ مسیحی) عبدالعزیز بن عبدالله بن عامر والی سیستان شده ووقتیکه‌ازبست‌سوی کابل میرفت دربیابان‌با« زنبیل» مصادف شد. تاریخ سیستان‌لشکر او را ترکی خوانده درنتیجه‌رتبیل شاه کابلی شکست خورده وکشته میشود قرار تذکار بلاذری رتبیل

درین جنگ ازدست ابوعفراء عمیر المازی بقتل رسیدوعبدالله که‌درغیاب عبد العزیز حکمر ان سیستان مقرر شد با رتبیل یاصحیح تربگوئیم با پسرو جانشینش د اخل جنگ شد ه و کا ر رتبیل شاه به‌صلح خواهی کشید .

درعهد خلافت عبدالملك مروان . چون عبدالله امیه‌ازطرف حجاج یوسف والی خراسان وسیستان به‌سیستان آمد درقلعه‌بست بازنبیل محاربه نمود وباز طرفین صلح نمودند.

هکذا درعهد حجاج ، سردار دیگر عرب‌عبدالله بن‌ابی بکر ه یادرسیستان یاطوریکه ازبعض منابع دیگر استنباط میشود درمملکت رتبیل درحوالی کا بل جنگ سختی میا ن قشو ن عر ب ورتبیل‌شاه واقع شده ومسلمانان‌شکست خوردند . این‌واقعه در۷۸هجری(۶۹۷ مسیحی) واقع شد.

حجاج برای پوشانیدن شکست خود در ۸۱هجری (۷۰۰) مسیحی عبد الر حمن بن محمد بن اشعث رابا چهار هزار نفر به‌قصد کابل به سیستان فرستاد تا قشون و لا یت اخیر الذ کر راهم‌باخود گرفته‌وجانب کابل‌حرکت کند. جنگ‌های‌میان‌اوو (رتبیل)یا (رتبل) درزابل وکابل واقع شد وبا مخالفتی که‌مابین حجاج وعبدا لرحمن محمدالا شعث واقع شد و شر ح آن اینجا مورد ندارد سردار مذکور نزد رتبیل شاه پناه برد .

درعصر ولیدبن عبدالملك ازطرف حجاج که‌والی عراقین وخراسان وسیستان بو د قطیبه بن مسلم درسنه‌۹۷ درحوالی کابل بارتبیل دچار محاربه گردید .

درعصر خلا فت هشام (۱۰۵ هجری) از طرف خالد بن عبدالله جنرالی به ا سم اصفح بن الشیبانی به‌جنگ آمده وبارتبیل مقابل گردید دردوره ابو منصور جعفر ، سلیمان بن عبدالله الکندی ازراه اسفزار وفراه وسر لشکر که یکی ازقلعه های بیرونی شهر زر نج بود به بست ورخد آمده وبارتبیل درآویخت ورتبیل شکست خورد .

در۱۵۱ هجری حینیکه معن بن زایده الشیبانی واردرخدشد ازطرف رتبیل هدایائی‌برای اوارسال شدلیکن معن هدایای مذکوررا کم وناچیز دانسته‌وبه‌جنگ مبادرت نمود . در ین جنگ از(ماوید) یا (ماوند) داماد رتبیل هم اسم بر ده شده .

درزمان هادی حینیکه‌تمیم به‌سیستان‌می آیدباز رتبیل دربست‌ورخد میباشد واینجا ازبرادراو

صحبت میشود زیرا درجمله اسرا اوراهم گرفته بودند .

دردوره عباسی ازرتبیل شاه چندان اسمی برده نشده وچنین مینماید که دراثر جنگ های طولانی خسته وضعیف شده وعموماً درکابل مستقر گردیده وقهراً تن به اطاعت داده تا اینکه سلطنت صفاری تشکیل وروابط میان بغداد وشاهان صفاری تیره وبالاخره قطع میشود در عصر زمامداری یعقوب لیث مجدداً رتبیل روی صحنه می آید وازبست گرفته تارخد وکابل جنگ های سختی میان ایشان واقع میشود وچون مرکز ثقل رتبیل شاه درین وقت بیشتر زابل یعنی حوالی غزنی وکابل میباشد آخرین جنگ ها در سال ۲۵۸ هـ (۸۷۹ مسیحی) درکابل واقع میشود چنانچه زین الاخبار وتاریخ سیستان این قصه راتذکار داده اند ومحمدعوفی درجامع الحکایات خود مفصل صورت جنگ رتبیل شاه وموسس سلاله صفاری را درکابل شرح میدهد .

باتذکار اسمای یکدسته سرداران عرب که منابع عربی وفارسی مفصل ازانها صحبت میکنند معلوم میشود که اقلاً ازسال ۳۰ هجری (۶۵۰ میلادی) تا ۲۵۸ هجری (۸۷۹ میلادی) هر سرداری که ازطرف مقام خلافت ونایب الحکومه های خراسان به سیستان اعزام شده همگی بلااستثنا دریکی ازنقاط سیستان یانیمروز خواه دربست خواه درزرنج خواه دررخد خواه درزابل وکابل وگردیز درسنه وتاریخ معین به پادشاه مملکت که رتبیل باشد وبرادران وخویشاوندان وقشون اومقابل شده اند که شرح وتفصیل فتح وشکست طرفین وغلبه وضعف یکی ازآنها وصورت مذاکرات صلح ودیگر چیز های مربوطه مبحثی است طویل که صفحات سالنامه حتی اختصار آن را هم اجازه نمیدهد .

قراریکه ازمطالعه مسکوکات برمی آید والبیرونی مورخ معروف دربارغزنی درکتاب الهند خود شرح میدهد آخرین سلسله های معروف شاهی جنوب هندوکش که مرکز آن ها عموماً کابل بوده بدون دخل درجزئیات به اسم ولقب (شاهی) یا (کابل شاهی) یا (کابلشاهیان) معروف اند که آن راهم بازبه دوسلاله مجزی تقسیم میکنند که یکی را معمولاً (ترکی شاهی) ودیگری را (برهمن شاهی) میخوانند موسس سلاله اول الذکر برها تکین Barhatakin وآخرین پاد شاه آنها (لگه تورمان) نام داشت که تا ۸۷۵ مسیحی درکابل سلطنت نموده اند وقرار تذکار البیرونی ۶۰ نفر ازآنها به سلطنت رسیده است . مشارالیه یکی از پاد شاهان آنهارا بنام (کنیك) خوانده وبنای یك استوپه بزرگ پشاور رابه اونسبت میدهد ازروی لفظ «کنیك» وازتاسیس بنای استوپه مذکور وتعداد ۶۰ نفری که به این خاندان نسبت میدهد بدون شبهه معلوم میشود که مقصود او ازین خاندان همان دودمان کوشانی است که سلاله

خورد وبزرگ وحتی اسلاف اخیر آنها را که از روی عرق باهیاطله وزابلی و تیوکیو هم کمی مخلوط شده اند در برمیگیرد و گاهی بشهادت مسکوکات به اسم (دودمان تجن) هم یاد میشوند وهیچ موردندارد که آنهاراترك خواند. البیرونی هم سلالهاجداد آنهارا به کنیشکای بزرگ کوشانی نسبت میدهد .

سرسلسله دودمان (برهمن شاهی) یا (هندوشاهی) کابل (کالار) نام شخصی است که در دربار (لگه تورمان) آخرین شاه دودمان فوق الذکر سمت وزیری داشته وازحوالی ۸۷۵ تا اوائل قرن ۱۱ یکعده شاهانی مانند(اسپالاتی) (سمانتا Samanta) (کمالو Kamalu) (بهیما Bhima)(جیپال Jayapala) (انندا پال Anandapala)،(تاروجانا پال Tarojanapala) از میان آنها سلطنت نموده اند که جنگ های سبکتگین وسلطان محمود کبیر غزنوی زابلی ازمیان آنها جیپال را بیشتر درزبان های مامعروف ساخته است وسلطنت برهمن شاهیان کابل بطرف شرق تاچترال وباسین وگلگت وسیلاس وکشمیر انبساط داشت . بطرف شمال نفوذ آنهادرماورای هندوکش واضح تصریح نشده ولی بطرف غرب تا کناره های هیرمند و سیستان حکم فرمائی داشتند . پس قراریکه اشاره شد از روی ماخذ عربی وفارسی وماخذی که ازعربی ترجمه شده چنین برمی آید که ازسال های ۳۰ هجری تا ۲۵۸ (از ۶۵۰ تا ۸۷۹ مسیحی) درمدت بیش ازدوصد سال که سرداران عرب به کشورما تماس ومحاربه داشتند همیشه درجنوب هندوکش باشاهانی مقابل شده اند که آنهارا به نامهای راتبیل، رانت بیل، زنبیل وزبیل ورنبل وغیره خوانده اند .

حالا که یك موضوع ویك عصر را ازنقطه نظر اعراب وماخذ غیر عربی مطالعه کردیم به این نتیجه رسیدیم که میان دو سنهٔ فوق که ماخذ عربی از رتبیل شاهان صحبت میکنند زائرین چین ومنابع کشمیری ومسکوکات از شاهان و دودمان های دیگر یاصحیح تر بگوئیم ازهمان یك سلسله شاهان ودودمان های شاهی به نام ها والقاب دیگری تذکر میدهند چنانچه تاجائیکه ضرورت داشت تفصیلات هردوطرف ذکر شد .

در دوره هائیکه مورخین عرب از « رتبیل» واحفاد اوبه همین نام اسم می برند زائرین چین والبیرونی و(کلهنه) مورخ کشمیر حتی مولف فتح نامهٔ سند یا چچنامه و مسکوکات از سلاله هائی دربامیان وگندهارا و کابل وکاپیسا صحبت مینماید که بیشتر خود را اولاد کنیشکا معرفی میکنندوباشرحیکه ذکرشد دقیق ترهم قضایا وشاهان را میتوان باهم مقایسه کرد .

مسئله ئی که تایك اندازه پارهٔ نظریات طرفین یعنی متن نگارشات اعراب و مورخین چینی وکشمیری ونظریات ابوریحان بیرونی ومسکوکات را باهم ربط میدهد لقب عمومی است که دودمان های سلطنتی کابل زمین مقارن ظهور دین مقدس اسلام داشتند . بیشتر متذکرشدیم

که آخرین شاهان کابل چه برهمن وچه ترك وچه کوشان به صفت (شاهی) یاد شده اند ازقبیل : برهمن شاهی کابل ، هندوشاهی کابل ، ترکی شاهی کابل یا کابل شاهیان وغیره . البیرونی درتاریخ (الهند) خود حینیکه ازدودمان شاهی کابل درمناصفهٔ اول قرن ۱۱ مسیحی صحبت میکندهم آنهارا به صفت (شاهیا) یاد میکند . ازطرف دیگر «رتبیل» باصور دیگری که ضبط شده مانند زبیل ، زنبیل ، رنبل ، رتبیل ، زنبورك در عرف وداستان های عوام همه به صفت « شاه » ملحق بوده وازروی توافق سنه وتاریخ وزمان محل حکم میتوان کرد که ایشان حتماً جزء همین دودمان (شاهی) کابل اند .

برای ارتباط موضوع متذکر میشویم که کلمهٔ (شاه) ازعصر کوشانی های بزرگ یعنی ازقرن اول مسیحی باینطرف روی مسکوکات کوشانی های بزرگ وخوردوخاندان کیدارا ودودمان (تجن) کاپیسا وگندهارا وغیره دیده شده. وبارسم الخط یونان وکوشانی وخروشتی تحریر گردیده. (شااو نانوشااو) یکی از القاب کنیشکا است که در مسکوکات اوضبط است (وشهنشاه) معنی دارد . موسس سلالهٔ کوشانی های خورد (کیدارا) در مسکوکات خود را (کیدارا کوشان شاه) خوانده همین قسم درچندین سلسله مسکوکات معاصر این وقت صفت شاه وشاهی دیده میشود از آن جمله یکی مسکوکات است که بدودمان (تجن شاهی) نسبت میشود ونمونه های آن اززمین داور ورودبارو سواحل هیرمند وزابلستان وفرزان وسگاوند وازنقاط بین غزنی وکابل بدست آمده وبلاذری هم یك دفعه بدون اینکه اسم شاه کابل راتذکار کند اورا بصفت (کابل شاه) خوانده ودر جاهای دیگر از (رتبیل) نام میبرد . همین قسم صاحب تاریخ سیستان در صفحه ۸۷ از پادشاه کابل محض بصورت (شاه کابل) یاد میکند این همه قرائن یکجا شده وقرار نظریه (ری H.C.Ray) معلم تاریخ وسانسکریت یونیورستیه کلکته نشان میدهد که یحتملاً (رتبیل های) ماخذ عرب که آنهم بجای خود لقب است نه اسم خاص، جزء (شاهی های) کابل بودند که ازاواسط قرن ۵ بهبعد سلطنت کرده‌اند. آیا این رتبیل ها همان شاهان کاپیسا میباشند که هیوان- تسنگ زایر چین ازآنها ذکرمیکند ؟ جواب این سوال عجالتاً مشکل است ویك طرفه چیزی نمیتوان گفت. قرارنظریهٔ مستر ری چیز مسلمی که اینجاذکر میتوان کرداین است که رتبیل هادر وسط قرن ۹ مسیحی یعنی عصری دردرهٔ کابل سلطنت داشتند که قرارنظریهٔ البیرونی و(کلهنه) مورخ کشمیر سلالهٔ ترکی شاهی از بین رفت ودودمان برهمن شاهی کابل عرض وجود کرد . درین صورت مدقق مذکور رتبیل هارا شاهان کاپیسا قیاس میکند وعلاوه مینماید که درین وقت شاهی بنام کارکوتاس Karkotas در کشمیر به سلطنت رسیده وشهر تا کزیلا رااشغال کرد ودامنهٔ نفوذ شاهان کاپیسارا بطرف شرق محدود ساخت وآنها هم بطرف جنوب-غرب نفوذ خودرا توسعه بخشیده وقلمرو خودرا تا کنار هیرمند ودریاچهٔ سیستان انبساط دادند و از همین جهت بار اول درین حصص باسرداران وقشون عرب مقابل شدند (۱). بهاین ترتیب وضعیت (شاهی ها) میان دوقوهٔ باریك

(۱) صفحه ۷۱ The Dynastic Hiotory of Northern Iidiavol.I by Ray.

وخطرناك شده وانقلابی رخداد.(کلار) وزیر برهمنی آخرین شاه ودودمان ترکی شاهی یعنی «لگه تورمان» رامحبوس نموده وسلالهٔ هندوشاهی رابمیان آورد وپادشاهان آن دودمان قراریکه بیشتر هم ذکر شد تا زمان سلطنت الپتگین وسلطان محمود کبیر زابلی در حوالی سمت مشرقی دوام داشت ودراثر فشار لاینقطع خاندان آل ناصر غزنه درربع اول قرن ۱۱ مسیحی مضمحل شدند واحفاد آنها بخاك هندی عقب نشستند ودر آنجا درقلمرو محدودتری به حکمفرمائی ادامه دادند و تعقیب آنهامطالعات عمیق تری بکاردارد .

رتبیل شاهان وقشون عرب:

فصل مهمی که رتبیل شاهان در تاریخ کشور ما اشغال کرده اند عبارت ازمقابله های آنها با سرداران وقشون عرب ومحافظهٔ خاك مملکت است وهمین دفاع ومقابله ها ومفاهمه های دو صد ساله است که رول تاریخی آنهارا معین کرده ومتن نگارشات خود مورخین عرب اسباب معرفی وشهرت آنها گشته . در اوائل این مطالعات متذکر شدیم که کشور کهسار ماهیچ وقت فاقد قوای نیرومند ملی وقائدین توانا ومدبر نبوده واین وضعیت را هر مرتبه حملات بیگانه خودش ثابت وآشکارا ساخته قشون نیر ومندعرب که یکدسته از سرداران آن رامختصراً نام گرفتیم همان قشون بزرگ ومحتشمی است که دولت ساسانی رادر یکی دومیدان مضمحل ساخته وبعد ازدوقرن هم پوره کهستانات بلند کشورمارا متصرف شده نتوانست ورتبیل شاهان کابل وامرای دست نشاندهٔ آنها از هامون سیستان گرفته تاسند درهر نقطهٔ ئی سخت جنگیدند، گاهی قشون عرب غالب شد گاهی نیروی رتبیل ، گاهی اینباج پرداخت وگاهی آن حیات خودرا بهزر سرخ خرید چندین دفعه مفاهمه بمیان آمد ، چندین مرتبه عهد بسته شد هر شهری چندین مرتبه ازدستی بهدستی افتاد ولی رتبیل شاهان و نیروی ملی تا زمانی پوره مضمحل نشد که یعقوب لیث صفاری با دستهٔ نیرومندی از فرزندان خود این کشور به مقابلهٔ آنها برنخاست . چیز مهمی که از خلال جنگهای اعراب ونیرویملی معلوم میشود اینست که رتبیل شاهان عموماً خود شان درهر نقطهٔ ئی که جنگ بود به قیادت نیروی خود حاضر بوده وجنگ میکردند از روی مطالعهٔ جنگ ها وضعیت وسیاست نظامی رتبیل شاهان واضح معلوم میشود و مراعات وضعیت جغرافیائی وتوپوگرافی محلی دران مدخلیت زیاد دارد . « کشور رتبیل» ازنقطهٔ نظر ساختمان زمین عموماً دوشکل داشت یکی هموار وجلگهٔئی مانند سیستان وحوزهٔ هیرمند و رخد ودیگری کهستانی دشوار گذار مانند اراضی بین غزنی وکابل وگردیز.رتبیل شاهان در جنگ های خود همیشه سعی داشتند درآستانهٔ سرحدی کشور درهمان نقاط جلگهٔئی وهموار بادشمن تصادف کنند، اگردر مقابلهٔ اول غالب میشدند خوب والا عقب نشینی اختیاری نموده ودر کهستانات ودره های تنگ برقشون عرب میریختند چنانچه در ۷۹ هجری وقتیکه عبیدالله به امرموکد حجاج عازم جنگ شد این قضیه رخ داد وقشون عرب در تنگی های ۱۸ فرسخی کابل به چنان مضیقه گیر آمدند که به پرداخت ۷ صدهزار درهم به استحصال راه عقب نشینی حاضر شدند

وشریح بن‌هانی الحارثی باجمعی ازنظامیان عرب بقتل رسید و آوازهٔ این‌شکست بزرگ حجاج وخلیفه عبدالملك مروان‌را بیقرار ساخت،مجدداً خلیفه وامیرخراسان بمشوره وتهیه نقشه مصروف شدند تاهنگامهٔ این شکست فاحش را خاموش سازند . کامل وطبری میگویند که ۲۰ هزار از بهترین جوانان بصره و ۲۰ هزار هم از میان اهل کوفه انتخاب کردند که جمله چهل‌هزارنفر شود . صاحب تاریخ سیستان اظهار میکند که از یکصدو بیست هزار نفر چهل هزار نفر مرد جنگی وکارآزموده انتخاب کرده وبابهترین اسلحه وادوات واسپ‌های تازی مجهز گردانیدند واز زیبائی وحشمت‌زیادنام آنرا (جیش‌الطواویس) یعنی(قشون طائوسان) ماندند وبه سرکردگی آن‌عمربن‌عطا(۱)یاعطاردبن‌عمیر التمیمی‌را معین کردند وعبدالرحمن‌بن‌محمدالاشعث الکندی‌والی سیستان هم برآنها سرپرستی داشت . رتبیل شاهان بااین قشون نیرومند وزیبا پنجه داده و به مقابله های سختی ادامه دادند . قسمتی از حصص غربی کشور رتبیل بدست اعراب افتاد ولی فتوحات خود را ادامه داده نتوانسته ومتوقف شدند وباقی اقدامات را به سال آینده موکول کردند وا گرنگارشات ابن‌اثیر درین زمینه تصدیق شود شکستی‌که بالاذکر نمودیم درین جنگ نصیب اعراب گردید .

بهرحال از روی این دوتمثال واضح معلوم می‌شود که بهترین ومجهز ترین قوای عرب هم درمقابل نیروی کابل شاهان کاری به‌آسانی ساخته نتوانسته وبه ناتوانی خود اعتراف کرده است . جنگ هائی که تنهابرسر کابل شده نشان میدهند که باوجود سقوط شهر وخرابی حصار وبروج آن باز درهفت مرحله حملات عرب شهر بکلی بدست آنها نه افتاد ورتبیل شاه تازمان ملك الدنیا یعقوب لیث صفاری درانیجا حکومت میکرد . جنگ های دوصد سالهٔ قشون عرب بارتبیل شاهان موضوعی است بس‌طویل وپیچیده که اینجا متاسفانه بواسطه ضیق صفحات معینه مقاله نمی‌توان داخل جزئیات شد حتی عمومیات راهم پوره نمی‌توان تذکار داد لذا بهمین سیر عمومی اکتفا گردید .

درباب جنگ یعقوب لیث بارتبیل شاه کابل، گردیزی بیك اشارهٔ مختصر اکتفا میکند ولی این‌قضیه درجامع‌الحکایات محمدعوفی که کتابیست نادرتحت‌عنوان یعقوب‌لیث وروسل « Rusal » مفصل‌تر آمده زوج مطالب را ازروی متن انگلیسی مذکور ازصفحه ۱۷۶ جلددوم تاریخ هند تالیف هلیو ذکر میکنم .

بعدازینکه یعقوب‌لیث به مراتب بلند شکوه وجلال رسید بنای کشورکشائی را گذاشت . صالح نصر که یعقوب دردورهٔ گمنامی دربان او بود فرار نموده بەروسل Rusal پیوست واورا تحریك نمود که به یعقوب لیث حمله کند . روسل قشون خود را جمع نموده وصالح نصر را

(۱) صفحه ۱۱۲ تاریخ سیستان .

سرعسکر دستهٔ پیش‌قراول مقرر کرد . یعقوب لیث وقتیکه از قضیه مطلع شد اشخاص باتجر به راجمع نموده وازآنها راجع به حمله روسل نظریه خواست . آنها مشوره داد ند که بر دشمن حمله کنند . اگرچه قوهٔاو کم‌است به‌مدد خداوند غالب خواهد شد ولی‌حتی‌المقدور از جنگ خندق وسنگر خود داری نماید وقتیکه یعقوب قشون خود را سا ن د ید از سه هزار سوار بیش نبود معذالك بقصد مقا بلهٔ روسل بر امد وچون به‌بست‌رسید مردم میگفتند که چطور باچنین قوه کم وعده قلیل سوار باروسل جنگیده می‌تواند ؟ یعقوب چون میدانست که بااین قوه به روسل مقابل شده نمی‌توا ند ازدرفریب پیش‌آمده یکی ازنوکران معتمد خود را باپیامی نزد روسل فرستاد که می‌خواهم به ملاقات مشرف شوم وقبول اطاعت نمایم . همین قسم به قشون خود گفت که به ملاقات روسل میروم ولی ملتفت باشید که‌نزد اوهرچه که من کردم شماهم بنمائید . وقتیکه ایلچی یعقوب نزد ر و سل رسید وپیام رابه‌او رسانید خیلی خو ش شد زیرا از او درهراس بود وپیو سته به‌نقا ط مختلف کشور او حمله میکرد واطاعت او خا طرش را آسوده می‌ساخت . لذا ازایلچی اوبخوشی‌وگرمجوشی استقبال کرد وبه‌یعقوب پیغام فر ستاده وبه او وعده ها داد . یعقوب قاصد های خودرا یکی پشت دیگر فرستاده میرفت و به عسا کر خود میگفت که‌بااین ذریعه قوه دشمن رامعلوم میکنم .

وقتیکه‌هر دوعسکر بیکدیگر مقابل شدندروسل‌صالح نصررا خواسته وگفت چون دشمن برای تسلیم واطاعت آمده جنگ مورد ندارد . سپس طرفین روزی رابرای مفاهمه معین کر د ند چون روسل به‌سواری اسپ عادت نداشت به‌تخت روان نشست وفر اشان روی شا نه او را به‌میدان ملاقات‌بردند . روی‌تخت خود نشست وبه عسا کر خود امر کرد که به دو طرف تخت اوصف بکشند . یعقوب باسه هزار سواران رشید خود میا ن صف سپاه وارد شد . زیر لباس زره پوشیده بودند ونیزه های خودرا عقب اسپها مخفی داشتند . وقتیکه یعقوب نزدیك روسل رسید سرخودرا بصورت انقیا دخم کرد ولی نیزه‌را بردا شته وبه پشت رو سل حوا له کر د وا ورا بیك ضرب هلاك‌ساخت . سواران اوهم مانند برق بر عسا کر رتبیل حمله نمو ده وبضرب شمشیرونیزه کار آنهارایك‌سره کردندوچون سرشاه‌خودرابر نیزه دیدندبکلی پرا گنده شد ه وپیروزی‌نصیب یعقوب لیث شد. بعد شش هزار سوا ر کفار را محبو س به سیستا ن فر ستا د شصت نفر صاحب منصبان آنها را برخر سوار کرده و گوش های کشتگان شان رابه گردن آنها آویزان کرد وبه‌این ترتیب آنهارا به‌بست‌فرستاد . درین فتح مال وغنیمت بی اندازه‌ئی بدست یعقوب آمدکه اندازهٔ آن محال‌است . صالح نصرازمیدان‌فرار کرده‌ونزد پادشاه زابلستان پناه برد ؛ قشون‌اوازورو گردانیده‌وبه یعقوب پیوست‌بعد ازینکه امن‌وامنیت در ملك برقرارشد یعقوب قاصدی نزد شاه زابلستان فرستاده وخواهش نمود تاصالح نصر را تسلیم دهد . خواهش اوطرف قبول واقع شد . وقتیکه صالح آمد اورا در حبس انداخت و آنجا جان داد . به این فریب یعقوب برروسل غلبه یافت و بواسطه پاره مخالفتی که‌مردم بست به یعقو ب نشا ن داد ه بودند مالیات های سنگینی که‌بر یهودی‌ها گذاشته بود بر آنها تحمیل کر د .

نگاهی بغور

بناغلی علی احمد « نعیمی »

مقدمه ـ موقعیت جغرافیائی غور ـ نظری
بتاریخ غور ـ مقامات واماکن تاریخی غور

مقدمه :

در تشکیلات مملکت حکومت کلانی موجود است که بنام غور یادمیشود . اگرچه منطقهٔ که امروز بدین نام یادمیشود درقسمت جنوب شرق ولایت هرات بیش ازیك ناحیه نسبتاً کوچکی را دربر نمیگیرد ولی کسانیکه به تاریخ باستانی و کار نامه های کشورکشائی وجهانداری مردان نامی سر زمین با افتخار آریانای قدیم یعنی افغانستان عزیز امروزی سر و کاری دارند درخلال این اسم زیبا یك چنان جهان و سیعی را تماشا میکنند که بر علاوه خاك کشور ، سند و بلوچستان و قسمتی ازفارس را نیز در بر میگرفت اگر بعبارت هولدچ انگلیس بگوئیم از شنیدن نام غور سر زمینی بنظر انسان تجسم میکند که ازاقصای هندوستان تافارس واز آمور تا هرموز امتداد داشت . (۱)

بناغلی علی احمد خان « نعیمی »

چون مجله وسالنامهٔ کابل که در طی عمر چندین سالهٔ خود پیوسته خدمات شایان وآبرومند دراحیائی افتخارات اسمای تاریخی وجغرافیائی مملکت ازخود نشان داده ومیخواهد این اقدام نیك را پیوسته ادامه بدهد اینست که امسال اینجانب را افتخار بخشید که مقالهٔ تحت عنوان غور تهیه نمایم تاحتی المقدور برین ناحیهٔ کهستانی که چون قلب آهنین ونیرومند کشور است ازهر جهت روشنی وپرتوی بیفتد ونام آن برای دفعهٔ دیگر ازراویهٔ فراموشی ونسیان برون آید .

(۱) THE GATAS-OF ANDIA مؤلفه هولدچ .

البته خوانندگان محترم میدانند که چیز نوشتن درباب غور که یکی ازمناطق سخت کوهستانی آسیا بشمار میرود. کار مشکل است زیرا این سرزمین سنگی که بگفتهٔ فریه قلعه عظیم و مستحکمی است درمرکز و مرتفع ترین نقاط بلند و بزرگ آسیا تاامروز بکس اجازه نداده است که از بیرون آمده اطراف وزوایای اسرارآمیز آنرا بنظر غور ودقت مشاهده نماید وازهمین جهت است که سیاحین جغرافیه نگاران ومستشرقین کمتر سخنی درباب غور گفته اند . معهذا باوجود قلت مدارك واسناد تاجائیکه ماخذ کمك میکرد وتااندازهٔ که ازتوان این عاجز ساخته بود معلوماتی فراهم گردید که تقدیم خوانندگان عزیز میگردد . امید است در آینده نسل جوان ما در پی موضوع افتاده آنرا روشن تر بسازند تا اگر خدا خواسته باشد روزی بهر سنگ و چوب آن آشنا باشیم .

موقعیت جغرافیائی غور .

اگر نظری به نقشه جغرافیائی کشور بیفگنیم یك سلسله جبال عظیم رامی بینیم که از شرق بطرف غرب صف کشیده واز مرکز گذشته تقریباً تا منتهاالیه سمت غربی مملکت میرود . واراضی نسبتاً پست تررا بدوحصه ازهم جدامیسازد. هرگاه یکی ازاین سلسله کوه هارا که ازمنتهاالیه شرقی مملکت یعنی از واخان شروع گردیده وبطرف غرب بحدود بامیان ختم می شود وآنرا بنام سلسلهٔ هندوکش یادمیکنند ازسلسله کوه های مرکزی جداسازیم یك سلسله جبال دیگری درمرکز کشور بجامیماند که بنامهای کوه بابا وکوه سفید وکوه سیاه وغیره یادمیشوند . تمام سرزمین کوهستانی که بطرف جنوب این کوهها وقوع داشته هیرمند بطرف شرق وجنوب آن افتاده است درقدیم بنام غوریاد می شد . وادی غوریك سلسله جبال پست وبلند دیگری هم ازخود دارد که بعضاً شرقاً غرباً وبرخی شمالاً جنوباً امتداد دارند .

غوریا همان سرزمین بلندو کوهستانی مملکت که باید آنرا آشیانهٔ سنگی مردمان آریانا بخوانیم، در تشکیلات سیاسی وولایتی امروزهٔ افغانستان مفهوم کوچکتری را بخود گرفته وشامل علاقه های ذیل میباشد :

تیواره که مرکز حکومت کلان غوراست . پسابند . علاقه داری پرچمن . حکومت تولك . علاقه داری فرسی . حکومت شهرك ، علاقه داری فراه رود . وحکومت چغچران .

اماموقعیت اصلی وقدیمی غور شامل تماماً کوهستانها ی مرکزی بوده چنانچه لوسترانج میگوید : « ضلع کوهستانی بزرگ واقع بطرف شرق غرجستان که بنام غوریا غورستان معروف بود ازیکطرف ازحدود هرات الی بامیان وسرحدات کابل وغزنی وازطرف دیگر روبه جانب هرات ممتد ومنبسط می باشد . (۱) »

(۱) خلافت اراضی شرقیه مؤلفه لوسترانج .

جغرافیه نگاران قرون وسطی این منطقه رامنبع دریاهای بزرگ ومتعدد ازقبیل هریرود هلمند ، خاش رود ، دریاهای فراه ، نگاشته وسر چشمهٔ دریای مرغاب راهم درحصهٔ سرحدی ناحیهٔ غورو غرجستان قرار داده اند . (۱) لوسترانج صاحب کتاب خلافت ارضی شرقیه میگوید که در قرن ٤ هجری بقرار قول ابن حوقل غور باداشتن جلگه ها ووادیهای پرجمعیت وحاصل خیز خود بداشتن معادن طلا ونقره معروف بوده است .

در زمانه های پیش ازاسلام یعنی در اوقاتیکه غور وجبال فیروزه بدست اجداد سلطان غیاث الدین شهنشاه معروف غور بود افغانهای همین کوهستانات مرکزی همواره درمقابل کشا کش وتهاجمات پی درپی موجودیت مستقلانهٔ خودرا حفظ کرده است. دراواسط قرن ٦ هجری یعنی درهمان موقعیکه سلطان نیرومند وشهنشاه مقتدرغور سلطان غیاث الدین براریکهٔ سلطنت غور جلوس نمود ، نام با افتخار غور از نقطهٔ نظر سیاست جهان کشائی وفتوحات مفهوم وسیع وبسیار وسیع را اتخاذ کرده غرباً شامل تمام ولایت خراسان حالیه وسیستان وجنوباً بلوچستان وشرقاً تماماً ممالك سندوپنجاب الی دهلی ونواحی آن گردید . وازجهت شمال ولایات مرو وبلخ وطخارستان را الی کوه های پامیر وچترال دربر گرفت .

موسیو فریه سیاح معروف فرانسوی که دراواسط قرن نزده عیسوی درفارس و افغانستان مسافرتی نموده وازراه سیاحت بغور آمد (۱۸٤۵-۱۸٤٦) درسیاحت نامهٔ خود میگوید که ایالت غور واقع بجانب جنوب شرق هرات مملکت آن شهزاده گان وشاهان بود که برروی خرابه های قلمرو سلطنت سبکتگین وپسرش سلطان محمود غزنوی سلطنت تازهٔ برپا ساختند . این قسمت پاروپامیزاد درآن اوقات مسکن قبیلهٔ بود موسوم بهسور که هنوزهم سه یا چهارهزار خانوادهٔ آن درشمال غرب ایالت غور باقیمانده وامرار معیشت میکنند . بهمان اندازهٔ که جنگ داخلی کشور سبب انحطاط وتنزل قبیلهٔ سوری گردید برعکس بهمان اندازه قبیلهٔ تیمنی روبه ترقی وانبساط گذاشته ولایت غور را که ازسوریها خالی گشته بود اشغال وآنرا مسکن ومقر اساسی خود ساختند (۲) . (ص ٤٥٠ ج اول فریه) .

(۱) صاحب طبقات ناصری نیز در ضمن یك سلسله حکایات غور را به نسبت کثرت چشمه سارها هزار چشمه میخواند .

(۲) تیمنی ها از قدیم ترین مردمان آریانا هستند چنانچه مورخین قدیم یونانی و غیره ازین قوم باسمای مختلفی یاد کرده اند وقرار نگارشات ایشان از همان ازمنهٔ بسیار قدیم غور ناحیهٔ مسکونی این قوم بوده است . بناغلی کهزاد درکتاب آریانای خود که معرفی کنندهٔ اسمای تاریخی وجغرافیائی قدیم افغانستان است درضمن دیگر قبائل باستانی کشور شرحی در باب تیمنی ها نوشته است که ازنقطهٔ نظر تحقیقات وتتبعات تاریخی فوق العاده مهم و جالب نظر (مابقی در صفحهٔ ۱٦۰)

چون موقعیت کهستانی ناحیهٔ غور صعب المرور ودارای دره‌های سهمگین می باشد وازطرف دیگر وسایلی هم در دست نیست که درنقاط مختلفهٔ آن رفت وآمد شده مشروحاً معلوماتی درباب جغرافیای آن تهیه میگردید اینست که تماماً نقاط این ناحیه مجهول مانده ونمی توان با اسناد تاریک و ناقصی که در دست است داخل جزئیات شد .

فضای وادی غور باز، وسیع بوده دریای شفاف وخروشانی دربین آن جریان دارد که بعدازطی فاصلهٔ کمی بافراه رود یکجا می‌شود . تیواره که امروز مرکز حکومت کلانی غوراست تقریباً دروسط کوهستانات ایالت واقع است . درجنوب تیواره درعقب یکسلسله کوهای گره خورده وادی وسیع وپر از اشجاری وجود دارد که در آن دوموضع مهم بنام نیلی وزرنی واقع است. این دوموضع از زمانه‌های بسیارقدیم مسکونی بوده وازجملهٔ مناطق مهمهٔ غور باستان بشمار میروند . چنانچه دراطراف وجوانب آنها بقایا وخرابه‌های تاریخی بسیار بنظر میرسد . جام قلعه نیز درهمین وادی وسیع به نزدیکی زرنی به بلندی کوهی آباد است .

یکی ازمقامات مهم ومسکونی امروزه منطقهٔ غور قلعه یمان است که درشرق تیواره در مصب دریای هلمند واقع گردیده ومرکز مهم قبیلهٔ تیمنی می باشد . درینجا نیز آثار وابنیهٔ تاریخی موجود است چنانچه هولدچ هم در کتاب خود بدان اشاره نموده است . نیلی وزرنی بواسطهٔ یک راه قافله رو ازیک طرف وبذریعهٔ راه دیگر باتیواره که بنوبهٔ خود باراه دیگری بهرات رابطه دارد ، از طرف دیگر مرتبط می باشند . ازهرات به زرنی ازراه پرچمن که موقعیت خوبی دربین این دو موضع دارد نیزمی توان رفت . فرسی دربین هرات وتیواره افتاده وخواجه چشت که تقریباً می توان آنرا منتهاالیه سرحد غربیٔ ایالت غور گفت بقول ادریسی هفت روزه راه از هرات فاصله دارد ※ تولک بطرف شمال غرب مرکز غور واقع وباوادیهای او بمجاور است .

(بقیه صفحهٔ گذشته)
می باشد . بناغلی موصوف میگوید تیمنی‌های امروزه را هرودت وهمچنان استفن که او هم در حقیقت گفته های هرودت را تکرار می کند بنام «تهامنی» ها Thamani یاد کرده اند. هرودت مرتبهٔ آنهارادربین زرنجی‌ها و یوتی‌ها Utians قرارمیدهد ومرتبهٔ دیگر ازآنها درموقع ذکر رودخانهٔ اسز Aces بازرنجی ها پارتی‌ها ، هیرکانی‌ها ، خوارزمی‌ها یکجا نام میبرد. بناغلی کهزاد بازعلاوه می نماید : «این اسم بامختصر تحریفی بصورت تیمنی تاحال موجود است وایشان تقریباً درهمان منطقه که هرودت تعین نموده یعنی در جنوب غرب غور فعلی بودوباش دارند وتقریباً درحدود بیست هزار خانواده می باشند . تیمنی‌ها بدو شاخهٔ بزرگ تقسیم میشوند که یکی را امروز قبچاق ودیگری رادرزائی گویند وازشاخهٔ دومی هرودت دروسی‌ئی‌ها Drusiai یاد کرده ، شهر معروف آنها تی‌باره Tybara نام داشت که حالا تیواره خوانده می‌شود.»
(ص ۱۰۸ کتاب آریانا مولفهٔ کهزاد) .
※ از صفحه ۲۱۷_۲۲۵ دروازه های هند مؤلفه هولدچ .

نظری بتاریخ غور :

همان‌طورکه منطقهٔ کوهستانی غور ازنقطهٔ نظر جغرا فیا مجهول مانده وبجر ئت دا خل جزئیات آن شده نمی‌توانیم تاریخ باستانی وقرون قبل‌از اسلام آن‌نیز خیلی تاریك بود ه ودرباب آن مدارك واسنا د موثوقی تاحال بدست نیامده است . اگر چه در بعضی کتب ومآخذ‌اسلامی درخصوص ملك‌های غور معلوماتی موجود است ولی بیشتراساس این‌معلومات چنانچه‌دراکثر نگارشات شرقی معمول است بیشتر جنبهٔ افسانوی دارد . که‌ازهیچ نقطهٔ‌نظر مورد اعتماد نویسنده گان امروزی قرار گرفته نمی تواند . اینکه آئین منطقهٔ غور قبل ازاسلام چه بوده بهیچ صورت چیزی نمی‌توان گفت زیرا تاهنوز تد قیقات ، تفحصا ت ، وحفریات فنی درزمینهٔ تاریخ باستان این‌سرزمین بعمل نیامده اگرچه آئین بودیسم منا صفهٔ شرقی افغانستان را ازبلخ وکابل الی قندهار استیلا نموده بود واز طرف دیگر د ر همان آوانیکه دین مقدس اسلام به‌تدریج تاحوزهٔ هیرمند وزابل وکابل یعنی درمنا صفهٔ جنو بی هندوکش پیش‌آمده وانتشار یافت ودرسال ۳۳ هجری عبدالرحمن بن‌سموره حکمران ولایت سیستان مقرر گردید بلاذری درقسمت کوهستانی بلادداور یازمین‌داور که‌درآن اوقات شامل منطقهٔ ایالت غوربود به‌نزدیك کوهی که‌اعراب آنرا جبل‌الزور خوانده‌اند ازمعبد با شکوه وآئین دیگری صحبت کرد که‌به آئین بودیسم هیچ مناسبتی ندارد . مگر معهذا نمی تو ان گفت کدام‌یك ازین دوآئین توانسته‌بود تاقلب‌غورانتشار یابد . مگر به‌نسبت‌اینکه تا اواسط قرن اول هجری معبدمعروف وباشکوهی‌مانند معبد زوراز آفتاب پرستی که شعبهٔ از آئین برهمانیسم بشمار میرود ، دریکی از حواشی جنوبی غور برپا بود وبت مشهور طلا ئی آن که‌دارای چشمان یاقوتی‌بود بدست‌عبدالرحمن والی‌سیستان ازهم‌شکست، وهمچنان بنابر آنکه درمسکوکات دوسلسله شاهان‌جنوب هندوکش که‌به‌تجن شاهی ونپکی ملکا معروف اند مجسمهٔ شونا رب النوع آفتاب دیده می‌شود (۱) بصورت احتمال میتوان گفت که باید مر دمان وباشنده گان حصهٔ مرکزی غور هم پیروآئین شونا یعنی آفتاب پرست بوده باشد. را جع به‌زبان غوریها تاجائیکه مأخذ شهادت میدهند کدام لهجه مخصوصی ازلهجه های زبان‌باختری بوده است که بافارسی ودیگر زبانهائیکه در اوائل قرن پنجم هجری معمول بودند، شباهتی نداشت . چنانچه صاحب تاریخ بیهقی میگوید که بسال ٤۱۱ هجری هنگامیکه سلطان مسعود در زمان حیات پدر خود سلطان محمود از هرات بعزم تسخیر غور حرکت کرده قلاع کوهی «برتر» و«رزان» را تسخیر نمود درعلاقهٔ «تب» پیشرفت ورسولی به نزد حکمران « تب »

(۱) شمارهٔ ۱۹۰ سال ۱۳۲۱ روز نامهٔ ملی انیس مقالهٔ جبل الزور بناغلی کهزاد .

فرستاد واورا به قبول انقیاد خود دعوت کرد ابوالحسن(۱)و«شیروان» (۲) خوا نین غور را که قبلاً باوی پیوسته بود ند . بارسول خود جهت ترجمانی فرستاد . و همچنان هو لدچ در کتاب معروف خود راجع بزبان مردمان غور میگوید : «اهالی آن بالسان مخصوص تکلم میکنند که مشابه به لسان اهالی خراسان نمی‌باشد .» (۳) تحقیقاتی تاحال در باب لغات این ناحیه بعمل نیامده ولی درین هیچ‌شبهه نخواهد بود که مردمان کهسار غور بایکی از لهجه‌های السنه اوستائی تکلم می‌نمودند . چنانچه خود کلمه غور هم قرار معلوم باید ازکلمه « گر » اوستائی گرفته شده باشد که عیناً مرادف آن درپښتو کلمه «غر» یعنی کوه موجوداست .

خاندان معروف سلاطین غور که در دورهٔ فترت سلالهٔ غزنوی بروی کار آ مده زمام ادارهٔ کشور کهستانی آریانارا بدست گرفتند ، از طایفهٔ سوری افغان است که در بین دگر قبائل باشهامت افغان خیلی عزیز ومحترم می‌باشد .

اجداد سلا طین غوری از زمانه های قبل از اسلام ر یا ست اقوام افغانی غور وجبال فیروزهٔ را دارا بودند وباپادشاهان مقتدر کشوردرهرموقع معاونت های شایانی نمو ده اند . مؤرخین میگو یند که « سجا » نام یکی از اجداد سلاطین غوری از مشاهیر و اشراف غور ومعاصر فریدون بود . همچنان‌شنسب جدا علای این خاندان برعم مور خین با حضرت خلیفهٔ چهارم کرم‌الله‌وجه معاصر بوده است . امیرفولادی نیز که از اجداد سلالهٔ غور ی است در زمانهٔ استیلا ی عرب ، موقعیکه در خراسان علم های حریت خو اهی بلند گردید ، جهت از پادر آوردن حکومت بنی‌امیه لشکری ازمردمان غیور غور ترتیب داده با ابومسلم خراسانی کمك ومعاونت نمود ودر آن کارنامه بنوبهٔ خود سهم گرفت . (٤) « بنجی » نا م بن نهاون معاصر هارون رشید وسوری جد غور یها معاصر خانوادهٔ شاهی صفا ر ی بوده واز قائدین حربی آن زمان بشمار میرفته ا ست .

محمدسام معاصر سلطان‌محمود غزنوی بوده وباآن پادشاه بزرگ در فتوحات‌هند خدمات شانداری کرده که ازآن به بعد این خانواده واولاداو در صفحات تا ریخ درخشنده گی حاصل می‌نمایند .

شاهان غوری ازسال ٥٤٥ هجری دراثر شمشیر علاؤالدین جهانسوز بنا ی یك سلطنت وسیع‌تری را گذاشته اند که بعدها چندین طبقهٔ دیگر ازین خانوا ده در ممالك هند و ستان

---

(۱) دوکتور ناظم ازقول بیهقی میگوید که اراضی ابوالحسن‌بین‌هرات وغزنه‌واقع‌بود . (صفحه ۷۷ ترجمه کتاب سلطان محمود) (۲) اراضی مربوط به شیروان رامتصل غرجستا ن میدانند (دوکتورناظم). (۳)صفحه ۲۱۱ دروازه های هند Gates of India مؤلفه هولدچ

(٤) طبقات ناصری .

سلطنت های بزرگ وکوچك تشکیل دادند مانند خلجی‌ها، سوریها ،وغیره .محمدسام سوری شخصاً در اوایل حکومت سلطان محمود غزنوی گاهی به تجارت بین افغانستان وهند مشغول بوده وتمایلی به خانی وریاست نداشت ولی حینیکه لشکرکشی های سلطان کبیر غزنه در هند شروع گردید وی باقوم خود بمعیت سلطان پیوسته برای جهاد قیام کرد وخانوادهٔ اش مورد عزت واحترام دربار غزنین واقع گردید . سپس در یك مسافرت بحری غرق وا سیر پنجهٔ امواج شد . درعهد سلطان ابراهیم غزنوی حسین بن‌محمدسام بریاست قراولان شاهی تقرر داشت . ودختری ازخانوادهٔ شاهی سلاطین غزنوی‌را سلطان‌ابراهیم بحباله نکاح‌او درآورد. حسین‌را ازآن‌شهزاده‌خانم هفت‌پسر بود : اول‌ملك فخرالدین که‌ازطرف پدروالی بامیان‌بود واولاداورا ملوك شنسبانیهٔ‌بامیان گویند. دوم قطب‌الدین‌محمد که آخراً بهرامشاه غزنوی دختر خودرا بدوداد .سوم شجاع‌الدین چهارم ناصرالدین محمد که‌ولایت‌زمین داور بوی متعلق بود . پنجم‌سیف‌الدین‌سوری که‌بعد از انقراض خاندان‌غزنوی پادشاه غزنی‌شد ششم بهاءالدین‌سام پدرغیاث الدین‌پادشاه غورهفتم علاء الدین جهانسوز .

مسعود بن ابراهیم غزنوی شاه‌حسین را بفرمان روائی غور اعزام نمود . چون ضعف درامور ادارهٔ غزنویان واقع شده بود حسین باستقلال تمام بحکومت پرداخته واولاد های خودرا دربلاد بامیان که‌حاوی‌قسمت‌های‌افغانستان مرکزی‌وشمال شرقی‌بودو هم‌بحصهٔ‌زمینداور که بعضی از حصص قندهار وسیستان را دربرمیگرفت، تعین نمود .بعدازشاه‌حسین قطب‌الدین پسرش پادشاه غور گردید . قطب‌الدین محمد که‌اورا ملك الجبال هم‌میگویند یك‌ذات‌لایق، قابل‌ودر بین‌اولاد شاه‌حسین غوری ممتاز بود . هوای عظمت وبزرگی درسر داشت شهر فیروز کوه‌را بنانهاده محل ادارهٔ غورقرار داد . بهرامشاه غزنوی از شهرتش هراسیده‌وی رابه‌بهانه ازغور به‌غزنین خواست . اولاً محبوس وبالاخره مسمومش کرد . دراثر این‌واقعه سلسلهٔ اتحاد غوریها وغزنویها ازهم گسسته اولاد شاه حسین برسر انتقام‌آمدند .نخست ملك سیف الدین برادر ملك قطب‌الدین که بغزنین اقامت داشت از قتل برادر متألم شده بغور آمدوبه تشکیل سپاه پرداخته متوجه غزنین شد. بهرامشاه راخلع‌وفرار هندساخت وخودش برتخت شاهی غزنی جلوس نمود .درآخر همان‌سال مردم‌غزنین باوی‌مخالفت کرده‌بهرامشاه‌را دو بار به سلطنت دعوت نمودند وملك سیف الدین بدست بهرام شاه بقتل رسید . قتل سیف‌الدین بعلاوه انتقام گذشته سرداران ونامواران غور را مشتعل ساخت . این است که سلطان علاؤالدین که بتوصیهٔ برادر خود ملك قطب الدین برتخت غور جلوس نموده بود با دوازده هزار سپاه بجانب غزنی روان شد وملك شهاب الدین‌را به نیابت خود بغور گماشت چون یمین‌الدوله بهرامشاه ازآن حال واقف گشت باسپاه‌عظیمی ازراه بلاد گرمسیرورخج

وتکین آباد روی بطرف زمین داور آورد . ولی سلطان علاءالدین قبلاً بالشکر های خود بزمین داور رسیده بود . بهرامشاه رسولانی بجانب او فرستاده امر کرد که مجدداً به جانب غورباز گردد .علاؤالدین برسر ستیز آمده جنگهای سختی در گرفت. عساکر بهرامشاه متواری گردیده علاءالدین چنانچه معروف است به انتقام خون برادران خودشهر زیبای غزنین را بسوخت وملقب بجهانسوزشد . بعدازین واقعهٔ جهانسوز دوباره بغورمراجعت کرده بر خلاف اسلاف خود مناسبات را باسلطان سنجر سلجوقی قطع کرده بنای جنگ جوئی را گذاشت تاآنکه بالاخره درسنهٔ ۵۵۱ وفات یافت .

بعداز اوپسرش سیف الدین محمد برتخت فیروز کوه جلوس نمود. پادشاه عادل وکریم النفس بود . ملك غزنین به پسر عم خود سلطان غیاث الدین محمد داد . درزمان او چون حکومت سلجوقیان اوبضعف نهاده بود بعد از سلطان سنجر سلجوقی (۱) بلخ رامسخر نمود . غزان بجنگ اوآمدند درین جنگ مجروح گردیده بالاخره پدر ودحیات گفت سنه ۵۵۸ هجری سلطان غیاث الدین ابوالفتح محمد بن سام برادر زادهٔ جهانسوز که در زمان سلطنت عم خویش درقلعهٔ حیرستان غور محبوس بو دوسیف الدین پسر عمش اورا درعهد خویش ازحبس رهانیده به حکومت غور گماشت ، بکثرت آرأ به تخت سلطنت فیروز کوه جلوس نمود . این سلطان از شاهنشهان نامور افغانستان است . در ابتدا به امور داخلی کشور پرداخته سپس بفکر توسعهٔ قلمرو خویش وقائم نمودن امپراطوری بزرگی در وسط آسیا گماشت . در سال ۵۷۲ هجری شهاب الدین برادر خود را رسماً به سپه سالاری کل قشون به تسخیر ولایات متصرفی سلطان محمود غزنوی درهند اعزام داشت . درین جنگ شهاب الدین ملتان و بعضی نواحی دیگر را در حوزهٔ تصرف در آورد . بعداً در سال ۵۷۵ مجدداً شهاب الدین بامر برادر خود غیاث الدین بعزم فتوحات بیشتری در هند حرکت کرده در سنه ۵۷۶ به پنجاب حمله برد وخسروملك آخرین سلطان دودمان محمودی را مغلوب ساخت واکثریهٔ آن ولایات را متصرف شد بسال دیگر سندرافتح نموده مظفرانه به غورمراجعت کرد . درسال ۵۸۰ خسروملك که بعضی ولایات متفرقهٔ هندرا مغشوش ساخته بود بدست شهاب الدین اسیر و دریکی ازقلاع فیروزکوه محبوس شد . (۲)

در سال ۵۸۵ هجری سلطان غیاث لدین بعزم سیاحت ممالك مفتوحه عازم هند گردید وضمناً قلعهٔ پتنده واجمیررا تسخیر نمود درین جنگ سلطان شخصاً حضور داشت و دهلی هم شامل امپراطوری غور گردید . درسال ۵۸۶ سلطان شهاب الدین به ارادهٔ برادرخود مجدداً

(۱) صفحه ۹۳ لب التواریخ .

(۲) بمقالهٔ بناغلی اعظمی به صفحهٔ ۲۷ شمارهٔ ۹ سال اول مجلهٔ کابل مراجعه شود .

بعزم فتوحات بیشتری بطرف هند حرکت کرده ازضمیمه نمودن بعضی اراضی دیگر به قلمرو بزرگ فیروزکوه قطب الدین ایبك را که ازکارمندان وفادار بود ، به نائب الحکومگی هند گماشته خود دوباره به پایتخت غور مراجعه نمود .

چون درزمان سلطان غیاث الدین بزرگ قلمرو سلطنت غور خیلی وسعت یافته بود سلطان موصوف نظر به کارفهمی وقوهٔ ادارهٔ که داشت تشکیلات منظمی جهت حفاظهٔ خاك های مفتوحه وغیرمفتوحه ترتیب داد . بدین معنی که قسمت مرکزی قلمرو خود را که عبارت ازولایت غور، خراسان غزنی ، قندهار و بلخ بود مستقیماً تحت ادارهٔ خود گرفت . قسمت ولایات بلوچستان وصو به سرحد وسند وپنجاب را به ادارهٔ برادرخود شهاب الدین وا گذاشت . وحصهٔ شمال شرقی کشور را که شامل خان آباد و بدخشان و بامیان ودره های سمت شمالی کابل بود ، به ملوك بامیان که از اعمام خود سلطان بودند، سپرد . بالاخره درسال ۵۹۹ بعمر۶۳ سالگی پدرود حیات گفته در مسجد جامع هرات در جهت شمال غربی آ ن مدفون گردید . بموجب وصایای آ ن شهنشاه مغفور شهاب الدین ازخراسان که در آن جا مشغول برقرارکردن نظم ونسق بود بفیروزکوه آمده رسماً به تخت امپراطوری جلوس کرد .

شهاب الدین ابوالمظفر بن سام مدت چهار سال باکما ل اقتدار برسریر شهنشاهی غور فرمان روائی کرده آخرالامردرسوم شعبان سال۶۰۳ هجری درحال ادای نماز موقعیکه ازهند مسافرت می نمود درکنار نهر نیلاب بدست چندنفر ازهندیان شهید شد (۱) چنانچه در تاریخ وفات اوسروده اند :

شهادت ملك بحروبر شهاب الدین	کز ابتدای جهان مثل اونیامد یك
سوم زغرهٔ شعبان سال ششصدودو	فتاد دررهٔ غزنین به منزل دم یك

بعدازسلطان شهاب الدین برادرزادهٔ اومحمودبن سلطان غیاث الدین محمدبن سام که درزمان سلطنت سلطان شهاب الدین حاکم سیستان واسفزاربود مالك تخت شهنشاهی فیروزکوه گردید مدت هفت سال سلطنت نمود تا آنکه درسنه ۶۰۹ روزی اورا دریکی ازاطاقهای قصر سلطنتی کشته یافتند . با مرگ این سلطان تهاجمات خوارزمشا هان وسپس تاخت وتازچنگیز خانی بر غور وولایات مربوطهٔ آن شروع گردیده بکلی سلطنت مقتدرمحلی غور منقرض میگردد . اگر چه بااین تهاجمات بربرانه مغلها حکومت مرکزی غورمنحل گردید ولی شعبات مهم دیگری ازآن درهند مانند خلجی ها و سوریها وهمچنان درخود کشور مانند ملوك کرت بجا ماند که سالهای دیگر دارای اقتدار ونفوذ زیاد بودند . اگر ما خواسته باشیم ازآن دودمانهای غوری که درهند یادرخود افغانستان بعدازانقراض غوریهای فیروزکوه بمیان آمدند بصورت بسیار مختصر

(۱) بمقالهٔ ښاغلی غبار به صفحهٔ ۶۷ شمارهٔ اول سال دوم مجلهٔ کابل مراجعه شود .

حرف بزنیم اولاً خارج از موضوع ماست وثانیاً مقاله طویل خواهد شد و صفحات سالنامه گنجایش آنرا نخواهد داشت .

مقامات واماکن تاریخی غور :

درغور قرن ششم هجری که مرکز سلطنت پهناور ودودمان غوری بود، چنان شهرها وقلاع بزرگ، مستحکم ومجللی برپابود که آوازهٔ شکوه وعظمت آنها درطی چندین قرن ازبین نرفته واسمای محونا شدنی آنها تاابد در صفحات تاریخ پرافتخار ماثبت خواهد ماند . درمآخذ و مدارک اسمای زیادی ازین شهرها واماکن باستانی درضمن تذکار واقعات جهانکشائی ورزم جوئی شاهان مظفر غور ذکر شده ولی بازهم چون مسئله عدم تدقیقات در باب سر زمین تاریخی غور بمیان میآید نمی‌توان موقعیت اصلی این شهرها وقلاع را بصورت قطع درکوهستان های صعب المرور غور امروزی تعین نمود. با آن تاجائیکه توانستیم تفصیلات و چگونگی آنها را ازمدارک وکتب مختلفه بدست آوردیم که ذیلاً نگاشته می شود :

فیروز کوه :

فیروز کوه حصار کهستانی بود در سرزمین غور یا سطوح مرتفع هزاره جات امروزی که ازطرف قطب‌الدین معروف بملك الجبال درناحیه موسوم به « ورساوه » بنا یافته بود . (۱) ومدتها در زمان دودمان غوری مقام پای‌تخت ومرکزیت راداشت . یاقوت راجع به این شهرتاریخی بحث نموده امامتاسفانه تفصیلات نداده است .

بهاوالدین سام که‌درسال ٥٤٤ هجری جانشین برادر گردید به‌تعمیر آن افزود و باین ترتیب فیروز کوه در دورهٔ حکومت معزالدین محمدسام باغنایم سرشار هند خیلی‌مزین وزیبا گردید. گویند ارگ وقصر سلطنتی آن خیلی باشکوه بوده ودر حدود سنه٦٠٨ مورد حمله خوارزم شاهان قرار گرفت. ودرسال ٦١٩و ٦٢٠ دراثر تهاجم چنگیز خان ازدست اوگوتای پسرچنگیز بکلی خراب شد .

محل صحیح فیروز کوه مشکوك است این قلعه برکنار دریائی اعمار یافته بود که غالباً بالامرغاب ویاقسمت علیای هریرود یایکی ازمعاونین آن می باشد . راورتی نظر به اخیرالذکر راتائید میکند ولی هولدچ صاحب کتاب دروازهٔ های هند که درسال ١٨٨٤ـ١٨٨٥ عیسوی در ناحیه غور گشت وگذار نموده از همچه محلی که در وادیهای دریاهای مزبور برموقعیت فیروز کوه دلالت کند نشانی نیافته است .

بنابر آن خود هولدچ فیروز کوه راعبارت ازخرابه های وسیع تیواره میداند که

---

(۱) شهرهای افغانستان نسخهٔ غیرچاپی گرد آوردهٔ غفور خان امینی .

برکنار معاون فراه رودواقع وتا کنون درنزد اهالی محل بنام غور معروف است . (۱)
اگرچه قبیلهٔ که به اسم فیروز کوهی مشهور اند امروز در وادی مرغاب سکونت دارند و لی قبیله مذکور غژدی نشین بوده وضرور نیست که تصور کنیم فیروز کوه همدرهمان وادی وقوع داشته است تیواره درخاك قبیله تیمنی واقع وباهرات وفراه ووادی بالای هریرود بآسانی می‌تواند مراوده نماید بنابر آن آنرا بااطمینان کافی می‌توان موضع اصلی فیروزکوه دانست .

قصر بز کوشك :

این قصر معروف ازکاخ های عالی وباشکوه شهرفیروز کوه است که‌درزمان سلاطین غوری تعمیر یافته بود. این کاخ عظیم ماننددیگر آثار وبناهای زیبای فیروز کوه در اثر تهاجم بربرانه چنگیزی بکلی‌ازبین رفته واثری از آن بجانمانده است . محمود پسرسلطان غیاث‌الدین ابوالفتح محمدبن‌سام ملك علاوالدین علی‌شاه بن‌سلطان‌تکش خوارزمشاه راکه از دربار برادر خود سلطان‌محمد خوارزمشاه فرار کرده به فیروز کوه پناه‌آورد، دراثر عهد نامهٔ که میان اووسلطان خوازم‌شاه‌بسته شده بود بهمین‌قصربزکوشك محبوس‌کرد . ازجمله مآخذیکه دردست است طبقات ناصری نسبتاً تفصیلات بیشتری درباب این‌کاخ معروف غور میدهد چنانچه میگوید : « آن‌قصرعمارتی است که درهیچ ملك وحضرت مثل آن قصری بارتفاع وتدویر وارکان ومنظرها ورواقات وشرفات هیچ مهندسی نشان نداده است . بربالای آن قصرپنج کنگرهٔ زرین مرصع نهاده اند هریك در ارتفاع سه گروچیزی، ورد عرض دوگز ودو همای زرین هریك بمقدار شتر بزرگ نهاده ، آن شرفات زرین وهمارا سلطان غازی معزالدین ازفتح اجمیر بوجه خدمتی وتحفه بحضرت‌سلطان غیاث‌الدین محمدسام فرستاده‌بود باسیار تحف‌دیگرچنانچه حلقهٔ‌زرین بازنجیر زرین وجریرهٔ که دایرهٔ اوپنج گز درپنج گزبود. ودوکوس زرین که‌در گردونه آوردند و سلطان غیاث الدین آن حلقه وزنجیر وجریرهٔ درپیش طاق مسجد جامع فیروزکوه بفرمود تابیاویختند وچون‌مسجد جامع‌را سیل خراب کرد آن کوس وحلقه وزنجیر رابشهر هرات فرستاد تامسجد جامع رابعد ازآنچه بسوخته بود ازآن وجوه عمارت کردند . » ـ

زرنی :

ازنقاط تاریخی غور است که بطرف جنوب کهستانات غور دروادی وسیع وشادابی

(۱) به صفحه ۲۰۵ الی ۲۲۵ کتاب دروازهٔ های‌هند مؤلفه هولدچ مراجعه شود .

افتاده است . تاحال مسكونی می باشد وازروی خرابه هاوبقايای تاريخی كه درهر گوشه وكنار آن يافت می شود معلوم است كه درازمنه قديم يعنی درعهد شكوه وجلال دودمان غوری ازمراكزمهم ، آباد ، وپرنفوس بوده است. درماخذ كمترنامی از آن ذكرشده منهاج السراج كه خيلی نزديك به عهد سلاطين غور ميزيسته وكتاب خودرا درهند به دربار شعبه سلاطين شمسيه غورنوشته است سنه (٦٥٨) بنام زرنی ازكدام شهر، علاقه ، ياكوهی نام نبرده است ولی درجزء اول طبقات خود درضمن وقايع عصر امير سوری از پنج باره كوه غور سخن رانده وكوهی رابنام «وزنی» چنين تعريف ميكند «: چهارم كوه وزنی است كه بلاد داور والشت وقصر كجوران درشعاب واطراف اواست .» اگر نظری بجغرافيای غوربياندازيم شهر وناحيه موجوده زرنی راكه هولدچ وفريه از آن مفصلاً حرف ميزنند عيناً در همان موقعيت می يابيم كه منهاج السراج ازموقعيت وزنی تعريف ميكند مگر باوجود آن نمی توانيم حكم كنيم كه زرنی عبارت ازوزنی صاحب طبقات ناصری است .

فريه درسياحت نامه خود زرنی راپای تخت قديم غورنوشته وميگويد كه از آن امروز جز بقايائی باقی نمانده است . زرنی يك شهر قديمی وفرسوده ايست كه تماماً آنرا خرابه های عمارات سنگی وخشت پخته پوشانيده است . اين شهر دريك درهٔ سنگ ولی حاصلخيز وشاداب واقع بوده وفضای آن نشاط آور است . كوه بچه هائيكه دراطراف آن وقوع دارند همه بادرختان عظيم وتاكها پوشيده شده وبنظر چون تكهٔ زمردی می آيند . آبهای فراوان درهرگوشه وكنار اين درهٔ كه درهرقدم آن يك خرابه افتاده ، جريان دارند . شهر زرنی تقريباً چهل فرسنگ ازهرات فاصله داشته ودرآن تقريباً بيش از ٥ هزار مردمان سوری وتيمنی سكونت دارند .

قلعهٔ خيسار :

از قلاع مشهور ومستحكم غور است كه در زمان غياث الدين ابوالفتح سلطان معروف تعمير گرديده . دركتب ومآخذ از آن تذكار زياد شده اگرچه تماماً كوهستانات غور فتح ناشدنی وكليه قلاع وشهرهای آن مستحكم ومتين بودند ، ولی خيسار از همه بيشتر شهرت داشت . درموقع حملهٔ چنگيزی علاوه برآنكه سپاه غارتگر مغل نتوانست آنرا فتح نمايد ازنقشه وتعمير آن در شگفت ماند . اين قلعه مانند ديگر مقامات تاريخی غور بكلی خراب ومنهدم گرديده وبقول فريه بفاصلهٔ كمی بطرف شرق تيواره كه بزعم هولدچ عبارت از همان فيروزكوه است ، واقع می باشد فريه ميگويد(١) : «قلعه خيسار به نزديك جلگهٔ افتاده است كه اطراف آنرا كوه بچه های جنگلدار احاطه كرده ودر مركز آن يك در ياچه

(١) صفحه ٩ جلد ٢ فريه .

کوچکی وجود دارد که‌دارای یك‌فرسنگ وسعت‌بوده ودربین آن جزیرهٔ کوچکی بادر ختان کاج وصنوبر وگز دیده می‌شود . ودر بین درختان جزیرهٔ مذکور یك عده خرابه هائی دیده می‌شود که مردمان بومی آنرا بنام بتکاه می‌خوانند. درباب‌خود قلعهٔ خیسار میگوید: « قلعه جنگی خیسار به بلندی یك‌کوهی که بسهولت نمی‌توان بدانجا رسید واقع بوده وباخشت پخته تعمیر گردیده است . این قلعه از طرف جنوب راه دشوار گذاری دارد وبسمت جنوب آن یك‌قنات مخروبه دیده می‌شود که از آن آب «چالاپ‌دالان» بشهرمی آمد. طاقها ورواق های بسیار درخرابه های این شهر هنوز هم بپا ایستاده است که خشت وگل آنها زمین را پوشانیده است . » رفعت وشکوه این قلعه را در زمان آبادی آن ، سیفی هروی در تاریخ مشهور خود چنین تعریف میکند : « چون چنگیز خان قلعه های جبال وحصار های امصار خراسان را فتح کرد وچون کار بمحاصرهٔ قلعهٔ خیسار رسید عزیمت آن کرد که ازابنای خود یکی‌را باسپاهیان بولایت غور بفرستد تاقلعهٔ محروسه خیسار را بگیرد . سپاه او عرضه داشتند قلعه درغایت محکمی و بلندی است . دست‌هیچ متصرفی بدان نرسیده ونخواهد رسید الا ملوك اسلام غور را . اشکر بمحاصرهٔ آن فرستادن وولایت غور را خراب کردن ازمصلحت بعید می‌نماید. چنگیز خان فرمود که نقاشان مانی دست که آن قلعه را دیده باشند وطول وعرض وبلندی وپستی اورا مشاهده کرده حاضر گردانند تاهیا کل اماکن وصور مواضع غور را باقلعهٔ محروسهٔ خیسار برکاغذی برکشند . چون نقش بندان ماهرو چهره کشایان حاذق بخامهٔ قدرت و پرکار همت واقلام بدایع وارقام صنایع ورنگ‌آمیزی دل انگیز مثال قلعهٔ خیسار برکاغذی منقش کرده پیش چنگیزخان آوردند چنگیزخان یك‌زمانی اثر تعجب بدیدهٔ بینش نهاده در آن صورت دلپذیر ونقش بی نظیر نگه کرد وبر مداخل ومخارج عقبات جبال غور واقف گشت وصعوبت مناهیج وضیق طرق اطراف یمین ویسار واوج وحضیض قلعهٔ محروسهٔ خیسار بدید روی به‌امرای‌سپاه ومقربان درگاه کرد وگفت مثل‌این‌جای واین‌مکان شاید کس‌ندیده است وکس‌نخواهددید. » بالاخره مجبوراً فرمان‌حکومت‌غور به‌نام ملك رکن‌الدین کرت‌فرستاد. (۱)

قلعهٔ سنگی:

قلعه وشهر تاریخی غوراست که هنوز هم درنزدیکی قلعهٔ خیسار یاقیسار خرابه های آن وجود دارد . بنای آنرا سلطان‌حسین‌غازی نهاده(۲)این‌قلعه هم‌مانند قلاع دیگر غور مورد

(۱) تاریخ ملوك کرت مؤلفهٔ شباغلی گویا اعتمادی که هنوز به طبع نرسیده و در مدیریت عمومی تاریخ محفوظ است .

(۲) صفحه ۹ جلد ۲ فریه .

تاخت وتاز وحشیانهٔ مغلان قرار گرفته وبکلی خراب شده است . چون مواد عمرانی آن ازسنگ است ازاین جهت به قلعهٔ سنگی معروف شده است . قریه که آنرا تقریباً دریك قرن پیش بچشم‌سر مشاهده کرده میگوید که قسمت بالائی آن بکلی هموار است. ودیوارهای دورادور آن باسنگهای بزرگی که بصورت خشن تراشیده ویکی بروی‌دیگر بدون واسطهٔ کدام سمنت قرار گرفته اند ، آباد گردیده است . مگرباوجود آن این‌دیوار هاباندازهٔ مستحکم واستوار هستند که تاحال تهاجمات ومرور زمانه نتوانسته است آنهارا بکلی از بین ببرد . درپای این‌دیوارهاوهمچنان درسینهٔ آنها گیاهان خود رو روئیده‌وآنهارا مستور نموده است. دربین شهر جز حیوانات وحشی کسی سکونت ندارد . آب‌این قلعه از قنات‌هائی متشابه به قنات قلعهٔ‌خیسار می‌آمده ودرحوض وسیعی که‌در مرکز قلعه‌واقع است جمع وذخیره می‌شده است . در کناره های‌این‌حوض بعضی ستون پاره‌ها افتاده که‌معلوم‌می‌شود در قدیم اطراف آن باستونهامحاط بوده است. بسمت شمال شرق قلعه یك‌راه نسبتاً آبادموجود است که باپارچه های سنگ فرش شده و گوئی بطرف غزنه میرفته است .

فخر آباد .

فخرآباد نیز ازقلاع وشهرهای مستحکم غوراست که‌دراز منهٔ‌پیشین اهمیت خوبی داشته این قلعه‌بفاصلهٔ دو ساعت راه بطرف جنوب قلعهٔ خیسار وقلعهٔ سنگی واقع بوده وهنوز هم مسکونی می باشد . ولی شهر بکلی خراب گردیده واکنون شکل قریهٔ کوچکی را بخود گرفته است . دراطراف ونواحی آن‌خرابه های زیادی موجوداست . بگفتهٔ قریه ازخاك آنها مسکوکات طلا ونقره به‌تعداد زیاد مکشوف میگردد .

معبد زوربازون :

درزمان سلاطین محلی غور ناحیهٔ زمین داور وکوهستانات شمالی آن ازعلاقه جات مهم ایالت غور بشمار میرفت وازنقطهٔ‌نظر عسکری این منطقه برای ملوك وامرای غور مخصوصاً دراوائل اسلام اهمیت زیادی رادارا بود . چنانچه ازهمین نقطه بود که بین مرد مان غور وفاتحین اسلام‌درنیمهٔ‌اول‌قرن اول‌هجری جنگهای سختی در گرفت . وهمچنان سلطان محمود کبیر وپدرش سبکتگین از همین جاخواستند برغورلشکر بکشند . علاقهٔ‌زمین داوروقسمت‌های شمالی آن علاوه بر آنکه در آن اوقات دروازهٔ جهت فتح غور بشمار میرفت ،مسلمین میخواستند آن‌ناحیه رابیشتر ازنقطهٔ‌نظراین تسخیر نمایند که‌مرکزمهمی ازآئین برهمانیسم بود . چنانچه دراوائل انتشار دین مقدس اسلام درحواشی جنوب وجنوب شرقی غور یعنی درحصص کوهستانات شمالی زمین داور عساکر اسلام به معبدی برخوردند که‌بنام معبد زون

یازور یادمی شد . وسیاح بزرگ چینی نیز بزبان خود ازآن شرحی نوشته است .بناغلی کهزاد در مقالهٔ جبل‌الزور خود منتشره درشمارهٔ ۱۹۰ سال ۱۳۲۱ روزنامهٔ ملی انیس با تفصیلات مفصل وتحقیقات تازهٔ ازین معبد وموقعیت آن تذکار نموده وما نکات مهم آنرا درینجانقل می‌نمائیم : « بعد ازینکه عبدالرحمن بن سمره شهر زرنج وبست را اشغال کرده بطرف حوزهٔ علیای هیرمند بعلاقه الرخج وبلاد الداور متوجه شده ودر علاقهٔ کهستانی زمین‌داور نزدیك کوهی که‌اعراب آنرا جبل‌الزور خوانده اند به معبدی برخورد که‌در آن مجسمهٔ بزرگ طلائی باچشمان یاقوتی وجود داشت موسوم به‌زوریازون .

عبدالرحمن دست های هیکل مذکور را شکستانده وچشمان آنرا برون کشید و بمردم فهماند که از دست این بت کاری ساخته نیست که‌بشما امداد نماید . معبدی که این بت‌در آن وجود داشت‌وکوهیکه معبد مذکور دردامنهٔ آن‌بناشده بود بنام‌همین مجسمه به‌معبد زور وجبل‌الزور شهرت یافته‌بود . ناگفته نماند که‌این معبد واین بت‌در دوره های‌پیش ازاسلام خیلی ها شهرت داشت هوان تسنگ زایر چینی که‌در سال۶۳۰ مسیحی وارد مملکت ماشد بعداز مراجعت ازهند وقتیکه رهسپار چین‌می شد ازراه‌سمت جنوبی وغزنی گذشته‌و باراول ازین هیکل صحبت میکند وازمعلوماتی که میدهدروشنی خوبی به‌این معبد وبت‌معروف آن می‌افتد. مشارالیه‌این‌مجسمه‌را بنام‌شونایاد کرده ومیگوید که‌معبدآن درجنوب‌علاقه «تسا وکوتا» برفراز کوهی آباداست.علاقهٔ تساوکوتا که‌زایر چینی تذکارداده‌غزنی‌وقندهارودرهٔ هیرمندرا در برمیگیردومی‌توان آنرامرادف زابل‌خواند. به‌این‌ترتیب‌دیده‌می‌شود که‌ازروی‌معلومات هیوان تسنگ‌سرراست بجائی میرسیم که عبدالرحمن بن سمره بت‌زوریازون را دیده است .

لوسترانج معبدمعروف زور را درنزدیکی شهر «ورتل» قرار میدهدواصطخری آنرا بنام تل و مقدسی داور یاد میکنند . وازشهر بست سه روزه راه دورتر دردامنه های کهسار زمین‌داور وحوزهٔ علیای هیرمند وقوع داشت . »

خلج :

خلج هم یکی ازبلاد کوهستانی ومستحکم غور است که درتاریخ افتخارات کشور ما مقام ارجمندی را دارا می‌باشد . موقعیت آن قراریکه نامه‌نگاران عرب‌می نگارند بایددر جنوب یاجنوب غرب مرکز کوهستانات غور بوده باشد . این شهر تاریخی ازبس شهرت فوق العاده داشت ، تاکنون نام آن ازناحیهٔ‌غور بکلی محونشده وهنوزهم درست بجانب‌غرب غور کوهی ووادی‌ئی بنام‌کوه‌پیرخلج اشتهاردارد. خلج ازآن‌نقاط کشوراست که‌تاابداسم‌آن ازصفحات تاریخ محو نخواهدشد زیرا‌سلالهٔ معروف خلجی‌های افغان درهند ازمردمان باشهامت و غیور

همین نقطهٔ کوچك بودند . اگرچه تاهمین تازه گیها این حقیقت تاریخی ازنظرها پوشیده مانده بود ولی درین اواخر بناغلی کهزاد در مقالهٔ کوچك خود بنام خلج زمینه را روشن ساخته است (۱) . چون موضوع آن‌سراسر به مرام مقالهٔما مطابقت میکند البته بی‌مورد نخواهد بود که بعضی نکات برجستهٔ آنرا درینجا نقل نمائیم .

میگوید : «درهند یك‌خانوادهٔ دیگر افغان‌هم بعدازیك‌سلسلهٔ موالی‌غور به سلطنت رسید وازسال ۶۸۷ تا ۷۲۱ هجری ۵ نفر از ایشان برتخت دهلی نشسته اند که به سلسلهٔ دودمان خلجی معروف اند . و موسس آنهم ملك جلال‌الدین فیروز شاه خلجی است . بعض مورخین که از خارج قلم برداشته ودراطراف تاریخ ملی ما نگارشاتی بعمل آورده اند بدون تأمل محض بملاحظهٔ اینکه یکی ازطوایف ترکی‌ما وراءالنهر به‌اسم خلجی یاد شده سلاطین خلجی افغانستان‌را دودمان ترکی خوانده ، بعضی مورخین خودما هم درتحقیقات خود راه افراطرا پیموده وازدلسوزی زیاد از خلجی ، غلجی ساخته اند که معرف کتلهٔ معروف غلزائی است حال آنکه حقیقت بخیال‌من غیرازین هردواست . غلجی‌ها نه ازطایفهٔ ترکان ماوراء النهراند ونه‌باغلجی‌یاغلزائی‌ها ارتباط دارند . بلکه‌اهل وباشندهٔ‌خلج‌اندوخلج ازنقاط آبادان و معروف افغانستان مرکزی است که‌بصورت دقیق‌تر می‌توان آنرا به‌اصطلاح امروزی درغورو قرار تعبیرات جغرافیون‌عرب درجمله تخوم زمین‌داور قرار داد. واصطخری زمانیکه از بلاد داور صحبت‌میکند مواضع‌غور وبغنین‌وخلج وبشلنگ‌را اسم می‌برد پس‌خلج یکی ازشهرهای آبادان ومانند بغنین وبشلنگ ازقلعه های مستحکم وحصین غور بود .

این نقاط هرکدامش درتاریخ افغانستان رول مهمی بازی کرده . این‌جاها آشیان‌سنگی مردمانی‌است که‌نگاه شان ازعقاب گرسنه تیزتراست‌وازقلل بلند کهستانات همیشه‌طعمهٔ خود را ازنقاط دور افتاده ماورای افق تجسس می نمودند . خلاصه همان طوریکه از غور مردمانی برخاسته دردهلی بنام سلاطین غوری یاموالی غورسلطنت کرده‌اند از خلج‌هم کشور کشایانی قد بلند کرده وبه‌تعقیب وطن‌داران سلف‌خوددرهند حکمفرمائی نموده اند . »

پشلنگ:

قلعهٔ پشلنگ یافشلنگ یابشلنگ ازقلاع جنگی‌ومستحکم غوربوده که درحصص کوهستانات شمالی زمین‌داور یعنی درواد‌یهای جنوب‌وجنوب‌شرقی غور و قوع داشته است . بقرار برهان قاطع کلمهٔ پشلنگ بضم اول وفتح لام قلعه‌را گویند که‌برقلهٔ کوهی و اقع شده باشد . اما اصطخری «پ» آنرا به«ب» عربی تبدیل کرده ودرعوض ضمه ، کسره داده است .

(۱) شمارهٔ ۱۶۱ میزان ۱۳۲۱ روز نامهٔ ملی انیس .

سلطا ن محمودشهنشاه‌کبیر غزنه درسنه ۴۰۱ هجری شخصاً به‌نفس خویش آنجارفت و باغوریها بکوه فشلنگ حرب صعب کرد وبسیاری از مسلمین کشته شدند چنانچه فرخی سیستانی این محاربهٔ سلطان را چنین توصیف میکند :

آنکه برکند بیك حمله درقلعهٔ طاق
آنکه بکشاد بیك تیردر ارگ زرنگ
آنکه زیرسم اسپان سپه خورد بسود
بزمانی در و دیوار حصار پشلنگ

ولی ابن اثیر وحتی دوکتور نا ظم صاحب کتاب سلطان محمود درین جنگ از حصار بشلنگ که‌تاریخ سیستان (۱) وشعر فرخی شاهد آن است نامی نبرده وبعوض آن از قلعه آهنگران که‌آنهم بذات خود ازقلاع معروف غور بشمار میرفت ذکر می‌نمایند .

قلعهٔ آهنگران :

در کتب ومآخذ ازآن مکرراً تذکارشده حمداله مستوفی آنرا چنین تعریف میکند: « غور ولایتی‌است وشهر ستان آنجا را رو دآهنگران خوانند . شهری بزرگ است وگرم‌سیر وآب وهوایش‌درسازگاری‌وسلامت،ازمیوه‌هایش‌انگوروخربوزه‌نیکو است(۲) » موقعیت این قلعه پوره معلوم نیست و لی قرار نظریه بارتولد روسی (۳) شاید همان دهی باشد که امروز به همین اسم در قسمت علیای هریرود واقع است ولی راورتی ازین آهنگران همان ده آهنگران را خیال کرده که‌در حواشی‌غزنه کاین بود (۴) ابن سوری که‌ازملوك معروف غور است درسنه ۴۰۱ هجری باسلطان محمود غزنوی که شخصاً درین جنگ حضورداشت درین‌قلعه مقابله‌ها نمود تاآنکه اسیر گردیده بغزنه‌فرستاده شد ولی ابن سوری مرگ را براسارت ترجیح داده زهری‌را که در زیرنگین انگشتر داشت مکیده در عرض راه بمقام « کدن » Kidan ترك زنده‌گی گفت .

قلعهٔ مندیش :

مندیش در ازمنهٔ ملوك وسلاطین غور شهرت واهمیت بزرگی داشته اگرچه در مآخذ ازآن مکرراً ذکرشده ولی موقعیت اصلی آن ازروی نگارشات قدیم چندان پوره معلوم

(۱) صفحه ۳۹۰ تاریخ سیستان .
(۲) صفحه ۱۸۸ نزهت القلوب مستوفی .
(۳) جغرافیای تاریخی ایران .
(۴) تبصره صفحه ۳۲۱ ترجمهٔ انگلیسی طبقات ناصری

نمی شود . از گفتهٔ منهاج السراج صاحب طبقات ناصری چنین برمی آید که باید شهر و قلعهٔ مندیش در حواشی شمال شرقی ایالت غور کائن بوده باشد چنانچه در ضمن تذکار پنج پارهٔ کوه عظیم ومعروف غور میگوید : « یکی از آن (زارمرغ مندیش) است که قصر ودارالملك شنسبانیان دردامان آن کوه است وچنین تقریر کنند که سیمرغ ، زال زرا که پدر رستم بود درآن کوه پرورا نیده است.» چون دار الملك ملوك شنسبا نیه غور با میان بوده می توان گفت کـه قلعه وشهروایالت مندیش درقسمت شمال شرقی غورواقع بوده است درزمان عباس بن شیش که یکی ازملوك محلی غور است مندیش رونق واعتبار شایان نظرداشته ودر آن آبادیها وعمرا نات زیبا وباشکوه موجود بوده است . در طبقات ناصری مذکور است که « عباس بن شیش درولایت مندیش بخط سنگه آن قلعهٔ اصل را که بسطام ضحاك بنا کرده بود به تجدید آن عمارت فرمان داد واستا دان کامل از اطراف حاصل کردهٔ دیوارها برسم باره ازآن قلعه بردوطرف شخ کوه « زارمرغ » بر کشید و در پا ی آن کوه ، بالا ی تلی قصری بلند بنا فرموده بهدوازده برج ودرهر برج بصورت برجی از فلك سی دریچه نهاده شش برج شرقی وشمالی وشش برج غربی وجنوبی وهر برج بر صورت برجی ازفلك بنگاشت ووضع آن چنان کرد که هرروز خورشید از دریچه که مطلع آ ن بودی درتافتی چنانچه اورا معلوم گشتی که درآن روز آفتاب درکدام درجه از کدام بر ج است وآن وضع دلیل است بر خذاقت واوستادی امیرعباس درعلم نجوم (۱) و درعهد اوقصرهای غورمبنی شد و کثرت پذیرفت .»

موقعیت مندیش را دوکتور ناظم نیز درحدود بامیان به شمال شرق غور قرار میدهد چنانچه در ضمن اسیر شدن ملك سوری بدست سلطان محمود کبیر وحرکت او بطرف غزنه و فوت شدنش در بین راه بمقام « کدن» در پا ورقی کتاب سلطان محمود خود میگوید : « کدن در بین راه با میا ن وغزنه وقوع داشت . ومن آ نرا از مقا یسهٔ طبقات نا صری (ص ۳٤۲ ، ۳٤۳ ، ٤۳۱ ، ٤۳۲) که چندین جا از کدن نام برده تعین نمو دم . موقعیت کدن به شمال شرق غور خیال موقعیت مندیش را در دماغ انسان تو لید میکنند . (۲) »

بیهقی هم ازین قلعه مختصر سخنی زده واستحکا مات آنرا فوق العاده متین و باشکوه نشان مید هد چنانچه میگوید : « چون از جنگل ایاز برداشتند ، و نزدیك کشور والشت ر سید ند از چپ راه قلعهٔ مندیش ازدور پیدا آمد وراه بتافتند وبرآنجا رفتند ومن باایشان

(۱) میگویند ملك عباس بن شیش که پیش از سلاطین معروف غوری در غو ر حکومت محلی داشته ، منجم قابل و لایق بود . (طبقات ناصری) .

(۲) ص ۷٦ کتاب سلطان محمود ترجمهٔ عبد الغفور امنی .

میرفتیم تاپای قلعت. قلعهٔ دیدم سخت‌بلند و نردبان پایهای بیحدواندازهٔ چنانکه‌بسیار رنج رسیدی تا کسی برتوانستی شد . (۱) »

خوابین :

ایالتی‌بوده درقسمت جنوب غور که سلطان محمود کبیر در حدود سال ٤۰٥ هجری از راه بست وزمین داور بدان جا لشکر کشیده چند ین قلاع مستحکم آنرا فتح نمود . موقعیت آنرا دربین سرحدات شمالی کوهستانات زمین‌داوروحصهٔ جنوبی غورقرار میدهند . بیهقی میگوید : « خوابین ناحیتی است ازغور پیوسته به‌زمین داور و آنجا کافران پلیدتر وقوی‌تر بودند ومضایق بسیار وحصار های قوی داشتند . (۲) » در زمان سلطان محمود ولشکر کشی های او ، حکومت این ناحیه متعلق به‌ابوالحسن خلف بود که در لشکر کشی شهزاده مسعود برغور درسنه ٤۱۱ هجری شرکت داشت .

حصار سیفرود :

ازمحکم ترین قلاع کوهستانی غور است که‌بنای آنرا سلطان بهاؤ الدین محمد سام بن عزالدین حسین نهاده وازمقابله‌های سختی که‌در زمان حملهٔ‌چنگیز خانی درین قلعه بوقوع پیوسته شهرت واهمیت آنها دوبالا شده‌است . صاحب‌طبقات ناصری یکی ازجنگهای این قلعه رادر مقابل عساکر مغل چنین ذکر میکند : « چون سلطان محمد خوارزم شاه از طرف بلخ بطرف مازندران رفت فرمان داد تاملك قطب الدین آنا قلعه‌را عمارت کرد وفرصت اندك بود بربالای قلعه یك حوضی بیش عمارت نتوانست کرد . بعد ازآن فرمان بدو ماه لشکر مغل درآمد وبیش مجال عمارت نماند . درآن حوض بقدرچهل روزه آب به‌جهته‌اهل قلعه جمع کرد لشکرگاه مغل باطراف غور درتاخت وجمله مواشی‌غور ازهمه اجناس بدست کفار افتاد واهل غور ازدرمی چهار درنگ شهادت‌یافت‌ملك قطب الدین بالشکرخود درآن قلعه پناه جست . «منکوته نوین » و«قراچه نوین» و«البر نوین» بالشکر انبوه بپای آن قلعه آمدند وچون ایشانرا معلوم‌شد که‌اهل قلعه‌را آب اندك است درپای سیفرود لشکر گاه نصب گردانیدند وجنگ در آغازیدند ومدت ٥۰روز برآن‌قلعه‌جنگهای‌سخت کردند (۳).» قلعه سیفرودبالاخره‌ازین محاصره‌خلاص گردید ومجدداً بسال ٦۱۷ هجری سپاه مغل به‌آن حمله وحشیانه آورده محو وفنایش ساختند .

(۱) ص ٦۸ بیهقی .
(۲) ص ۱۰۹ بیهقی .
(۳) صفحه ۲٥٥ منتخبات ادبیات فارسی ازطبقات ناصری .

قندهار

بناغلی عثمان خان « صدقی »

اوضاع جغرافیائی :

بعد از کابل بزرگترین شهر افغانستان قندهار است که مرکز و لایت قدیم ارا کوزی ویا اراچوسیه و یا قرارنوشته های مورخین وجغرافیه نگاران- عرب الرخج والر خذ میباشد .

بناغلی عثمان خان « صدقی »

شهر قندهار بعرض ۳۱ درجه و۳۷ دقیقهٔ شمالی وطول ٦٥ درجه و ۳۰٤ دقیقهٔ شرقی از گرین وچ واقع وازسطح بحر ۳٤٦۲ فت بلند می باشد . قندهاردرمیان اراضی حاصلخیزی دریای وادی ترنك افتاده که از دریائی بهمین نام بواسطه سلسله کوه کوتاهی جدا می شود. این کوهها حصهٔ سفلی وادی رابدوحصه منقسم نموده وموازی با کوهها تا بیست میل میرود . این کوهها را تورکانی می نامند که یك نام پښتو بمعنی سنگ سیاه بوده وازسطح زمین با ند ازهٔ یکهزار فت بلند است قندهار را از سه طرف کوههای دارای قله ها ی بلند و خشك احاطه کرده . وادی قندهار فوق العاده حاصلخیز وشاداب ودارای باغها وتاکستانهای بی نظیر می باشد. درجنوب وغرب این وادی ثروتمند آبادی زیاد دیده میشود. اماشمال غرب خشك وبواسطهٔ دورشتهٔ کوه که گفتیم یکهزارفت از سطح زمین بلندی داردبسته شده. درطرف شمال غرب این سلسله هایك مخزن آبی رادربین وادی ارغنداب ووادی ترنك تشکیل میدهد که بالاخره در کوههای بزرگ هزارجات می انجامد . این کوهها درجنوب غرب رفته رفته بریگستان می پیوندد . درشمال غرب سرك کابل شروع می گردد . این راه قدیم وتاریخی است. مشهورترین راهی که ازقندهار بهندوستان میرود ازپای سلسله کوه خواجه عمران یا (خوجك) می گذرد که دریك پهلوی آن بفاصلهٔ وادی پښین واقع است . کوتل خواجه عمران قریب (۲۳۰۰)فت بلند میشود ولی درینجا کوه را سوراخ کرده خط آهن منطقهٔ چمن جدیدرا به کوئته وصل کرده اند . چندین راه مهم دیگر قندهار بهند ازراه بلوچستان است .

قندهار در جائی واقع است که فاصلهٔ آن از کابل (۳۱۵) میل ، از هرات که بطرف شمال غرب آنست (۳۷۰) میل و فاصلهٔ آن از چمن جدید که نزدیك ترین نقطهٔ سرحدی میباشد (۳۸۰) میل است .

شهر قندهار فعلی بشکل مستطیلی است که عرض وطول آن دوهزار گز در هزار و ششصد گز ومحیط آن قریب چهار میل است . بلندی دیوار از (۲۵) تا (۳۰) فت بوده وعرض آن (۱۵) فت می باشد - خارج دیوار خندقی است ده فت عمیق . دیوار شهر چار بازار بزرگ دارد که در مرکز یکی دیگر را تقریباً بزاویهٔ قائمه قطع می کنند ومرکز آن سابقاً گنبدی داشت . بازار های قندهار عریض وبشکل خیابان مشجر است دکانهای آن برنده دار ودلباز است . عمارات شهر قندهار رویهمرفته همه بصورت گنبدی آباد شده . مهمترین عمارتی که ذوق معماری را نمایندگی میکند مقبرهٔ پادشاه بزرگ اعلیحضرت احمد شاه بابا است این مقبره با گنبد بزرگ ومقبول ومنار های قشنگ حاوی نمونه های خوب خطوط ونقاشی است . چار بازار شهر را بچهار محلهٔ بزرگ تقسیم نموده که اهالی در آن سکونت دارند .

درچار سمت شهر چار دروازهٔ بزرگ وجود داشت که موسوم به کابل ، شکار پور ، هرات ، وعیدگاه بود . واین دروازه ها بمقابل بازار های بزرگ واقع اند . علاوه بر آن شهر دو دروازهٔ خورد نیز دارد که درنصف حصهٔ غربی آن بوده وموسوم به توپخانه وبردرانی میباشد . دروازهٔ عیدگاه ازبین شهرستان (ارگ) می گذرد که محوطهٔ مربع شکلی بوده وهر ضلع آن (۲۶۰) گز طول دارد .

قریب چارمیل دورتر ازشهر موجودهٔ قندهار در دامنهٔ کوهی که بالاخره بزمین های هموار می انجامد . خرابه های شهر قدیم قندهار دیده میشود که در سال ۱۷۳۸ میلادی ازطرف نادرافشار غارت وخراب کرده شد . از بالای کوه یك شهرستان کوچکی ناظر خرابه های نیمه مدفون است . درسمت جنوب غرب شهر وشمال شرق کوه ، چل زینه است که درسنگ آهك ساخته شده وبیك محوطهٔ کوچك گنبدی داری رهبری میکند . در ینجا بعض خطوط فارسی نقرشده که متضمن پارهٔ ازتاریخ قندهار وشرح وسعت سلطنت امپراطور بابر است .

قندهار بزرگترین مرکز تجارت افغانستان است . در بازارهای آن مال التجارهٔ ممالك مختلفه بمشاهده میرسد . اهل قندهار استعداد خوبی درتجارت دارند . واردات عمدهٔ قندهار رخت ، چرم ، قند ، فلزات ، رنگ از خارج وقالین ، برك ؛ پوستین ، ابریشم وغیره از ولایات داخلی مانند کابل ، هرات ، غزنی است. صادرات آن پشم ، پنبه ، میوه ، ابریشم ، انگوزه وغیره است .

امروز مهمترین تجارت قندهار پشم ومیوه است . فابریکهٔ میوهٔ قندهار اقسام کانسرو و شیرینی تهیه کرده بداخل وخارج صادر می کنند .

اگرچه جنوب وغرب وادی قندهارشاداب وخیلی حاصل خیزاست مگروادی ارغنداب حاصلخیز ترین قسمت منطقه می باشد باغهای پرثمر وتا کستان های بیشمار دارد . زمین‌های اطراف قندهار بو اسطهٔ نهرهای که‌ازرود ارغنداب ازنزدیك باباولی کشیده شده آبیاری می گردد . آبیاری بواسطهٔ کاریز نیزبکثرت وجود دارد . درقندهار گندم ، جو، باقلی شبدر،رشقه ، تنباکو ، ترکاری وغیره کشت میشود . قندهار از نقطهٔ نظر حا صلات میوه مهمترین منطقهٔ افغانستان شمرده میشود .

نام قند هار :

نام قندهار درتاریخ های قدیم وجود ندارد وچنین معلوم میشود که‌یك‌نام جدیدی است که درین اواخر کسب شهرت کرده . دراسناد تاریخی قبل ازاسلام عجالةً این نام بکلی درتاریکی است . درعصر اسلام که‌یك تعداد زیاد جغرافیه نگاران وتاریخ نویسان وجود دارند از وجود شهر ، قصبه ، ده وقریهٔ باین نام درین منطقه تذکری نمی کنند . بعض ازجغرافیه نویسان عرب همچون بلاذری ، مسعودی یعقوبی‌ازین نام‌یاد می کنند امامقصدایشان ازین نام شهریست در مصب دریای کابل . در تاریخ سیستان وحدود العالم من المشرق الی المغرب نیزچنین بوده ، اصطخری وبعضیهای دیگر درهنگام صحبت از الرخج والرخد شهرهای عمدهٔ این منطقه را پنجوائی وتکین آباد می‌نویسند .

ولایتی که امروز بنام قندهار موسوم است وعین‌همین نام روی مرکزآن نیز گذ ارده شده درقدیم اراکوزیه نامیده میشد . هرودوتس آنرا هراواتی و دیگر یونانیان آنرا آراخز نامیدند .

ولسن‌درکتاب آریانا انتیکوای خودراجع بقندهارگوید که‌دربین شهرهای که پوتولمی درین ولایت ذکر می کند یکی الکذاندریه است که عموماً آنرا قندهار موجوده تصور می کنند . اینکه شهر مذکور برسر راه مقدونی واقع شده است شبهه و تردیدی نیست لیکن این‌نام یعنی‌قندهار باگندهارا بیشتر ازالکذاندریه شبیه‌بوده وقرابت بهم می‌رساند .

دستهٔ از نویسند گان عقیده دارند که نام قندهار از الکذاندریه ما خوذ شده باین معنی که اسکندر درسال ۳۲۹ ق م وقتیکه باراکوزیه رسید برحسب عادت قلعهٔ نظامی برای عساکر یونانی بساخت وایشان همین قلعه‌راقندهار تصورکرده ومی‌گویند که اسکندریه کندریه ، کندار وقندهار شده واستناد بافسانه های محلی راجع بشهر قندهار که اسکندر ذوالقرنین آنرا آباد کرده می‌نمایند .

اماگمان غالب چنین است که‌نام قندهار باگندهارا ارتباط مستقیم دارد ومستر بیلوهم درین‌عقیده تفصیلی دارد زیرا درسال ۵۲۰ میلادی سونگ یون Sung-yun زائر چینی‌به

گندهاره وارد شده باستناد یاد داشت های او درین عصر ایفتالیت ها بـه گندهاره هجوم آوردند . یك حصهٔ از مردم گندهاره برای حفاظهٔ کشکول بودا از دستبرد یفتل مها جرت نموده به آراکهوزی آمدند که غالباً درجای شهرقدیم قندهار بوده ونام گندهارا را نیز باخود آورده بهمان منطقه که آباد شدند گذاشتند واین مسئله درمشرق زمین امثال زیادی دارد . همان گندهارا بود که قندهارشد اماچون شهرت نداشت مخفی ماند وازنظر جغرافیه نگاران عرب واسلام گریخت زیرا درین اوقات شهرمهم منطقه پنجوائی وتکین آباد بـود امادرین هیچ شبهه نیست که قندهار بحال ده ، قصبه ویاشهر کوچك کم اهمیتی وجود داشته وفردوسی نیزازان ذکرمی کند که کورنگ شاه پادشاه زابلستان کنیز کی قندهاری داشت وگوید .

بدش قند هاری بت قند لب که ماه ازرخش خیره گشتی بشب

منوچهری دامغانی هم میگوید (یاقندلب نگاری کزقندهار باشد)

زابلستان عبارت از غزنین ومنطقه های پیوسته به آن وغالباً تاقندهار باشد وگندهار یاقندهار شهر کی در مملکتش که بحسن شهرت داشته بوده . پس میتوان گفت که نام قندهار خیلی تازه است (۱) .

تاریخ قندهار :

صحبت مـادر زمینهٔ نام قندهار طوریکه دیده شد هنوز مـکمل نیست لذا ادنبالهٔ آنرا گذاشته قندهارراحتی الامکان درتاریخ می جوئیم ومی نگریم کهسیل حوادث درسر نوشت این شهر چه تأثیرنموده است اگرچه مقصدمااز تعقیب تاریخ قندهارشرح تاریخ مفصل آنست ولی از آنجا که صفحات محدود ومعین اجازه نمی دهد بایك نگاه تند ومجمل از آن میگذریم وتکمیل مقصد اصلی رابه آینده می گذاریم :

ولایت قندهار که نام قدیم آن هرخواتیش است که هرودوتس آنرا هراواتی و سائر یونانیان آراخزیا ساختند تاریخ پرآشوبی دارد . سرگذشت قدیم آن هنوز درپس پردهٔ مجهولات است . بعد از سقوط سلطنت های قدیم آریانا وانقراض سلسله های پیشدادیان و کیانیان بـلخی دولـت مـاد در مدیا و در فـارس دولت هخـامنشی تـاسیس گردید. کوروش کبیر فارسی هشت سال برای تسخیر ولایات آریانا سعی کرد اما نتیجهٔ حاصل نموده نتوانست و بالاخره درجنگ باقبائل ولایات غربی افغانستان درسال ۵۲۹ ق م کشته شد . امابعد ازوی ولایات آریانی بنام ملحق بدولت هخامنشی شدند ودرهرکجا حکمداران محلی مستقلانه بسرمی بردند . درهنگامیکه کمبوجه پسر کوروش مصروف جنگها وحوادث مصرشد

۱ ـ نام قندهار درشماره اول سال اول مجله آریانا دیده شود .

شخصی برد یا نام خروج وبر ضداو شورش کرده سرداران را طرفدار خو د ساخته بُنام بَردیا پسر کوروش کبیر پادشاه فارس گردید . درینوقت اوضاع کشوری فارس خراب شده بود مخصوصاً ولایات مفتوحهٔ آریانا تماماً ارتباط خودرا ازمرکز فارس قطع کرده بودند. بردیا برای مطیع ساختن هرخواتیش یعنی ارا کوزیه لشکری فرستاد ولی حکمران محلی آ ن که قوت زیاد داشت اورا شکست داد. داریوش کبیر بردیارا بکشت. وبر آریانا لشکر کشید وتاحوالی رودسند بدست آورد که درین جمله ارا کوزی نیزشامل بود. اما همینکه اقتدار دولت هخامنشی کم شده رفت مخصوصاً در عصر داریوش سوم ولایات آ ر یانا بکلی مستقل گردید ند . حکمرانان ولایات آ ریانی که دولت روبزوال هخامنشی را میدید ند د ر صدد چارهٔ کار خود برآمدنـد . بسوس حکمر ان باختر از یکسو وبار سانتس Barsantés والی درنگیانا وارا کوز یا ازطرف‌دیگر در خیال سلطنت افتاده بودند ، و در هنگا میکه جنگ (گو گاملا) سبب‌شکست پادشاه هخامنشی شد بسوس تاج شاهی آریانارا در با ختر بسرنهاد بارسانتس نیز که هم خیال جدی بسوس بود بطرف درا نگیانا وارا کوزیاآمد تا سررشتهٔ دولت خود را بنماید . اما تمام این پلان‌ها دراثرقشون کشی اسکندر مقدونی نا کام ماند .

درین‌وقت ولایت ارا کو زی ودرانگیانا متحدا تابـع یك حکمران بود که بار سا نتس نامداشت . این شخص در استخلاص وطن خود بسیار کوشید ویگانه آر زو یش قطع رابطه بادولت فارسی هخامنشی بود . ازهمین جهت درسال (۳۳۰) ق م داریوش سو م پاد شاه هخا منشی را باتفاق بسوس حکمران بلخ ازبین برداشتند . پرویا گند قوی حملهٔ نا گهانی اسکندر باقشون قوی او انعکاسات بدی کرده ودر آن وقت بحرانی حکمران در انگیانا وارا کوز یه را بکلی دست وپا چه ساخت . با رسا نتس که از قوت اسکندر وسقوط دو لت فارس بدست‌اوخبرداشت وازحملهٔاسکندر برهرات ورفتاروحشیانهٔاو نسبت باهالی‌آنجا بخوبی مطلع بود درخود توان آن ندید که جلواورا بگیرد . لذا از راه کو هستا نها بهند رفت وولایات درانگیانا وارا کوزیه را بدون یاور گذاشت . این دو ولایت بدون مانع بدست اسکندر درافتاد . معلومات امروزی هنوزها ناقص است لذا گفته نمی‌توانیم که آیا اسکندر درهنگا میکه داخل ولایت ارا کوزی می گردد دچار مقابله ومقاومتی میشود یانه ؟

بهمه‌حال اسکندر داخل ولایت ارا کوزی شد . شهرهای آن یکی بعددیگر بد ستش رسید . مهمترین شهر های که بطلیموس وقایع نگار اسکندر ثبت نمو ده عبارتنداز آزولا Azolaیااوزولا Ozola، فو کلیس Phoklis ارا کوتس Arachotus وا سکند ریه . کننگهم آزولا را در هلمند علیا عبارت از گذر Guzar یا گذارستان Guzaristan وفو کلیس را دیمتریاس میداند . ایسیدور مورخ دیگر چندشهر دیگررا نیز داخل آن می کند بدینقرار:

بیوتBiüt، فرسا گ‌Pharsag، کوروشاد Chorochad ، دمتریاس ، والکزاندر وپولس که پایتخت ولایت وبر کنار رود اراکوتس یعنی ارغنداب واقع بود . بیوت را عبارت از بیجس Bigis یا بست می‌دانند .

از ملاحظهٔ تاریخ می برآید که‌بعد از آنچه گفتیم اسکندر مردمان دیگری را که بنام اراکوتی یادمیشدند تابع ساخت . این‌مردم یعنی اراکوتی Arachoti مردمانی بودند که باطراف قندهار ورود ارغنداب می‌زیستند . از جملهٔ شهرهای که‌مورخین یونانی ذکر کرده اند بطور صحت نمی توان گفت که کدام آن بر جای قندهار قدیم آباد بوده ، امامیتوان گفت که شهر اراکوتس که‌متعلق بمردمان اراکوتی وبرکنار دریای اراکوتس واقع بود ممکن است شهرقدیم قندهار (در صور تیکه رود ارغنداب در مسیر اولی خود فرض کرده شود) ویا غالباً پنجوائی باشد . بهرحال اراکوتس قندهار قدیم و یاپنجوائی باشدیانباشد یقیناًشهری‌بوده که‌برکنار دریای‌ارغنداب ونزدیکی های‌قندهار وجود داشته . اسکندر طوری که‌عادت داشت برای رهایش‌عساکر یونانی خودقلعهٔ نظامی اساس گذاشت وآنرا اسکندریهٔ اراکهوزی‌خواند. مورخین یونانی این‌قلعه‌را طبق‌عادت خود شهرخوانده‌اند واین اشتباه سبب گردید که‌تاامروز بعضی‌مورخین اروپائی وشرقی رابخطا برده ومیگویند که بانی قندهار اسکندر است درتابستان سال ۳۲۹ ق‌م دیوارهای این شهر بقدر کافی بلندشده بودکه اسکندر(ممنن) راوالی آن مقررداشته‌وعدهٔ‌ازعساکرخودرادرآنجامقیم ساخت وبطرف کابل حرکت نمود . بعدازمرگ اسکندر برسرتقسیم دولت وسیع‌او هرج ومرجی در بین سرداران عسکر او روی دادوهریك از ایشان ادعای جا نشینی اسکندر رانمودند . سلیوکس درمناطق مشرق زمین‌اعتبار قایم‌کرد وکارش‌رونقی گرفت . درآریانا حکمرانان محلی موقع‌را مغتنم شمرده درصدد آن شدند که‌نفوذ یونانی‌را براندازند . یونانیانی که در افغانستان مانده بودند نیزدر زیر اثر این‌محیط درفکر قطع روابط خود بامرکز بابل شدند . از جملهٔ حکمرانان بومی که درین وقت در ولایات مهم‌آریانا حکمرانی داشتند بدینقرارند : سیبرتیوس Sibyrtios حکمران اراکوزی وگدروشیا (ولایت قندهار وبلوچستان) ستاساندروس Stasandros حاکم آریاودرانگیانا ، ستازانور (Stasanor) حکمران باختر وسغدیانه بود . اینهاهمه درپی استرداد قوت ازدست رفته شدند وتاانداز‌هٔ هم موفق آمدند . درین اثنا درهند دولت موریا تاسیس یافت وسلطنت وسیع‌آن از بنگال تااندس وسعت گرفت . سلیوکس ملتفت این امربود وهمینکه موقع مناسبی یافت بشرق آمد اما شکست خورد ومجبورگردید که‌ولایات پاروپانیزادی ، آریا واراکوزیه وگدروشیارا به چندراگیتاواگذارد . ازان ببعد چندی اراکوزی وبعض ولایات آریانا بنام مطیع دولت موریا گردید .

درین اثنادیودوتس حکمران باختر باانتی اوکس سوم پادشاه یونانی بابل قطع رابطه کرده خودرا مستقل دانست ۲۵۶ ق م دیودوتس دوم در سال ۲۳۵ ق م بسلطنت رسید . انتی اوکس سوم که باپارتها درحال مجادله بودصلح کرده ودرسال ۲۰۸ ق م بباختر حمله آورد درین وقت درباختر یوتید یموس ، دیودوتس دوم‌را بقتل‌رسانده پادشاه باختر شده بود . انتی اوکس سوم باختررا محاصره واین محاصره تاسال ۲۰۶ ق م طول کشید و بالاخره بین طرفین صلح شد وانتی‌اوکس سوم ازراه کابل بطرف اراکوزیه آمد وسیستان را طی کرده بطرف بابل بر گشت .

درین‌وقت ازیکطرف دولت موریاروبضعف میرفت وازطرفی هم انتی‌اوکس مراجعه کرد لذا وقت برای ترقی وپیشرفت دولت باختر درزیر ادارهٔ یوتیدموس مساعد گردید . چندی نگذشت که یوتیدموس پادشاه باختر برعلاقهٔ جنوب هندوکش که‌درزیرادارهٔ پادشاه کابل‌موسوم به‌سو فاگز ینوس Sofhagesenus بود حمله نموده وآنرا بدست آورد ، و پس ضمیمهٔ دولت باختر ساخت . بعد ازیوتیدموس پسرش دمتریوس پادشاه‌شد وحصهٔ بزرگ هند را فتح‌کرد وسیالکوت‌را مرکز متصرفات هندی دولت‌یونان وباختری‌ساخت سپس‌ابوکراتیدس از غیاب دمتریوس درهند استفاده‌نموده درباختراعلان شاهی‌نمود وبعدازاوپسرش هلیوکلس به‌سلطنت رسید ودراثر ظهور اسکائی‌ها نفوذدولت باختر ازشمال هندوکش به جنوب آن منتقل گردید .

درحدود سالهای (۱۵۰-۱۵۵ ق‌م) اسکائی‌ها ازرود آمو گذشته سلطنت یونانی باختررا برانداختند وپادشاه یونانی باختر بوادی کابل آمدودر پناه سدهای‌طبیعی هندوکوه‌قرار گرفت . اسکائی هابطرف هرات رفتند وچون درمغرب سلطنت قوی پارت بود لذا بسیستان وقندهار فرود آمدند ، ودر بین اسکائی های قدیم طرح اقامت افگندند . در بین سنوات (۵۸ - ۱۲۳ ق‌م) مهرداد دوم‌پادشاه‌پارتی اسکائی‌هارا مغلوب‌نموده بسیستان وقندهار استیلا نمود ، امابعدازمرگ‌مهرداد دوم‌سیستان وقندهارآزادگردیده واسکائی ها مشغول فتوحات در هند وپهلواها در قندهار وسیستان سلطنتی تاسیس نمودند . بزرگترین پادشاه پهلواها وونونیس Vonones بلقب(شاه‌بزرگ‌شاهان) می‌باشد. ضرابخانهٔ وونونیس قندهار و شروع پادشاهی اورا عموماً درسال ۳۰ ق‌م قیاس‌میکنند . بعدازوونونیس، سپالیریسSpalirises پادشاه گردید وغالباً درهمین وقت است که‌پهلواها سلطنت کابل را فتح میکنند وخانوادهٔ یونانی کابل رامنقرض می‌سازند . گندوفارنیسGondopharnes که در سال ۱۹ میلادی برتخت سلطنت پهلواها جلوس کرد مهمترین پادشاه این سلسله بوده وبر وادی کابل نیز مسلط بود . این شخص قبلاً در عهد آزیس دوم Azes نائب الحکومهٔ قندهار بود ، وقتیکه گندوفارنیس‌پادشاه گردید(گاسس) برادرزادهٔ‌اودرسیستان‌وقندهارنائب‌الحکومه گردید

درین زمان دولت بزرگ کوشانی تاسیس می یابد وکجوله کدفیزس یا کدفیزس اول بعد ازانتظام دولت خود درباختر بطرف کابل آمده آنرا متصرف وسپس بطرف ولایت قندهار لشکر کشیده همه را داخل قلمرو خود میسازد . قندهار تاپایان دورهٔ کوشانی های بزرگ مانند سائر و لایات آریانا درامنیت و پیشرفت معنوی بسر می برد . مخصوصاً دورهٔ کنشکای بزرگ یکدورهٔ مجدد اعتلای دولت آریانا است که ازآن فیض این ولایت‌رانیز بهره می‌رسید . اما بعد ازسقوط کوشانی‌های بزرگ مخصوصاً بعد ازوفات هو یشکا پنجمین جانشین کنشکاولایات افغانستان ازدوطرف‌تحت تهدید قراریافت یکی ازطرف شمال وهجوم هیاطله‌ودیگر ازطرف‌غرب وظهور دولت‌جوان ساسانی . بعد ازمرگ (واسودوا) درحوالی سال ۲۲۰ م عظمت کوشانی‌ها ازبین رفت . میگویند که‌بهرام دوم ساسانی درحوالی سالهای ۲۷۷ ـ ۲۹٤ میلادی ویا در اواخر قرن سوم مسیحی سیستان را فتح کرده وباشاه کابل داخل مجادله شده ازسیستان بطرف وادی هلمند و ارغنداب آمد . اما دروقت انوشیروان که‌هجوم هیاطله زیاد واقتداردولت ساسانی‌هم بمعراج خود می‌رسد ودرمقابل دولت کیداری وکابل شاهان بکلی ضعیف می گردند رخج وزابلستان نیزمانندباختر وتخارستان داخل حوزهٔ ساسانی میشود. چه انوشیروان درسال ۵٦۲م بادولت بیزانس صلح پنجاه ساله کرده وازموقع استفاده نموده برای جنگ با هیاطله آمادگی می کنند و برای اطمینان از پیشرفت خود قبلاً با ترکها برضد آنها متحد می گردد . کیفیت این جنگ در دست نیست اما پادشاه هیاطله معدوم می گردد . در نتیجه رود جیحون سرحد قرار یافته وشاه ساسانی باختر ، تخارستان ورخج را بدست می‌آرد . اما عکس‌العمل آن دربعضی ولایات افغانستان مشاهده می گردد ، باینمعنی که وادی کابل وزابل وبلوچستان وحوزهٔ پشاور وسوات و غیره درتحت امرای محلی مستقل می‌شوند که مهمترین شان رتبیل های کابل هستند که قند هار نیز در دست شان بود .

ظهور دین مقدس اسلام وانتشار آن باعث فتوحات اعراب در مشرق زمین گردید ؛ مسلمانان عرب بعد از فتح فارس وانقراض دولت ساسانی به خراسان این زمان یا افغانستان نیز لشکر کشیدند سیستان در سال ۲۳ هجری وقندهار درسنه ٤٤ هجری فتح گردید . قندهار درمقابل مسلمانان بسی مقاومت کرد موسیو فریه Ferrier که از جملهٔ سیاحین قرن ۱۹ است نظریه هر بیلو Her Belot را که به‌اساس جمله های اخوان الملك (❀) می‌باشد چنین نقل کرده جملات اخوان‌الملك اینست : درسال ۳۰٤ هجری (۹۱٦م) در عهد خلافت

(❀) شاید اخوان‌الصفا باشد واین سلسله مجلاتی که در قرن ٤ هجری نشرمی شده .

مقتدر برای حفر تهداب برجی درقندهار یك مغاك زیرزمینی کشف شد که درآن یکصد ازسر عرب همه دریك زنجیر بسته وازسال(۷۰)هجری(۶۸۹م) تاآنوقت محفوظ مانده بود . زیرا یك کاغذی که این تاریخ روی آن ثبت بود وبه رشمهٔ ابریشمینی ارتباط داشت که در گوش بیست و نه نفر اشخاص مهم آنها کشیده شده بود ودرآن اسمای ایشان را نوشته بودند.(۱) ازین چنین می برآید که اعراب دراول ورود خود باین شهر باستانی موفقیت حاصل کرده نتوانستند. صاحب تحفة الکرام عین واقعه را بامختصر اختلافی که شاید اصلاً همین باشد چنین نگاشته :(۲)درار بعو ثلث مأ ته هجری برجی ازبروج قندهار بیفتاد ازانمیان هزار سر آدمی ظاهر شده همه را بیکدیگر بسته بودند ودرگوش بیست و نه سر رقعها بود بریسمان بسته نام آنکس برآن نوشته وازان اسامی است : سریح بن سنان ، حسان بن یزید ، خلیل بن موسی ، وآن رقعها مورخ بودند بتاریخ سبعین هجری . »

باوجود حملات شدید و کوشش های زیاد مسلمانان عرب قندهار و کابلستان زیرنفوذ کلی اعراب نرفت وتنها رتبیل ها پادشاهان کابل وقندهار باج میدادند و بس . این وضع دوام داشت تااینکه درسال ۲۵۲ هجری (۸۶۵ م) یعقوب لیث صفاری درسیستان با قتدار آمد و پنجوائی وتکین آباد را مسخر ساخت ورتبیل شاه کابل را بکشت ورخذرا بگرفت وهمچنان غزنی و کابل را بدست آورد .

بعد ازسقوط دولت صفاری قندهار زیر نفوذ سامانیان در آمد اما درقرن چار هجری سلطا ن بزرگ غزنوی آنرا بدست آورد . قندهار درسایهٔ سلطان محمود غزنوی وسائر سلاطین بزرگ غزنوی باامن وآسایش بسر برد تااینکه اقتدار دولت غزنی رو بانحطاط رفت واز میان کوهستانهای غور ومخصوصاً ازمرکز آن فیروز کوه سلطان حسین علاوالدین جهانسوز سر کشید وغزنه را بباد فناداد وازآنجا به بست که بزرگ ترین شهر آنوقت افغا نستان بود آمد وآنرا خراب کرد ۵۲۵ هجری (۱۱۵۰م) . دولت غوری بهمان سرعتی که جهانگیری کرد دوباره فرونشست . درین وقت در ولایت اراکوزی بزرگترین شهر آباد ان ومرکز عمدهٔ تجارت همانا بست بود . ویرانی بست سبب آبادی قندهار شد . چه قندهار بعد از بست رو نقی یافته بود لذا پایتخت ولایت اراکوزی ازان وقت بعد به قندهار انتقال کرد . درضمن ضعف غوریها سلجوقیان برقندهار دست یافتند وزیر نفوذ ایشان تازمان سلطان سنجر سلجوقی بود که مشارالیه بالاخره ازطرف ترکمانان غز خلع گردید تااینکه سلطان علاوالدین غور آنرا نجات داد . بعد ازان قندهار بدست غوریها بماند . در سال ۵۹۷ هجری (۱۲۱۰ م) سلطا ن محمد خوارزمشاه آنرا مالك شد ، امادر سال ۶۰۹ هجری(۱۲۲۲م) چنگیز در مملکت خوارزمشاه

۱ ـ ص ۳۲۳ سیاحتنامهٔ فریه ۲ـ ص ۸۸ جلد سوم

حمله آورد واورا بکلی مستأصل ساخت .

بعد از انکه تاثیرات روان سوزچنگیزی از بین رفت سلسلهٔ کرتها باقتدار آمد و ملك شمس الدین (دوم) کرت درسال ٦٧٦ هجری قندهار را محاصره نمود و قندهار در حوزهٔ دولت ملوك کرت در آمد . درعهد آخرین پادشاه سلالهٔ کرت یعنی ملك غیاث الدین پیرعلی تیمور هرات را فتح کرد وآل کرت را خاتمه داد وبعد ازان قندهار را فتح نموده بهنواسهٔ خود پیرمحمد تسلیم داد ۷۹۱ هجری مطابق ۱۳۸۹م .

دراواخر قرن پانزده عیسوی قندهار در جملهٔ سلطنت هرات شامل بود ونخستین بارنام قندهار بحیث ضرابخانه در مسکوکات سلطان حسین بایقرا ظاهر گردید . دروقت سلطان حسین سردار ارغون ذوالنون بیگ حکمرانی زمین داور وسائر مناطق را بدست آورده قندهار را پایتخت خود بساخت . اقتدار او درقندهار خیلی زیاد گردید . در آخر دورهٔ سلطان حسین مرزا که شیبانی موقع راغنیمت شمرده به بلخ حمله نمود درقندهار پسر ذوالنون بیگ موسوم به شاه بیگ ارغون حکمرانی داشت . همینکه شیبانی هرات را از اولاد سلطان حسین بایقرا بدست آورده مشغول زد وخورد بود بابر که در کابل اقتدار حاصل کرده بود بطرف قندهار حمله نموده وشاه بیگ راازقندهار راند وآنرا بدست آورد مورخهٔ ۹۱۳ هجری (۱۵۰۷م) . اما شاه بیگ بزودی بعد ازآمدن شیبانی شهررا بدست آورد و چندین سال مستقلانه زندگی کرد .

درین وقت اوضاع عمومی افغانستان خیلی بحران آمیز ودچار حوادث مهمه بود چهازیکطرف دولت بزرگ هرات روبزوال رفت وشیبانی ها آمده بلخ ، هرات وقندهار را بدست آوردند ازطرف دیگرصفویها روبعروج گذاشته بدین اطراف چشم دوخته بودند و در کابل با برشاه اقتداری بهم رسانده درصدد جهانگیری برآمده بود . شاه بیگ ارغون موقع رامغتنم شمرده به آرامی ومستقلانه درقندهار بسر برد تااینکه باز بابرشاه آنرا درسال ۹۲۸ هجری ۱۵۲۲م بدست آورد . درین هنگام دولت بابری در هندوستان هم قائم شده بود اما حالت قندهار خیلی پرهیجان بود هردودولت جوان ونوتاسیس که درصدد بسط دادن خاك بودند برین منطقه سر نزاع افتادند وقندهار مصدر جنگهابین این دو دولت گردید . لذا صفویها بقندهار لشکر کشیدند درسال ۹٤۱ هجری (۱۵۳۵م) سام میرزایکی ازشاهزادگان باغی صفوی آنرابدست آورده روابط را بامرکز فارس قطع کرداما طهماسب شاه آنراباز مسخر نمود وازطرف خود حکمرانی موسوم به بوداك خان قاجار مقرر داشت که این شخص سال بعدازطرف شهزاده کامران پسر بابر شاه برطرف گردید . چه کامران بعد از شکست برادر خود همایون از دست شیر شاه سوری بافاتح مشهورهند خواجه کلان بیگ مغل بکابل وازآنجا بقندهار آمده آنرا از دست

صفویان رهائی داد هنگامیکه همایون پادشاه مغولی هند از هند بطرف افغانستان رانده شد قندهار بدست کامران میرزا بود . همایون در ضمن درخواست مساعدت ازشاه صفوی وعده کرد که قندهار راتحفهٔ صفویان می کند . اما بوعده وفانکرد وصفویان خیال بدست آوردن آنرا کردند، ولی ناکام شدند . درزمان اکبرشاه مغلی هند درسال ۹۶۵ هجری (۱۵۵۶م) طهماسب شاه قندهار رابدست آورد واکبر آنراتاسال ۱۰۰۳هجری (۱۵۹۴م) بدست آورده نتوانست ازان ببعد تاسال ۱۰۳۱ هجری ۱۶۲۱م که عصر جهانگیرباشد قندهار داخل قلمرو مغلهای هندوستان بود. امادر سال مذکورفارسی‌ها باز آنرابدست آوردند. شاه‌جهان درسنه ۱۰۴۷ هجری یعنی ۱۶۳۷ میلادی بازآنرا تسخیر نمود وآخرین بارشاه عباس صفوی درسال ۱۰۵۸ هجری ۱۶۴۸م بر آن بطوری دست یافت که مغلهای هند دیگر رهائی داده نتوانستند. چنانچه یکبار اورنگ‌زیب امپراطور مغلی باقوت پنجهزار آدم بران حمله آورد وناکام شد ودرسال ۱۶۵۲م کوشش دیگر اورنگ‌زیب باز ناکام گردید . همچنان تاسال ۱۷۰۹ بدست صفویها بماند تا اینکه سردار بزرگ غلجائی حاجی میرویس خان هوتکی درصدد رهائی قندهار وافغانستان برآمد وکامیاب گردید وپسرش محمود دولت فارسی‌راضمیمهٔ افغانستان نموده وسلسلهٔ صفوی راخاتمه داد . دولت فارس تاظهور دولت نادرافشار ضمیمهٔ مملکت افغانی بود.

درسال ۱۱۴۹هجری (۱۷۳۷م) نادر افشار اصفهان راترك وبطرف قندهار لشکر کشید وآنرا محاصره نمود وبالاخره بعداز دوسال محاصره آنرا فتح کرد . درین ضمن در بیرون قندهار در موضع قرارگاه خود درسرخه شیرقلعهٔ عسکری بساخت و آنرا نادر آباد نام کرد ازینجاست که بعض‌ها باشتباه درافتاده اورانیز بانی قندهار می‌خوانند نادرافشار درسال ۱۷۴۹ مقتول شد ونوبت سلطنت به بزرگترین شاهان درانی اعلیحضرت احمدشاه رسید . اعلیحضرت احمدشاه رشتهٔ گسیختهٔ سلطنت را بازبهم پیوند و دولت جدید افغانی را بنا کرد . اعلیحضرت موصوف بعداز تحکیم دولت خود مرکز شهررا تبدیل کرده بجای‌که امروز شهر قندهار برپاست آورد . ذکر بنیاد شهر قندهار فعلی را از کتاب سراج التواریخ که باستناد تاریخ سلطانی وغیره نوشته‌شده باجزئی‌اختصاری‌نقل می کنیم. مؤلف سراج التواریخ بعد ازذکر محاربات‌اعلیحضرت احمد شاه در سال ۱۱۷۴ وبازگشت بدهلی وتاج بخشی به‌شاه عالم مغلی چنین می‌نویسد :

پس از نزول اجلال ازآنجا که‌اعلیحضرت احمد شاه را این‌امردامن گیر خیال بود که هوای‌نادر آباد ازسبب تقربش بچمن ونی‌زار ردی ومخل صحت‌است خراب فرموده درجای با فضای خوش آب و هوائی بنام خویش شهری احداث نماید لهذا اول نهر عریض

وعمیقی درساحل غربی رودارغنداب حفر نموده جا نب دشت کشیدن فرمود که تعمیر شهر نماید. وازین معنی طائفهٔ الکوزائی که مالك آن ارا ضی بودند مانع آمدند واین امر باعث فسخ عزیمت وی گردیده فعلادست از کار کشید تاکه بعد ازچندی والدهٔ ماجده اش بجوار رحمت حق پیوسته درآنجا دفنش فرموده موسوم بروضه اش نمود وعزم کرد که درحدود غربی قریهٔ مرد قلعهٔ احداث شهر نماید طائفهٔ بارکزائی مانع آمدند واعلیحضرت احمدشاه ازحلمیکه داشت هردو طائفه را ردو بدی نفرمود اماقوم فوفلزائی ایثار نموده املاك خود را عرضه کردند . اعلیحضرت موصوف پذیرفته درجائیکه حالا شهر موجوداست موازی دوازده قلبه وارزمین که ازروی تخمین معادل ششصد جریب باشد مهندسی فرموده اساس شهری نهاد و در شهور سال ۱۱۷٤ دست بکار برده برعهدهٔ همت تمام طوائف درانی چنان نهاده قرار داد که بقرار تقسیم برادرانه هرقبیله سکه وکوچهٔ بنام خود عمارت نماید . . . دروسط شهر که محل ومرکز اسواق است گنبدی بزرگ وبقعهٔ سترگ بنیادنهادوپس ازاتمام باره وبروج وکندن خندق همه علماء ومشایخ وسادات وفقراوایتام را صلای عام در داده دعوت طعام فرمود وبعداز بذل انعام وصرف طعام همگنان بدعای اختتام پرداخته وشهرا حمد شاهیش نام نهادند. مورخین دیگر گویند که اعلیحضرت موصوف شهر را اشرف البلاد نامید . اماعوام نام قندهار را به آن دادندوبرای تفریق ازقندهار قدیم قندهار احمدشاهی گفتند. امروز ازعمر این شهر یکصدو نود سال سپری میشود . شهر قندهار که پایتخت اعلیحضرت احمد شاه بودبعد از وفاتش بحال مرکز ولایت درآمد وپسرش اعلیحضرت تیمور شاه کابل رامرکز دولت خودساختند . اما در ینعصر که آبادی وعمران مملکت میرود باساس حفظ الصحه صورت بگیرد خارج ازقندهاراحمد شاهی دامنهٔ شهر وسعت داده شده امروز قندهار ازبهترین وبزرگترین شهرهای افغانستان است .

این بود مختصر تذکری از قندهار . انشاالله بزودی ممکنه یادداشت های مفصل خود را سروصورت داده کتابی مفصل درین موضوع تقدیم خواهم کرد .

مأخذ

تاریخ سلطانی

سراج التواریخ

حدودالعالم

بلاذری

تاریخ سیستان

جغرافیای تاریخی ایران

تذکرهٔ تاریخی وجغرافیائی شهر های آریانا (صدقی)
اسکندر وآریانا (صدقی)
تاریخ افغانستان (نلسن)
آریانا انتیکوا (ولسن)
نگاهی بتاریخ قدیم افغانستان (یعقوب حسن خان)
زین الاخبار گردیزی
سیاحتنامهٔ فریه (ترجمهٔ انگلیسی)
انساکیکلو پیدیای بریتانیکا
» » » اسلام
اراضی خلافت شرقی (اوسترنج)
رهنمای افغانستان (محمد علی)
تحفة الکرام
بعضی سالنامه‌های کابل وغیره

گلهای کوهی

(۲)

بناغلی پژواك

پارسال تحت این عنوان سطر و صفحه ئی چند نگاشته و بخوانندگان تقدیم کردیم و در پایان نبشتهٔ خویش نوشتیم : « چون متأسفانه امسال در اثر قلت کاغذ صفحات سالنامه برای مضامین طویل گنجایش نداشت و از طرف دیگر نمی توانستیم از مطالب خود صرف نظر نمائیم لذا بامید سال نیکوتر آینده بقیهٔ مطالب را به سالنامهٔ دیگر حواله میدهیم ومن الله التوفیق »

امسال خدا را شکر گذاریم که تا حدی میتوانیم آرزوی خود را برآریم و هرچند مشکلات پارسالهٔ ما رفع نشده است باز هم میکوشیم که پارهٔ از مطالب ما ولو خیلی مختصر باشد بخوانندگان محترم رسانیده شود .

ښاغلی عبدالرحمن خان « پژواك »

دسته بندی: صاف باید گفت که از طرف برخی ذوات در دسته بندی حقیقی اشعار ملی تصرفاتی شده است که این کمترین آن را لازم نشمرده و از ذوات محترم عفو می خواهد البته واضح است که دسته بندی این اشعار دووجه دارد : وجه ساختمان و وجه معنی ! در وجه ساختمان که نمی توان تصرف نمود بار تکاب یك سهو اجتهادی که سر چشمهٔ آن احساسات تند نویسندگان همچه مطالب در مورد زبان ملی شان است و از طرف دیگر فکر مقابلهٔ زبان ملی بازبان های دیگر ایشان رابه چنین تصرفات وا داشته است اشعار ملی پښتو رامعناً به اشعار عشقی ، رزمی ، اعتذاری ، تصوفی ، فلسفی وغیره وغیره تقسیم فرموده اند وهم به مهارت زیادی برای اثبات مطلب خود امثلهٔ تهیه نموده اند که شایان آفرین است ولی از نقطهٔ نظر حقیقت جوئی پیدا کردن یك یادو حتی ده مثال (آنهم درحالیکه من

در آوردی نباشد) در تمام ادب یك قوم بزرگ کفایت نمیکند که یك نام جدید در فهرست انواع زیاد کند .

بهر کیف این عاجز نظریهٔ شخصی خود را عرض نموده و به معرفی نامهای اشعار ملی می پردازد .

از نقطهٔ نظر ساختمان: ازلحاظ او زان ، تعداد مصرع ها ، تفریق شکل ساختمان و نامگذاری های ملی بطور اشعار ملی بچند دستهٔ ذیل تقسیم می شود :

(برای آنکه ضمناً کاردیگری هم کرده وبخوانند گانیکه از فهمیدن معنی اشعار یکه مثال می آوریم محروم اند ترجمهٔ امثله راهر چند خارج موضوع باشد نیز تقدیم می نمائیم)

۱ ــ لندی : که دارای دو مصرع اولی کوتاه و همواره دارای نه سیلابه و دومی دراز تر وهمیشه شامل سیزده سیلابه است . بنام لندی ، ټپه ، ټکی مصره وبدله دربین پښتو زبانها شناخته می شود . ازلحاظ کثرت دربین تمام انواع اشعار ملی پښتو مقام اول را اشغال کرده است . هیچ افغانی پیدا نمیشود که چندی ازان رابه حافظه نسپرده باشد . اکثراً بجای ضرب المثل در بین صحبت هاشنیده می شود . همگی بلااستثنی سهل ممتنع است ، اکثرحصهٔ سرود های عامه را تشکیل میدهد . در موقع سرودن در دیگر اقسام اشعار ملی نیز ازان کار میگیرند که در موقع آن فهمیده خواهد شد . تعداد لندی آنقدر زیاد است که بهر فرد افغان متجاوز از صد لندی میرسد .

مثال :

سبا به بیا کیږی بارېزی
د دښت گلان به ستالمنه بویوینه

فردا باز بارها بسته خواهند شد . گلهای دشت دامن ترا بو خواهند کرد .

۲ ــ غزل : چیزیکه پښتو زبانها آن راغزل نام می دهند ازغزل فارسی فرق دارد . بشیوهٔ غزل فارسی نیز اشعاری در زبان پښتو موجود است ولی دربین اشعارملی نمیتوان آن را سراغ کرد بلکه در دیوان های شعرا جادارد. آنچه بصورت غزل فارسی است آن را باصطلاح ادب پښتو رباعی میگویند پس رباعی هم باصطلاح پښتو ازرباعی باصطلاح فارسی فرق دارد. اینکه چرا آن رارباعی می گویند بعقیدهٔ این عاجز ازان است که نامگذاریها ازطرف نوازندگان وسرایندگان صورت گرفته است که آنهم برای آنست که شعر در پښتو همواره باآواز وآهنگ ، سازوسرود توام بوده است . ارباب سرود عادت دارند که بطور عمومی ازرباعی (باصطلاح ادب پښتو) دوفرد یاچار مصرع انتخاب نموده سازرا باآن آغاز می کنند وبعدا زان « چار بیته » می خوانند .

چون اکثراً دوفرد انتخاب می‌نمایند باین‌مناسبت بقیهٔ‌غزل (باصطلاح ادب فارسی) بحساب نیست درآمده وبه‌همان دوفرد منتخب که اکثراً چارمصرع گزیده است اهمیت داده می شود .

آنچه‌را در ادب‌پښتو غزل می‌گویند درآثار شعرای صاحب‌دیوان دو دومصرع دارد که در بعضی غزلها سیلابه‌های دومصرع باهم‌مساوی نه‌می‌باشد یعنی‌می‌شود که‌یکی کوتاه و دیگری دراز باشد . ولی درغزلهای ملی دارای دو،سه، وحتی چارمصرع می‌باشند .

آن قسمتیکه دارای چار مصرع است بدونوع تقسیم می‌شود :

یکی آنکه درهر بند همه مصرع‌ها مانند بیت نخستن درازمی‌باشد ودیگری آنکه درهر بند سه‌مصرع دارای یك وزن وقافیه وکوتاه ومصرع‌چارم مساوی مطلع و درقافیه نیزتابع قافیه مطلع می‌باشد .

هرغزل دارای یك مطلع‌است که درمصرع سوم ویاچارم هربند قافیه وردیف آن تکرار می‌شود   مثال :

شین رنګین ئی واغوست   دوپټه‌ئی کړه په سر صنم

راغله برابر صنم

شین رنګین‌ئی واغوست   محبوبه ګل خندانه شوه   رو رو رارو انه شوه

داد ګل غنچه وه   رابیرونه له بوستانه شوه   منه راته عیانه شوه

مخ ئی له حجابه را خرګند کړ په‌هنر صنم

راغله برابر صنم

ترجمه :

لباس سبزورنګین بر کرد   شال را بر سر انداخت

محبوبه به آرایش تمام آمد

لباس او سبز و رنګین است   محبوبهٔ من ګل خندانی شده است

آهسته آهسته بسوی من می‌خرامد. غنچهٔ بود که‌از باغ بیرون آمد   پیش‌روی‌من‌ظاهر شد

رویش را ازنقاب به صنعت وهنر بمن جلوه داد

محبوبه به آرایش تمام آمد

۳ـ چهاربیته: موضوع چاربیته عشق وحماسه است ولی علاوه برین دوبرخی مضامین طویل و افسانه ها را در قالب چاربیته می‌توان یافت . این نوع درسرود وساز وآواز یك قسمت بسیار مهم شمرده می‌شود وچون افسانه های رزمی ویا برخی افسانه ها ومضامینیکه که منبع الهام تخیلات وتفکرات مذهبی است بیشتراز طرف شعرا بوسیلهٔ

سرود وساز و آواز باید رسانیده می‌شد آن را درچار بیته گنجانیده اند علاوتاً چون تعداد مصرع‌ها درین نوع زیاد است وهر چار بیته شامل چندین بند است برای مضامین مسلسل زمینه را خیلی مساعد می‌سازد.

بیت آخر هربند درچار بیته هم قافیه می‌باشد ودروسط دیگر بیت‌ها در بین خود وحدت قافیه دارند مطلع درچار بیته که عبارت از دومصرع می‌باشد دارای اهمیت زیاد است وعموماً چار بیته‌ها به‌همین مطلع‌های خود شناخته می‌شوند که آن‌را باصطلاح ادب ملی عموماً «سر» وگاهی «پیرو» یا «کر» نیز می‌گویند.

چاربیته ها دونوع اند: یکی آنکه هربند آن دارای ٤ مصرع می‌باشد ودیگر آنکه هربند دارای چار بیت می‌باشد. برخی چاربیته‌ها ازلحاظ تعداد مصرع‌ها بااین دوقسم متفاوت اند که اگرچه دراصطلاح ادب پښتو آن‌را بنام چار بیته می‌شناسند ونوع دیگری برای آن قایل نه‌می‌شوند ولی این قسم اخیر که عموماً در دواوین دیده می‌شوند عبارت از ساختمان جدید است که باصطلاح ما شعرای صاحب دیوان آن را بمیان آورده اند ودربین ادبیات ملی‌همان دونوع اول مثال های زیاد دارد.

مازیگر راشه په تلواری لما یاری	گودر له لمه چه ملنگری شو په لاری
مازیگر راشه په تلوار زه یم بلبله	له جنګو نه پاته شو مه ستاله کبله
تاچه خبره د کوکی را ته کوله	رازه چه درکړم سپینه خوله زلفی تارتاری

مازیگر راشه . . . . . .

گو در له لمه . . . . . .

زلفی تار تارمی غوبد ولی رانه گوره	مروند می نیسه مه ویریږه له پیغوره
چه می‌دا داکله‌را واوزی له گوره	رازه چه کښینو په دی سره پالنګ قلاری

مازیگر راشه . . . . . .

گو در له لمه . . . . . .

محبوب من نماز دیگر بشتاب، من برای گرفتن آب «بگودر» (۱) می روم بیا باهم همراه باشیم هنگام عصر شتاب کن. من بلبلی هستم که از خیلی دوشیزگان خود را برای خاطر تو عقب مانده ام توازلب لعل بمن صحبت می کردی اکنون بیا تادهن سپید(درمقابل لب لعل) وزلف تار تار خودم را بتو تقدیم کنم.

محبوب من‌نماز دیگر بشتاب، من‌برای گرفتن آب بگو درمی روم تا با هم همراه باشیم. بمن‌نگاه کن. بنگر موهایم را باز کرده ورها نموده ام بیا با زوی مرا بگیر.

(۱) جائیکه دختران صبح‌وشام از رودخانه‌یا نهرمی‌روندوظرف های‌خودرا پر آب می کنند.

از طعنهٔ مرد ما ن باك مدار واز پیغور شان شرم مکن . وقتی پدرم ازخانه برون رودروی این پالنگ (۱) سرخ باهم می نشینیم وآرام می شویم .
مجبوب نماز دیگر بشتاب من برای گرفتن آب بگودر می روم تا با هم همراه باشیم.
مضمون این چار بیتها یاعشقی و یارزمی است افسانه‌ها وحقایق تاریخی عشقی ورزمی عموماً درهمین نوع شعر گفته شده اند .

مثال دیگر: دښائست آواز دلاړه په عالم کښې لور په لور
زه د سوی یم په اور تمیك د کوز که له جیینه
دښا ئست آواز دی .لاړه په کابل په هندوستان
څکه ناست یمه حیران را رسېږی یانصیبه
عاشقی ده ډېره گرانه ځی دا وښکومی باران
پری می لوند شولو گریبان پویه نشوم په ترتیب
په هرچا باندی تیریږی د فانی دور دوران
خوك راځی خوك تری روان که شم یاروته قریب
باری خپل دی که پردی را کوی راته پېغور
ستر گی نشمه نیولی گوره ډوب یم ستا په مینه
دښایست آواز دلاړه په عالم کښې لور په لور
زه دسوی یم په اورتمیك دكوز که له جیینه
د نری زنې د پاسه د خالونه ذی قطاره
توری زلفی د تار تار دی پرتی لکه اوریځی
په سینه کښې دیخ شویدی د مینی دوه اناره
درته پروت یمه بیماره دا رومی د مرض ئی
رب دنکه خوك په رنځ باندی د مینی گرفتاره
نن د ځان کړلو سنگار بیگا می په اورسوزی
کله زیرشی کله بم شی سره گنگرو دکوی شور
قدم آخلی په تکور ښایبری راغلی له چینه
دښایست اواز دلاړه په عالم کښې لور په لور
زه د سوی یم په اورتمیك د کوز که له جیینه

(۱) تخت خوابیست بصورت چار پائی باپایهای رنگین وبافت زیبا که درموقع عروسی ساخته می شودودرهرخانه موجود است .

ترجمه

هنگامهٔ حسن و آوازهٔ شهرتست تو در آفاق عالم پراگنده شده است ... مرا در آتش سوختی تیکه را ازجبینت فرود آر. آوازهٔ حسن تو تا کابل وهند رسید ، من در حیرت نشسته ام . ای نصیب وقسمت من تو بمن می رسی. عشق بازی کار مشکل و سنگینی است باران اشك های من فرود می آید گریبان من ترشده است نمی دانم به چه ترتیبی - دورفانی دوران بر هرکسی میگذرد کاروان زمان جاریست کسی می آید و کسی میرود . هرکس خودرا به محبوبش نزدیك میخواهد آشنا و بیگانه بمن طعنه میزنند وبمن پیغور میدهند چشمهایم را نمیتوانم بالا کنم بمن نظر کن وبنگر دربحر عشق تو غرق شده ام - هنگامهٔ حسن تو درآفاق پراگنده شده است مرا دردادی تیکه را ازجبینت فرود آر. بالای ذقن باریك وزیبای تو خال هاقطار اند. زلفهای سیاهت مانند ابرها فرود آمده اند روی سینه ات دوانارعشق به ثمر رسیده است من بیمار توام تو دوای دردمن هستی . خدا کسیرا بدردعشق گرفتار نکند امروز آرایش کرده ای ، شب مرا به آتش می سوزی. گاهی زیر وگاهی بم میشود گنگروها وپازیب های تو هنگامه وشور برپا کرده اند قدمهای تو شمرده و کننده کننده برداشته میشوند. پری هستی که ازخطهٔ چین آمده ئی هنگامهٔ حسن تو درافاق پراگنده شده است مرا آتش زدی، تیکه را ازجبینت فرود آر .

۵ - ناری یاغزونه :- این نوع اشعاررا میتوان اشعار آزاد نامید درناری یاغزونه دو مصرع می باشد گاهی هردو مصرع هم قافیه وهردو مصرع باهم برابر می باشند وگاهی نه بعضی ناری ها بصورت لنډی دارای یك مصرع کوتاه ویك مصرع دراز تر می باشند درناری اتحاد قافیه وردیف شرط نیست این اشعار رانمیتوان مانند دیگر اشعار ملی تحت قانون عروض در آورد . درین قسم اشعار اکثراً افسانه ها و اساطیر طویل سروده میشوند وجه تسمیه عموماً اینست که این اشعار نعره های دوعاشق اند که یکی بدیگری صدا میزنند . این نوع رادرقند هار وفراه ناری ودردیگر قسمت های مملکت غزمیگویند که بمعنی صدا وآوازاست .

مثال : ازافسانه های ملی فتح خان .

که دوی دی دکلابست - دروازی دوی دی .یه یوه فتح خان ووځی - په دابله ئی دمور - دمور سوی ناری دی .

ترجمه :- اگر دروازه های قلعه دوتاست ، اگرقلعه دو دروازه دارد از یکی فتح خان وازدیگری صداهای سوختهٔ مادرش - صداهای سوختهٔ مادرش برون میشود .

مثال :ازافسانهٔ مؤمن خان وشیرینی :- درین افسانه طوریکه اشاره رفت نارهها صورت لنډی دارندوقتی مؤمن خان بسفرهند می رود شیرینو چنین ناره می زند .

تا دسفر موزی په پښو کړی
دزیړو گلو باغ په چاسپاری مینه

تو موزه های سفررا بپا کردی ، ای محبوب من این باغ گلهای زرد را به که میسپاری
مؤمن‌خان درجواب اوغگ کرد .

ما دسفر موزی په پښو کړی
دزیړو گلو باغ په خدای سپارم مینه

من موزه‌های سفررا بپا کردم - باغ گلهای زرد رابخدامی سپارم

در اینجا باید متذکر شد که شیرینو وقتی باغ گلهای زرد میگوید روز های هجررا تخیل مینماید وبه ظرافت تمام در حالیکه ارغوان زارحسن خود را ازرفتن محبوبش زعفران زار می بیند خویشتن را بیاغ گلهای زرد تشبیه میکند .

٦- بگـتي :- این نوع مانند لنډی قح شعر ملی و خیلی مؤثر است و پر از جذبات می باشد شعر ای ملی درین قسمت داد سخن داده اند جزاینکه انسان درمقابل این اشعار بو جد آید وبه حیرت گرفتار شود چیزی نمیتواند . سراینده درموقع سرودن وشنونده در وقت شنیدن این اشعار مست وملنگ میشود.من تعبیر بهتری ازین برای حالت وجد و طرب ندارم . راستی را که این اشعار شراب احساسات هستند که درساغر قلب میریزند وسر شار میشوند - بگـتي مانند چاربیته یك مطلع دارد که دارای دومصرع مساوی وهم قافیه میباشد وبعد ازان هر بند دارای چهار مصرع می آید که سه مصرع اول آن باهم همقافیه ومصرع چهارم بامطلع هم قافیه میباشد وباز سر بامطلع تکرار میشود .

په پښتو کښې :

دبیان علم

ښاغلی عبدالرؤف « بینوا »

ښاغلی عبدالرؤف خان « بینوا »

«دپروسږکال اوورم کال په ګډا لنیو کښې
می دپښتو بدیعی مزایا وی لیکلی وې، سږ کال
دصحافت دمحترمی څانګی له خوا دپښتو دبیان دعلم
برخه زاسپارلې شوې وه ، ما هم ترکمه
ځایه چه می واك درلوددې برخې په شاوخوا کښې
څېړنې اوپلټنې وکړې چه په دې ګډا لنې کښې ئې
لوستونکوته وړاندی کوم، هیله لرم که څه نوا قص
ولري ما معذوروګڼی ، ځکه چه ماخپل وس نه دی
سپمولی ، مګرددې شیانو تکمیل او بشپړتوب
دراتلونکی نسل وظیفه ده.   (بینوا)

دبیان دعلم تعریف : دبیان علم خوقواعد
او اصول دی چه ددوی په سیوری کښې یو لفظ
په څورازه دلالت کولای شی، مګر په ځینو کښې په واضح
اوپه ځینو کښې په اوضح وی، نودبیان دعلم مرجع ومعنوی تلازم ته اعتبار ورکول دی .

دبیان دعلم اصول: دبیان دعلم اصول عموماً څلوردی: ۱ :ـ حقیقت ۲ :ـ مجاز ۳ :ـ تشبیه ۴ :ـ کنایه

لمړی اصل حقیقت

حقیقت دلفظ هغه خپله معنی ده چه دده دپاره وضع شوې وی، لکه د« زمری » لفظ چه دیوه
مخصوص اوځیرونکی حیوان دپاره ټاکلی شوی دی .

حقیقت پرڅلورډوله دی: عقلی، لغوی ، شرعی، اصطلاحی یا عرفی.

عقلی حقیقت : هغه ته وایی چه دیولفظ نسبت وهغه شی ته وشی چه هغه دیونکی « متکلم »
په عقل منلی وی او په عقیده کښې ئې څرګند وی ، لکه یو مسلمان سړی چه ووائی : ـ

« ونی خدای شنې کوی » .

رحمان باباوایی:- څوك لەخاوروشی پوګل پیدا کولای ده له خاورو پیدا کړی ګلستان دی.

یاداخبره چه : « خونه بناجوړوی – ور ترکاڼ ترا شی »

<u>لغوی حقیقت:</u> هغه دی چه یو لفظ په لغت کښې دیوشی د پاره وضع شوی وی لکه د « مردارهړی » لفظ چه د(خره) دپاره تا کلی شوی دی ، یاد « اورلړونی » لغت چه د « آتش کاو » دپاره راغای دی – حمیدوایی :

« بې حمیده مه کړې خدا مجلس ددلبرانو دا خومی باید دی اوره لخنګه اورلړونی »

<u>شرعي حقیقت:</u> هغه دی چه دمینی او شرعی امورو ته په شرع کښې یو لفظو تاکل شی ، لکه د « لمونځ » لفظ چه په شرعی حقیقت کښې دمخصوصو اقوالو او افعالو دپاره راوړل کېږی لکه رحمان باباچه وایی :-

« چه دزړه حضورئې نه وی په نمانځه کښې په کارنه دی مقتدی وی که امام »

مګرلمونځ په لغوی حقیقت کښې له « نمانځنی » څخه اخیستل شوی دی چه داحترام او ستایش او نازولو او ښه قول په معنی راغلی دی او په ادبیاتو کښې په دې معنی ډېر استعمال اری لکه خوشحال خان چه وایی :- « کله کله خوار خو شحال وته نظر کړه دعاشق نمنځنه هیڅ عیب و ننګ نه ده »

بل ځای وائی :- « په چاداد په لیه نمنځ کوې فلکه ! په چاولنی په اوزیو په چچو نه »

عبدالقادرخان وایی :- « که نمنځن ویل دی نه کېږی وماته کله کله را ته کړه خبره سپوره »

<u>عرفي حقیقت :</u> هغه دی چه په عام عرف کښې کوم لفظ دیوشی دپاره وتاکل شی لکه « دمېړه » لفظ چه په لغت کښې وهر نارینه ته ویل کېږی ، مګرپه عرف کښې دښځې وسړی ته چه په پارسی ئې « شوهر » بولی تا کل شوی دی .

مثلاً خوشحال وایی ! « دمېړه په زیره نه خاندی نورڅه کا چه دبل سره خبری کا خسوری »

دوهم اصل – مجاز

مجاز په لغت کښې لاری ته وایی او په اصطلاح کښې دلفظ هغه معنی ده چه حقیقتاً دده د پاره نه وی وضع شوې مګر دا ضروری ده چه دحقیقی اومجازی معنی په منځ کښې باید یوه علاقه او قرینه بې ، که علاقه په منځ کښې نه وی دهغه لفظ استعمال په مجازی معنی کښې غلط دی. مثلاً یوسړی کتاب ته اشاره وکړی او ووایی : – « دا آس واخله ! » دلته مجاز بالکل غلط دی ، ځکه چه دکتاب او آس په منځ کښې هیڅ علاقه او قرینه نشته .

مجازهم که دلغت پراصطلاح و، لغوی مجازئې بولی او که دعرف پراصطلاح و، عرفي ئې بولی مثلاً که د « زمری » لفظ دتاکلی حیوان په معنی واخیستل شی لغوی حقیقت دی او که زړور سړی

مخنی مرا دشی لغوی مجاز باله کیږي ، لکه ملکیار غرشین چه وایی :-

که تېنګ کړو زړونه پربری یونه چه زمري یونه

اسلام زاشخه‌دی شېتن مومل دی

دعرفي مجاز مثال لکه د« پښتو » لفظ چه‌دژبې په‌معنی‌حقیقت‌اود« عهد، قول، شرافت او ښو اخلاقو» په‌معنی‌عرفي مجازدی، مثلاً پښتون چه‌دچا سره عهداوقول وکړی نووایی : « پښتومې ورسره کړې‌ده» اویا چه‌څوك‌شرافت‌اوښه اخلاق نه‌لري، یاله خپله‌قوله مخالفت وکړی نوپښتانه وایی ؟ « بې پښتو سړی دی! »

خواجه رزق‌الله دپښتو پخوانی شاعر وایی:

دبلا غشی می خېژ ی له پښتو   زه خواجه رزق‌الله نه پرېږدم‌پښتو

چه خبرشوم دحملې‌دکوم غلیم   دغیرت خولی می‌خا خی اه و ښتو

له دوهم بیته څر ګندېږي‌چه ددوهمې مصرع« پښتو » دشرافت اوعزت‌نفس په‌معنی‌را غلې‌ده .

دمجاز ډولونه

مجاز دوه ډوله لري : یو مرسل مجاز - بل مستعار مجاز .

دمخه موږویل چه دحقیقي‌اومجازي معنی‌ترمنځ علاقه ضروري‌ده اوس بایدیووارعلاقه وپېژنو بیا دمجاز بیان‌وکړو ! علاقه دحقیقي اومجازي معنو په‌منځ کښې یومناسبت‌دی، نوکه په‌دې منا سبت کښې تشبیه وه مستعار مجاز ورته‌وایی اوکه نه وه مرسل مجازئی بولي .

مرسل مجاز: مرسل‌مجازهغه‌دی چه دتشبیه علاقه ونه‌لري(۱) بلکه له‌ځانه مخصوص علاقې لري‌چه مونږبه ئې‌لاندې راوړو:

که څه هم دمرسل مجاز په علاقو کښې اختلاف دی څوك وایی پنځه ویشت څوك وایی ډېري ،څوك وایی لږي دی ، مګرمشهوري ئې اتلس (۱۸)علاقې‌دی :

سببیت اومسببیت. کلیت‌اوجزئیت.لازمیت‌اوملزومیت. اطلاق‌اوتقیید . عمومیت‌اوخصوصیت حالیت اومحلیت (ظرفیت‌اومظروفیت) بدلیت اومبدلیت - آلیت او مجاورت - دپخوا په اعتبار دراتلونکي په‌اعتبار.

۱ - سببیت : سببیت هغه شی دی چه‌په‌بل کښې مؤثروي ،اومجازاً ذکرسبب شی‌مراد مخنی مسبب وي لکه خوشحال‌خان چه‌وایي:

چه‌دا اوښې می غما زی دفراق دی   زه ئې‌ځکه‌په ګر یوان کښې تو یو م

په‌یورته‌بیت کښې« په ګریوان کښې داوښکو تویول »راوړه‌شوی‌دی،مرادځنی « ژړوالی»دی .

---

(۱)مثلاً وویل‌شي « پلانکي په‌دې کار کښې ښه‌لاس‌لري » یعنی‌قدرت‌لري‌چه‌ذکرمحل‌مرادځنی‌حال‌دی

سینهٔ که آراسته با خلاق حمیده نباشد حیاندرتاً در آن سیر خواهد کرد . « گولدسمت »

نو په گریوان کښې داو ښکو تویول خو د پټوالي سبب دی ـ ذکر سبب شو مراد ځنې مسبب دی.

۲ ـ مسببیت: مسببیت هغه شی دی چه مسبب د سبب پر سببیت موقوف کوی او مجازاً ذکر مسبب شی مراد ځنې سبب وی، لکه خوشحال چه وایی :

چه آئینې ته ، ښکاره دیدار کړي ؟ آئینه درسته سره گلزار کړي
چه شونډې کښېږدي د جام په مورگو ؟ او به یې جام کښې روب انار کړي

دلته ذکر مسبب چه روب اناردی، مراد ځنې سبب چه د شونډو د سوروالي انعکاس دی .

۳ ـ کلیت: کلیت هغه شی دی چه نوروته د جزئیت نسبت ولري او مجازاً ذکر کل شی مراد ځنې جزء وی . لکه د خوشحال بیت چه دی :

گوتې ومنډه په غوږو تري ټرېږه ذاکر زر ذکرونه کا زړه یې درم کښې

خوشحال چه وایي: گوتې په غوږو ومنډه یعنې د گوتې سر، نه ټولې گوتې، نو ذکر کل شو مراد جزء دی.

۴ ـ جزئیت : جزئیت هغه شی دی چه بل شي نسبت ده ته کلیت ولري او مجازاً ذکر جزء شي مراد ځنې کل وی . رحمان بابا وایي :

وړاندې سرای لره توښه ته ړه رحمانه خو سفر دې کړی نه دی له دې سرایه

ذکر سرای چه جزء له دنیا باله کېږي مراد ځنې دنیا یا عقبی ده.

۵ ـ لازمیت : لازمیت هغه شی دی چه د ده وجود د هغه بل له وجوده سره ملزوم ولري .

نو دا روا ده چه مجازاً لازم ذکر شي او مراد ځنې ملزوم وي، لکه د لمر دراختلو پر وخت چه وویل شي :
«رڼا را پورته شوه !» یعنې لمر راپورته شو . دلته رڼا د لمر سره لازمه ده او لمر ملزوم دی نو ذکر «رڼا» مراد ځنې لمر شو .

۶ ـ ملزومیت: ملزومیت هغه شی دی چه د ده د وجود په وخت کښې د بل شي وجود لازمیږي ،

نو مجازاً روا ده چه ذکر ملزوم شي مراد ځنې لازم وي، لکه د ځاښت په وخت کښې چه څوك وایي :
«لمر سرای ته را او لوېد!» یعنې د لمر رڼا سرای ته را او لوېده که نه وی لمر خو په اسمان کښې دی .
دلته «لمر» ملزوم او «رڼا» لازمه ده ، ذکر لمر مراد ځنې رڼا ده .

۷ ـ اطلاق : اطلاق هغه دی چه قیدونه پکښې نه وي او مجازاً مطلق راوړه شي مراد ځنې مقید وي لکه خوشحال چه ویلي دي :

د صبا باده ! گذر په چمن بیا کړه په چمن کښې رنگا رنگ گلونه وا کړه

دلته دسبا باد مطلق ذکر شوی دی مراد ځنی دپسرلی دموسم باد دی چه په دې موسم پوری مقید باله کیږي ځکه چه دخزان باد گلـونه رژوی .

۸ ـ مقید: مقید هغه دی چه یو قید په کښې موجود وی او په مجاز کښې مقید راوړه شي مراد ځنی مطلق وی لکه حمید چه وایی :

که اسمان دمهجورانو په وای ژاړی چه‌دا آه دچا په ځان وی‌نه‌دی گرم

ژړا خو په انسان یاحیوان پوری مقیده ده ، مگر دلته‌ئی داسمان د پاره مجازاً اطلاق مونډلی دی ، نو مقید راوړه شو مراد ځنی مطلق دی .

۹ ـ عمومیت: عمومیت هغه دی چه‌پرته شامل وی او په‌مجاز کښې ذکر عام شی مراد ځنی خاص وی لکه رحمان‌بابا چه‌ویلی دی :

جاروا ته‌می بیرته نشته چه‌عالم شوراخبر

خوشحال وایی :

دعشق غم له خلقه پټ اره خو شحاله څه‌ئي پټ کړم چه جهان ځنی خبر دی

په پورته بیتو کښې دویـونکی مقصد مخصوص خلق دی تول جهان‌ئي مرادندی ، ځکه‌چه‌تول جهان خو‌نه مرادیږی .

۱۰ ـ خصوصیت: خصوصیت هغه‌دی چه پریوه خاص‌مصداق دلالت‌ولری او په مجاز کښې ذکر خاص شي‌مراد ځنی‌عام وی لکه‌یو باغوان چه وایی « زمادباغ تاك نوی‌دی » یو تاك خاص مراد ځنی عام تـا کـان دی ـشمس الدین کاکړ وایی :

شو دهجر په اره نشی سر بره هغه‌تاك‌به‌هر گز و نه کړی انگور

۱۱ ـ ظرفیت: ظرفیت یامحلیت هغه‌شی‌ته وایی چه‌بل په‌ده کښې مظروف اویاحال‌وی او په مجاز کښې ذکرظرف‌یامحل شي مراد ځنی مظروف یاحال‌وی لکه چه‌ویل کیږی .

« ناوه‌بهیږی » یا « زړه په نووت »

ذکرناوه‌چه ظرف‌دی‌مراد ځنی‌او‌به‌دی‌چه‌مظروف باله کیږی، یاهمدغه‌رنگ ذکر زړه‌دی مراد ځنی‌هغه فرحت دی‌چه زړه ته عارض اوزړه دهغه‌محل بالل‌شو .

عبدالقادر وائی :

په هردم عبدالقا درهسی پیالې چښی چه یو گوټ ئي کا ګنات زغملی نشی

په‌پورته‌بیت کښې‌پیاله ذکر شوې چه‌ظرف ده،مراد ځنی مظروف‌چه شراب او نور مائع‌دی‌ځکه چه پیاله خو پخپله دچښلو شی نه‌دی .

۱۲ ــ مظروفیت : مظروفیت یاحالیت هغه‌دی چه‌په بل کښې حال یا مظروف وی او په مجاز کښې حال یا مظروف ذکر شی مراد ځنې محل یاظرف وی لکه دچاځخه چه د رنگ مشوا نی‌ چپه او رنگ ئې توی شی نوور ته وائی : ـ « رنگ دو لی چپه کړ ؟ » یعنی مشوانی‌دی ولی‌چپه کړه ، نو ذکر رنگ چه مظروف اومرادځنې ظرف چه مشوانی ده یالکه «داوبه چپه کړه» یعنی گیلاس یا کوزه چپه کړه . . . . .

۱۳ ـ بدلیت : بدلیت‌هغه شی چه‌له بله شی ځخه بدل راغلی‌وی اوپه مجاز کښې ذکر بدل شی مراد ځنې‌مبدل وی لکه چه پوروړی وائي :

« ما پوړله ځانه واداوه »

په پور ته مثال کښې «ادول » د « ادا کولو» بدل راغلی دی ، نو دلته ذکر بدل مراد ځنې مبدل دی یعنی ماپورادا کړ .

۱٤ ــ مبدلیت: مبدلیت هغه دی چه‌دده ځخه بل شی‌بدل وی اومجازا ذکرمبدل شی مراد ځنې‌بدل وی ، لکه دیوه سړی پلار چه چاوژلی وی اودوژلی‌شوی زوی‌دپلارقاتل‌مړ کړی نو پښتانه وائي :

« پلانکی پلارواخیست »

یعنی دخپل پلاربدل ئې‌واخیست نوذکر پلار(مبدل) مرادځنې‌بدل چه‌عوض دی .

۱۵ ـ آلیت : آلیت هغه دی چه یوه شی ته‌د اثر رسو لو واسطه اووسیله وی اوپه مجاز کښې آله‌راوړه شی‌مرادځنې هغه‌اثروی چه‌دده په‌ذریعه خرگند یږی لکه یوسړی‌چه چا په غوږه ما لی‌ غولولی وی نووائی:

« دپلانکی په‌خوږه‌ژبه وغولېدم »

ژبه آله‌د خبر وده ، دلته‌ذکرژبه مرادځنې خبری‌دی ، یعنی‌دپلانکی په‌خوږو خبروغولېدم.
عبدالقادر هم‌ویلی‌دی‌بیت :

در پو هیږم چه په ژبه مې تېر باسی چه ویلی شي دا هسی مطو لی

ذکر ژبه چه آله‌ده ، مراد ځنې‌خبری‌چه‌دژبی اثردی .

۱٦ : مجاورت: مجاورت دبل‌شی‌گاونډ توب ته‌وائی، چه‌په مجازکښې ذکر گاونډی شی مرادځنې مجاوریعنی هغه شی چه‌دی ئې گاونډی دی، لکه یوه ښځه چه باعفته وی نو ددې په حق کښې ویل کیږی :

ر ن کامل شریف ترین موجود روی زمین است . «لو ئل»

«پلانکی مړ من پاك لمنې ښځه ده»

لمن را وړه شوې ده چه دصورت (بدن) ځکا ونه‌ی ده، مرا دځنی بدن دی یعنی پاك صورت ئې په بدونه دی اړلی شوی .

۱۷ : دېخوا په‌اعتبار : دېخوا په‌اعتبار داسی دی‌چه دیوشی و تېری شوی زمانې‌ته وکتل‌شی لکه یوځوان سړی ته چه ویل کېږی :- «هلکه ! دا کار مه کوه» دا ځکه چه اوس هلك نه‌دی ، مگر چه‌وتېری شوی زمانی‌ته وګورو پخوا هلك و .

یا مثلاً عبدالقادر ویلی دی :

معشوقی وژلی مړه نه‌دی ژوندی‌دی په داشه نامه څه شو که‌مړه نوی

که‌څه‌هم دوی‌مړه‌دی مگر دېخوا په اعتبار ژوندی بللی شوی‌دی ځکه چه پخوا ژوندی وه .

۱۸ : دراتلونکی په اعتبار : د راتلونکی په اعتبار داسی کېږی چه دیو شی وراتلونکی‌زمانې‌ته وکتل‌شی ، لکه‌څوك چه‌ډېر ضعیف اوبی وا که شی نو ورته ویل کېږی :

«پلانکی مړدی دژوندو رزق خوری» که څه هم اوس خوم‌ړ نه دی مگر چه راتلونکی زمانې‌ته وګورو یووخت به مړشی . لکه عبدالقادر خان چه‌ویلی دی :

نه ماخه کړی دی نه به‌څه کړمه چه را کوی ئې هغه کومه

نوم دژوندون‌می‌نوم دعلم دی مړیم‌عالمه ، مړیم ، مړیمه

مستعار مجاز : مستعارمجاز هغه دی چه دتشبیه علاقه ولری اودمجاز پرلاند نیو استعارو مشتمل وی .

داستعارې تعریف

استعاره خو په‌لغت کښې عاریت غو ښتل دی، او په اصطلاح کښې یو لفظ دهغه شی دپاره استعمال‌ول دی چه په‌حقیقت کښې دده دپاره وضع‌شوی نه‌وی ، منګرهو، چه ددوی په منځ کښې دتشبیه یوه علاقه وی . داستعارې حاصل دادی چه مشبه عین مشبه به وبولی او یاد مشبه به‌له افرادو څخه یوفردو باله‌شی . ځکه چه‌اصل په استعاره کښې مشبه‌به‌دی .

داستعارې ډولونه : استعاره دوه ډوله‌لری : یومصرحه - اوبله مکنیه ، مګر په‌دواړو ډولو کښې مشبه به مستعارمنه اولفظ ئې مستعار اومشبه مستعارله بولی .

۱ : مصرحه : هغه‌ده چه مشبه به ذکرشی مرادځنی مشبه وی اودا ځکه مصرحه بولی‌چه مشبه‌به صریحاً راوړه کیږی .

مثلاً دخوشحال بیت دی :

چه دغوزو درئي نه وینم په سترګو　　درګوهر می په‌هرهر بانړه سفته شی

په دوهمه مصرع کښي درګوهر مشبه به‌راوړه شوی‌دی مرادځنی اوښکی دی چه‌مشبه بللی کیږی ذکرمشبه به‌مرادځنی مشبه دی .

۲ :ــ مکنیه : هغه‌ده چه مشبه راوړشی‌اومرادځنی مشبه به‌وی‌اوپوشی دمشبه به‌له لوازمو څخه هم ذکرشی، داهم ځکه مکنیه بولی چه مشبه به پټ وی اومکن وپټوالی ته وائی .

لکه حمید چه ویلی دی :

زړه‌می له غیرته په‌کو ګل‌دننه دودشی　　زمنځ چه‌دی بې فهمه‌وهی ګوتی په‌کاکل

زمنځ مشبه مراد ځنی «مشاطه» چه‌مشبه به‌ده اوګوتی و هل دمشبه به دلوازمو څخه ناله کیږی .

یامثلاً حنان وائی :

پرعصا نرګس تکیه کړیده ولی　　شوه ورپیښه ستا دسترګو بیماری

دلته نرګس مشبه اوبیمار مشبه به‌دی اودمشبه به‌لازم لکړه لګول دی .

دمصرحي دوا نه : مصرحه استعاره اته دوله اری :

۱ ـ اصلیه ۲ـ تبعیه ۳ـ ترشیحیه ـ ٤ ـ مجرده ـ ٥ـ مطلقه ٦ ـ عنادیه ۷ـ وفاقیه ۸ـ تمثیلیه

۱ : ـ اصلیه هغه‌ده چه دمستعار لفظ په‌کښي جامدوی .

مثلاً خوشحال وائی :

که پرون وی زړه او سترګی　　راشه نن ځان د جهان یې

په پورته بیت کښي ذکر مشبه به‌چه زړه او سترګی دی مرادځنی مشبه چه «محبوب» دی د «زړه» او «سترګی» الفاظ جامدهم دی یالکه قلندر شاعر چه وائی :

نه دی چالیدلی صبح وشام په‌یوه ځای کښي

ما ته لمر ښکاره شو ستا د زلفو په تورتم کښي

ذکر لمر مرادځنی مخ دی .

۲ : ـ تبعیه هغه ده چه دمستعار لفظ په‌کښي مشتق وی لکه دوه تنه چه په‌سخته جګړه نښتي وی او بل سړی ووائی : ـ

«سره مړه ئې کړه،ورشه بګاښ‌ئې وکړه»

سخته جګړه کول له وژلو سره مشابهه شوه او دتشبیه علاقه‌ئې عذاب او زحمت دی چه په

دواړو کښې شته.او ذکر وژل چه‌مشبه به مرادځنی مشبه چه‌سخت وهل‌دی، وژل خومشتق‌هم‌دی
عبدالقادر وائی :

له غیرته‌می‌زړګی تو کړ توکړ شی   چه‌ئې ګوتی په‌ویښتو وهی شانه

ګوتی وهل‌مشبه به‌مرادځنی‌ زمنځول‌چه‌مشبه دی او ګوتی وهل مشتق هم‌دی
۳ : ـ ترشیحیه هغه‌ده چه‌دمشبه به‌مناسب دقرینې ترراوړلو وروسته ذکر شی .
لکه رحمان‌بابا چه وایی :

یار دنازله خوبه پاځی پسی ګرځی   چه فلك دعاشقانو بخت بیدار کا

نیمه شپه‌ئې یار ترسره پوری کښېنی   لکه شمعه چه‌څوك بلهٔ په مزار کـا

ذکر مزار چه مشبه به باله‌کیږی مرادځنی شهیدیابیده عاشق دی،دمشبه‌به مناسب شمعه‌ده
او قرینه‌ئې وسرته کښېنا ستل دی .
٤ : ـ مجرده هغه‌ده چه مناسب دمشبه راوړه شی .
لکه خوشحال چه وائی :

مست‌ها تیان خونی‌زمری‌تو ری وکښې   چه‌دسر تروېری تېر شی کار آسان دی

په دې‌بیت کښې مست‌او خونی‌زمری،مشبه‌به راوړ شوی مرادځنی جنګیالی‌ځلمیان دی چه‌هغوی
نومشبه باله کیږی ـ او توری کښل‌دځلمیانو‌سره منا سب دی .
۵ : ـ مطلقه هغه ده چه خاص په‌یوه خوایوری (مشبه یامشبه به) اړه ونه لری بلکه ودواړو
خواوته شامل وی (۱)

یعنی داسی استعاره راوړه‌شی چه‌هم‌دمشبه‌به اوهم‌دمشبه‌مناسبت په کښې وی .
لکه خوشحال چه وائی :

دزمری یومړ نتوب په لښکرنه وی   مټ‌ئی هر کله یوازی په‌خپل‌ځان‌شی

زمری مشبه به مرادځنی زړه ورسړی‌دی.په پورته بیت کښې مړنتوب‌دزړورسړی‌مناسب‌دی
او« پرځان‌مټ »دزمری سره مناسب دی،اویا مړنتوب دزمری اولښکر دسړی مناسب دی .
٦ : ـ عناویه هغه ده چه په‌یوه شی‌کښې ددواړو خواو (مستعارمنه اومستعارله) یوځای کیدل
امکان ونه‌لری ـ دا استعاره تهکمیه او تملیحیه هم بولی ، لکه دیوه بنه مړی تشبیه چه
له‌ژوندی سره وکړی اوو‌ویل شی« پښتون علامه سید جما الدین ژوندی دی »
البته څرګنده ده چه‌ژوند اومرګ په‌یوه سړی اویووخت کښې غیر ممکن دی‌اودعنادیی
ځنی اقسام‌داهم‌ذی چه‌پر ضد دهغه‌شی راوړه شی .
لکه وجاهل ته چه څوك ووائی : «دعلم دریاب دی »

(۱) تبصره : ترشیح تراطلاق او اطلاق تر تجرید اولی ده .

۷ : ـ وفا قیه‌هغه‌ده چه‌دواړی‌خواوی (مستعارمنه اومستعارله) په‌یوه شی کښې یوځای کیدلای شی، لکه « د علم تشبیه په ژوند سره » ځکه‌چه علم اوژوند دواړه په یوه سړی کښې یو ځای کېدلای شی، یا دنایوهی تشبیه له‌مرګ‌سره .
لکه ملا عبدالباقی اخندچه وایی :

عزیم وایی سخت دښمن ته‌منتخب اوشمس راوړی
چه‌بې علمه زندګی کړی‌زما په‌رنګ‌دی ژوندی‌مړی

۸ : ـ تمثیلیه‌هغه‌ده چه‌په‌ده کښې‌مشبه اومشبه‌به دواړه مرکب وی او وجه شبه له‌ډیر و امور وڅخه منتزع شوې‌وی، لکه‌دپښتو دامتل‌چه : « دیوه لاسه‌ټك نخیژی » دهغه چاد پاره مثال شی چه غواړی یوازی په‌کوم کار شروع وکړی مګردلاسه‌ئې پوره نه وی نودا پورته‌متل‌ورته وایی .
په‌پورته متل کښې مشبه‌به « دیوه‌لاس‌ټك‌نه‌ختل » دی‌اومشبه « ویونکی » دی. نوهر څوك‌چه‌وی .
له‌دې څخه څرګنده‌شوه چه ټول متلونه تردغی‌استعارې لاندی راځی مګرهو ،چه مشهور شوی وی ځکه چه‌لمړی‌یوه‌خبره وی، چه‌ترخولې ووزی اومشهوره شی‌نومتل ګرزی او دبل چادپاره مثال کیدلای شی .

دریم اصل ـ تشبیه

د تشبیه لغوی معنا : تشبیه په‌لغت کښې ددووشیانو دمعنوی ګډون(۱)وته ګډون په‌دوته وایی، نوکه دا ګډون‌حقیقی‌وی‌اوکه‌خیالی وی ـ اومطلب له‌معنوی څخه هغه‌صفت وی چه ددباندنیو موجوداتو څخه‌نه‌وی لکه : پوهنه، زړورتوب، یانور، د بریالی او توریالی ګډون په‌کوراو کالو کښې‌تشبیه نه‌باله کیږی، ځکه چه‌په دوی کښې مشترك امردباندنیو موجوداتو څخه دی .

دتشبیه رکنونه:

تشبیه څلور رکنونه لری : ـهو، یوشی چه‌له‌بله سره تشبیه کړشی، لمړی شی ته‌مشبه دوهم ته‌مشبه‌به وایی. اوددوی په منځ کښې معنوی ګډون د تشبیه یادشبه وجه بولی اوویونکی ته ئې «مشبه» د «ب» په کسره ویل کیږی .

دمشارکت بیان : مقصدله‌مشارکته دمطابقی‌معنی په اعتبار دلالت دی نه‌په التزامی معنی ځکه چه داخبره چه « بریالی‌اوتوریالی ماته راغلل» که څه‌هم په‌التزامی معنی کښې چه« راتګ» دی‌مشارکت‌سره‌لری، مګرپه مطابقی معنا کښې مشارکت نه‌لری ،ځکه چه‌مطابقی معنا خودهریوه د«راتګ» ثابتوالی دی، داسی نه‌چه ددوی له‌بله سره‌مشابهت مقصددی.او که‌چا قصد آواخیست البته هغه‌به خود دتشبیه له ډوله وباله شی .
مشارکت په «مشبه‌به» کښې داصلیت پر ډول دی .

(۱) اشتراك

د تشبیه دوې خوا وې :

د تشبیه دوې خواوې یعنی مشبه او مشبه به، به یا داسې وې چه ادراك به ئې په یوه د پنځو حواسو کېږې او یا به مدرك په عقل وې. هغه چه په حواسو سره ئې ادراك وې دادې :

دلیداو دحس مثال :

ملا جمعه شاعر وائي :-

داسې حسن لکه ستا مخ دې یو لې   ومې نه لید دیمن به تر کستان کښې

دارویدلو دحس مثال :

حنان شاعر وائي :

آوازه د استاد زلفو ما کړه یورته   کله زغ کاچه ځنځیر بې دیوانه شو

د زلفو آوازه (انګروزه) د ځنځیر له زغه سره تشبیه شوې دې .

د بویو لو دحس مثال :

ملا جمعه وائي :

د ختن دمشکو کله داسې بوې وې   لکه نن چه ئې زه وینم ستا په ځان کښې

د څکلو دحس مثال :

حنان وائي :

تبسم ئې له دشنامه سره خوند کا   قدر زیات لرې ترخه چه شي شراب

د دشنام خوند او د ترخو شرابو خوند سره تشبیه کړه شو .

او هغه دواړې خواوې چه ادراك ئې په عقل یورې اړه لرې داسې دې لکه دیوهنې تشبیه له ژوند سره اودنا پوهې تشبیه له مرګ سره ، ځکه چه دا په حس اړه نه لرې تول په عقل پورې مربوط دې. اوهغه ادراك چه په «وهم» لاس ته راځي هغه هم له دې عقلي دو له څخه بلل شوې دې، او په دې توګه نو دخیال اووهم باید بیلوالی راشي ، ځکه چه دځه موخیالی مدرکات له محسوساتو څخه شمېرل او اوس موهوم له عقلي څخه و باله .

دخیال اووهم بیلوالی :

هر څه چه خیال له مشترك حس څخه اقتباس کړې هغه بیا متخیله قوه سره ترکیبوې ، مګر «وهم» له مشترك حس څخه اقتباس نه کوې، بلکه له خپله ځانه صورتونه تراشي او اختراع کوې چه وروسته ئې متخیله قوه تر کیبوې لکه داتصور چه انسان لس سرونه اولس وزرونه ولرې .

یعنې «وهم» هغه شیان تصویروي چه لیدلی شوی نه‌وي او خیال دحسی مدرکاتو څخه تجاوز نه‌کوي ګویاوهم پرغائب حاکم دی .

د تشبیه وجه : دتشبیه وجه دمشبه اومشبه به‌تر منځ دویونکی په نظر کېږي یوه مشترکه معناده‌مګر، هو- په مشبه به کښې په‌داصلیت او په‌مشبه کښې به‌ دفرعیت په توګه وي .

دویونکی نظر ددې دپاره ضروردی چه‌مثلاً د «کرمخان» او «زمري» په تشبیه کښې که څه‌هم دوی په‌ډېرو ذاتیاتو اوعرضیاتو کښې اشتراك سره‌لري لکه‌حیوانیت، جسمیت، وده‌ښوربدنه، وجودیانور . . . مګردویونکي‌مدنظر «زړورتوب» اومېړانه‌ده‌نه‌بل‌شی، نوکه ددوشیانو په‌منځ کښې دویونکي په‌نظر تساوي‌وه دتشابه حکم اري او که دویونکي په نظر دطرفینو په یوه خوا کښې دتشبیه دوجه زیاتوالی اوبله خوا کښې ئې کموالی وي دتشبیه حکم اري . دا خو څرګندده شوه‌چه دتشبیه وجه تر مشبه باید په‌مشبه‌به‌کښې د اصلیت په‌توګه او بشپړه وي مګر څو ځایه د ضرورت په‌ډول له‌دې تعریفه څخه عدول هم کېږي مثلاً :

۱ :- هغه تشبیه‌ده چه دمشبه به‌اصلیت اوبشپړتوب تر معقولی مشبه هیڅ امکان ونه‌لری، لکه دسپوږمی سره دخدایتعالی تشبیه، پوحدیث‌شریف دی چه :-

« سترون‌ربکم کماترون القمر لیلته البدر» ترجمه : ژردی چه تاسی به‌خپل خدای دځلور لسمی شپې دسپوږمی په‌شان ووینی . دلته دسپوږمی زیاتوالی هیڅ امکان نه لری .

۲ :- هغه‌ځای دی چه‌سلب راغلی‌وي لکه دا آیت‌شریف چه :

«یانساء‌النبی لستن کاحدمن‌النساء» یعنی‌ای دنبی(ص) ښځو! تاسی داسی نه‌یاست لکه‌نوری ښځی . د لته نوری ښځی مشبه به دی مګر ځکه چه سلب را غلی‌دی نوله مشبه به‌څخه هم‌ښه‌والی سلب‌شو، مقصد دادی چه تر نورو ښځوښی یی .

۳ :- هغه ځای‌دی چه‌معشوقی ته‌پخپله ددی له‌ځانه سره تشبیه ورکړه شی .

٤ :- هغه‌ځای دی چه‌دمشبه د کاملوالی ادعا پرخلاف راوړه‌شی یعنی بر عکس دهرڅه چه مشبه به‌صلاحیت ولری هغه ومشبه‌ته ورکړشی لکه رحمان‌بابا چه وائی :

داهلال دی چه لیده‌شی په شفق کښې که په‌لاس دګل اندامی سپین وښی دی

په دې بیت‌کښې وښی مشبه به اوهلال مشبه دی .

داهم باید وویل‌شی چه دتشبیه وجه دهرتېر او اولس په‌نظر کښې ځانته ځانته جلوه لری . ممکن دی‌چه دیوه اولس دتشبیه وجه به دبل اولس په‌نظر کښې بده وی، یعنی هر اولس ځانته دتشبیه وجه لری .

اودتشبیه‌وجه باید‌پردواړوخواوصادقه‌شی که پریوه دطرفینو صادقه نه‌شی‌تشبیه فاسدېږی .

دتشبیه دوجه ډولونه : د تشبیه و جه دوجود په اعتبار د چه مشبه او مشبه به‌ته عارضېږی

پردرې دوله ده: لمړی حقیقی‌ده چه وجودئې دطرفینو په نفس ذات کښې ظاهراً ثابت‌وی دانو دوې نوعی‌لری :

حسی ، عقلی

حسی هغه‌دی چه‌په ښکاره‌حواسو پوری‌اړه‌ولری‌لکه‌جسمانی کیفیتونه‌چه دلیدو په‌حس پیژندل‌کیږی ، شکل ، اوږ دوالی ، لنډوالی ، لیده کیږی او دارویدوپه‌حس زغ ، آواز ، کمغږوی که ووډاروېده کیږې او دځکلو په حس‌خوند ، ترېخوالی ، خوږوالی لیده کیږی څکل کیږی او د بویولو په حس هرراز بوی ، وزمه حس کیږی اودمښلو په حس لوندوالی ، وچوالی ، دروندوالی ، کلك والی اونور څر گندیږي .

اوعقلی هغه نفسانی کیفیتونه‌دی‌چه ادراك ئې‌په عقل‌پوری‌اړه لری ، لکه پوهنه ، ناپوهی حلم ، زړورتوب ، مېړانه اونور طبیعی امور . دوهم ډول اضافی ده‌چه دطرفینو په یوه‌خوا پوری ئې ظاهراً ثبوت نه وی راغلی بلکه دغه‌معنی په نفس الامر کښې په دواړو اړه‌ولری لکه وجود یاعدم چه‌په مشبه‌اومشبه‌به‌په‌دواړو پوری‌اړه‌لری‌اویوازی‌په‌یوه‌خواپوری تړلی نه‌دی .

دریم ډول اعتباری اووهمی ده چه په نفس‌الامر کښی ئې وجودنه وي بلکه محض دمعتبر په اعتبار کښې وی لکه وهمیه صورتونه . داهم باید څرگنده شي چه دتشبیه وجه به یا واحده یامتعدده وی ، اومتعدد به یاواحد تر حکم لاندی وی چه یو حقیقت له څوشیانو څخه ترکیب شوی وی اویابه دواحد ترحکم لاندی نه‌وی .

مگر واحد به‌یاحسی وی‌یا عقلی . په حسی کښې دالازمه ده‌چه مشبه اومشبه به هم دواړه حسی وی ځکه دتشبیه‌وجه‌له‌مشبه اومشبه به‌څخه‌اخیستل کیږی . اماپه‌عقلی کښې دالازمه نه‌ده چه مشبه اومشبه به‌هم عقلی وی ځکه چه عقل دمحسوساتو ادراك کولای شی او حس دمعقولاتو ادراکه عاجزدی ، نوله‌دې جهته‌ددې فن پوهان وائی :

« التشبیه بالوجه العقلی اعم‌من‌التشبیه بالوجه الحسی »

دواحد حسی مثال . لکه دباڼوخو تشبیه له گل سره په سور والی کښې یاد زلفو تشبیه له عنبر سره په بوی کښې‌یانور . . .

مگرهغه دتشبیه وجه چه متعدده او دواحد ترحکم لاندی وی هغه تا کلی هیئت دی چه‌له څوشیانو څخه ترکیب شوی وی . دادتشبیه وجه‌به‌هم یاحسی‌وی ، یاعقلی ، اوحسی‌ئې‌څوقسمه‌ده .

. یوه داده چه مشبه اومشبه به مفرد او دتشبیه وجه مرکب حسی وي‌لکه دمخ‌تشبیه له لمره سره په گردوالی ، سپین‌والی ، ځلیدو اوښایسته‌والی کښې مثلاً عبدالقادر وائی ،

مخ لکه آفتاب وخپل مین ته ځلوه   زړونه دغماز ولکه موم پری ویلوه

مخ‌او آفتاب مفرددی ، مگر دتشبیه وجه له گردوالی ، سپین والی او ځلیدو څخه مرکبه اوحسی ده .

دوهم قسم دادی چه مشبه او مشبه به او دتشبیه وجه دري سره مرکب حسی وی لکه خوشحال خان چه وایی :

پښتنو زلمیو بیا لا سونه سره کړه   لکه باز منګلی سرې کاندې په ښکار
سپینې توری ئې ګلګونی کړې په وینو   په ا هاړ کښې شګفته شو لا له زار

په دوهم بیت کښې دشاعر مقصد دسپینو تورو د ګلګونېدو تشبیه ده ، د اهاړ د وخت له لاله زاره سره ، چه‌مشبه اومشبه به اودتشبیه وجه دري سره ځانته ځانته یو مرکب او مجموع حسی هیئت باله کېږی یالکه عبدالقادر خان چه وایی .

ژړاوسره نمرې اغوستی ګلرخانو   وایې سپر و نو ونیو ل ګلونه

دریم هغه قسم‌دی چه مشبه مفرد حسی اومشبه اودتشبیه وجه‌مرکب حسی وی .
لکه رحمان بابا چه‌وایی :

په شرابو کښې خوند نشته د شکر و   دیار شونډی هم‌شراب‌دی‌هم‌شکر

شونډی مشبه اومفردحسی‌دی ، شراب اوشکره مشبه به‌اودتشبیه وجه‌دسوروالی اوخوږوالی ترکیبی اوامتزاجی حالت دی .

څلرم قسم هغه دی چه‌مشبه به‌مفردمشبه‌اودتشبیه وجه‌مرکب حسی وی لکه‌حنان چه‌وائی :

سره لبان دی‌په‌خندا کښې‌هسی‌زیب کا   لکه ګل چه‌په ګلزار کښې‌وغوړېږی

سره‌لبان دخندا په‌حالت کښې‌مشبه او ګل مشبه به‌دی‌دتشبیه‌وجه‌د ګل غوړېده اود خندا ترکیبی حالت‌دی .

اوهغه‌چه‌د تشبیه‌وجه مرکب‌عقلی‌وی لکه‌درحمان بابادابیت چه‌وائی :

علمیت د بی‌عمله عالمانو   لکه ګنج د کتابونو په‌خره بارشه

په دی بیت کښې دتشبیه وجه(محرومیده‌له‌نفع څخه‌دی، سره‌دزحمت اخیستلو)

دتشبیه وجه چه‌متعدده وی

دتشبیه وجه‌چه‌متعدده وی‌پردری ډوله ده :

لمړی هغه ده چه‌ټوله حسی‌وی لکه‌دیوی‌مڼې تشبیه له‌بلی سره،په‌رنګ‌خوندا وبوی کښې .
دوهمه هغه‌ده چه‌ټوله عقلی‌وی لکه دیوه مرغه‌تشبیه له کارګه سره دنظر په‌تیزوالی اودجماع په‌سپکوالی کښې‌رحمان باباوائی :

په‌دوران کښې هسی‌رنګ دلبر پیدا شه   ګو یا بل د نمر د پاسه نمر پیدا شه

چه انسان حسی اولمر عقلی‌دی .

دتشبیه اقسام دتشبیه دوجهی په‌اعتبار :

تشبیه دتشبیه‌دوجهی په اعتبار پر دوه تقسیمه‌راغلې ده ،لمړی‌تقسیم پر دوه ډوله دی:

مجمل ، مفصل

مجمل هغه دی چه تشبیه وجه په کښی ذکر شوی نه وی دا بیا پنځه نوعی دی .
لمړی هغه ده چه که څه هم د تشبیه وجه ذکر نه شی لاهم هر څوك په پوهیږی چه د تشبیه وجه پلانی شی دی لکه د سړی تشبیه له زمری سره چه د تشبیه وجه هر چاته ښکاره ده چه میړانه او زړه ورتوب دی .
دوهمه هغه ده چه غیر له خواصو بل چاته ښکاره نه وی لکه د علم تشبیه له ژوند سره د تشبیه وجه دادراك خواده .
دریمه هغه ده چه نه د مشبه او نه د مشبه به کوم وصف په کښی ذکر شی او مراد له وصفه څخه په دی ځای کښی دادی چه و وجهی مشبه ته اشاره نه وی.
څلرمه هغه ده چه یو داسی وصف ذکر شی چه د تشبیه وجهی ته په کښی اشاره شوی لکه خوشحال چه وائی :
سپینی توری ئی ګلګونی کړی په وینو په اهاړ کښی شګفته شو لاله زار
دلته سپین والی او سوروالی د مشبه صفت لوپدلی دی نو څرګنده شوه چه په دې ځای کښی د تشبیه وجه د سوروالی او شین والی اجتماع او ګډون دی .
پنځمه هغه ده چه د مشبه به داسی وصف راوړی چه د تشبیه وجه ځنې ښکاره شی :

مفصل :

مفصل هغه دی چه پخپله د تشبیه وجه یا د تشبیه د وجهی مستلزم راوړه شی لکه قلندر چه وائی:
د بادام په دودمی زړه سوری سوری شی چه راپورته په غمزه ستر ګی بانو کړی
د تشبیه وجه سوری، سوری کیدل دی .
او د مستلزم مثال لکه دا عربی جمله : «الکلام الفصیح کالعسل فی الحلاوة»
د تشبیه وجه په دې ځای کښی هغه طبیعی میل دی چه د حلاوت سره لازم دی .

دوهم تقسیم :

د تشبیه دوهم تقسیم پر دوه ډوله دی :
۱ :- نژدی مبتذل -۲ : لیری غریب .
نژدې مبتذل هغه دی چه فکر تر مشبه د مشبه به وخواته بې کوم تکلیفه انتقال و کړی ، د نژدې والی او ابتذال اسباب څو شیان دی :
۱ :- د تشبیه د وجهه وحدت . لکه توروالی یا سپین والی .
۲ :- په ذهن کښی د مشبه به ډیر حاضریدل لکه د مخ تشبیه له لمر سره یا د زلفو تشبیه له شپې سره ، رحمان بابا وایی :

شام سحرمی دغه ستازلفی رخسار دی نورمی مه یوښته له شام او له سحر •

۳:- دمشبه به دنږدېوالی نسبت‌له مشبه سره لکه دتی تشبیه له اناره سره.

لیری‌غریبه‌تشبیه :

دلیری‌والی اوغرابت اسباب هم څوشیان دی :

۱:- چه دتشبیه وجه متعدده اویاله څوشیانو څخه مرکبه‌وی، لکه دمخه چه‌ویل شوی دی.

۲:- چه مشبه به‌له‌مشبه سره یولیری نسبت ولری.

۳:- چه‌یه ذهن‌کښې دمشبه به حاضرېدل دندرت یه‌توګه وی.

داهم باید وویل‌شی چه بلیغه تشبیه هغه باله کېږی‌چه‌غرابت اولیری‌والی ولری، نه‌نږدېوالی اوابتذال. اوهرڅومره چه دتشبیه وجه له‌ډېرو شیانو څخه مرکبه شوی وی هغو مره غرابت اولیری والی‌پیدا کوی‌نوکه‌داترکیب‌وهمی‌وی اوکه خیالی یاعقلی‌وی. اوکله یه‌مبتذله تشبیه دیوه خاص تصرف یاشرط‌په‌سبب له ابتذاله‌وزی لکه رحمان بابا چه وایی:

نمر سپوږمۍ می یه یالنګ د یاسه رغړی چه می یاریه بالښت و لګوی سر

د نمر سپوږمۍ سره تشبیه مبتذله شوې ده، مګر یه یالنګ د یاسه د نمر او سپوږمۍ رغښتل داتشبیه‌له ابتذاله باسی.

دتشبیه غرض :

دتشبیه غرض اکثره، مشبه‌ته راجع کېږی اودانو یرڅوقسمه دی :

لمړی هغه‌دی چه‌تشبیه غرض دمشبه دوجوهو دامکان بیانول وی چه دخپلی ادعا دثبوت‌د یاره دلیل‌هم راوړی لکه وایی چه :

بینوااناست یم ، مدام خوشه	بیلتون می باسی، له‌عقل وهوشه
او ښې مې خاخی ، دزړه له نمه	اوبه توئېږی د دیګ له جوشه

«پیرمحمد کاکړ»

دلته دتشبیه غرض دزړه له‌نمه او ښکی توئیدل دی ، چه یه ورستنۍ مصرع کښې ئې دلیل راوړی‌دی.

دوهم هغه‌دی چه دتشبیه غرض دمشبه دحال بیان‌وی لکه دیوه شی تشبیه له بله سره یه توروالی ، سپینوالی‌یانورو صفتو کښې‌اویه‌دې‌قسم کښې داشرط شته چه‌دمشبه به‌حال څرګند وی اوکه نه تشبیه دحال دبیان دیاره نه‌باله کېږی.

مثلاً علیخان وائي :-

زه دریسی‌درسته شیه ېتږ ژاړم لکه یرخه

ته سبا خندان لکه ګل واز ګریوان‌دچائي؟

په پورته بیت کښې دتشبیه غرض دمین په ژړااودمعشوق خندادهچه داړواړه دمشبه حال باله کېږی .
یالکه حمید چه وائی :

دازماله غمه‌شین زړه، په کښې خیال دیار دشونډو
هسی رنګ‌زیب‌وزینت کالکه می په‌شنه پیاله کښې

دلته دتشبیه غرض دزړه شینوالی او دشونډو خیال دی، چه دواړه دمشبه حال شمېرل کېږی .

دریم هغه دی چه دتشبیه غرض دمشبه دحال د مقدار څرګندول وی لکه چه وایی :

که ئې سپك کا عاشقی لکه پڼه   هغه کس تر کوه‌قاف‌دروند وګڼه
(حمید).

په پورته بیت کښې دتشبیه غرض دمین سپکوالی او دروندوالی دی .

څلرم هغه دی چه واورېدونکی ته د مشبه حال او شان بیان کړی لکه حمید چه وایی :-

هسی زه بې خونده خاندم په‌هجران کښې   لکه خاندی سرد پسه په او راو ی

په پورته بیت کښې دمشبه‌حال‌اوشان‌چه‌شاعر دی‌بیان‌شوی‌دی، چه‌یعنی‌دده خنداخنګه بې‌خونده ده.

پنځم هغه‌دی چه‌دتشبیه غرض دمشبه زینت اوښکلیتوب ښکاره کول وی ، لکه د باڼ‌خوتشبیه د ګلاب دګل سره، خوشحال وایی :

ته به وایې دګلاب په ګل شبنم دی   چه باڼ‌خودی دنماستی په وخت‌خولې‌شی

شپږم : هغه‌دی چه دتشبیه غرض دمشبه‌ذم او بدویل وی لکه حمید چه وایی :

لکه سپی چه په مردار شاوخوا کېږی   هسی ته کس ونا کس پا اسره ستا یی

اووم هغه‌دی چه دتشبیه غرض دمشبه نوی والی، تازګی او استطراف وی یعنی مشبه د تشبیه په‌داسی صورت کښې راووزی چه عادتاًئې په‌ذهن‌کښې دصورت حاضرول منع وی .

داهم باید وویل‌شی چه‌که دتشبیه غرض دمشبه تقبیح یا ښکلیتوب یااستطراف وی نولازمه ده چه مشبه به دتشبیه په‌وجه کښې ډېره مشهوره اوښېره وی .

اوپه هغه‌ځای‌کښې چه دتشبیه غرض دمشبه دامکان بیانول وی‌هلته باید مشبه به په امکا نیت کښې‌مسلم اومعروف وی اوهلته چه دتشبیه‌غرض‌دمشبه دحال دمقدار بیان‌وی په‌هغه ځای کښې باید دواړه په معرفت کښې مساوی وی .

تردې ځایه هغه بیان‌و، چه دتشبیه غرض ومشبه‌ته راجع‌وی . اما کله دتشبیه‌غرض ومشبه به ته هم رجوع کوی ، داهغه وخت چه دتشبیه په‌وجه کښې چه‌هره خوا ناقصه‌وی له‌هغه‌څخه مشبه‌به جوړ کړی او مقصد ځنی بشپړتوب یعنی اکملیت‌وی ، دې ته‌مقلوبه تشبیه هم‌وایی .

دتشبیه اقسام دتشبیه دغرض په اعتبا ر :

تشبیه پردوه ډوله ده (۱) مقبو له (۲) مردوده .مقبوله‌هغه‌ده‌چه دغرض دافادې دپاره کافی وی‌اومشبه به دتشبیه په‌وجه کښې‌ښه مشهوره، بشپړه اومسلم‌الحکم وی.

مردوده هغه‌ده چه‌په‌پورته شیانو کښې ناقصه اونیمګړې او کمزورې وی .

دتشبیه اقسام دتشبیه داداتو په اعتبار :

هغه تشبیه چه تشبیه ادات (حروف) پکښې نه وی ذکر شوی «موکده» بولی او چه دتشبیه ادات پکښې راغلی وی هغې ته مرسله او مطلقه وایی موکده پر دوه ډوله ده :

یو هغه چه فقط دتشبیه ادات حذف کړی لکه علیخان چه وایی :

توری زلفې سپین رخسار ورځخه غواړم ځکه خدای ته لاس په شام او سحر نیسم

بله هغه ده چه هم د تشبیه ادات حذف کړی او هم مشبه به و مشبه ته مضاف کړی لکه رحمان بابا چه وائی :

دریغه نخل د عشق نوی زرغون شوی چه له ښاخه ئی د غم ثمر پیدا شه

نخل مشبه به او عشق مشبه چه نخل عشق ته مضاف دی ـ دتشبیه ادات هم نشته .

په عمومی طور دتشبیه اقسام

قوی ـ متوسط ـ ضعیف

دادری سره اته قسمه دی :

۱ :ـ هغه وی چه مشبه او مشبه به و ویل شی مگر دتشبیه ادات او وجه محذوف وی لکه : اسلم زمری دی .

۲ ـ هغه دی چه د پوښتنی په ځای کښې مشبه هم نه راوړی لکه :« زمری دی »دا د هغه چا په جواب کښې چه «توریالی څنگه سړی دی ؟»

۳ :ـ هغه دی چه یوازی دتشبیه حرف حذف شی لکه :

«اکرم په جنگ کښې زمری دی» یعنی لکه زمری .

٤ :هغه دی چه د پوښتنی په ځای کښې مشبه هم حذف کړی لکه :

«په جنگ کښې زمری دی »

د یو چا د پوښتنی په ځواب کښې .

٥ :ـ هغه دی چه د تشبیه وجه حذف کړی لکه :

«توریالی لکه زمری دی ».

٦ :ـ هغه دی چه د پوښتنی په ځای کښې مشبه هم حذف کړی لکه :

«زمری دی» د پوښتنی په ځواب کښې :

۷ :ـ هغه دی چه څلور سره راوړی لکه :

«توریالی په زړورتوب کښې لکه زمری دی »

۸ : هغه دی چه د پوښتنی په وخت کښې یوازی مشبه حذف کړی لکه څوک چه پوښتنه وکړی :

« توریالی څنګه‌وی ؟ » په ځواب کښې ورته وویل شی :
« په زړوړتوب کښې لکه زمری دی »
ددې اتو قسمو څخه لمړی دوه‌قوی‌دی . د آخر دوه ضعیف دی اودانور څلور متوسط‌دی .
د تشبیه دوجهی اواداتو دحذف په‌حالت کښې دقوت سبب دا دی : هر کله‌چه ادات حذف شی ګواکی مشبه عین مشبه‌به‌وی ، داتشبیه نو بلیغه تشبیه‌ده .
او که‌د تشبیه وجه‌حذف کړی عمومیت حاصلیږی ، دانو بلیغه ده ، نو په‌هره تشبیه کښې‌چه یو له دوی څخه ذکر شوی‌وی ، نسبت‌وبورته ته کمزوري‌اوضعیفه‌ده ، اوکه‌دواړه یکښې‌ذکر شوی‌وی دانوتر ټولو ضعیفه ده .

څلرم اصل کنایه

د کنایی بیان په‌پرو سز کال کالنی کښې دتشبیهاتو سره ذکر شوی‌دی .

روش اقتصادی افغانستان

در حال حاضر

بناغلی محمد قدیرخان «ترکی»

در تمام ادوار تاریخ اقتصادی یعنی در دورهائیکه اقتصادیات بین المللی بحال طبیعی (نورمال) بوده اعمال وافعال، مالی، تجارتی وصنعتی بدون مواجهه باموانع وعوائق به جریان طبیعی خود ادامه داده است فصول وموضوعات مهمهٔ اقتصادی ازقبیل: تولید، تداول واستهلاک در تحت یکی ازین دو رژیم: اصول آزادی واصول حمایه اداره گردیده است اما وقتی وضعیت طبیعی مبدل شده بحرانی درافق سیاسی دنیانمودار ومبدل به جنگ میگردد اولاً دول متحارب وبعدازان باندازه وتناسب وسعت واتساع ساحهٔ حرب دول بی طرف به اقتصادیات خویش جنبهٔ خصوصی وغیر طبیعی داده اقتصاد طبیعی ونورمال رامبدل به اقتصاد جنگ مینمایند.

تظاهرات اقتصادیات جنگ که اکنون در دنیا دارای عمومیت است انواع زیادی دارد مانند کنترول بر تولید، استهلاک، ادارهٔ اعاشهٔ عامه، تبدیل فابریکات سائره بفابریکات تولید آلات جنگ وامثال این ها که بحث در تمام این ها درین مقاله از موضوع ما خارج بوده صرف در زمینهٔ چگونه گی تولید، توزیع تداول واستهلاک مواد ولوازم خوراکه وپوشاکه وموضوعات مربوط به آن ها و تطبیق آن با تدابیر متخذهٔ حاضرهٔ مملکت ما بحث خواهیم کرد:

کنترول بر تولید:

تولید یا بنام دیگر استحصال از موضوعاتی است که در هیچ زمان وبه هیچ وجه دول ازان بی نیاز مانده نمی توانند وحکومات همیشه وبه انواع وسائل ودست آویز برای رفاه وآرامی عامه در زمینهٔ تولید مداخله مینمایند مثلاً دراوقات عادی یعنی ازمنهٔ که افق سیاسی دنیا روشن بوده مناسبات بین المللی بحال طبیعی خود ادامه داشته باشد دولت ازدو نقطهٔ نظر بر تولیدات مداخله میکند واین دو نقطهٔ نظر یا مالی ویا صحی واجتماعی میباشد مداخلهٔ دولت در تولید از ناحیهٔ مالی این است که دولت بعضی از شعب صنعتی یازراعتی را که فائدهٔ زیادی داشته باشد ودولت نخواهد آن فوائد هنگفت وعظیم بدون حق بدست اشخاص رسیده وجامعه ازان محروم بماند مستقیماً ویا بطور غیر مستقیم اداره مینماید اما زمینه هائیکه دولت از جنبه های صحی واجتماعی بران ها مداخله میکند بسیار زیاد است مثل مداخله بر خرید و فروش تمباکو، تریاک ویا کنترول مؤسسات وشرکتهائیکه جنبهٔ عرفانی واجتماعی دارند مانند سینما ها، تیاتر ها ومراکز رادیو وغیره.

اما در زمان حرب ملل متحارب بنابر حوائج ضروریهٔ جنگ وتامین مایحتاج حربی وملل بی طرف بواسطهٔ بندش راه های تجارت که مولود محاصره های اقتصادی وخطوط وسیعهٔ جبهات جنگ میباشد

بر تمام منابع تولیدات کنترول میکنند و همه را علی السویه به مفاد و مقاصدیکه از حرب به متحاربین و از محاصره های اقتصادی برای ممالك بی طرف پیدا می شود حصر میکنند .

درین صورت ماهیت مداخلهٔ دولت بر منابع تولیدات چندان شباهتی با مداخلهٔ دولت درازمنهٔ عادیه ندارد مثلاً مداخلهٔ دولت درازمنهٔ عادیه طوریکه گفته شد بنا بر مفاد مالی واجتماعی است ولی درزمان حرب به مقصد تامین لوازم حربی واعاشهٔ ملی میباشد ازهمین جهت است که درزمان حرب دول بی طرف ومتحارب هر دو سعی میکنند ازمنابع استحصالات ملی خویش تا حدی که امکان دارد وسرمایه وقوهٔ کار آن ها کافی میباشد برای تهیهٔ لوازم حیاتیهٔ ملی وآلات وادوات جنگ استفاده کنند ازهمین جهت است که استحصالات به مقیاس بزرگی آغاز گردیده بدون بیم اززیادت تولید ونتایج آن تا اندازهٔ که امکان دارد تولید میکنند دراثر این زیادت تولید و کثرت سعی وعمل در استحصالات ملی ازیك طرف برمقدار تولیدات ملی افزود میگردد وازجانب دیگر منابع جدید ملی را بکار انداخته بالنتیجه اقتصادیات مملکت راچندین قدم به پیش میبرد .

مملکت عزیز ما ازروزیکه جنگ موجوده شکل بین المللی بخود گرفته وراه های تجارت وآمد وشد مواد ومحصولات خارجی به داخل مملکت واز داخل مملکت تا اندازهٔ بخارج مسدود گردیده است در اثر اتخاذ تدابیر حکیمانه ومشی مدبرانهٔ حکومت متبوعه پیوسته کوشیده است تا آنچه راکه در داخل مملکت نداریم ویا اگر داریم کم است واحتیاجات تامهٔ مملکتی مارا رفع کرده نمی تواند کوشش مینماید تا اندازهٔ که امکان دارد درداخل مملکت تهیه وتزئید نماید ازهمین جهت درسال گذشته دولت اراده نمود تا صنایع داخلی را بوسیلهٔ تشویقات وتعاون برآن ها ترقی بدهد ازین جهت بوسیله ورهنمائی وزارت اقتصاد شرکتی درمرکز (کابل) بنام (دلاسی چارودمرستی شرکت) بسرمایهٔ مکفی تاسیس نمود تا این شرکت درتمام حصص مملکت نماینده گی داشته وبوسیلهٔ آن نماینده گی ها ازیك طرف به ارباب صنایع دستی معاونت مالی بنام تقاوی بدهد وازطرف دیگر بایشان برای پیش رفت کاروترقی صنعت آن ها هدایات فنی اعطا نماید .

این شرکت همان طوریکه وزارت اقتصاد اراده داشت تاسیس شد وبدستیاری معاونت مالی وفنی شرکت درصنایع دستی مملکت تاثیر بارزی ازان مشاهده گردید باینصورت که این شرکت اولا ارباب صنایع دستی را بکار ایشان تشویق وبعد ازان باشخاصیکه جهت ادامه دادن بصنعت وپیشهٔ خود سرمایهٔ نداشتند سرمایه داد وبالاخره آن های را که محتاج هدایت بودند هدایت کرد .

نتیجهٔ تمام این اعانت های مالی وفکری این شد که درجشن استقلال سال ۱۳۲۱ مقبول ترین وامید افزاترین غرفه غرفهٔ دلاسی چارودمرستی شرکت بوده است زیرا درین غرفه دران نندارتون ازپارچه های کرباس تا پارچه های بسیار نفیس حریر دیده می شد ومیفهمانند که این غرفه

میتواند به‌فقیر مطابق فقروبه‌دارنده بحال دارائی اولباس تهیه کنند. درنظرمن‌وشاید منکری نداشته‌باشد که این‌شرکت ازجنبهٔ اینکه مبرم ترین احتیاج افرادملت راکه عبارت‌ازلباس‌میباشد فراهم مینماید خدمت بزرگی به‌اقتصادیات‌واجتماعیات مملکت خواهدنمود وازین جهت ماامنتظریم متصدیان این کار تا کجاخواهندتوانست این‌مطلب‌بزرگی‌راکه‌مایهٔ‌امیدواری همه‌میباشدانجام‌بدهد .

درزمینه های دیگر استحصالیه هم تااندازهٔ که‌ممکن بوده سرمایه‌وقوهٔ کار افراد مملکت کفایت میکند سعی وتوجه به‌عمل میاید مثلا بواسطهٔ جنگ راه‌های تجارت مسدودشده‌وتجارت یکی ازمواد یکه شدیداً ازین‌وضع متاثر شد تجارت شکربوده است زیراعمده ترین مراکز استحصالیهٔ شکر درماورای خط حرب واقع شدباید درین صورت‌برای‌این‌مادهٔ‌مهمهٔ که از لوازم اولیهٔ خوراکهٔ مردم است توجهی نموده میشد همین بود که دولت فابریکهٔ شکر بغلان رابکار انداخته ازیک‌طرف مواد ابتدائیهٔ فابریکه راباتوجه تمامی فراهم مینماید وازجانب دیگر پیوسته برای‌رفع حوائج‌مردم شکر بیرون‌میدهدوآن‌رابوسائل‌خوبی که‌درذیل‌عرض‌خواهدشدتوزیع‌مینماید .
برای اینکه‌به‌بافندگان ونساجان حصص مختلف مملکت که با کارگاهای دستی به‌بافتن پارچه مشغول اند مواد ابتدائیه فراهم گردد دولت بوسیلهٔ وزارت اقتصاد وریاست مستقل زراعت در بذرپنبه درحصص مختلف مملکت توجه خاصی مبذول میدارد .

البته‌دریك مملکت‌وقتی‌که‌مواد اولیهٔ صنعت زیاد میشود علتی‌دربین نیست که‌صنایع مربوط به‌آن‌ها ترقی ننماید . برای رفع حوائج مایه‌دولت بسائر فابریکه هاتوجه‌خاصی مبذول میدارد تا هر کدام به‌قدرقدرت خود درین ازمنهٔ بحرانی که‌تجارت دنیاتقریبا به‌حال‌صفر رسیده برای احتیاجات افراد مملکت مایحتاج شان را فراهم نمایند ازهمین سبب مصنوعات تمام فابریکات نساجی مملکت درنندارتون ۱۳۲۱ قابل تقدیر بود ومیتوان امیدوار بود که‌اگر به همین طرز ورفتار به‌کارهای‌خود ادامه بدهندامیداست که‌مدت کمی به‌پیش‌رفتهای قابل‌تقدیری‌نائل گردند.

رویهمرفته مداخله و هدایت دولت درامور صنعتی ومشی اقتصادی که حکومت متبوعه در زمینهٔ استحصالات اتخاذ نموده درنظرما بسیار مثمر ومفید است وامید است ازین راه بتوانیم بسرعت پیمانهٔ استحصالات را باندازهٔ برسانیم که حوائج عامه‌ملی مارا تکافو کرده درین اوقات بحرانی بخارج محتاج نمانیم .

کنترول برتجارت :

البته بیاد داشته باشید که تجارت ازشعبی میباشد که از همه زیاده تر مورد سوء استعمال و بی انصافی مردم واقع می شود یعنی اگرتجار دارای انصاف ووجدان صحیح وسالم نباشد احتمال دارد درائر احتکار ، گران فروشی وسائر اعمالیکه ازان ها سر میزند صدمات زیاد وسنگینی به‌مردم که‌هرآن باتجار طرف معامله میباشند وارد گردد پس درتمام ممالك عادت است که‌در ازمنهٔ غیرعادی مانندقحط، جنگ وغیره اولین کاریکه مینمایند کنترول برتجارت

میباشد چناچه امروز بواسطهٔ جنگ بین المللی درتمام مما لك چه متحارب وچه بی طرف کنترول شدیدی بر تجارت قائم کرده‌اند .

افغانستان ازممالکی است که باممالك دیگر دنیا روابط تجارتی داشته و ازحیث واردات و صادرات رول خوبی درتجارت دنیا بازی میکند وازین جهت بعد از آغاز جنگ موجوده اقدامات مهم وتدابیر خوبی ازطرف دولت بوسیلهٔ وزارت اقتصادملی درتجارت مملکت اتخاذ گردیده است که اینك درذیل خطوط اساسیه اقدامات مذکوررادرتحت عناوین مختلفی ذکر مینمایم :

I : تجارت واردات :

۱ :- کنترول نرخها : از ابتدای آغازجنگ موجوده باین طرف حکومت متبوعه متوجه ترقی وتموج نرخ های اموال وارداتی ومخصوصاً منسوجات که ازمهمترین قلم واردات ماميبا شد بوده پیوسته کوشیده است دراثر تدابیر ومساعی اصولی تجاری واقتصادی نرخها بحال عادی نگه داشته شود دولت در زمینهٔ نرخ های اموال وارده مخصوصاً رخت باب داخل همین گونه اقدامات بود که دفعتاً واقعهٔ معروف (پرل هاربر) رونما ودربین جاپان وامریکا بهم خورده جاپان بامتحدین مخصوصاً انگلیس وامریکا اعلان جنگ دادوقتی جاپان داخل جنگ شد چون اکثر اقلام وارداتی رخت باب ازجاپان وارد مملکت مامیگردید اموال وارداتی مخصوصاً رخت باب زیاده تر موضوع مراقبه وکنترول حکومت قرار گرفت .

حکومت درین وقت محض تامین رفاه وآسودگی عامه واینکه افراد مملکت موا جهه باخطر قیمتی و گرانی نرخ اشیانشوند اقدامات بسیار مؤثر و جدیت فوق العادهٔ بخرج داده است.

۲ : ذخیرهٔ مال: دردنیاوقتی میخواهندبه نرخ یك شی استقراری بخشیده همیشه نرخ آن را بیك سان نگه دارند اولا از همان شی یك مقدار زیاد ذخیره تهیه مینمایند ؛ این ذخیره برای این است که اگر دیده شود درنرخ ها ترقی رونما گردیده فوراً ازان ذخیره یك مقدار را بیرون کشیده به معرض فروش میگذارند این مقدار وقتی که برای فروش وارد بازار میگردد یك بار برمقدار عرضه در بازار افزود کرده قیمت را پائین میا رد وبالعکس زمانیکه دیده میشود قیمت یك شی در بازار باندازهٔ زیادی افتا ده و پائین آمده است فوراً ازآن مال یك مقدار زیادی خریداری کرده آن را گدام مینمایند این مقدار و قتی که از میدان تد اول بیرون کشیده میشود دوفائده را بار میارد اول اینکه قیمت همان مال در بازار بحال عادی برمیگردد دوم یك ذخیرهٔ از آن شی فراهم می شود تادر وقت گرانی قیمت یاقحطی آن وارد بازار شده وضعیت را دوباره بحال عادی برگرداند .

این ذخیره های اموال را که برای حفظ و استقرار قیم تهیه و فراهم کرده می شود (ذخائر ناظم قیم) نام میگذارندو این اصول مخصوصا در محصولات زراعتی بسیار عمومیت داشته هیچ مملکتی از آن بی نیاز مانده نمیتواند .

وزارت اقتصاد ملی که پیوسته برای حفظ وضعیت بازار ها و تامین استراحت وآرامی مردم در تحت هدایات حکومت متبوعه کار میکند و از هیچگونه توجه و وارسی با مور محوله باز نمانده و نمی ماند در روز هائیکه جنگ شدت کرد و راه آمد و رفت تجارت مسدود گردید خواست در زمینهٔ تمام ما یحتاج ملی ذخیرهٔ اموال داشته باشد پس یکی ازان ذخایر اموال که ازاموال وارداتی تهیه نموده است ذخیرهٔ منسوجات وارده است .

برای اینکه قیمت منسوجات از تزلزل مصئون بوده قلتی درآن زمینه احساس نگردد وزارت اقتصاد ملی شرکتی بنام (دمرست شرکت) تاسیس نمود .

این شرکت قراراساسنامهٔ خود موظف است یکمقدارمال مهم وارداتی خود راذخیره نماید طوریکه در فوق عرض کردم مقصد این شرکت از ذخیره نمودن اموال وارداتی این است که بعد از یك مدتی یك ذخیرهٔ هنگفتی از منسوجات داشته وباین وسیله جلو قحطی و گرانی قیمت منسوجات را بگیرد .

این شرکت در حصص مختلفهٔ مملکت دکان های مخصوصی داشته در آن دکانها منسوجات خود را به قیمت های مناسبی که تاحد زیادی رعایت خریداران در آن متصور میباشد بفروش میرساند.

۳ ـ سهمیه بندی پطرول و بوره : البته همه میداند که پطرول و بوره از امتعه ایست که مورد احتیاج زیاد بوده نمی توان بدون آن ها چنانچه شاید گذاره نمود پس متعاقب ظهور و اشتعال آتش جنگ بین المللی حکومت متبوعه در تولید بوره در خود مملکت سعی نمود و از جانب دیگر دراثر قلت آن ها در بازار های خارج مجبور گردید تاتوزیع ومصرف آن را زیر اداره بگیرد .

ادارهٔ حکومت بر پطرول طبعا از تردد عراده ها و وسائل نقلیه تا حدی کاست زیرا به عراده های معینی بمقدار مشخص پطرول داده میشود ازاین جهت اموال زیادی که سابقاً بوسیلهٔ موتر حمل ونقل داده می‌شد از لحاظ صرفه جوئی پطرول معطل ماند در نتیجهٔ این اقدام موترهای شخصی بدون استثناء حمل ونقل مواد عمرانی ، مواد ارتزاقی (غیر از گندم) محروقات و برخی از اموال تجارتی معطل مانده باین صورت موازنهٔ مصرف پطرول استوار گردید .

هم چنان از اسراف شکر که سابقا شکر را در موارد مختلفی بکار میبردند بوسیلهٔ معرفی نامه هائیکه از مقامات رسمیه باشخاص داده می شود و یا دکان ها و مراکز فروش معینی که به هدایت دولت در هرحصهٔ مملکت باز گردیده است جلوگیری به عمل آمد .

II تجارت صادرات:

در قسمت تجارت صادراتی مملکت هم مانند تجارت وارداتی مذکوراقدامات جدی وقابل تقدیری نموده شده که نمی توان تمام آن ها را درین مقالهٔ کوچك جا داد پس بصورت نمونه بسه قلم عمدهٔ آن که عبارت از :

۱ : صادرات پوست ، پشم و پنبه .
۲ : ـ صادرات میوه .
۳ ـ احصائیهٔ تجارتی اموال صادراتی . میباشد اشاره مینمائیم :

۱ ـ صادرات پوست ، پشم وپنبه : این سه قلم از مهمترین اقلام تجارت صادراتی مابود که دراثر ظهور جنگ وعمومیت آن در راهای معروف و بزرگ تجارتی (که اکثر بازارهای مذکوردرماورای خطوط موجودهٔ جنگ واقع میباشد) تقریباً بازارهای فروش خود را از دست داده اند .

البته از دست رفتن بازار های فروش این مواد برای تجارت صادراتی ما و بالنتیجه موازنهٔ تجارتی مهم است اما تدابیری که دولت اتخاذ نموده برای اینکه بعد از ختم جنگ دوباره به همین مقیاس بلکه زیاده تر از آن جریان خواهد کرد خیلی امید افزا میباشد .

دولت وقتی که دید درتجارت صادراتی پوست، پشم وپنبه ازناحیهٔ جنگ بین الدول سکته گی عائد گردید فوراً برای جلوگیری ازاختناق آن به گدام واذخار مواد مذکوراقدام نمود .

این اقدام دولت که درین زمینه نمو ده از متین ترین کار هائی است که درین زمینه باید عملی میشد زیرا : در دنیا وقتی علتی در بین آمده از فروش امتعه جلوگیری مینماید ویادربین مرکز استحصال و بازار فروش متاعی سد و مانعی پیدا می شود بهترین تدبیر (اگر چه تا حدی گران تمام می شود) همین اصول گدام نمودن و ذخیره کردن است آیا چرا گدام میکنند؟ اگر گدام ننموده و بیك باره گی مستحصلین آن مثلا از پوست، پشم وپنبه از استحصال مواد مذکوردست بکشند بایدازاشتغال باین عمل منصرف شوند و دارندگان گوسفند قره قل گوسفندهای خودرا برای قصابی به بازار بکشند ومستحصلین پنبه به عوض زرع پنبه ومهارت به زراعت آن بزراعت مادهٔ دیگری پرداخته دران زمینه ساعی به کسب مهارت گردد هم چنین مستحصل پشم ازرمه داری بازمانده گوسفندهای خودرا بهقصابان شهرعرضه کنند.

این وضع سبب خواهد گردید که بعدازمدت بسیار کم نسل قره قل و گوسفند پشم و پیشهٔ دهقانی پنبه ازبین رفته درصورت اصلاح شدن اوضاع تجارت ورفع موانع ازراهای تجارتی درمملکت نامی ازگوسفندقره قل وگوسفند پشم وزارع پنبه نخواهد ماند پس این رویهٔ دولت برای ابقای نسل قره قل وگوسفندهای مخصوص پشم وزراعت پنبه ازاقداماتی است که باید آن راقدر کرد .

۲ ـ صادرات میوه : یکی از موادیکه درصادرات مملکت رول عمده و مهمی دارد میوه میباشد ازهمین سبب صادرات میوه $\frac{1}{6}$ تمام صادرات ما راتشکیل میدهد میوهٔ افغانستان در هروقت و زمان مورد احتیاج ومطلوب بازارهای خارج بوده وهست و درین روزها دراثر شدت احتیاجی که بازار خارج بهمیوهٔ ما دارد تجارت صادراتی میوهٔ ما درخارج هم از نقطهٔ نظر

مقدار وهم از جنبهٔ قیمت ترقی شایانی نموده است و وزارت اقتصاد ملی پیوسته میکوشد تا این وضع را در تجارت میوهٔ افغانستان ادامه داده وهنوز هم به پیش برد . اقدامات وزارت معزی الیها را که درین زمینه نموده ومینماید از هر جنبه قابل تقدیر دانسته از نام بردن آن‌ها بنابر ایجابات مسئله خود داری مینمائیم وامیدواریم بتوانند آنچه در دل دارند اجرا وبران موفق گردند .

۳ ـ احصائیهٔ تجارتی اموال صادراتی: داشتن یك احصائیهٔ صحیح تجارتی برای فهمیدن موازنهٔ تجارتی مملکت از ضروریات اولیهٔ ادارهٔ اقتصادی کشور است وهیچ مملکت نمی تواند سیاست ومشی درستی دراقتصادیات مملکتی خود داشته باشد تا احصائیهٔ کاملی از تجارت خارجی خویش بدست نداشته باشد .

احصائیه‌های صحیح تجارت برای اقدامات دولت، ارباب تجارت، صاحبان صنعت وبالاخره برای اکثری ازمردم دراعمال وافعال مسلکی شان رهنمای صادقی میباشد .

وزارت اقتصاد ملی درین اواخر به سلسلهٔ اصلاحات دیگر تجاریهٔ خود خواسته است احصائیهٔ درستی از تجارت مملکت در دست داشته باشد ازهمین جهت در تحت اثر مدیریت عمومی تجارتی آن یك شعبهٔ مکمل احصائیهٔ تجارتی وجود دارد که پیوسته برای تدوین احصائیه‌های درست ومکمل اقتصادی داخل سعی وعمل میباشد چنانچه از اقدامات مهمی که در تجارت خارجی از نقطهٔ نظر اخذ احصائیه به عمل آمده تغیر سیستم موجودهٔ احصائیهٔ تجارت خارجی میباشد چه قبلاً در ترتیب وتنظیم احصائیه‌های تجارتی نرخ‌های اموال وامتعهٔ صادراتی ازروی بازارهای داخلی درنظر گرفته میشد؛ این اصول ازروی تحقیقات ومطالعاتی که اخیراً نموده شد ناقص ظاهر گردید باین صورت و نقص آن این بود که چون دراحصائیه‌های تجارت نرخ‌های بازارهای داخلی اعتبار داده می‌شد ازین جهت چون اموال صادراتی درخارج مملکت بلندتر از نرخ‌های داخلی بفروش میرسید پس امکان نداشت موازنهٔ درست وصحیح واردات وصادرات مملکت بدست آید اکنون درنتیجهٔ تطبیق سیستم جدید احصائیهٔ اموال صادراتی تنها در گمرك کابل درظرف شش ماه ۱۳ ملیون افغانی نسبت به طرز سابق زیاده‌تر عیان گردیده است .

این بود تدابیری که وزارت اقتصاد دراموال صادراتی از نقطهٔ نظر تدوین احصائیهٔ تجارتی اتخاذ نموده واراده دارد درخصوص تثبیت اموال وارداتی نیز ترتیباتی اتخاذ کند زیر اقراریکه اطلاع گرفته‌ایم وزارت معزی الیها درین زمینه هم مشغول مطالعه وتحقیق میباشد .

کنترول براستهلاك :

درفوق عرض کرده بودم که درمواقع باریك ونازك یعنی درازمنهٔ حرب وسائر بحران های اجتماعی وسیاسی دولت درسه زمینه امکان دارد مداخله وسه شعبهٔ از حیات اقتصادی را زیر کنترول خود قرار بدهد؛ تولید، تداول واستهلاك؛ دربارهٔ وضعیت دولت درمواجههٔ تولید وتداول بطور

مختصر صحبت نمودیم اکنون باید وضعیت دولت‌را درمواد استهلاك مطالعه کنیم :

ازهمه اولتر باید اعتراف کرد که حکومت متبوعهٔ ما یك حکومت ملی‌است ومنتها الیه آرزو وآمال آن رفاهیت وآسوده حالی‌ملت‌عزیز افغان میبا شد پس اقدامات مذکور تماماً منحصر به خدمت برای ملت وصداقت درراه رفاه‌ملت میباشدوپیوسته میکوشد کاری انجام بدهد که نتیجهٔ آن برای ملت مفیدوتوده ازان فائده بردارد بنابرهمین عوامل وقتی که آتش جنگ در اروپا مشتعل‌وشعله‌های دودآلود آن به پاسیفیك هم‌سرایت کرده وعالم شمول شد مسئلهٔ آذوقه واعاشهٔ ملی زیاده تر کسب اهمیت نموده‌دولت‌جداً دران مداخله کرد واین مداخلهٔ دولت برای جلوگیری ازاحتکار، بی‌انصافی تجار، استفاده‌های ناحق‌وبی جهت‌مردم طفیلی وبالاخره خسارهٔ عامه بوده‌است .

دولت درسایهٔ مداخلهٔ خود که درزمینه استهلاك نمود بعضی ازمواد وما یحتاج ضروریهٔ مردم راتابع رژیم معروف(کوپون)قرارداده باین وسیله ازاسراف، احتکاروسوء استعمالیکه امکان داشت درمواد موصوف رونما گردد جلوگیری کرد .

دولت دیدقیمت اشیای‌وارداتی‌مخصوصاًرختباب که زیاده ترمورد احتیاج وضرورت‌مردم میباشد بواسطهٔ‌ظهور جنگ‌مخصوصاً سرایت آن در شرق اقصی‌روز بروزبلند میرود پس بدستیاری وزارت اقتصاد ملی واطاق‌های تجارت کوشید تاازبی‌انصافی هائی که درین زمینه دکاندار وتجار وارد کننده مینمایند جلوگیری نماید همان بود که‌قیم تمام اشیای ضروریه را درهرماه از روی انصاف وعدالت که هم تجار و دکاندار متضرر نشود وهم اهالی بی جهت پریشان نگردند تثبیت وبذریعهٔ روز نامهٔ اصلاح اعلان کردند. توجهی که دولت درین زمینه دارد تنها مکتفی‌به‌اعلان نشده کوشش کرد تابذ رائع مختلفه تعقیب نماید که نرخ نامه ها صد فیصد عملی شوند وآن‌هائی را که ازین راه تخلف نموده بودند مجازات نمود.

خلاصه دولت در زمینه های تولید، تجارت واستهلاك از ابتدای جنگ تاامروز تدابیر خوبی اتخاذ وبوسیلهٔ عملی نمودن آن‌ها تا اندازهٔ زیادی ازیك بحران اقتصادی که انتظار آن میرفت جلو گیری کرده است تاحدی که میتوان گفت : به فضل خدا وتدابیر صحیح حکومت متبوعه وطالع این ملت نجیب ومعصوم ملت افغان امروز دردنیا اولین ملتی است که به منتهای رفاهیت وآرامی زندگانی میکنند وشاید درملل بی‌طرف هم ازجنبهٔ رفاه اقتصادی کمتر ملتی باین پایه دیده شود .

این بود مختصری ازمطالعاتی که میبایست درزمینهٔ مشی اقتصادی افغانستان (تولید تجارت واستهلاك) نموده میشد برای مطالعات بیشتر به اجراآت وزارت اقتصادی ملی وبانك های (دافغانستان بانك وبانك ملی) به‌همین سالنامه وسالنامه های دوسال قبل مراجعه فرمایند .

علاقهٔ تغذیه با صحت عامه :

غذائیکه میخوریم

ښاغلی رشید «لطیفی»

ښاغلی عبدالرشید خان «لطیفی»

ادارهٔ سالنامه نظر به سابقهٔ چندین سالهٔ نگارنده به موضوعات صحی وعلاقهٔ نزدیکی که به طب واطبا داشتم نگارش قسمت صحی سالنامه را به دوش اینجانب تحمیل نمود. دربین موضوعاتیکه برای نگارش در ذهن من خطور نمود مهمتر ازهمه موضوع غذاو صحت را تلقی نموده واینك به استناد ماخذیکه در دست است مطالعات خویش را درین زمینه تقدیم میدارم، امید است درین موضوع مهم وحیاتی روشنی مختصری انداخته ونواقص آنرا بعدها اطبای صاحب صلاحیت در سایر مطبوعات تکمیل نمایند.

موضوع تغذیه :

با اینکه انسان از آغاز خلقت اهمیت تغذیه را در تقویهٔ بدن وغلبه بر مرض احساس کرده بود، اما طب تااین نزدیکی ها به علاقهٔ که بین تغذیه وصحت عامه موجود است طور لازم توجه واهتمام نداشت واین موضوع ازطرف اطباء محدود ومنحصر به بعضی اعتقادات عمومی و مبهمی بوده وبیشتر این نظریه بین ایشان قایم بود که گرسنگی مؤدی به ضعف مقاومت وجود شده وازهمین لحاظ است که شخص گرسنه یانیم گرسنه بیشتر از سایرین دچار امراض میگردد وهمچنان نسبت مبتلایان سل بین طبقاتیکه تغذیهٔ خراب می نمایند بیشتر ملاحظه شده ووباها وبالخاصه تیفوس باظهور بحرانهای اقتصادی یاجنگ هائیکه با آن قیمت های احتیاجات اساسی ومخصوصاً غذا بلند میرود توام میباشد.

بعدازین دوره بااینکه طب به تحلیل تغذیه وتقسیم آن به مواد پروتینیه ونشاسته ئی ودهنی واملاح معدنی و آب مشغول شده ودرین زمینه مطالعات زیادی بعمل آمد. اما تمام این مباحث باوصف اهمیت آنها فقط قسمت جزئی ازحقیقت علاقه بین غذای انسان وصحتش رابمیان آورده

وتاپیش ازسی سال که آغاز کشف ویتامین‌ها است روشنی کاملی به‌این موضوع نیفتاده بود وهنوز عامه نمیدانستند که تغذیه چه رول مهم وحیاتی درزندگانی وسلامت بدنی شان‌دارد.

اثرغذا درقوت وتوانائی ملت:

مسلماً قوت ملت به قوت افراد آن ومجهود جسمانی وعقلی ایشان ارتباط داشته واینهم به کمیت غذائیکه فرد صرف می‌نماید ومقدار غذائیت این غذا متوقف است. وچون ملت عبارت از مجموعهٔ افراد است، لهذا سلامت آنهم منوط به سلامت افراد آن بوده ویك ملت فقط وقتی میتواند درمیدان تنازع بقاموفق برایدکه به افراد آن غذای خوب وکافی برسد. واین مأمول هم بنوبهٔ آن وقتی برآورده شده میتواندکه خود ملت اسباب ومایحتاج زندگی خویش راازپیداوار ومحصول زمین خود حاصل نماید، تا درآوان جنگ ها وبسته‌شدن راه‌های خارجی برروی آن دچار مضیقه نگردد. این سیاستی است‌که تمام ملل در عصر حاضرباتمام قوای خویش‌به آن رفتار کرده واصل(اکتفا بخود.) را پیش‌ازهر چیزدیگری درین زمینه میخواهند تطبیق نمایند، چه‌مخصوصاً آتش‌جنگ خانمان‌سوزی‌که امروزدرسرتاسر جهان مشتعل‌است بیشتر دنیارا به‌این حقیقت ملتفت ساخته‌ومللی‌که درقسمت مواد ارتزاقی‌خویش بخارج ازخاك‌خود تکیه داشتند باچه‌مشکلات وخیمی‌مواجه‌شده واهالی ایشان بچه فلاکت‌های نبود که بواسطهٔ مجاعه وقحط وکمبود مواد ارتزاقی دچار نشدند. اماباوصف آنهم ملل‌بزرگ وپرنفوس تاحد امکان ذریعهٔ تجاویز اساسی وفعالیت‌های شگفت‌انگیزازوخامت‌این‌مسئله کاسته وآخرین حد استفاده راازکوچکترین وجب‌خاك خود گرفتند وحتی‌درانگلستان گلخانه هاهم تبدیل به‌باغچه های‌سبزی کاری شده ودرگلدانها نیزبه‌پرورش وبذرسبزیها پرداختند وبه‌این وسیله توانستندتااندازهٔ موادغذائی‌مابه‌الاحتیاج خویش راتامین‌نمایند. پس در صورتیکه ملل پرنفوس وکم‌زمین تااین حدمیتوانند موفقیاتی درزمینهٔ تامین مایحتاج غذائی‌خویش حاصل‌نمایند البته وطن‌ما که‌دارای‌اراضی وسیعهٔ حاصل خیز، حاصلات فراوان، آفتاب درخشان ونفوس کافی برای کاروزراعت است طبعاً ازناحیهٔ مواد ارتزاقی درهیچ فرصت وموقعی بایدد چار مضیقه وکمیابی مواد غذائی نشده ودر فقیر ترین طبقات نیزسوءتغذی ملاحظه نشود. موضوع احتیاج انسان بغذا واهمیت آن در صحت وسلامتی عامه طوریکه در بالا هم تذکر دادیم فقط درهمین سنوات اخیره‌در ملل متمدنه براساس علمی مورد بحث وتوجه واقع شده و قرن بیست‌در سایهٔ ترقیات وپیشرفت های‌بزرگی که‌درزمینهٔ علم وظایف الاعضاوکیمیاء احیاءحاصل شد دروازهٔ امیدرا درقسمت بهترشدن صحت جنس انسانی باز کرد وابحاث (سرجولاند هوبکنز)در۱۹۱۰راجع به ویتامین‌هابزرگترین هدیهٔ بود که‌درین عصر به‌جنس بشری‌تقدیم شد.

زیرا ابحاث مذکوره فائدهٔ اغذیه را از حیث قیمت حقیقی آن در حیات انسان و صحتش ومعروضیت او به امراض ومقاومت دربرابر بیماریها واضح وروشن ساخت.

گویا تغذیه از وجهه علمی جدید مسئلهٔ کمیت نبوده ومقصد پر ساختن معده نمیباشد، بلکه وجود مواد لازمه درخوراکها ازقبیل ویتامین ها واملاح معدنی وپروتین ها وغیره است که سلامتی بدن را ضمانت کرده وآنرا دربرابر حملهٔ ناخوشی های گوناگون حفظ می نماید. خدمت بزرگی که کنون علمای تغذیه بما می نمایند همین است که معیارهای (ستاندارد) اغذیه را که برای جسم مفید وموافق هستند برای ماوضع می نمایند مثل: شیر، مسکه، پنیر، انواع سبزیها، تمام مشتقات شیر، میوه جات تازه تخم مرغ، ماهی ها وگوشت ها . . . تمام این مواد درقطاراغذیهٔ واقیه (پروتکتیو) بحساب میروند وصحت عامه هم منوط به مقدار استهلاک این اغذیه است.

البته درین تردیدی نیست که طبقات دارا درهر نقطهٔ جهان که باشند بقدر کفایت وحتی بیش ازلزوم ازین مواد بدست آورده توانسته ودرینمورد موضوع بحث واقع شده نمیتوانند اما برای طبقات متوسط وپائین تر ازآنها اغذیهٔ که حاوی تمام مواد حیاتی فوق الذکر باشند میسر شده نتوانسته وهمین علت است که حکومات دنیا برای حفظ حیات وموجودیت ملل شان به تامین غذای صالح و کافی برای کافهٔ افراد ملت صرف مساعی می نمایند. درین زمینه نخستین قدمی که باید برداشته شود بلند بردن سطح معیشت ملت است که مسئلهٔ مشکل ومتعسری میباشد زیرابرای تامین این مقصد لازم است که تمام ملت از حیث عایدات شان غنی بوده وثروت بصورت عادلانهٔ تقسیم شده باشد که اینهم مشکل ومتعذر است، چه درغنی ترین ممالک دنیا هم این ترتیب از حیز امکان خارج بوده ومثلا ملت انگلیس که به ثروت وتمول خویش مشهور بوده وسطح معیشت یک فرد عادی آنهم بقدری بلنداست که باهیچ ملت دیگری مقایسه شده نمیتواند. با آنهم از روی اعتراف بزرگترین علمای تغذیهٔ آنها نصف ساکنین فقیر ایشان غذای صحیح ومکملی که علم جدید توصیه نموده و ضامن صحت فرد ومقاومتش بمقابل مرض میگردد یافته نمیتوانند. همچنان درامریکا هم که ثروت و تمول آن ورد زبانها است در سنه ۱۹۲۹ هوور رئیس جمهور آن بزبان خوداعتراف واظهارنمود که درولایات متحده نه ملیون طفل موجود است که ازسوء تغذیه شکایت می نمایند واین کیفیت از معاینهٔ طبی در اطفال مدارس و ظهور امراض دندان نشوهٔ استخوانها و ضعف بنیه بخوبی مشهود میگردد.

در ینجا برای واضح شدن مطلب بهتراست بعض احصائیه هائی را ازمقدار انتشار سوء تغذیه در ممالک مختلفه بغرض معلومات قارئین محترم نشان دهیم تاموضوع خوبتر ذهن نشین گردد:

در امریکا طوریکه پیشتر هم ذکر نمودیم اقلا در حدود هشت ملیون محصلین محتاج تغذیهٔ اضافی میباشند وازروی یک بحث دیگر یکه بین (۶۰۱۵) طفل درسن تعلیم اجرا شده

معلوم گردیده است که نود فیصدمقدارقانونی غذابرایشان میسر نمیشود و ۵۷ فیصد ازروزولادت شان اصلا شیر تازه ننوشیده اند ، وقریب (۶۰) فیصدمزهٔ تخم مرغ یامیوه و قریب (۵۰) فیصد سبزیجات سبز را در حیات شان نچشیده اند .

در پاریس معلوم شده است که فیصدی بیست تاسی ازاطفال طبقات فقیر ازنقطهٔ تغذیه بحالت خیلی اسف ناك و خرابی میباشند . درلهستان این نسبت فیصدی (۲۵) ملاحظه شده و (۵۰) فیصد اطفال محتاج تغذیهٔ اضافی و هفت فیصد مستعد به قبول مرض سل بوده اند.

نسبت خرابی و فرسوده گی دندانها در اطفال اروپا بین ۵۰ تا ۹۵ فیصدمیباشد .

در دنمارك طوریکه ملاحظه وتحقیق شده است فیصدی ۳۳ نفر بنابرعللی که مهمترین آن سوء تغذیه است به خدمت نظامی پذیرفته نمی شوند . این نسبت در فنلاند فیصدی بیست ویك و در پولاند فیصدی پنجاه میرسد بلکه در یکی ازدول بزرگ این نسبت رد شدن ازخدمت نظامی ازفیصدی ۴۵ درسنه ۱۹۲۳ به فیصدی ۶۷ درسنه ۱۹۳۳ ترقی کرده بود.

در زنهای حاملهٔ بعض ممالك ظاهر شده است که مقدار همو گلوبین درخون شان از (۵۰) فیصد به (۸۰) فیصد پائین آمده و (۵۵) فیصد به اعراض قلت کلسیوم نظیر آلام عضلات و خستگی که درشبانه روز حتی بوسیلهٔ خواب هم رفع نمی شود وعدم توانائی نشستن یا خوابیدن مدت درازی بیك حالت دچار بوده اند .

درینجا باید بخاطر داشته باشیم که این احصائیه ها متعلق به زمان پیش ازجنگ حاضره میباشند که دنیا به امن وسلام بوده وراه ها و طرق مواصلات باز و ظاهر رفاهیت و تنعم در تمام دنیا موجود بود اما وضع امروزی که بواسطهٔ جنگ در دنیا واقع شده است البته با این احصائیه‌ها هیچ طرف مقایسه واقع شده نتوانسته و سفالت های حیاتی مولود این جنگ را در ممالك متحارب و یا غیر متحارب که اقلا ازنکبت جنگ متاثر شده اند خود خواننده پیش خود سنجیده میتواند.

علت و اساس عمدهٔ سوء تغذیه دو چیز است :

۱ - فقر

۲ - جهل

البته فقر سبب اول و مهم بوده و علاج آن هم طوریکه پیشتر اظهار داشتیم بلند بردن سطح معیشت یا زیاد کردن مزد مامورین و کار گران است

اما جهل هم به سهم خود رول بزرگ و خیلی مهمی در سوء تغذیه بازی‌میکند ، زیرا افراد اعم ازاینکه دارا یا نادار باشند بواسطهٔ عدم معلومات به حفظ الصحه واهمیت تغذیه و تغذی از انتخاب غذای سالم و درست برای خودعاجزمیباشند ونمیدانند چه نوع خوراك هائی را که برای بنیه و سلامتی و جود وفعالیت جسمی ایشان لازم و ضروری

میبا شد انتخاب نمایند .که در ین قسمت باید تشکیلات صحیهٔ مملکتی داخل عمل شده وذریعهٔ رادیو و تبلیغات مختلفه از قبیل جراید و سینما و نمایشات و غیره به توده این موضوع را ذهن نشین نماید .

یکی از وسایل فعالی که حکومات برای مجادله باسوء تغذیه در طبقات فقیره به آن متشبث می شوند عبارت از اینها است :

۱ - تنظیم اسعار : بصورتیکه بین قیمت های خریدهای کلی وجزئی فرق بسیار مختصری موجود باشد ،
۲ - اعطای غذای مکملی که دارای تمام عناصر لازمه باشد هفتهٔ یك مراتبه به اطفال مدارس .
۳ - مراقبت شدید در صاف و سالم بودن اغذیه وعاری بودن آنها ازغش .
٤ - دادن خوراك های مجانی به اطفال مدارس تا آنچه را که وجود ایشان از عناصر حیاتی بواسطهٔ تغذیهٔ ناقص در خانه از دست داده است تلافی نماید .

این اقدامات در ملل دیگر از روی احصائیه ها ئیکه نشر داده اند خیلی ها مفید و مؤثر واقع شده و نتایج رضایت بخشی ازان گرفته اند ، و البته در محیط ما هم اگر زیر تجربه گرفته شود ممکن است در بعض قسمت های که گرفتارفقر تغذی میباشند مفید واقعشده بتواند.

درینجا بی مناسبت نخواهد بود اگر بصورت اختصار مهمترین مواد وقائی را که بایست در غذای روزانهٔ انسان موجود باشند باذکر امراض واعراضیکه در صورت فقدان یاقلت مواد مزبوره در غذا نشأت مینمایند مورد بحث قراردهیم و طبعاً این قسمت رهنما ئی بهتری برای اشخاصیکه میخواهند غذای کامل وصحی بخورند خواهد نمود :

مواد غذائیهٔ واقیه	امراض واعراضیکه در اثر فقدان یاقلت آنها در غذای انسان نشأت مینماید .
۱ - تمام مواد پروتینیه	فقر پروتینی درخون که مؤدی به ارتشاح جسم میشود .
۲ - مواد پروتینیهٔ که محتوی اسید های امینیهٔ معینی میباشند : مثل تریتوفان ، ارجنین، هستیدین ، تیرو سین سستین ، فنیل ، انین وامثالها که مخصوصاً درگوشت هاوجگر وگرده وماهی ها و شیر و تخم یافت میشوند .	این مواد عبارت ازهمان مواد پرو تینی است که برای نموی جسم وتجدید سلول های آن لازم بوده وفقدان یاقلت آن در غذای انسان مؤدی به متوقف شدن نمو در طفولت از حیث طول ووزن می شود وهمچنان ضعف قوت بدنیه را بار می آورد
۳ - کلسیوم : که مخصوصاً درشیر ، پنیر زردی تخم ، سبزیجات وغیره یافت میشود .	رشیتیزم در اطفال ، نرم شدن استخوان ها دراشخاص بالغ، زیادشدن قابلیت شخص برای

۴ - فوسفور : مخصوصاً در شیر، پنیر - زردی تخم- بادام، مغز هسته وغیره یافت میشود .

۵ - یود : مخصوصا درماهی ها وحیوانات صدفیه وروغن جگرماهی - ترا تیزك آ بی و همچنان عادتا در آب مشروب یافت میشود .

۶ - آهن : مخصوصاً در سبزیجات سبز وگوشت های سرخ وجگر وزردی تخم مرغ یافت می شود .

۷ - مس : در اغذیهٔ و اقیهٔ مختلفه یافت میشود .

۸ - ویتامین (۱) : این ویتامین مخصوصاً در روغن جگر ماهی - جگر وگرده و زردی تخم ، مسکه ، شیر کامل، زردك ، کاهو ، سبزی پالك بانجان رومی و در میوه جات مثل کیله، سنتره، اناناس ، شفتالو و غیره . یافت می شود .

۹ - ویتامین (ب ۱) :

مخصوصاً درمحصولات زراعتی مثل حبوبات کامل و پوست ناشده و آرد آنها مثل گندم

فرسودگی دندان ها، کم خونی (انیمیا) بواسطهٔ ضرورت وجود کلسیوم در جسم بطائت تجمد خون حین مجروح شدن یا جریان خون ، عدم انتظام حرکت قلب ، ضعف عضلات در حرکت انقباض - تشنجات اطفال دردهای جسمی، عدم استقرار یا راحت بیك حالت موقع نشستن یاخواب ، استحاله در انسجه عصبیه درنخاع شوکی و اعصاب

رشیتیزم در اطفال، نرم شدن استخوانها در اشخاص بالغ ، زیاد شدن قابلیت فرسوده شدن دندانها .

برای مهیاساختن تیروکسین درغدهٔ درقیه لازم است ، و از قلت آن عته بلاهت وکند ذهنی در اطفال پیدا می شود.

انیمیا (کم خونی) که بواسطهٔ قلت آهن در مادهٔ ملونهٔ خون نشأت مینماید .

معلوم شده است که برای جلوگیری از انیمیا برای مادهٔ ملونه کریوات سرخ خون لازم است .

برای سلامت جلدواغشیهٔ مخاطیه وجلوگیری از تصلب یاخشك شدن آنهالازم است .

ضعف مقاومت جسم مقابل سرایت امراض ، وقوف جسم از نمو، مرض چشم و التهاب آن، شب کوری - معروض شدن تمام اعضای تنفس به امراض-اسهال، ضعف طبیعی، فقدان اشتها وغیره

مرض بری بری -- تهوع - هبوط وزن یعنی لاغری و نحیفی - هبوط حرارت بدنیه ، رکود امعاء ، که مؤدی به امساك (قبضیت)می شود .

برنج ؛ عدس ، باقلاو سبزیجات سبز و همچنان زردی تخم وخمیره یافت میشود .	
۱۰ ویتامین (ب۲) : عبارت از مجموعهٔ ویتامین هائیست که هنوز درقید بحث میباشند وبطورمرجح یکی از آنها همان حامض نیکوتین یا نیکوتینامین است و مخصوصاً در گوشت ها وگرده وشیر وسبزیجات سبز وخمیره یافت میشود.	مرض بلا گرا
۱۱ - ویتامین (ج) : در سبزیجات تازه غیر مطبوخ ازقبیل کرم، کاهو، پیاز ،سبزی پالك، بانجان رومی، آب بانجان رومی، آب لیمو ، راوند، شلغم ومیوه جات یافت میشود ودر مواد حیوانی غیر ازشیر موجود نمیباشد .	مرض اسکربوط - آلام وورم درمفاصل نقصان دروزن جسم، تعب ، فقدان اشتهاء، تغیر رنگ سیما وزردشدن آن، زیادشدن قابلیت بمقابل میکروب های امراض ساریه وشاید بارو ماتیزم وقرحهٔ معده واثنی عشری هم ارتباطی داشته باشد.
۱۲ - ویتامین (د) : مخصوصاً در مواد غذائیهٔ که دارای ویتامین (۱) میباشند یافت میشود وجسم هم میتواند در داخل خود آنرا زیر تاثیر روشنی آفتاب یااشعهٔ مصنوعی ماورای بنفش تهیه نماید .	برای امتصاص کلسیوم وفوسفور درامعاء و تمثیل آنها در جسم برای جلوگیری از مرض رشیتیزم در اطفال و نرم شدن استخوانها در کلانها لازم است .
۱۳ - ویتامین (ك) :	هبوط مادهٔ تخثر درخون که ممکن است منتج به قابلیت نزف الدم واستمرار آن موقع حدوث آن گردد.
۱٤ - عامل داخلی که مخصوصاً درمعده یافت شده وبعد از آن درکبد بعد از تفاعل آن باعامل خارجی غذا ذخیره میشود .	مرض انیمیای خبیث
۱۵ - عامل خارجی که عادتاً دراغذیهٔ که شامل ویتامین (ب۲)میباشند یافت میشود.	مرض انیمیای دارای خلایای بزرگ

با آنکه درین جدول خویش از ویتامین (ه) یا (E) و (ف) یا (F) که تا کنون وجود کدام رابطهٔ بین آنها وانسان ثابت نشده است وهمچنان بسیاری ازمواد معدنیه واملاح دیگر ازقبیل سودیوم وپوتاسیوم ومگنزیوم و منگا نیز و کلوروغیره را که برای ترکیب

مایعات و انسجهٔ مختلفه جسم لازم هستند ذکر نکردیم، اما همین مختصری را هم که از ان معلومات دادیم برای توضیح علاقهٔ غذای انسان به وقایه و حفظ الصحه اش کافی خواهد بود . چنانچه ازروی همین مختصر نیز فهمیده میتوانیم که لااقل درحدود (٦٠) امراض و اعراض است که دارای رابطهٔ مستقیم به تغذیهٔ ناقص میباشند ، وازمهمترین این امراض واعراض طوریکه پیشتر ملاحظه کردیم یکی (تاثر نموی جسمی) بواسطهٔ فقدان مواد پروتینیه که با اسیدهای امینیك وبعضی ویتامین ها مشحون باشند درغذا است که این امر با لخاصه دردورهٔ طفولیت و جوانی دارای اهمیت زیادی است . و دیگر (زیاد شدن قابلیت بمقابل جراثیم امراض) است که هردوی اینها بصفت غیر مستقیم مؤدی بیك سلسله امراض دیگری میشوند، و میتوان قوای مفکره را که در اثر سوء تغذیه متأثر میشود نیز به اینها علاوه کرد .

باری ازملاحظهٔ این حقایقی که ذریعه تجارب زیادی صحت آنها ثابت گردیده و علاوتاً بسیاری از این امراضیکه ذکر یافت فقط ذریعهٔ اصلاح غذا و بی‌اینکه هیچیك دوائی استعمال شده باشد شفایاب گردیده اند میتوان به این نتیجه رسید، ونظر خوانندگان محترم را بمواد واقیه ملتفت ومواد غذائی را به دوقسمت مهم و رئیسی جدا نمائیم :

۱ ـ اغذیهٔ واقیه : که برای نمو وتجدید حجیرات و انسجهٔ مختلفهٔ جسم لازم بوده وبایست در غذای یومی انسان موجود باشند . این اغذیه هم مخصوصاً به گوشت ها گرده ، جگر ، ماهی ها وروغن های آن ، شیر و مرکبات آن مثل پنیر و مسکه ، تخم مرغ ، سبزیجات سبز تازه و مطبوخ ومیوه جات منحصر میبا شند که با کمال تأسف ازحیث قیمت گران تمام میشوند وبه همه اشخاص به آسانی میسر شده نمیتوانند .

۲ ـ **اغذیهٔ طاقت :** که نشاط وقدرت وتوانائی به کارهای جسمانی وحرارت بدنیه تولید می‌نمایند.

ومهم‌ترین آ نها حبوبات مثل گندم وباقلا وجواری ومشنگ وبرنج ومنتجات آنها مثل آرد ونان است ومیتوان آنهارا بمحصولات عادی زمین تسمیه نمود . اینها ارزان ترین اغذیه است وبهمین لحاظ درتمام ملل غذای رئیسی ومهم فقرا است، ولی اینها به تنهائی برای محافظت صحت انسان کافی نمیباشند چنانچه سوء تغذیه هم طوریکه پیشتر ذکر یافت دربین همین طبقاتیکه غذایشان منحصر به مواد فوق الذکر میباشند بیشتر موجود میباشد .

مطالعات خویش‌را درموضوع غذاوصحت ازروی اسنادومأخذ موثق وجدیدیکه در دست بود بهمین جا خاتمه داده وامید واریم بهاین موضوع مهم وحیاتی که درنزد اکثریهٔ افراد محیط ما

تقریباً بیگانه میباشدروشنی کافی انداخته باشیم ودر پایان این مبحث شاید بیمورد نباشدا گر بمسئله غذا ازنقطهٔنگاه محیط خویش هم یکنظر اجمالی بیندازیم :

علاقهٔ نزدیکی که غذابصحت داشته ومعلومات فوق مؤید آن است نزد اکثریهٔ افراد ما تقریباً مجهول بوده وشاید عدهٔ معدودی ازمنور ترین ومستعد ترین طبقات وطن ما یافت شده بتوانند که بغذای خویش ازوجهه صحی ومطابق دستورات حفظ الصحه اهتمام ورزیده وخوراك خو درا ازحیث حاوی بودن مواد لازمهٔ حیاتی آن تهیه وآماده نمایند نه ازحیث رنگ ومزه .

ما تا کنون بغذا فقط ازرهگذر اینکه سدجوع مارا نموده ومنتها به ذایقه مطبوع وگوارا باشد نظر کرده وهمیشه درتجسس خوراك هائی بوده ایم که مطابق خواهش وآرزوی نفسی ما بوده نه موافق احتیاج وجود وسلامت بدنی ما ... بهمین نسبت اغذیهٔ ما اکثریاً از حیث طعم ومزه ورنگ بسیار جالب بوده اما از نقطهٔ غذائیت و حاوی بودن مواد ما به الاحتیا ج وجودخیلی ها فقیر میباشند . برای اینکه خوراك های ما طعم بهتری داشته ورنگ جذاب تری به آنها داده باشیم اکثریاً مواد حیاتی آنهارا سوختانده وتلف کرده واز صفات غذائی ایشا ن فیصدی هشتاد میکاهیم. گوشت ها ازهر قبیل که باشند همینکه بدست آشپز ما پخته شد در اثر جوش دادن زیاد یا بریان کردن فیصدی نود خاصیت خود راازدست میدهد سبزیجات رادرحین جوش دادن وبعد سرخ کردن دربین روغن خراب ساخته ومواد غذائی شان راتلف میسازیم. برنج های صاف کرده وبریان شده وروغندار جزاینکه معده را پر نمایند بوجود کمتر فایده رسا نده میتو انند . شیر مسکه، ماست پنیر خوب بسیار کم وبه ندرت درخوراك های ما دخیل هستند . وبا اینکه محیط ماالله الحمد ازحیث وفرت نعمت، آفتاب خوب، هوای صاف ومحیط سالم بازهم به بسیار قطعات جهان رجحان وبرتری بارزی دارد حالت سوء تغذی بالخاصه درطبقات پائین زیاد ترموجود بوده واگر احصائیه گرفته شود شاید رقم درشتی رادر تمام مملکت تشکیل دهد واگر آفتاب، هوا، آب میوه جات فراوان ما که کمابیش دردسترس هرغنی وفقیر میبا شند نمی بود شاید وضعیت سوء تغذیه که عامل اول آن عدم معلومات ما به این موضوع وثانوی تااندازهٔ هم قلت مواداو لیهٔ غذائی ازقبیل شیر ومسکه وتخم مرغ وامثال آن است دربین محیط بیش ازهر محیط دیگری موجود می بود .
وبازهم اگر مقامات مسئول از حالا درصدد چاره جوئی نبرایند وازیك طرف فکر عامه رادرین قسمت تنویر نه فرمایند وازطرف دیگر ازگران شدن وقلت یافتن مواد مهمهٔ غذائی بو سایل ممکنه جلو گیری نفرمایند شاید پسانها وضعیت ازین ناحیه و خیم ترشده برود. من بسهم خود درین زمینه اشارهٔ مختصری کرده وتکمیل آنرا به ارباب فن ومسلك میگذارم .

دپښتو پرملي افسانو یوه کتنه :

داافسانې اهمیت په‌تربیه کښې،دافسانې اهمیت په‌تاریخ کښې-
افسانې اوپښتو ادب- زمونږملي‌افسانې دادب له کورنۍ څخه‌دي
یا د تاریخ غړی ګڼلی کیږی-زمونږ دملي افسانواقسام- افسانه او
محیط - زمونږ دملي افسانو خصوصیات او ممیزات .

عمومي ممیزات

ښاغلي محمد ګل « نوري »

د افسانې اهمیت په تربیه کښې :

افسانې او قصې پوهان دجمیله فنونو څخه ګڼي - پخوانو خلکو دالوړ اومهم فن دتربیې دپاره یو لازمي شی ګاڼه، اوهمدا افسانې پخوانو پوهانو دکوچنیانو دتعلیم او تهذیب دپاره یوه ډېره ښه او مفیده وسیله ګڼله ،اودوی به‌خپلو کوچنیانو ته‌ادب اوتاریخ اودوطن‌مینه اوشجاعت او ایثار په‌خپلو قصو کښې ورښوول او په‌خپلو قصو کښې به‌ئې دوی‌ته دمروت او تهذیب درس ورکاوه .

ښاغلی محمد ګل نوري

اغریقیانو به‌خپلو کوچنیانو ته‌دخپل مشهور ادیب «هومر» قصیدې اورولې،افلاطون‌ددې مقصد دپاره په‌خپل جمهوریت کښې یوخاص ځای جوړ کړی و ، اوپه دغه مخصوص ځای کښې به‌ئې دخپل عصر دقصو او افسانو پر آد ابو پخشونه کول،

نن ورځ په ځینوملکو کښې شاعران اوادبا په قهوه خانو کښې دخپل محیط اوعصر دپیاوړو قصې خلکو ته کوی،او خلک‌ئې په‌ډېره توجه اوښه شان سره اوروی ادبا د خلکو عواطف په قصو سره د خپل مقصدوخواته را اړوی، دامریکې او اروپا خلکوهم دې فن ته پوره اهمیت ورکړی دی،اوپه‌دې فن کښې‌ئې ډېر تالیفات او پلټنې کړې‌دي -

کسیکه آسمان سعادت را در وجود خویش نمی بیند یا ایدن آن در تمام گیتی بی فائده است. «اتولودویك»

هر کله چه دافن په تعلیم او تربیه کښې خصوصاً د کوچنیانو په روزنه کښې ډېره اغېزه او لوی اثرلری، نو ځینې ابتدایی قامونه په تربیه کښې قصو ته پوره اهمیت او لوړ مقام ور کوی هر کله چه کوچنیانو فطرتاً دقصو او جغرافیائی حکایاتو سره ډېره مینه لری، نو هغه پلرونه او استاذان چه خپل کوچنیان او شاگردان دقصو او افسانو داروېدلو څخه منع کوی، دوی گوا پر هغو ظلم کوی، او هغه دخپل فطری حق څخه منع کوی.

هر کله چه قصې او افسانې د کوچنیانو دخوشحالۍ دپاره یوه ښه وسیله ده او ددوی په دغه ذریعه تعلیم او تربیې او زده کړې ته مینې پیدا کیږی، او دقصو او نکلو په اروېد او ددوی په فکرو او دماغو کښې ډېر افکار او الفاظ او عبارتونه ځای نیسی، او بې زیاره او بېله کوښښه ددوی په ذهن کښې ډېر مفید معلومات ذخیره کیږی، او په دې ذریعه ئې ژر په فکر او ذهن کښې معلومات ځای نیسی، نو له هم دې کبله دوی فطرتاً ددې شیانو وارو ېدو ته مینه او شوق لری.

دا معلومه خبره ده چه د درس عادی کتابونه او الفاظ او مطالب ددوی په فکرو کښې یو بې فائدې او وچ شی ښکاریږی، او دقصو او افسانو الفاظ او مطالب ددوی په فکرو کښې دیوه ژوندی متحرك شی په شان ځای نیسی، او دهغو معلوماتو په سیوری کښې ددوی پوهه او معلومات زیاتیږی همدا سبب دی چه ځینو ممالکو ددې فن دپاره لویې لویې موسسې ودانی کړی دی، او په دغه مو سسو کښې دقصو په قالب کښې خپلو کوچنیانو ته تاریخی، جغرافیایی حقایق او شخصی آداب او نور علوم ور زده کوی.

بر سیره پر دې افسانې ځانته پخپل پوره اهمیت او لوړ قیمت لری، ځکه چه افسانه د جمیله فنونو هغه ښکلی برخه ده چه د کوچنیانو او لویانو د تولو د زړه تسلي پری کیږی. افسانه ده چه اروېدونکی ته خوند او مزه ور کوی؛ دقصې په اروېدلو سره د سړی روح مهذب او صفا کیږی او د جمال حاسه تغذیه په پیدا کوی. افسانه د کوچنیانو څخه د درس ستومانتیا لیری کوی او نوی درس ته ئې مینه او شوق پیدا کوی، افسانه د کوچنیانو عقلی او جسمی قوه نوی درس ته چمتو کوی. افسانه متعلم ته دایثار، صدق، اخلاص درس ور کوی.

افسانه په شاگرد کښې ارادی قوه پیدا کوی؛ افسانه یو داسی قالب دی چه په دې کښې ډېر علمی او جغرافیایی او نور ډېر ډېر حقایق په ډېره اسانتیا سره ځای شوی دی.

افسانې د یو ملت د ژبې د نثر او ادب مهم غړی او رکن دی او د ملی افسانو څخه د هغه ملت اصلی او قدیمی ادبیات او ځینې تاریخی احوالات او نور خصوصیات لکه عاشقانه احساسات، حماسیات، زړور توب، مړانه، سخا، عفت، ناموس داری، ساده والی، اجتماعی ژوندون او نوری اخلاقی ښېگڼې معلوموی. افسانې دی چه دخپل ملت پخوانی ادبیات پخپل زړه کښې بېله کم تغیره څخه ساتی تر هغه وخته چه عربو په اندلس کښې فتوحات کول، د فرانسه شاعری هم لکه د نورو غربی اقوامو په شان بې خونده وه، بلکه دوی هیڅ ادب نه درلود، دونه قدرو چه په لاتینی قصو کښې ددوی شعر او ادب محصور وو، چه دغه قصې به ځینې پادریانو په خپلو کلیساگانو کښې کولې.

راه حیات ما کوتاه است . بگذارید بالای آن گلهای مسرت بپاشیم . «هردر»

دافسانې اهمیت په تاریخ کښې :

په لمړي سر کښې تاریخ هغه قصې او نکلونه بلل کېده چه نکلچیانو به اروېدل او نو تول به ئې . نو هغه قصې او نکلونه چه ددوی به خوښ شول اود ټولو وګړو پر خوا به ښه لګېدل، هغه به ئې غوره او انتخابول، داافسانې او نکلونه به ا کثره دربـ النوعو او پیاوړو په باره کښې و، دې نکلو اوقصو په یونانیانو کښې دغزلو او اشعارو اوبدلورنګـ درلود او ددوی نکلچیا نو به دبدلی اوغزلی پرسر او وزن ویلی، او همدا افسانی دیونانیانو دمجد اوبرم او عظمت په نسبت یادغم اوزحمت له کبله چه په جګړو اوجنګو کښې ددوی پر جنګیالیو او پیاوړو باندی تېر شوی وویلی کېدې، همداسی لمړی تاریخی اثر چه په شعری قالب کښې او بدلی دی، د« هومیروس »اشعا ردی .

همدغه رنګه په هغه ملتو کښې چه دوی دمدنیت څخه پوره برخه نه درلوده، همداسی پور تنی اثرات یعنی قصصی تاریخونه چه نکلچیانو .به ئې دخپل ملت دپیاوړو په باره کښې دنکل پر ډول بیان کاوه موجودوه، لکه چه همداسی اثرات دعربو دجاهلیت دوخت اودتر کانو دهغه وخت چه دوی لاپرسماوی ادیانو نه وه معتقد شوی اوداسی ځینې د نورو ملتو دا لیدل کېږی ، په داسی ډول تاریخو کښې اخباری او اساطیری جنبه ډېره لیدل کیده، ځکه چه دهغه چا اهمیت چه قصه به ځنی کېدله فقط د نکلچی دعینکو څخه ښکا رېدی له همدې لامله هغه شیان چه ددوی زړه به ئې نرم کاوه غوره کول، او هرڅه چه به ئې زړه غوښت باندی زیاتول، اوخه به ئې زړه وغوښت چه کم ئې کړی په خپل فکر به ئې کمول ، لکه هومیروس چه دخپلورب النوعو اوپیاوړو په باره کښې چه زړه به ئې وغوښت هغسی نسبت ئې ورته کاوه، بلکه په دوی پوری به ئې داسی معتقد به کارونه اواعمال تړل چه هیڅ عقل ئې نه منی اونه هوښیار تصدیق پر کولای شی، یعنی انسا ن نشوا ی کولای چه دابیله یو وهمی خیال څخه بل شی وبولی، یادی ودی ته دحقیقی قیمت قائل شی .

لمړی سړی چه په تاریخ کښې ئې زحمت کښلی او دحقیقت دلا ری په پیدا کېدو کښې ئې زیارایستلی دی «هیرودوتس» وچه ده به په اخبار او تاریخی موادو پسی پخپله سفر کاوه زیا ت پر دې چه ده به دهغو ځایو چه دی به ورتلی په جغرافیائی حالاتو کښې مطالعه کوله ډول ډول نکلونه او افسانې اواثرات به ئې ټولول. او راوړل به ئې په یوه جمعیت کښې به ئې ایښوول ؛هغه شیان چه ددوی په خیال به معقول اوښه ورغله هغه به ئې غوره کول، هیرودوتس پوراوی سړی و چه داسی نکلونه اوروایات به ئې ټولول چه دده به خوښ اودده په نظر کښې به ئې ډېر قیمت درلود، اوهم به ئې عامو وګړو په اروېدو سره خونداخیستی، ګواکی دی په واقع کښې دقصصی مورخینو پلارو .

افسانې او پښتو ادب :

زمونږ ملی زوړ ادب اوشعر وشاعری زمونږ افسانو په خپلو زړو کښې راساتلی دی ، یا په بل عبارت

افسانې دي چه د خپل محیط او ملت خصوصیات او اخلاقي ښېگڼې، لکه مړانه، عفت، دیانت، شجاعت عدل، انصاف، اتفاق، ورور گلوي، غیرت، او پاک عشق او ساده او بې ریا اوبې الا یشه مینتوب چه د تاریخ څخه پټ پاته شوي دي وراتلو نکو زمنوته اوڅاروي اوور ښیي ئې. یعنې د یو ه ملت اخلاقي او غریزوي هنداره ملي قصې او افسانې دي .

او س د لته په مطلب شروع کوم؛ د پښتانه د ملت د هغو قصو نمونه تر هغه اندازې چه زما په وس کیږي او زما معلومات مرسته راسره کوي لیکم :

زمونږ ملي افسانې اونکلونه اکثره د پخوانیو زمانو او پیړیو څخه راپاته شوي دي چه لږ دې جملې څخه یو ه د طالب جان یعنې ملاعباس او گل بشرې افسانه ده، بله د جلات او شمایلې، او د موسی خان او ولیجان و گلمکۍ افسانه ، بله د فتح خان او رابیا افسانه او نوری دي چه تر ننه پوري مونږ د دې افسانو په صحیح تاریخ سره نه یو کامیاب شوي چه په کم وخت او کمه زمانه کښې وې؟ که څه هم د دغو افسانو، له رویه څر گندیږي چه داافسانې تر اسلام وروسته دي ، منگر سره له دې مونږ پردې یقین نشو کولای څکه چه پر افسانو باندې محیط، مذهب، زمانه پوره اغیزه کوي ، او ځینې مواد او نومونه ئې اړوي؛ د جلات خان او شمایلې په قصه کښې د خونکار او مسلم باچا نومونه یاد شوي دي چه په بلخ کښې وه ، او د موسی جان وولیجان په نکل کښې د سهیل باچا نوم ذکر شوي دي چه دې پهلوا نانو جنگ ورسره کاوه ، منگر د سهیل او خونکار او مسلم په نومو سره باچهان تر اسلام ورو سته مونږ ته تاریخ نه دی راښوولی، مثلاً د فتح خان قصه ده وایي چه فتح خان د قلعهٔ بست او دا سلم خان باچا زوی و او د نقل دیوې ودو ناروڅخه څرگندیږي چه فتح خان پرېڅې پښتون و، د فتح خان مور وایي :

اوردي وسی د پرېڅو په سپین زیرو
مرورئې پخلانه کې لاد لاسه ور ښیي پاغي ملکونه

فتح خان وایي :

هندوستان مې د مچیو گربیني دي
هر څو که ئې وهمه نه خلاصیږي د شپیتو پرېڅو ورځ په ورځ کمې دي

نکلچیان او راویان متفقاً وایي چه فتح خان او دده ملگري ټوله پرېڅي وه ، پرېڅي اوس هم داوسنې افغانستان د هلمند درود پرغاړه او قلعهٔ بست او بند تیمور اوښو راوك کښې اوسیږي او په هندوستان کښې یو ښار هم د دې قوم په نامه « بهرایچ » شته او د دوی په عصر کښې د قلعهٔ بست ښار آباد او منظم ښار وو، او قلعهٔ بست د اسلم خان باچاپای تخت او مرکز و ، د دغه ځایه څخه شپیته تنه پرېڅي د فتح خان په مشرتوب او د کرمخان او پردل خان او زرداد خان په معاونت د هند د فتح د پاره تللي او د شمس الدین باچاسره ئې جنگونه کړي او هلته ټول شهیدان شوي دي ، منگر د بلې خواداده چه تاریخ نه د مخه تر اسلام نه وروسته تر اسلام د اسلم خان باچا په نامه په بست کښې یو باچاښوولی دی

بایست درمنزلگهٔ زمین مهمان متبسم وخندان باشیم . «لوهمیر»

اونه‌ئی دفتح خان اودده دملگرونوم اخیستی دی، اودشمس الدین په‌وخت کښې هم قلعهٔ بست وران و نومعلومه ده چه‌داسلم خان باچهی دطوائف الملوکی په‌زمانه کښې چه دمخه تر اسلام یا داسلام په لمړی‌قرن کښې‌وه .

داسلامی دائرة المعارف په‌اول جلدپه ۸۰۵ مخ کښې دبست کیفیت په دې‌خبر لیکلی دی چه: دبست‌دښاوخواخاورو او کنډوالوڅخه‌معلومیږی چه‌بست یوزوړ دمدنیت مرکزوو ، اوپه پخوا‌ئیږیو کښې ئې خورا شهرت اولوړ والی درلود، دعیسوی شپږم‌قرن په‌اول کښې‌بست‌هفتالیانو «هفتالیت ها» یاهیا طله‌و ونیو، بیاددوی څخه نوشیروان‌واخیست(۱) داسلام په زمانه کښې لمړی وار بست عبدالرحمن بن ثموره فتح کړی، بیایعقوب لیث‌دصفاری کورنۍ مؤسس دخپلو جنگو په‌وخت کښې یو کال یکښې تېر کړ ، اوپه(۲۶۶ه‌۹۷۶) کښې‌سبکتگین فتح کړ .

څنگه چه علاؤالدین جها نسوز دغزنوی‌کورنۍ‌سلطنت وران کړی، بست‌هم‌څه‌ورسره وران شو اود۸ هجری قرن‌په‌پای کښې دبست‌پاته برخه تیمور ورانه کړه ، اوپه (۱۷۳۸) دبست‌قلعه نادر افشارپسی ړنگه کړه . ددې‌پورته بیان څخه ښه‌ترامعلومیږی چه‌دانکل ېېخی زوړ دی .

هلبرانټ وایی چه په ریگک وېد کښې راغلی دی چه په ارا کوشیا کښې « قندهار » یوه قبیله وه‌چه‌«واسودیوا» نامی باچهی پرکوله ، اودی قبیلې ددغه باچادزوی «سو داس» نامی ترمشر توب لاندی دفتوحاتو لمن تراندس د سیند پوری ارته کړی وه ، اودسو داس جنگی کار نامی دنکل اوافسانې‌په‌دول‌ویلی کېدلی ـدریگک ویدپه‌زمانه کښې‌لاچندا نی وگړی دخط اولیکلو سره اشنانه‌وه ، څه واقعات چه‌وه ټوله‌دنکل اوافسانی په‌جامه کښې نغښتی کېدل نوښایی چه‌د انکل دی دهغو وختو وی ، اوپادی هغه سوداس‌وی اونومونه‌دی دمذهب اواسلام په اثراوښتی وی. ځکه چه‌عرب اودعربو لغات‌چه‌هر ځای‌ته ننوتلی دی دهغه ځای پر اد بیا تو ئې اغیزه کړې‌ده‌او اکثره‌نومونه‌ئې‌دعربی لغاتو په‌جامه ننوتلی‌دی

یوه بله‌خبره هم‌شته، هغه‌داده چه‌ودی شی چه‌همدغه‌نکل دی عینا همد غسی‌وی لکه چه دی یعنی‌دغه فتح‌خان‌دی وی اودشمس الداین‌سره‌دی‌دشپېتو کسوپه کومك جنگ کړی وی ، منګر دبریخو دمشرتوب په‌عنوان نه‌دباچادزوی په‌عنوان، ځکه چه داسی ډیر پېښ شوی دی چه دیوه بسته قوم خان ولاړشوي وی اوپربل قوم‌اووطن ئې‌برغل ورووړی وی، لکه‌صاحب‌جان، رووخان نورزی، داسی واقعات ډیر شوی دی اوتاریخ‌نه‌دی نیولی ، داسی واقعا ت د افسانو په‌جامه کښې نغښتی دی بل‌داچه ا کثره راویان اونکلچیان دنکل په‌شروع کښې وایی چه‌یوباچاو، که باچاوی که‌نه‌وی، اودوی هم‌وایی چه‌پخواهرخان دخپل قوم‌باچابلل‌کیدی، اولویی کلاوی‌به‌ئې‌در اودې .

---

(۱)اوس‌هم دکشکنخودسره‌دزاړه ښارکنډه والی شته ، ماچه دهغه ځای دسپین زیر وڅخه ددغو کنډوالو پوښتنه کړی‌ده چه‌دادکم‌وخت اوکم ښارو؟دوی وایی‌چه دادنوشیروان پای‌تخت‌و اوداښارنو شیران جوړ کړی‌دی . «نوری»

په هر صورت زمونږ مطلب دادی چه زمونږ ځینې افسانې زړې دی چندا نې تاریخ او زمانه ئې نه ده معلومه او ځینو افسانو تاریخ او زمانه څه نه څه معلومه ده، مثلاً لکه دادم خان اودرخانۍ افسانه، خویشکیاراوشاترینۍ افسانه، قطب خان اونازواودلی وشهو افسانې چه داخلور واړه افسانې دجلال الدین محمدا کبرمغولی (۹۵۰ هـ تر ۱۰۱٤) په باچهی کښې وې، یعنې ددی تولو پهلوانانو افسانې اودوی ژوند په یقینی ډول سره تر زرم هجری کال دمخه اوتر (۹۵۰) وروسته یقینی دی ځکه چه ددوی په قصو او نارو کښې دېر ځله دا کبر باچا نوم یادیږی، اودغه وخت دحکومت صوبه دارچه د کابل حاکم اومحسن خان نو میدد ادم خان په افسانه کښې یادشوی دی، اومحسن خان حقیقتاً دمغلو دامپراطورۍ له خوا دکابل حاکم وو (۱)

څرنګه چه ادم خان په پهلوانی او جنګیالی توب اودرباب په وهلو سره مشهور وو، نو ځکه دده دغسی نورځوانان هم خوښ وه، خویشکیا رچه اصلی نوم یې یاراودقندهاردارغنداب دخویشکو د کلی و، اوقطب خان دده مشهوره یاران وه، اوقطب خان دادمخان اخښی و، چه نازونومې خور ئې ورکړې وه، اوبیا دادمخان مرېی بلونامی پر مړ کړی؛ دادوه پهلوانان جلاجلا افسانې لری.

دبنادی اوبیبو دافسانې زمانه هم نه ده معلومه، دونه قدرمعلو میږی چه سید معصوم دسید صفائی زوی متخلص په «نامی» سره چه دجلال الدین اکبرلوی سپه سالار اولوی مورخ و، اودهجری زرم کال په حدودو کښې قندهاراوفراه ته راغلی دی پخپل کتاب «تحفهٔ معصومی» کښې لیکی چه زه په دی سفر کښې دبنادی اوبیبو دچه دوه تنه ربښتنی مینان په دلارام کښې یو ځای سره ښخ دی زیارت لره ورغلم نو که بنادی اوبیبو ددوه عصر ته نږدی مړه وای خامخا به ده اشاره ورته کړې وای، ځکه چه میر معصوم خولوی مؤرخ او متجس سړې وو

ظریف خان اوما بی هم دقندهار دکشکنخود یادفراه دچړادکلی وه، عنعنه وائی چه ظریف خان دبنادی خان تر بورو، (۲) اودبنادی خان دافسانې ثبوت خودزرم هجری کال په ّدی خواونه شو، نوضرور دا افسانه هم تردغی زمانې لاپخواتېره شوې ده وایه کیږی چه ددی پهلوانانو دکلاوکندوالی تر اوسه هم شته.

دمومن خان قبر که څه هم په قندهار کښې دملا صاحب داداخوند دغو نډۍ دکلی سره پریوه لوړه غونډۍ معارفی کیږی منګر زمانه اوو خت ئې نه دی معلوم، فقط ددې افسانې

(۱) اخوند درویزه مشهوره مؤلف هم په دغه عصر کښې ژوندی و، اودمحسن خان صوبه دارنوم په خپل کتاب مخزن الاسلام کښې اخلی.

(۲) څرنګه چه دظریف خان اوبنادی خان دنګل ناری پریوه وزن اویوه سوردی چندانی توپیر نه سره لری، نوبنایی چه دوی سره خپلوان اودیوه عصر وی.   «نوری»

په یوه ناره کښې ومغلو ته اشاره کیږي ، دمغلو دوره خو تر زرم هجري کال دمخه او وروسته هم وه ـ دمومن خان په نکل کښې وائی :

څوانانو ننگ راباندی وکی ـ پلار می مغل دی ماښا مار اره لیږ ینه

زمونږ ملی افسانې دادب دګورنۍ څخه دی یاد تاریخ غړی ګڼلی کیږی :

دمخه موهم وویل چه افسانې اوتاریخ څنډا نی تو پیر نه سره لری که ئې ولری هم لکه څوراو ورور داسی به وی ؛ هغه واقعه چه نېټه ئې صحیح معلومه اوپه پوره عنعنه یا دیوه مورخ له خوا دلیك په جامه کښې ونغښتله شی عیناً تاریخ ګڼله کیږی ، اوهغه واقعه چه نېټه ئې ښه نه وی معلومه اودلیك څخه دبا ندی پاته شوې وی اود خلکو په خولو کښې په عنعنه سره ویله کیږی البته افسانه بلله کیږی څینی علما نکلونه او روایات دروایی اشعارو په ډله کښې ګڼی او عیناً ئې دادب یو مهم غړی بولی اوځینی علما ئې دتاریخ څانګه بولی

زمونږ ملی افسانې دوې برخې لری : یوه برخه ئې نثر ده چه ددوو پهلوانانو تور پالی توب اومړانه ، غیرت ، شجاعت یادوو مینو دمینی وقایع اودژو ندون حالات پکښې بیا نیږی ، یا په بل عبارت دقصې وقایع ښئی ؛ اوبله برخه ئې نظم ده چه دمین اود مینی اونورو خلکو چه په دغه افسانه کښې شامل وی نارې او ددوی عرض وداد اوسوال وجواب په خاص ملی نظم اووزن سره راوړلی او ویلی کیږی دې نظم ته دپښتو او نکلچیا نو په اصطلاح دنکل نارې وائی چه دپښتو پر موسیقی اوغنائی سر باندی په لوړ اواز ویلی کیږی ددې نا رو څخه زړه منو نکی دطبیعت مظاهر لکه عشق خوشالتیا وصال اونور ښه ترا څر ګندیږی نو په دی حیث زمونږ دملی افسانو لمړۍ برخه تاریخی او اصلی وقایع ګڼله کیږی اودوهمه برخه ئې عیناً زمونږ دملی ادب جوهر او دملی ادب زوړ اساس بلله کیږی ګویا زمونږ ملی افسانې هم ادبی اوادب له کورنۍ څخه دی اوهم زمونږ دتیرو پهلوانانو او مینانو تاریخ یاد تاریخ غړی یادیږی.

زمونږ دملی افسانو اقسام :

زمونږ ملی افسانې عموماً دمضمون له حیثه پردوو برخو ویشلی اودوه قسمه دی: عشقی او حماسی
عشقی افسانې لکه دقلندرجان اومیراجان افسانه ، دقطب خان اونازو افسانه ، او دښادی اوبیبو افسانه ، په دې افسانو کښې خالص مینه او محبت ، وصال او بیلتون او نور پکښې بیا نیږی
حماسی قصې لکه دفتح خان بړیڅی افسانه ، اودموسی خان وولیجان افسانه ، په داسی افسانو کښې دپهلوانانو توره ، مړانه ، شجاعت ، زړه ورتوب اونور پکښې ښوول کیږی ، اوپه هرحال په دواړه قسمو کښې د هغو مینو اوپهلوانانو افکار ، دیانت ، عفت ، عقائد ، پښتنی ، جذبات ، اوروحیات ، ملی دودونه اونور ښه لیدل کیږی .

یو بل قسم افسانې هم شته چه ټول اساس ئې پر هول، بېره، هیبت اېښو شوی دی د ډار او هول مناظر داسې رسموي چه یو پوره او غښتلی تراژیدی لیکونکی ئې ښښې هم نه شي رسمو لای لکه د زبرباني اونوري افساني؛ ځینې افسانې دی چه اروېدونکي ته خالص د عبرت درس ور کوي ځینې افسانې اروېدونکي پر علم او فن او کمال تشویق کوي لکه د مسگر او نجار اونوري افسانې (۱)

لنډه دا چه پر ته د هغو افسانو څخه چه ناری لري چه هغه خاص رزمي اوبزمي گڼلی کیږي نوری په سوو افسانې دی چه تقریباً هر یوه جلا جلا درس او مضمون لري، داسې افسانې هم ډیري لروچه په هغو کښې د پیریانو، دیبانو او جادوگرو او اوسم گرو او نور طلسما تو نه بیان شوی دی: مثلاً لکه د عربي او انگلیسي د الادین او څراغ افسانه لکه چه عیناً همدغه د څراغ افسانه په پښتو کښې هم شته چه د مضمون له حیثه هیڅ توپیر نه سره لري.

افسانه او محیط :

پښتانه وایي چه لکه غر هغسې ئې کربوني، لکه محیط هغسې ئې سړی، یعنې څرنگه چه محیط وي هغسې ئې انسانان وي، او د هغه محیط اثر او اغېزه د هغه ځای د اوسېدونکو په غړو او په طبیعت، او روحیاتو کښې کیږي، څرگند ده چه د یوه ملت ادبیات او افسانې د دوی د طبیعت، او رو حیاتو سره سم او زیږېدونکي دی، د تود وملکو دوگړو په غړو کښې تل سستي او رخاوت وي، له دې لامله عزم او ثبات هم په دوی کښې چنداني نه ښکاري، تل په لټي او بې فکري اخته وي، نه د کار مینه لري، او نه د سبا فکر کوي، ټول احساسات ئې سوځلي او مړه وي، د دوی لو یه خاصه به داوي چه د وی یو گړی په تماشو او میلو او بل گړی به په غم لړلي او د گرمۍ په مدافعه به اخته وي.

د سړو ملکو دوگړو هم تل ژوندون گران او په گړاواخته تل ئې اندېښنه د خپل ژوندن او د هغه شي په تلاش کښې وي چه د دوی د ژوند ون سره مرسته او کومك کوي، لکه تاوده او گرم کالي، د استوگنې ځایونه او نور، په همدی سبب د داسې وگړو مزاج تل سوړ او همېشه هیښ ییښ پاتې، ټول حواس ئې و خپل ژوندون ته متوجه وي، د بلې خوا د چرت او خبرو اترو څخه لو یدلی وي.

د معتدلو ملکو وگړی تل جوړ او روغ وي، ځکه چه د معتدلو ملکو په فصلو کښې د صحت خاصه او روغتیا شته، نو له همدې لامله د دوی مزاج او طبیعت او احساسات هم ژوندی او روغ وي.

---

(۱) وایې چه په پخوا وختو کښې یو مسگر او یو نجار و. چه مسگر داسې داو سپینې ماهی تحت البحري غوندی جوړه کړی و، چه دریاب ته به ئې واچاوه، سړی به ئې په نس کښې و، د دریاب ټوله ماهیان او لوی نهنگان به ئې ښکار کول او وژل- او نجار داسې یو طیاره غوندی صندوق جوړ کړی و چه هغه به الووت او دوه کسه ئې وړلای شو، په یوه ساعت کښې به ئې د لسو شپو مزل پرې کاوه، همدا افسانه مالیکلې او په پښتو ټولنه کښې شته.   «محمد گل نوری»

نه د کهالت او سستۍ په غم لړلي وي ، او نه د سخت ژوندون او گذارې په غم اخته وي ، بلکه فکرئې تل سالم او د اجتماعي چرت او اوږدو خبرو اترو خاوندان وي .

څرنگه چه د محیط مزاج او آب هوا دوگړو پر مزاج اثر اچوي ، همدا رنگه ښځیله د محیط اجزا یعنې دښت او بیدیا . غرو ، شیله او ساحل هم دوگړو پر غړو او پر طبیعت او مزاج او احساساتو او فکر واثر او اغیزه کوي ، د دښت او بیدیا دوگړ تل پر خپل ځان تکیه او پر ځان ویسا لري ، د دوی مزاج اکثره په جوي اوضاعو پوري اړه لري ، د دښت او بیدیا و گړی تل چست او چالاك او زړه وروي ، د غرو وگړی تل په ځان غره او د آزادي هوا او آزاد طبیعت خاوندان وي ، او د ځان او کور و کلي او دوطن په ساتنه کښې د هیڅ رنگه فدا کارۍ څخه ځان نه سپموي ، او تل د خپلو نیکه گانو او پلرو عادات او اخلاق پالي ، او تل د پیکارۍ په وقت کښې د خپلو پلرو او توریالي نیکه گانو خبرې او اترې کوي ، او د دوی کارنامې او توریالي توب بیانوي د ساحل وگړی تل د خپلو تیر وملاحانو او غوته وهونکو وگړو او ما نوگانو خبرې کوي ، د دریاب د څپو او بادا سکو بیان کوي (۱)

د پښتو پاك او سپیڅلی محیط خو افغانستان او څرنگه چه د جغرافیائي علماو په نیز افغانستان یو غرني ملك دی ، نو بالعموم د افغانستان او سیدونکو ته د غرو او سید و نکي باید وو ایو ، دوی د خپلوا کۍ او آزادي طبیعت لري ، او تل خپلې اړی و ماندې پخپله پوره کوي د بل لاس او مرستې ته نه گوري ، پر خپل نفس او ځان ټینگه ویسا لري ، خپله خپلوا کي او آزادي او خپل ملت خپل ملك او وطن تر ټولو پر گران دی ، ځان پروړنې ځان پر قربانوي ځان پر جاروي ، خپل مال او اولاد او ځان د ملت د خپلوا کۍ تر ساتلو پوري هیڅ نه بولي ، تل یو د بله وسیله او رحم لري ، خپل ورور ورور بولي، د دوی په مزاج کښې کلکوالي، سختوالي، توریالي توب، مړانه ، شجاعت او عفت اخښلی دی .

زمونږ د ملي افسانو خصوصیات او مزیات :

څرگنده ده چه زمونږ ملي افسانې ځانته خصوصیات او مزیات لري، یوله خصوصیاتو څخه دا خصوصیت او مزیت لري چه اروېدونکي په مطلقي اروېدو سره داسې په لړزراولي چه گمان نه کوم چه یو غښتلي تراژدي یا کمیدي ډرام دی پیښې وکړي ، پر اروېدونکي دو نه اغېزه کوي چه د ده نفسي او طبیعي جذبات داسې په ښور راولي چه نژدې دي چه په حماسي برخه کښې دی وتوري ته حمله کړي او پر دښمن دی بې درنگه حمله وکړي - یا دی په عشقي برخه کښې ولاړ شي ، ودی ناځي زمونږ د ملي افسانو هر بند او هر سطر وار وېدونکي ته یو پند او نصیحت او د عبرت ځای دی ، یوازې مونږ د خپلو ملي افسانو

(۱) د دې پورته بیان « محیط او انسان محیط او ادب » دی د ع امین الله خان زمریالي مضمون په ۱۳۱۷ د کابل کلنۍ کښې و کتل شی ، دې ښاغلي ادیب هلته په دې باره کښې ښه پوره توضیحات کړی دی .

صفت نه کوو، بلکه د نوری دنیا ویښ خلک چه په دې افسانو کښې څه لاس او تتبع لری هم د دې صفت کوی .

سی، ای، بېدولف انګلیس وائی چه د پښتو ادبیات د پښتنو یوازنی داحسا سا تو او عوا طفو تاریخ، او اخلاقو مظهر دی، دا اشعار دونه طبیعی او مؤثر دی چه پر اورېدونکی بې اختیاره اغېزه کوی، مثلاً که د جنګ بیان کوی نو دستی د اورېدونکی ستر ګی سرې او د ځایه بې ځایه شی، د جنګ حسیات ئې په نبور راشی . او په همغه ځای کښې چه د عشق بیان کوی د اورېدونکی پر عوا طفو دونه اغېزه کوی او دونه ئې عواطف نری او رقیق کړی چه دده او سېلی او اوه اوه دده د زړه او عواطفو نمایندګی کوی دا ځکه چه دونه لطیف او جنګیالی احساسات د هیڅ قوم په زړو کښې لکه د پښتون تېر چه دی ژوری رېښی نه دی ځغلولی . له دغو ادبیاتو یو قسمت همدغه افسانې او د افسانو ناری دی .

بل خصوصیت او مزیت ئې دادی چه د پښتو ژاړه او پخوانی ژغونه او آوازونه ئې په خپل ژړه کښې ساتلی او بیله کم تغیر څخه ئې کټ مټ لکه پخوا چه وه ترن ورځی پوری را رسولی دی، دا ژغونه او نارې دعربی او فارسی، هندی ژغوا و نارو سره هیڅ مشابهت نه لری، و نور دلیل ته حاجت نشته البته دېر و به زمونږ دملی افسانو نارې اورېدلی وی، او یقین به ئې شوی وی چه دا پر عربی اوزانو نه برابرېږی، د دې دثبوت دپاره به مونږ لاندی یوه ودوې نمونې هم ولیکو :

دفتح خان په نکل کښې دفتح خان پلار اسلم خان چه فتح خان دپلار بې صلاح په نیمه شپه کښې د کوچ نغاره وډنګوله مخ د هندوستان پر خواتلی پر فتح خان ناره کوی :

څه کی څه کی داهوډی فتح خان څه کی

پر نیمه شپه ئې نغارې وډنګولې ـ لویه خدایه خان پر کم لوری واته کی .

د دې نارې لمړی مسری دوولس سپېنه (سایېل) او څلېر ویښت توری ده، او دوهمه مسری ئې پنځویښت سپېنه او نه څاویښت توری ده .

د جلات خان په نکل کښې شمایله ناره کوی :

که کراردی نن زماشوی کرار دی

ناسی کښېنی سېپایو، چه پر مخ یې دخونی زمری پرهاردی

د دې نارې لمړی مسری ۱۲ سپېنه او ۲۲ توری ده، او دوهمه مسری ئې شل سپېنه او ۳۹ توری ده .

دظریف خان په نکل کښې دظریف خان مینه «مابی» دده په بېلتون کښې ناره کوی .

زده زده یم خلکو زده یم، سینه کبابه پراورپرته یم که ددې واری

په ظریف خان وی پسی مړه نه شوم، تکه می بولی حرامزاده یم

های های حرامزاده یم

دا ناره توله په یوه اواز په یوه ساپیوسته ویله کیږی، او توله یو بند ده، آخره جمله ئې تکرار کیږی ـ ګواکی لمړی مسری ئې ٤٤ سپېنه او ۸۷ توری ده، او اخره یعنی دوهمه مسری

چه د تکرار جمله ده ۷ سپڼه اوشپاړس توری ده .

د خویشکیار په نکل کښې شاتړینه دده محبوبه پرده ناره کوی :

خویشکیاره ته چه زما په غېږ کې ریږدی

د کرم لښکر که راغلی خویشکیاره ته به تر پلې ما به پرېږ دې .

ددې ناری لمړی مسری ۱۲ سپڼه او دوهمه مسری ئې ۲۰ سپڼه ده - تاسی و گوری ددې پورته نارولمړی مسری د سپڼ او تورو په نسبت د دوهمی مسری سره څونه تفاوت لری . څرنګه چه د تورو او سپڼ له حیثه تفاوت لری ، دغونه د قطع اولحن او آواز ، اواوږدوالی په نسبت هم پود بله تفاوت لری - داهم ده چه دیوه نکل ناری تو له د سپڼ او تورو په تعداد کښې پورنګه نه دی بلکه ډېر تفاوت سره لری ، هرسړی دغه د نکل ناری نه شی کولای څوچه نکلچی نه وی یائې اروېدلی نه وی . ایا په عروضی بحرو کښې ځوك داسی بحر پیدا کولای شی ، ماخوداسی بحر په دې کښې نه دی پیدا کړی دا دونه توپیر سره لری لکه مځکه واسمان !

زمونږ د ملی افسانو بل‌مزیت دادی چه هغه اخلاق اوعادات او پښتنی خصوصیات یعنی توره ، مړانه ، غیرت ، زړه ورتوب ، دیانت ، ناموس داری ، پښتنی مینه او محبت ، وفا داری ورور گلوی ، اتفاق او اتحاد ، یو والی چه زمونږ تیرو پښتنو او پهلوانانو درلود زمونږ افسانې ئې بیانوی ، او سنی پښتانه هغه اروی ، اوهغه اوصاف دځان خط مشی گرزوی داسی عمل په کوې لکه دیوه زبردست ناصح په نصیحت ، ددې دپاره به‌هم څو څو مثالونه اونمونې لاندی راوړو :-

هر کله چه شمس الدین دفتح خان په جنګ کښې مغلو به شونوئې دفتح خان څخه دمتارکې درخواست وکړی ، اوفتح خان ئې یوازی دصلح اومتارکې دامضاد پاره ورغوښت . اوقسم ئې ورسره وکړی چه په تش لاس راشه زه په تاغرض نه کوم . فتح خان پر قسم ودرېدی ورغی - که څه هم کرمخان ورته وویل چه مځه په زیاته بیا په تش لاس او دا ناره ئې پر وکړه :

فتح خانه باورمه کړه د مغل په کلامونه

دا موډېردی اروېدلی دمغل اول کلام پسی تیغونه

مګر فتح خان دخپلی پښتو په سبب ورغی او شمس الدین قسم مات کړی په چم ئې دفتح خان لاسونه وروتړل - کرمخان پسی خبر شو - ورغی توره ئې ورواخیستله برابر دشمس الدین په دربار یوازی ورننووت ناره ئې پر وکړه :

نن می و چیچل د درده خپل بریتونه

د کرم ژوندون مشکل دی چه تړلی دفتح لالا لاسونه

بله ناره ئې پر وکړه :

اوس به جوړ کم د مغلو پر سر خلی

د مغل دغه سز اده چه تړلی فتح خان نازك لاسونه

هغه وچه برېتونه ئې په خوله چخ کړه توره ئې بسې لښته کړه د شمس الدین حاضر باش ئې په یوه کلله تیت پترك کړه فتح خان ئې را ایله کړی .

داوګوری چه د فتح خان ټول یاران شهیدان شول، رابیاورته وویل چه اوس نو یوازې پاته شوې ځان تسلیم کړه . فتح خان ځه جواب ور کوی :

که تیتی د ګوارو ښانګي تیتی
یامې خوری یامې موریې، څوګې نه کړم پر داسپینه سینه یخې

فتح خان په یوه سر د بسته لښکر سره وجنګېدی څو په اوسترې کښې د پښتو پر ننګه دی هم شهیدشو، او پخپله دښمن شمس الدین د ده پر ننګه اودده پر توریالی توپ امناوکړه، او پس له مرګه ئې پر ده تصدیق وکړی او په اوږد اواز ئې ناره پر وکړه :

فتح بریت دی د سروزرو په شپیلۍ کی
ته لایق دمرګی نه وی فتح خانه، ته لایق وې د ډیلی د با چهۍ

د موسی جان او ولیجان په نکل کښې چه موسی جان او ولی جان او میر ولی د سهېل په جنګ کښې مړه او شهیدان شول، نو سهیل ددوی کورته راغی غوښت ئې چه کونډه یانې ئې بوزی وئې کړی . تاسو چه د ولیجان خوروه دی ئې په ډېر هنر او لیز می کورته ننووست چه مېړه کوم دی ، وروسته ئې د کوریه خونه کښې وسهېل ته توره اوسپر کښېښوول دروازه ئې وتړل چه ونه تښتی نو ئې ناره پر وکړه :

سهیلیه توره اخله راولاړېږه
سهیلیه د ښځې خیال را باندې مه کړه، سهیلیه ښځه نه یم مه شرمېږه

هغه وچه په ښځنی لاس ئې سهیلی اود ده ملګری ټوله ټکر ټکر کړه، نو تاسی وګوری ! تاسو کولای شو چه سهیلی ئې پر کراره په زهر ووژلی وای، مګر په پښتنه وه، په ښکاره ئې سهیلی خبر کړی توره او سپر ئې ورته کښېښوول او په خپل پښتنی غیرت ئې مړ کړی - که دې غیرت او مړانی ته ځوك ځیر شی چه شپېته تنه ځوانان مسافر په هند کښې د بسته توانا لښکر سره په اتفاق او اتحاد و جنګېدل اودوی یو تربل جار ېدل او ځانونه ئې یو تربل جار کړه او ټول شهیدان شول او د دوی مړی لا ودښمن ته پاته نه شو - او تاسو چه په داسی حال کښې وچه هیڅ نر ګانډی ور پاته نه و، پر ته له څو کونډه یانو او ناویانو ښځه، دې په عین ضعف کښې خپل پښتنی غیرت د لاسه ایله نه کړې او خپل عفت ئې وساتی داخالص مونږ ته دغیرت او مړانی اوتوری او پښتنګلوی درس دی . او مونږ ته داراښیی چه باید په هیڅ حال کښې که څه هم بی وزلی اولږ یو خپل غیرت او پښتو دلاسه ونه باسو، او په نره توره خپل ژوندون وکړواوخپل ناموس او وطن وساتو ، او تل زړه ور او په اتفاق و اوسو، خوشحال خان توریالی هم دا وصیت کوی :

که اسمان دی دزمری په خوله کیورکه
د زمری په خوله کې مه پرېږده همت

ښادی اوبیبو داکازوی اولور سره کېدل، اودواړه په یوه کور کښې اوی شوی اور ښتنی مینه ئې دکو چنیوالی څخه په زړو کښې وه. یوه ورځ چه دواړه ځنګله ته په کونه وکوبسی تللی وه، ښادی چه دبیبو مخ ته وکتل، ددی مینی ئې دزړه دصبرو دانی ورانه کړه خو له ئې ځنی وغو ښتله، بیبو چه پښتنه ننګیالۍ پیغله وه، اوخپل پښتنی پت اونا موس ډیر پر ګران و، په څه الفاظو ښادی خان ته جواب ورکوی :

چه داښادی هنك ومایې تل او دې څرې

اوس چه داښادی رالوی شونو دماغواړی خولګۍ

دلته مینه او پښتنواله سره راغله! معلومه ده چه دپښتنوالی احساسات تر هر څه غالب دی، بیبو خو هم پر ښادی مینه وه منګر دلته دپښتنوالی او پاك لمنۍ او خپل عفت او پا کۍ په حجاب کښې وپېچله شوه، ځان ئې تسلیم نه کړې. او ښادی خان هم ددې تانې او پیغور په سبب وطن پرېښو بل ولات ته ولاړ، دواړو دمینی او بیلتون سره لمبه پر ځانو قبوله کړه، او دپښتنوالی پیغور ئې قبول نه کړی، څو په اخر کښې دواړه پر څه پیهر مړه اوزهره چاودی شوی دی.

موسی خان او ګلمکۍ هم دا کازوی اولور سره کېدل او دواړه سره میئنان او یو دبله ئې زړونه سره بایللی وه، او مورو پلار دواړه په نکاح سره ور کړی وه، هر کله چه موسی خان پر کور نه وو سهیلی ګلمکۍ په زوره بوتله - وګوری! چه تر مرګ ګلمکۍ وسهیلی ته تن ورنه کړې او نه دسهیلی لاس ځنی ومښت او تر پایه په ئې داورته ویل :

که تو زن دی داسهیل دووس تو زن دی

چه موسی پر دنیاوینه سهیلیه پر ما بل مېړه حرام دی

څو په پای کښې ددې هم دموسی خان پر قبر زهره وچاوده مړه شوله.

همدغه رنګه مومن خان او شیرینو پلرو په نکاح سره ورکړی اودوی هم د کو چنیوالی رښتنی مینان وه، چه دمومن او شیرینو پلرونه مړه شول، نو شیرینو خپل ورور چه ز بر دست خان نو میده اودمومن خان دا کازوی کېدی ځنی وګرزوله په لاس ئې نه ور کوله: نو ده دخپلو ترېرو سره نه مرګ وکړی نه تیپ، سره له دی چه غښتلی پهلوان و، هندوستان ته ځنی ولاړ، او دهندوستان دتګ په وخت کښې څه سوال وجواب سره کوی ؟: -

شیرینو : تاد سفر موزی په ښو کړې	دژ یړو ګلو باغ پر چا سپارې مینه
مومن : ماد سفر موزی په ښو کړې	دژ یړو ګلو باغ پر خدای سپارم مینه
شیرینو : د هندوستان ولور ته ځه	دهندوستان نجونی لولۍ بند به دی کینه
مومن : د هندوستان ولور ته ځمه	دهندوستان نجونی زما خوندی مندی دینه
شیرینو : مؤ منه ځه الله دی مل شه	زه شنکی خال او زلفی تا لره ساتمه
» : مسافری په جمع زړه که	خولګۍ می ستاده که زه خاوری شم مینه

هغه وچه مومن خان هندوستان ته ولاړ ، اوهلته ئې دمغلو په سلطنت کښې یوه توره او مړانه وکړه اودمغلو باچا خپله لور دده دمړانې په عوض کښې ده ته ورکړه ، اوده تر پایه لاس ورنه وډې اونه ئې دهندوستان وبلې ښځې ته وکتل دواړو ترمرګه خپل پت اوپښتنواله اووفاوساتله ، اوخپل عهدئې مات نه کړ په خپله پښتو اوقول ټینګ ودریدل .

همدغه رنګه جلات خان اوشمایله چه شمایله ئې محبوبه وه ، او په بلخ کښې دملامیر وپه مسجد کښې طالب و ، دملامیرلور حجرې ته ورغله چه زه دې کوم پرتامینه یم ، منګر دې دمخه لا خبر ووچه دارالحی نوې سر په لاری کښې ورته وتاړه چه زه پاك یم بوی مې ځی ، په دې چم دپښتنوالی عفت اوغیرت خوندی کړ اودبدوځغه ئې ځان وژغوری .

شهو چه ددلی محبوبه وه ، اومین ئې اکبر باچا بندی کړی وو ، شهو پسې ولاړه ، غوښت ئې چه خپل مین راخلاص کړی یاداهم ورسره مړه شی . هر کله چه دا په سیند کښې په کښتۍ کښې کښینستله داخودیره ښایسته وه او په تورسترګی مشهوره وه ، دکښتۍ وان خوښه شوله ، کښتۍ ئې د ګدر ځغه چپه کړله زړه ئې وچه ولې ئې تښتوی . شهو په پوه شوله ، وګورۍ ! شهو دلاس وښی اوباهو ګان په نرمی سره ورکړه او کښتۍ وان ته ئې وویل چه دغه دلاس باهومې واخله زه پښتنه یم چپ نظر له منځه وباسه کښتۍ چپه مه بیایه :

کښتۍ وانه کښتۍ سمه پر ګدر باسه
دادلاس باهومې واخله کښتۍ وانه چپ نظر له منځه باسه

پانو دعلی بیګ مینه اومحبوبه وه ، علی بیګ هندوستان ته په تجارت پسې تللی و ، معصوم خان چه دهغه وطن مشر اوخان و . خوك وائی باچاو ، شاپانو ئې لیدلی اوخوښه شوې وه غوښت ئې چه په غیر مشروع لاره سره ئې کورته بوزی ، منګر داځلمۍ پښتنه وه ، خو عمر ئې معصوم خان په بهانو اوپلمو غولاوه ، ځان ئې ساتی او په علی بیګ پسې ئې خطونه اوحالونه استول چه ژر راشه :

علی بیګه تاته استوم حالونه
که په دې میاشت کښې رانه غلې معصوم خان دی په باغ ګډایسته مالونه
علی بیګه تاته استوم چټې
که په دې میاشت کښې رانه غلې توردکن اره به درسمه بندې

خو هغه وچه علی بیګ وځنډیدې تر خپلی مدې واوښت ، معصوم خان زور ورسره کاوه شاپانو مجبوره شوله بهانه اوپلمه هم پرو دریدله ـ معصوم خان لی په هنر کورته ننوست او پانو پښتنې داسې کارورسره وکړې لکه تانو پښتنې چه دسهیلی سره وکړې تکړ تکړ ئې کړې .

مابۍ دظریف خان مینه وه ، دواړو دخپلی پښتنوالی اوخپل عفت او ناموس دارۍ دساتلو

دیاره د خدری چه دظریف اکاو ، خه خواری پرځانو تیری کړلي ؟ او سپینه مایی زده بودی شوله دظریفخان پربیت ناسته وه .

گل بشره چه دملاعباس چه متخلص په طالب جان سره و. مینه ئې وه، تاسی ددوی قصه واروی اووئې گوری چه دوی دپښتنو دپښتنگلوی په ساتنه کښې څه شاه کاری کړی دی او څه دبلېتیا نه غمونه ئې پرځانو پهدې باره کښې وړی دی ؟

دقطب خان اوناز ونکل اودخویشکیان اوشاتریني نکل بههم ځینو اروپدلی وی. دادم خان نکل خو هرچا اروپدلی دی . اودقلندر اومیرانکل چه دا دواړه دحمید ماشو خیل په وخت کښې وه (۱) البته چاو چا به اروپدلی وی یا به ئې نهوی اروپدلی، داافسانه دملگرتیا او صداقت لهحیثه دونهدپښتنو په طبیعت کښې موثره ده چه په مطلقی اروپدو سره داروپدونکی په ستر گو کښې اوښکی دمرغلرو پشان څرگندیږی ، دادوه ریښتنیملگری او صادقان دواړه یودبل په جدایی کښې زهره چاودی او مړهدی . دقلندر دمیرا په جدایی اوبلتانه کښې دهیری ژړاڅخه دستر گو سپین شنه اوبسی بوندشوی دی . قلندرلوی زبر دست ادیب هم وچه یولوی دېوان ئې اوس هم په پښتو ټولنه کښې شته، پهدېوان کښې قلندر دهری غزلی په اوستری بیت کښې دخپل نامه سره دمیرانوم سم یادوی . لکه افسانه چهئې مؤثره ده دېوانئې هم دغسی مؤثردی اودمینی اومحبت په جامه کښې نغښتی دی؛ دلته بهددېوان درباعیاتو اودافسانې یوه ودوي ناري هم راوړو :

د نکل ناره

که راشه راشه د لیره راشه زه دی غلام یم ته می اغاشه
یاردی پر شوخو سترگومین کړم بیا راته وایې دما جلا شه

د دېوان رباعی

نصیب راو کړي چار نا پسندی دسیند پرغاړه مړشوم لهتندی
که هند له تللی میرا می راشی هله به وایم نصیبه رندئې

د نکل ناره

که اوردیاوردی هجرانهاوردی زه قلندریم پکښې می کوردی
د اوربه سونگ وی دچارضاشی رضامی نهده راباندی زوردی

د دېوان رباعی

سهار سبا شو پتېږی ستوری خبر را نه غی دیار دلوری
قاصده ورشه خبر ئې راوړه پسی می سپین شول دستر گو توری

(۱) فضل دسبحان پر قلندر دپشعروشو ... د اواړه سبب فصیح بلیغ ودماشو

د نکل نـاره

که سپینی سپینی سپوږ مۍ سپینی احوال می یوسه دیارتر مینی
پر میرا جان می سلام ووایه قلندر خوری وا د ږدګی وینی

لنډه داچه دا افسانې ګرده ما تولی کړی‌دی-د فتح‌خان ورا بیا-جلات‌خان و شمایله - موسی خان او ولیجان - نبادی اوبیبو- مؤمن‌خان او شیرینو افسانې دملی هنداری په‌لمړی جلد کښې چاپ اوطبع شوی دی که‌حاجت‌وی هلته دی وکتلی‌شی - اودا نوری افسانې لکه دطالب جان افسانه - دلی اوشهو،قطب‌خان او نازو-خویشکیاراوشا ترینه - قلندر اومیرا،ظریف‌خان اوما بی‌علی‌بیګ‌اوپانږواوخه نوری افسا نې می دملی هنداری د دوهم جلدپه عنوان جمع او لیکلی دی اووطبع ته اماده دی‌که خدای کول ژردی چه‌چاپ‌دی شی .

داوه یوه لنډه کتنه‌چه زمونږپرملی افسانو وشوه. زمايه‌عقیده خو زمونږ ملی افسانې دملت هنداره‌ده، زمونږملی خواص اوعواطف‌اومشاعر په‌دوی کښې پټ دی، که خدای کول ژر دی چه دا پټی خزانې وروورولګی شی ! ! ! (۱)

کابل : پښتو ټولنه - ۱۵ حمل ۱۳۲۲

محمدګل نوری دپښتو ټولنی دتالیف اوترجمې مدیر

---

(۱) ددې مقالې ماخذ:د کابل کالنی۱۳۱۶، ۱۳۱۷ دښاغلی زمریالی‌مضمون-دکابل ۱۱۱ مجله زماخپل‌مضمون - لمړی جلدپښتانه شعرا دښاغلی حبیبی-ملی هنداره لمړی اودوهم جلد زما خپل تالیف، اصول التربیة وفن التدریس دمصر طبع۱۳۴۷-۱۹۲۸-محینی زماخپل یادداشتونه - د آریانا مجله ۲ شماره ۱۳۲۲

قطرهٔ شرشك‌را خشك كردن كار شرافتمندانه‌است ازينكه دريای خون جاری كنيم . « بايرن »

مهمترين اختراعات جديده

بنا‌غلی مير علی‌اصغر « شعاع »

دانشمند معروف پاستور گفته بود : يگانه چيزيكه تلخی‌های زندگانی را ازبين ميبرد وحيات پر مرارت را به‌زندگی باحلاوت مبدل ميسازد اول كار و قبول زحمت، سپس كشفيات و اختراعات علميست . واقعاً نظريهٔ اين عالم زبردست خيلی صحيح وكاملاً حقيقت دارد .

بناغلی مير علی اصغر « شعاع »

اگر كشفياتی كه‌در لابراتوارهای متنوعهٔ دول عالم صورت ميگيرد همه عملی گردند و ساحهٔ استفاده از آنها جنبهٔ عموميت حاصل كند آن وقت مليونها نفوس بشر از بلای فقر وفاقه نجات يافته وبيكاری بكلی از بين برداشته خواهد شد مگر دراثر موانع ومشكلات مهمه بشر نميتواند جميع ابتكارات واختراعات خودرا لباس عمل بپوشاند.

اگرچه درادوار مختلفهٔ حيات يك سلسله علماء ومخترعين نام آوری قدعلم نموده وبه نسبت عرق ريزيها وزحمات شباروزی خود‌ها بسا آلام ومشكلات ابناء نوع را ازبين برده اند ولی شايد قرن بيست وبالاخص اين دوسه سال اخير ازحيث تعدد كشفيات وتوجه مزيد علماء دراين باره برازندگی مخصوصی داشته باشد . امروز متخصصين علوم در دول محارب وغير آن بلا انقطاع مصروف تتبعات و كشفيات علمی بوده مخترعات حربی وغير حربی آماده ميكنند وبهر صورتی كه ممكن باشد ميكوشند تا احتياجات خودرا نسبت به ديگران مخصوصاً رقباء برطرف سازند ودر عين حال از آنها فوقيت وبرتری هم حاصل نمايند .

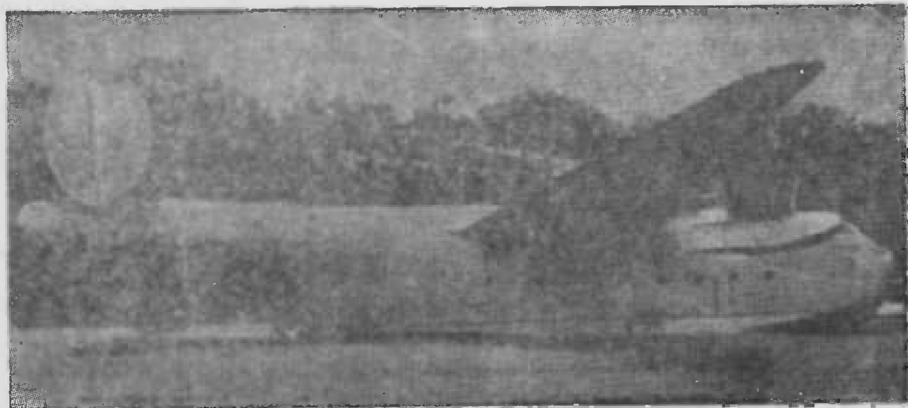
داكتر چارلس ستاين Dr.Charles Stine معاون كمپنی معروف (دوپونت دی نيمورس) سال ۱۹٤۲ را بنام (سال اختراعات) ياد نموده ودر هنگام افتتاح جلسهٔ عمومی انجمن كيمياوی امريكائی راجع به اختراعات در اين سال چنين شرح داد : « در سر تاسر

اضلاع متحده کیمیا دانها و علماء مصروف تحقیقات مزید سا ینسی بوده ودر هر یك لابراتور به تعداد هزار نفر متخصص کیمیا جهت کشف چیز های جدید مصروفیت دارند فعا لیت های علمی آنها بدرجهٔ شدید ومؤثر است که اینك مکتشفات ۱۹٤۰ در جنب آن کهنه و قدیمی دانسته میشود . اومیگوید اگر مجبوریت های حربی رونمیداد ووضعیت مجار به فشاری بر دول وارد نمیکرد البته این همه اختراعات چند ماهه بایست درخلال یك قرن کامل ظهور می نمودند. امروز همه میکوشند وادوات مدهشهٔ تخریبی وانهدامی بروی کار می‌آورند ولی فردامکتشفات خود هارا به ترمیم واصلاح تخریبات امروزه منحصر میسازند . »

وزارت حربیهٔ بر طانیه در این نزدیکیها چنین اعلان نمود که در هنگام صلح تعداد اختراعات سالانه بین ۱۰۰۰ و ٤۰۰۰ بالغ میشود مگر تنها در ۱۹٤۱ اندازهٔ مقترحات به (۳٤٥٤۰) عدد بالغ گردید وامروز بصورت عمومی ازطرف اشخاص ماهانه ۲۰۰۰ اقتراح علمی صورت میگیرد مگر همهٔ آنها قابلیت عملی شدن را نداشته وعلماء متبحر بعد از غور و تحقیق تمام از آنها انتخابات می نمایند .

دول محور نیز دراین زمینه قدمهای متین وسریعی برداشته وخاصتاً سایئس حربی آنها پیشرفت شایانی نموده است . در تانك ها، طیاره ها ، جهاز ها و تحت البحریها ابتکارات عجیبی نموده وتاحد ممکن ساحهٔ فعالیت های علمی خودرا توسعه داده اند . کنون خبر بعضی از مهمترین و جدید ترین مخترعات دول مختلفهٔ عالم را از منابع متعدده تحصیل نموده واینك جهت مزید اطلاع قارئین محترم با کمال ایجاز واختصارعرضه میداریم :

جهازجنگی فضائی

طیارهٔ بمب افگن نوع جدید مارتن‌مارس که‌قوای بحری امریکا آن‌را بنام (جهازجنگی فضائی)

یادمیکند ازجملهٔ بزرگترین کشتی های طیاراست که تابحال ساخته شده . در ا گست ـ ۱۹۴۰ چوکات واساس جهاز مذکور تحت نظارت بحریه امریکا نهاده شد . درجو لائی ۱۹۴۱ بالهای آن بوزن ۲۰۰۰۰ پاوند دربدنهٔ جهاز نصب گردید . در ۸ سپتامبر برای ۵ روز تجربه پروازامتحانی آن با گذاردن نصف یك ملیون پاوند وزن بربالهای آن صورت گرفت واینك در ۱۹۴۲ از آن عملاً درمیدانهای جنگ استفاده نمودند. طول این طیاره ۱۷۰ فت وعرض بالها ازیك گوشه الی گوشهٔ دیگر ۲۰۰ فت و اگر طیاره به دم ایستاده شود بالهای آن اززمین برابر یك عمارت بیست منزله بلند خواهد بود . عملهٔ آن میتوانند که در وسط بال آن قدم زده وهوا خوری نمایند . انجن آن دارای ۸۰۰۰ قوهٔ اسپ بوده و بر علاوهٔ اطاق افسران اطاق جدا گانهٔ برای تفریح وتنفس درآن تهیه شده وموضع میز افسر بزرگ درحصهٔ بینی طیاره میباشد واو برعلاوه اطاق جدا گانهٔ هم برای خود دارد . دربین بدنهٔ طیاره دو اطاق طعام خوری ، دوحمام شاور دار بنظر می آید عملهٔ آن از ۱۱ نفر مرکب میباشد . این طیاره (۱۵۰) عسکر را با لوازم واسلحهٔ آنها انتقال داده میتواند . طیارهٔ مذکور باخود موتور بوت ها داشته و عسکر بایسکل دار با توپهای سبك وتوپهای ضد تانك بواسطهٔ آن مسافرت میتوانند این جهاز قادر است که از امریکا به اروپا پرواز نموده و درحالیکه در راه هیچ توقف نکند پس به امریکا مراجعت نماید .

تعیین طیاره درعقب پردهٔ دمه‌وغبار

ارونگ ولف امریکائی آلهٔ بسیار دقیق وحساسی اختراع نموده است که ذریعهٔ آن طیارات حمله آوررا از فاصله خیلی‌دور معلوم میکند این‌آله در مقابل شعاع سرخ شدیدالتأثیر است ، شعاع مذکور از محرك وانبوب طیاره تابش میکند واگر چه خواص آن مانند خواص اشعهٔ مرئیست ولی امواج آن طویل بوده وچشم آن را دیده نمیتوانند . چون این شعاع غبار ودمه را میشکافد لذا بذریعهٔ آلهٔ جدیده معلوم شده ودر نتیجه موقعیت طیاره در فضا تعیین میگردد .

قیمت و اهمیت انسانرا فوری مورد هوا خنده قرار مده زیرا در بالا امواج متحرك دیده میشوند ومروارید درعمق یافت میشود. «اوتوفون لایکسنر»

حرارت در ۶۰ درجه تحت صفر

بعضا هوا بازان بمقامات بسیار بلندی پرواز میکنند وبرای اینکه درمقامات موصوفه سردی فوق العاده آنهارا تکلیف ندهد لباس چرمی وپوست گوسفند دربرمی نمایند. درین اواخر طوریکه درین فوتو ملاحظه می نمائید لباس مذکور را ذریعهٔ جریان برق وحرارت آن گرم نگاه داشته ودر نتیجهٔ حرارت بدن را طوریکه لازم است حفظ میکنند. ازخصوصیات لباس مذکور یکی آنست که وزن آن نسبت به لباس معمولی بسیار کم فرق داشته ومانع فعالیت هوابازان هم نمیگردد. این لباس درسردی ۶۰ درجه تحت صفر (میزان الحرارهٔ فارنهیت) پوشندهٔ خودرا گرم میسازد.

طریقهٔ جدیده برای گل کردن

بمب های محترقه

سرکردهٔ بتالیون اطفائیهٔ لاس انجیلس به اسم جیمس ال دانکس بجهت گل کردن بمب های آتش افروز مگنیشیم دار ابتکارخوبی نموده وصرف در مدت نیم دقیقه میتواند که شعلهٔ بمب راسرد وخاموش گرداند. کلاه مخروطی شکلی که دراین فوتو ملاحظه میشود آب رابر روی آتش افگنده وآن راخاموش میسازد ودرعین حال اشتعال مگنشیم رامانع میگردد.

طیارهٔ بدون پروانه

در ایطالیا جدیداً طیارهٔ ساخته اند که بهاسم (سی،سی نمبر ۲) یاد میشود . در این طیاره برای دونفر پشت هم موضع تهیه کرده اند بالهای آن پست بوده و یکشاه پردر پشت آن نصب نموده اند. این طیاره دارای خصوصیات دیگری هم بوده وزن آن به (۱۱۰۰) پاوند بالغ میگردد . هنوز راجع به پرواز آن پرش های امتحانی بعمل می آید سرعت رفتار آن فی ساعت ۱۳۰ میل است وموتور آن راطوری ساخته اند که بدون پروانه بحرکت افتیده وقوهٔ پیش راندن در آن تولید میشود ودر نتیجه طیاره بهوا برمی آید.

تانکهای جدید مواد سوخت

دراین اواخر تانکهای موادسوخت طیاره را ازمشتقات رابرو پلیو فورم که نسبت به تانک های الومینمی در مقابل گلوله مقاومت میتوانند اختراع نموده اند . دراین فوتو اثرات گلولهٔ ماشین گن را در تانك الومینمی بطرف چپ وتانك جدید جانب راست ملاحظه مینمائید . این تانك در هنگام فیر مشتعل نمیشود ودر وقت بار کردن و برداشتن صدمه واذیتی به آن نمیرسد .

تحت البحری دو نفری

جدیداً درجاپان تحت البحری عجیب دونفری اختراع نموده اند که خیلی مورد انترست فوای بحری قرار یافته است . این تحت البحری در عمق آب فرو نمیرود بلکه بفاصلهٔ خیلی کم

ازسطح آب حرکت میکند سرعت رفتار آن فی ساعت ۲۴ نات (میل مخصوص بحری) بوده وجاپانیها مخصوصا درمحاربات بحرالکاهل وپرل هاربر از آن استفاده نموده اند .

کشتی جدید نجات

وزارت بحری انگلستان درین او اخر اعلان نمود که برای نجات اشخاص و عملهٔ جهاز هائیکه مورد تعرض تارپید وی تحت البحری قرار می یابند کشتی نجاتی اختراع شده است این کشتی باموتورهای پترولی مجهز بوده وبرای ۳۳ ساعت پترول باخود داشته ومیتواند که دراین مدت فاصلهٔ ۲۰۰ میل راطی نماید . خصوصیات دیگر این کشتی تابحال معلوم نبوده واز همه آله های نجات فوقیت دارد .

آدم فایر پروف

برای عملهٔ اطفائیه وآنهائیکه جهت نجات اشخاص وسامان باید ازمیان آتش عبور کنند یك نوع لباس مخصوصی برنگ خاکی از پنبهٔ سنگی اختراع نموده اند این لباس تمام وجود را پوشانده وآتش آنرا سوختانده نمیتواند. برعلاوه لباس مذکور خیلی سبك بوده وتمام اعضای بدن را احاطه مینماید و دارای کلاه مخصوصی میباشد که در موقع ضرورت روی انسان را هم پوشانده و بحیث خود کارمیدهد .

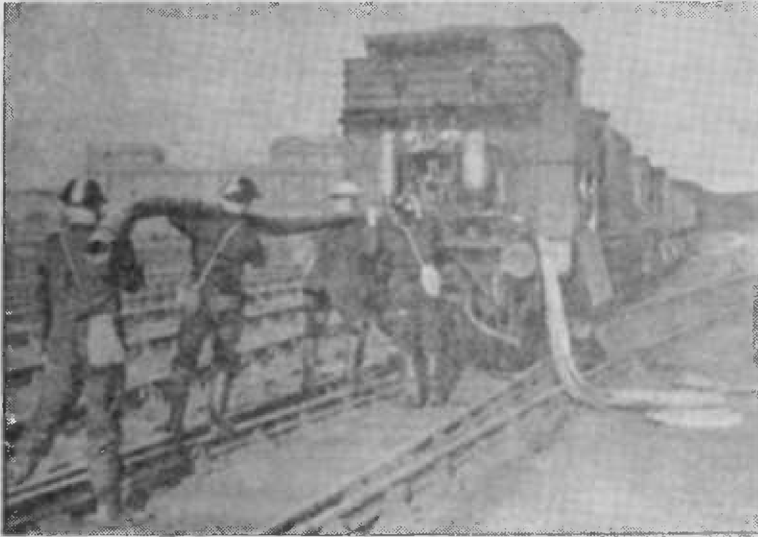
تفنگ جدید استرالیائی

در استرالیا تفنگی اختراع نموده اند که به اسم (اون گن) یادشده وازجملهٔ بهترین ماشین گن های سبك بشمار میرود . این ماشین گن ازشانه ویا تهیگاه فیر کرده و درسه لحظه سی قطار کارتوس ازخود بیرون میکند. وزن آن ۱۰ ½ پاوند است و بصورت اتوماتیکی وباحرکت ماشه فیر میشود . مخترع آن جوان ۲۷ ساله است به اسم ایویلن اون .

لوکوموتیف ضدآتش

برای گل کردن آتش‌ها وحریق انجن‌مخصوصی در راه ریل تهیه کرده‌اند که بذریعهٔ آن چندین واگون به استقامت راه ریل حرکت نموده ودر هر واگون تانکهائی به گنجایش وظرفیت ۲۲۰۰ گیلن آب تهیه نموده اند ؛

در صورت وقوع حریق با سرعت هرچه تمامتری از آن استفاده نموده ودر هنگام بجریان افتیدن انجن لولهٔ آب داخل تانکها شده وبه این ذریعه در اطفای آتش میکوشند .

درفوتوی فوق لوکوموتیف مذکورزا بالوله‌های آب آن ملاحظه می‌نمائید .

گراموفون های جنگی مخفی

در برطانیه آلهٔ اختراع نموده اند به اسم سنکر وفون که یکی ازمخترعات مهمهٔ جنگ امروزی بشمار میرود ساختمان آن بدرجه‌ سری‌است که‌حتی صانعین ریکارد های گراموفون با وجودی که در ساختن آن سهم بزرگی دارند از مشاهدهٔ پرزه ها و یافوتوی آنها محروم بوده وهم چنان عکاسان ومصورینی که درامور آن مداخلت دارند مجاز نیستند تا آواز ریکارد آلهٔ مذکور را بشنوند . سنکر وفون برای تعلیم بعضی از اشخاص معین مورد استفاده قرار داده شده ودراثر مساعی یك انجنیر ، متخصص ریکارد گیری ، وعکاسی تهیه شده و از فلم بهتر میباشد چه‌در اثنای‌روشنی روزهم نشان داده میشود ، هنوز وقت آن نرسیده تادربارهٔ خصوصیات سنکر وفون معلومات بیشتری داده شود . امروز صنعت ریکارد گیری

گراموفون در برطانیه بمسائل حربی وپیشرفت امور جنگ بیشتر تعلق دارد . چنانچه فعلا تعلیمات قوای هوائی اغلبا ذریعهٔ ریکارد گراموفون صورت میگیرد . مثلا قبل از پرواز صدای طیاره را ذریعهٔ ریکارد بهگوش هوا بازان آشنامیسازند وهم چنان از آواز ماشین گن ، صدای گلوله های توپ به قطرهای مختلف وبسا آوازهای عسکری دیگر ریکارد ها تهیه نموده وبه این طریق متعلمین هوابازی را درس میدهند .

ماشین‌های دستی برای محافظهٔ مجروحین

برای بهوش آوردن وتنفس دادن مصنوعی اشخاصیکه درمیدان جنگ بهنسبت حملات هوائی بیهوش شده وتنفس آنها بند گردیده باشد آلهٔ دستی اختراع نموده اند . حجم وشکل این ماشین به گراموفون بیشتر شباهت داشته و وزن آن بهسی پاو با لغ میگردد . در داخل آن از ریگ صحرای لیبیا استفاده نموده و آن را طوری ساخته اند که حشرات وحیوانات موذی دران داخل شده نمیتوانند . درهوای گرم این ماشین برای اشخاص بیهوش فوائد زیادی رسانده و اندازهٔ تبخیر وجود آنها را معلوم میکند . فعلا یك تعداد زیادی ازاین ماشین دربین ستههای متعرض و مدافع قوای فضائی توزیع شده است .

هم ماسك وهم لود سپیکر

یکی ازعلمای هنگری ماسك ضدغازی اختراع نموده است که دارای یك مکروفون میباشد .ولود سپیکری هم به آن

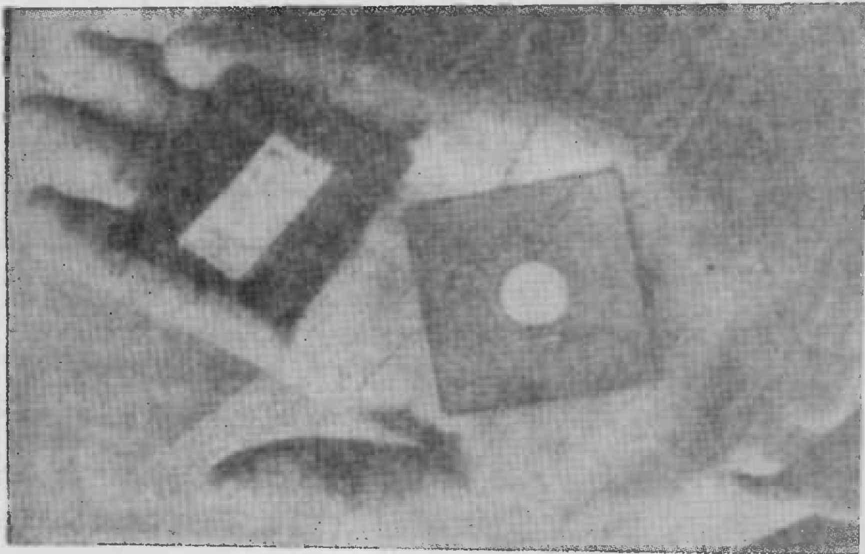

مربوط است.افسر عساکر درهنگام تعرض فضائی وحمله ذریعهٔ غاز زهر دار در حالیکه بچهرهٔ خودماسك مذکوررا پوشیده است میتواند بهعساکر اوامرلازمه صادرنماید . عکس بالاماسك مذکوررابامکروفون ولودسپیکر نشان میدهد.

با گستاخی ، دیده دراثی ، استهزاء وتمسخر خود نجیب ترین دارائی همجنسان خود را نابود مکن .
«کینگس لی»

اختراع مخوف حربی

درین تصویر آلهٔ جدیدهٔ آتش افروزی را ملاحظه می‌نمائید که بعوض بمب‌های محترقه بکارمیرود بقسمی که صفحهٔ کوچك فلزی آن خاصیت وقوای احتراقیهٔ شدیدی دارد واطراف آن‌را

یك‌نوع پشم مخصوص فراگرفته است صفحهٔ فلزی چون تحت تاثیر اکسیجن وشعاع آفتاب واقع میشود مشتعل میگردد آتشی که بذریعهٔ آن روشن‌میشود بزودی خاموش‌نشده ونسبت‌به‌بمب‌های محترقهٔ معروف تاثیر آن شدیدتر است .

مدهشترین بمب دنیا

لیستر بالو مخترع معروف امریکا ومتخصص بمب‌سازی آن‌دولت در اطراف ساختمان یك نوع بمب‌جدید مصروف تحقیقات میباشدطوری که گفته‌اند بمب‌جدید بارلو بەاندازهٔ ربع یك‌میل مساحت راتحت نفوذقرارداده وتمام‌محتویات وموجودات زندهٔ آن‌محل‌راازبین میبرد .

تارپیدو از انسان

یکی ازمخترعین‌نام‌آورجاپان‌تارپیدوئی‌اختراع‌نموده‌که‌یك‌حصهٔ‌مهم‌آن‌انسان‌دانسته‌میشود . درپیش روی‌این تارپیدو‌یك‌انسان‌برای‌خودموقع‌میگیرد‌وماشین‌مرگ‌آورخودرا‌بطرف‌هدف‌درمیان‌آب

چه اندیشهٔ هولنا کیست حیاتی‌را تلخ ساختن اگر مبدا نستید قطرهٔ سرشک چه چیزیست بخود میلرزیدید .
«ایمرمان»

بحرکت می‌آورد. چون تارپیدو بهدف اصابت میکند انسان نیز پارچه پارچه شده‌وازبین‌میرود هنوز خصوصیات دیگر این اختراع معلوم نیست ،

تایرهای فولادی

چون‌دراثر وضعیت حربی‌تهیهٔ تایرهای بادی‌مشکلات داردبنابر آن در برطانیه برای امور کشاورزی تایرهای فولادی‌به‌قطر ۳ فت که‌روی آنرا به‌عرض ۶- انچ رابر پوشانده است ایجادنمودند .بذریعهٔ نصب فنرهای مارپیچ درحدود میلهٔ تایر های مذکور ازوقوع تکانها هم جلوگیری نموده‌اند. تایرهای مذکور درامورزراعت اینک مورد استفادهٔ دهاقین قرار یافته وسرعت رفتار آنهافی‌ساعت از ۱۰ الی ۱۵ میل میباشد .

معلوم نمودن‌طوفان هوائی ذریعهٔ رادیو

دردارالفنون فلوریداراجع‌به‌طوفان های هوائی که‌درمدار انقلابی رومیدهد تحقیقات علمی نموده‌وبالاخره‌به‌این‌نتیجه‌رسیده‌اند که‌اگرطوفان‌فضائی موجب‌رعدوبرق گردد ستیشن‌های آخذهٔ رادیو به‌اصول‌جدیدهٔ که‌تعین نموده‌اند میتواند موقعیت‌حدوث طوفان رامعلوم کرده وهم چنان اندازهٔ‌سرعت‌وسمت حرکت آن‌رامشخص کند.اگرطریقه جدید آنهاعمومیت حاصل نماید آن‌وقت ستیشن‌های رادیوی‌خودرا بصورت بهتری ازصدمهٔ رعدوبرق حفظ‌خواهند نمود .

حمام متحرك

درین اوا خر انجمن امریکائی موسوم به (انجمن اعانهٔ جنگ برای برطانیه) حمامهای متحرکی که ذریعهٔ‌عراده ازجائی بجائی انتقال‌داده میشوند‌تهیه کرده‌اند عرادهٔ مخصوص این‌حمام دائما به‌طرف رستوران‌ها،مکاتب‌ومقامات دیگری که‌مورد اصابت‌بمب واقع‌شده‌اند در حرکت بوده وبه‌اعانت وکمك‌اطفال واشخاص مصروف میباشد.دراین‌تصویر پرستارآب جوش را ازیك ظرف ۸۰ گیلنی‌تحصیل نموده وذریعهٔ آن‌لباس اطفال وخود آنهارا شستشو میدهد .

ماشین جدید زراعتی

برای زرع کرم ماشین جدیدی اختراع نموده اند که درظرف یك دقیقه دوصد عدد کرم را کاشت می نماید . صورت کاشت آن این طوراست که بیك تراکتور یك ماشین کوچکی که عیناً مانند انسان کار میکند نصب شده و درین ماشین آلهٔ مخصوصی وجوددارد. که زمین را حفر نموده و کرم را در بین آن میگذارد. درعین حال بذریعهٔ دوعراده اطراف موضع زرع شده خوب سخت شده و از یك تانك که ۴۰۰ گیلن آب در آن موجود میباشد بصورت اتوماتیکی در اطراف آن آب پاش داده میشود. از این ماشین برای زرع کچالو ، کاهو ، پیاز ، تره ، لبلبو ، توت فرنگی و بادنجان رومی هم کار میگیرند.

کانکریت جدید

مستر تی ، اف ، اش کانکریتی اختراع نموده است که از کانکریت معروف سبکتر بوده ودارای یك مقدار خاك اره هم میباشد فعلاً دریکی از کارخانه های نزدیك لندن خانم ها به ساختن این مادهٔ مهم تعمیر مصروفیت دارند. امتیاز وخصوصیتی که کانکریت مذکور دارد این است که آن را بخوبی اره میتوانند وهم چنان میخ در آن به آسانی فرو میرود. چنانچه دراین فوتو فرورفتن میخ را در کانکریت مذکور بخوبی مشاهده میتوانید .

تفنگچهٔ پارافین پاش

برای پاك کردن و شستن بعضی از پرزها وحصص ماشین مخصوصاً انجن های طیاره دچار مشکلات زیادی میشدند ولی اخیراً انجنیر های برطانوی آلهٔ بشکل تفنگچه اختراع نموده اند که از آن پارافین وتیل خارج شده وپرزهای مطلوبه را درماشین های مختلفه ذریعهٔ آن پاك میکنند . قبل از اختراع

این آله عموماً حصص فلزی ماشین‌هارا درداخل تانك پارافین فرومیبردند این عمل موجب میگردید تا پارافین کثیف گرددوبرای پاك کردن وفلتر نمودن پارافین به‌مشکلات بر میخوردند. بجهت پاك کردن پرزهای فلزی اولاً آنهارا برروی یك‌میز سوراخ دار میگذارند وذریعهٔ این آله آن راپاك میکنند پارافین ذریعهٔ سوراخ هادرداخل میز رفته ودر آن جا تصفیه شده وبعد کاملاً بصورت فلترشده داخل تانك پارافین میگردد وازضیاع آن جلو گیری بعمل می آید.

تاثیر حوادث آفتاب

از تحقیقات علمی که دررصد خانه‌ها بعمل آورده‌اند چنین کشف شده که تشکیل یك دائره ونقطهٔ که فعلاً درروی قرص خورشید بنظرمی آید از ۱۹۳۳ شروع گردیده ودر ۱۹۳۷ به منتهای شدت خودرسیده بوددر ۱۹۳۸ هم بهمان حال باقی‌مانده وبعد از آن متدرجاً رو به انحطاط گذارد ودر ۱۹۴۳ و ۱۹۴٤ به‌منتهای کوچکی وپستی خودخواهد رسید.

عوارض شمسی برزمین تاثیرات بسیاربزرگی دارد مثلاً در۲جون ۱۹۳۷ برروی آفتاب یك بر جستگی که‌مرکز آن ۱۶۷۰۰۰ میل‌وارتفاع آن ۸۵۰۰۰ میل بود تشکیل گردید وبرای ۳روز این‌وضعیت باقی ماند وبعدازآن دفعتاً در آن خرابی رو داد. این وضعیت در رادیو ومخابرات رادیوئی نقصانات زیادی وارد کرده بود.

بریان کردن ذریعهٔ چراغ

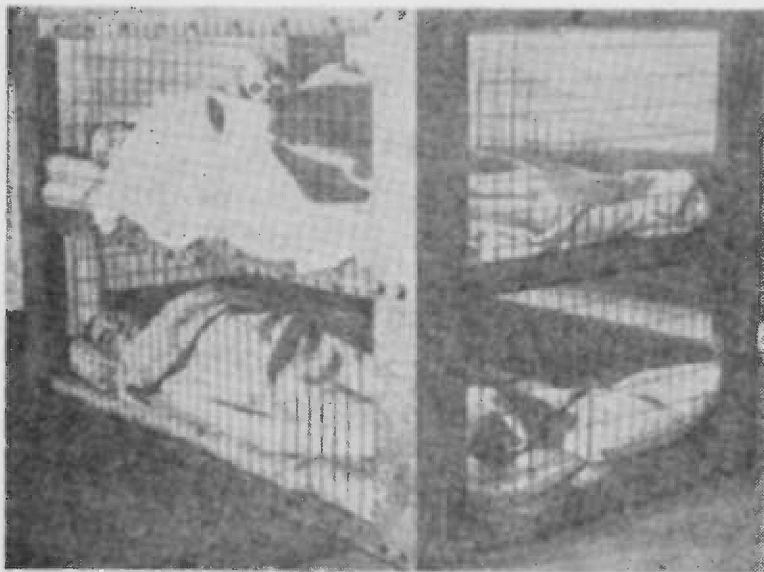

جدیداً چنان چراغهای الکتریکی اختراع نموده اند که شعاع غیر مرئی ما تحت شعاع سرخ از آن تابش میکند و چون شعاع مذکور دارای حرارت است بنابر آن ذریعهٔ آن کباب پخته کرده و بعضی از حبوبات را بریان مینمایند. اگر یك قطعه گوشت گاورا به ضخامت یك انچ بدست آورده وبر روی صفحهٔ میزی که درمیان این دوچراغ نهاده شده بگذارند وشعاع آن‌را متوجه گوشت مذکورسازند بعد از نه‌دقیقه گوشت مذکور سرخ شده و کباب میگردد. جواری در ظرف دو دقیقه بریان شده وازهم میشگفد.

اگر دروازه ها را رنگ وروغن و وارنش داده و بعد در معرض تابش این شعاع قرار بدهند بعداز ۶۷ دقیقه کاملا دروازه‌ها خشك‌میشود و حال

آنکه خشك نمودن آنها ذریعهٔ جریان هوا کم از کم ۲۴ ساعت وقت بکار دارد . حرارت شعاع غیر مرئی ما تحت شعاع سرخ با حرارت شعاع آفتاب که بعد از طی ۹۰ ملیون میل فاصله در زمین میرسد خیلی شباهت بهم میرساند .

چپرکت های دومنزلهٔ دو نفری

در این اواخر برای خانواد های برطانوی که عایدات سالیانهٔ شان بیش از ۳۵۰ پوند میبا شد از طرف وزارت امنیت داخلی چپرکت های دومنزلهٔ فولادی ساخته شده ودر بین فامیلی ها توزیع گردیده است . چپرکت های مزبور نسبت به میزهای موریسن ٤ فت و۳ـانچ بلندتر بوده وهر منزل گنجائش دو بستررا دارد .

رادیو های جدید قوای بحری

در این اواخر برای قوای بحریه دستگاه های رادیوی قابل حملی تهیه کرده اند . از رادیو های مذکور دشمن هیچگاه استفاده نمیتواند . کنون در زورق های مختلف الشکل کشتی های نقب پاك کن ، کشتی های تارپیدو انداز ، تحت البحریها وغیره ازاین رادیوها فوائد زیادی برداشته وعملهٔ بحریه در وقت فراغت مصروف استماع میگردند . دشمن نمیتوانند که موقعیت رادیوها را بخود معلوم نماید . رادیوهای مذکور بارادیوهای معمولی کمتر فرق داشته وآن را طوری تهیه کرده اند که در شدید ترین حالات هم خبر حوادث وجریانات واقعه را بدست آورده میتوانند . این رادیو از ۸۰۰ حصهٔ جدا گانه ترکیب یافته است .

تنویر ذریعهٔ بی سیم

علماء مصروف تجارب وتحقیقات علمی بوده ومیخواهند قوای برقی را از آفتاب تحصیل نمایند وبرعلاوه تنویر را ذریعهٔ بی سیم عملی گردانند چنانچه دراین اواخر یك گلوب برقی را ذریعهٔ بی سیم منور نموده اند . اگر تنویر ذریعهٔ بی سیم عمومیت حاصل کند آن وقت بسا مشکلات از بین برداشته خواهد شد . علماء برعلاوه مادهٔ اختراع کرده اند که در اثر آن ریشهٔ نباتات بصورت فوری نشو ونما می یابد . این ماده حیثیت شش را داشته و نباتات بواسطهٔ آن هوارا تنفس می نمایند . این اختراع زمین های بائر وعریان را به مرغزار های سبز و خرم متحول خواهد ساخت .

ماشین جدید درو کردن کچالو

مستر کارتر و مستر موری برای درو کردن وچیدن کچالو اززمین ماشین جدیدی اختراع نموده اند وبذریعهٔ این ماشین دوثلث کار را که ذریعهٔ عمله انجام می یافت تخفیف داده اند . بواسطهٔ این آله کچالو از زمین بلند و کنده شده و ذریعهٔ یك آلهٔ بلند کننده بر روی ماشین می آید . در گرد ماشین آدمها ایستاده اند . سپس ازاین ماشین کچالو در میان خریطه‌های مخصوصی که در آخر آن است افتیده وسنگك وخاك آن پس به مرکز ماشین فرستاده شده واخیراً برروی زمین می افتد .

طول باسیل تیفوئد

دراثر تحقیقات جدیدهٔ علمی چنین کشف نموده اند که طول باسیل تیفوئد بصورت عمومی به ۳ میکرون یا $\frac{۳}{۲۵۰۰۰}$ حصهٔ یك انچ بالغ میشود اگر این باسیل برابر یك مسطرهٔ که طول خط آن یك فت باشد بزرگ گردد در این صورت و ازروی این نسبت طول خود مسطره باید به بیست میل بالغ گردد .

قدرت به مقاومت مرض

هنری سمنریکی از اساتذهٔ طب دارالفنون کولومبیا چنین کشف نموده است که انسان در سن ده سالگی بمقابل مرض قدرت تمامی دارد وآن را ازخود بابزرگترین قوت دفع می نماید واگر

انسان بتواند این قدرت را در خودتا طول حیات حفظ کند در آنصور البته ممکن است تا پنجصد سال زندگانی نماید .

موتر های تهیه کنندهٔ بخار

این فوتو یکی از موترهای تهیه کنندهٔ بخار را با واگون آن که برای اولین مرتبه در ناحیهٔ چسوساك مورد امتحان وتجربه قرار یافته است نشان میدهد در حصص مشرقی لندن ازین موتر فوائد زیادی گرفته وتعداد بسیاری از آنها را بکار خواهند افگند . موضع تهیهٔ بخار در این موتر خیلی مفید بوده وبذریعهٔ آن سالانه ۸۷۵۰ گیلن تیل را میتوانند حفظ و ذخیره نمایند . مادهٔ محترقه این موتر ذغال سنگ خالص بوده وموتر مذکور میتواند که بفاصله ۱۰۰ میل بدون تحصیل دوبارهٔ سوخت حرکت نماید .

مادهٔ جدیدهٔ کشندهٔ مکروب

دا کتر دوسن استاد جامعهٔ کولومبیا ومعاونین آن از مادهٔ عفنهٔ که در نان ، پنیر ، تشکیل می یابد مادهٔ کیمیاویهٔ کشف نموده اند که نسبت به جمیع مواد کشندهٔ جراثیم مؤثر تر و از سلفانیلا مید ومشتقات آن هزار مرتبه شدید تر است . این ماده به اسم نیپسیلین یاد میشود .

دوای زهر بزهر

در ولایت سوت دا کوتای امریکا علما حقیقت غریبی را کشف کرده اند که خلاصهٔ آن حسب ذیل است : اگر سگی رادوای سمی بدهید البته سگ خواهد مرد ولی اگر دونوع سم بخوراك او برسانید این تاثیر از بین رفته وسگ زنده خواهد ماند چه جسم او بذریعهٔ سم اولی سم دومی را تداوی نموده ودر نتیجه فعل هر دو سم باطل میگردد . کیمیاویون در طعام سگ به مقدار بسیار قلیلی سلینوم را داخل نمودند سگ سه ماه زنده بود و بعد مرد . مقدار سلینوم از ۸ الی ده ملیونم جزء طعام سگ بیشتر نبود مگر چون در آب نوشیدنی سگ از یك ملیون جزء آن ۵ جزء زرنیخ بر علاوهٔ سلینوم مذکور ممزوج سازند در آن صورت آثار تسمم در وجود سگ باقی نمی ماند . در دارالتجربهٔ مذکور سگی وجود دارد که از عرصهٔ دوسال به این طرف در طعام وآب او سلینوم وزرنیخ را مخلوط می نمایند وسگ کاملا صحیح وسالم باقی مانده است .

خواب برقی یا اصول جدید تخدیر

خواب برقی نوع جدید تخدیر است که علمای جامعۀ شیکاگو آن را بحیوانات تجربه نموده وثابت کردند که این طریقه موارد استعمال زیادی دارد چنانچه اگر جریان برق درنخاع شوکی حیوانات صورت بگیرد برای حیوان موصوف خواب عارض شده وهوش بکلی زائل میگردد وعمل تخدیر صورت میگیرد. اهمیت این نوع تخدیر آنست که طبیب به وضعیت مخدر شدن مریض کاملاً اقتدار وسلطه دارد وحال آنکه این وضعیت دردیگر دواهای مخدره ازقبیل کلوفورم وغیره وجودندارد . اگرچه چهل سال پیش راجع به این نوع تخدیر فکری بمیان آمده ودر ۱۹۱۱ تجربه هم کرده بودند ولی بعدها به علت غیرمعلومی این طریق به تعویق افتاد تا آنکه امسال در بارۀ آن بصورت بهتر وعلمی تری داخل عمل وجدیت گردیدند .

شراب از ذغال

معادن ذغال اینک حیثیت مغارۀ معمائی الادین رابخود گرفته است چه بسا چیزهای عجیب از آن استخراج میشود. بعد ازجنگ امروزی خواهیم نگریست که عمارات ازذغال آباد شده وحتی پنجیرۀ روزنه ها راازآن درست خواهندکرد. درعوض سفال از ذغال ادوات وظروف آماده نموده وفرنیچر خانه باالباس نیزازآن ساخته خواهدشد. گذشته ازآن ازذغال در تهیۀ شراب ترکیبی کار خواهند گرفت . از روی تجربه ها چنین ثابت شده است که قوۀ برقیه بعدازاین ازذغال استحصال خواهد شد .

منسوجات از نبات بحری

طبق اطلاع تازۀ که ازبرطانیه داده شده است ازیك نوع نبات بحری به اسم (سی وید) نخ مصنوعی تهیه کرده وبعد ازآن منسوجات آماده می نمایند. ازنبات مذکور مادۀ به اسم الجینك ایسد استخراج میکنند واگر این نبات خشك شود از ۲۰ الی ۳۰ فی صد آن رااین ماده تشکیل میدهد. الجینك ایسد رادرایسد دیگر حل واز آن تار مصنوعی محکم ومتین بدست می آرند. ازخصوصیات این تارمصنوعی یکی آنست که قابلیت احتراق راندارد واگر آن رابه پترول آغشته نموده وبعد دربدهند در آن صورت پترول درخواهدگرفت ولی اصل لباس بحال خود باقی خواهد ماند. برای خانم ها هم ازین ماده لباس درست میکنند. طبیعی است این اختراع اهمیت بسیار بزرگی داشته ودرعالم منسوجات تحول بزرگی بروی کار خواهد آورد. خوبی دیگر آن این است که تهیۀ آن نسبت به دیگر تارهای مصنوعی ارزانتر تمام میشود

طلا از گندم

یکی ازاختراعات خیلی مهمی که دراین اواخر رو داده همانا طریقۀ جدید استخراج طلااز گندم است. راجع به اختراع مذکور صرف اینقدر گفته شده است که کاه قطع شدۀ گندم را برای

۲۴ ساعت در آب ترمیکنند کفی که ازین آب پیدا میشود دارای مقداری طلامیباشد. سپس آن را بهاصول مخصوصه تجزیه نموده ودرنتیجه طلابدست می آرند .

سرش از استخوان

درین روزها در برطانیه نمیگذارند که استخوان ها را بخاك دفن نمایند بلکه ازدهن دکان قصاب ها وخانهها استخوان را جمع کرده واز آن سرش مخصوصی تهیه میکنند که در صنعت طیاره سازی موارد استعمال زیادی دارد وهمچنان برای بمهای شدید الانفلاق ازاستخوان نایترو گلسرین استحصال میکنند. ازسرش مذکور درخمپارهها، فیوزبمبها استفادههای زیادی می نمایند .

چای جوش از پورسلین

در برطانیه چایجوش های چینی برقی تازه اختراع نموده وازآن فوائد زیادی بدست می آرند . مردم به چایجوش برقی ضرورت واحتیاج تمامی داشته وچایجوش های جدیده نسبت به چایجوش های فلزی بیشتر توسعه حاصل کرده است این ظرف گنجایش ۳ پنت آب را داشته وازخاك چینی ذریعهٔ قالب های مخصوص آماده میشود . اولا ظرف موصوف را در کور های مخصوص کوزه گری حرارت میدهند تارنگ آن نیلی تیره گردد بعد به کور های مخصوص دیگر آن را به حرارت خیلی زیاد پخته میکنندوسپس به اصول مخصوصه اسباب وسامان برقی را به آن نصب می نمایند . امروز ادوات وظروف چینی وسنگی موارد استعمال زیادی پیدا کرده وآن هارا بهاصول مختلفه محکم میسازند تا کار فولاد را بدهند .

کاغذ از بانس

از فلوریدا چنین اطلاع داده شد که ازیك نوع درخت صنوبر به اسم (پلوپاین) کاغذ درست نموده وبرای توسعهٔ آن اینك فابریکه های بزرگی تعمیر نموده اند. جنگل های درخت مزبور هزارها مربع میل زمین را در ایالات جنوبی آن دولت احاطه کرده ودارای مقدار زیادی مادهٔ چسپنده میباشد چوب درخت را بصورت خمیر درآورده وازآن کاغذ درست میکنند ولی کاغذ مذکور چندان خوب نبوده وحیثیت کاغذ اخباری را ندارد. تنها در اضلاع امریکا روزانه (۱۰۰۰۰۰۰) طن کاغذ مصرف جرائد میشود در ۱۹۳۸ و ۱۹۳۹ مصرف کاغذ جرائد و مجلات برطانیه به (۵۰۰۰۰۰۰۰) طن بالغ شده وجهت مصرف روزانه کاغذ دریك جریدهٔ لندن بایداز بیست ایکرزمین چوب تهیه شود. ۸ فی صد کاغذ دنیا ازدرخت صنوبر بدست می آید وجنگل های آن هنوز ساحات وسیعی را در کانادا، ناروی، سویدن وروسیه احاطه نموده است . بخاطر باید داشت که تهیهٔ خمیر کاغذ یك حصهٔ بسیار جزئی مصارف جنگل های دنیا را تشکیل میدهد وحال آنکه ازجنگل های مذکور تارهای مصنوعه ازسیلولوز، حصههای موتر، عرادهای گادی وبسا چیزهای دیگر استفاده می نمایند. دراضلاع متحدهٔ امریکا سالانه به اندازهٔ ۲۵۰۰۰ ملیون مکعب فت

چوب درشت ۱۰۰۰۰۰ ملیون مکعب فت چوب اره شده بمصرف میرسد وحال آنکه نموی درخت ها درجنگل سالانه ۷۰۰۰۰ ملیون مکعب فت میباشد ازروی این حساب درظرف مدت بسیار کوتاهی جنگل‌ها بکلی ازبین خواهدرفت اینک درآینده ذخیرهٔ بسیار بزرگ مصرف کاغذ درخت ها وجنگل های بانس میباشد چه جنگل های مذکور بسیار به سرعت نشو ونما می‌یابد . یك ساق درخت بانس در ۲٤ ساعت باندازهٔ ۹ ـ انچ بلندمیشود .

الکل از کچالو

دریں اواخر ازجاپان این خبر برادکاست گردید : « بهنسبت قلت پترول مناقلات ذریعهٔ موتر دچارمشکلات گردیده وحکومت جاپان برای اینکه مشکل قلت پترول راازبین بردارد فعلاً مصروف تحقیقات وتجربه های علمی بوده ومیخواهد ازرابر پترول استخراج کند » دوروزبعد رادیوی بتاویا چنین اعلان کرد : « علما ومتخصصین کوشش دارند تاازیك نوع کچالوی شیرین الکل استخراج نمایند برای عملی ساختن این نظریه فعلا درچندین تصفیه خانهٔ شکر مصروف امتحان وتجربه میباشند » .

سپرت موتر از سنگ رس

فعلا دراسترالیاازمیدانهای وسیعهٔ سنگ شیل (نوعی ازسنگ که باخاك رس مخلوط بوده وورقه ورقه میباشد) سپرت موتر استخراج می‌نمایند . اولا سنگ‌های مذکوررا خوب خوردنموده وبعد ذریعهٔ حرارت فوق العاده آن راگرم می‌نمایند دراثر این حرارت از سنگهای مذکور بخار متصاعد میگردد . این بخار دریك موضع مخصوص دیگر غلظت پیدا کرده ودرنتیجه به تیل خام تحول می‌یابد . سپس تیل مذکور راتصفیه کرده وبحیث سپرت موتر یاگیسولین از آن کار میگیرند واگر آن‌را باز تصفیه نموده ودراین خصوص توجه تمامی نمایند البته در انجن های جدیده هم از آن استفاده خواهندنمود . این تیل‌را ذریعه یك لین پایپ که بهفاصلهٔ ۳۵ میل ممتد شده است به استیشن راه‌ریل میرسانند .

کورنی مهم وقائع

په ۱۳۲۱ کښې

ښاغلی یارمحمدخان «نظامی»

د ۱۳۲۱ کال شروشور هرمملکت ته رسیدلی، اوهیڅ ملک به په دنیا کښې نه وی چه ددې خونړی جگړی څخه چه ټول ځمکه یې په ټوله ټولې نړۍ احاطه کړیده، مامون او محفوظ پاته شوی وی .

ښاغلی یار محمد خان «نظامی»

زمونږ خوږ او گران وطن افغانستان لمړی مملکت دی چه د پاك خاوند په فضل او مرحمت. او دخپلې کلکی بی طرفی او صلح خواهی په سببوری کښې تراوسه ددې بلا د اثر څخه مصئون او مامون پاته دی ، او بې له هغو انسانی اونوعی تأثراتو چه زمونږ زړونه ئی غمجن کړی، دخدای په فضل زمونږ کال په آرامی تېر شوی .

ملت او حکومت دواړو په اتفاق سره لاس یو کړی، دیوه نصب العین دپاره په کامل اتفاق دخپلو بقا صدو او مملکتی مرام په وړاندې بیو لو کښې بخت او سرگرم دی .

اوس مونږ په دې لاندې کرښو کښې د دې کال غوره اودذکر وړ هغه گذارشات اووقائع چه درسمی دوائرو په اجرا آتو کښې نښی راتلی، د تاریخ په ترتیب د دې کالنۍ د ښاغلو لوستونکو د معلوماتو دپاره لیکو :

نیالگی اېښودل

د بشر د ژوندون دپا یحتاج څخه میوه داری او بې میوې ونې هم دی، ددنیا قاموله دونو په ډېروالی او د ځنگلو نو په جوړ ولو کښې سعیه کوی او هر مملکت غواړی چه په خپل مملکت کښې ونی زیاتی کړی او ځنگلونه جوړ کړی چه دمیوو اولرگو اونورو مزایا و څخه ئی استفاده وکړی .

هما یوني اعلیحضرت دحبیبي دښوونځي دنوي ودانۍ نقشه ګوري

زمونږ معارف پالونکی پاچا اعلیحضرت المتوکل علی‌الله د حبیبي د ښوونځی
دنوی ودانۍ تیږه ایږدی

دهمدی لامله پەدې بختوره دوره کښې چەدمملکت ټولی چاری داصلاح او دقیقی وارسی لاندی نیول شوی‌دی، دی کارخواته هم‌خاصه توجه شوی ده، لکه چه هر کال دحمل په لمړی ورځ کښې دملوکانه اشرف‌ذات‌له‌خوا دخپل گران ملت په‌عنوان‌فرمانونه صادرېږی ، اوهغوی ته په دغه فرمانونو کښې دنیالگیودکښېنولو په خواوشا کښې تاکیداوتوصیه کیږی . دادشاهانه ذات فرمانونه چه ملت ته پەدې خصوص کښې توصیوی‌جنبه لری، په دې څوکلو کښې ئې دمملکت پەودانۍ اوسمسور والی‌کښې ډېر لوی اوښه‌تاثیرونه کړی اوخلك ئې دی مهم کارته متوجه کړیدی، لکه چه مونږته معلومه شویده هر کال دنیا لگیو کښېنولو پەوخت اونیته کښې‌په مرکز اوولایاتو کښې پەملیونونونیا لگی اېښودل کیږی .

دمیلادالنبی (ص) احترام

دربیع‌الاول په ۱۲ چه دپاك نبی محمدمصطفی صلی‌الله علیه‌وسلم دمولود بختوره ورځ ده داعلیحضرت شهیدسعید (رح) دحکومت دابتداء څخه تراوسه‌پوری هر کال، ددې بختوری‌ورځی پەمناسبت پەسلامخانه کښې لوی مجلس جوړیږی، سږکال هم دتیروکلونو په شان ددوشنبی‌پەورځ په ۱۰ دحمل او۱۲ دربیع‌الاول پەسلامخانه کښې مجلل ترتیبات نیول‌شوی‌و اوددې لوئی‌اومحترمی ورځی داحترام دپاره‌یومجلس منعقد شوچه محترمو علماؤ اوعالی‌رتبه‌مامورینویکښې‌شمولیت‌درلود.

دسهار په۹بجو ج ، ع ، ج ، ا ، ا نشان والاحضرت‌اشرف‌صدراعظم صاحب هم‌ددې مجلس دشرکت دپاره تشریف راوړی‌و، لمړی‌فضیلت ماب مولوی یارمحمدخان دمولود شریف ددې مبارکی اوبختوری‌ورځی پەاهمیت اودپاك رسول صلی‌الله‌علیه‌وسلم دلوړ شخصیت پەشاوخوا کښې یوەدلچسپه ویناوکړه،لەدېنه وروسته‌جناب‌قاری‌محمدعمرخان دقرآن کریم څو آیتونه ولوستل.

پەخاتمه‌کښې دملوکانه داشرف ذات او دافغانستان دسعادت اونېکبختی‌دپاره دعاگانی و شوی ، او د حاضر ینوله‌خوا دهغه د دعاتائید وشو او مجلس په لسو بجوختاتمه ومونده.

دحبیبیی دعالی مکتب نوی ودانی

دثور په(۷)ددوشنبی پەورځ ترماپښین وروسته‌پەنوی کابل کښې‌دحبیبیی‌دښوونځی دنوی‌ودانۍ لمړی خښته اعلیحضرت همایونی پخپل لاس پەخورا ښو مراسمو کښېښووله‌اونورهم مونږ وینوچه هروخت پەودانیو اوښارجوړولو اودنووښو ونځیو پەتاسیسو لو کښې،ښەښه اقدا مات کیږی اوداثابتوی چەزمونږدمملکت‌نصب‌العین‌یوعلمی‌نصب العین‌دی اوزمونږدراتلونکی ژوند و ن بنسټ علم دی . معرفت هغه‌لمړی څیزدی چەدیوهانواولیاؤتوجه ځانته جلبوی څنگه‌چه په ژوند کښې

ای بشر ! کار کلمهٔ سحرکار یست ، کار روح سعادت است ، کار گنجینه و حامی آرامش است.
«هینر یش زیدل»

دعلم فضیلت اواغیزه ښرگنده ده، نوویلای شوچه دالا ردمملکت دنیکمرغی اوفلاح دتامین دپاره یوه ښه اوروښانه لار ده .

مونږ له خدایه غواړو چه ددی تولو اقداماتو امن نوره هم ارته شی، اودحبیبیی دښوونځی دنوي ودانۍ په شروع چه دقدامت له حیثه زمونږ دهواد لمړی عصری مدرسه ده دښه انجام اودکشور دعلمی ژوند استقبال وشی.

دشهیداعلیحضرت پرمزار دګلو د ګیدیو ایښودل

دسه شنبی په ورځ دجوزا په (۱۲) ع، ج کمال کوپرو اودترکیی نوی سفیر په (۱۱) بجو داعلیحضرت شهید پرمزار د ګلو ګیډۍ کښېښوده .

دطب فاکولته چه دعلم اومعارف روزونکی اعلیحضرت محمد نادرشاه شهیدله مهمو تاسیساتو څخه ده ، دعقرب په دوهمه چه لسم کال ئې نوې شوې و، په دغه مناسبت ددې فاکولتې او د طبی اودواجوړولو دمکتبو محصلین اوتعلیمی او اداری هیئتونه دمغفورمرحوم اعلیحضرت مزارته ورغلل اود خالصانه دعا او فاتحی و یلو په ضمن کښې ئې په اوږدو مراسمو د ګلا نو امیلونه د هغه سعید شهید پر مقبره کښېښوده اوخپل احساسات اود احترام اوقدر پیژندلو مراتب ئې ښرګند کړل .

همدغه شان دعقرب په (۱٦) چه دپښتون ملت دماتم ورځ ده، ځکه چه پدې ورځ دپښتون مهربان اوبوره تولواك غازی اعلیحضرت محمد نادر شاه، شهید شواودهر فرد په زړه داغ کښېښو د ل شو ځکه چه اعلیحضرت شهید هغه ذات وچه دی ملت ته ئې دعرفان اوعلم پلوشی راووړی اوددې مملکت هغه تیاره ورځ ئې پری روښانه کړه .

پښتون ملت تول عموما اودمعارف ذوقمندان خصوصاً هیڅکله دخپل لوړ قائد تاریخی خدمتونه نشی هیرولای ، په همدغه مناسبت دعقرب په (۱٦) دښوونځیو تول شاګردان اوتعلیمی اواداری هیئتونه داعلیحضرت شهید مبارك مزارته ولاړل اوپس دقرآن کریم دخو آیتو تلاوت څخه ئې خالصانه دعاګانی دهغه مرحوم مغفور په باره کښې وکړی اود ګلانو ګیډۍ ئې ده په پرمبارك مزار کښېښودلې .

دلوی په (۱۵) جلالتماب (خالدالزهاوي) دعراق نوی وزیر مختار په یوولس نیمو بجو داعلیحضرت شهید پرمزار د ګلو ګیډۍ کښېښوده .

دخپلواکۍ دجشن په لمړۍ ورځ همایوني اعلیحضرت
دعسکري سلامي اخیستلو په وخت کښي

ع ، ج ، ا ، ا نښان غازی والاحضرت سردار شاه‌محمود خان دحرب وزیر درسم گذشت په وخت کښې

ع ، ش ، سردار عالی والا حضرت سردار محمد داؤد خان دمرکزی قواؤقوماندان درسم گذشت په‌وخت کښې

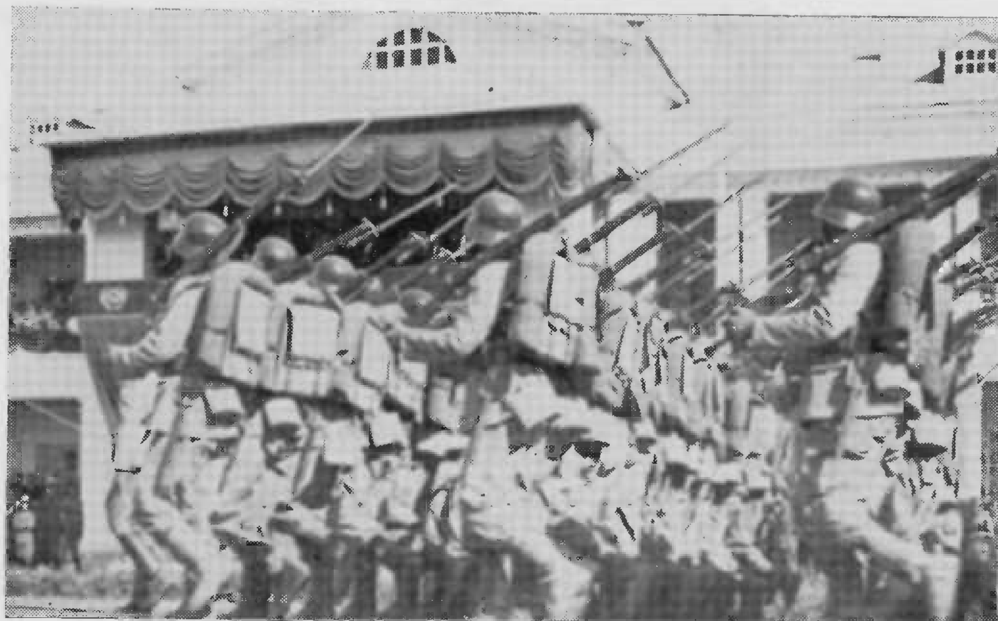

يوه ټولۍ سپاره عسکر دعلم مبارک سره د رسم گذشت

په وخت کښې

یوه ټولۍ دحربیه مکتب ذ متعلمینو څخه د رسم گذشت په وخت کښې

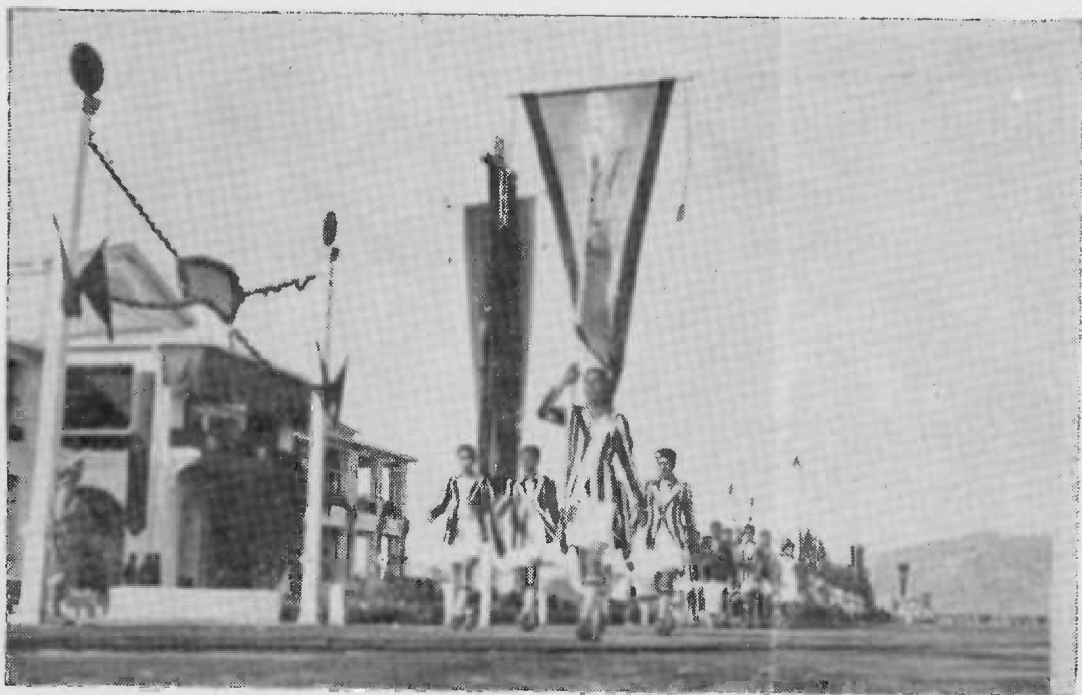
یوه ټولۍ عسکر د رسم گذشت په وخت کښې

ځینې جګړې خولې توپونه د رسم ګذشت په وخت کښې

ځو بطریه توپونه د رسم ګذشت په وخت کښې

د معارف ور زشکاران د رسم گذشت په وخت کښې

یوه ټولۍ د معارف ورزشکاران د رسم گذشت په وخت کښې

یوه ټولۍ سپاره عسکر د رسم گذشت په وخت کښې

د آس ځغلولو د مسابقې دوهم او دریم لمبر سړي

دملی شورا دځلورمې

دورې ددریم کال افتتاح

ددوشنبې پهورځ دجوزا په ۲۵ په شاهی سلامخانه کښې دملی شورا دځلورمې دورې ددریم کال دافتتاح پهمناسبت یولوی مجلس منعقد شو ، پهدې مجلس کښې ج ، ع ، ج ، ا ، انشان والا حضرت سردار محمدهاشم خان صدر اعظم اونورو محترمو وزیرانو او دملی شورا او مجلس اعیان جمعیت العلما اعضا او ملکی لوړو مامورینو ، او عسکری منصبدارانو ترغند مشرانو پورې شمولیت درلود ، دملوکانه اشرف ذات موکب هم تشریف راوړی ، اوپر (۱۱) بجو همایونی اعلیحضرت دراډیو په ذریعه پخپله مهمه وینا دملی شورا دځلورمې دورې دریم کال افتتاح کړل .

دوالاحضرت اشرف صدر اعظم په حضور

دملی شورا دوکیلانو تشرف

دملی شورا اعضاد کالنی تعطیل په مناسبت چه خپلو کوروته تللی و پس د رخصتی دتما میدو څخه چه بېرته کابل ته راغلل ، دچهار شنبی پهورځ داسد په (۲۸) د ع ، ج عبدالاحد خان دملی شورارئیس په مشرتوب دوالا حضرت اشرف صدر اعظم حضورته دصدارت عظمی مانیی ته ور غلل اوپر (٤ بجو او ۱۰ دقیقو) دوالاحضرت دحضور تشرف ئی حاصل کړ .

دخپلواکۍ د ۲٤ کال جشن

دخپلواکۍ د ۲٤ کال دجشن دپاره هم دتېر وکلو په شان ښه ترتیبات نیولی شوی و او دملت اوحکومت له خوائی په خورا مینه استقبال وشو .

دسنبلې په لمړۍ ورځ چه سم دتا کلی پروګرام سره د جشن افتتاحی مراسم اجرا کېدل لوړ ملکی مامورین اوعسکری منصبداران ، دملی شورا ، او مجلس اعیان اعضاء او نور مشران او سپین زیری چه دځه دوزارت دربارله خواد کارتونوپه ذریعه راغوښتلی شوی و په شاهی سلامخانه کښې حاضر وو اوپر تاکلی وخت باندې داعلیحضرت همایونی موکب تشریف راووړاو دتشریفاتی ټولګی عسکر او موزیك او دټولو حاضر ينوله خوا باد شاهی سلام او احترام وکړشو .

او پر (۸) بجود همایونی اعلیحضرت په موثره اولوړه وینا سره د (نشر الصوت) په ذریعه د استقلال د (۲٤) کال جشن افتتاح کړشو او ټولو وګړ و د خپل ګران ټولواك لوړه وینا چه درا ډیوپه ذریعه براد کاست شوه په خورا مینه او دلچسپۍ واوریدله . ور وسته اعلیحضرت اشرف دټولو حاضر ینوپه ملګرۍ حضوری چمن ته د عسکر دتیرید و د کتلو دپاره تشریف و بووړ او ټول عسکر په خورا انتظام تیر شوه ، او د عسکر د تیرید لومنظره دخوښۍ او مسرت وړوه او د استقلال د مینانو په زړو کښې ئې ژوری اغېزی وکړی ، لنډه ئې داچه تر (٦) و رځو پوری سم دټا ټکلی پرو ګرام سره ډول ډول لوبې او مسابقې ، ملی اتڼونه ، فټ بال ها کی ، پهلوانی اونور ښه ښه نمایشونه و شوه او داملی جشن په ډېره خوښۍ اومسرت تیر شو . مونږ د همایونی اعلیحضرت ګټوره افتتاحیه وینا خپلو ښاغلو لوستو نکوته داستفادې اومعلوماتو دپاره لاندې لیکو .

د همایونی اعلیحضرت و ینا د جشن د افتتاح په ورځ

« دلوی خښتن په نامه دوطن داستقلال د (۲٤) کال جشن افتتاح کوم او دالویه تاریخی ورځ چه زمونږ په ملی ژوندون کښې دهر ډول افتخار مورد ده ، دمسرت په ډك زړه سره وتاسی ګرانو هریوه ته تبریك وایم یقین لرم چه زمونږ د ملت لوی او کچنی به د دې ابدی افتخار د خوندی کولو په لار کښې لکه د یوه غیرتمن ملت له وسه چه پوره وی ، د ځان ښندلو او فدا کاری څخه به سپمونه نه و کړی . په او سنی حال کښې چه د عالم بشر بد بختۍ او مصیبتونه ورځ په ورځ ډیریږی او عمومی اوضاع ، ساعت په ساعت دنوؤ بحرانواو آشفته ګۍ سره مخامخ کیږی ، زمونږ مسئولیت هم دوطن دحقوقو په برخای کولو کښې لادروندشوی اودنن ورځی جریانات دا ښکاره کوی چه باید داوضاعو لاډېر مراقب اودخپل مملکت داحوال څکښې کتونکی شو ، یعنی لکه مونږ چه دآزادۍ دخوندی کولو اودمعنوی ژوندون دتأمین دپاره زیار کاږو ، باید چه د رحم،مروت ،اعتماد اوانصاف ساتنه تریخوا ډېره په زړه او دماغ کښې ټینګه کړو اوپه دې ډول خپل زړونه یوله بله لاسره نژدی اومهربان کړو، ولی چه ددې و جدانی او اخلاقی وظیفو انجامول ، یوه جامعه دمهربان خدای دمرحمتو وړ ګرزوی او د نېکمرغۍ دژوندون وخواته لارښوونه ورته کوی .

زماعزیزانو ! استقلال لوی نعمت دی چه زمونږ دنیکه ګانو په خورا زحمت اوربړ اوپه را وروسته کښې دوطن دزړه ورو میړو اووتلو زامنو دځان اوژوند په قیمت په لاس راغلی دی اوخوندی کول ئې مونږ اودوطن راتلو نکی نسل ته سپارلې شوې ده څښتن تعالی ته شکر کاږو

همایونی اعلیحضرت په ننندار تون کښې

ع ، ج ، والاحضرت سردار محمد نعیم خان
دمعارف وزیر او دصدارت عظمی لمړی
معاون چه دخپل وطن له ودانی او سر سبزی
سره ډېره مینه او عشق لری ؛ سږ کال
پسرلی د نهالگیو اینبو دلو په ورځ
دمعارف مامورینو سره د کابل په اساسی
دارالمعلمین کښې تشریف لری .

هغه ښاغلي چه د وطن په مطبوعاتو کښې يې له اسو کالو زيات خدمت کړيدی او د دغه عرفاني خدمت په اثر کښې د معارف دوهمه او دريمه درجه نښانونه ور کړشويدي .

لمړی صف ناست خلق له کيڼ لوری :-

۱ : - ښاغلی برهان الدينخان « کشککی » ۲ : - ښاغلی عبدالحی خان « حبيبی »

۳ : - ښاغلی صلاح الدينخان د مطبوعاتو مستقل رئيس ۴ : - ښاغلی هاشم خان « شايق »

۵ : - ښاغلی محمد امين خان « خوگيانی » ۶ : - ښاغلی امين الله خان « زمر يالی »

دوهم ولاړ صف له کيڼ لوری :-

۱ : - ښاغلی رشيدخان « لطيفی » ۲ : - ښاغلی سيد قاسمخان « رشتيا »

۳ : - ښاغلی محمدقدير خان « تره کی » ۴ : - ښاغلی محمدزمانخان « تره کی »

۵ : - ښاغلی سرور خان « گويا » ۶ : - ښاغلی يعقوبحسن خان .

دريم صف له کيڼ لوری :-

۱ : - ښاغلی غلام جيلانيخان « اعظمی » ۲ : - ښاغلی احمدالله خان « کريمی »

۳ : - ښاغلي احمد عليخان « کهزاد » ۴ : - ښاغلی غلام دستگير خان .

ځينی کسان چه د نښانو ور کولو په مجلس او د عکس اخستلو په وخت کښې حاضر نه و هغه دادی:
ښاغلی حبيب الله خان (طرزی) ښاغلی محمد ابراهيم خان (عفيفی) ښاغلی شمس الدينخان (قلعه بگکی) ښاغلی عبدالصمد خان (جاهد)

تنهایك سعادت است : آنهم در وظیفه ، تنهایك تسلی است: آنهم در کار . تنهایك لذت است : آنهم در زیبائی وجمال .
«کارمن سیلوا»

چه زمونږ ملت له لمرۍ ورځې څخه دخپل شرف دژوند پاته کېده بەدغه مقدسه کلمه پوری تړلی گڼلی او ټینګک یقین لرم چه دیوه ملت وده اودعزت ژوندون یوازی دآزادۍ په فضا اود استقلال په رڼا کښې تامین کېدلای شي .

زما عزیزانو ! زمونږ اراده او تصمیم ، دروغی طرفداری په روغه ژوندون کول اوداخاوره دجنګک څخه لیری درلوول دی اودغه طرز عمل دی چه زمونږ دملت له خوایه ټینګه تائید شوی اودهغه دخوندی کولو دپاره کاملاً حاضردی . زمونږ حکومت دغه سیاست په ښه تو ګه عملی کړی اودهغه دخوندی کولو دپاره ئی ډاډ بخښو نکی اجراآت کړی دی.

نورد مملکت داخله امور ددغه سیاست په اغېزه ، تر هغه ځایه چه نن ورځې مشکل وضعیت مرسته کوی په ښه ډول په جریان کښې دی ؛ حکومت اوملت دوطن دچارو دپرمخ بیولو دپاره لحمدلله په یوه لاس اوسره یودی .

په پای کښې داستقلال دحاصلو ونکی یعنی اعلیحضرت شهید پرپاك روح اونور وشهیدانو چه دخپلو وینو په تویولو سرهٔ ئي دوطن اوداستقلال دبیرغ نوم لوړ کړی دی دعالپزم اوبخښنه ورته غواړم ، اودخښتن تعالی له لوړ درباره چه دخیر اوشر مقدرات دده دقدرت په لاس کښې دی التجا کړو چه زمونږ ګران وطن اوملت دې له هرډول ناوړو پېښو څخه پخپله ساتنه کښې ولری اوانسانان دی دنړۍ ددې سوځوونکی اوره وژغوری . »   (پای)

هو! استقلال دبشر دهری طبقې اوملت حق دی نوهم داسبب دی چه دبشر هرفرد ددې طبیعی اومقدس حق دحاصلولو دپاره ځان ، مال ، اوځه چه دده په واك کښې وی قربانوی .
دپښتانه ملت هم دخپل طبیعی حق سره سم ځانته استقلال گټلی اودځان په وینوئي هرکله ساتنه کوی ، نن دپښتون قام پوهیدلی چه استقلال پەوینو ګټل کېږی اوپه علم ، کار ، زحمت صنعت ، یووالی ساتل کېږی چه ګټل په هغه شان وی اوساتل پەدغه شان نوویلی شو چەخدای په دافضا دبدبختی په وریځو توره نکړی اوتل ترتله به دحق پلوشې زمونږ غرونه ، رغو نه اوپاك زړونه روښانه ولری .

داعلیحضرت محمد ظاهرشاه دمیلاد

نه ویشتم کال

دمیزان په ۲۲ ورځ چەدافغانستان دګران اومحبوب پاچا اعلیحضرت همایونی دمیلاد ورځ

وه دتیرو کلو په شان پخواتر ماپښینه دلسو بجو څخه تردوو بجو پوری دکور دیپلوماتیک هیئت اودماپښینه وروسته ددوونیمو بجو څخه تردری نیمو بجو لښکری او کشوری عالی رتبه مامورین دکتاب دامضا کولو اوداعلیحضرت همایونی دتولد دورځی دتبریك‌دپاره ددلکشا ماڼی‌ته‌تللی‌وو .

۲۳ دمیزان

یا

دوطن دنجات نیکمرغه ورځ

دمیزان په ۲۳ ورځ چه‌داورځ دافغانستان ملت‌ته‌ډیره گرانه اومسعوده ورځ‌ده دافغانستان ملت داورځ دخپلو ملی اخترو په شان بختوره اوقدرمنه گڼی ، ځکه چه ددې بختوری ورځی قدر اواهمیت دافغانستان ټول ملت‌ته ثابت اومعلوم دی چه‌په‌دې ورځ دوطن دافق توری پردې په نیك مرغۍ اوسعادت بدلې شوې او ددې محیط څخه نفاق اودوینو تویول دوطن دصحیحو اخلاقو یعنی اعلیحضرت غازی محمدنادرشاه شهید (رح) اودهغه دفدا کارو ورونو په قوی متو اوصحیح تدابیرو له منځه ورك شول .

له دې کبله دافغانستان قدر پیژندونکی ملت ددغه ورځی اودمملکت دصالحو ننگیالیو زامنو دهغه خدمتونو په یاد گار چه هیڅکله به‌ئی داملت هېر نکړی په دې بختوره ورځ جشن کوی اوپه دغه ورځ ټول رسمی اوملی دوائر تړلی وی اودغه ورځ ټول ملت دخپل لوی خدای په شکر اودوطن‌دمنجی اعلیحضرت‌شهید (رح) په امتنان اوشکر گذاری تیروی ، سږ کال‌هم لکه دنورو تیرشو وکلونو په شان په ۲۳ دمیزان ټول رسمی اوملی دوائر که‌په مرکز کښې‌و او که‌په ولایاتو کښې تعطیل‌وو اوپه ډیر صمیمیت اواحترام خلقو خپل خالصانه ادعیات داستقلال دمحصل اودافغانستان دنجات درکوونکی پرفتوح روح ته تقدیم‌ول اود خپل زلمی پاچا دبختو ر سیوری لاندې‌ئې دخپل مملکت دپاره دپاك خدای څخه ددائمی سعادت اوترقی سوالونه کول.

دبې وزلو په‌باره کښې شاهانه مراحم

دنورو کلونو په‌شان د افغانستان محبوب پادشاه همایونی اعلیحضرت د شاهانه وزارت دربار په‌توسط دکابل دبلدیې‌ریاست ته مکفی روپۍ ددې دپاره ولیږلی چه په‌مستحقینوئې وویشی .

دوالاحضرت شهزاده محمداکبرخان جنازه چه دارگ د دروازی نه اوزی

د پښتون نيمه
خوا شهزاده
جنازه چه دوو
توپوسر پېره
وړه کيږي

د پښتون ځوان
مرګ شهزاده
جنازه چه
عيدګاه ته ځي دي
تيريږي او د
مکتب شاګردان
په غمجن زړه
ور سره ځي

د جنازې موټر
د پښتون د
اميد ګل تورو
خاورو ته
وړي !

وفیا ت :

دوالاحضرت شهزاده محمدا کبرخان

حسرت ناك وفات

په ډېرتاسف په دې کالنی کښې لیکو ،چه والاحضرت شهزاده محمدا کبرخان داعلیحضرت محمد ظاهر شاه د افغانستان د گران پاد شاه مشرزوی اودزړه توته ، اود پښتانه ملت دستر گو تورد قوس په (٥) دشپې پر یوه بجه د(٩) کا لواودرومیا شتو په عمرد انفلوئنزا اویرقا ن په نا ر و غیو فا ت شو ، اوهما یونی اعلیحضر ت او ملکه صا حبه او تو ل ملت ئې غمجن اوویر جن کړه . «اناللهوانا الیهراجعون»

دې ویر زیاتوونکی خبر دټولو طبقاتو په زړونو کښې زور تا ثیر کړی ، اودپښتانه ملت هر فرد ئې چه دخپلی شاهی کورنۍ سره دزړه مینه اوعلاقه لری زیات متاثر کړه ،دفقید شهز ا ده و فات دومره غمجنه پېښه ده چه په لیکلو کښې یوره نه راځي .

دفقید شهزاده جنازه پر (١١) بجوله ار گه راوایستل شوه دجنازی سره ج ع ، ج ،والاحضرت افخم سردار محمدهاشم خان صدر اعظم اووالاحضرت غازی وزیر حربیه ، و ا لا حضر ت سر دار عالی محمدداؤدخان دمر کزی قواؤ قوماندان او ،ع ، ج والا حضرت سر دار محمد نعیم خا ن دمعارف وزیر اودصدارت عظمی معاون اونوروزیران اودکوردیپلوماتیك هیئت ، اود اعیا ن اوملی شورادمجلسو اعضاءاووکیلان ،لوړ مامورین اوعسکری منصبداران ،مشایخ ،علماء اوسپین زیری په داسی حال کښې چه یوه مفرزه عسکر سره دخو تو یو په ماتمی ډول دجنا زې پر دواړو خواؤ تلل پیاده رهی وه ،دسړك پر دواړو خواؤ اهالیو په منمومو خبرو دجنازی سره مشایعت کاوه دجنازی لمونځ دعید گاه په مسجد کښې وشو . تر لمانځه وروسته ئې بیاجنازه په هغه لمری تر تیب دمرنجان دتپې خواته چه هلته دشاهی کورنۍ ادیره ده یووړه ، اودافقید شهزاده خاوروته و سپا ر ل شو چه تر (٢) ورځو پوری ئې دفاتحی اخیستلو مراسم چه دملت اوحکومت افراد و اشترا ك په کښې درلود په خورا ویرخاتمه ومونده .

مونږ په خپل نوبت داعلیحضرت معظم همایونی حضو رته خپل دزړه له کومی تاثر ا ت عر ض کوو اود څښتن تعالی څخه دملو کا نه ذات اومعظمی ملکی اودشاهی کورنۍ د عمر اوږ دوالی اوسعادت اونیکمرغی غواړو چه دملت ارزوگانی ددوی تر سیوری لاندی دسره شی .

هر کار که باشد وظیفهٔ محترم بوده وشرط مقدم سعادت حقیقی حیات شناخته میشود وسزاوار حرمت است.

« ف ،بیو همرت »

غ ، خیرمحمد خان پیلوټ او ب ،غلام ربانی خان میخانیك د یکشنبې په ورځ (۷) د سرطان پر ۸ بجو چه دهوا بازۍ پرده ګرځي مشق کاوه ، متاسفانه ددوی طیاره سقوط وکړ او اوریې، واخیستدې دووناکامو زلمیانو دطیارې دسقوط په اثر د اوی څښتن ورحمت ته ځانونه وسپارل « انالله وانااليه‌راجعون » .

مرحوم خیرمحمدخان پیلوټ

دطیارې دقومانداني له خوا ددوی دتکفین او تجهیز ترتیبات په رسمي دول سره ونیول شوه .

اشرف والا حضرت سردار محمد هاشم‌خان‌صدر اعظم اوغازی والاحضرت دحرب وزیر سردارشاه محمودخان اووالاحضرت‌سردارعالي‌محمد داؤد خان دمرکز دقواؤ قوماندان چه‌دوطن دوظیفه شناسو اوصادقوخدمتګار انو سره مینه لری تشریف راوړی و ، اونور د مرکز لوړ منصبداران اودطیاری‌دقومانداني‌مامورین اوعلماء اوددې فقیدوزلمو خپلوان سره دیوی تشریفاتی عسکری ټولی راغونډ شوی‌و ، دادواړه ناکامه زلمیان دهوا بازانو په هدیره کښې چه ددوی تابوتونه‌په بنو ګلانو او علم مبارك ښایسته اومزین‌شوی ودطیارې‌د ګرته نږدی دماپښین په یوه نیمه‌بجه خاورو ته وسپارل شوه ، اوزمونږ دمهربانه حکومت له‌خوادفاتحې دمراسمو داجراکولودپاره مکفی پیسې ددوی ورثوته اعطا شوې .

مرحوم غلام ربانیخان میخانیك

مونږ هم په‌خپل نوبت‌ددې ارمانجنو زلمیانو په مړینه چه دعسکری مقدسی وظیفی په‌لاره کښې‌ئې خپل خوږ ژوند بایللی‌دی بخښنه اوددوی دنوروخپلوانو اویاته شوو کسانو دپاره د زړه له صمیم‌ه اوتسلیت غواړو .

عزم‌واردهٔ‌تو اگر با کارهم آغوش‌است ، آنگاه‌از غلامی آلام آزاد خواهی بود .
«ولرادا یکن بروت»

ددنیا واقعات

په ۱۳۲۱ کښې

ښاغلی «رښتیا»

دا کال هم لکه درې نور کلونه په جگړو او خون ریزی تېرشو او لاتر اوسه پوری هیڅ یوه داسی علامه چه دجگړې دتمامېدو نښه شی مینځ ته نه ده راغلې

په دې کال کښې دجگړې په جریان کښې څه داسی مهم تغیرچه دحرب په قیافه یامقدراتو کښې غټه اغېزه ولری ، نه دی پېښ‌شوی بلکه د ۱۳۲۲ کال په پسرلی کښې دجنگ ننداره‌تقریبا هغسی ښکاری چه دپروسږ کال په اوله کښې معلومېده . دروسېې او جرمنی جنگو نه هماغسی جاری دی ـ دروسیانو دژمی جوابی حملی که څه هم خاتمه‌ته‌ده‌مونده‌لې مګربیا هم‌المانیان دپسرلی دلوئی حملې د پاره جمع آوری کوی ـ انګریز او امریکه بیاهم‌المان تهدیدوی چه ژر به په اروپا کښې ددوی عسکر کښېته شی لیکن تردې وخته پورې ددې حملې د نږدې والی اثر اوعلامه نه‌لیدل کېږی‌لکه چه‌پروسږکال هم عیناً دغه وضعیت و ـ کوم‌فرق چه‌راغلی هغه په شمالی‌افریقا کښې

ښاغلی سید قاسم خان «رښتیا»

دمتحدینو دعسکر کښېته کېدل‌دی چه‌تېر کال‌په‌دوهمه برخه کښې‌شروع‌شو اولاتر اوسه‌پوری‌دټولی قطبی افریقې په‌لاس‌ته راوستلو کښې کامیاب شوی‌نه‌دی اومحوریانو دتیونس‌په‌یوه برخه کښې ځپل‌ځان ټینګ کړیدی .

دبلی‌خوا په‌شرق اقصی کښې هم‌په‌دې یوه کال کښې تقریباً حربی وضعیت څه مهم فرق‌نه‌دی کړی . جاپانیان پس له‌هغه څخه‌چه‌ملایا ، شرق الهند، برما ، ونیول اود هند سرحد اوداسترېلیا دروازې ته‌ورسېده توقف‌ئې وکړاوځپل قوائې د چین خواته متوجه کړه چه تردې وخته پوری دچینیانو سره په جگړه بوخت‌دی. او کومه‌فیصله کوونکی‌نتیجه‌نده پیداشوې . په‌مقابل کښې‌ئې

> درراه حصول رحمت ایزدی دست وپای خویشرا بحرکت بیاور ، کار کن ، زحمت بکش ومتقي وعاقل باش . « فریدریش ویلهلم ویبر »

دمتحدینو قواؤ په آستریلیا اونیوزیلند اوهمدا رنګه په هندوستان کښې خپل تدافعي قوت ورځ په ورځ زیات کړی اومخصوصاً په دې محاذ اوهمدا رنګه په مغربي محاذ کښې ئې خپل فضائي قوت ته ډېره ترقي ورکړې ده .

دادی ددې کال دواقعاتوعمومي ننداره چه په یونظر ښکاري . یاته شوزمونږ ګران افغانستان اوزمونږ سیاسي اوبین‌المللي وضعیت په دې کال کښې . زمونږ یوه اوخیر غوښتونکې حکومت چه دخپل ملت اوخصوصاً دنړۍ دوګړوعموماً صلح او آرامي غواړي اوددنیاد قومونو اودبشریت دترقي دپاره صلح غوښتونکې سیاست خوښوی اودملکو دجنګونوځخه ډېر متالم دی، لکه چه دجګړې دشروع کېدو په وخت ئې خپله کامله بیطرفي فیصله اواعلان کړی اوبیائې دتېر کال په اوږه جرګه کښې هم هماغه دبیطرفي سیاست تائید کړی دی، ترننه ورځې پورې ئې هماغه بیطرفانه سیاست ته دوام ورکړی دی او آینده هم ترڅو چه زمونږ په خاوره ، استقلال او حقوقو دکمې خوا تجاوز ونشي دوام ورکوي . اوپه آرامي اوصلح آمیزژوند په خپلو مادي اومعنوي ترقیاتو بوخت دی پس له دې ضروري مقدمې اوس نو دهریو محاذ په شا وخوا کښې ځینې تفصیلات روړاندې کوو :

شرقي محاذ : په دې کال کښې هم دجنګو په محاذاتو کښې دې محاذ ترټولو زیات اهمیت درلود . المانیانو چه د ۱۳۲۰ کال په ژمي کښې دروسیانو د جوابي حملو په مقابل کښې ځینې ځایونه لکه (روستوف) دلاسه ورکړی و، دپسرلي په سر کښې ئې دمهمو حملو په اثرچه دڅور په نیمائي په خورا زور شروع شوې، بېرته ونیول اودهغوی دنوی کال نقشه داسې وه چه دمسکو اودلینن ګراد په محاذ کښې خپل فشار ته دوام ورکړی لیکن حمله ونه کړی بالمقابل خپل زیاتره قوه دجنوب په محاذ کښې واچوي اوکوښښ وکړی چه قفقاز ونیسي اودجاپانیانو دیو ځای کېدلو په مقصد کښې دایران له لارې خپل ځان هندوستان ته ورسوي . هغه وچه الماني قوځونه په ډېر شدت سره خپل یرغل شروع کړه اودروستوف او کرچ په ذریعه په قفقاز کښې کښته شوه اویوه برخه یې دقفقاز دتیلو یعنې جنوب خواته روانه وه اوبلې برخې یې دستالین ګراد دمهم ښار خواته حمله ورووړه روسیانو هم په ډېر کوښښ اوزړه ورتوب خپل مقاومت ته دوام ورکړ ـ نتیجه داشوه چه دژمي دنژدې کېدو په وخت کښې په قفقاز کښې الماني قواتر اصلي کوه قاف پورې ورسېدل اودمایکوب تیل یې ونیول لیکن په شمالي برخه کښې دستالینګراد په ښار کښې پراته و . ژمي چه نژدې شو اود شوروي عسکر دشمال اود جنوب دخوا او خپله قوه تولۀ کړه په یوخورا شدید یرغل ئې پیل وکړ چه په نتیجه کښې جرمني قواؤ چه په هغه ښار کښې ودنورو جرمني قواؤ ځخه پرې شول اوتقریباً درې لکه نفرمحاصره شول اوپس له دوه میاشتو کلک مقاومت ځخه ئې چه څه زیات دریمه برخه یاته وه ځانونه تسلیم کړل . په جرمني کښې ددې ماتې په نسبت دماتم مراسم ونیول شوه . دبلې خوا روسیانو په قفقاز کښې هم دعقرب په میاشت

د دنیا ځینی مهم اشخاص

ستالین د اتحاد شوروی رئیس الوزراء

دانگلستان صدراعظم ونستن چرچل

کونټ چیانو دایطالیا پخوانی
خارجه وزیر

لاوال د فرانسې صدراعظم چه دالمان
سره همکاری کوی

د دنیا ځینی مهم اشخاص

روزولت دامریکا دمتحده ممالکو
رئیس جمهور

جنرال ژوکوف
دمسکو مدافع

مارشال تیموشنکو دسرو لښکرو
قوماندانانو څخه

مارشال روملدمحور قوماندان
په شمالی افریقا کښې

جنرال مکارتر د متحدینو عمومی
قوماندان دبحر الکاهل په جنوب کښې

جنرال کترو د دوګول
نماینده وزیرو ته

سختی‌ها وفلاکت‌های زندگی دربرابر مرد بااراده وکارکن همیشه فراری میشوند .

« ریشار دتشوسمان »

کښې خپلې متقابلې حملې شروع کړې او جر منیان ئې تر شا شول او خپل ټول قوت ئې په شمالي کوبان کښې سره یو ځای کړل .

د روسیانو یرغل دژمي په وخت کښې خورا پراخوالي او شدت وموند هغه رنګه چه پله پسې په (وروڼ) او (لیننګراد) او (ولی کی ای لوکی) او (رژف) کښې هم جوابي حملات شروع شول او لیننګراد پس له ۱۸ میاشتو څخه دمحاصرې نه خلاص او یو ور تنې ښارونه بېرته ونیول شول . دژمي په اخر کښې د روسیانو دیرغل په اثر د (اوکراین) په محاذ کښې (روستوف) (وروشیلوفګراد) او خارکوف او ډېر نور مهم ښارونه دسر ولښکر ولاس ته راغلل . او شوروي قواؤ د (دون) او (دونتس) رودونه ترشا پرې ایښې ، د (دنیپر) په طرف مخ کښې روان و . په قفقاز کښې هم دالمانیانو په لاس کښې یوازې د کوبان شمال غربي برخه د (نوفوروسسك) او (کرچ) بندر و سره پاتې و . په دې وخت کښې المانیانو جوابي حملې شروع کړې او په اوکراین کښې ئې د (خارکوف) او د (بیلګورود) ښارونه سره له ځینې نورو ځایو ونیول او د دونتس د سیند غاړو ته ور سېدل چه لا تراوسه پورې ددې سیند په دواړو خواؤ جګړه جاري ده . له بل طرفه دژمي په آخر کښې په مرکزي او جنوبي محاذاتو کښې د اورود ویلي کېدو وخت راغی او د دواړو خواؤ په عملیاتو کښې ئې سکته پېښه کړه او س چه نوی کال شروع شوی د روس د محاذاتو عمومي وضعیت دالاندې رنګ لري : .

د دونتس په محاذ کښې المانیانو ډېره قوه سره یو ځای کړې ده او د هوا د ښه والي انتظار لري چه نوی یرغل شروع کړي . دا یرغل لکه چه د الماني د نظامي تبصرې څخه معلومېږي دا مقصد لري چه روستوف په لاس راوړي او بیا په قفقاز باندې حمله وکړي . لیکن دا تراوسه پورې معلومه نه ده چه بیا به په ستالینګراد باندې یورش وکړي که یه . په مسکو او لینن ګراد او نورو محاذو کښې لکه چه دالمان د حربي نقشې څخه ښکندېږي په دې کال کښې اغلبا فکر دادی چه المانیان په دې ځایو کښې دفاعي وضعیت ولري او خپله ټوله قوه په جنوبي محاذو کښې صرف کاندي .

روسیانو هم دمدافعې دپاره پوره ترتیبات نیولي او په هر محاذ کښې ښه مضبوط موقعیتونه په لاس لري او څه رنګه چه دهغو داوسنی کوښښو څخه چه په مرکزي جبهه کښې ئې د (سمولنسك) د ښار درسیدلو دپاره کوي ښکارېږي چه هغوی به هم په اوکراین او قفقاز کښې چه دالمان د نوی حملې مقابله کوي ، په مرکزي او شمالي محاذو کښې خپل یرغل ته دوام ورکړي او د المان دار کان حرب دپلانو د ماتولو دپاره به ډېر کوښښ وکړي .

په هر صورت ، او س د روسیې د جګړو د نتیجې په شا و خوا کښې هیڅ پیشګوئي امکان نه لري ځکه چه په دې محاذ کښې په دوو تېرو کالو کښې ټولې پیش بیني ګانې غلطې ثابتې شوې . خلص دومره ویلای شو چه سږ کال دواړو خواؤ خورا ډېره تیاري کړې ده او ډېر امکان لري چه په دې کال کښې د دې محاذ د جګړې سرنوشت معلوم شي .

سهيلى افريقه :

دتيرکال په آخر کښې پهسهيلى افريقه کښې وضعيت داسې ؤ: پس لههغهچهروملپه جوابى حمله شروع وکړه، انګريزان ترشاشول اوترالغزالىپورىئېچه پهليبيا کښې(تبروك) تهنژدى ده ځانونه ورسول اودلته ودرېدل المانيانوهم ددېلامله چهخورا او زده لاره ئى طى کړى وه توقف وکړ. ددواړوخواؤڅخهتيارىباشروعشوه اوپس لهڅومياشتىتيارىروملپيشدستى وکړه اوپرغلئى شروع کړ(٥ ١دجوزا)اودتانکوپهقوتئې انګريزانو اوفرانسويانوته شکست ورکړ اوترالعلمينپورى چهپه مصر کښې داسکندريې دبندرهڅخه لږ فاصلهلرى غليم دمخ ګرز ولو پهمقصد کښې کامياب نهشو اوتبروكهم ديوشديدپرغلپهاثر کښې سقوطوکړ . پهدغهوخت کښې ټولو خلقو ګمان کاوه چهمحوريان بهپهټول مصراستيلا وکړى. ليکن څهرنګه چهد روملقوا دېرسترى شوى واوجبهخانهئې ختمه شوې وه .نوپهالعلمين کښې ودرېدل. بيادلته (٤) مياشتى ددواړوخواؤ تيارى جريان درلود. انګريزانوخپلقوماندانان (اکنليك) اوجنرال(ريچى) هم تبديل کړ اوجنرال الکزاندرچه پخواپهبرما کښې قوماندانؤ ـدهغه په عوض اوجنرال (مونت ګومرى)دهغهپه زيردستىمقررشو.دېجنرالانو وروسته لهښوتيارىڅخهد(عقرب پهشروع کښې) پرروملباندى حمله وکړهاوروملترشا اودمصرڅخهخارج شواوپس لهڅهوقفى چه انګريزانوته نوىسامان اوامدادىقواورسېدله، دانګريزداتملبراردومارشدوامو کړاوروملدتبروك اوبنغازى څخه هم ترشاشو .پهدى وخت کښې يوهبلهواقعه همپهافريقاکښېپيدا شوه .هغهدادهچه انګريزى اوامريکائى قواسره لهډېروحربىمهماتو دفرانسوى افريقاپهشمالىبرخه کښې يعنى پهمراکش اوجزائرکښې کښته شول (١٧دعقرب) اواعلانئىوکړچهمونږ دفرانسېدآزادىدپاره راغلىيو دبلى خوا المانيانو او ايطالويانو هم خپله قوه تونس ته واستوله چه دتيارو او کشتيو په ذريعه ئې ژر ترژره د تونس او د بيزرتا بندر ونه اود تونس شرقى سواحل ونيول . هر کله چه په مراکش اوالجزيره کښې د امريکائيانو اوانګريزانو په مقابل کښې د فرانسوى منصبدارانو دخواجدى مقاومت ونهشو او (دارلان) چه پخواد (پيتن) نائب اوپه دې وخت کښې دعمومى سپه سالار په حيث افريقاته راغلىو د امريکائى جنرال (آيزن هاور) سرهئې موافقت وکړاوفرانسوى مامورينو اوعسا کروته ئى امرورکړ چه دجګړى څخه لاس واخلى ، نوالمانيان اوايطالويان دويشى دفرانسى په خاوره کښې هم داخل شول اوټوله فرانسه ئىترجنوبى ساحله اودکورس دجزيرې پورىونيول او دپيتن داعتراض پهځواب کښې ئى وويل چهمتحدين غواړى چهپه جنوبىاروپا کښېعسکرکښته کړى . اوڅوورځى وروسته چه المانيان دفرانسى دبحريې دنيولو عزم وکړاوئې ويل چه کهد وى آزادوى دوى بههممتحدينوسرهملحقشىنودفرانسى ٥٠ بېړيو د(تولون) پهبندرکښې ځانونه ډوب کړه

د دنیاځینې مهم اشخاص

دترکیې رئیس جمهور عصمت انینو چه دوهم واربیایه ریاست انتخاب شویدی

جنرال آیزن هاور دمتحدینو عمومی قومندان په شمالی افریقا کښې

ولیم فلیس دروزولت شخصی نماینده په هند کښې

ایمري دهند وزیر

د دنیا ځینې مهم اشخاص

جنرال ولسن دانګلیس دقواوقوماندان
په شرق وسطی کښې

جنرال آکن لیك دانګلیس پخوانی قوماندان
په شرق وسطی کښې

مارشال ورو شیلوف دسرو لښکرو
د قوماندانانو څخه

دارلان په افریقای شمالی دفرانسویانو
زمامدار چه ووژل شو

د روزویلت او مولوتوف ملاقات په واشنگتن کښي

دموسولینی او هټلر یوملاقات پهتیر کال کښې

ادمیرال دونتس د المان لوی بحری قوماندان

اونورو بېرېوچه پهنورو ځایو کښې وې دمتحدینو سره ملحق شول پهدې وخت کښې دافریقا جنګونه
بېرته شروع شول . دیوې خوا اتم لمبر اردو بیاپرړ وملی باندې یرغل شروع کړ اود بلې خوا
انګریزی اوامریکائی فوځونه دمراکش اوالجزائر څخه تېر شوه اوتونس ته ورسېدل دلته هم
جګړه شروع شوه . لمړی محوریانو ښه مضبوط هوائی قوه تشکیل کړه اود متحدینو پهمقابل کښې
مواصلاتی اوزمینی موانع اومشکلات پېښ کړه - بیا هم دتونس جنګونو تر اوسه پورې دا منه
پیدا کړی اوفیصلې ته نه دی رسیدلی اتم لمبر اردو پس لههغه چه رومل ته په العقیله کښې ماتې ورکړه
دلیبیا مرکز ترابلس ئې هم و نیواودجنوبی خوا اوپه تیونس کښې داخل شوه او دمحور اردو
دتونس پهجنوب شرق کښې د(مرات) په استحکا ماتو کښې ځای ونیو لیکن انګلیسی اردو دهغه
ځایه څخه هم دوی ترشا کړه دبلې خواد امریکا دوهم اردو اوفرانسوی قوی اودانګلیس اول
لمبر اردود جنوب اومغرب اوشمال لهخواد تونس پرالمانیانو او ایطالیانو باندې فشار اچولی دی .
معلومه شی دمحور قوا به پهدې کو چنی ځای کښې تر کمه وخته پورې مقابله و کړی .

دمتحدینو پهمحافلو کښې ویل کیږی چه ژر بهدتونس جنګونه فیصله شی اود متحدینو قوا به
پهجنوبی اروپاباندې یرغل شروع کړی محوریانهم پرلهپسې دایطالیا په سواحلو اود فرانسې
پهجنوب کښې استحکامات جوړوی . دامسئله هغه سوال پورې ارتباط پیدا کوی چه دیو کال راهیسې
دهری خولی څخه اورېدل کیږی چه کله به متحدین پراروپا باندې یرغل شروع کړی ؟

ددې سوال ځواب سږ کال هم لکه پروسږ کال نامعلوم دی مګر متحدینو په افریقا او
انګلستان کښې خوراډېره قوه سره یو ځای کړیده . اوددوی مهم اشکال دجهازو نو قلت دی
چهدداسی یومهم اقدام دپاره لمړنی شرط بلل کیږی اودبلې خوا جرمنیان هم پهدې مسئله باندې
پوهیدلی دی اوپهعین زمان کښې چهداروپائی غربی اوجنوبی اوشمالی سواحل ټینګوی او ښارونه
دملکی وګړو څخه تخلیه کوی تحت البحری ګانو خواته هم ډېره توجه لری لکه چه متحدینو
اعتراف کړیدی داوبتلانو خطر دمتحدینو دپاره خورا مهمه مسئله ده . داهم باید وویل شی چه
پهدې کال کښې دانګریزانو هوائی طاقت خورا ترقی کړې او دالمان پر خاوره
اودمتصرفی اروپا پرښارونو باندې مسلسله بمباری کوی اودالمان دفضائی قوی د مصروفیت څخه
په شرقی او افریقائی محاذاتو کښې استفاده کوی اوخپل فشار پرغربی اروپا کښې زیاتوی .

لیری شرق :

دلته لکه چه پهمقدمه کښې موو ویل پهتیر کال کښې څه مهم تغیر نه ی پیدا شوی .
جاپانیانو وروسته لههغې چه تو له برمائې ونیوله اودبرما اوچین سړك ئې قطع کړ دآسام اودبنګال
پهسرحدو کښې ودریدل اودبلې خوائې دفلپائن اوشرق الهند دجګړو دفیصله کولو څخه وروسته
هر کله چهپه نیو ګینی کښې (چهدآستریلیا پهشمال کښې واقع دی) کښېته شوی ؤ - په آستریلیا

یرغل ونکړ ، لیکن ټول هغه قوائې چه ددې جزائرو داشغال څخه وروسته فاتو یا ته شوی و په چین کښې واچول چه د چین مقاومت بیخی فیصله شی . منگر دلته سره له هغه چه د متحدینو د امداد لار وچین ته بیخی بنده شوه د چینیانو له سختی مقابلی سره مخامخ شول او لا تر اوسه پوری د چین په محاذاتو کښې څه بارز فرق نه لیدل کیږی . انگریزان چه له ری دجاپان د حملې څخه پر هند باندی پر یشانه وو وروسته له هغه چه د جاپان دخوا کوم حرکت معلوم نه شو او د بلی خوا د برسات موسم ور سید او په برما کښې جگړه مشکله شوه په دفاعی ترتیباتو مصروف ؤ . جنرال ویول ته د هند قوماندانی ورکړه چه تر دې وخته پوری د عسکر و او د سامانو په غونډ ولو او د سر حدو په استحکام بوخت دی . د تیر کال په آخر کښې جنرال واول په برما کښې څه اکتشافی پیشرفت وکړ او د اراکان دره ئې ونیوه ـ هوائی جنگونو هم په دې محاذ کښې شدت کړی او انگلیسی او امریکائی فضائی قوه د جاپان پر مواقعو بمباری کوی امریکائی عسکر هم هند ته راغلی دی ـ په دې نژدې ورځو به بیا برسات شروع شی په دې حال کښې چه په نښې هوا کښې هیڅ طرف په اساسی یرغل پیل ندی کړی صرف دغو مره وشو چه جاپانیانو اراکان بیر ته ونیو . دبحر الکاهل په جنوب غرب کښې هم د جاپانیانو توقف آستریلیا ئیانو او امریکائیانو ته موقع په لاس ورکړه چه خپل تدافعی قوه زیات کړی . آستریلیا د امریکې څخه امداد و غوښت او امریکه خپل مشهور جنرال (مکارتر) چه په فلپائن کښې و ددې منطقې عمومی قوماندان مقرر او بری ، بحری او هوائی ټولگیو ته په دې محاذاتو کښې ورو استاوه ـ چه دهغه په اثر د کال په پای کښې آستریلیائیان وکولای شی چه په نیوگینی او دسلیمان په جزائرو کښې پر جاپان جوابی حملې وکړی او ځینی ځایونه لکه دگوادال کنار جزیره اودبونا علاقه (په نیو گینی کښې) دجاپانیانو څخه بیر ته ونیسی او هم دا رنگه دجاپان دبحری مکرر حملات رداود و اړه خواؤ تاوانونو متحمل شول . اوس په دې محاذ کښې هم پورنگ موازنه په نظر خوری او لکه چه متحدین وائی اوس د جاپان یرغل په آستریلیا باندی لږ احتمال لری .

اوس به په سیاسی اوضاعو باندی هم یو نظر واچوو :

متحدین :

په دې کال کښې دمتحدینو په مینځ کښې یعنی دانگریز ، امریکه ، روسی ، او چین تر مینځ چه دمشترکو دښمنانو پر ضد جگړه کوی ، روابط ورو ورو قوی شویدی او بالخاصه دانگریز او امریکی اتحاد دچرچل او د روزولت ددوو مهمو کنفرانسو په اثر کښې په لمړنی تیر پسرلی په واشنگتن کښې او ددوهم ژمی په اوسط کښې په شمالی افریقا (کازا بلانکا) کښې منعقد شولا ترقی کړې ده . د کال په پای کښې ایډن دانگلستان دخارجی چارو وزیر هم واشنگتن ته تللی او د آینده حربی او سیاسی پلانو په باره کښې د امریکا دواك والانو سره مذا کره وکړه .

د دنیا ځینې مهم اشخاص

د ادانا کنفرانس «چرچل او عصمت انېنو»

توژو د جاپان صدر اعظم

جنرال دو گول د آزادو فرانسویانو رئیس

ددنیا ځینی مهم اشخاص

نحاس پاشا دمصر رئیس الوزراء

سهیلی دایران رئیس الوزراء

د چین زمامدار مارشال
چیانک کای شک

د چیانک کای شک ماندینه چه اوس
په امریکا کښې ده

در هنگام مصیبت آنچه را سرشك تو نمیتواند حل نماید عرق ریزی تو بخو شی آن گره را بازمیکند . « گیبل »

امریکائیانو د پری وسلې جوړی او د متحدینو محاذ اتو ته ئی واستولې او قیمت یې هم د قرض او اجارې په صورت حساب وی . د امریکا عسکر هم ورځ په ورځ ډیریږی او هری خواته رهی کیږی د اتازونی حکومت نورو امریکائی حکومتو ته هم تشویق ورکړی دی چه د محوریانو سره خپل روابط قطع کړی او ددوی سره د جګړې اعلان وکړی دارنګه چه اوس یوازی ارجنتائن او چلی پاته دی چه لا تر او سه ئی د محوریانو سره د جنګ اعلان نه دی کړی . امریکائی قواؤ د فرانسې په اکثرو مقبوضاتو کښې چه په بحر الکاهل یا په افریقا کښې و په ځینی ځایو کښې د انګریزانو په ملګرتیا او په ځینو کښې یوازی پخپل قوت خپل نفوذ قائم کړی دی . لکه دا کار ، مارتینیك او نور . انګریزان هم د مدغا سکر جزیره چه د جنوبی افریقا په شرقی ساحل کښې پرته ده اشغال کړه او وی ویل چه په دی جزیره کښې جاپانی او پتلانخپل مرکز قائموی روسیانو د خپلو متحدینو څخه یوازی همدغه آرزو ښکاره کړه چه هغه د زیاتی اسلحې مرسته او ددوهم محاذ جوړول دی ضمناً په تیر دوبی کښې چرچل شخصاً مسکو ته تللی او د ستالین سره ئی ملاقات وکړ او هغه ته ئی د متحدینو د امداد او د دوهم محاذ په باره کښې اطمینان ورکړ چینیان هم د برما د سړك بیرته پرانیستل غواړی چه ددې لاره دوی ته بیا اسلحه په لاس ورشی او پر جاپان باندی یرغل شروع کړی . په شمالی افریقا کښې هغو مره چه حربی وضعیت مشکلات پیدا کړه ، سیاسی حالات هم خورا مشکل شوه . لمړی چه دارلان د امریکا ئیانو سره موافقت وکړی وا وداسی معلومیده چه پخوا تردی چه د امریکا او د ویشی روابط سره قطع شی د امریکائی سفیر سره ئی روابط درلوده او د امریکی اقدام په افریقا کښې د هغه په مصلحت سره شوی ؤ . ده د افریقا اداره په لاس ونیوه او (ژیرو) چه د فرانسی د مهمو جنرالانو څخه دی هم د فرانسې څخه وتښتید او افریقا ته راغی او د ارلان سره ئی همکاری شروع کړه ، د لته د جنرال (دو ګول) او ازاد فرانسې د وګړو د خوا پر دارلان باندی چه پخوا د ویشی د حکومت نائب ؤ ، تنقیدونه وشوه لیکن د امریکا حکومت چه د دارلان همکاری ددې دپاره په دې وخت کښې خورا قیمت درلود د (دارلان) حمایت وکړ او وئې ویل چه ترڅو چه حربی اوضاع تقاضا کوی مونږ د هر چا څخه استفاده کوو . بیا هغه وخت چه فرانس مستقل شو د فرانسې وګړی اختیار لری چه هر راز حکومت چه ددوی خوښ وی ځانته وټاکی . او خپل حکومت هغه کسانو ته و سپاری چه ددوی داعتماد وړ وی . بیا هم نزاع رفع نشوه او لکه چه د انګلستان په دار العوام کښې بحث وشو ، د انګلستان وکړی د دارلان د روی کار کیدلو څخه او د دوګول د بی اختیاری څخه په افریقا کښې ؛ ناراض ؤ په دې ضمن کښې دارلان په الژه کښې په یو اسرار آمیز شکل باندی و وژل شو او قاتل یې چه

يو فرانسوی ځلمی وچه مورئې ايطالوی وه - د لنډه‌و مخفی محا کمی په اثر اعدام شو ليکن تحقيقات يې نشر نشوه اوو يل شو چه يو حربی رازدی ددازلا ن په‌عوض (ژيرو) انتخاب شو اوانګلستان اوامريکادواړو سعی وکړه چه‌دژيرواوددګول په‌مينځ کښې موافقت‌وشی‌څه‌رنګه‌چه‌د کازابلانکاد کنفرانس په‌وخت کښې‌ددووجنرالانو په‌منځ کښې‌ملاقات‌وشو . اودواړوواعلان‌وکړچه يو دبله سره په‌موافقت کار کوی. ليکن بياهم تراوسه‌پوری دشمال‌افريقااختيار يوازی‌دژير و په‌لاس کښې دی اوځينی نورفرانسوی مقبوضات لکه سوريه اومدغا سکراو کويان اونور . . . . ددوګول دخوا اداره کېږی په‌دي ورځو کښې آوازه‌ده چه بيا ژيرو او دوګول سره ملاقات کوی منګر امريکائی جنرال آيزن‌هاور دامشوره وکړه‌چه داملاقات ځوورځی معطل‌شی چه دتونس مسئله فيصله شی - روسيانو په‌دي کال کښې خوراډېر کوښښ کړی‌دی چه‌ځپل طاقت زيات کړی او المانيان دخپل مملکت څخه وباسی - ددي دپاره‌ئې ديوي خواخپل روحی طاقت او دخپلو عسا کرو تعليم اوتربيي‌ته ډېره ترقی ورکړه اودبلی‌خوائې پرحربی توليداتو باندی خورا زور واچاوه اونوی کارخانې ئې دمحاذاتو ترشاجوړی کړی اوشپه‌وورځ کوښښ کوی - دمتحد ينو څخه هم ډېری غوښتنی کوی چه‌زيات امدادورور سوی اودوهم محاذهم ژرتر ژره وېرانيتی دشوروی او دجاپان روابطو تراو سه‌پوری په‌مسالمت آميز وضعيت دوام کړی او څو موده دمخه دماهيګيری قرارداد چه‌دهغه په‌قرار جاپانيان د (کمچتکا) داوبو څخه کبان ښکار کولای شی، ديو کال دپاره تمديد ور کړ شو اوجاپانيانو قبوله کړه‌چه‌په‌سلو کښې يو(ين)زيات‌ور کړی .

محور يان :

محوری دولتو هم په دې کال کښې په ښه اتحاد سره اقدامات کړی او مخصوصاً دالمان اوايطاليار وابط په‌خلاف دهغو پروپا ګند ونوچه شوی واو د هغوواقعاتو چه په افريقا کښې‌پيښ شوی ؤ خورادوستانه او ټينګ‌و ، اوهتلر اوموسولينی دری ځلاسره ملاقات کړی اوددوی نورووزيرانو هم څوواری‌يودبلی سره ليدل کړی دی. دهتلر او موسو لينی لمړی ملاقات هغه وخت‌وچه انګليسی اوامريکائی قواؤپه افريقا کښې کښتی شوی.او دوهم ځلا دنوی کال په‌سر کښې‌و .هر کله‌چه‌جاپان دنورو محوری مملکتو څخه ليری‌پاته شوی دی بياهم ترممکنه‌حده‌پوری ددوی په‌مينځ کښې مفاهمه کېږی اوځينی کنفرانسونه هم په برلين اوروم اوتوکيو کښې دهغوی دسفرا اونظامی نمايند ګانو په‌منځ کښې منعقد شوی‌دی .

په‌دی کال دجګړې زور په المان اوايطا ليا باندی خورا درو ند واو دوی هم په ډېر زړه‌ورتوب ددې‌فشار تحمل کړی خصوصا دستا لينګر اد دشکست نه‌وروسته په‌دې د واړو

مملکتو کښې ډېر شدیداومضبوط ترتیبات ونیول شوه. ټول وکړی دجګړې دپاره په آخری درجه مجهز شوه اوپه کار واچول شوه. ویل کېږی چه په تېر ژمی کښې المان او ایطالیا خو رالوی ترتیبات نیولی اوغوښتی چه سږ کال یوه فیصله کوونکې جګړه وکړی. دمتحدینو هغه تهدیدات چه وائې سږ کال به پراروپا یرغل شروع کړی ددې مملکتو په نظر کښې دی او داروپا ټول سواحل خصوصاً دفرانسې اوایطالیا په سواحلو کښې ښه ټینګار کړی دی . دمحور نور ملکری هم تراوسه پوری سره له هغو تلفاتو چه دوی ئې دشرق په محاذ کښې متحمل شوی دی اوهغه افواهات چه دفنلینداودرومانیې دصلح غوښتو نکو اقداماتو په شاوخوا کښې نشر شوی وبې اساسه ثابت شوه دنوی کال په سر کښې دبلغاریا دشاه اودرومانیې زمامدار اودمجارستان صدر اعظم په المان اوایطالیا کښې سفرونه کړی اوخپل دټینګار دهرې واقعې په مقابل کښې محورو ته بیا اطمینان ور کړی دی . منګر جاپان په دې کال کښې څه مهم حربی اقدامات نه دی کړی او داسې معلومیږی چه جاپان په دې عرصه کښې خپلو عساکرو ته دمه ور کړی اوغواړی چه خپل حربی طاقت زیات کاندی او ضایعات بې تلافی اونقائص یې رفع کړی. بیاهم په دې کال کښې دشمالی بحرالکاهل په علاقه کښې جاپانیان دالوشن پر جزائرو باندې چه دالاسکا (شمالی امریکا) څخه جاپان ته نژدی پراته دی ، یرغل وکړ اوځینې داسې جزایر ئې ونیول چه دهغه ځای څخه پر جاپان بمباری ممکنه وه ، همدارنګه سره دهغه فشاره چه دمتحدینو دخوا په جاپانی مواقعو په نیو ګینی اودسلیمان په جزایرو کښې په دی کال کښې راغی جاپانیانو خوراکوښښ کړی دی چه دغه مواقع پری نژدی او په استرلیا باندې هم خپلو تهدیداتو ته دوام ور کړی - جاپانیان هم په سیاسی زمینه کښې خپلو دلیری شرق ملګرو سره لکه منچوکو ، دملی چین حکومت، فرانسوی هندچینی ، سیام (تایلیند) برما، اوفلپاین خپل روابط زیات کړی اوددغو مملکتو دواك والانو کنفرانسونه ئې په توکیو او نورو ځایو کښې قایم کړی دی دکال په آخر کښې د ملی چین حکومت د متحدینو په مقابل یعنی دانګلیس امریکا پر ضد دجګړی اعلان وکړ - دجاپان صدر اعظم هم په نانکن (ملی چین) او هسنکنګ (منچو کو) کښې مسافرت وکړاوجاپان اعلان وکړچه په دی کال کښې به برما اوفلپائن ته ازادی ورکړشی پر چین اوپر هند باندی هم لاتر اوسه پوری دجاپان دتعرض تهدید دوام لری لیکن کومه فیصله کوونکی نتیجه یا اقدام په دی نژدی او قاتو کښې نظر ته نه راځی.

نور ملکونه :

دارو پابیطر فو ملکو تقریبا ټو لوخپله بیطرفی ساتلی ده ، سویدن او سویس چه دمتحدینو سره کوم ارضی ارتباط نلری اوزیاتره دمحور سره اقتصادی روابط لری هماغه شان دځینو بین المللی مسایلو دپاره دمتحاربینو په مینځ کښې وساطت کوی هسپانیه اوپر تګال چه دمتحدینو

د کښته کېږد ويه سبب په شمالی افريقا کښې ددوی موقعيت ريوی اندازی پوری مشکل شوی و
بياهم دهغه اطمينان په اثرچه امريکا او انگلستان ددوی د بيطرفۍ اوددوی د منافعو داحترام او
اقتصادی کمکونو په نسبت وکړه نسبتا خاطر جمع شول مګر سره له دی ئی هم خپلو حربی تياريو ته
ترقی ورکړه . ترکيې هم په دی کال کښې لکه پخوا خپله بيطرفی وساتله اوددواړو متحارو سره ئی
دوستانه سياسی ، اقتصادی ، او تهذيبی روابط ټينګ کړيدی چرچل هغه وخت چه شمالی افريقا ته
راغلی ؤ له خپلو سياسی او نظامی ملګرو سره ترکيې ته هم راغی اوپه ادرنا (جنوبی ترکيه)
کښې ئې دعصمت اينونو ، سراج اوغلو اوترکيې نورو عسکری اوسياسی منصبدارانو سره ملاقات
وکړ اوددغه کنفرانس په اثر کښې اعلان وشو چه دانګلستان اوترکيې په منځ کښې هماغسی
اتحاد باقی دی او انګلستان اوامريکا ترکيې ته حربی سامان ورکوی اوددی امداد دامقصدنه دی
چه ترکيه په جګړه کښې داخله شی بلکه ترکيه به هماغسی بيطرفه وی - دالمان سره هم د ترکيې
روابط ښه ؤ ، اواوس چه دامقاله ليکل کيږی اقتصادی مذاکرات په انقره کښې ددواړو مملکتو
ترمنځ جاری دی - دروسيې سره هم دترکيې روابط هماغه شان په دوستانه طرز دوام لری دترکيې
حربی او مطبوعاتی هيئتو نود محور او متحدينو په مما لکو کښې دوره کړی او دهغو حربی
پيشر فتو نه ئی ليدلی دی - دژمی په اخر کښې د هغو انتخا با تو په اثرچه په ترکيه کښې
دقانون اساسی مطابق وشوه ، عصمت اينونو دوهم وارد رئيس جمهور په حيث انتخاب شو او شکری
سراج اوغلو چه دمتوفی رفيق سيدام په عوض دترکيې صدر اعظم مقرر شوی وبياد کابينې په جوړولو
مامور شو اوهغه هم يوه داسی کابينه جوړه کړه چه اکثر مهم اعضا ئی هماغه پخوانی کسان و
تشکيل کړه . په مصراو نوروعربی مملکتو کښې څه مهم تغيرنه دی پيښ شوی - عراق دمحوريانو
سره دجګړی اعلان کړی دی - په ايران کښې غله ډېره لږه شوېده اوپه دغه اثر کښې د قوس په
۱۷ په طهران کښې يو شورش پيښ شو اودشورای ملی اودقوام السلطنه (صدراعظم) د کور په مقابل
کښې مظاهرات وشوه په نتيجه کښې څو کسه مړه او ځينی د کانونه چور شول ، په پای کښې قوام
السلطنه استعفا وکړه او (سهيلی) دهغه په عوض صدر اعظم شو او اعلان ئی وکړچه دمتحدينو سره به دهغه
قرارداد مطابق چه ددوی ترمنځ شويدی همکاری وکړی ، له دوستانو او همسايه مملکتو سره به دوستانه
روابط وساتی او عمرانی اواقتصادی خصوصاً دغلی دبرابرولو وضعيت ته به ډېره توجه وکړی -
دهند وضعيت سږ کال د يوه مهم بحران څخه تير شوی دی . وروسته له هغه چه د(کريس) پلان نا کام
شو او هغه تشکيل چه کريس پيش نهاد کړی و ، دهندد تولو مهمو حزبو څخه ترديدشو . د کانګرس
حزب دنافرمانۍ فيصله وکړه او داسد په مياشت په آخر کښې دنافرمانی اعلام وشو دهند حکومت
کاندهی او نور کانګرسی مشران توقيف کړه او دنافرمانۍ په مقابل کښې او دهغو مظاهراتو

پر ضدئي چه د کانګرس یانو له خوا پر هغه ځای کښې کېدل قوه استعمال کړه چه په دغه اثر کښې څه کسان ووژل شوه د کانګرس اغتشاش دکال په آخر کښې تخفیف پیدا کړ په دې ضمن کښې ګاندهی دیو ویشت ورځو یوری فاقه اختیار کړه اووئی ویل چه دا فاقه دهغه تهمت په اثر ده چه دهند حکومت په کانګرس باندې ویلی دی چه دوینو تو یول چه په هند کښې پېښ شوه مسئولیت ئې دکانګرس پر ذمه دی . د ګاندهی فاقی په داسی حال کښې چه خورا ضعیف شوی وخاتمه ومونده او ګاندهی دهند دحکومت هغه پیشنهاد چه دی دې دفاقی په وخت کښې ازادوی ونه مانه اووئی ویل چه زه مشروطه ازادی نه منم ـ دبلی خوا دمسلم لیګ حزب هم دپاکستان په مطالبه ټینګک دی او دخپلی همکاری دپاره ئې داخبره لمړنی شرط اعلان کړی ده ـ دلندن په پارلمان کښې دهند په باره کښې څو واره بحث وشو اوهر وار دبرطانیې دحکومت نماینده وویل چه ترڅو یوری چه کانګرس دنافرمانۍ څخه لاس وانخلی اواعلان ئې نه کړی تر هغه یوری دحکومت سیاست تغیر نه خوری بیاهم د (کرپس) پیشنهاد لاتر اوسه یوری معتبر دی او که چیری دهند احزاب یو دبله سره اتفاق کوی دهند اداره دوی ته ورکول کیږی، اوور وسته له جګړې څخه په هر صورت هند ته یو اتحادی حکومت او ددومنیون درجه ورکول کېږی دهند دنورو پیطرفو مشرانو اقدامات چه دد ی سیاسی وقفی درفع کولو دپاره ئې کړیدی هم نتیجی ته نه دی رسیدلی اوس په هند کښې تقریباً قراری ده او دهند حکومت په حربی ترتیباتو بوخت دی .

سږکال دچین او د هند روابطو ترقی کړی او چیانګ کائی شك له خپلی ماندینی سره هندته راغلیو، او اوس هم دچین یو عرفانی هیئت په هند کښې دوره کوی دچیانګ کائی شك ماندینی امریکا ته تللی ده اوویل کېږی چه انګلستان ته به هم ولاړه شی .

هر که بشما گفت بدون کار و اقتصاد متمول شده میتوانید این چنین شخص شما را فریب میدهد و مرد خائنی است . « بن یامین فرانکلن »

پشتو و پشتو لوگها

ښاغلی امین الله خان زمریالی

علمای زبان، زبانرا باجسام و اجساد حیه تشبیه نموده فی گویند عوارضیکه حین حیات به شی ذیروح واقع شدنی است زبان نیز دچار آن می شود زیرا هر چیز یکه بحیات اجتماعی بشر رابطهٔ مستقیم دارد مولود حیات اجتماعی بوده همیش به ناموس تطور و تکامل منقاد ومطیع است پس زبان که با حیات انسان قرابت قریب ورابطهٔ نزدیك رادارا است نیز درقدرت واختیار تحول و تکامل است.

ښاغلی امین الله خان زمریالی

بلی ! وقتیکه ما اوراق تاریخ را ورق میزنیم می بینیم طوریکه اقوام وملل امروزهٔ دنیا آن اقوام و مللی است که از نژادهای بزرگ سلف نشئت نموده ودارای قومیت وملیت جداگانه شده اند بهمان اندازه زبانهای شان نیز دردوره های مختلف اززبانهای اساسی وبزرگی منشعب شده شخصیت مستقلی برای خود کسب کرده اند چه زبانیکه دردنیای امروز تحت قانون تکامل صاحب مقام شامخ وبلند ودارای ذخایر وهستی علمی وفنی است زبان دیروز نبوده وهمین فرق بارز تکامل مدنیت وعلم سبب بزرگ تفرقه وتمیز بوده وباید زبان دیروز وامروز دارای شخصیت وامتیاز جداگانهٔ باشند .

درصورتیکه معیار اعتبار تکامل، وتکامل هم باثر تحول ظهور وبه وجود می آید پس اعتبار قدامت زبان ازبین رفته دارای اهمیت نیست ونه جدید بودن یك زبان سبب عیب ونقص آن پنداشته می شود . چیزیکه قابل اهمیت واعتبار بزرگی یك زبانرا تکمیل میکند اصالت ونیروی مقاومت زبان است باسیر تحول تکاملی که بتدریج واقع می شود .

بعبارت دیگر وقتیکه اوراق پارینه رامی یابیم بنام های بسی زبانهای قدیم برمیخوریم که درعصر خود صاحب شهرت آفاقی ونام بزرگ بوده اند مگر بمقابل سیل خروشان تطور وتحول مقاومت نتوانسته از پا درآمدند بلکه این محو شدن آن ها عندی نبوده کم استعدادی وضعف بنیهٔ شان بمقابل پیش آمد تکامل بشر آن ها را مضمحل نمود وامروز بسیار زبانها رامی بینیم که از عمر شان بیش از چند قرن نمیگذرد

ولی باستعداد و اصالت خود جهان شمول و باوجود تکامل و نهضت قرن بیست بشر، درمرحلهٔ شباب اند وهنوز برای مدارج عروج ترقی وتکامل بیشتری مستعد و آمادگی نشان میدهند .

پس بقرار نتیجهٔ فوق صرف کلمهٔ قدامت نمی شود مقام آنهارا عالیتر گردانید ویا تعبیر جدید منزلت این هارا فرو ترقرارداد. فقط تعبیر قدامت وقتی قابل اعتبار پنداشته می شود که بااصالت وحیات زبان توام باشد یعنی زبانیکه هم قدامت دارد وهم اصالت البته بر زبانیکه اصالت دارد وفاقد صفت قدامت است مرجح است .

چون درمورد زبان اصالت نسبت بهقدامت وتجدد مهم تراست من هم دربحث خود که مقصد ازتشریح وتوضیح مزیت زبان ملی ما «پښتو» است ازجنبهٔ اصالت که قدامت آن طبعاً دران مضمر وقبلا بدفعات واضح شده بحث خواهم کرد زیرا طوریکه علمای زبان عقیده دارند یك زبان را ازحیث کیفیت وقتی زبان گفته میتوانیم که برتمام آن کارهائیکه طبقات مختلف بداد ودهش بان محتاج باشند احاطه و دست داشته باشد یا بعبارت دیگر حیات زبان زمانیست که خواندن ونوشتن دران رواج وبه ادای هرگونه مطالب سلطهٔ کامل واقتدار تام داشته گو ینده گانش ازهرگونه افهام وتفهیم مادی ومعنوی ازان مستفید گردند .

اگر بلا استثنای قید وشرط بلحاظ کمیت باحصائیه زبانهای دنیا دقیق شویم ودرپی جستجوی سرشمار آن برآئیم فهرست اسمای صدها زبان از نظرما خواهد گذشت مگر از حیث کیفیت تنها به عدهٔ معدودی اطلاق زبان خواهیم کرد وبس یعنی زبان هائیرا من حیث عمل زبان خواهیم گفت که دارای نفوذ شرایط فوق باشند .

بالعکس زبانها ئیکه دارای ممیزات فوق نبوده گرچه در احاطهٔ محدودی برای مطالب خاصی موجود باشند نمی توان آن هارا در ردیف زبانهای دارای شرایط مذکور همقطار وهم مسلك دانست .

اگر به ریشه وارکان زبانهای دارای شرایطیکه به تعبیر فوق اطلاق زبان به آن کرده می شود نظر اندازیم نیز می بینیم که بعضی دارای اصالت ذاتی وبنیهٔ قوی وبعضی تحت نفوذ وسیطرهٔ تقلید و تلقین بعضی واقع شده اند .

گرچه تحول و تغیر زبان چنانیکه فوقاً گفته شد حتمی ولازمیست مگر بعضی زبانهائیکه از جنس وخانواده ومحیط خود تقلید نموده وتلقین گرفته اند وریشهٔ خودرا تحت قانون ارثی خود محکم وشاخ وپنجهٔ خودرا ازهمان ریشه سیراب کرده اند درعین زمان که صاحب اصالت وبنیهٔ قوی اند بصفت قدامت نیز متصف گفته می شوند چه براساس اصل نموکرده وتلقین وتقلید خانوادگی آنهارا چنان قوت بخشیده که نسبت باصل محکمتر و زیباتر بنظر می آیند ازان جمله است این همه لهجه ها وزبانهای موجوده قسمت بزرگی از اروپا که ازلاتین قدیم منبع گرفته ویا زبان عربی

ای کار! کسیکه دست بدامن توزد و در پرتو چراغ تو پیش رفت نشاط زندگی غنیمت اوست وبس
«بوان شتید»

که اساس انرا عبرانی قدیم بنانهاده واین شاخ های نورسته چنان می نما یند که ابداً گما ن تحول و تغییر برانها نمیرود .

شاید بعضی زبانهای دارای اصالت بنابر ارتقاء ونهضت تکامل تمدن یا احتیاج مبرم سیاسی علمی ودینی وغیره بقرابت غیر خانوادهٔ خودنیز مجبور شده باشند مگر بازهم اثر آن خانوادهٔ غیر را چنان درخود مزج وجذب نموده اند که اثر غیر دانسته نمی شود واگر آن اثر از انها سلب شود باز هم می توانند بخودی خود قیام نموده واز پا نیفتند ونسبت به اصالت وتوانائی ذاتی خود بتوانند شکسته گی هارا جبیره وخالیگا هارا پر کنند .

ولی بعضی زبانها ئیکه بنیه ونیروی مقاومت شان ضعیف تر بوده وبنا بربعضی عوامل که در تحول وتغییر زبان دست قوی دارند و اغلباً سبب امحای زبان می شوند تحت تاثیر تقلید و تلقین عنصر غالبهٔ از خود وبیگانه آمده اند بالضرور یامحو شده اند ویاصورتی را اختیار کرده اند که باید آن هارا جزوهمان عنصر غالب شمرد وهیچ قوتی رانمی توان دران سراغ کرد مثلاً دروطن عزیز ما زبان سگزی ، ارمړی ، دردی ، پساچا ، بلوری ، پشه ئی ، ساکا ، پراچی ، زابلی ، تیرائی که لهجه های مختلف وبالتسلسل به اصل واحدی زبان باختری منتهی می شدند به اثر نفوذ اصالت زبان پښتو با وجود یکه قرابت نزدیکی باو بهم میرسانیدند منحل شدند یامثلاً زبان فارسی که بمقابل قوهٔ سیلاب مانند زبان عربی مقاومت نتوانست چنان تحت اثر عرق سامی آمد که عنصر مهم آن زبان عبارت ازلغات وکلمات زبان عرب گردید ورفته رفته این نفوذ بحدی عمیق ریشه دوانید که می توان آنرا جزو عنصر غالب سامی دانست یعنی قیام بنیت واسکلیت فارسی ، زبان عربی شد واگر آن زبان قویم و مستحکم سامی این شاخهٔ نو پیدای زبان اریائی رازندگی نمیداد ممکن نبود که یك زبان ادبی گردد وحالا هم اگر کلمات عربی را ازین زبان بکشیم تنها زبان فارسی نمی تواند مقصد را افاده کند واین اثر نه تنها برفارسی جدید ظاهر است بلکه اثر زبانهای سامی وعربی برفارسی قدیم اززمانه های قبل الاسلام یعنی ابتدای مهاجرت آغاز شده وسلطهٔ عربی برین زبان ضعیف تامدت دوهزار سال پیش ازاین میرسد حتی بقول محققین همان اجزای او ستای عهد ساسانی که پارسی ها دراوائل اسلام با خود بهند بردند ، دارای بسی کلمات واصوات عربی خالص بود (۱)

امابالعکس وقتیکه قسمت اریائی های مرکزی ازقبیل پښتو نها بعداز شروع مهاجرت کتلهٔ بزرگ اریائی ها ازمرکز باختر درکوهسار وطن عزیز خود افغانستان باقی ماندند گرچه کشمکش حوادث دهر آن هارانیز متاثر نموده رنگ وبوی اصلی شانرا قدری تغیرداد ولی بازهم باند ازهٔ معتنی بها زبان شان مانند دیگر شعایر ملی شان براصالت ونیروی خودمانده نه تنها خصوصیت خودراحفظ نمود بلکه بسی زبان های دیگر رانیز بقراریکه فوقاً گفته شد درخود منحل نمود وباوجود بدبختی هائیکه

---

(۱) حواشی مولانا ابوالکلام آزاد درترجمان القرهان ج۲ ص۴۸۸

در دنیا هیچ قوهٔ نیست که مانند فعالیت ومشغولیت کا مل درپیرامون هدف معین حیات را قا بل برداشت ساخته بتواند .
« شیلر »

بواسطهٔ بی اعتنائی های بزرگان وخوردان سد راه این زبان گردید بازهم موجودیت خود را درمدت مدیدی حفظ ووقایه نموده واینك بدامان اولادنجیب قرن بیست این خاك خود راپرتاب نموده است تادیده شود که آیندگان بااوچه می کنند .

- آری! وقتیکه درفرانسه دورهٔ رنسانس شروع وملیت خواهان خواستند که زبان ملی خود را رسمیت وتعمیم دهند وریشلیو صدراعظم بانام آنوقت برای اولین بارا کادمی زبان فرانسه را تاسیس نمود (۱۶۳۵ع) نویسندهٔ مشهورزبان ملی ولتیر بعدتر ازان گفت (قرن۱۸ع) این هیئت کو چکی که جمعیت نامیده میشود غنچهٔ گل بشراست زیرا اشخاص بزرگ برای نفع ومو فقیت این جمعیت کوشش میکنند وزحمت میکشند وشخص معروف دیگر فرانسه مورلیه ر(۱۶۲۲-۱۶۷۳ع) نوشت که انسان چیزی را که میخواهد آنرا حاصل کند باید محبت حضورداشتن درمجلس شاه با شد زیرا درهیچ جائی مانند این مجلس تصویب های صحیح وراست دیده نمی شود.
از جمله های مذکور چنین استنباط میشود ونتیجه بدست می آید :

(۱) برای بالش وپرورش یك زبان غمخواری وکوشش تمام افراد آن ملت ضروری ولازمی است چه زبان مال یك یادونفر یااهالی یك قریه ویك شهر نبو ده بهمه افراد ملت بصورت مساوی تعلق دارد پس تمام ملت ازبزرگ وکوچك ازعالم وجاهل، ازغنی وفقیر مکلف است که زبان خود را که ملکیت مشروع همهٔ آن ها است تربیه وپرورش کنند وسزاوار نخواهدبود که اینقدر بارگران وسنگین بردوش یك یادو ویاچند نفرمعدود گذاشته شودویااین وظیفهٔ مهم به امیدیك جمعیت کوچك انگشت شمارمهمل وبی بالش بماند .

(۲) بالش وارادهٔ پادشاه وقت است چه نظر پادشاه خاصیت کیمیا دارد بهر چیزیکه متوجه شود زر میگردد وطوریکه نقطهٔ اخیر حل وفصل ورفع احتیاج ومشکلات، دربا رومجلس پادشاه است وپادشاه وکیل مطلق ملت واختیاراتش بر تمام چیزها حاوی ومحاط است ودربای سعادت ونیکبختی ملت از حضور ومجلس پادشاه منبع میگیرد پس تمام تصویب ها وافکاراین مجلس راست وصحیح ومملو ازسعادت است وچنانکه طبعاً وظیفهٔ پادشاه، خواهان سعادت ملت خوداست لهذابرهر خرابهٔ که شعاع نظرش نورافشانی کند زودلاله زار وگلستان خواهد شدوعلتش این است که برعلاوهٔ اینکه حکم وفر مان پادشاه ورئیس ملت به اثر ضابطهٔ قانون مرعی الا جراوصاحب نفوذاست خوردان ومادونها بخوشی ورضا ورغبت خودازوپیروی وتقلید میکنند زیرا قانون طبیعی بشراست که هر صنف تحت عوامل سوق الطبیعی ازکسانی تقلید میکنند که نسبت به آن هاقوی تر وبزرگ تر باشند .

گویندوقتیکه نویسندهٔ ملت دوست فرانسه ژوول ترا ژدی اول خود را به زبان فرانسه نوشت بحضور پادشاه وقت(هانری دویم) تقدیم کرد پادشاه هم این اثر اوراتقدیر وقبول نمود وهمین

درهر کاریکه عرق ریخته ای افتخار آن بخودت عاید میشود. توخودت زرگر سعادت خود هستی.

« لیوپولد بیوهمر »

تقدیر باعث آن شد که تعداد نویسنده‌ها روزبروز زیادت پذیرفت ومحبت نویسنده‌ها و توجه پادشاه بود که بالاخر زبان فرانسه حایز مقام بزرگ ورسمیت گردید.

همچنان فارسی را که سامانیان اساس نهادند باوجود ضعف وناتوانیش غزنوی‌ها آنرا بدرجهٔ رسانیدند که مقام عربی را باوجود پخته گی ومتانت حایز گردید.

نقل است که عنصری به صلهٔ یك رباعی که بحضور سلطان محمود انشا وخواند سه دفعه سلطان دهن اورا پر ازمروارید کرد وهمین عنصری مالك چهارصدغلام زرین کمربوده وچهارصد اشتر اثاث البیت واشیای سیمین وزرین اورا حمل ونقل می نمودند وخاقانی درقصیده گوید که عنصری صاحب دیگدانهای نقرگین وظروفش ازطلا ساخته شده بود.

وهمچنان به غضائری رازی هزاردینار زرسرخ صله وجایزه داده می‌شد وهمین توجه ونوازش سلاطین ورؤسا بود که فارسی‌را ازوضعیتی که همه میدانیم بجائی رسانید که همه می بینیم.

مگر پښتو که قبل ازین ازهیچ رهگذری نوازش ندیده وشعاعی بررخش نتابیده است باز هم علاوه بر اینکه خودرا حفظ نمود درمعارف متداول اینخاك رولی رابازی کرد که کمتر اززول زبان پرورش شده نبود وعلم ودانش یك قسمت بزرگ اولا دوطن مرهون اوست وتفصیل آن چنین است که: از ظهوردین مبین اسلام تا این وقت علوم قدیمهٔ منقول ومعقول بزبان عربی درافغانستان متداول وعلمای با نام ونشان ازهمین سرچشمهٔ پرفیض وبرکت سیراب شده‌اند..

ازجملهٔ این علما آنانیکه پښتو زبان بوده‌اند، طبیعی این علوم راازعربی ذریعهٔ زبان پښتو آموختند یابعبارت دیگر همین زبان پښتو بود که واسطهٔ نقل وانتقال افهام وتفهیم بین معلم ومتعلم گردید وبالاخر درنتیجه بسی ازین علوم ازقبیل فقه، تفاسیر، احادیث، منطق، صرف ونحو وغیره بزبان پښتو ترجمه وبتحریر پښتو قید شد، یعنی از زمانهای بسیار قبل زبان پښتو باعلم آمیخته ودارای بسی کتب دینی وعلمی ودواوین شعراء وادبای زبردست بوده‌است ولی ماهنوز اورا فقیر وناتوان می شماریم (۱) واگر من زبان پښتو می بودم این فرد را شاید بسیار تکرار میکردم وسخت موافق حال من بود:

د کا ملی عقیدی له برکته ددوهی پرغاړه ناست شاه جهان یم

واینکه میگوئیم پښتو زبانیست دارای اصالت ونیروی قوی وباعلم محشور و آمیختهٔ احساسات محض نبوده بلکه حقیقت پښتو توجه علما وماهرین بیگانه رانیز بخود جلب نموده ودرین باب آثار زیادی ازخود بیادگار گذاشته ونظریات بیغرضانهٔ مفصلی دارند که بعضی ازآنها راکه می شناسیم وآثارشان را درین باب دیده ویانظریات شان بما رسیده است ذیلا ذکر می کنیم:

زبان پښتو ازهمه اولتر توجه مستشرقین المانی‌را بخود جلب وبقول موسیو برتلز مستشرق معاصر

---

(۱) فهرست کتب پښتو مندرج سالنامهٔ ۱۳۱۸ تحت عنوان (دپښتو پراد بیاتو یوه کتنه) ملاحظه شود.

اشخاص عاقل همیشه عفیف، متواضع وبیمدعا هستند واخلاق وصفای خویشرا در اعمال وافعال خود ظاهر می سازند نه در رجز خوانی .
«اسمایلز»

روسی برای اولین بار گولدن شتت المانی کتابی نوشته ودران یك لسته لغات پښتو را درج نموده که این کتاب در ۱۷۹۱ع یعنی یکصدوپنجاه ودوسال قبل در سینت پترزبورگ طبع شد بعد ازان در ۱۸۱۰ع کلاپ روت درباب نشئت پښتو ن ها کتابی نوشته که نسبت به کتاب اول درباب زبان پښتو تحقیقات بیشتری را حاوی بوده واین کتاب نیز در سینت پترزبورگ بطبع رسید که متاسفانه هردو کتاب مذکور بواسطهٔ طول مدت طبع آن کمیاب وبدست نمی آیند واضافه ازنام این دو کتاب تفصیل بیشتری دراطراف آن داده نمی توانیم .

بعدازان برناردورن مستشرق روسی که درقسمت شرق شناسی ازاشخاص مشهور ومهمی بشمار میرود وآثارگران بهائی درین باب دارد واولین شخصیست که اثبات زبان پښتو را ازشعبهٔ هندواروپائی میکند یك لغات پښتو نیز نوشته که در ۱۸٤٥ در پترسبورگ بطبع رسید واین کتاب لغات چون تا هنوز بمن نرسیده درباب چگونگی آن معلومات مفصلی ندارم .

دیگر کتاب ضخیم لغات لفتنت ایچ ،جی راورتی انگلیس استنت کمشنر ملتان است که در ۱۸٥٦ع بار اول ودر ۱۸٦۰ع باردوم درلندن طبع گردید. وراورتی علاوه بران در ۱۸٥٦ع صرف ونحو مفصل پښتو را در کلکته بطبع رسانید که در ابتدای این کتب مقدمهٔ مفصلی درباب ماهیت وچگونگی زبان وقومیت پښتونها نیز نوشته است گرچه حصهٔ تاریخی این مقدمه خالی ازغرض نبوده ومانمی توانیم آنرا در مورد پښتو تنها بحیث تاریخ یك مورخ لاغرض ومحقق بشناسیم ویا آنرا ثقه بدانیم مگر در مورد جمع آوری لغات وتدوین صرف ونحو زبان پښتو مرهون این شخص زحمت کش بوده وبرایش در این راه حق بزرگی را قایلیم .

راورتی علاوه براین دوآثارگرانبها کتاب دیگری نیزاز کتب قدیمه ودواوین شعرای نامدار باسم گلشن روه منتخب نموده ودرلندن طبع نمزده است که این کتاب قیمتدارترین نمونهٔ نثر ونظم پښتو بوده که اصل نسخه های آن نادر وکمیاب است وفقط راورتی بعضی حصهٔ آنرا از دست یغماگر زمانه به نسبت کوششهای ساحرانهٔ خود حفظ وبما تقدیم کرده است برای اینکه نظریات او نسبت به اصالت پښتو وزحمتش درین راه برهمگنان روشن وواضح شود چند سطری را از مقدمهٔ کتاب منتخبهٔ او می نگاریم بدینقرار:

درینوقت کتب قدیمهٔ پښتو نهایت کمیاب بلکه بین خود افغانها که گویندگان این زبان اند موجود نیست چه ازیکطرف هرج ومرج وازطرف دیگر کم توجهی افغانها بهزبان شان نسبت به پیش آثار گرانبها وقدیمه را از بین برده وبدون بعضی کتب مشهور ونادر یکه در کتابخانهٔ سرکار انگلیس درلندن موجود است درخود افغانستان پیدا کردن آنقسم کتب خیلی مشکل است. لهذا من تصمیم کردم که باید کتابی ازین کتب نادره منحصر بفرد منتخب وبمیان آورم اینك باین مطلوب کتابی که بحروف سربی طبع ودر زیبائی نظیر ندارد مهیا نمودم .

مقصد کلی من از انتخاب این کتاب آسان کردن زبان پښتو است برای کسانیکه آرزوی یاد گرفتن آنرا دارند واین کتاب باعث خواهد شد که بمدد رهنمائی دو کتاب دیگر من یعنی قواعد ولغت پښتو در چند روز زبان را بیاموزد وانگلیس ها می توانند که در خانه های خود در دریای زبانیکه دارای مروارید آبدار وجواهر قیمت دار است بدون مدد ملاح آب تنی نموده وذریعهٔ کشتی مطالعه خود را بکنار مطلب برسانند .

این کتاب، منتخب ده دیوان نظم وشش کتاب نثر است که هر کدام در حد ذات خود نسخهٔ یگانه است وصرف برای دیگران نام آن رسیده نه خود کتاب بقرار ذیل : ـ تاریخ مرصع افضل خان ختك، فوائد الشریعهٔ آخوند محمد قاسم، ترجمهٔ کلیله ودمنه یا علم خانهٔ دانش، افضل خان ختك، کتاب بابو جان، مخزن الاسرار آخوند درویزه، ترجمهٔ گلستان سعدی یا گلدستهٔ عبدالقادر خان ختك.

دیوان عبدالرحمن، دیوان عبدالحمید، دیوان خوشحال خان، دیوان خواجه محمد، دیوان میرزا خان انصاری ،دیوان کاظم خان شیدا، دیوان اشرف خان ختك ، یوسف وزلیخای عبدالقادر خان ختك. دیوان عبدالقادر خان ختك، دیوان احمدشاه بابای ابدالی .

راورتی یك مجموعه اشعار انگریزی رانیز به زبان پښتو ترجمه نموده ووعدهٔ طبع آنرا داده مگر معلوم نیست که باین مقصد خود کامیاب شده است یاخیر .

راورتی درمقدمهٔ کتاب گرامر خود از چهار اثر دیگر که دوی آن لغت پښتو ودوی آن گرامر پښتو است وقبل از و نوشته شده معلومات میدهد ومیگوید قبل از لغات وگرامر مؤلفهٔ من یك کتابچهٔ کوچك گرامر مولفهٔ لیچ میجر فوج بمبئی موجود بود ودرین اواخر «ووگهان» کپطان فوج بنگال نیز گرامر کوچك زبان پښتو رانوشته است ودو کتاب قاموس وجود دارد که یکی از آنها موسوم به ریاض المحبت وتالیف نواب حافظ محبت خان است که در سال ٦ ـ ۱۸۰۵ع باستدعای «سرجارج بارلو» در ۷۰۰ صفحهٔ کوچك باتمام رسید، تالیف دوم موسوم به عجائب اللغات است که در سال ۱۸۰۸ ع نواب الله یارخان بریچ در ٦٤۰ صفحه که هر صفحه دارای ۱۷ سطر است تالیف کرده است وقاسم علیخان افریدی در یك قصیدهٔ خود علاوه بر مؤلفین مذکور اسمای بسی اشخاص دیگر راهم که صاحب آثاراند ذکر کرده است . »

بعد از راورتی کسیکه برای پښتو خدمات شایسته وبرجسته نموده وباید اورا تالی راورتی دانست هانری والتر بیلو است این شخص نیز مؤلف دو آثار مهم پښتو یعنی لغت وگرامر است که لغات او در ۱۸٦۷ ع وگرامر او در ۱۸٦۸ درلاهور بطبع رسیده است واین هر دو اثر او دارای مقدمه های کوچکی بوده که از شعرای نامدار وبعضی مؤلفین زبان پښتو نیز ذکری وبر آثار شان تبصرهٔ مختصری نموده است ازمقدمهٔ کتاب صرف ونحو مذکور صرف باین چند جمله که کلام ما بطول نه انجامد اکتفامیکنیم اومیگوید « اگر تمام چیزها رادر نظر بگیرم زبان پښتو در ادبیات خود بسیار غنی ونائل به مزایای مقتدرانه است که دارای شعرای بزرگ وبسیار یست »

. بادشمن نیکی کن تادوست تو شود. بادوست نیکی کن تا بهدوستی ادامه دهد. «.»

بعداز آن بیلو از شعرا نام می برد و بر هر کدام تبصره نموده از آثار شان ذکری می کند من صرف گفتار اورا که در باب دو نفر ذیل نموده طور نمونه خلاصه میکنم او میگوید «افضل خان پسر (خوشحالخان) چهار پسر گذاشت که از جملهٔ آنها کاظم خان به تخلص شیدا معروف است صاحب دیوان بوده ودیوان اصلی او که جا بجا حاشیهٔ آن بخط خود مصنف است نزد من موجود و سبك آن مثل عموم شعرای پښتو ساده نیست بلکه رتبهٔ بلندتری را دارا است.

شاعر دیگر قابل ملاحظه عبدالحمید میباشد که در زمان تیمورشاه میزیسته در غزلیات او که زیاده تر ادبیات اخلاقی اند حسیات قابل توصیف را نیز دارا بوده وباعث دلچسپی هر مصنف اروپائی میشوند ـ در پخته گی کلام حمید شیخ سعدی زبان پښتو است ووجداناً گفته می توانم غزلیات او نسبت بدیگر شعرای پښتو به استثنای خوشحالخان که دارای سبك جداگانه ایست در درجهٔ اول قرار میگیرد وتاامروز محسنات شعری اوحتی در بین شعرای فارسی که تعداد شان از نقطهٔ نظر ادبیات فارسی نهایت زیاد است نیز تاحال نامعلوم ومجهول مانده است اقتباسات زیاد اثرات اورا که بالخاصه در حصهٔ گرامر این کتاب درج کرده ام تمام مزایای آنرا یکایك نشان میدهد درخصوص غزلیات اویك فکر درست به ذهن مامی آورد ـ غزلیات اومسمی به درو مرجان اند وهمچنین اثر دیگری بنام نیرنگ عشق دارد که غالباً این کتاب ترجمهٔ نیرنگ عشق فارسی است که مصنف آن اصلا باشندهٔ پنجاب است.

وقتیکه من در پښتو ټولنه مدیر شعبهٔ زبان بودم گرامر بیلو ترجمه و بمدیریت شعبهٔ گرامر موجود است. اثر دیگر پښتو گرامر وفرهنگ مؤلفهٔ ټومانووچ است که بزبان روسی نوشته شده ودر (۱۹۰۸ع) درتاشکند به طبع رسیده است مارکن سترن مستشرق معاصر نارویژی نیز کتابی درباب ایتمالوجی زبان پښتو به زبان انگلیسی نوشته که در پښتو ټولنه موجود وکتاب مذکور در ۱۹۲۷ع در اسلو طبع شده است. از آثار وروابطهٔ او با پښتو ټولنه معلوم می شود که این مستشرق با پښتو دلچسپی زیادی داشته ومی خواهد تحقیقات خودرا درین زمینه ادامه داده وبغوامض وچگونگی زبان پښتو پی ببرد و من نظریات اورا قبلا درسالنامهٔ ۱۳۲۱ کابل نوشته ام.

دیگر ازمستشرقین گلبرسن است که لغات محاوره پښتو را جمع وتدوین نموده ودرهرتفورد به ۱۹۲۹ع بطبع رسانیده است.

گایگر المانی نیز که درعلوم السنه لیاقت وکفایت بسزائی داشته واز علمای السنه بشمار میرود ودرشرق شناسی ید طولائی دارد رسالهٔ درفیلولوژی زبان پښتو در ۱۸۹۳ع نوشته که این رساله درحد ذات خود دارای اهمیت زیاد است دراین رساله لغات زیاد پښتو به ترتیب حروف تهجی باسنسکرت اوستاء فارسی قدیم وجدید مقابله شده است که اصالت زبان پښتو وقرابت آن با السنهٔ مذکور ثابت ومبرهن میشود وبرای کسانیکه میخواهند درقسمت فیلولوژی زبان مطالعات کنند راهنمای خوبی شده می تواند.

علاوه بر نفری فوقیکه نام شان برده شد کوکس، لاریمر، واهن، وارنست ترومپ که سه نفر اول الذکر انگلیس و نفر آخرالذکر آلمانی است گرامر های مفصلی نوشته اند. گرامر مولفهٔ کوکس به ۱۹۱۱ ع درلندن ونحو لاریمر به ۱۹۱۵ دراکسفورد و گرامر واهن درلندن وگرامر ارنست ترومپ به ۱۸۷۳ ع نیز در لندن بطبع رسیده اند دو اثر اول الذکر کوکس ولاریمر در پښتو ټولنه موجود وحینیکه من مدیر شعبهٔ زبان بودم ترجمه شده است وگرامر ارنست ترومپ را چون تقریبا هفتادسال قبل بطبع رسیده بمشکل می توان بدست آورد مگر طوریکه دیگر مستشرقین ازارنست ترومپ نام می برند وبه نظریات او استناد می نمایند معلوم می شود که ترومپ شخص نهایت فاضل ودر شرق شناسی وخصوصا در ایتما لوژی وفیلو لوژی زبان پښتو دست قوی داشته وازنظریات او که بالواسطه تااندازهٔ بمن رسیده است تحقیقات محققانه و تبحر علمی او بخوبی ظاهر میشود واواولین کسی است که باصالت واستقلال زبان پښتو اظهار نظریه نموده ومیگوید که زبان پښتو زبان آریائی اصلی افغانستان بوده از کدام شق دیگری منشعب نشده است ودرجملهٔ کسانیکه کلمه پکهت ریگویدرا پښتو پښتون دانسته وتصدیق کرده اند ترومپ حق اولیت دارد. ونیز ناگفته نماند که لاریمر نیز طوریکه از آثارا ودیده می شود عالم زبان پښتو بوده نحوزبان پښتوی اوقابل اعتنا است وعلاوه بران یك گرامر دیگری پښتوی لهجهٔ وزیری ها رانیز نوشته وتغیرات لهجوی آنهاراحل کرده است که این اثر اونیز در ۱۹۰۲ ع درلندن طبع شده است. علاوه بر کتب لغت وصرف ونحویکه بالا ذکر کرده شد بسی کتب قرائتی و درسی وغیره نیز ازطرف مستشرقین نوشته وطبع شده است از انجمله است :

منول (رسالهٔ) مولفهٔ راورتی طبع لندن ، ومنول مولفهٔ روس کیپل طبع لندن. زبان پښتو مؤلفهٔ گلبرسن ۱۹۲۹ ع طبع هرت فورد ، کلید افغانی مؤلفهٔ هیوز که مثل گلشن روه از کتب نایاب ومهم نثر و نظم پښتو منتخب ودر لاهور بطبع رسیده . و کتاب اول پښتو مؤلفهٔ گلبرسن طبع بنارس ، قصه‌های ملی پښتو مؤلفهٔ مالیون طبع کلکته و(ایتودافگان = مطالعات افغانی)مؤلفهٔ وی‌هانری لیسانسیهٔ ادبیات ودوکتور حقوق ، کتابدار کتابخانهٔ بلدیهٔ شهر لیل طبع ۱۸۸۲ ع و(اوبردس پښتو=درباب پښتو) مؤلفهٔ اوالد Ewald وغیره...

مستر سی ای بیدولف دراثر خود ازیکنفر هوگس نام نیز یاد میکند که گرامر زبان پښتو رانوشته وبیدولف ازآن تعریف وتمجید می نماید .

علاوه بریك قسمت مستشرقین فوق که درباب لغت ، گرامر ، ایتمالوژی وفیلولوژی زبان پښتو تحقیقات عمیق وآثار گرانبهائی نوشته ورنج برده‌اند قسمت دیگری نیز بوده که درادبیات این زبان کنجکاوی نموده صورت حقیقت آنرا بمنصهٔ شهود گذاشته قلم فرسائی کرده اند ودرآئینه‌های صاف وشفاف آنها بشرهٔ حقیقی ومزیت وماهیت اصلی ادبیات پښتو بدرستی دیده می شود از آنجمله است :

سی ، ای بیدولف انگلیس که قسمتی ازاشعار خوشحال خان را منتخب نموده وبنام اشعار قرن ۱۷ تدوین وبه ۱۸۹۰ در لندن طبع کرده است این کتاب منتخب او حاوی سه قسمت بوده که قسمت اول آن دارای گرامر مختصر زبان و قسمت دوم آن مقدمهٔ مفصلی در باب چگونگی ادبیات پښتو است و قسمت سوم ترجمهٔ آثار منتخبه است و در اخیر اصل اشعار خوشحالخان را نیز بحروف زیبا و سلیقهٔ مرغوب ومخصوص طبع کرده است .

او دو قسمت عمدهٔ حماسه وعشق را اساس شعر پښتو دانسته ومیگوید دیگر قسمت های شعری از قبیل فلسفه ، اخلاق ، دیانت، حسیات ملی و غیره طوری درین دو قسمت مخلوط و مزج شده اند که بین اصل وفرع تمیز نمی شوند واینکه دوجنس متضاد را مثل غم وشادی قهرورحم دوستی و دشمنی یك جا بر شتهٔ نظم میکشند ودرعین خلطیت باز هم یکی ازدیگر متمایز دیده میشود تنها قوت وقدرت شاعر پښتون است وبس .

بیدولف این مجمل را تحت عناوین حماسه وعشق تفصیل دور ودرازی میدهد که عصاره اش بقرار ذیل است :

تحت عنوان حماسه میگوید . « افغانستان مملکتی است که همیش بسی از شعرای ملی را در آغوش خود پروریده واز آنها مملو است درین مملکت کوهستانی دست قدرت شاعرانیرا تربیه کرده است که تمام اشعار اوشان پراز شور و جذبات بوده و برای همیش نسخه های حظ وذوق آور اخلاقی وتاریخی دانسته میشوند .

این اشعار پر از افتخار وکامیابی او شان نمایندهٔ عظمت و شکوه باستانی شان بوده و ممثل احساسات وعواطف هر فرد افغان شمرده می شود واز جلال سابقهٔ ایشان یاد آوری می نماید واز عشق وجنگ علی السویه حرف میزند این اشعار بقدر طبیعی ومؤثر اند که بی اختیار شنوندهٔ خود را متحسس می سازد مثلا موقعیکه از جنگ حکایت میکند چشمان شنونده بر می افروزد وحسیات جنگجویانه اش تحریك میشود و در حالیکه از عشق بیان میدارد عواطف سامعرا بحدی زیر تاثیر میگیرد وباندازهٔ رقیق می سازد که آه های پیهم قلبش ازان نماینده گی میکند چه احساسات رقیق وجنگجویانه درقلب هیچ قومی بمثل افغان ها عمیقانه ریشه ندوانیده است وباوجود یکه افغان ها دارای خون سرد ودر امور حیاتی زحمت کش و سخت سر اند بازهم مادهٔ عشق و دوستی نسبت بهمه درآنها بیشتر است وقو میکه مانند افغان ها دارای ملایمت و شجاعت بوده درس اخلاق ودلاوری بدهدوجودندارد واین قوم با حفظ حسیات عالی خود بین بشر درحیات یکدست ومتحد ویکسان زنده گی میکنند .

افغان حقیقی که قدرت دار ترین نوع انسان میباشد دیده میشود که ازطرف طبیعت استیلاومحصور گردیده است واین طبیعت بامناظر وتشکیلات ارضیه مقبول وسادهٔ شاعرانه، زیباومخلوط شده روح مردانه ازان دیده می شود که درعین زمان ازعیش وعشرت وآرامش درزندگی بحث میکند.

علم؛ باعفت، حلم، حجب، احتیاط وصفائی توام است . جهل؛ درشتی ، لاف وگزاف ، فریب کاری پستی وغش ثمر میدهد . «.»

بعدازان تحت عنوان عشق میگوید : «غزلیات عشقی افغانها ازخوبی ها مملو است و بعضی پارچه های آن درصفت دین اسلام گفته شده وعشق و محبت انسان واعتقاد بخداوند دران یکجا مختلط بیان شده که بسا اوقات نمی توان یکی راازدیگر تمیز وتفریق کرد ویانالیدن های شاعر مریض عشق را از تصوف وعقیدهٔ دینی که درپرستش خالق اقدس گفته ازهم جدانمود. فرق مخصوص شعر پښتو ازشعرگوئی که درشرق بعمل می آید درین است که درپارچه های اشعار پښتو موجودیت هردو نوع تخیل یعنی عشق وبندگی دیده میشود وآن نقصیکه درسمع عاشق دل شکسته ، صدمهٔ وارد نماید ویاحس خوش بینی خوانندهٔ مجذوب را زائل کند وجود ندارد - اگر غزلیات غنائی وعشقی ساده وبسیط پښتو خوانده شود دیده می شود که تماماً ازشکیبائی ذاتی وفطری که دروجود شاعر ملی تولیدشده پرومملو است ودران حسیات وافکار طبیعی خویش را به محبوبه اش درهوای آزاد کوهستانی مملکتش اظهارداشته است.

اگر از جملهٔ غزلیات بعضا بصورت مناجات وتقرب جستن بخالق یگانه ذکر گردیده باشد دران چیزی وجودندارد که یك مرد محترم راست کاررا ازمطالعهٔ آن بازدارد تشبیهاتی که درین سرودهای عشقی داخل گردیده دربسا حالات آنقدر پرازتخیل است که گوئی بحقیقت در چشمان نویسندهٔ آن تجسم کرده مثلاعاشق خیالاً بهشبنم تشبیه گردیده وبدنبال معشوقهٔ خویش که بوی گلاب است بادل شکسته وخاطر پریش درتلاش وگردش میباشد او مثلیکه آفتاب درنیمهٔ روز باحرارت خودشبنم را بخود جذب میکند بهمان صورت بهمعشوق خویش نزدیك میگردد وباز مانند شبنم که دربین اشعهٔ آفتاب میدرخشد تصوراً به آمدن معشوقه اش سراپاچشم شده میباشد که این خیال درنظرها کمتر تجسم میکند .

یامثلاً: چنانیکه آفتاب روشنی خودرا از کدام منبع فوق الطبیعی میگیرد بهمان صورت روشنی حسن محبوبه اش براومنعکس می شود ومانند برفهائیکه برقله های کوها بهحرارت آفتاب تموز آب شده و باعث جریان سیل ودریاها وجوی ها می شود ازچشم های عاشق بیچاره نیز درفراق و هجران معشوق سیلاب اشك جاری میگردد و آه های سردش به آن بخاراتیکه به سبب حرارت آفتاب ازچمن زارها ودامنه های کوه صعودمیکند تشبیه شده است وباز عاشق بمرغیکه ازجفت خود جدا وبدل حزین وبال شکسته عقب جفت خود درتگ و پوست تشبیه وشور وغلغلهٔ آنرا بمقصدی که داردا ستعاره میکند .

آشکار شدن مناظر وزیبائی های طبیعت که درین اشعار جذاب بکثرت مشاهده می شود از تصوراتی است که ماارو پائیان بایدبیشتر به آنها همدردی کرده قبولیت نشان بدهیم زیرا چنین مسرت خوش آیند هنوزدرتمام آسیا منتشر نگردیده است .

دیگر ازاشخاصیکه در ین راه رنج برده وگنج نهاده اند جیم دار مستتر فرا نسوی است که یکی ازفضلا ی در جه اول ومقتدر بشمار رفته تحقیقات‌محققی نسبت به پښتو نموده اثر نفیس وگرا نبهائی در ادبیات‌پښتو بنام ترانه ها ی ملی افغان ازخود بیاد گار گذ اشته‌است که این اثراو مبنی بردو قسمت مهم زبان ونژاد افغان بوده وهرقسمت مشتمل برچند فصل‌و دار ای ۲۷۰ صفحه به ۱۸۸۸ ع=۱۳۰۳ ه در پاریس‌طبع شده است .

این فاضل ومحقق علاوه بر تحقیقیکه در ریشه وماهیت زبان واصل افغان نموده نمو نه ها ئیکه از اشعار پښتو جمع وتدوین نموده هرقطعهٔ آن بذات خود در یکتا وآ ئینهٔ مفاخر تاریخی ما شمر ده می شود که فقط بحما یت این‌مردبز رگ ازحو ادث دهر مصئون و بمارسیده است .

دار مستتر ازان اشخاص‌محقق ومنصفی‌است که‌ماهیت وحقیقت‌افغان وافغانی‌را ازپرده‌های ظلمت بیرون کشیده ومیگوید زبان پښتو از فا رسی وپهلوی مشتق نشده بلکه درین دسته یک زبان مستقل است زبان پښتو بازند یا زبانیکه بازند شبیه است‌مشابهت بهم‌میر سا ند .

واواولین‌کسی است که‌این نظر یه‌اش پابر جامانده وتاحال کسی نتوانسته‌است آن‌را نقض‌کند .

دارمستتر وقتیکه اصالت‌زبان‌پښتورا بیان‌میکند واز جنبه‌های مختلف آن سخن‌میراند درقسمت ادبیات آن میگوید شعر پښتو بواسطهٔ سادگی وطبیعی بودن امتیاز خاصی دارد، صنعت بدیع ونازک خیالی آن مانند طفل ، معصوم‌وبی آلایش است واز نازک خیالی واستعارات تنزل یافته وتمام شده پاک ومبر است .

درجای‌دیگر وقتی‌که‌ازقوت شعری زبان پښتو حرف میزند میگوید افغانها اخبار ندار ند غزل جای اخبار را اخذ کرده همه افکا رو خیالات وواقعات روز مره در شعر گفته می‌شود وبین عوام منتشر میگردد تاریخ افغان ها ازاشعار شان می‌توان تر تیب وتدوین شد اگر چه این تاریخ باتاریخ اروپائیان تفاوتی خواهد داشت مگر یك‌فکر پسندیدهٔ عمومی‌به نسبت ذهنیت افغانان برای انسان حاصل می‌شود و واقعات راطوری خاطر نشان میکند،گوئی انسان در دل آنها جادارد واز مر کوز ضمیر شان مطلع است چنانچه ماخذ عمدهٔ مؤلف حیات افغا نی نسبت به جنگ انگلیس وافغان همین اشعار پښتو است .

دارمستتر درضمن ادبیات ازیک تعداد شعرای نامدار کلاسیک‌وشعرای‌ملی که آثارشانرا خود اودرکتاب خودجمع کرده است نام‌می برد وشرح حال مختصر شانرا بیان نموده وبرقوهٔ شعری‌شان قضاوت می‌نماید ازانجمله است این‌دونفر شاعر ملی ویکنفر شاعر کلاسیک که‌قضاوت اورا دربارهٔ شان‌طور نمونه‌نشان‌میدهیم تادانسته شود که‌قوت‌شاعر افغان بچه پایه ومحققین دربارهٔ اوچه‌نظر یه‌دار ند.

دار مستترگوید محققاً کلیه اشعار عشقی که دراین‌چهل وشش‌سرود جمع اندبی اهمیت‌نبوده غزل واشعار محمدجی شاعر دیوانه (نمبر۷۷) نه تنها در اشعار افغانی بلکه درتمام

ادبیات عشقی یگانه اثر یست که من آنرا بسبک مخلوط دربین سبک (بودلیر)و قسمتی از اشعار قدیمه وباستانی که مملو ازتخیلا ت واغرافات شاعرانهٔ شرقی اندیافته‌ام.

درباب شاعر دیگر ملی گوید:

میرایک شاعر نو ومرغوب ملی است وبالاتر ازو درخون افغان‌شاعر ملی سراغ نداریم.

درباب شاعر کلاسیک گوید:

اگرویکتور هوگو هم افغان می‌بود مانند این‌شعر خوشحال خان که میگوید:

(اگر شاعر نمی‌بودم سپاهی می‌شدم)

چنان شعر غرا وجذاب معنی دار گفته‌نمی توانست .

سرجارج ابراهام‌گریرسن نیز ازعلمای زبان بوده در کتاب بزرگ خود بنام راپورهیئت تحقیق زبان های هند (لنگوستک سروی آف اند یا) که در دو جلد ضخیم در ۱۹۲۷ درکلکته شعبهٔ مرکزی نشریا ت حکومت هند نشر شده است قسمت عمدهٔ را وقف‌زبان پښتو نموده اول یك مقدمهٔتاریخی وجغرافیائی مفصل درباب افغانها نوشته وبعدازان نمونه های مختلف‌زبان پښتورانشان داده‌است اوتمام‌ماهیت واصالت زبان پښتورا درین یك‌جمله ادا میکند ومیگوید : هرچندزبان‌پښتو دارای صوت‌خشن ودرشت گمان کرده می‌شود مگر یك زبان قوی ومردانه ایست که باصفائی وصحت‌تمام برای افاده وتوضیح‌هر نوع‌نظریه‌قابل وتوانا است .

موسیو برتلز مستشرق معاصر روسی درجلد ٤ سلسلهٔ لسانیات اکادمی لیننگراد و قتیکه بروضعیت عمومی زبان پښتو بحث میکند میگوید : « زبان پښتو نظر به قوت و قدرت تاریخی وجغرافیائی خود زبان یك مدت طولا نیست واین طول مدت تغیراتی دران‌وارد کرده مگر نه چنان که درفارسی دیده میشود زیراکلمات عربی در فارسی مزج نشده تحت قوانین خود عربی استعمال‌واز لغات فارسی واضح‌متمایزدیده میشود مگر در پښتو لغات عربی تابع قوانین زبان پښتو بوده تمیز وتفریق کرده نمیشود وجزو زبان میگردد .

این هم باید گفته شود که بعضی ازمحققین مذکور که کتاب نوشتند گرامر زبان راتدوین نمودند ، لغات آنرا جمع کردند بایك تعداد علمای دیگر درجنبه‌های مختلف زبان نیز تحقیقات خودرا ادامه‌داده علاوه براصالت برقدامت زبان پښتوهم‌روشنی انداختند که طورنمونه‌سه‌چهارنفر عمده ونخبهٔ آن ذکرکرده میشود مثلاً : جیم‌دارمستتر وفرید یك میولردرنتیجهٔ تحقیقات خودباین عقیده‌اند که‌زبان پښتو بازند یاکدام زبانیکه بازند نزدیك است قرابت‌قریب دارد وفریدریك میولرعلاوه میکند که قرابت زبان پښتو بازند چنان است مثلیکه فارسی جدید با فارسی قدیم عصرهخامنشی‌ها قرابت دارد مگر ارنست ترومپ‌میگوید زبان‌پښتو شاخهٔ‌مستقل زبان آریائی بوده بین شعبهٔ هندی‌وایرانی ذریعهٔ نقل وانتقال شده‌است لهذا آثارهر دو شاخه‌دران‌دیده‌میشودونسبت

به شاخهٔ ایرانی به شاخهٔ هندی نزدیك تر است واین نظریهٔ تر ومپ راپروفیسر فون سپیگل وداکتر هارنل نیز تائید میکنند گریرسون ودکتور پال تیدوسکوی اطریشی نیز درینباب نظریات داشته و تحقیق کرده اند .

گرچه بنظر سطحی بین این دوفریق اختلاف جزئی دیده میشود مگر بر قدامت زبان پښتو همه متفق بوده واگر دقیق شویم این اختلاف نظریه هم ناشی از قدامت پښتو است چه باهر دوشاخه نزدیکی پښتو ثابت شده واین قرابت مساوی نتیجه میدهد که بااین هر دوشاخه مثل برادر ویانسبت به آنها بمنزلهٔ کاکا وپدر است نه پسر وبرادرزاده وهمین قرابت مساویست که اختلاف نظریه مذکور شده است .

این بود تعلق ورابطهٔ بین زبان پښتو ومستشرقین که شمهٔ از آن گفته شد ونمی شود تعداد مستشرقین وعلمائیرا که درین راه زحمت کشیده ورنج برده اند باین چندنفر منحصر نمود شاید بسااشخاص دیگری هم باشند که هنوز از نظریات وآثارشان بما اطلاعی نرسیده واز آنها واقف نباشیم وهم باید این کار راختم شده نه پنداریم چه این موضوع مهم ودلچسب هنوز درمرحلهٔ شباب وجوانی بوده می تواند برای مدت درازی علما وفضلای محقق راچه ازحیث تحقق علمی وچه از نقطهٔ نظر اهمیت خود موضوع بخود مشغول نماید .

وهم ممکن است این نهضت موجودهٔ زبان پښتو که درین دورهٔ درخشان شاه جوان ودیگر وطن خواهان ملت دوست ماروی کار است زیاده تر عطف توجه محققین وفضلای ملی رابخود معطوف نموده وممد شود که هر شخصی درین راز حمت کشیده ودامنهٔ این کاررامطابق بحسیات ونیات خود وسعت دهند و بسوی پیشرفت این نهضت ملی به نهایت بی صبری نگران باشند چنانچه ازیك مقالهٔ موسیو برتلز مستشرق معاصر روسی پروفیسر انجمن تحقیق زبان شناسی روسیه که در ۱۹۳۵ع بر یك مقالهٔ ابتدائی وسطحی من که درسالنامهٔ ۱۳۱۱ نشر شده تبصره نموده این مطلب بخوبی ظاهر می شود اومیگوید :

لازم است درنظر گرفته شود که افغانستان هم شروع کرده است به گذاشتن قدم اول درزمینهٔ زبان شناسی وآغاز نموده است به نشان دادن دلچسپی روز افزون به تحقیقات زبان شناسان اروپای غربی راجع بزبان پښتو . درسالنامهٔ مجلهٔ کابل (۱۳۱۱) که بتازگی درلیننگراد رسیده مقالهٔ مفصلی از قلم امین الله خان زمریالی درج شده که راجع بزبان پښتو ودر زبان پښتو میباشد درین مقاله که باید در بحث مفصلی عمیقانه تحت تدقیق گرفته شود نویسنده راجع به تحقیقات علمای اروپائی راجع بزبان پښتو بحث نموده تنقیدات شدیدی بر تحقیقات مزبور کرده وتنها دورن (۱) راتنقید نموده است راست است که نویسنده را درین مقاله تنها نظریات علمی راهنمائی نکرده بلکه دربسانقاط غرور ملیکه تحقیر شده اززبان او حرف میزند باوجود این دربسانقاط تبصره ها وملاحظات او کاملاً حقیقی بوده و می توان بااو در آن نکات متفق شد . این مقاله یك دلیل دیگری است برای اینکه کار کردن درین زمینه برای ما بکلی بی فائده نبوده ونمی توان تحقیقات مربوط به این زبان بسیار دلچسپ راختم شده دانست .

موسیو اونی د ولو فرانسوی وزیر مختار سابق فرانسه درکابل نیز درین تازگی ها کتابی

(۱) نویسندهٔ مقاله اشتباه کرده ـ بعضی تنقیدات بر مارکی ستر ن بوده نه بر دورن .

بنام افغانستان نوشته درصفحهٔ ۲۵۹ کتاب خود بعد از انکه بروضعیت وحالات سابقه وحالیهٔ افغان‌ها تبصره می نماید . از ادبیات وزبان پښتو نیز یادی نموده میگوید : ـ « از ین جهت اشعار خوشحال‌خان که تقریبا سه صد سال از ان میگذرد باجنبهٔ وطن خواهی ووحدت پسند یکه دارد نسبت باافغانستان دیروز بحال افغانستان امروز موافق تراست .

این احساسات ملی وغرور زبان‌مادری امروزدر اشعار «امین‌الله زمریالی» عضو انجمن ادبی کابل‌که ازان بعدها سخن خواهیم راند دیده می شود. چون این‌اشعاربرای احیای‌افتخار پښتو وقف شده بنظر ما بوجه نیکو شرح مختصر تاریخ زبان ملی افغان‌را مکمل میکنند .

این بود نظریات مستشرقین‌که بطور مختصر یعنی مشتی ازخروار درباب اصالت واهمیت‌زبان پښتو عرضه‌شد وهم‌نا گفته نماند که‌تحقیق وجستجوی‌ما دراصالت این زبان، مهمتروسهلتر است نسبت به نظریات وتحقیقات مستشرقین اروپا ، واگرما بازهم‌که‌بایددیگران وبیگانگان از ما استفاده میکردند از این زمینهٔ مساعد که بیگانگان برای ما آماده کرده اند وازین عصر طلائی ودر خشانیکه بتوجه شاه جوان ما تمام اسباب سعادت ونیک بختی‌ما فراهم است استفاده نمیکنیم گویا باطبیعت ستیزه میکنیم وحال انکه طبیعت بر هرگونه مقاومت غالب است ودرنتیجه‌یقین است که‌پشیمان بوده وخساره خواهیم‌دیدوازینجاست که شاعر حساس مامیخواهد به‌صریح‌ترین کلمات‌مارا ملتفت این امر نماید میگوید :

اې پښتو نه خپله ژبه ستا جوهر دی تامنلی خپل جو هردی په‌ایر و کښې

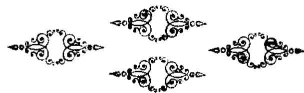
و لی هسی بیخبر ئی له خپل در نه چه‌پر دو یسی لاهو کړ‌ځان او بو کښې

«راورتی» دی قوا عد لیکی دژ بی ته خبر نه‌ئی د‌ځان په‌روخوشپو کښې

«مستتر»دی‌په‌ادبیاتو کښې کړاوکړی ته گډیږې دپر دیو په ودو کښې

دراخیر کلام طول‌عمر شاه‌جوان و نهضت‌وتعالی‌ملت افغان‌را نیازو باین فردبیان خودرا خاتمه میدهم.

تذکره یخپله‌ژبه بلبلان‌دهر چمن کړی که تیگوردی‌که‌ملتن‌دی‌یاسعدی هزاردا ستان

گرانبهاترین کتب پشتو «پته خزانه»

درسالنامهٔ ۱۳۱۹ موقعیکه «تاریخچهٔ سبکهای اشعارپښتو» رامی‌نوشتم، در آنجا در قسمت اشعارقدماء بچند صفحه کتابی حواله داده شده بود که بنام تذکرهٔ اولیا بزبان پښتو بعد از (۶۱۲ﻫ) از طرف سلیمان ماکو درارغسان قندهار ، همان اراکوزی تاریخی نوشته شده واثربس مهمی بود ، کهاشعار وسرودهای باستانی زبان را بدست ماداد ، صفحاتیکه از کتاب مذکور بدست افتاده بود ، عیناً عکس گرفته شده ، وضمیمهٔ همان کتاب کوچك گردید .

شاید خوانندگان محترم ، و کسانیکه به آثار ادبیهٔ باستانی وطن علاقه دارند ، ازمطالعهٔ آن دریافته باشند که زبان ملی‌ما ازنقطهٔ‌نظر ادب دارای بهترین وبرجسته ترین آثار است وشعرای قدیم این زبان هم خیلی سنجیده گوی ومتین و بدرجهٔ اول نمایندگان ذوق ملی وکلتور ما اند .

درین سالنامه هم‌میخواهم ، راجع‌بیك گنجینهٔ گرانبهای‌زبان‌ملی ، که صفحات تاریك ادب مارا روشن ونفایس ادبی آثار گذشتگان رابه نسل جدید می‌سپارد . چیزی بنگارم ، چون دروقت کشف این کتاب قیمت‌دار اکثرصفحات سالنامهٔ کابل بطبع رسیده ، ودرشرف نشر وتممیم است ، بنابران این مضمون من کوتاه‌تر ومختصر خواهد .

ممکن است اصل کتاب بزودی ازطبع برآید وبمطالعهٔ شوقمندان ادب ملی برسد، که اهمیت وچگونگی کتابرا عندالمطالعه تخمین کرده میتوانند .

این کتاب‌بعد ازاوراق تذکرهٔ سلیمان ماکو ، که‌چند سال‌پیش به کشف ونشرآن موفق گردیده بودم ، مهمترین کتب‌ادبیهٔ پښتو است ، که‌بنام‌پته خزانه (گنج‌پنهان) بسال ۱۱۴۱-۱۱۴۲ﻫ درقندهار ازطرف محمدبن داؤدخان بن‌قادر خان هوتك ، بامرواشارهٔ پادشاه‌جوان ومعارف‌دوست اعلیحضرت شاه‌حسین بن‌مرحوم‌حاجی میرویس‌خان نگاشته‌شده، محمد که‌نویسندهٔ درباروشخص ادیب وعالمی بود . کتاب خودرا بریك مقدمه وسه‌خزانه ویك‌خاتمه بنا نهاد ، در مقدمهٔ کتاب گوید ، که ازمدتی به‌تحقیق وکنجکاوی احوال‌شعرای پښتومشغول بودم ، چون اعلیحضرت شاه حسین ازین مقصد آگهی‌یافت ، تشویقم فرمود ، وباتمام کارم ترغیب داد ، همان بود که‌در مدت‌یکسال‌کتاب خودرا درسه خزانه‌نوشتم :

خزانهٔ اول : مشتمل برشرح حال واشعار قدما که‌بعد ازسنه (۱۰۰ﻫ) تاسال (۱۰۰۰ﻫ) گذشته اند .

خزانهٔ دوم : شرح حال واشعار معاصرین مؤلف .

خزانهٔ سوم : شرح حال‌واشعار نسوان شاعره .

نسخهٔ این کتاب دارای (۱۱۲) صفحه بوده ، که بسال ۱۳۰۳ھ بخط محمد عباس کاسی درشهر کویته بامرمرحوم حاجی محمد اکبر تاجر قندهاری از نسخهٔ استنساخ شد که برای سردار ادیب وعلمدوست مرحوم سردار مهردل خان‌مشرقی درسنه ۱۲۶۵ھ نوشته‌شده بود .

خزانهٔ اول

در خزانهٔ اول مؤلف مدقق مابحوالهٔ کتب واسنادموثوقه احوال واشعار سخنوران‌ذیل را آورده :

(۱)باباهو تکک ولدبارو متوفی ۷۴۰ھ(۲) ملکیار ولد هوتکک(۳) اسمعیل پسر بیتنیکه که‌درحدود ۴۰۰ھ حیات‌داشت واشعاروی راسلیمان‌ما کوهم می‌آورد (٤) خرشبون ولدسربن متوفی ٤١١ ھ (٥) متی‌ولدعباس متوفی ٦٦٨ ھ مولف کتاب دخدای مینه یعنی (عشق خدا) (٦) امیر کرور جهان پهلوان ولدامیر پولاد سوری غوری : که‌بسال (۱۳۹ھ) در مندیش غورپادشاه شده‌بود ، وقدیمترین شعرپښتو است که‌تاکنون بدست آمده (۷) اسعد بن محمد سوری‌متوفی ٤٢٥ھ دربغنی زمینداور ، مرثیهٔ امیرمحمد سوری را گفته . (۸) شکارند وی ولداحمد کوتوال فیروز کوه‌درمدح سلطان معزالدین محمدسام غوری قصیدهٔ دارد (۹) ابو محمدهاشم بن‌زیدالسروانی البستی متوفی ۲۹۷ھ (۱۰) شیخ تیمن ولد کاکړ در حدود ۵۰۰ھ میزیست (۱۱) شیخ بستان مؤلف‌بستان الاولیاءدر۹۹۸ھ (۱۲) امیرالفصحاء شیخ رضی لودی برادر زادهٔ شیخ حمیدلودی که‌بعد از ۳۰۰ھ درملتان حکمرانی داشت . (۱۳) نصر بن‌شیخ حمید مذکور (۱٤) شیخ عیسی معاصر شیر شاه سوری (۱٥) سلطان بهلول لودی متوفی ۸۹٤ھ (۱٦) خلیل‌خان نیازی معاصر سلطان موصوف (۱۷) خوشحال‌خان ختک‌معروف(۱۸) زرغون خان زمینداوری نورزی متوفی ۹۲۱ھ (۱۹) دوست محمد کاکړ ناظم کتاب‌غرغښت نامه در۹۲۹ھ (۲۰) رحمان بابامتوفی ۱۱۱۸ھ (۲۱) محمد صالح جلدک حدود ۹۰۰ھ (۲۲) علی سرور لودی حدود ۱۰۰۰ھ .

خزانهٔ دوم

که مشتمل احوال معاصرین مؤلف وسخنورانی است ، که بامؤلف رفیق وهمدم وانباز بوده اند ، واغلب آنهارا هم دیده بود ، ویا بالوسیله میشناخت :

(۲۳) ملا بازتوخی(۲٤) شاه حسین حکمدار عصر(۲٥) ملا زعفران‌مدارالمهام دربار مؤلف « گلدستهٔ زعفرانی » درطب (۲٦) محمدیونس خان صاحب‌دیوان شعر (۲۷) محمد گل مسعود (۲۸) عبدالقادرخان معروف صاحب دیوان اشعار(۲۹) صدراکابر دوران بهادرخان سپه سالار قندهار (۳۰) محمد صدیق (۳۱) ملا پیرمحمد میاجی مؤلف‌افضل‌الطرایق والفرایض

عالم دربار شاه محمود . (۳۲) الله یار افریدی صاحب دیوان شعر (۳۳) صدردوران بابوجان بابی ناظم قصص العاشقین . (۳٤) ربدی خان مهمند ولد غیاث خان ناظم محمودنامه درشرح حال مرحوم حاجی میرویس خان وفتوحات شاه محمود (۳۵) محمد عادل مؤلف روضهٔ ربانی (۳٦) محمد طاهر جمریانی (۳۷) محمد عمر خان (۳۸) محمد ایاز نیازی (۳۹) محمد حافظ مؤلف تحفهٔ واعظ (٤۰) نصرالدین خان اندړ صاحب دیوان اشعار (٤۱) ملا نورمحمدتوخی استاد دودمان میرویس خان مؤلف نافع مسلمین (٤۲) عبداللطیف اشکزی (٤۳) سپه سالار سیدال خان ناصر .

خزانهٔ سوم

خزانهٔ سوم شامل شرح حال واشعار شاعرات ذیل است : (٤٤) نازو توخي : دختر سلطان ملخی معروف که درعصر خود حکمدار بوده، ونازو درنسوان افغانی دارای شهرت ومقام بلندیست . وی مادر قاید معروف حاجی میرویس خان مرحوم است . (٤۵) حلیمه : دختر خوشحال خان معروف (٤٦) بی بی نیکبخته : که کتاب ارشاد الفقراء را (۹٦۹هـ) بزبان پښتو منظوم داشت (٤۷) بی بی زینب : دخترحاجی میرویس خان، که مرثیهٔ برادرش شاه محمود را گفته (٤۸) زرغونه : دختر دین محمدکاکړ ، خطاطه وعالمهٔ خوبی بود ، که بوستان سعدی رابسال (۹۰۳هـ) ترجمه ومنظوم داشت (٤۹) رابعه : معاصره بابرشاه درقندهار.

این بود نمودار مختصر مضامین کتاب که مؤلف دانشمند ، درسه خزانه بسی از جواهر زواهر زبان ملی را نگهداشته، ودرخاتمهٔ کتاب به شرح احوال دودمان وپدرادیب ودانشمند خویش می پردازد ، وضمناً هم شرحی از گذارشات حیات خود می‌دهد . که بصورت مجموع درین کتاب احوال (۵۱) نفرازسخنوران زبان ملی درج است .

علاوه برانکه این کتاب نفیس شرح حال بسی ازسخنوران گمنام زبان ملی رابدست میدهد وسرودهای باستانی این زبان را بما میسپارد ، ومارابه آثار اجداد وسلف نامور خویش رهنمائی میکند ، مزایای دیگری هم دارد که بصورت مختصر درینجا گذارش می یابد :

کتاب از نقطهٔ نثرزبان :

مؤلف کتاب محمد هوتك یکی از نویسندگان زبردست پښتو است که نثر وی درین کتاب ، سخت روان ودلچسپ وسلیس است ، درنثرهای قدیم پښتو ، قدیم‌ترین نثرها همان نگارش سلیمان ماکواست درتذکرهٔ اولیاء . ولی این نثربمراتب ازان روانتر وشیرین وهمچو آب زلال است . مدت دوسه صد سال پیش از عصر مؤلف در زبان پښتو سبك نگارشی موجود بود که آنرا سبك خیر البیان گوئیم ، زیرا نویسندهٔ اولین ومعرف این سبك

پیر روشن مؤلف خیرالبیان است . این سبك نیم منثور که ازطرف اخوند درویزه واتباعش اقتفا گردید ، عین تاعصر مؤلف‌ماموجود بود،ولی‌چون خالی ازتعقید وتکلف‌نبود، ذوق سلیم مؤلف آنرا قبول نکرد ، ودرکتاب خویش نثر روانی را مطابق به محاوره وگفتار عمو می زبان نوشت که خیلی پسندیده وروان ومحمود است .

درحقیقت نثر محمدهوتك مبدأ سبکی است که اکنون هم مادران مینویسیم ، وازنثر های سابقهٔ خوشحال‌خان وپیرمحمد کاکړ ، وافضل‌خان وعبدالقادر خان که‌درعیار دانش ،ومعرفةالافغانی وتاریخ مرصع وگلستان پښتو نوشته اند ، بمراتب بهتر وسلیس‌تر است .

مزایای لغوی کتاب :

گنجینهٔ ما از نقطهٔ نظر لغت پښتو هم بسیار وبسیار غنیمت وقابل استفاده است ، زیرا درسرود های قدیم بسی ازلغات وکلماتی آمده ، که اکنون بمرور دهور از میدان تداول دور رفته ومرده است . این‌کتاب مراتب تغلب‌السنهٔ‌دیگررا بزبان‌ملی دوره‌بدوره نشان‌میدهد ومی‌بینیم که درهر دوره لغات وکلمات اصلیهٔ زبان ازبین میرود ، وعوض آن کلمات زبانهای دیگرمی آید ، وجای اصلی‌را فرعی‌میگیرد، سرودهای کتاب که‌بهاقدم شعرای زبان‌منسوبست دارای بسی ازمواد غنیمتی‌است که‌درمرحلهٔ تکمیل زبان ، اکنون پس‌ازندگانی دادن همین کلمات احتیاج شدیدی داریم ، وباید زنده سازیم ، برای‌مثال‌برخی ازدرر گرانبهای لغوی این خزانه را ذکر میکنیم :

چندی = شاعر	خاتیځ = مشرق	لویدیځ = مغرب
برمل = پیشین	لرمل = نماز دیگر	ترمل = شام
نمزدك = مسجد	دریځ = منبر	واکمن = شاه
هسك = آسمان	بودتون = بتکده	زلما = جوانی
جنهی = گل	خنهون = افق	جګړن = اشکر
گروه = دین	من = اراده	تون = جای
اتل = پهلوان	رغا = بیزاری	ځلا = تابش

مزایای گرامری :

از نقطهٔ گرامر وتصریف وصور افعال ومصادر این کتاب مزایائی دارد ، که خیلی غنیمت وکار آمد است .

ازمطالعهٔ اشعار وآثارباستانی زبان برمی آید که بمرور چندین قرن ، این زبان‌بسی ازخواص تصریف وافعال خود را ازدست داده ، وهم بسی از مصادر آن از بین رفته است ریشه‌های مصادر زیاد اکنون درمحاورهٔ‌ما بصورمختلف صفتی واسمی موجود است ، که‌درزبان

قدیم ازخودمصدر ومشتقاتی داشت ، وهم مصادری‌درین اشعار آمده ، که‌بصورت مصادر وضعیهٔ زبان درقدیم وجود داشت ، ولی اکنون ماهمان مصادر وضعی‌راطور ترکیبی استعمال میکنیم .

مثلاً گانڼل (آراستن) وافعال آن‌مانند وگانړل(آراست) که اکنون گانه(زیور) موجود ، ولی مصدر ومشتقات آن ازبین‌رفته ، کذا ښکلل (تزئین) وافعال آن‌مانند و ښکلل (آراست) که اکنون ریشهٔ آن‌درصفت ښکلی(مزین،قشنگ)موجود،ولی‌مصدر باافعال‌خودمرده .

کذا یرغالل(تاختن) یونل(سفرکردن) رپل(اهتزاز) که‌تنهایرغل(تاخت) ویون(سفر) ورپ (تپش) مانده ولی مصادر باافعال آن ناپدید شده است .

همچنین بسی ازمواد غنیمت وکار آمد زبان را که اکنون ازمحاوره مهجور افتاده این کتاب برای‌ما حفظ کرده است .

کتاب از نقطهٔ‌تاریخ وطن:

علاوه برانکه سخنوران ومشاهیر ادبی وعلمی وطن را این کتاب بما نشان میدهد ازنقطهٔ‌نظر‌تاریخ مزایای‌مخصوصی‌دارد ، که‌بسی‌ازوقایع وقضایای مجهول‌را کشف‌وبسی‌از حقایق مشتبه‌را واضح میکند . نقاط تاریك ومجهول تاریخ‌وطن‌را ازاوایل استقرار اسلام تاعصر خود مؤلف ، بحواله وسندتشریح میکند . مثلاً

یك‌حصهٔ تاریك وحلقهٔ مفقودهٔ تاریخ دودمان سلاطین‌غوررا که‌مقارن سنهٔ(۱۰۰ه) است روشن می‌سازد ، وثابت میکند : که دران عصرها زبان دودمان سلاطین‌غور پښتو بود ، چنانچه امیرکروړ پسرامیرپولاد معروف بزبان‌پښتو شعر میگفته ، و مؤلف به‌حوالهٔ مصادر مهمهٔ‌تاریخی آنرا نقل کرده . ازشعر مذکور جغرافیای سلطنت آن پادشاهان نامداروطن معلوم میگردد ونقاط نفوذشانرا نشان‌میدهد، بسی‌ازمراکز مدنیت‌رادران عصرها ذکرمیکند ، درقسمت‌تاریخ شاهان لودی ملتان که مؤرخین جدید در افغانیت آنها مشتبه بودند ، این کتاب واضح میکند که‌سلاطین آل‌حمید لودی‌ملتان پښتو زبان بوده ، وافغانان صافند چنانچه مؤلف اشعار دو نفر شان‌را باوثوق روایات‌نقل کرده کذا اوضاع‌دربار وحکمرانی‌شاهان‌هوتکی‌را خوب‌شرح میدهد مجهولات این‌دورهٔ نزدیك تاریخ وطن‌را که‌تاکنون بمامکشوف نبوده ، تفصیل و توضیح میدهد مثلاً شرح وتاریخ اقدامات آزادی خواهانهٔ مرحوم حاجی‌میرویس خان را مفصلاً مینگارد شرح‌حال وسوانح آن مرحوم‌را بما میدهد ، و بسی ازناموران علمی‌وادبی وحربی دورهای متعدد تاریخ وطن‌را بما معرفی‌میکند . وبسی ازکتب نادریکه تاکنون نام‌آنرا نشنیده بودیم اسم می‌برد وازان اقتباس میکند ، حواله میدهد مثلاً :

تاریخ سوری محمدبن‌علی‌البستی . دخدای مینه مجموعهٔ سرودها ومناجات شیخ متی‌خلیل لرغونی پښتانه تالیف شیخ کته متی‌زی اخبار اللودی شیخ‌احمد بن‌سعیداللودی . غرغښت نامه

دوست‌محمد محمودنامه یاشهنامهٔ محمودی ازریدی خان مهمند . کلید کامرانی کامران خان ازسلسلهٔ اسلاف احمدشاه‌بابا وغیره کتب مهمی که درتاریخ ادب‌وعلم گرانبهاترین آثار ملیهٔ‌ما شمرده میشود . کذا درخزانهٔ سوم درشرح احوال واشعارنسوان شاعره ثابت‌میکند که زنان معصوم وعفیف افغانی‌هم دارای علم بودند ، ودرتاریخ ادب‌ملی موقعی ونامی‌دارند .

وثوق روایت وعنعنه :

مؤلف دانشمندما برویهٔ اساتید واسلاف همواره سند اقوال و نگارشات خودرا نشان میدهد ، یا ازکتابی نام می‌برد ، یا روایت شخصی را مدار تحریر میگرداند یا از مشاهدهٔ خود حکایه میکند .

درجملهٔ مآخذ واسناد کتبی‌مؤلف آثاری‌است که‌مابطور نمونه دربالا بعضی ازان‌را نام بردیم وبسی ازاشعار واحوال سخنوان‌را ازپدرخود روایت‌میکند، که‌اوهم‌شخص دانشمند و فاضل وادیبی بود .

چون مؤلف فاضل ، سخنی‌را بدون نشان‌دادن مأخذ وسند نیاورده ، واگر آورده هم مشاهدهٔ اوست ، بنابران گنجینهٔ ملی‌ما ازحیث وثوق عنعنه هم‌خیلی قوی‌است، ونگارشات مؤلف مرحوم ، مناط اعتبار شده میتواند .

این‌بود خلص معرفی کتاب که‌دربالا نموده‌شد چون فرصت‌کم وسالنامهٔ کابل هم نشر شدنی است ، بنابران از تفاصیل و آوردن نمونه های کلام شعراء وتشریح مفصل مزایای کتاب خود داری‌شد ، انشاءالله کتاب بزودی باحواشی وملحقات وترجمهٔ پارسی نشر ومورد استفادهٔ دوستداران ملیت قرار خواهد گرفت .

دراینجابرای نمونه ، چهارصفحه ازاصل نسخهٔ کتاب، گراورشده تاخوانندگان محترم آنرا از ملاحظه بگذرانند .

عبدالحی « حبیبی »

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و ثنا د هغه خدای لره چه انسان ئې په ژبه او بیان لوی کا او تمیز ئې
ورکا له نورو ژوندو په نطق او وینا سرلوړی او هغه کلام پاک ئې نازل کا په ډېر فصیح
بیان سره چه هغه تر ټولو بلیغ دی له کلامه د ټولو بلغاوو او فصحاوو [illegible] او
سپاس دی هغه ښاغلو ته چه [illegible] د هستی [illegible] او [illegible] دوی ګړیو
ښکاره دي دي په انسانانو [illegible] او [illegible] دنیا
ملهم دی درود نا محمد د [illegible] پیغمبر دی علیه الصلوات والسلام
چه حضرت ئې را ولېږلو [illegible] او رود د

بیت

دی دی رهبر د دنیا تر ده جار شم
دی دی ناجي د عقبا تر ده جار شم

د خدای رحمتونه دې وي د ده پر اولاد او اصحابو چه پر ایمان د هدی

عکس صفحهٔ اول نسخهٔ قلمی کتاب پټه‌خزانه تالیف محمد هوتك درسال ۱۱۴۱ ـ ۱۱۴۲ه

۱۸

ذکر د شیخ اسعد سوری علیه الرحمة — شیخ کته پکتاب کی د لرغونی پښتانه تاریخ سوری هسی نقل کا چه اسعد سوری پغور کی اوسیدی او هلته د سوری خاندان پادشاهی کی دیر عزتمند و شیخ اسعد د محمد زوی و چه پکال سنه ۴۲۵ هجری په بغنین کښی وفات سو شیخ اسعد علیه الرحمة دیر ښه اشعار ویل نقل کا چه سلطان محمود غزنوی پر غور باندی د امیر محمد سوری رحمة الله علیه سره جګړه وکړه او په آهنګرانو کی ی محصور کا په دی وقت شیخ اسعد هم د آهنګرانو په کوټ کی و بخته چه سلطان محمود علیه الرحمة امیر محمد سوری و نیو او بندی ی بوت غزنی ته نو امیر محمد سوری په خورا زړه ور او عادل او ضابط امیر و له غزنه د بند مړ سو او شیخ اسعد چه دوست و د امیر محمد سوری پر مرګ ی داسی ساندی وویلی چه یوه برخه ی چه قصیده په عربی ده

وله فی القصیده

د فلک له چارو څه وکړم کوکار — زمولوس هر ګل چه غاړی په بهار

هر غوټی چه په بیدیا شو بیده وکا — ریژوی ی پاڼی کاندی نار پنار

د بیرحمه د فلک چیره شنه کا — دیر سرونه کا تر تا ورولاندی زار

د والمن لسره توول پر یاسی حمرسی — د بی وتلو وینی لوی کاندی خونخوار

په لیبر مدی ژمری ریی ز نګلو کی — [illegible] تیرو جبار

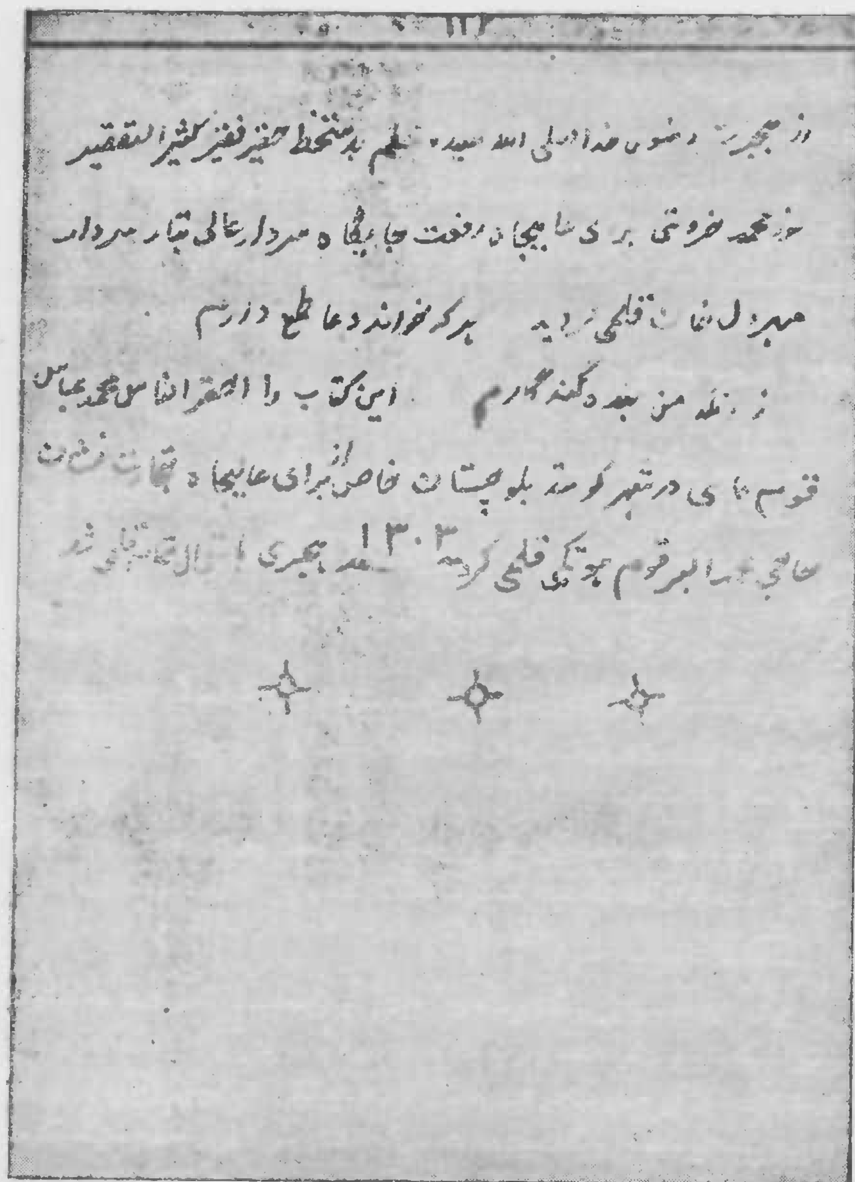
هم ی عشتی سکنی د ال دژو بلوزد — رستمان څنی څخلا کاندی پدار

په

عکس صفحهٔ (۱۸) پټه خزانه

د پادشاه عالم پناه دربار کښې نور علما او صالحان او لری افضل العلما ملا یار محمد هوتک
چه د پادشاه استاد دی لوی عالم دی په فقه کښې ی کتاب مسایل ارکان خمسه کښلی
دی بل لوی عالم د دې عصر چه د پادشاه ظل الله تر ظل لاندی شوی کا د تفسیر جامع
امام ملا محمد یونس توخی دی چه د ملا محمد اکبر زوی دی او د علومو تدریس کا او کتاب
د جامع فرایض ی کښلی دی په پښتو او بل عالم جامع الکمال ملا زعفران ترکی دی چه
مدار المهام او صدر الافاضل دی او د پادشاه ظل الله کښی لاس دی او د محمد چه د
پادشاه زوی دی استاد هم دی ملا زعفران په حکمت او ریاضی او طب کښې استاد دی
او ګڼه ستر زعفرانی ی په حکمت او طب کښې کښلی ده او کتاب په هم لیکلی دی او ستا لعه کړه
پادشاه ظل الله شاه حسین په جنګ کښې مرپنی دی او په میو لو دمما لګو کښې ګرندی
غلجو طوایفو تر غزنی پوری د د پادشاه مینی او چه ابدالیو کی تر هیتا ند او هرات
حکم کا په ۱۱۳۵ سنه هجری شاه حسین لښکر دکا او د بهادر خان په سالاری ی
دښال او بوب ولایت فتح کا او په کال ۱۱۳۹ سنه چه پادشاه ظل الله تر
دیره جات فتح کړل او تر ګومل ی ضبط کړل او س پر دغو ولو هو ده سکه چا
ده او حکم ی ساری پادشاه عالم پناه په دار ګښې د قندهار هغه قصر چه نارنج باغ دی

عکس صفحهٔ (۵۵) پته خزانه

در هجریه رسول خدا صلی الله علیه وسلم بدستخط حقیر فقیر کثیر التقصیر
[illegible] محمد خروتی برای عالیجاه رفعت جایگاه سردار عالی تبار سردار
[illegible] خان قلمی گردید هرکه خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنهگارم این کتاب را اضعف الناس محمد عباس
قوم [illegible] در شهر کویته بلوچستان خاص از برای عالیجاه [illegible]
[illegible] قوم [illegible] قلمی کرده ۱۳۰۳ سنه هجری [illegible] شد

عکس صفحهٔ (آخر) پټه خزانه

(بقیه ازصفحه ۱۲۸)

طیورخانه ها : ـ

درآخر سال ۱۳۱۸ تشکیل ودرسال ۱۳۱۹و۱۳۲۰ درصدد پیدایش طیور اقدامات وبالاخره در سال ۱۳۲۱ کار آن وسعت یافته ومتخصصین و عمله ومامورین کافی دران تعین شده است : ـ

احداث طیورخانه‌ها : ـ

۱ ـ طیورخانهٔ بینی‌حصار که‌سابقاً ساخته شده بود برای طیور موجوده غیر مکفی بوده وبالاخره حسب نقشهٔ تربیه‌خانه درجوار آن‌یك طیورخانهٔ جدید احداث وکار بزرگ آن بپایهٔ تکمیل رسیده است.

۲ ـ طیورخانهٔ چمن‌میرواعظ که‌سابقاًساخته‌شده‌بود وثانی‌متروك‌وبیکار مانده و ترمیم طلب شده‌بودترمیمات‌لازمهٔ آن‌تکمیل‌وبرای رهایش مرغ‌آبی هاتخصیص‌داده‌شده درامسال بمواضع مذکور نتیجهٔ خوبی گرفته شده‌است.

۳ ـ طیور خانهٔ عبدالغیل مشرقی که‌ازحیث آب‌و هوای تربیوی مفیدبوده یك تعداد قازها ازمرکز درآنجا اعزام ویك طیورخانهٔ عصری مطابق نقشهٔ مرتبه تعمیر وکار آن بپایهٔ تکمیل رسیده‌ودرنظر است که‌یك‌اندازه فیل‌مرغ هم‌ازمرکز بموضع مذکور نقل داده نگهداشت طیوردرآنجا وسعت داده شود.

قراریکه تجویز شده درموضع باریکاب سمت مشرقی نیز نگهداشت‌وتربیهٔ طیور درنظر بوده بموقعش اقدامات لازمه خواهد شد.

ولایت مزار شریف

الف : قوماندانی کوتوالی

۱ : ـ حمام‌محبس جدید که‌ناتکمیل بود قرار نقشه درسال جاری اکمال گردیده.

۲ : ـ منزل‌اول وچهاربرج پهره‌دارخانهٔ خارج‌محبس طور پخته‌کاری تکمیل‌شده.

۳ : ـ احاطهٔ اطراف محبس که‌به‌حدود(۵۰)جریب مربع زمین است دیوارآن به‌ارتفاع سه‌متر بلند شده.

٤ : ـ امور صناعتی‌محبس ازقبیل سترنجی‌بافی، نجاری، سراجی، کرباس‌بافی، آهنگری بکار انداخته شده وکارآن رو به توسعه میباشد.

ب: مدیریت زراعت

اجراآتیکه به‌شعبهٔ زراعت درسال‌جاری بعمل آمده عبارت‌ازغرس«۵۵۲۰٤» نهال‌مثمر وغیرمثمر درباغ های ذخیره مربوط ولایت بوده.

ج: ماموریت معادن

۱ :ـ علاوه بر معدن های مکشوفهٔ سال گذشته چندی قبل یك معدن نمك در چهار بولك کشف شده .

۲ :ـ درفروش نمك نظر به سال گذشته مقدار «۱۷٦۸۲» سیر ترئید بعمل آمده .

د : ریاست بلدیه

۱ :ـ پخته کاری سرك دورهٔ جنوب غرب روضهٔ شریف طول ۲۰۰/۱۰ متر عرض ۲۵ متر جمله ۵۰۰۲/۵۰ مربع متر

۲ :ـ پخته کاری جوی دورهٔ جنوب غرب روضهٔ شریف طول ۲۰۰/۱۰ متر عرض ۱/۳۰ متر

۳ :ـ کانکریت پیاده روها دورهٔ جنوب غرب روضهٔ شریف طول ۸۰/۵۰ متر عرض ۱/٦۵ متر جمله ۱۳۲/۸۲ مربع متر

٤ :ـ ریگ اندازی جادهٔ کابل دورهٔ جنوب غرب روضهٔ شریف طول ۱٦۵/۰۰ متر عرض ۸/۰۰ متر جمله ۱۳۲۰/۰۰ مربع متر

۵ :ـ پخته کاری سرك سمت شمال باغ تفریحی که متصل بجادهٔ بلخ است طول ۱۲۵/۰۰ متر عرض ۱۰/۱۵ جمله ۱۲٦۸/۷۵ مربع متر

٦ :ـ استر وسفیده کاری ورنگمالی مقبرهٔ سلاطین با کتارهٔ زینه‌های آن و آهن پوش بام مذکور باسطح سقف .

۷ :ـ ترمیمات وسفیده کاری مدرسهٔ مسجد خواجه‌خیران .

۸ :ـ خام کاری سرك جدید جادهٔ کابل طول ۸۰۰/۰۰ متر عرض ۲۵/۰۰ متر جمله ۲۰۰۰۰ مربع متر .

۹ :ـ خام کاری سرك که در سمت شمال جادهٔ بلخ کشیده شده طول ۱٦٤/۵۰ متر عرض ۱۰/۲۰ متر جمله ۱٦۷۷/۹۰ مربع متر .

۱۰ :ـ هموار کاری سمت شمالی جادهٔ بلخ .

۱۱ :ـ ترمیمات مسجد نور دیوان بیگی .

۱۲ :ـ تعمیر جدید مسجد سابقهٔ چوب فروشی .

۱۳ :ـ مسجد شریف جادهٔ بلخ که کار آن درسال گذشته بصورت پخته کاری جاری گردیده بود امسال تکمیل گردیده .

هـ : ریاست روضهٔ شریف:

۱ :ـ کار تعمیر و کاشی کاری دروازهٔ سمت جنوبی روضهٔ مطهره .

دا عکس د مزار شریف د عسکری قوماندانۍ نوی ودانۍ له لمرخاته خواخخه ښئي چه د فرقې د قرارگاه ځینې ملحقات او د ارکان
د دوائرو یوه برخه ودانۍ هم دشاله خوامعلو میږی

داعکس د مزارشریف د عسکری قوماندانۍ دنوی ودانۍ منظره دشمالي اوشرقي خواڅخه ښئي اوکلوب هم سره له ځينو ودانيو چه
له قرارگاه سره ارتباط لري ښکاره کيږي

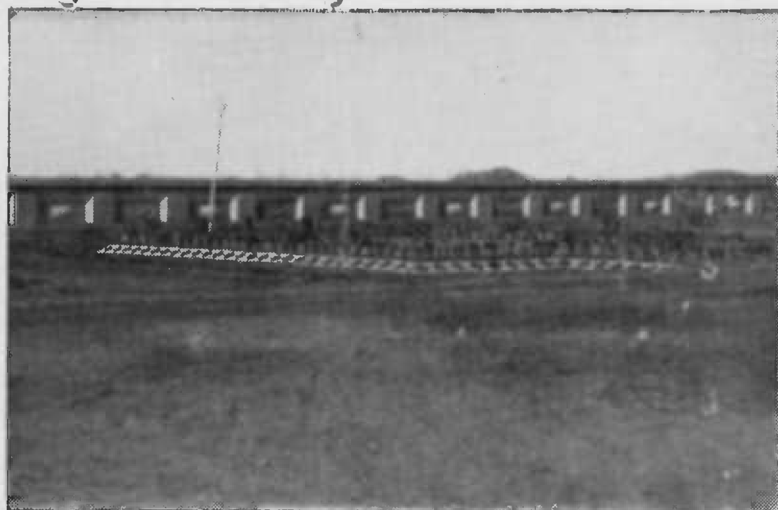
دمزار شریف دعسکری قوماندانۍ نوی ودانۍ چه ضمناً دعسکری قوماندانۍ دقرارگاه
دودانۍ یوه‌خواهم لیدل کیږي۔

دمزارشریف دعسکری کلوب او دقوماندانۍ د شمالی خوا د دیوالمنظره چه ضمناً
دیوی صفی(تنگاچی)منظره هم ښئی

دسمت شمالی د نوو ودانیو څخه د سرای خواجه ښوونځی

د مزارشریف دعسکری قوماندانۍ د نوی ودانۍ منظره له امریریوا ته خوا او دودانۍ
د شاله لوری څخه

د شبرغان جامع
مسجدچه د جنوب
له خوا ئي عکس
اخیستل شویدی.

دشیرغان دجامع
مسجدمنځنۍدروازه.

د مزار شریف
د دار الحکومګی
لهتوو ودانیوڅخه.

د سرپل د نوی بازاریوه برخه

د سرپل د بلدیي باغ او ودانی

۲ :- کار ترمیم کاشی‌کاری های اطراف روضهٔ شریف که بعضی حصه های آن که خراب شده ترمیم گردیده .

و : مدیریت فوایدعامه :

۱ :- تعمیر هوتل جدید که امرساختمان آن قبلاً ازمقامات صلاحیت‌دار بانقشهٔ مرتبه واصل ودرجادهٔ بلخ موضع آن تعیین گردیده‌بود . بتاریخ ۱۸ اسدسال جاری کارمذکور شروع وتا۱۹ قوس کارسنگ کاری آن تمام ونسبت به حلول زمستان باقی کار آن ملتوی گذاشته‌شده .

۲ :- تعمیر شفاخانهٔ مستورات نیز که یکی‌ازتعمیرات مهم وعصری بوده نقشه وبرآورد آن از مقامات ذی صلاحیت واصل وتعمیر مذکور متصل شفا خانهٔ ملکی تعین وبتاریخ ۱۰ اسد سال جاری‌امورتهداب گذاری آن افتتاح وشروع بکارشده کهالی برج قوس‌کارسنگ‌کاری مذکورتمام وعلاوه‌باندازهٔ چهل‌وپنج الی پنجاه سانتی‌حصهٔ خشت کاری آن‌نیز کار کرده شده باقی کارات تعمیر مذکور بواسطهٔ حلول سرما معطل گردید .

۳ :- تعمیر یك گدام برای تقریباً دو هزار خروار غله که موضع آن به چهار سرك مرکز ولایت میباشد کار آن از برج اسد سال جاری شروع والی برج قوس حصهٔ کار سنگ کاری تعمیر مذکور بالکل تمام وحصهٔ خشت کاری آن تابه کرسی‌تکمیل وبعضی جا ازچهل وپنج الی شصت سانتی بالای کرسی خشت کاری هم شده متباقیهٔ کارآن از حیث رسیدن ایام سرما معطل گذاشته شده .

٤ :- در ارض راه بین مزار وتاشقرغان ، ایبك هشت باب کوته های معابر نیز برحسب نقشهٔ مهندس تعمیر ومکمل گردیده .

ز : حکومت کلان شبرغان :

۱ :- تعمیر مسجد جامع شهرنوشبرغان که دوسال‌قبل تحت‌تعمیر گرفته شده‌بود درهذه‌السنه باتعمیر حجره های الحاقیه واحاطهٔ آن بپایهٔ تکمیل رسیده .

۲ :- درجاده های سمت‌غربی‌وشرقی‌وجنوبی‌وشمالی‌شهرجدیدشبرغان برعلاوهٔ «۱۵۵» باب دکانهائیکه درسال گذشته آباد شده بود «۱۲۷» باب دکان دیگر مطابق نقشهٔ مهندسی تکمیل وآباد شده وبه تعداد پنجاه باب دیگر بدرجهٔ خرند وپرکاری رسیده بواسطهٔ حلول زمستان فعلاً کارات آن معطل است .

۳ :- درجادهٔ سمت غربی شهرنوشبرغان دو دربندحویلی عصری به‌معهٔ‌سراچه مطابق نقشهٔ مهندسی که درسنهٔ گذشته تحت تعمیر گرفته شده بود در سال جاری باقیماندهٔ کارات آن تکمیل شده است .

٤ :- درجادهٔ سمت غربی شهر نوشبرغان که یك باب سرای تجارتی مطابق نقشهٔ مهندسی تحت تعمیر گرفته شده بود کارهای عمدهٔ آن باتمام رسیده بقیهٔ کارات آن بواسطهٔ سردی هوا فعلاً معطل است .

٥ :- تعمیر جدید حکومتی کلان شبرغان که برطبق نقشه مهندسی تحت ساختمان گرفته شده بود درهذه السنه ۱۳۲۱ کارات عمدهٔ آن تمام شده برخی کارات معماری آن ازقبیل استر وسفیده کاری که باقیمانده بواسطهٔ سردی هوا فعلاً معطل است و کارهای نجاری آن مثل نصب دروازه ها وغیره تحت جریان است .

٦ :- درحکومتی سرپل ، تعمیر بلدیهٔ آنجا که درسال گذشته مطابق نقشهٔ مهندسی بطور آهن پوش تحت ساختمان گرفته شده بود بدون کارنجاری مسطح اطاق ها و دهلیز دیگر کارات آن درهذه السنه ۱۳۲۱ تمام شده است .

۷ :- تعمیر الحاقیهٔ عمارت بلدیهٔ مذکور که درین اواخر شروع شده بود الی درجهٔ خرند کارشده فعلاً کارات باقیماندهٔ آن بواسطهٔ سردی هوا معطل است .

۸ :- دربازارجدید شهر سرپل به تعداد «٥۹» باب دکان مطابق نقشهٔ مهندسی درسال جاری تحت ساختمان گرفته شده بود بالکل کارات آن تمام ومورد استفاده واقع شده است .

۹ :- درحکومتی آقچه بموضع «چکش سربند» یك بند آب بطور ریخته کاری ساخته شده و کار آن بالکل تمام شده که تعمیر بند مذکور باعث استفادهٔ اهالی گردیده واکنون تقسیمات حق آبهٔ اهالی زارعین حکومتی مذکور از روی استحقاق مالیه بصورت صحیح تعین و حصهٔ هرکدام درمجرای آن درجریان افتاده وازین رهگذر شکایات وارده رفع گردیده است .

۱۰ :- درحکومتی سرپل یك باغ عمومی مرتبه دار درکنار دریا طبق نقشهٔ مهندسی تاسیس واکمال گردیده .

ح :- درمرکز حکومت کلان بلخ برای بلدیهٔ آنجا یك تعمیر بصورت عصری طبق نقشهٔ مهندسی که الی کرسی قبلاً کار شده بود درسال جاری کار باقیماندهٔ آن شروع وبپایهٔ تکمیل رسیده است .

خلص اجراآت بلدیهٔ بلخمری

مرمتکاری سرك وغیره :

۱ :- خامه وسنگ کاری سمت چپ دریا از حد سرك مزارشریف الی پل سیلبر .

۲ :- « « نیمهٔ سرك سمت چپ ازحد پل سیلبر الی مقابل حکومت .

۳ :- « « سرك دوصد کوتی ازسرك بندبرق الی نهر بالا دوری .

٤ : ـ خامه وسنگ کاری سرك افقی کوتی ازسرك خان آباد الی نهر بالا دوری
٥ : ـ » » » بین » ازحد نهر الی راهرو باغ هوتل .
٦ : ـ » » » میانه » » » » » کوتی
٧ : ـ » » افقی دوم ازسرك خان آباد الی سرك میانه دوصد کوتی .
٨ : ـ » » مشرقی دوصد کوتی ازسرك بند برق الی نهر بالادوری .
٩ : ـ سنگ کاری لب دریا ازحد صفحهٔ مربع الی صفحهٔ مدور اخیر باغ ذخیره .

نهال شانی :

١ : ـ غرس یك تعداد نهال به خندق متصل برقی خانهٔ سابق .
٢ : ـ غرس نهال وتشکیل یك جنگل وسیع ازحد قوریه خانهٔ اشجار الی قریب کافر قلعه .
٣ : ـ احداث یك جنگل وسیع ازحد بند برق الی سرك سابق پلخمری ومتصل باغ ذخیره .
٤ : ـ قوریهٔ اشجار مثمر وغیر مثمر وبته های مختلف به اندازهٔ شش جریب زمین .
٥ : ـ زرع تر کاری به اندازهٔ کفایت .

عمرانات :

١ : ـ تعمیر یك مسجد جدید طور پخته کاری بسمت غرب جنوب فابریکه توسط شعبهٔ تعمیرات .
٢ : ـ ترمیم مسجد جامع بازار وساختمان کوته های نشیمن امام وغیره .
٣ : ـ تعمیر یك تحویلخانه وطویله جهت حیوانات .
٤ : ـ نصب پایه های سمنتی لین برق در جادهٔ بند برق ازحد فابریکهٔ برق الی بازارودوسرك مزارشریف ازحد فابریکهٔ برق الی فابریکهٔ نساجی وسرك سمت چپ دریا وسرك های بین کوتی های سمت چپ دریا .

ریاست تنظیمهٔ ولایت جنوبی

١ : ـ در حصهٔ جنوب شرقی شهر گردیز وحدود تپهٔ بادآسیا وتپهٔ ریگ یکباغ عمومی بنام (نوموړی باغ) که تقریباً (٤٠) جریب زمین میباشد احداث ودرباغ مذکور یك تعداد نهال غرس ودرآن میدانهای سپورت ومیدانهای اتن ملی وغیره ترتیب وسرکها و خیابانها به آن ساخته شده است .

٢ : ـ دربین باغ مذکور یك چشمه که بنام چشمهٔ ماران معروف بود ، چشمهٔ مذکور را بصورت یك حوض بسیار خوب برای شناوری ساخته وبنام (دکبانو چینه) مسمی شده است .

٣ : ـ دربین تپه ریگ وتپهٔ باد آسیاب طرف جنوب شرق (نوموړی باغ) در سر یك تپهٔ دیگر که آثار یك مسجد قدیمی معلوم می شد در سال جاری یك مسجد پخته کاری بسیار

اعلی ساخته وبنام (سپین جماعت) موسوم شده است .

٤ : ـ طرف شمال غرب تعمیر نایب الحکومگی یك میدان سپورت اساسی با میدان تینس، پخته کاری ومیدان رنگ تینس احداث وهم بسمت شمال تعمیر مذکور یك میدان بسیار کلان برای هاکی، فت بال ، والی بال ودیگر بازیها واتن ملی ساخته شده .

٥ : ـ تعمیر ستیشن رادیوی گردیز که طرف شمال شرق تعمیر ولایت واقع ودر سالهای گذشته بنا گردیده بود درسال حاضر کار آن به پایهٔ تکمیل رسیده است .

٦ : ـ تعمیر یك حمام در گردیز که در سال گذشته بناء ودر هذه السنه کار آن قریب باختتام است .

٧ : ـ درحکومت ارگون یك مسجد جامع بناء ویك حصهٔ کار آن تمام شده است .

٨ : ـ باغیکه قبلاً بدور تعمیر نایب الحکومگی احداث گردیده بود بنام (مینوی باغ) مسما ویك اندازه کار آن ازقبیل نهال شانی و کبل کاری وساختن خیابانها وغیره در آن بعمل آمده است .

٩ : ـ باغ ولایت که خیلی خورد ودیوار های آن قسم معمولی ساخته شده بود درهذ السنه یکحصه زمین طرف جنوبی آن در وسعت باغ مذکور درآورده شده ودیوار های آن طور عصری تکمیل ودر بین آن دو حوض پخته کاری نیز ساخته شده است که حوض های مذکور دارای فواره ها نیز بوده وخیابانهای آن درسال جاری بپایهٔ تکمیل رسیده وباغ مذکور بصورت کلی یك رونق خوبی رابخود گرفته است .

١٠ :ـ چون درسابق جهة انعقاد جرگه های قومی ومجالس اعیاد وجشن ها وغیره جای لازمه موجود نبود امسال دربین باغ ولایت یك چوبترهٔ کلان که در آن گنجایش نفری زیادی بعمل می آید بصورت مرغوب تعمیر گردیده است .

١١ : ـ تعمیر جای نایب الحکومگی که دارای نواقص زیاد بود ، درهذالسنه تمام نواقص آن تکمیل ودربین حویلی آن یك حوض پخته کاری که حائز فواره بوده ساخته شده ، و علاوتاً یك جویچهٔ آب از کاریز سرکاری جدیدا دربین حویلی جای مذکور آورده شده که آب آن بطرف جنوب باغ جریان میابد .

١٢ سیم گلکاری ، رنگمالی هوتل گردیز بصورت صحیح ترمیم وضمناً تشنابهای آن که معمولی بود بصورت عصری تعمیر و کالکین های طرف شمال منزل دوم هوتل مذکور دولا شده است .

١٣ : ـ سطح اطاقهای مکتب گردیز عموماً سندله شده است .

١٤ : ـ باغ عمومی خوست که در سال ١٣٢٠ احداث شده بود ، در هذالسنه تهداب دیوار های آن سنگ کاری وهم بعضی هموار کاری در باغ مذکور بعمل آمده است .

۱۵ : ـ دوتهانه در حصهٔ درنگ ودولت خان جهت بودوباش نفری تهانه داران تعمیر شده است .

۱۶ : ـ طرف شرق نوموړی باغ ازبرای آبیاری باغ مذکور یك کاریز شروع وکار آن قریب الاختتام است .

۱۷ : ـ لین تیلفون بندر پټان ، چمکنی ، وپیواړ ، جاجی ، ومیدان خوله ، منګل جدید تمدید گردیده است .

امور حکومت اعلای میمنه

۱ :ـ از مربوطات حکومت اعلای میمنه نفری که از قلم مانده بود وداخل احصائیه شده (۲٤۰۰) نفر .

۲ :ـ در شق عدلیه : محصول وثایق محکمهٔ ابتدائیه ومرافعهٔ مرکز ومحکمهٔ ابتدائیهٔ اندخوی وپښتونکوت وبلچراغ وتگاب وقیصار الی ۱۵ برج قوس مبلغ (۷۵۲۱۲) افغانی .

۳ :ـ در شق مالیه : به نسبت عمل ۱۳۲۰ در عایدات مواشی سال جاری مبلغ ۵۵۸۹۳/۳۹ افغانی افزود بعمل آمده .

٤ :ـ نظر به سال گذشته در سال جاری به محصول خانواری وجوازی واصنافی مبلغ ۲۱۹۲/۹٤ افغانی تـزئید بعمل آمده .

۵ :ـ شق فوائد عامه : ازسرك میمنه حدبخش مزارشریف الی سرك حدبخش ولایت هرات برای نفری معابر بیست وسه اطاق تعمیر وهفت چاه حفر گردیده .

٦ :ـ درحصهٔ حکومت پښتونکوت بسرك عمومی ده پل ، آباد وپخته کاری شده .

۷ :ـ شق معدن : درهذه السنه به تعداد دولك خشت نمك ازمعدن اضافه استخراج وبه عایدات آن نظر به سال گذشته از ابتدای سال جاری الی ۲۰ برج جدی مبلغ ۲۰۰۷۰۳ـ افغانی تزئید بعمل آمده .

۸ :ـ شق زراعت : دراجارهٔ زمین های لامالك اندخوی در سال جاری ۱۰۷۰۱٦ ـ افغانی افزود بعمل آمده .

۹ :ـ یك مقدار تخم پیله ازولایت هرات وارد وبرای تربیه وترویج بین اهالی تقسیم ونتیجهٔ خوبی گرفته شده .

۱۰ :ـ یك اندازه تخم بلوط وارچه که ازمرکز برای بذر فرستاده شده بود درمواضع لازمهٔ جنگلات قیصار وبلچراغ افشانده شده .

۱۱ :ـ بمواضع لازمهٔ جنگلات یکمقدار مکفی پسته بذر گردیده .

۱۲ :ـ یك مقدار تخم ناجوازهرات خواسته وجهت افشاندن بحکومات مربوطه تقسیم گردیده .

۱۳ :- باندازهٔ (٤٦١٣١) جریب زمین زه ملخ کشف و (۳۲۱٦۱) جریب زمین تحت عملیات و خاك پوشی آورده شده .

١٤ :- درسال جاری بمربوطات حکومت اعلای میمنه (۷٦۳۷۲۹ ½) اصله نهال مثمر وغیرمثمر غرس گردیده .

١٥ :- شق معارف : در مکاتیب مربوط حکومت اعلای میمنه در هذه السنه (۳۷۸) نفر طلبهٔ جدید گرفته شده

١٦ :- تعمیر یك مکتب در حکومتی گرزیوان برای طلاب معارف .

١٧ :- درمحصول گمرکی میمنه نسبت بسال گذشته درهذه السنه (۲۷۷٥۷) افغانی تزئید بعمل آمده .

١٨ :- شق حمل و نقل : در عایدات محصول حمل ونقل نسبت بسال گذشته در سال جاری الی اخیر برج قوس (۳٥١۷) افغانی تزئید بعمل آمده .

ریاست شورای ملی

الف : - تصویب موازنهٔ بودجهٔ سال ۱۳۲۱ .

ب - تصویب اصولنامه ها :

۱ـ اصولنامهٔ تجارتی .
۲ـ « دفاتر تجارتی .
۳ـ « ثبت تجارت .
٤ـ « افلاس وورشکست .
٥ـ « دلالی .

ج - ضمایم :

۱ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ حاضری ورخصتی مامورین در موضوع اضافهٔ رخصت متعینهٔ مریضی مأمورین که بر خصت تفریحی استحقاقی محسوب شود .
۲ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ محصولات بلدیه درموضوع ثبت قراردادکرایه وقیمت تکت دوافغانی .
۳ـ « « مدیریت های مامورین تبدیل اصل ۱۰ .
٤ـ « « تعرفهٔ گمرکی اخذ محصول صادراتی پوستین وپوستینچه .
٥ـ ضمایم اصولنامه های پوست وتلگراف درتزئید وتعدیل محصولات پستی وتلگرافی وتیلفونی ومعاشات پسته رسانها وپیاده های لین وتیلفون .
٦ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ مکلفیت عسکری توضیح اقارب شخص بیکس
۷ـ « « اطاقهای تجارت تعدیل حصهٔ الف اصل ۱۷ .

۸ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ حاضری ورخصتی مأمورین تبدیل حصهٔ (ب) اصل ۱۷ راجع برخصت تفریحی مامورین .

د :ـ مادهٔ واحده درممنوعیت صدور اتومبیل ولوازم آن ازداخل مملکت بخارج .

ه :ـ درموضوع تحت چلند گذاشتن یك اندازه ازنوت‌های رقم یکصدافغانی ، پنجاه افغانی وده افغانیگی خزینهٔ پس انداز .

ریاست اعیان

الف ـ اصولنامه ها :

۱ـ لایحهٔ اصولنامهٔ تجارت .

۲ـ « « ثبت تجارت .

۳ـ « « دفاتر تجارتی .

٤ـ « « دلالی .

۵ـ « « افلاس وورشکست .

٦ـ « راجع به‌تزئید معاش پسته رسانها .

ب ـ ضمایم :

۱ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ اطاق های تجارت تبدیل حصهٔ الف اصل ۱۷ .

۲ـ « « محصولات بلدیه .

۳ـ « « حاضری ورخصتی مامورین .

٤ـ « « مکلفیت عسکری تعدیل اصل (۲۲) اصولنامهٔ مذکور .

۵ـ « « مدیریت های مامورین تبدیل اصل (۱۰) اصولنامهٔ مذکور .

٦ـ « « تعرفهٔ گمرك راجع به‌محصول پوستین و پوستینچه .

۷ـ « « « « « « شیرین بویه .

اعطای نشان

بموجب فرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۵۳ مورخهٔ ۷ جوزای ۱۳۲۱ یکدانه‌نشان خدمت برای ب ، فضل محمد خان بلو کمشر غند سوار فرقهٔ شاهی .

بموجب فرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۳۰۱ مورخهٔ ۱٤ جوزای ۱۳۲۱ یکدانه‌نشان دوم معارف برای داکتر گریفه مدیر سابق مکتب نجات .

بموجب فرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۱۳۱۷ مورخهٔ ۲۳ عقرب ۱۳۲۰ یکدانه نشان درجه اول استور برای ع ، ش محمد احسانخان قوماندان قوای هوائی .

بموجب فرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۱۳۱۸ مورخهٔ ۲۳ عقرب ۱۳۲۰ یکدانه نشان درجه دوم استور برای ح ، غلام دستگیر خان مدیر مکتب هوابازی .

بموجب فرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۱۷۵۶ مورخهٔ ۱۵ قوس ۱۳۲۱ یکدانه نشان استور درجه سوم برای مستر ویست سر کردهٔ هیئت اعزامی ژئولوژیکل سروی آف اندیا در افغانستان !

اجراآت بانك ملی افغان

درجریان سال ۱۳۲۱ محاربهٔ اروپا نه تنها قطع نگردید بلکه درحصص مختلف دنیا روز بروز توسعه یافته وتقریباً شکل جنگ بین المللی رااختیار نموده ـ بعضی ممالك امریکای جنوبی عراق وحکومت نانکنگ نیز بتدریج داخل محاربه گردیده ملل مختلفهٔ عالم دراین جنگ خانمانسوز اشتراك ورزیده اند ـ طبیعی است که وضعیت اقتصادی ممالك بیطرف مخصوصاً افغانستان ازاین اوضاع خیلی متأثر گردیده وبه سبب مسدود گردیدن طرق مواصلات رفت وآمد مال التجاره تقریباً مسدود وممتنع میگردد .

در مقابل این اوضاع ومشکلات روز افزون ازقبیل قلت وسایل حمل ونقل ـ انسداد طرق ووضع قیود مؤکد برواردات وصادرات درممالك مختلفه ـ صادرات پیدا وار افغانی وواردات ما یحتاج مملکت ازخارج بمشکلات بیشتری نسبت بسال های گذشته دچار گردید .

درعین حال درتابستان امسال بحرانی درتجارت قره قلی (که اکنون بازار آن منحصر بامریکا گردیده) روداد ـ اگرچه بانکملی دراثر تجارب چندساله ازماهیت اینگونه بحرانهای قره قلی اطلاع داشته میداند که چارهٔ حقیقی آن تحمل وانتظار طی شدن کساد بازار است ودر این دفعه نیز همین سیاست مفید راپیروی نموده اما چون وقوع بحران مرادف باکساد عمومی تجارت مملکت بوده شرکتهای تجارتی تاحدی ازان متأثر گردیدند ر ویهمرفته دراین سال ازطرف بانك ودوائر ملی برای تخفیف تأثیرات اقتصادی حرب باقدامات مقتضیه تشبث شده است که رؤس آنراماذیلاً بانهایت اختصار درطی موادذیل به نظر خوانندگان میرسانیم.

صنایع : درترقی وبهبودی امور فابریکهٔ قندسازی چه ازحیث تهیهٔ موادخام وچه ازحیث بهبودی امور اداری وازدیاد درتولید شکر اقدامات لازمه گرفته شده بود متأسفانه در اثر بروز امراض نباتی درمقدار مواد اولیهٔ (لبلبو) تناقص واقع شده واز ۳۹۰۰ تن شکر که در سنه ۱۳۲۰ حاصل داده درهذه السنه ۱۳۲۱ ازبیست ویك هزار تن لبلبو درحدود ۲۹۴۴ تن شکر تولید نموده ومدت جریان کار آن درمقابل ٤٤ روز درسنه ۱۳۲۰ عبارت از ۳۱ ـ روز وشش ساعت بوده وازحیث صفت وجنسیت استحصالات آن بهتر گردید واما مادهٔ قندی لبلبو از ۱۷ فیصد سالهای گذشته به ۱٤/۲۹ فیصد تنزل نموده است .

بسته کاری فابریکهٔ نساجی پلخمری درسال ۱۳۲۱ بپایهٔ تکمیل رسیده وتنهاچیزیکه بکارانداختن آنرا تااین‌اواخر بتعویق انداخته بود قلت عمله بوده که‌از طرف شعبه صناعتی بانکملی اقدامات جدی گرفته شده وهمه‌روزه یکعدهٔ زیادعمله بامعاشات خوب وشرایط‌مناسبی استخدام وبه‌پلخمری اعزام میگردد ازقرار معلوم فابریکهٔ مذکور تکمیل وحصهٔ نختابی آن که‌عبارت از ۱۵۰۰۰ دوك‌است‌بکار افتاده حصهٔ‌بافت آن که‌درحدود ۵۰۰ دستگاه میشودنیز متدرجاً بکارآغازنموده وامید میرود که قسمت‌مهم احتیاجات پارچهٔ نخی را که‌قلت آن محسوس است‌ازین‌رهگذررفع نماید - تولید فابریکهٔ نساجی جبل‌السراج وفابریکهٔ پشمینه‌بافی کابل نیزدرافزایش میباشد خوشبختانه مملکت‌ما اگرچه درین اواخر ازحیث تولیدصنعتی دچار انحطاط گردیده اما درحصص مختلف مملکت یکسلسله صنایع‌دستی وطنی وجود دارد که‌برای احیاء وتوسعهٔ این‌صنایع‌سرمایهٔ کافی‌پنبه واقدامات جدی ازطرف وزارت اقتصادملی وبانکملی بعمل آمده وشرکت کمك صنایع دستی برای همین مقصد تشکیل گردیده ودرهذه‌السنه‌درولایات کابل وسمت‌مشرقی نتائج رضائیت بخشی‌حاصل نموده .

بانکملی دراین موقع که‌سرمایهٔ شرکتها باموال خریداری سنوات گذشته مصروف بوده بازهم در سال ۱۳۲۱ برای موفق ساختن شرکت ها جهت خرید مواد خام داخلی از معاونت بانها بصورت اعطای قرضه وکریدت خود داری ننموده و حتی‌الامکان کمك مالی با مؤسسات بعمل آورد .

<u>تجارت</u> : دراثر توسعهٔ محاربهٔ‌دنیاو مسدود گردیدن‌طرق‌ارتباطی صادرات افغانستان نسبت به‌سال ۱۳۲۰ تقلیل‌یافته چنانچه صادرات پوست قره‌قل نظر بمشکلات حمل ونقل وکساد بازار امریکا بسیارکم وقسمت‌اعظم پیداوار امساله درداخل‌مملکت ذخیره‌شده وصادرات پشم وپنبه نیز تقریباً بهمین‌حالت بوده تنهاصادرات میوهٔ‌تازه وخشك ادامه داشته بنرخ های مناسب درهند بفروش‌میرسد- درمقابل این‌اوضاع که‌درتجارت صادراتی مملکت لطمهٔ سختی واردنمود بانکملی وسایر شرکتهای‌ملی جهت‌جلوگیری ازبعضی‌جریانات سوء دراوضاع تجارت داخلی وکمك به‌مولدین مواد صادراتی دراثر هدایات وارشادات حکومت (برای اینکه طبقهٔ زارع ومالدار ازاین‌اوضاع متأثر نشده ودرازدیاد تولیدمواد‌خام که‌سرچشمهٔ‌فعالیت وسرمایهٔ‌ملی‌است سکتهٔ وارد نشود) ازهیچگونه فداکاری دریغ نکردند - شرکتها با اینکه قسمتی از اموال خریداری سال‌گذشتهٔ شان همانطور موجود ومعطل مانده بود درسال‌جاری یك‌حصهٔ مهم ویا تمام حاصلات قره قل - پنبه - پشم - تریاك وپسته را خریداری نمودند و تصمیم گرفتند که

تاموقع مساعد آنرا محفوظ نگاه‌داری نمایند ـ وطبقهٔ مستحصل که‌زارع ومالدار است ازعسرت وپریشانی نجات داده شدند .

امور بانکداری : مسلم است که‌منشأ و مبدأ تولید اسعار خارجه فروش اموال صادراتی دربازارهای خارج است متأسفانه بنسبت اوضاع حاضرهٔ جهان صادرات افغانستان درهذه‌السنه تنزل نموده وحصهٔ مهم اموال سنوات گذشته‌هم‌یا درداخل مملکت‌عزیز ویادر بازار های‌خارج گدام وبدون فروش مانده وازطرفی چون تجارت باپول وتداول آن رابطه وپیوستگی تام داشته وتجار وارداتی مجبورند که‌برای رفع حوائج ضروری توده اسعار خارجه خریداری نمایند طبعاً می‌بایست که قلت اسعار محسوس ونرخ آن بر طبق قانون عرضه و تقاضا خیلی ها بلند میرفت ـ اما با وصف مشکلات مذکور بانکملی با تدابیر لازمه و ضعیت اسعار را طوری اداره نمود که‌ازیکطرف شرکتهای‌ملی‌اسعار که‌بنیان اقتصاد مملکت‌بوده وتماماً سرمایهٔ‌شان باموال فروش ناشده راکدمانده بادادن اعتبارات فرضه حتی‌الامکان کمك‌نموده و بکریدت شان افزوده وازطرفی تماماً اسعار طرف احتیاج حکومت وتجار تورید کننده را در حدود قوانین موضوعهٔ بانکی به‌پیمانهٔ که‌لزوم آنها‌بوده تأمین نموده وخوشبختانه دراین عملیات‌خود برخلاف آنچه انتظار میرفت وضعیت عرضه وتقاضا را بانهایت خوبی اداره و از تز لزلات ممکنه جلوگیری مینمود .

از آنچه درفوق گفته‌شد ثابت‌میگردد که‌بانك‌وموسسات‌ملی بمقتضای وظیفهٔ رسمی و اجتماعی خود دربهبود وضعیت اقتصادی مملکت صرف همت نموده و امید قوی دارد که بعنایت الهی وتوجه مقامات عالیه درآینده نیز تاموقعیکه اوضاع عالم چنین مختل‌است همین سیاست مفیدرا تعقیب وسعی‌خواهند نمود که‌پیداوار گرانبهای مملکت دراثر حوادث شوم حرب‌تلف نگردد وحتی‌المقدور مایحتاج مملکت ازداخل‌وخارج تهیه وطبقات مستحصل و مستهلك مملکت دچار عسرت وپریشانی نشود ومن‌الله التوفیق .

اما ادارهٔ وضعیت آینده که‌باطول کشیدن جنگ‌مربوط است فعلاً طور خاطر خواه پیش‌بینی شده نمیتواند بهر صورت چون غایه وآمال بانك و شرکتهای ملی درحفظ اوضاع اقتصادی مملکت عزیز بوده البته تا حدودیکه در حیطهٔ توانائی شان باشد در حفظ اوضاع آینده نیز خواهند کوشید .

احصائیهٔ خریداری اشیاء صادراتی شرکت‌های اسهامی در سال ۱۳۲۰

نوع اشیاء	ولایات شمالی								ولایت هرات								ولایت قندهار		جمع کل
	اتحادیه شمالی	اتحادیه اندخوی میمنه	شرکت بخت	شرکت اقدام	شرکت نهضت	شرکت رفعت	شرکت اخوت	شرکت قره‌کل	اتحادیه هرات	شرکت اعتماد	شرکت توفیق	شرکت تریاک	شرکت توکل	شرکت کلیمان	شرکت خندان	شرکت پسته	شرکت وطن	شرکت آسیا	
پشم گوسفندی ناشسته	-	۱۶۰۰۹۵۶ کیلو	۱۹۶۲۲۹	۳۳۰۰۹	-	۱۱۲۳۷۸	-	-	۲۶۴۱۳۹	۶۲۰۲۷۸	۱۷۰۴۷۹۳	-	۷۸۷۸۷۷	-	-	-	۳۲۵۳۷۸۳	۲۲۵۷۹۱۶	۱۱۱۶۹/۳۵۸ تن
پشم اشتری	۳۹۵۴	-	۱۳۵۹	-	-	-	-	-	-	۱۶۰۲۰	۳۹۸۰۵	-	۱۱۰۱۹	۱۳۹۲۳	-	-	۹۷۴۳	-	۹۳/۷۲۱ ″
قره‌قل دوبر و بغنه	-	۱۷۴۱۰۱	۳۶۲۸۵	۳۶۰۰۶	۱۳۹۰۶	۲۷۷۷۴	۱۲۲۴۷۹	۱۰۱۴۲۶۵	-	۱۰۴۰۰۶	۳۹۸۹۸	۳۵۱۸۸	۴۴۲۸۱	۹۲۸۰۷	-	-	-	-	۱۷۲۲۵۹۵ جلد
پوست بزی و گوسفندی	-	۱۹۵۸۱	۶۹۴۳	۷۵۰۰	۷۸۲۱	۶۱۵۰	-	-	-	۱۵۳	-	-	-	۱۲۶۵۷۵	-	-	-	-	۱۷۴۷۲۳ ″
پسته	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳۵۶۲۳	-	-	-	-	۳۰۶۹۹۰	۶۵۴۶۱۰	-	-	۹۹۷/۲۲۳ تن
پنبه غیر محلوج	۲۴۰۳۹۰۵۰	-	-	-	-	-	-	-	۴۷۸۶۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۴۰۸۶/۹۱۲ ″
تریاک	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۳۱۳۰	-	-	-	-	-	-	۱۳۱۳۰ کیلو
باقی اشیاء	-	-	۱۴۱۷۵۶	۵۸۲۴۲	۱۹۱۸	۸۵۰۴	۵۹۰۷	-	۱۰۰۰	۴۵۰۰۰	-	-	-	۲۷۰۹۴۸	۷۷۱۰۰	-	-	-	۶۱۰۲۰۶۵ افغانی

احصائیه خریداری اشیا صادراتی شرکتهای اسهامی در شش ماه اول سال ۱۳۲۱

نوع اشیاء	ولایت شمالی								ولایت هرات					ولایت قندهار	جمع کل
	اتحادیه شمالی	شرکت اخوت	شرکت رفعت	شرکت اقدام	شرکت نهضت	شرکت صادرات پشم	شرکت قره قل	اتحادیه ندخوی میمنه	شرکت توکل	شرکت توفیق	شرکت کلیمان	شرکت ترباک	شرکت خندان	شرکت وطن	
پوست قره‌قلی و بزغاله	-	۴۹۱۶۶	۲۳۵۳۸	۳۱۰۰۳	۱۵۲۶۰	-	۶۷۰۵۳۱	۱۸۱۱۳۳	۳۳۵۴۳	۴۴۱۶۶	۵۸۰۸۷	۳۵۰۰۰	-	-	۱۱۴۲۲۰۷ جلد
پشم گوسفندی شسته	-	-	-	-	-	۱۵۶۲۵۳۹	-	۷۳۲۹۵۷	۱۵۲۵۷۵	۱۸۷۹۲۸	-	-		۲۷۸۵	۲۶۳۶/۷۸۴ تن
پشم شتری	-	-	-	-	-	-	-	۵۶۴۹	۹۸۸۶	-	۸۹۶	-	-	-	۱۶/۴۳۱ تن
پنبه غیر محلوج	در نیم دوم سال خریداری میشود	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
پوست گوسفندی و بزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳۲۵۷	-	-	-	۳۲۵۷ جلد
تریاک	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۰۱۰۶	-	-	۱۰۱۰۶ کیلو
زیره	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۵۵	-	-	۴۷۰۸	-	۴۸۶۳ کیلو
باقی اشیا	-	-	-	۱۳۲۹۳۸	-	-	-	-	-	۴۰۱۶۴	-	-	-	-	۱۷۳۱۰۲ افغانی

احصائیهٔ صادرات قره کلی و پنبه در سال های ۱۳۲۰ و ۱۳۲۱

تاریخ	صادرات قره کلی بحساب جلد		صادرات پنبه بحساب کیلو	
	۱۳۲۰	۱۳۲۱	۱۳۲۰	۱۳۲۱
حمل	۵۷۹۲۸	۵۰۰۵۶	۱۶۴۳۹۰۷	۶۷۱۹۶۸
ثور	۰	۴۳۵۰۱	۹۱۷۵۲۸	۱۰۸۲۵۶۰
جوزا	۱۲۳۲۹۹	۱۶۸۱۹۴	۱۱۹۴۳۰۸	۲۳۷۵۷۵
سرطان	۲۶۲۲۱۵	۰	۸۹۶۳۲۷	۱۳۵۵۴
اسد	۱۸۰۱۹۲	۰	۷۷۶۰۸۴	۱۱۹۷۲۳
سنبله	۳۲۲۷۷۸	۰	۰	۱۸۳۶۷
میزان	۳۴۳۱۵۰	۰	۰	۰
عقرب	۳۳۳۴۴۵	۰	۵۳۱۵۶	۰
قوس	۳۵۰۸۴	۰	۲۷۴۲۰۲	۱۹۴۰۶
جدی	۱۰۰۰۴۴	۰	۱۵۹۵۹۲	۴۷۵۳۷
دلو	۸۵۳۸۳	۰	۴۴۰۵۴۳	۰
حوت	۳۷۷۵۲	۰	۴۷۱۱۲۸	۰

احصائیهٔ قرضهٔ بانک ملی (بافغانی)

تاریخ	سنوات		
	۱۳۲۰	۱۳۲۱	
حمل	۱۲۱۷۲۱۷۵	۱۶۹۵۲۴۱۲	
ثور	۵۸۰۱۶۲۵	۶۶۹۳۱۱۰	
جوزا	۲۳۵۸۰۷۴۹	۶۴۹۷۳۲۵	
سرطان	۷۹۴۲۴۵۹	۵۱۳۹۶۰۸	
اسد	۱۶۳۰۲۷۴۲	۳۸۴۹۱۲۸	
سنبله	۵۸۸۰۶۱۳۷	۲۷۸۰۸۷۳	
میزان	۳۲۷۴۸۶۷	۶۹۶۸۸۸۲	
عقرب	۱۷۵۴۳۵۵۶	۳۹۸۱۵۵۳	
قوس	۵۰۰۴۸۹۵	۰	
جدی	۳۵۷۹۱۲۸	۰	
دلو	۶۶۳۹۶۱۴	۰	
حوت	۹۷۰۰۱۵۱	۰	

احصائیه حسابجاری اشخاص و مؤسسات در بانك ١٣٢٠ بافغانی

تاریخ	نمایندگی کابل	بناری خانگه	نمایندگی قندهار	نمایندگی اندخوی	نمایندگی هرات	نمایندگی مزارشریف
حمل	٦٠٠٤٣٠٩٤	٥١٧٥٧٦	٣٩٣٤٨٩٥	١٩٥٠٠٠٠	٢٨٧١٨١٣	١٠٧٣٥٧٥٣
ثور	٥٥٢٠٧٧٢١	٥٧٣٩٠٣	١٧٧٩٠١٤	١٧٢٠٠٠٠	٢٩٦١٥٠٩	٥١٦٠٤٢٨
جوزا	٦٦٨٧٣٣٩٢	٧٦١٦٥٦	١٦٧٥٠٤٢	١٧٥٠٠٠٠	٣١٤٢٥٦٧	٤٥٢٨٧٠٧
سرطان	٨٨٣٥٦٧٨١	٦٥٨٥٩٣	٥٥٣٩٤١٥	١٩٢٣٦٦٣	٤٨٢٩٠٢٤	٧٩٥٦٤١٠
اسد	١٠٦٧٧٣٠٤٨	٥٥٨١٦٥	٣٦٦١٢٤٨	٤١٨٨١٠٨	٣٧٩٥٢٠٩	٤٠٥١٦١٧
سنبله	١٠٤٠٢٧٦٢٩	٤٨٦٩٠٦	٢٠٢٦٣٨٧	٥٣١٥٥٩٤	٤٣٣١٥١١	٤٣٣٨٥٨٧
میزان	١٠٠٨٤٢٦٠١	٥١٥٣٨٣	١٨٢١٤٢٨	١٩١٤٦٧٢	٣٠٥٧٨٣٥	٢٩٢٣٠٢٣
عقرب	٩٩٠٢٢٩٥٠	٤١٤٠١٠	٣٠٠٨٦٢٦	١١٦٧٠٢٧	٣٢٧٥٥٣٤	٣٥٤١٥٧١
قوس	١٢١٩٠٥٢٨٢	٥٧٦٤٦٢	٣٤٣٩٣٩٩	١٠٠٥٧٣٩	٢٣٥٦٧٦٤	٣١٠٨٣٩٣
جدی	٩٨٣٠٦٧٠٠	٤٨١٢٠٣	٢٦٩٥٦٤٢	١٤٠٠١٥٣	٢٢٠٨٦٢٤	٢٢٢١٨٦٣
دلو	٥٤٣٧٤٤٥٨	٤٦٣٠٧٦	٣٢٤٦٩٢٧	١٦٦٧٠٦٩	١٨٣٨٣٩٦	٤٠٦٤٤٢٦
حوت	٥٦٩٤٩٠٠٢	٣٥٥٧٢٠	١٧٠٨٧٨٩	٣٦٣٧٣٠٠	١٠١٨١٧٣	٧٤٤٣٨٤٤

احصائیۀ حسابجاری اشخاص ومؤسسات در بانك ۱۳۲۱ بافغانی

تاریخ	نماینده گی کابل	بناری خانکه	نماینده گی قندهار	نماینده گی هرات	نماینده گی مزارشریف	نماینده گی اندخوی
حمل	٦٧٧٠٥٤٩١	٥٢٧٠٠١	١٥٦٤٤٤	١٢٩٤٧٣٥	٢٨٥٤٩٧٧	٥٩٠٧٣٨
ثور	٦٥٥٧٩٦٣٩	٥٨١٢٦٨	٢٨٢٩١٧٦	١١١٥٦٦٠	٦٥٩٠٤٧٦	٥٦٧٥٠٧٤
جوزا	٧٣٥٠٧٧١٤	٦٣٨٤٤٥	١٣٤٤١٣٥	١٠٤٨٧٠٦	٤٥٩٨٩٧٤	٥٣٠٨٥٤٩
سرطان	٦٩٦٣٣٥٠٠	٧٩١٦٧٥	٣٠٥٨٦٢٢	١٥٥٠٥٢٠	٣٥٤٣٣٤١	٣٥٢٧٩٤٣
اسد	٦٧٥٨١٤١٢	٧٣٨٨٠٣	٣٥١٧٢٨٥	١١٠١٢٥٣	١٣٩٤٩٩٣	٢٣٢٢٥٧١
سنبله	٦٦٥٦٤٢١٨	٧٩٣٧٥٨	٣١٦٣١٥٩	١٢٢٠٤٣٤	٣٨٣٧٢٥٣	١٢٣٢٥٩٧
میزان	٦١٦١٧٣١٢	٧٤٤٣١٨	٢٣٥٨٦٢٨	١٢٧٠٩٨٧	١٥٨٦٠٦٤	٧٨٤٤٨٦
عقرب	٥٧٩٢٢٠٩٥	٥٧٦٩٣٦	٢٠١١٥٨٨	١٤٨٩٧١٢	١٢٥٣١٩٦	٩٣١٣٩٣
قوس	٥٧٦٤٣٦٤٣	٢٠٠٥١٧٩	٢١٠٩٧٦٢	١٤٠٥٧٩١	٩٦٣٣٣٤	٨٥٧٦٢٢

فهرست مندرجات سالنامه

١٣٢١

الف : مضامین

مقالات :

ب : تصاویر